การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎก
ศึกษาเฉพาะกรณีจีวรวัสตุและกรรมวัสตุ

โดย

พระมหาฉัตรชัย มูลสาร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาสันสกฤต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎก
ศึกษาเฉพาะกรณีจีวรวัสตุและกรรมวัสตุ

โดย

พระมหาฉัตรชัย มูลสาร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาสันสกฤต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A COMPARATIVE STUDY OF THE MULASARVASTIVADAVINAYAVASTU AND THE VINAYAPITAKA WITH SPECIAL REFERENCE TO CIVARAVASTU AND KARMAVASTU

By
Phramaha Chatchai Moonsarn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
DOCTOR OF PHILOSOPHY
Department of Oriental Languages
Graduate School
SILPAKORN UNIVERSITY
2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎก ศึกษาเฉพาะกรณีจีวรวัสตุและกรรมวัสตุ ” เสนอโดย พระมหาฉัตรชัย มูลสาร เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต

…….....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย)

...../...../.....

..... กรรมการ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา)

...../...../.....

48105903 : สาขาวิชาภาษาสันสกฤต
คำสำคัญ : มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ/ จีวรวัสตุ/ กรรมวัสตุ

พระมหาฉัตรชัย มูลสาร : การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎก ศึกษาเฉพาะกรณีจีวรวัสตุและกรรมวัสตุ. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ และ ผศ.ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. 259 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ คัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุอันเป็นคัมภีร์ภาษาสันสกฤต กับพระวินัยปิฎกอันเป็นคัมภีร์ภาษาบาลี โดยศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะจีวรวัสตุและกรรมวัสตุ ผลการศึกษาเปรียบเทียบ มีดังนี้

จีวรวัสตุในคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ ถูกเขียนขึ้นราว 300-400 ปีหลังคริสตกาลซึ่งน่าจะคัดลอกมาจากจีวรขันธกะในพระวินัยปิฎกที่ถูกบันทึกไว้เมื่อ 600 ปีก่อนคริสตกาล แต่โครงสร้างของคัมภีร์ทั้งสองแตกต่างกันเล็กน้อยและคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้น อุททาน หมายถึง สารบาญเรื่องคัมภีร์สันสกฤตจัดไว้ในตอนเริ่มต้นเนื้อหา ขณะที่คัมภีร์บาลีถูกจัดไว้ในตอนท้ายเนื้อหา ในทำนองเดียวกัน กรรมวัสตุในคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุมีลักษณะและโครงสร้างเหมือน จัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะในพระวินัยปิฎก แต่เนื้อหาแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยคัมภีร์สันสกฤตจะมีเนื้อหาที่สั้นกว่าคัมภีร์บาลี

รายละเอียดทั้งในจีวรวัสตุและจีวรขันธกะประกอบไปด้วยความเป็นมาของจีวร การใช้จีวรและการดูแลรักษา คัมภีร์ทั้งสองต่างเล่าถึงชีวประวัติหมอชีวกโกมารภัจจ์ หมอหลวงผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งทูลขอพระพุทธเจ้าให้ทรงอนุญาตคหบดีจีวร และชีวประวัตินางวิสาขาผู้ทูลขอให้ทรงอนุญาตผ้าอาบน้ำฝน แม้ว่าลำดับเนื้อหาส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน แต่แตกต่างกันโดยรายละเอียด สังเกตได้จากชีวประวัติของหมอชีวกในจีวรวัสตุที่ให้รายละเอียดตั้งแต่กำเนิด ชีวประวัติของนางวิสาขาก็เน้นไปที่สติปัญญาอันเฉลียวฉลาด นอกจากนี้ยังพบว่า เนื้อหาใกล้เคียงกับอรรถกถาธรรมบท อรรถกถาชาดกและนิทานปัญจตันตระในนิทานคติธรรมสันสกฤตหลายเรื่อง ส่วนจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะแสดงเนื้อหาของสังฆกรรมอันเป็นวินัยบัญญัติสำหรับพระสงฆ์ชัดเจนกว่ากรรมวัสตุที่ให้รายละเอียดเพียงบางประเด็น จึงทำให้เนื้อหาในจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะมีมากกว่ากรรมวัสตุ

ทั้งจีวรและสังฆกรรมต่างมีความสำคัญต่อภิกษุสงฆ์ ในฐานะที่จีวรถูกวางไว้ให้เป็นระเบียบชีวิตเป็นภาพลักษณ์ภายนอกที่สื่อถึงความเรียบง่ายของพระสงฆ์ ส่วนสังฆกรรมถูกวางไว้ให้เป็นระบบสังคมเพื่อการดำเนินชีวิตและการบริหารคณะสงฆ์ให้เป็นไปภายใต้กรอบธรรมาภิบาล

ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. ..... 2. .....

K 48105903 : MAJOR : SANSKRIT

KEYWORD : MŪLASARVĀSTIVĀDAVINAYAVASTU / CĪVARAVASTU / KARMAVASTU

PHRAMAHA CHATCHAI MOONSARN : A COMPARATIVE STUDY OF THE MŪLASARVĀSTIVĀDAVINAYAVASTU AND THE VINAYAPITAKA WITH SPECIAL REFERENCE TO CĪVARAVASTU AND KARMAVASTU. THESIS ADVISOR : ASST.PROF. SOMBAT MANGMEESUKHSIRI, Ph.D. AND ASST.PROFCHIRAPAT PRAPANDVIDYA, .Ph.D. 259 pp.

The purpose of this thesis is to study two important disciplinary texts of Buddhism i.e. the Mūlasarvāstivādavinayavastu which is a text in Sanskrit and the Vinayapitaka which is in Pali with special reference to Cīvaravastu and Karmavastu by the comparative method. The result of the study is as follow;

It is evident that the Cīvaravastu in Mūlasarvāstivādavinayavastu dates back to around 3 or 4 century A.D., and was reproduced in accordance with a similar portion called 'Cīvarakhandhaka' in Vinayapitaka which dates back to 6 century B.C., but the structure of both texts is slightly different. All sequences of contents of both are almost similar except a portion called 'Uddāna' which in Pali meant 'the utterance or verses of summary'. In Cīvaravastu, the 'Uddāna' was put at the beginning of the text, whereas in Cīvarakhandhaka it was at the end as its concluding verses. In the same manner when we compare the Karmavastu in Sanskrit with the same type of text in Pali called 'Campeyyakhandhaka', the structure and sequences of both texts are clearly different. The contents of the former are 3 times shorter than the latter.

In details, both Cīvaravastu and Cīvarakhandhaka consist of the history of Cīvara or saffron robes for Buddhist monks and The ways how to use and take care of the robes. It is noteworthy here that both texts deal with the biography of Jīvaka Komārabhacca or Kumārabhṛta, the great medical doctor who was the first layman to offer a saffron robe to monks. Furthermore, the biography of Visākhā, the great laywoman who was the first one to offer a bathing saffron robe in Buddhist history. Although the sequences in both texts are almost similar, but some significant differences can be easily noticed, especially in the portions dealing with biographies of Jīvaka and Visākhā. The Cīvaravastu gives more details of both persons and emphasized on the personal issues much more than the main theme of the text, i.e. the origin and how to use Cīvara. Some details, especially Jīvaka's parents and Visākhā's intelligence in both texts are totally different. Besides, it is notable that some details of biographies are quite similar with some motifs in Pāli Dhammapathatthakathā and Jātakatthakathā and in Sanskrit fables such as Pañcatantra and so on.

Moreover, Campeyyakhandhaka shows clearer details of Sanghakamma, an act or ceremony performed by a chapter of Bhikkhus assembled in solemn conclave, for the Buddhist Order with full explanation, whereas Karmavastu presents only some details, sometimes without any explanation. This is a reason why the former is longer than the latter and their contents are clearly different.

However, Sanghakamma relating to Cīvara or saffron robes and Karma or the practice of the Buddhist Order played the important role in Buddhist society, especially Monks' Order. The Cīvara is the Order's visible symbol which represents their moderate and simple life, meanwhile Karma was laid down by the Buddha for monks in order to be their ways of living and good governing tools of the Order.

Department of Oriental Languages Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009

Student's signature .....

Thesis Advisors' signature 1. ..... 2. .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลผู้มีความสำคัญต่อผู้วิจัยหลายท่าน ขอระบุนามเพื่อแสดงความขอบพระคุณและขอบคุณ ดังนี้

ขอเจริญพรขอบคุณเป็นพิเศษในความเมตตาอนุเคราะห์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ ซึ่งให้คำปรึกษา ตรวจสำนวนการแปล และท้วงติงสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัย, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ชี้แนะแนวทางและประเด็นอันเป็นประโยชน์จนกระทั่งวิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้

ขอเจริญพรขอบคุณในความเมตตาอนุเคราะห์ของรองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส อาจารย์ผู้ให้ความรู้ด้านสันสกฤตมากมายแก่ผู้วิจัย, อาจารย์ ดร.ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย อาจารย์ผู้ให้ความรู้ด้านสันสกฤตหลากหลายแก่ผู้วิจัย, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บำรุง คำเอก และศาสตราจารย์ Dr.Radhamadhab Dash อาจารย์ผู้ให้ความรู้เรื่องพราหมณ์และอินเดียศึกษา ตลอดจนอาจารย์ทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามซึ่งผู้วิจัยมีโอกาสได้ปรึกษารับคำแนะนำต่าง ๆ ขอเจริญพรขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานทุกท่านทั้งที่คณะโบราณคดีและศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ที่มีส่วนช่วยเหลือผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสายสวาท ที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

กราบขอบพระคุณท่านอาจารย์พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ผู้เป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และได้เสนอแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย กราบขอบพระคุณอาจารย์พระมหานายก (ฉลอง ชลิตกิจฺโจ) วัดบวรนิเวศวิหาร ที่ได้เมตตาให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องพระวินัย กราบขอบพระคุณท่านพระมหาวิชิต ธมฺมวิชโย ที่ได้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนทุกอย่าง ขอเจริญพรขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก ผู้มีส่วนสนับสนุนให้ศึกษาในสถาบันนี้ ขอขอบคุณเพื่อน ๆ สหธรรมิกและเพื่อนร่วมชั้นเรียนทุกท่านที่ช่วยเป็นกำลังใจ

ขอเจริญพรขอบคุณคุณสาธิต จินตรัศมี, คุณพิมพรรณ โชติแสงศรี, คุณฟองแก้ว สารพฤกษ์, คุณรัชนี เจียรอจลา, คุณอัจฉรา ว่องวัฒนโรจน์ ที่ช่วยเหลือสนับสนุน และอีกหลายท่านที่มีส่วนช่วยเหลือมาโดยตลอด

ความดีที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้ทรงอุปถัมภ์ในการอุปสมบทของผู้วิจัย ขอน้อมถวายเป็นสักการบูชาแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ผู้ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ของผู้วิจัย และขอน้อมรำลึกถึงพระคุณท่านอาจารย์พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ.9) วัดบวรนิเวศวิหาร ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ต่อผู้วิจัย ตลอดจนถึงท่านผู้เป็นบุพการีและมีอุปการคุณทุกท่าน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... จ

กิตติกรรมประกาศ..... ฉ

บทที่

1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

วัตถุประสงค์ของการศึกษา..... 5

ขอบเขตของการศึกษา 5

วิธีดำเนินการศึกษา..... 5

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 6

การใช้อักษรย่อและการใช้หมายเลข..... 6

ข้อตกลงเบื้องต้น..... 7

2 การศึกษาคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุและพระวินัยปิฎก

กำเนิดและพัฒนาการนิกายมูลสรวาสติวาทิน..... 8

รูปแบบคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ..... 11

อาจารย์สำคัญที่มีชื่อเสียงของนิกาย..... 14

กำเนิดและพัฒนาการพระวินัยปิฎก..... 16

รูปแบบคัมภีร์พระวินัยปิฎก..... 24

3 การศึกษาเปรียบเทียบจีวรวัสตุกับจีวรขันธกะ

ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจีวรวัสตุกับจีวรขันธกะ..... 27

4 การศึกษาเปรียบเทียบกรรมวัสตุกับจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะ

ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกรรมวัสตุกับจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะ.. 51

ความเชื่อมโยงระหว่างสังฆกรรม สีมาและจำนวนภิกษุ..... 65

5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป..... 80

ข้อเสนอแนะ..... 85

หน้า

บรรณานุกรม..... 86

ภาคผนวก..... 93

ภาคผนวก ก ปริวรรตอักษรไทยจีวรวสฺตุและกรฺมวสฺตุ..... 94

ภาคผนวก ข จีวรวัสตุและกรรมวัสตุแปล..... 165

ประวัติผู้วิจัย..... 259

บทที่ 1
บทนำ

1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักการที่ประกอบด้วยเหตุและผล เป็นคำสอนที่ค้นพบหลักความจริงของธรรมชาติ ไม่ใช่คำสอนที่คิดประดิษฐ์หรือสร้างจากอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ แต่มองเรื่องของการกระทำและเหตุผลที่สัมผัสจับต้องได้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ดังเช่นเมื่อครั้งเริ่มประกาศพระพุทธศาสนา พระอัสสชิได้แสดงธรรมแก่อุปติสสมานพว่า "**ธรรมเหล่าใดเกิดจากเหตุ พระตถาคตตรัสเหตุ และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้**"[1] ซึ่งนับเป็นการประกาศเจตนารมณ์ของศาสนาที่เน้นการสอนด้วยเหตุและผลเป็นสิ่งสำคัญ มุ่งความสำเร็จในทางปฏิบัติอันสามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ศึกษาและนำไปปฏิบัติได้จริง โดยไม่สนใจว่าภูมิหลังของแต่ละคนจะมาจากที่ใด ชนชั้นใดหรือวรรณะอะไร เพราะคนทุกคนจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่ที่การกระทำ **เป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กัมมวาทและกิริยวาท) เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวาท)**[2] เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม ไม่ว่าจะในยุคสมัยใดหรือสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด คำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ยังอำนวยคุณประโยชน์ให้กับคนในสังคมอยู่เสมอ เพราะโดยเนื้อแท้แล้ว *พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาแห่งพิธีกรรม ไม่ใช่ศาสนาที่สอนให้อ้อนวอนเทพเจ้า แต่สอนเรื่องการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง ให้คนทำความดีด้วยตนเอง*[3] ซึ่งหลายคนเมื่อได้น้อมนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติก็จะเห็นผลเป็นที่ประจักษ์ด้วยตนเองทั้งสิ้นในการสอนแต่ละครั้ง พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนเฉพาะบุคคล เฉพาะกลุ่มแตกต่างกันออกไป บางคนก็ทรงสอนด้วย

---

[1] วินย.มหาวคฺค. 4/65/73

พระอัสสชิ เป็นพระสาวกกลุ่มเบญจวัคคีย์ที่คอยติดตามรับใช้เจ้าชายสิทธัตถะเมื่อครั้งทรงบำเพ็ญเพียรก่อนการตรัสรู้ ด้วยหวังว่าจะได้บรรลุธรรมจากการโปรด ต่อมาเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงสำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วจึงได้ฟังธัมมจักกัปปวัตนสูตรและอนัตตลักขณสูตรตามลำดับ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์สาวกกลุ่มแรกในโลก จากนั้นได้พบกับอุปติสสมานพที่เลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านเป็นพิเศษ และแสดงธรรมด้วยคาถาบทนี้ อุปติสสมานพได้กลายเป็นพระโสดาบันจากนั้นก็นำเนื้อความของคาถาบทนี้ไปแสดงต่อให้โกลิตมานพที่เป็นเพื่อนฟังแล้วได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันเช่นเดียวกัน จากนั้นมานพทั้งคู่ก็ได้บวชในพระพุทธศาสนา มีนามปรากฏว่า **สารีบุตรและโมคคัลลานะ** ได้รับการยกย่องเป็นอัครสาวกเบื้องขวาและซ้าย

[2] สุตฺต.องฺ.ติก. 20/577/369

[3] P.V.Bapat, edit. **2500 Years of Buddhism** (Delhi: Publications Division Gorernment of India,1971), 25.

วิธีการชี้แจงให้เห็นชัดในอรรถธรรม **(สนฺทสฺสนา - ชี้ชัด)** บางคนก็ทรงสอนด้วยวิธีการแนะนำให้อยากทำอยากฝึกฝน **(สมาทปนา - ชักชวน)** บางคนก็ทรงสอนด้วยวิธีการปลุกใจให้กล้าหาญกระตือรือร้น **(สมฺตฺเตชนา - หาญกล้า)** และบางคนก็ทรงสอนด้วยวิธีการปลอบกมลให้ร่าเริงบันเทิงธรรม **(สมฺปหำสนา - ร่าเริง)**[4] แต่กระบวนการสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องคำนึงถึงบุคคลผู้ที่จะถูกสอน เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนทุกคนได้ทั้งหมดด้วยเหตุที่คนทุกคนไม่ได้เหมือนกันไปทุกอย่าง *บางคนมีกิเลสน้อย บางคนมีมาก บางคนมีอินทรีย์แก่กล้า บางคนอ่อน บางคนสอนได้ง่าย แต่บางคนก็สอนได้ยาก เปรียบเหมือนบัว 3 เหล่าซึ่งเกิดในน้ำ บางเหล่ายังไม่พ้นน้ำ บางเหล่าเสมอน้ำ บางเหล่าพ้นน้ำแล้ว ฉะนั้น*[5] ดังนั้น พระองค์จึงต้องทรงเลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลซึ่งมีที่มาจากหลากหลายสถานะ หลักการสอนดังกล่าวยังเชื่อมโยงไปถึงพระวินัยในฐานะเป็นหลักบังคับควบคุมให้อยู่ในระเบียบแบบแผนซึ่งกระทบถึงประโยชน์สุขหรือความเจริญมั่งคงของส่วนรวมทั้งหมด

ภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วมีความเท่าเทียมเสมอกันทั้งหมด แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีว่าแต่ละคนล้วนมีที่มาจากหลายสถานะ หลายวรรณะ ถ้าไม่ได้กำหนดระเบียบแบบแผน

---

[4] สุตฺต.ที.สี. 9/198/161

[5] วินย.มหาวคฺค. 4/8/10

สุตฺต.ม.ม. 13/485/334

สุมงฺคลวิลาสินี นาม ทีฆนิกายฏฺฐกถา 2/50/65

สารตฺถปกาสินี นาม สํยุตฺตนิกายฏฺฐกถา 1/172/191

มีอรรถาธิบายแตกต่างออกไปจากพระไตรปิฎกโดยเปรียบเทียบบุคคลเหมือนบัว 4 เหล่า ได้แก่

1.**บัวพ้นน้ำ** เมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็เบ่งบานทันทีเปรียบเหมือนคนที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้และเข้าใจในเวลาอันรวดเร็ว เรียกว่า **อุคติตัญญูบุคคล**

2.**บัวปริ่มน้ำ** ซึ่งจะบานในวันถัดไป เปรียบเหมือนคนที่มีสติปัญญาปานกลาง เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตาม ทั้งได้รับการฝึกฝนอบรมเพิ่มเติมจะสามารถรู้และเข้าใจธรรมได้ในเวลาอันรวดเร็ว เรียกว่า **วิปจิตัญญูบุคคล**

3.**บัวใต้น้ำ** ซึ่งจะค่อยๆโผล่ขึ้นเบ่งบานได้ในวันหนึ่ง เปรียบเหมือนคนที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการฝึกฝนอบรมเพิ่มเติมอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติปัญญาประกอบด้วยศรัทธาปสาทะ ในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจธรรมได้ เรียกว่า **เนยยบุคคล**

4.**บัวใต้ตม** ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นพ้นน้ำเบ่งบาน มีแต่จะตกเป็นอาหารของปลาและเต่า เปรียบเหมือนคนที่ไร้สติปัญญา และยังเป็นมิจฉาทิฏฐิ แม้จะได้ฟังธรรมแต่ก็ไม่อาจเข้าใจความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยังขาดศรัทธาปสาทะ ความเพียร เรียกว่า **ปทปรมบุคคล**

เพื่อการอยู่ร่วมกันให้รัดกุมชัดเจนก็อาจจะมีปัญหาในภายภาคหน้าได้ พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงกำหนดระเบียบออกมาในรูปแบบวินัย ที่ครอบคลุมทั้งระเบียบชีวิตและระบบสังคมทุกมิติ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า "*เริ่มตั้งแต่การกำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ชุมชนคือสงฆ์ การดูแลฝึกอบรมสมาชิกใหม่ การแต่งตั้งตั้งเจ้าหน้าที่ทำกิจการของสงฆ์พร้อมด้วยคุณสมบัติและหน้าที่ที่กำหนดให้ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา จัดทำ เก็บรักษา แบ่งสรรปัจจัย 4 เช่น ประเภทต่างๆของอาหาร ระเบียบการรับและจัดแบ่งส่วนอาหาร การทำจีวรและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับจีวร ประเภทของยา การปฏิบัติต่อภิกษุอาพาธ ข้อปฏิบัติของคนไข้และผู้รักษาพยาบาลคนไข้ การจัดสรรที่อยู่อาศัย ข้อปฏิบัติของผู้อยู่อาศัย ระเบียบการก่อสร้างที่อยู่อาศัย การดำเนินงานและรับผิดชอบในการก่อสร้าง การจัดผังที่อยู่อาศัยของชุมชนสงฆ์หรือวัดว่าพึงมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอย่างใดๆบ้างระเบียบวิธีดำเนินการประชุม การโจทย์หรือฟ้องคดีข้อปฏิบัติของโจทก์ จำเลยและผู้วินิจฉัยคดี วิธีดำเนินคดีและตัดสินคดี การลงโทษแบบต่างๆ...*"[6] นี่คือส่วนหนึ่งของระเบียบที่ทรงวางไว้เป็นหลักปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทำให้ทุกคนต้องใส่ใจให้ความสำคัญกับกิจของสงฆ์หรือระบบสังคมอย่างเคร่งครัดโดยไม่มีข้อยกเว้น ดังเช่นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงเตือนพระมหากัปปินะให้ไปร่วมประชุมอุโบสถสังฆกรรม ตรวจสอบทบทวนการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัย แม้ว่าท่านเป็นพระอรหันต์ผู้บริสุทธิ์อยู่แล้ว[7] และพระมหา-กัสสปะอยู่ห่างที่ประชุมสงฆ์ทำอุโบสถสังฆกรรมประมาณ 4 กิโลเมตร เมื่อถึงวันอุโบสถแม้จะเดินทางลำบากต้องลุยข้ามแม่น้ำสายหนึ่งระหว่างทางก็ต้องไปเข้าร่วมประชุม[8] หรือแม้แต่พระภิกษุที่เป็นอรหันต์หรืออนาคามีที่เข้านิโรธสมาบัติได้ ก่อนจะเข้าสมาบัตินั้นต้องกำหนดใจไว้ก่อนว่า "ถ้าเมื่อเราเข้านิโรธอยู่ 7 วัน สงฆ์ต้องการจะทำสังฆกรรมสักอย่างหนึ่ง เช่น ญัตติกรรม เป็นต้น เราจักออกทันที ไม่ทันให้ภิกษุใดต้องมาเรียก" เพราะอาณาคืออำนาจของสงฆ์เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเคารพ[9] เมื่อระบบสังคมเข้มแข็ง ระเบียบชีวิตก็ถูกให้ความสำคัญไปด้วย ภิกษุแต่ละรูปมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติให้เรียบร้อย ซึ่งระเบียบชีวิตนี้มีทั้งกิจธุระที่จะต้องดูแลใส่ใจความเรียบร้อยส่วนตน เช่น การใช้สอยบริขาร และกิจธุระที่จะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น เช่น การตัดเย็บจีวร ย้อมจีวรในสมัยโบราณก็เป็นธรรมเนียมที่จะต้องเอาใจใส่ขวนขวายช่วยกันจัดแจง ภิกษุทุกรูปไม่ว่าจะเป็นเถระหรือมีคุณพิเศษใด ๆ ก็จะต้องช่วยกันทำผ้าจีวรนั้นให้เรียบร้อย หรือแม้แต่การเกี่ยวข้องกับผู้ที่ถวายคหบดีจีวร ดังนั้น พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก็เพื่อทรงวางระเบียบชีวิตและระบบสังคม

---

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),**พุทธธรรม** (กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2552), 448-449.

[7] วินย.มหาวคฺค. 4/153/208

[8] วินย.มหาวคฺค. 4/162/214

[9] วิสุทฺธิ. 3/367

ให้หมู่พระสงฆ์ได้เดินตาม เพราะสารัตถะหรือเจตนารมณ์ของพระวินัยที่แท้จริงก็คือ เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุข เนื้อหาเหล่านี้ปรากฏอยู่ในพระวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ เพราะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นเบื้องต้นมีชื่อเรียกอยู่หลายคำ เช่น พุทธศาสนา ธรรมวินัย นวังคสัตถุศาสน์ เป็นต้น ภายหลังถูกเรียกว่า **"พระไตรปิฎก"** ด้วยเหตุที่มีการเพิ่มเติมเนื้อหาส่วนพระอภิธรรมเข้าไป กล่าวเฉพาะพระวินัยปิฎกนั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นคัมภีร์ที่อธิบายบทบัญญัติแต่ละข้อทั้งของภิกษุและภิกษุณีให้เห็นภาพชัดเจนไปตามลำดับ ถ้าเป็นบทบัญญัติหลักของภิกษุ 227 สิกขาบท ของภิกษุณี 311 สิกขาบท เรียกว่า **"สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์"** ถ้าเป็นการอธิบายกฎระเบียบ มารยาท วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับพระวินัยเป็นข้อปลีกย่อย รวมทั้งประเด็นถามตอบต่าง ๆ ที่เป็นข้อคิดเห็น เรียกว่า **"สิกขาบทนอกพระปาติโมกข์หรืออภิสมาจาร"**

พระไตรปิฎกนั้นได้ผ่านอายุกาลมายาวนาน การถ่ายทอด การรับรู้หรือแม้แต่ความเข้าใจของคนแต่ละถิ่นก็แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ความเชื่อ และภาษา ด้วยเหตุดังกล่าวจึงปรากฏว่าพระไตรปิฎกมีบันทึกไว้ด้วยภาษานิยมในแต่ละถิ่นหลายฉบับ ข้อสังเกตในเบื้องต้นคือ คัมภีร์ฝ่ายเถรวาทเชื่อกันว่าบันทึกด้วยภาษามาคธี (บาลี) และคัมภีร์ฝ่ายมหายานเชื่อกันว่าบันทึกด้วยภาษาสันสกฤต แต่จากการได้ศึกษาคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุแล้วทำให้เกิดข้อคิดเห็นแตกต่างออกไปไม่เป็นไปตามข้อสังเกตนั้น เพราะคัมภีร์นี้เขียนด้วยภาษาสันสกฤตที่คนส่วนมากเข้าใจว่าเป็นคัมภีร์ฝ่ายมหายานก็จริง แต่นิกายสรวาสติวาทที่ภายหลังแยกเพิ่มเติมออกไปเป็นมูลสรวาสติ-วาทนั้นไม่ใช่นิกายฝ่ายมหายาน แต่คัมภีร์ของนิกายนี้ทั้งหมดกลับบันทึกด้วยภาษาสันสกฤต ทั้งสถานะของคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุที่ดูจากการนำเสนอเนื้อหา เค้าโครงเรื่อง การอธิบายความหรือการแบ่งออกเป็นวัสตุต่าง ๆ ก็เปรียบเทียบได้กับพระวินัยปิฎกของฝ่ายเถรวาท เมื่อพิเคราะห์ดูจากเนื้อหามีประเด็นด้านพระวินัยไม่แตกต่างกันมากนัก แต่เรื่องราวประกอบที่ปรากฏในเนื้อหาซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อการศึกษาเปรียบเทียบมีความแตกต่างกันอยู่หลายแห่ง ดังเช่นเรื่องราวเกี่ยวกับนางวิสาขาเพียงเรื่องเดียวเปรียบเทียบกับคัมภีร์ของเถรวาทแล้วสามารถเชื่อมโยงกับเนื้อหาได้หลายเรื่อง มีการดำเนินเรื่องในลักษณะกึ่งนิทานว่า นางวิสาขามีบุตร 32 คนที่คลอดออกมาคราวเดียวกันเป็นไข่ 32 ฟองและบุตรทั้ง 32 คนนั้นได้ถูกพระเจ้าประเสนทิโกศลสังหารตายทั้งหมด สาเหตุที่ทำให้เกิดเรื่องก็มีการเฉลยด้วยนิทานแทรก อีกทั้งนิทานแทรกมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับนิทานสันสกฤตโบราณ นิทานชาดกหรือนิทานธรรมบทของเถรวาทหลายเรื่อง หากมองเฉพาะประเด็นที่มีการยกนิทานประกอบ จะพบว่า การอธิบายเนื้อหาด้วยการยกนิทานประกอบนี้เป็นลักษณะเฉพาะของนิทานอินเดียโบราณ ศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา รักษมณี ได้ให้ความเห็นไว้ว่า *"ชาวอินเดียนิยมฟังและเล่านิทานมานับแต่โบราณกาล เมื่อย้อนไปถึงสมัยพระเวทคือราวพันปีก่อนคริสตกาล ปรากฏว่าในคัมภีร์พระเวทอันเก่าแก่มีเรื่องเล่าประเภทนิทานอยู่แล้ว*

อาจกล่าวได้ว่า ความเป็นอยู่ของชาวอินเดียโบราณเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้นิทานเป็นที่นิยมแพร่หลาย ภูมิประเทศและดินฟ้าอากาศที่ช่วยให้จิตใจสงบ ทำให้ผู้คนได้อยู่ใกล้ชิดธรรมชาติ เข้าใจธรรมชาติ และชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ได้ดีจนเก็บบันทึกเป็นเรื่องราวของนิทาน ผนวกกับนิสัยช่างเล่าของชาวอินเดียจึงได้ถ่ายทอดเรื่องที่ได้ฟังมาต่อๆ ไป มิได้เก็บไว้จนตายไปกับตัว นอกจากนั้นในขั้นตอนของการเล่าต่อยังใช้ศิลปะในการเล่าเรื่องทำให้เรื่องสนุกสนานและมีรายละเอียดเพิ่มเติมและเปลี่ยนแปลงไปตามรสนิยมของผู้เล่าและผู้ฟัง"[10] ซึ่งมีความแตกต่างจากนิทานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ฝ่ายบาลีทั้งหมด ดังนั้น นิทานประกอบเรื่องแต่ละเรื่องที่ถูกยกขึ้นมาอธิบายความในคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ได้รับคำตอบในประเด็นพระวินัยหรือประวัติบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย การศึกษาในครั้งนี้เน้นการปริวรรตเป็นอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทยด้วยสำนวนสมัยนิยมอันจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจในหลักการพระวินัยโดยเปรียบเทียบจากแหล่งคัมภีร์ทั้งสองที่เป็นภาษามาคธีและที่เป็นภาษาสันสกฤตให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎก ศึกษาเฉพาะกรณีจีวรวัสตุและกรรมวัสตุ ด้านประวัติความเป็นมาและเนื้อหา

2.เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงเรื่องจีวรและสังฆกรรมในคัมภีร์ทั้งสอง

3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ใช้คัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ ฉบับภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครีที่มีสิตางศุเศขร พัคฉิ (Sitansusekhar Bagchi) เป็นบรรณาธิการ ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ.1967 เฉพาะส่วนที่ว่าด้วยจีวรวัสตุและกรรมวัสตุ เปรียบเทียบกับเนื้อหาส่วนที่ตรงกันในพระวินัยปิฎก โดยใช้พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ ภาษาบาลี พ.ศ.2525 เฉพาะส่วนที่ว่าด้วยจีวรขันธกะ จัมเปยย-ขันธกะและโกสัมพิกขันธกะ

4 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

---

[10] กุสุมา รักษมณี, **ปกรณัมนิทาน** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง. 2547), 15-16.

1.ปริวรรตคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ เฉพาะส่วนว่าด้วยจีวรวัสตุและกรรมวัสตุจากอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย

2.แปลความคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุเฉพาะส่วนว่าด้วยจีวรวัสตุและกรรมวัสตุจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย

3.รวบรวมและตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

4.จัดลำดับและเรียบเรียงข้อมูลที่ได้รับ

5.วิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการศึกษา

6.สรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการศึกษา

5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.เข้าใจประวัติความเป็นมาและเนื้อหาในคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุโดยเฉพาะเรื่องจีวรและสังฆกรรมดียิ่งขึ้น

2.เข้าใจความคล้ายคลึงและแตกต่างระหว่างคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎกโดยเฉพาะเรื่องจีวรและสังฆกรรม

3.ทำให้สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็นเกี่ยวกับจีวรและสังฆกรรมในคัมภีร์ทั้งสอง

6 การใช้อักษรย่อและการใช้หมายเลข

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีการใช้อักษรย่อ การเขียนหมายเลข การเขียนคำอ่านภาษาสันสกฤตและภาษาอังกฤษ ดังต่อไปนี้

1.การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อ	**ย่อมาจาก**
Mūla.	Mūlasarvāstivādavinayavastu
วินย.มหาวิภงฺค.	พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์
วินย.ภิกฺขุนีวิภงฺค.	พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์
วินย.มหาวคฺค	พระวินัยปิฎก มหาวรรค
วินย.จุลฺล.	พระวินัยปิฎก จุลลวรรค
สุตฺต.ที.สี.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
สุตฺต.ที.ม.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค

สุตฺต.ม.ม.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
สุตฺต.ม.อุ.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
สุตฺต.สํ.สฬ.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย สฬายตนวรรค
สุตฺต.อง.สตฺตก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
สุตฺต.อง.อฏฺฐก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต
อภิ.กถา.	พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ
วิสุทฺธิ.	คัมภีร์วิสุทธิมรรค
ธมฺมปทฏฺฐ.	อรรถกถาธรรมบท

2.การใช้หมายเลข

ในคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุจะเขียนคำย่อเป็นอักษรโรมันแล้วตามด้วยหมายเลขหน้า ตัวอย่างเช่น Mūla. 211 หมายถึง คัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ หน้าที่ 211

ในพระไตรปิฎกจะเรียงคำย่อที่เป็นอักษรก่อนแล้วบอกหมายเลขเป็นเล่มที่/ข้อที่/หน้าที่ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น วินย.มหาวคฺค. 5/128/134 หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ 5 ข้อที่ 128 หน้าที่ 134

ในอรรถกถาจะบอกอักษรย่อก่อนแล้วบอกหมายเลขเป็นเล่มที่/ หน้าที่ ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น ธมฺมปทฏฺฐ. 1/132 หมายถึง อรรถกถาธรรมบท เล่มที่ 1 หน้าที่ 132 เป็นต้น

7 ข้อตกลงเบื้องต้น

การเขียนคำที่มาจากภาษาอื่น โดยเฉพาะชื่อบุคคล ชื่อคัมภีร์ คำศัพท์เฉพาะ จะเขียนคำอ่านแบบภาษาไทยก่อนแล้วเขียนภาษาสันสกฤตหรือภาษาอังกฤษตามที่ปรากฏในต้นฉบับไว้ในวงเล็บในการอ่านครั้งแรก เช่น **นลินากษะ ทัตต์** (Nalinaksha Dutt) **จีวรวัสตุ** (Cīvaravastu) **กรรมวัสตุ** (Karmavastu) เป็นต้น คำที่เขียนมาก่อนแล้ว หากปรากฏซ้ำอีกครั้งจะไม่เขียนคำอ่านไว้ในวงเล็บอีก ส่วนคำที่คุ้นชินในภาษาไทยอยู่แล้ว เช่น **ปเสนทิโกศล** แต่ใช้ในสันสกฤตว่า **ประเสนชิตโกศล**, **ชีวกโกมารภัจจ์** ใช้ว่า **ชีวกกุมารภฤตะ, วิสาขา** ใช้ว่า **วิศาขา, อุบาลี** ใช้ว่า **อิทาลี** เป็นต้น จะใช้ตามที่คุ้นชินในภาษาไทยเป็นหลักตลอดทั้งเล่ม

บทที่ 2
การศึกษาคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุและพระวินัยปิฎก

ในบทนี้จะศึกษารายละเอียดของคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุและพระวินัยปิฎก โดยเบื้องต้นจะนำเสนอกำเนิดและพัฒนาการนิกายมูลสรวาสติวาทิน รูปแบบของคัมภีร์ อาจารย์สำคัญที่มีชื่อเสียง กำเนิดและพัฒนาการพระวินัยปิฎก และรูปแบบคัมภีร์พระวินัย ซึ่งมีเนื้อหาตามลำดับดังต่อไปนี้

1 กำเนิดและพัฒนาการนิกายมูลสรวาสติวาทิน

การตีความตามมติที่ตนเองหรือกลุ่มของตนเข้าใจ เป็นสาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในคำสั่งสอนคลาดเคลื่อนแตกต่างกันออกไป คนที่เข้ามาสู่พระศาสนาในภายหลังเมื่อเชื่อตามมติหรือแนวทางดังกล่าวโดยที่ยังไม่ได้ศึกษาให้ลึกซึ้งแจ่มแจ้งก็กลายเป็นผู้สนับสนุนความคิดเห็นในเรื่องนั้นไปโดยปริยาย เมื่อหมู่คณะมีปริมาณมากขึ้น จนกลายเป็นพวกมากมีผลต่อการแสดงออกด้านสังคม จนมีพัฒนาการมาเป็นนิกายต่างๆ แต่ถึงจะมีนิกายมากมายเพียงใดพระพุทธศาสนาก็มิได้เสื่อมลงไป กลับเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป เพราะต่างก็มีกลุ่มผู้ศรัทธาเลื่อมใสเป็นของตนเอง เมื่อมีผู้เลื่อมใสศรัทธาก็มีคัมภีร์ปกรณ์หลักฐานต่าง ๆ ของแต่ละนิกาย *โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิกายเถรวาทซึ่งเป็นนิกายดั้งเดิมนั้นมีปกรณ์บริสุทธิ์บริบูรณ์ที่สุด นอกจากนั้นยังมีนิกายสรวาสติวาทิน ซึ่งโชคดีที่ปกรณ์สำคัญ ๆ ส่วนใหญ่ได้แปลออกสู่ภาษาจีนและธิเบตแต่โบราณ ส่วนนิกายมหาสังฆิกะซึ่งเป็นนิกายใหญ่เหมือนกัน กลับปรากฏว่ามีปกรณ์จำนวนเล็กน้อยเท่านั้นที่ได้แปลออกสู่ภาษาจีนและธิเบต นิกายอื่น ๆ นอกนั้นไม่สามารถหาปกรณ์เกินกว่า 2-3 คัมภีร์ได้เลย ทั้งนี้เพราะกาลเวลาได้ทำให้นิกายบางนิกายเสื่อมสูญไป*[1] เมื่อเสื่อมสูญไปแล้วก็ไม่สามารถจะหาหลักฐานมายืนยันให้รู้ได้ถึงพัฒนาการของนิกายนั้น ๆ แม้จะมีคำสอนปรากฏให้เห็นบ้าง ก็เป็นคำสอนเชิงอัตโนมติ แสดงความคิดเห็นส่วนตัวเข้าไปในคัมภีร์เป็นส่วนมาก *แม้แต่คัมภีร์พระธรรมวินัยที่พระอรหันตเถรเจ้ากระทำไว้เมื่อครั้งปฐมสังคายนา ซึ่งภายหลังพัฒนามาเป็นพระไตรปิฎก พระสงฆ์ฝ่ายมหาสังฆิกะเองก็รับรองว่าเป็นส่วนที่ถูกต้องที่สุด แต่ก็ได้นำเอาคติหลักธรรมอื่นแทรกเข้าไว้ด้วยแล้วแบ่งพระไตรปิฎกออกเป็นปัญจปิฎก คือ สูตรปิฎก วินัยปิฎก อภิธรรมปิฎก สังยุกตปิฎกกับวิทยาธรปิฎก*[2] แสดงให้เห็นว่า นิกายต่าง ๆ ที่มีความประพฤติและข้อคิดเห็นเป็นแบบฉบับของตนนั้นถึงจะยึดมั่นอยู่ในคำสั่งสอนที่เป็นแกนหลักเพียงใด ก็น่าจะมีการปรับเปลี่ยนคำสั่งสอน

---

[1] เสถียร โพธินันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา** (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุคส์, 2519), 228-229.

[2] เรื่องเดียวกัน, 230-231.

ไปจากเดิมหรือมีการแทรกความคิดเห็นส่วนตัวเข้าไปเพื่อให้สอดคล้องกับนิกายของตนดังเช่นนิกายมหาสังฆิกะกระทำมาแล้ว

นิกายมูลสรวาสติวาทินเป็นนิกายที่แตกแขนงออกมาจากนิกายสรวาสติวาทินเดิม *การแยกนิกายดังกล่าวเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเจริญรุ่งเรืองและพัฒนาการอย่างรวดเร็วของพระพุทธศาสนาในเมืองกาศมีระ มถุรา และบริเวณภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย*[3] มีข้อสันนิษฐานว่าการแยกนิกายน่าจะมีในช่วงเวลาที่ท่านสมณะอี้จิงจาริกไปอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 12 เพราะไม่ปรากฏในบันทึกทั้งของท่านสมณะฟาเหียน (ไปอินเดียพุทธศตวรรษที่ 9) หรือแม้แต่ท่านสมณะเฮี่ยงจัง (ไปอินเดียพุทธศตวรรษที่ 11) ว่ามีนิกายนี้เกิดขึ้น สาเหตุที่ทำให้แตกแขนงไปเป็นนิกายมูลสรวาสติวาทินนั้นมีจุดเริ่มต้นจากภิกษุสรวาสติวาทินบางกลุ่มเกิดข้อขัดแย้งเรื่องพระวินัยและมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ปราชญ์หลายท่านตั้งข้อสังเกตว่า อะไรคือวินัยและความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน เมื่อประมวลข้อคิดเห็นต่างๆ แล้วพบว่า *สรวาสติวาทินบางกลุ่มยอมรับแนวความคิดใหม่ซึ่งแปลกไปจากแนวความคิดเดิม ทำให้ฝ่ายอนุรักษ์นิยมเกาะกลุ่มกันแยกตัวไปเป็น* "***มูลสรวาสติวาท***"[4] ไม่ยอมประพฤติตามแนวความคิดใหม่ยังคงยึดถือแนวปฏิบัติตามแบบฉบับสรวาสติวาทินเดิมต่อไป เพราะยอมรับแนวความคิดใหม่ของสรวาสติวาทินบางกลุ่มไม่ได้ ซึ่งแนวความคิดใหม่นั้นสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแนวความคิดแบบมหายาน พระเถระบางท่านไม่มีความคิดเห็นหรือเชื่อถือถึงขนาดต้องให้ปฏิบัติตาม และหลายท่านยังคงยึดมั่นในแนวทางแห่งสรวาสติวาทินเดิมที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยิ่งใหญ่มั่นคง เพราะเดิมทีนิกายสรวาสติวาทินนี้เป็นนิกายที่ปกรณ์ทางฝ่ายบาลีว่าเป็นกิ่งของนิกายมหิสาสกะ แต่ข้างฝ่ายสันสกฤตว่าเป็นกิ่งนิกายเถรวาท ศาสตราจารย์ ดร.นลินากษะ ทัตต์ (Nalinaksha Dutt) ก็สนับสนุนมติฝ่ายบาลี ส่วนศาสตราจารย์ไซรุสกิ กล่าวว่า *ภิกษุบริษัทครั้งทุติยสังคายนา ทั้งฝ่ายเถรวาทและฝ่ายสรวาสติวาทินได้ร่วมกันคัดค้านฝ่ายมหาสังฆิกะ*[5] ดังนั้น จึงมีหลักความเชื่อใกล้เคียงกับนิกายเถรวาทมากที่สุด แต่ก็ไม่ใช่เถรวาทตามแบบฉบับพระมหาเถระ 500 องค์แต่อย่างใด เมื่อนิกายเถรวาทเสื่อมลงในอินเดีย นิกายสรวาสติวาทินก็ยังเป็นกำลังสำคัญคัดค้านนิกายมหายานอื่นๆ ในขณะนั้น สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับตนเองแผ่ขยายอิทธิพลอยู่แถบอาณาบริเวณแคว้นมถุรายังผลให้นิกายอื่นอับรัศมีลง ต่อมาไม่นานนิกายสรวาสติวาทินก็ถูกนิกายสัมมิติยะกำจัดออกไปจากแคว้นมถุราบ้าง ความเจริญของนิกายนี้ในอินเดียภาคกลางต้องมาสะดุดลงในรัชสมัยพระเจ้าปุษยมิตร แต่กลับไปรุ่งเรืองทางอินเดียภาคเหนือและรุ่งเรืองถึงที่สุดในสมัยที่พวกกรีกและพวกง้วยสีปกครองอินเดียเหนือ ความรุ่งเรืองของนิกาย

---

[3] S.Bagchi, **Mūlasarvāstivādavinayavastu** Vol.1 (Darbhanga: The Mithila Institute,1967), XI.

[4] J.Takakusu, **A Record of the Buddhist Religion** (Delhi: Munshiram Manoharlal,1982), XX-XXIII.

[5] อ้างใน เสถียร โพธินันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา** (กรุงเทพฯ: สร้างสรรบุคส์, 2519), 469-470.

*สรวาสติวาทินนี้ ท่านสมณะฟาเหียนมีบันทึกไว้ในพุทธศตวรรษที่ 9 ว่า นิกายนี้มีหลักแหล่งอยู่ที่เมืองปาฏลีบุตร ส่วนท่านสมณะเฮี่ยงจังก็มีบันทึกไว้ในพุทธศตวรรษที่ 11 ว่า ได้พบนิกายนี้ที่ส่วนใหญ่อยู่ในแคว้นคันธาระกัศมีระ แคว้นกเนาช์ แคว้นมคธ แม้ในประเทศอิหร่านก็มี ต่อจากท่านสมณะเฮี่ยงจังนั้นเล็กน้อยก็มีท่านสมณะอี้จิงเดินทางมาจาริกธรรม และมีบันทึกไว้ว่า นิกายนี้ได้แผ่อิทธิพลไปทางอินเดียตอนใต้และตอนตะวันออก รวมทั้งประเทศหมู่เกาะทางคาบสมุทรมลายู มีสุมาตรา ชวา และแหลมอินโดจีนอีกด้วย นิกายนี้จึงนับเป็นนิกายใหญ่ที่สำคัญโดดเด่นที่สุดแห่งยุค ได้มีการสังคายนาและจารึกพระธรรมวินัยไว้เป็นหลักฐานอย่างดี บรรดาคณาจารย์ที่มาประชุมได้ร่วมกันเรียบเรียงคัมภีร์มหาวิภาษา ดังนั้น นิกายนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "**มหาไวภาษิกะ**"* [6]

คำสอนสำคัญของนิกายนี้บางเรื่องสอดคล้องกับเถรวาท บางเรื่องก็ขัดแย้งกับเถรวาท ดังเช่น*เรื่องขันธ์ 5 เชื่อว่า สิ่งทั้งปวง (ขันธ์ 5) มีอยู่ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต จึงได้ชื่อว่า **"สรวาสติวาทิน"** หรือ **"สัพพัตถิกวาท"** แต่ฝ่ายเถรวาทถือว่าไม่มีขันธ์ใน 3 กาล*[7] นอกจากนี้นิกายสรวาสติวาทินยังมีความเชื่อที่สำคัญอีก 3 ประการคือ

1. พระอรหันต์อาจเสื่อมจากความเป็นพระอรหันต์ได้

2. สิ่งทั้งหลายมีอยู่และเป็นอยู่ในลักษณะสืบต่อ

3. ความที่จิตสืบเนื่องกันอยู่เสมอเป็นสมาธิได้

ซึ่งใกล้เคียงกับแนวความคิดของพระมหาเทวะเมื่อครั้งหลังเหตุการณ์สังคายนาครั้งที่ 1 ที่ได้เสนอไว้ 5 ข้อ เพียงแต่ยุคนั้นยังไม่มีผู้ใดเห็นคล้อยตามด้วยมากมายนัก แต่ครั้งนี้กลับได้รับการเชื่อถือมากขึ้นถึงขนาดเป็นแนวความคิดหลักของนิกายนี้ แต่สิ่งที่เป็นแบบแผนนำมาเป็นแนวทางให้ยึดถือปฏิบัติตามอันเป็นข้อดีสำหรับผู้ที่สืบทอดนิกายนี้ต่อมาก็คือ "**การสังคายนาและจารึกพระธรรมวินัยไว้เป็นหลักฐาน**" ตามที่มีปรากฏในบันทึกของท่านสมณะอี้จิงแสดงให้เห็นชัดเจนว่า นิกายนี้มีการบันทึกคัมภีร์ของตนไว้เป็นหลักฐานอย่างดีทั้งในยุคดังกล่าวได้ร่วมกันบันทึกคัมภีร์มหาวิภาษา จึงน่าจะเป็นแบบอย่างให้นิกายอื่นๆได้ปฏิบัติตามด้วย เพราะนิกายแต่ละนิกายล้วนแต่มีความคิดเห็นมีแนวทางปฏิบัติเป็นแบบฉบับของตน คล้ายคลึงกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง มีคณาจารย์ที่เป็นกำลังสำคัญ จึงมีการบันทึกคัมภีร์ของนิกายของตนออกมาเผยแผ่ในลักษณะเป็นปกรณ์บ้าง วัตถุบ้าง หรือสูตรต่างๆ บ้าง ภาษาที่ใช้ในการบันทึกก็มีความหลากหลายแตกต่างกันไป บางนิกายใช้ภาษาบาลี บางนิกายใช้ภาษาสันสกฤต บางนิกายใช้ภาษาปรากฤต อย่างไรก็ตามภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมีความสำคัญต่อการบันทึกและการเผยแผ่คำสั่งสอนพระพุทธศาสนามากกว่าภาษาอื่นใด กล่าวเฉพาะนิกายมูลสรวาสติวาทินก็บันทึกคำสอนด้วยภาษาสันสกฤตตามแบบฉบับของนิกายสรวาสติ

---

[6] เรื่องเดียวกัน, 250.

[7] P.V.Bapat, edit. **2500 Years of Buddhism** (Delhi: Publications Division Government of India. 1971),93.

วาทิน เพราะอาจารย์ผู้เป็นปฐมของนิกายสรวาสติวาทินอันเป็นที่มาแห่งมูลสรวาสติวาทิน คือ **ท่านราหุลภัทร** (Rahulabhadhra) *เกิดในวรรณะกษัตริย์ ฉะนั้น คัมภีร์ของนิกายนี้จึงเลือกใช้เฉพาะภาษาสันสกฤต อันเป็นภาษาของผู้ที่เกิดในวรรณะสูง* [8] ดังนั้น *คัมภีร์บางคัมภีร์จึงมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน หากจะหาคำยืนยันที่ชัดเจนว่าสรวาสติวาทินกับมูลสรวาสติวาทินแตกต่างกันอย่างไร แทบจะมองไม่เห็นความแตกต่างระหว่างนิกายสรวาสติวาทกับมูลสรวาสติวาทเลยแต่น้อย เพราะโดยเนื้อแท้ก็คือนิกายเดียวกันต่างกันแต่เพียงมี 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายอนุรักษ์นิยมกับฝ่ายหัวก้าวหน้า อย่างอื่นแทบจะไม่แตกต่างกันเลย แม้แต่คัมภีร์ก็ใช้ร่วมกัน เวลาเขียนระบุคัมภีร์ที่ใช้ร่วมกันของสองนิกายนี้นักปราชญ์จึงมักวงเล็บคำว่า* **"มูล"** *ไว้หน้าสรวาสติวาท เช่น อุทานวรรค ของ (มูล)สรวาสติวาท หมายความว่าใช้ร่วมกัน ถ้าสามารถระบุได้ว่า เป็นของนิกายใดก็จะระบุไว้ด้วย เช่น กษุทรกวัสตุ และทิวยาวทาน เป็นของมูลสรวาสติวาท เป็นต้น*[9] แต่หลักฐานที่ปรากฏยังกระจัดกระจายกล่าวไว้ไม่ตรงกัน ดังเช่นพระมหาสมชัย กุสลจิตฺโต ระบุไว้ว่า *นิกายมูลสรวาสิวาท มี 13 คัมภีร์ คือ ปราติโมกษสูตร คัมภีร์ที่ไม่ระบุชื่อ วินยสัมยุกตวัสตุ วินยสังครหะ (ซึ่งท่านชินมิตรรวบรวมและท่านอี้จิงแปล) วินยสังฆเภทวัสตุ ภิกษุณีปราติโมกษ เอกสตกรมะ นิทานะ มาตฤกา ปรวรชยา อุปสัมปทากรมวากยะ วินยนิทานมาตฤกาคาถา วินยสัมยุกตวัสตุคาถา และวินยคาถา*[10] ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า คัมภีร์อันเป็นกระบวนการถ่ายทอดความคิด วิธีปฏิบัติของนิกายมูลสรวาสติวาทินมีทั้งที่ใช้แบบดั้งเดิมร่วมกับนิกายสรวาสติวาทิน และมีทั้งที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ในภายหลังให้สอดคล้องกับความเห็นนิกายของตน

2 รูปแบบคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ

คัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ ศาสตราจารย์ เอส.เลวี่ (S. Lévi) กล่าวไว้ว่า "*คัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุไม่ได้เกิดก่อนคริสตศตวรรษที่ 3 (พุทธศตวรรษที่ 8)*"[11] หมายความว่าคัมภีร์นี้เกิดขึ้นหลังพุทธศตวรรษที่ 8 แต่ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าเกิดขึ้นที่ใด เมื่อใด หรือใครเป็นผู้แต่ง เมื่อย้อนไปดูที่ประวัติของนิกายนี้ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 คัมภีร์นี้น่าจะเกิดขึ้น

---

[8] อภิชัย โพธิ์ประสิทธิศาสต์, **พระพุทธศาสนามหายาน** (กรุงเทพฯ: สภาการศึกษามหามกุฏราช-วิทยาลัย, 2534), 62-63.

[9] ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธินันท์, **บาลีสันสกฤตวิชาการ** (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536), 85.

[10] พระมหาสมชัย กุสลจิตฺโต, **พระพุทธศาสนา : นิกายสรวาสติวาท** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา-จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), 35-36.

[11] อ้างใน S.Bagchi, **Mūlasarvāstivādavinayavastu** Vol.1 (Darbhanga: The Mithila Institude, 1967), XIII.

ในช่วงศตวรรษนั้น แต่จากการศึกษาด้านอักขรวิทยาของนักวิชาการ สันนิษฐานได้ว่า คัมภีร์พระวินัยที่ถูกค้นพบที่หมู่บ้านกิลกิต เมื่อคริสตศักราช 1931 นั้น น่าจะถูกเขียนขึ้นในราวศริสตศตวรรษที่ 5-6 และเนื้อหาบางส่วนกล่าวถึงการประชุมสังคายนาของพระเถระ อันเป็นเหตุผลสนับสนุนประการหนึ่งว่าน่าจะอยู่ในสมัยของพระเจ้ากนิษกมหาราช ทั้งอักษรที่ใช้บันทึกก็เป็นอักษรที่ใช้อยู่ในสมัยคุปตะ ซึ่งในเล่มที่ศึกษาเปรียบเทียบนี้ บรรณาธิการซึ่งเป็นผู้ค้นพบในครั้งนั้น ก็คือ ศาสตราจารย์นลินากษะ ทัตต์ (Nalinaksha Dutt) พร้อมคณะ ได้ให้ชื่อเล่มว่า **ไพทฺย-สำสกฤต-คฺรนฺถาวลี -16** หรือชื่อภาษาอังกฤษว่า **Buddhist Sanskrit Texts No. 16** มีความยาวทั้งสิ้น 278 หน้า ประกอบด้วยเนื้อหา 5 เรื่อง คือ 1.ไภษัชยวัสตุ (Bhāiṣajyavastu) 2.จีวรวัสตุ (Cīvaravastu) 3.กฐินวัสตุ (kaṭhinavastu) 4.โกศามพกวัสตุ (Kośāmbakavastu) 5.กรรมวัสตุ (Karmavastu) มีลักษณะเนื้อหาใกล้เคียงกับพระวินัยปิฎก อีกทั้งชื่อเรียกก็ตรงกับพระวินัยปิฎก ต่างกันแต่เพียงเรียก "**ขันธกะ**" เป็น "**วัสตุ**" เท่านั้น เนื้อหาในคัมภีร์เป็นสันสกฤตผสม (Hybrid Sanskrit) ผสมผสานกันระหว่างศัพท์สันสกฤต ปรากฤตและมาคธี บางครั้งมีการใช้ศัพท์มาคธีหรือปรากฤตแต่อยู่ในรูปแบบไวยากรณ์สันสกฤต ชุดคัมภีร์ดังกล่าวมีเนื้อหาหลายส่วน เป็นพระวินัยส่วนหนึ่ง คือ วินยวัสตุ ปราติโมกษสูตร และประกอบด้วยเนื้อหาส่วนอื่น ๆ อีกที่เกี่ยวกับกรรมวากยะ และปรัชญาปารมิตา เป็นต้น เป็นคัมภีร์ใบลานจารึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤตอักษรขโรษฐิ คัมภีร์เหล่านี้เหลือรอดจากการถูกทำลายหลายยุคหลายสมัยมาได้เพราะเก็บไว้อย่างมิดชิดในภาชนะที่ปิดผนึกอย่างดีในถ้ำ เมืองกิลกิตเป็นเมืองสำคัญอย่างมากเมืองหนึ่ง ปัจจุบันอยู่ในเขตแคชเมียร์ของประเทศปากีสถาน[12]

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาเฉพาะส่วนจีวรวัสตุและกรรมวัสตุเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาเนื้อหาทั้งหมดของคัมภีร์ การอธิบายลักษณะการแต่งจึงไม่ได้ลงลึกไปถึงโครงสร้างด้านต่างๆ ทั้งระบบเสียงไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ หรือแม้แต่การจำแนกไปตามทฤษฎี 8 ประการ คือ ทฤษฎีรส ว่าด้วยอารมณ์ของผู้อ่าน ทฤษฎีอลังการ ว่าด้วยความงามในการประพันธ์ ทฤษฎีคุณ ว่าด้วยลักษณะเด่นของการประพันธ์ ทฤษฎีริติ ว่าด้วยลีลาในการประพันธ์ ทฤษฎีธวนิ ว่าด้วยความหมายแฝงในการประพันธ์ ทฤษฎีวโกรกติ ว่าด้วยภาษาในการประพันธ์ ทฤษฎีอนุมติ ว่าด้วยการอนุมานความหมายในการประพันธ์ และทฤษฎีเอาจิตยะ ว่าด้วยความเหมาะสมในการประพันธ์ การแต่งวรรณคดีสันสกฤตจำแนกออกเป็น 4 ประเภท คือ อาคม ศาสตร์ อิติหาสะและกาวยะ คัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุจัดเข้าในประเภทอาคม คือเป็นงานเขียนเกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา รูปแบบการเขียนมุ่งเน้นสื่อความหมายในทางอุดมคติ มีการสอดแทรกนิทานเข้าไปเพื่อทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินจดจำง่าย การแต่งนิทานมีแบบฉบับเฉพาะตน ดังที่ ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล ได้กล่าวไว้ว่า

[12] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Nalinaksha Dutt, **Gilgit Manuscripts Vol.1** (Kashmier: Sreenagar, 1939)

"*กวีอินเดียชอบแต่งเรื่องนิทานซ้อนนิทาน คือตัวละครในเรื่องใหญ่จะเล่าเรื่องนิทานแทรก และตัวละครของเรื่องแทรกอาจเล่าเรื่องแทรกอีกก็ได้*"[13] ซึ่งนิทานประเภทดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ

คัมภีร์สุโพธาลังการ คาถาที่ 8 ปริจเฉทที่ 1 จำแนกรายละเอียดโดยภาพรวมของการแต่งคัมภีร์ประเภทวรรณคดีว่ามี 3 ประการ คือ

1.ปัชชะ แต่งแบบเป็นร้อยกรอง

2.คัชชะ แต่งแบบเป็นร้อยแก้ว

3.วิมิสสะ แต่งแบบร้อยแก้วผสมร้อยกรอง[14]

ด้วยลักษณะการแต่งคัมภีร์อันเป็นวรรณคดีจะต้องดำเนินไปตามรูปแบบการแต่ง 3 อย่างนี้ การแต่งคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุ เฉพาะจีวรวัสตุและกรรมวัสตุใช้ลักษณะการแต่งแบบวิมิสสะ คือ ผสมผสานกันทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง คัมภีร์ที่แต่งตามโครงสร้างรูปแบบดังกล่าวจะต้องเรียบเรียงตามลำดับดังนี้ คือ

1.ปณามคาถา คือ คาถาบูชาพระรัตนตรัยหรือสิ่งสักการะสูงสุดตามความเชื่อ

2.อุทเทสคาถาหรือนิทานคาถา คือ บทนำ

3.สารัตถะ คือ ส่วนเนื้อหา

4.นิคมนคาถา คือ บทสรุป [15]

การแต่งคัมภีร์ในส่วนจีวรวัสตุและกรรมวัสตุนั้นพบเพียงรูปแบบที่ 2 และ 3 เท่านั้น คือ มีบทนำหรือคาถานำและส่วนเนื้อหา ทั้งจีวรวัสตุและกรรมวัสตุต่างขึ้นต้นด้วยคาถานำเหมือนกัน จากนั้นก็นำเสนอเนื้อหาไปตามลำดับ ผสมผสานกันระหว่างคาถาและเนื้อเรื่องธรรมดา จีวรวัสตุมีคาถาทั้งสิ้น 33 คาถา ส่วนกรรมวัสตุมีคาถาทั้งสิ้น 5 คาถา การนำเสนอเนื้อเรื่องของจีวรวัสตุและกรรมวัสตุพบว่า ไม่ได้อธิบายรายละเอียดเนื้อหาในเชิงลึก ในส่วนที่ควรขยายเนื้อความเพิ่มก็ไม่ได้ขยาย ในส่วนที่ไม่จำเป็นจะต้องอธิบายก็อธิบายเพิ่มเติมมากมายด้วยนิทานประกอบ แต่ที่ไม่ปรากฏก็คือ รูปแบบที่ 1 คาถาบูชาพระรัตนตรัยหรือสิ่งสักการะสูงสุด และรูปแบบที่ 4 บทสรุป ซึ่งอาจเป็นเพราะจีวรวัสตุและกรรมวัสตุเป็นเพียงเนื้อหาส่วนหนึ่งในเล่ม

---

[13] วิสุทธ์ บุษยกุล, **อักษรวิสุทธ์** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2542), 49.

[14] แย้ม ประพัฒน์ทอง, **คัมภีร์สุโพธาลังการ** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2504), 4.

[15] พระมหาฉัตรชัย มูลสาร, **อุปมาอุปไมยในคัมภีร์วิสุทธิมรรค** (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 24.

ข้อสังเกตรูปแบบการแต่งคัมภีร์ทั้งสองอีกประการหนึ่งคือ จะนิยมแต่งอุทเทสคาถาหรือสารบาญเรื่องไว้ด้วยเสมอ เพียงแต่มีรูปแบบการแต่งเฉพาะตน กล่าวคือ ในจีวรวัสตุมักจะยกอุทเทสคาถาไว้ต้นเรื่องและใช้คำเรียกอุทเทสคาถานั้นว่า **อุททาน** ส่วนจีวรขันธกะมักจะยกอุทเทสคาถาไปไว้ท้ายเรื่องและใช้คำเรียกอุทเทสคาถานั้นว่า **อุททาน** เหมือนกัน แตกต่างกันเพียงแค่เรียงไว้หน้ากับเรียงไว้หลังเท่านั้น การใส่อุททานไว้มีปรากฏเฉพาะคัมภีร์วินัย สาเหตุที่ต้องใส่อุททานไว้ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรูปแบบเฉพาะของคัมภีร์วินัยที่ต้องการบอกหัวข้อเรื่องไว้เพื่อสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้า

3 อาจารย์สำคัญที่มีชื่อเสียงของนิกาย

นิกายสรวาสติวาทินมีท่านราหุลภัทรเป็นอาจารย์ผู้เป็นปฐมของนิกายนี้ และมีอาจารย์ผู้สืบทอดในนิกายนี้ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่เคารพนับถือ หรือมีผลงานวิชาการโดดเด่นหลายท่าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.ท่านพระอุปคุปต์ (Upacupta) ตามปกรณ์ฝ่ายสันสกฤตกล่าวว่าเป็นพระที่พระเจ้าอโศกทรงนับถือ เป็นคณาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐานที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุดในยุคนั้น มีพระอรหันต์เป็นศิษย์ถึง 18,000 องค์อยู่ ณ วัดนตภัตติการาม ข้างภูเขาอุรุมนท์ ท่านพระอุปคุปต์นี้ปกรณ์ฝ่ายบาลีไม่ได้กล่าวถึง มีชื่อคล้ายกับพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ทำสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งจะเป็นบุคคลเดียวกันหรือไม่ ตามข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุสมัยน่าจะเป็นบุคคลเดียวกัน แต่ประวัติของท่านทั้งสองค่อนข้างแตกต่างกันมาก ท่านพระอุปคุปต์เกิดในสกุลวาณิช ณ เมืองมถุรา ในขณะที่ท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเกิดในสกุลพราหมณ์ ณ เมืองปาฏลีบุตร แต่ท่านทั้งสองมีลักษณะเหมือนกันตรงที่เป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นอย่างมาก

2.พระปารศวเถระ (Parsva) เดิมเป็นพราหมณ์ชาวแคว้นคันธาระ มาเลื่อมใสในพระพุทธ ศาสนาในวัย 80 ปี แล้วจึงอุปสมบท มีผู้ดูหมิ่นว่า แก่ชรา ท่านจึงตั้งปฏิญญาว่า หากไม่ได้บรรลุอรหัตผลพร้อมทั้งอภิญญา 6 วิโมกข์ 8 จะไม่นอน ท่านพยายามบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ถึง 3 ปี จึงได้บรรลุอรหัตผลฝ่ายอุภโตภาควิมุตติ จึงได้รับฉายาว่า “**ปารศวเถระ**” ด้วยเหตุที่เป็นผู้ถวายคำแนะนำให้พระเจ้ากนิษกมหาราชชุมนุมสงฆ์ทำสังคายนา ทั้งท่านเองได้เป็นกรรมการรูปหนึ่งแต่งคัมภีร์พระสุตตันตอุปเทศศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องน่าเสียดายที่คัมภีร์ได้สูญหายไปแล้ว

3.พระวสุมิตร (Vasumitra) สำหรับคณาจารย์รูปนี้เป็นปัญหายุ่งยากซับซ้อน เนื่องจากปรากฏว่า คณาจารย์ที่ชื่อวสุมิตรมีอยู่หลายรูป อย่างน้อยก็ 2 รูป คือ พระวสุมิตรที่มีชีวิตราวพุทธศตวรรษที่ 4รูปหนึ่ง พระวสุมิตรในพุทธศตวรรษที่ 6 รูปหนึ่ง ในที่นี้หมายเอาพระวสุมิตร

รูปหลัง เป็นชาวคันธาระ มีปณิธานมุ่งพระพุทธภูมิ ได้รับเลือกเข้าประชุมในสังคายนาและเป็นประธานกรรมการรูปหนึ่งที่เรียบเรียงคัมภีร์มหาวิภาษา ได้รับยกย่องจากพระเจ้ากนิษกมหาราชเป็นอย่างมาก

4.พระธรรมตาระ (Thammatara)ไม่ปรากฏประวัติแน่ชัด ทราบแต่เพียงว่าท่านเป็นผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถาพระธรรมบท คัมภีร์สังยุตตอภิธรรมหฤทัยศาสตร์ และคัมภีร์ปัญจวัสตุวิภาษาศาสตร์

5.พระศรีโฆษะ (Srighosa)ไม่ปรากฏแน่ชัด ทราบแต่เพียงว่าท่านคือผู้แต่งคัมภีร์อภิธรรมอมฤตรสศาสตร์

6.พระพุทธเทวะ (Buddhadeva) ไม่มีประวัติปรากฏชัดเจน เป็นคณาจารย์ที่ร่วมกับนักปราชญ์อีก 3 ท่านคือ พระวสุมิตร พระธรรมตาระและพระศีรโฆษะ แต่งคัมภีร์มหาวิภาษา แต่ถึงกระนั้นท่านทั้ง 4 รูปก็ยังมีทรรศนะแตกต่างกัน และต่างก็ได้แสดงทรรศนะของตนหักล้างความเห็นของกันและกันเอาไว้ด้วย

7.พระอัศวโฆษ (Asvaghosa) เป็นคณาจารย์สำคัญที่มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยพระเจ้ากนิษกมหาราช แต่พระคณาจารย์ที่มีนามว่า อัศวโฆษ มีอยู่หลายรูป ตามประวัติมีทั้งสิ้น 6 รูป แต่ท่านพระอัศวโฆษที่มีผลงานอันโดดเด่นรูปนี้มีข้อถกเถียงหลายประการทั้งเรื่องประวัติและผลงานวิชาการ แต่ประวัติที่เชื่อถือว่าน่าจะเป็นท่านได้กล่าวไว้ว่า ท่านเป็นชาวเมืองสาเกต แคว้นอโยธยา รอบรู้ในพระเวท เป็นนักจินตกวี ทั้งยังเป็นนักโต้วาทีฝีปากกล้าจนไม่มีผู้ใดสามารถเอาชนะได้ จนวันหนึ่งพระปารศวเถระจาริกมาจากอินเดียเหนือขอประกาศโต้วาทีกับอัศวโฆษท่ามกลางชุมนุมแห่งพระราชาธิบดี สมณชีพราหมณ์ ประชาราษฎร์ อัศวโฆษทรนงในความรู้ของตนยิ่งนักถึงกับท้าว่า หากตนแพ้จะตัดลิ้นออก แต่เมื่อเปิดอภิปรายแล้วผลก็คืออัศวโฆษแพ้ ท่านพระปารศวเถระไม่ประสงค์ให้ตัดลิ้นแต่ขอให้อัศวโฆษบวชเป็นภิกษุเป็นการตอบแทน เมื่อบวชแล้วอัศวโฆษได้เล่าเรียนศึกษาพระธรรมวินัยลึกซึ้งก็เกิดความดื่มด่ำในพระพุทธศาสนายิ่งนักเลยออกประกาศพระธรรมด้วยความรู้ความสามารถของตน ปรากฏชื่อเสียงว่าเทศนาได้ไพเราะจับอกจับใจผู้ฟังทั่วทั้งอินเดีย ต่อมาพระเจ้ากนิษกมหาราชทรงตีเมืองปาฏลีบุตรได้นำเอาของมีค่า 2 อย่างไปจากเมืองปาฏลีบุตรคือ บาตรของพระพุทธเจ้า 1 แล้วตัวพระอัศวโฆษอีก 1 พวกเสนามุขอำมาตย์พากันซุบซิบกันว่า พระพุทธบาตรเป็นของสมควรแล้วทุกประการ แต่ทำไมพระสงฆ์รูปเดียวถึงได้ตีราคาสูงอย่างนั้นทั้งที่ทั่วอินเดียก็มีภิกษุอยู่ตั้งมากมาย พระเจ้ากนิษกะทรงประสงค์จะให้บรรดาข้าราชการประจักษ์ในคุณวิเศษของท่านอัศวโฆษ โปรดให้เอาม้า 7 ตัวไปอดอาหารอยู่ 6 วันแล้วโปรดให้ชุมนุมสงฆ์ตลอดจนขุนนางอำมาตย์ใหญ่น้อย และทวยราษฎร์มาพร้อมเพรียง ทรงอาราธนาให้พระอัศวโฆษแสดงธรรม ในที่ประชุมเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาอันไพเราะจับใจต่างพากันซาบซึ้ง

แม้แต่ม้า 7 ตัวซึ่งถูกพาตัวมา ณ ที่นั้นด้วยก็ไม่ได้สนใจในหญ้าที่มหาดเล็กนำไปให้กิน กลับยืนสงบฟังธรรมจนน้ำตาไหล กิตติศัพท์ของท่านอัศวโฆษจึงโด่งดังไปทั่วอินเดียเหนือว่า แสดงธรรมจนสัตว์ดิรัจฉานมีม้าเป็นต้นซาบซึ้ง จึงได้รับฉายาว่า "**อัศวโฆษ**" ด้านงานนิพนธ์ของท่าน ที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ "**มหากาพย์พุทธจริต**" ที่แต่งด้วยบทกวีอันไพเราะคละเคล้าด้วยสำนวนโวหารอุปมาอุปไมยพรรณนาพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติจนเสด็จดับขันธปรินิพพานรวมทั้งสิ้น 2,110 โศลก อันบรรเจิดยิ่งนัก ยากที่จะหาผู้ใดแต่งได้เสมอเหมือน ท่านได้รับยกย่องจากนักปราชญ์ทางวรรณคดีสันสกฤตให้เป็นรัตนกวีชั้นยอดเสมอท่านฤาษีวาลมีกิผู้นิพนธ์ "**มหากาพย์รามายณะ**" และเสมอท่านกาลิทาสผู้รจนา "**เมฆทูต**" และ "**รฆุวงศ์**" นอกจากนี้ผลงานอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียง คือ คัมภีร์สูตราลังการ รัฐปาลสูตร ทศอกุศลธรรมปฏิปทาสูตร ฉคติสังสารสูตร นิครนถปุจฉาอนาตมาสูตร คัณฑีสโตตรคาถา เสานทรนันท์ ศาริปุตรปกรณัม ท่านไม่ได้มีชื่อเสียงเฉพาะในด้านงานนิพนธ์เท่านั้น ยังเป็นนักดนตรีที่เก่งกาจอีกด้วย แต่งจังหวะดนตรีประกอบเนื้อฉันท์ในบทละครตั้งมากมาย ประชาชนผู้มาชมการแสดงละครพากันซาบซึ้งในรสพระสัทธรรมกันถ้วนหน้า

อาจารย์เหล่านี้คือพระเถระผู้มีชื่อเสียง มีผลงานโดดเด่นในนิกายสรวาสติวาทิน ล้วนมีศิษย์ผู้ศรัทธาเลื่อมใสสืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่นทำให้พระพุทธศาสนานิกายนี้รุ่งเรืองอยู่ในดินแดนอินเดียอีกนับพันปี คัมภีร์ที่อาจารย์เหล่านี้ได้รจนาไว้ก็มีคุณูปการะต่อผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาในภายหลังต่อมาเป็นอย่างมาก

4 กำเนิดและพัฒนาการพระวินัยปิฎก

สมัยพุทธกาลสังคมชมพูทวีปยังเป็นไปในรูปแบบพราหมณ์ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ระเบียบประเพณีทางสังคมก็ยังยึดถือตามแบบคติความเชื่อพราหมณ์นั้น การประกาศพระพุทธศาสนาจึงต้องเกี่ยวข้องพาดพิงความเชื่อเหล่านั้น โดยการยืมคำซึ่งทุกคนเข้าใจดีอยู่แล้วมาใช้แต่นิยามความหมายเสียใหม่เพื่อประโยชน์แก่การเผยแพร่ให้เป็นที่เข้าใจแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว ข้อที่น่าสังเกตก็คือ พระพุทธเจ้าจะไม่ทรงหักล้างความเชื่อเดิมในถ้อยคำที่ใช้ เช่น คำว่า "**อรหันต์**" ความเชื่อเดิมของพราหมณ์ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่พระองค์ทรงให้ความหมายอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าใหม่ให้แก่ถ้อยคำที่ใช้อยู่เดิม ไม่ทรงปฏิเสธหรือขัดแย้งความคิดเดิมด้วยวิธีรุนแรง แต่นิยมการเปลี่ยนแปลงความคิดแบบโอนอ่อนผ่อนตาม ดังนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอนซึ่งสาธารณะแก่คนทุกชนชั้นอย่างนี้ จึงมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสเข้ามาบวชตามเป็นพระสงฆ์สาวก

เบื้องต้น พระสงฆ์สาวกยังมีไม่มาก ทั้งผู้เข้ามาบวชก็ตั้งใจมุ่งสู่จุดหมายสูงสุดของศาสนาคือพระนิพพาน มีเพียงบางรูป บางกลุ่มเท่านั้นที่ไม่ได้บวชเพื่อจุดหมายดังกล่าว แต่มีเจตนาแอบ

แฝงผลประโยชน์อื่น ๆ ประพฤติตัวไม่เหมาะสมกับสมณภาวะ ทำให้เกิดข้อตำหนิติเตียนไม่เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นในหมู่สงฆ์ พุทธบริษัทเมื่อได้เห็นสิ่งไม่ดีงามจึงนำความกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ จากนั้นทรงเรียกภิกษุผู้กระทำความผิดมาสอบสวนท่ามกลางสงฆ์ เมื่อเธอยอมรับแล้วก็ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามกระทำการนั้นอีก บุคคลผู้เป็นต้นบัญญัติเรียกว่า **"อาทิกัมมิกะ"** สิกขาบทใดที่ทรงบัญญัติแล้วมีช่องโหว่ให้ภิกษุสามารถใช้เป็นข้ออ้างล่วงละเมิดได้อีก ก็ทรงบัญญัติในประเด็นดังกล่าวเพิ่มเติมให้ชัดเจนขึ้น เรียกว่า **"อนุบัญญัติ"** และหากมีสิ่งใดที่หมู่สงฆ์ไม่สามารถตัดสินเองได้ พระพุทธเจ้าจะทรงวินิจฉัยเป็นเรื่อง ๆ สำหรับเป็นแบบอย่างในการตัดสินพระวินัยต่อไป เรียกว่า **"วินีตวัตถุ"** พระวินัยนั้นมิได้ทรงบัญญัติตราไว้สำเร็จรูปเลย หากแต่ทรงบัญญัติขึ้นเมื่อมีเรื่องราวเกิดขึ้นแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดประโยชน์หลายด้าน กล่าวคือ

ประโยชน์ส่วนรวม เพื่อความเรียบร้อย ผาสุกของหมู่คณะ

ประโยชน์ส่วนบุคคล เพื่อขจัดคนไร้ยางอาย ให้ผู้ทรงศีลอยู่อย่างผาสุก ให้เกิดความดีงามแห่งเพศสมณะ ป้องกันความเลวร้ายทั้งปัจจุบันและในอนาคต

ประโยชน์แก่มวลมนุษย์ เพื่อให้ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสได้เลื่อมใส และที่เลื่อมใสอยู่แล้วจะยิ่งเลื่อมใสมากขึ้น

ประโยชน์สูงสุดแห่งพระศาสนา เพื่อให้พระสัทธรรมดำรงมั่น และพระสงฆ์เอื้อเฟื้อสนับสนุนตามกฎระเบียบที่ได้บัญญัติไว้ [16]

เมื่อทรงบัญญัติพระวินัยแล้ว คำสั่งสอนจึงมีชื่อเรียกรวมกันว่า **"ธรรมวินัย"** โดยแยกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนพระธรรม เป็นคำสอนที่ทรงแสดงแก่บุคคลต่างๆ ตามโอกาส กับส่วนพระวินัยเป็นคำสั่งว่าด้วยบทบัญญัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ พระธรรมวินัยนี้จัดเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังเช่นเมื่อคราวใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงมีพระดำรัสสั่งให้หมู่สงฆ์ถือพระธรรมวินัยเป็นใหญ่เสมือนหนึ่งพระพุทธองค์ทรงพระชนม์ชีพอยู่ว่า

สิยา โข ปนานนฺท ตุมฺหากํ เอวมสฺส อตีตสตฺถุกํ ปาวจนํ นตฺถิ โน สตฺถาติ น โข ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถา [17]

---

[16] วินย. มหาวิภงฺค. 1/20/37

สุตฺต.องฺ.ทสก. 24/31/74

[17] สุตฺต.ที.ม. 10/141/178

ดูกรอานนท์ ในบางครั้งเธออาจมีความคิดอย่างนี้เกิดขึ้นมาว่า พระพุทธวจนะจบสิ้นแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี แต่หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เธอพึงเห็นว่า ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ เมื่อไม่มีเราแล้วจักเป็นศาสดาของพวกเธอแทน [18]

พระธรรมวินัยนี้บางเรื่องก็ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ครอบคลุมทั้งหมด มีช่องโหว่ให้สามารถกระทำความผิดได้ เมื่อทรงเห็นเหตุนี้จึงได้ประทานหลักมหาปเทสหรือแนวทางสำหรับเทียบเคียงอย่างกว้าง ๆ ไว้ 4 อย่าง คือ

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดก็ตามที่เราไม่อนุญาตโดยกล่าวว่า "สิ่งนี้อนุญาตไม่ได้" ถ้ามันเข้ากันได้กับสิ่งที่อนุญาตไม่ได้ ขัดกับสิ่งที่อนุญาตได้ สิ่งนั้นเราไม่อนุญาตสำหรับพวกเธอ.

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดก็ตามที่เราไม่อนุญาตโดยกล่าวว่า "สิ่งนี้อนุญาตไม่ได้" ถ้ามันเข้ากันได้กับสิ่งที่อนุญาตได้ ขัดกับสิ่งที่อนุญาตไม่ได้ สิ่งนั้นเราอนุญาตสำหรับพวกเธอ.

ภิกษุทั้งหลาย และสิ่งใดก็ตามที่เราไม่บัญญัติโดยกล่าวว่า "สิ่งนี้อนุญาตได้" ถ้ามันเข้ากันได้กับสิ่งที่อนุญาตไม่ได้ ขัดกับสิ่งที่อนุญาตได้ สิ่งนั้นเราไม่อนุญาตสำหรับพวกเธอ.

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดก็ตามที่เราไม่บัญญัติโดยกล่าวว่า "สิ่งนี้อนุญาตได้" ถ้ามันเข้ากันได้กับสิ่งที่อนุญาตได้ ขัดกับสิ่งที่อนุญาตไม่ได้ สิ่งนั้นเราอนุญาตสำหรับพวกเธอ.[19]

การที่พระพุทธศาสนาแยกย่อยเป็นนิกาย มีความคิดเห็นและหลักปฏิบัติแตกต่างกันนั้น เกิดจากสาเหตุ 2 ประการ คือ ประพฤติปฏิบัติไม่เหมือนกัน เรียกว่า **ความวิบัติแห่งสีลสามัญญตา** กับความคิดเห็นไม่ตรงกัน เรียกว่า **ความวิบัติแห่งทิฏฐิสามัญญตา**[20] ซึ่งเป็นเรื่องปกติของทุกศาสนา *เพราะศาสนาทุกศาสนาเมื่อดำรงอยู่มาตามกาลเวลาที่มากขึ้นก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นปกติธรรมดาศาสนาใดไม่มีการเปลี่ยนแปลง ศาสนานั้นก็ไม่เจริญและไม่สามารถแผ่ขยายวงกว้างออกไป โดยที่สุดศาสนานั้น ๆ ก็ต้องดับสูญไป* [21] แต่เนื่องจากศาสนาก็คือหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เพราะ*ศาสนานั้นเมื่อแผ่ขยายออกไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อถือไม่เหมือนกัน ก็มีการผสมผสานกับลัทธิธรรมเนียมเหล่านั้น อีกทั้งทัศนะการ*

---

[18] ดูใน T.W.Rhys Davids, **Sacred Books of the Buddhists.**Vol.III (Oxford: The Pali Text Society, 1977), 171.

[19] วินย.มหาวคฺค. 4/91/104

ดูใน I.B.Horner,Trans, **Sacred Books of the Buddhists.** Vol.XIV (Oxford: The Pali Text Society, 1977), 347.

[20] สุตฺต.ที.ปา. 11/316/242

[21] อภิชัย โพธิ์ประสิทธิศาสต์, **พระพุทธศาสนามหายาน** (กรุงเทพฯ: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534), 1.

ตีความในคำสอนของศาสดาของแต่ละบุคคลแต่ละคณะไม่ตรงกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดแบ่งแยกเป็นนิกายขึ้น [22] หมู่สงฆ์เริ่มมีเค้าแห่งความแตกแยกตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่เมืองโกสัมพี [23] พระสงฆ์ที่โฆสิตารามซึ่งมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มธรรมธรกับกลุ่มวินัยธรเกิดถกเถียงกันด้วยเรื่องพระวินัยเล็ก ๆ น้อย ๆ จากสาเหตุที่พระเถระฝ่ายธรรมธรรูปหนึ่งเข้าห้องน้ำแล้วเหลือน้ำชำระล้างค้างไว้ในภาชนะ จากนั้นพระเถระฝ่ายวินัยธรเข้าห้องน้ำพบเข้าจึงเดินออกมาแล้วไปบอกพระเถระฝ่ายธรรมธรว่าท่านเหลือน้ำค้างไว้ในภาชนะเป็นความผิด พระเถระฝ่ายธรรมธรก็ยอมรับผิดโดยจะขอแสดงความผิดหรือปลงอาบัติ แต่พระวินัยธรบอกว่าไม่ต้องก็ได้

ต่อมาพระเถระฝ่ายวินัยธรกลับนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นไปเล่าให้ศิษย์ฟัง จนเกิดเป็นวิวาทะต่อกัน ต่างฝ่ายต่างไม่สมาคมกันขับอีกฝ่ายหนึ่งออกจากคณะสงฆ์จนกลายเป็นเรื่องราวใหญ่โต พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องเสด็จมาห้าม ทรงพยายามจะให้สงฆ์ปรองดองกัน ตรัสถึงโทษของการแตกสามัคคีและอานิสงส์ของความสามัคคี เพื่อเตือนสติพระสงฆ์ทั้งสองกลุ่ม แต่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีก็ยังดื้อรั้นไม่ยอมฟังเหตุผล ตรัสสอนเท่าไรก็ไม่ยอมฟัง พระพุทธองค์จึงเสด็จหลีกไปประทับตามลำพังที่โคนต้นสาละ ป่าปาริเลยยกะ การทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นนานวันเข้าจนชาวเมืองโกสัมพีทั้งหลายต่างเอือมระอาพากันงดทำบุญตักบาตร พระสงฆ์เกิดความเดือดร้อนจึงยอมความกันด้วยดีพากันไปกราบขอขมาโทษต่อพระพุทธเจ้า เรื่องราวต่าง ๆ จึงจบลงในที่สุดด้วย ติณวัตถารกวินัย[24] การที่เรื่องราวจบลงได้นั้นไม่ใช่เพราะพระสงฆ์เหล่านั้นสำนึกผิดต่อพระวินัย แต่เพราะปัญหาด้านความเป็นอยู่ หากเรื่องราวเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วก็อาจเป็นสาเหตุให้แยกเป็นนิกายต่าง ๆ ได้ เพราะความคิดที่แตกต่างอาจพัฒนาไปเป็นการ

---

[22] เสถียร โพธินันทะ, **กระแสพุทธธรรมฝ่ายมหายาน** (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), 3.

[23] ธมฺมปทฏฺ**ฐ**. 1/49-60

[24] **ภิกฺขุปาฏิโมกฺขปาลิ** (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์สุรวัฒน์, 2549), 107**.**

ติณวัตถารกวินัย เป็น 1 ในข้อปฏิบัติ 7 ประการสำหรับระงับอธิกรณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับหมู่สงฆ์ อธิกรณ์นั้น มี 4 อย่าง คือ **1.วิวาทาธิกรณ์** ทะเลาะกันด้วยเรื่องธรรมวินัย **2.อนุวาทาธิกรณ์** โจทกันด้วยอาบัติ **3.อาปัตตาธิกรณ์** การต้องอาบัติทั้งปวง **4.กิจจาธิกรณ์** มีกิจที่สงฆ์ควรทำ เช่น ให้อุปสมบท ในอธิกรณ์ 4 อย่างนี้ถ้าเกิดเป็นกรณีขึ้นสงฆ์ต้องระงับด้วยข้อปฏิบัติ (อธิกรณสมถะ) 7 ประการ คือ **1.สัมมุขาวินัย** วินิจฉัยต่อหน้าคู่กรณี **ใช้ระงับอธิกรณ์ได้ทุกอย่าง 2.สติวินัย** ใช้ในกรณีที่สงฆ์สวดประกาศให้แก่พระสงฆ์ว่ามีสติเต็มที่ใครจะโจทด้วยอาบัติไม่ได้ **3.อมูฬหวินัย** สงฆ์สวดประกาศให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว **4.ตัสสปาปิยสิกา** แม้จำเลยจะไม่รับผิดถ้าพิจารณาเห็นสมก็ปรับโทษได้ **ใช้ระงับอนุวาทาธิกรณ์ 5.ปฏิญญาตกรณะ** ปรับโทษตามที่จำเลยยอมรับ **6.ติณวัตถารกะ** ประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย ไม่ต้องชำระความเดิมดังกรณีของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี **ใช้ระงับเฉพาะอาปัตตาธิกรณ์และอนุวาทาธิกรณ์ 7.เยภุยยสิกา** ตัดสินตามความเห็นของคนหมู่มาก **ใช้ระงับวิวาทาธิกรณ์**

ปฏิบัติที่แตกต่างกันได้ในที่สุด กรณีของภิกษุชาวเมืองโกสัมพีนับว่าเข้าองค์ประกอบของความแตกแยกด้านสีลสามัญญตา แต่ที่ไม่พัฒนาไปจนกลายเป็นนิกายก็เพราะพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ทั้งยังเป็นหลักชัยคอยตัดสินแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อยู่

อีกกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้นสมัยพุทธกาลก็คือเรื่องของพระเทวทัตที่ปรากฏในสังฆเภทขันธกะ[25] หลังจากออกบวชพร้อมกับพระญาติฝ่ายศากยวงศ์ 6 คนรวมทั้งช่างตัดผมประจำราชสำนักชื่ออุบาลีแล้ว แต่ละคนก็ได้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงเป็นพระอริยบุคคลชั้นต่าง ๆ มีพระเทวทัตเท่านั้นที่ได้บรรลุเพียงโลกิยฌาน ขณะนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองโกสัมพี ลาภสักการะมากมายได้เกิดขึ้นแก่หมู่สงฆ์ บรรดาคฤหบดีทั้งหลายเมื่อจะทำบุญก็ล้วนแต่ปรารถนาเพื่อถวายพระบรมศาสดาและพระเถระมีเจ้าศากยะทั้ง 5 เป็นต้น แต่ไม่มีใครปรารถนาจะถวายแก่พระเทวทัตเลย จึงเกิดความทุกข์ใจเพราะขาดลาภสักการะ รำพึงว่า เราก็เป็นกษัตริย์เช่นเดียวกับเจ้าศากยะทั้ง 5 นั้น เหตุใด เราจึงไม่ได้รับการบูชาเช่นท่านเหล่านั้น เกิดความคิดที่จะชักนำพระราชาสักองค์หนึ่งมาเป็นพวก ในที่สุดก็มองเห็นและมุ่งไปที่เจ้าชายอชาตศัตรูโอรสพระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธ เทวทัตได้แสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ อันเป็นคุณสมบัติของผู้สำเร็จฌานจนเจ้าชายนับถือเป็นอาจารย์ นานวันเข้ามีจิตคิดกำเริบใคร่จะได้ตำแหน่งสังฆบิดรปกครองคณะสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า จึงเข้าไปเฝ้ากราบทูลขอว่า "*ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคก็ทรงชราแล้ว ทรงเป็นผู้ใหญ่มีพระชนมายุถึงแล้ว ทรงมีพระวัยล่วงโรยตามลำดับแล้ว บัดนี้ ขอพระองค์อย่าทรงขวนขวายนัก ได้โปรดทรงพระเกษมสำราญในทิฏฐธรรมเถิด ขอจงสละภิกษุสงฆ์มอบให้ข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์จะบริหารคณะสงฆ์*"[26] พระพุทธเจ้าทรงทัดทานอยู่ถึง 3 ครั้ง พระเทวทัตก็ไม่เชื่อฟังคงยืนกรานอยู่อย่างนั้น เมื่อไม่สำเร็จตามความประสงค์ก็ผูกอาฆาตนับแต่บัดนั้น ด้วยความเห็นผิดคิดอยากจะเป็นใหญ่ปกครองทั้งพุทธจักรและอาณาจักรจึงได้ยุยงให้เจ้าชายอชาตศัตรูทำปิตุฆาตขึ้นครองราชย์เสียเองก่อน ส่วนตนเองจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าแล้วปกครองคณะสงฆ์แทน ดังนั้น จึงมีความพยายามลอบปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าหลายครั้ง ทั้งสั่งคนให้ไปลอบปลงพระชนม์ กลิ้งก้อนหินลงจากหลังเขาหวังให้ทับพระพุทธเจ้า ปล่อยช้างตกมันหวังให้เหยียบพระพุทธเจ้า แต่ไม่เป็นไปอย่างใจประสงค์ จะทำการณ์สิ่งใดภิกษุสงฆ์และชาวเมืองต่างก็รู้เข้าใจเจตนาแอบแฝงกันทั้งสิ้น แต่ถึงกระนั้นพระเทวทัตก็ไม่ได้สำนึกผิด ยังมีความพยายามที่จะเรียกร้องความสำคัญอยู่ตลอดเวลา ครั้งหนึ่งได้เข้าไปทูลขอให้ออกพระพุทธบัญชาเป็นกฎที่ภิกษุสงฆ์ทุกรูปต้องปฏิบัติ 5 ประการ คือ

1.ภิกษุต้องอยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีพ รูปใดเข้าสู่ละแวกบ้าน รูปนั้นมีโทษ

2. ภิกษุต้องเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรตลอดชีพ รูปใดรับนิมนต์ รูปนั้นมีโทษ

---

[25] วินย.จุลฺล. 7/336/128

[26] วินย.จุลฺล. 7/361/172

3.ภิกษุต้องนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตรตลอดชีพ รูปใดรับผ้าคฤหบดี รูปนั้นมีโทษ

4.ภิกษุต้องอยู่โคนไม้เป็นวัตรตลอดชีพ รูปใดเข้าสู่ที่มุงบัง รูปนั้นมีโทษ

5.ภิกษุต้องไม่ฉันของสด คาว มีปลา เนื้อ เป็นต้น ตลอดชีพ รูปใดฉัน รูปนั้นมีโทษ

แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นชอบเพราะเป็นการปฏิบัติที่ตึงเกินไป ทรงปฏิเสธว่า "**อย่าเลย เทวทัต ภิกษุรูปใดปรารถนาจะถืออยู่ป่าเป็นวัตร หรืออยู่บ้าน ตลอดจนการเที่ยวบิณฑบาต รับนิมนต์ นุ่งห่มผ้าบังสุกุลหรือผ้าคฤหบดี ก็แล้วแต่สมัครใจจะปฏิบัติเถิด ส่วนเรื่องเสนาสนะอยู่โคนไม้เป็นวัตรนั้น อนุญาตให้อยู่ได้เพียง 8 เดือนเท่านั้น ส่วนเรื่องเนื้อถ้าบริสุทธิ์โดยสามส่วน (ด้วยไม่รู้ ไม่เห็น ไม่รังเกียจ) อนุญาตให้ฉันได้**"[27] เมื่อพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตเช่นนั้น พระเทวทัตก็ไม่ได้สำนึกว่าสิ่งที่ทำไปเป็นความผิด ที่ผ่านมาแม้จะหนักหนาสาหัสอย่างไรแต่ก็ยังพอให้อภัยได้เพราะผลกระทบไม่ได้มีต่อหมู่สงฆ์มากนัก เป็นความผิดเฉพาะบุคคลที่มีต่อพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ความผิดจากนี้ของพระเทวทัตนับว่าใหญ่หลวงนักเป็นสังฆเภทโดยที่พระเทวทัตอ้างอิงเอาข้อปฏิบัติสุดโต่งมาเป็นข้ออ้างประกาศลัทธิของตนแก่หมู่ภิกษุว่า "*สิ่งนี้เป็นสิ่งเลิศที่อาจนำทางออกจากกองทุกข์ได้*" มีภิกษุบวชใหม่ความรู้น้อยหลงเชื่อตามเข้าสมัครเป็นสาวกของพระเทวทัตมากมายหลายร้อยรูป แต่นั้นมาพระเทวทัตกับบริวารก็แยกทำสังฆกรรมอีกส่วนหนึ่งต่างหากไม่เกี่ยวข้องกับหมู่สงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ภายหลังพระพุทธเจ้าทรงเห็นหมู่ภิกษุบวชใหม่ที่ยังพอแนะนำให้เข้าใจสิ่งที่ถูกต้องได้จึงส่งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไปแสดงสิ่งที่ถูกต้องปรับความเข้าใจกับกลุ่มภิกษุที่ตามพระเทวทัตไปให้ละทิฏฐิที่ผิดจนกลับมาได้ทั้งหมด ส่วนพระเทวทัตเมื่อขาดบริวารแล้วก็เป็นอันหมดสิ้นอำนาจทุกอย่าง ก่อนมรณภาพสำนึกผิดอยากเข้าไปขอขมาต่อพระพุทธเจ้า แต่เนื่องจากเดินทางมาด้วยความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ายังไม่ทันได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถีก็มรณภาพเสียก่อน ก่อนสิ้นลมพระเทวทัตได้ขอเอากระดูกถวายเป็นพุทธบูชาเพื่อไถ่โทษ นับเป็นสำนึกสุดท้ายที่ผู้กระทำผิดคนหนึ่งได้ยอมรับในสิ่งที่ตนได้กระทำลงไป ซึ่งต่อไปในอนาคตกาลหลังจากเสวยวิบากกรรมแล้วก็จะได้กลับมาเกิดเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้ามีนามว่า "**อัฏฐิสสระ**"[28] จากเรื่องราวทั้งหมดที่เกิดขึ้นจะเห็นว่า ถ้าบุคคลที่มีความคิดเช่นเดียวกับพระเทวทัตเกิดขึ้นในยุคสมัยหลังจากพุทธกาลก็คงมีการแยกออกเป็นนิกาย แต่สิ่งที่พระเทวทัตได้กระทำนั้น พระพุทธเจ้ากลับทรงมองอย่างเข้าใจแจ่มแจ้งต่อโลกพร้อมทั้งมีพระดำรัสว่า "**พระองค์ทรงมีพระทัยเท่าเทียมกันหมดในบุคคลทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นพระเทวทัตผู้มุ่งทำร้าย**

---

[27] วินย.จุลฺล. 7/384/192

[28] ธมฺมปทฏฺ. 1/137

องคุลีมาลผู้เป็นโจร หรือแม้แต่ในพระราหุลปิโยรส ไม่มีแบ่งแยกแตกต่าง" [29] ซึ่งเป็นพุทธวิสัยที่สามารถนำพาพระพุทธศาสนาผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤติไปได้

หลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าถึงแม้จะมีหลักเทียบเคียงหรือมีการรวบรวมคำสั่งสอนไว้อย่างชัดเจน ก็ยังมีข้อถกเถียงถึงการยอมรับหรือไม่ยอมรับเกิดขึ้นอยู่บ้าง แต่ไม่มีภิกษุกลุ่มใดพยายามจะแยกตัวออกไปเป็นกลุ่มหรือนิกาย ยังให้การยอมรับในหมวดหมู่คำสั่งสอนตามที่พระอรหันต์ 500 องค์ได้ช่วยกันรวบรวมจดจำสืบทอดเป็นระบบมุขปาฐะไว้อยู่ แต่สิ่งที่เป็นข้อถกเถียงหรือเงื่อนไขของความเห็นต่าง ๆ กลับอยู่ที่ประเด็นพระมหากัสสปะ ผู้เป็นประธานสงฆ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 มีญัตติไม่ถอดถอนสิกขาบทใด ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ทั้งให้คงไว้ทั้งหมดตามนั้นด้วยคำว่า "*ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์...สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งที่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติตามที่ทรงบัญญัติแล้ว สมาทานประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้*" [30] เพราะที่ประชุมสงฆ์ไม่สามารถตัดสินได้ว่าสิกขาบทเล็กน้อยที่ทรงมีพุทธานุญาตให้ถอดถอนได้คือข้อใดหรือหมวดใด จึงนำมาซึ่งการตัดสินใจตามมติดังกล่าว หมู่สงฆ์ส่วนใหญ่ก็ยอมรับและถือปฏิบัติกันตาม การรวบรวมคำสั่งสอนให้เป็นหมวดหมู่ดังกล่าวนับเป็นการรักษาพระพุทธวจนะไปในตัว วิธีการรักษามักกระทำกันด้วยการท่องบ่น สวดสาธยาย ซักซ้อม ทบทวน เป็นหมู่คณะ มีชื่อเรียกเฉพาะว่า "**วินัยธร,ธรรมธร**" ซึ่งหมายถึงกลุ่มที่ทรงจำพระวินัยและกลุ่มที่ทรงจำพระธรรม หากมีการท่องจำผิดหรือรูปใดรูปหนึ่งสาธยายถ้อยคำที่ผิดออกไปก็สามารถรู้ได้และทำการตรวจทานแก้ไขให้ถูกต้องได้ทันที วิธีการนี้เรียกว่า "**สังคายนา**" คือ การสวดพร้อมกัน

ต่อมาพระปุราณะมีข้อคัดค้านขึ้นมาใน 8 ประเด็น ด้วยมีความเชื่อส่วนตัวว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ปฏิบัติได้ คือ

1.ฉันของที่อยู่ภายในที่อยู่
2.ฉันของที่ทำให้สุกภายในที่อยู่
3. ฉันของที่สุกเอง
4. ฉันของที่ยังไม่ได้รับประเคน
5. ฉันของที่นำมาจากที่นิมนต์
6. ฉันของที่รับประเคนในเวลาก่อนอาหาร
7.ฉันของที่อยู่ในป่า

---

[29] ธมฺมปทฏฺฐ. 1/136

[30] วินย.จุลฺล. 7/621/309

8.ฉันของที่อยู่ในสระ[31]

หากพิจารณาถึงสาเหตุการแยกนิกายจะพบว่า มีพื้นฐานมาจากความเห็นในประเด็นพระวินัย (ศีล) ไม่ตรงกัน แล้วนำมาสู่การปฏิบัติที่แตกต่าง หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 100 ปี ภิกษุชาวเมืองไพศาลีได้แตกกันเป็น 2 ฝ่าย เพราะมีความขัดแย้งในเรื่องวัตถุ 10 ประการซึ่งตกลงร่วมกันไม่ได้ว่า

1.ให้เก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์ได้

2.ฉันอาหารเกินเที่ยง เมื่อเงาพระอาทิตย์ล่วงเลยกำหนดเวลาเที่ยงไปแล้ว 2 นิ้ว

3.ฉันแล้วยังเข้าบ้านบิณฑบาตได้อีก

4.สงฆ์ในอาวาสเดียวกัน ไม่ลงอุโบสถสังฆกรรมในสีมาเดียวกัน

5.สงฆ์ยังมาไม่พร้อมเพรียง สามารถให้สังฆานุมัติได้

6.ถือปฏิบัติตามครูอาจารย์ แม้จะผิดพระวินัย

7.ดื่มนมเปรี้ยวได้

8.ดื่มน้ำเมาอย่างอ่อน ที่ไม่ถึงกับทำให้เมาได้

9.ใช้ผ้าปูนั่งที่ไม่มีชายได้

10.ภิกษุรับเงินทองได้[32]

ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า วัตถุ 10 ประการนี้ชอบด้วยพระวินัย เพราะเป็นข้อปลีกย่อยเล็กๆน้อยๆ เท่านั้น สามารถถือปฏิบัติได้ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่ชอบด้วยพระวินัย จนเกิดเป็นข้อโต้แย้ง แบ่งกันเป็นฝักฝ่าย นำมาสู่การสังคายนาครั้งที่ 2 ซึ่งมติที่ประชุมสงฆ์ก็ตัดสินว่า วัตถุ 10 ประการนั้นผิดพระวินัย ในประเด็นนี้ข้อขัดแย้งไม่ได้อยู่ที่วัตถุ 10 ประการดังกล่าว หากแต่เกิดจากความคิดเห็น (ทิฏฐิ) ของพระมหาเทวะที่ว่า

1.พระอรหันต์อาจถูกมารยั่วยุได้ในความฝัน

2.บุคคลอาจเป็นพระอรหันต์ได้โดยไม่รู้ตัว ต้องให้ผู้อื่นพยากรณ์ให้

3.พระอรหันต์ยังมีข้อสงสัยในคำสอนของพระพุทธเจ้า

4.ผู้บรรลุพระอรหันต์โดยไม่มีอาจารย์ไม่ได้

5.ผู้จะบรรลุพระอรหันต์ได้ ต้องเปล่งอุทานว่า ทุกข์จริงๆ[33]

---

[31] วินย.มหาวคฺค. 5/81/109

[32] วินย.จุลฺล. 7/630/396

สมนฺตปาสาทิกา นาม วินยฏฺฐกถา 1/32

[33] อภิ.กถา. 37/446/182

การสังคายนาครั้งนี้เป็นที่ยอมรับกันเฉพาะในหมู่ภิกษุที่เคร่งครัดพระวินัยเท่านั้น ส่วนภิกษุวัชชีบุตรไม่ยอมรับการสังคายนาครั้งที่ 2 นี้ เที่ยวชักชวนภิกษุที่มีความคิดเห็นขัดแย้งเข้าเป็นพวกได้มากถึงหมื่นรูปแล้วพากันทำสังคายนาต่างหาก เรียกว่า **"มหาสังคีติ"** แปลว่า สังคายนาของพวกมาก และเรียกพวกของตนว่า **"มหาสังฆิกะ"** แปลว่า สงฆ์หมู่ใหญ่ พระพุทธศาสนาจึงแบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ คณะสงฆ์ฝ่ายที่เคารพนับถือมติของพระเถระเมื่อครั้งปฐมสังคายนา เรียกว่า เถรวาทหรือสถวิรวาท และคณะสงฆ์ฝ่ายที่ถือมติของอาจารย์ของตน เรียกว่า อาจริยวาทหรือพวกมหาสังฆิกะ ความคิดเห็นต่างยังมีอย่างต่อเนื่องในพระสงฆ์ทั้งสองกลุ่ม ทำให้พระสงฆ์*ฝ่ายเถรวาทแยกออกเป็น 11 นิกาย รวมกับนิกายเดิมเป็น 12 นิกาย ส่วนฝ่ายมหาสังฆิกะแยกออกเป็น 5 นิกาย รวมกับนิกายเดิมเป็น 6 นิกาย* [34] พระสงฆ์ที่แยกออกกันเป็นกลุ่มนิกายแล้ว ต่างฝ่ายต่างก็ปฏิบัติยึดถือตามรูปแบบความคิดเห็นของตน ๆ ไม่ขึ้นตรงต่อกัน กลายเป็นนิกายต่างๆ ในภายหลัง

5 รูปแบบคัมภีร์พระวินัยปิฎก

การถ่ายทอดคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในเบื้องต้น ยังไม่มีการบันทึกด้วยตัวอักษร เพราะตามประเพณีดั้งเดิมนั้นใช้วิธีมุขปาฐะอาศัยความทรงจำเป็นพื้นแล้วถ่ายทอดจากอาจารย์สู่ศิษย์ด้วยการบอกกันปากต่อปาก พระภิกษุในสมัยหลังต่อมาคิดว่าความทรงจำในคำสั่งสอนอาจจะขาดตกบกพร่องหรือแม้แต่เมื่อเริ่มมีการถ่ายทอดลงเป็นตัวเขียนแล้ว การคัดลอกต่อๆ กันมาอาจคลาดเคลื่อนได้ จึงต้องมีการทำสังคายนาเพื่อรักษาคำสอนหรือคัมภีร์ดั้งเดิมไว้ แต่เป้าหมายที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือเพื่อถ่ายทอดให้ตรงกับพุทธประสงค์ที่แท้จริง เพราะวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นวิภัชชวาท กล่าวคือ ทรงแยกแยะ คัดเลือก เจาะจงสอนเป็นกลุ่มๆ หรือเป็นรายบุคคลไป ไม่ได้ทรงสอนเน้นทั่วไปกับทุกๆคนทั้งหมด ฉะนั้น ในคำสั่งสอนจึงมีระดับขั้น ความละเอียดอ่อนที่แตกต่างกันออกไป คำสอนที่พบในพระไตรปิฎกนั้นมีเนื้อหากว้างขวางหลากหลาย ผสมผสานกันทั้งพระพุทธดำรัสและถ้อยคำของพระเถระ พระเถรี อุบาสก อุบาสิกา รวมทั้งมติของอาจารย์ต่างๆ เป็นแหล่งความรู้ที่นอกเหนือจากพระธรรมวินัยแล้ว ยังบันทึกประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ภูมิศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ สอดแทรกเอาไว้ด้วย พระวินัยปิฎกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระไตรปิฎก เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยของการบันทึกคำสั่งสอนเป็นคัมภีร์แล้ว พระวินัยปิฎกจึงมีโครงสร้างปรากฏตามลำดับ ดังนี้

---

[34] P.V.Bapat, edit. **2500 Years of Buddhism** (Delhi : Publications Division Gorernment of India, 1971), 87-89.

มหาวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบท (ศีล) ของพระภิกษุ 227 ข้อ คือ

ปาราชิก 4	สังฆาทิเสส 13
อนิยต 2	นิสสัคคียปาจิตตีย์ 30
ปาจิตตีย์ 92	ปาฏิเทสนียะ 4
เสขิยวัตร 75	อธิกรณสมถะ 7

ภิกขุนีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทของภิกษุณี 311 ข้อ คือ

ปาราชิก 8	สังฆาทิเสส 17
นิสสัคคียปาจิตตีย์ 30	ปาจิตตีย์ 166
ปาฏิเทสนียะ 8	เสขิยวัตร 75
อธิกรณสมถะ 7	

มหาวรรค ว่าด้วยเรื่องพุทธประวัติตั้งแต่ตรัสรู้ กระทั่งประกาศพระศาสนา การอุปสมบท การจำพรรษา เครื่องหนัง เภสัช กฐิน จีวร นิคหกรรม การออกจากอาบัติ การระงับอธิกรณ์ การทะเลาะวิวาท และ ความสามัคคี มีชื่อเรียกเป็นหมวดหมู่ตามลำดับว่า มหาขันธกะ อุโปสถ-ขันธกะ วัสสูปนายิกขันธกะ ปวารณาขันธกะ จัมมขันธกะ เภสัชชขันธกะ กฐินขันธกะ จีวรขันธกะ จัมเปยยขันธกะ และโกสัมพิกขันธกะ

จุลวรรค ว่าด้วยเรื่องข้อปฏิบัติปลีกย่อย เรื่องเสนาสนะ สังฆเภท วัตรปฏิบัติต่างๆ การงดสวดปาติโมกข์ เรื่องกำเนิดและพัฒนาการของภิกษุณี และประวัติการทำสังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 มีชื่อเรียกเป็นหมวดหมู่ตามลำดับว่า กัมมขันธกะ ปาริวาสิกขันธกะ สมุจจยขันธกะ สมถขันธกะ สมถวัตถุขันธกะ เสนาสนขันธกะ สังฆเภทขันธกะ วัตตขันธกะ ปาติโมกขฐปน-ขันธกะ ภิกขุนีขันธกะ ปัญจสติกขันธกะ และสัตตสติกขันธกะ

ปริวาร ประมวลเรื่องเบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี เป็นคู่มือศึกษาพระวินัยตั้งแต่ต้นยกขึ้นเป็นประเด็นถามตอบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพระวินัยหลากหลายมุมมอง

เนื้อหาที่ผู้วิจัยทำการศึกษาเปรียบเทียบนี้เป็นการเปรียบเทียบระหว่างจีวรวัสตุกับจีวรขันธกะ, กรรมวัสตุกับจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะ อันเป็นเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎกส่วนมหาวรรค เนื้อหาพระวินัยส่วนดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาดั้งเดิมยกเว้นคัมภีร์บริวารที่เพิ่มเติมเข้ามาเมื่อครั้งสังคายนาครั้งที่ 5 พ.ศ.450 ที่ลังกาทวีป การเทียบเคียงลำดับคัมภีร์พระวินัยระหว่างนิกายเถรวาทและนิกายสรวาสติวาทินทั้ง 2 ส่วนนี้ ประพจน์ อัศววิรุฬหการ ได้เทียบส่วนพระวินัยปิฎกในชั้นเดียวกันของนิกายทั้ง 2 ให้เห็นอย่างชัดเจน โดยระบุชื่อดังนี้

เถรวาทบาลี	**เถรวาทสรวาสติวาทิน**
สุตตวิภังค์	วินยวิภาค (วินยวิภังค์)
มหาวิภังค์	”
ภิกขุนีวิภังค์	”
- ขันธกะ	วินยวัสตุ
มหาวรรค	”
จุลวรรค	”

คัมภีร์ข้างต้นเหล่านี้ที่มีเนื้อหาครบถ้วนบริบูรณ์เป็นของเถรวาทบาลี ส่วนที่เป็นของเถรวาทสรวาสติวาทินมีเนื้อหาครบถ้วนบริบูรณ์เฉพาะที่แปลเป็นภาษาจีน [35] แต่ต้นฉบับสันสกฤตแทบจะหาไม่ได้แล้ว คัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุซึ่งถูกขุดค้นพบที่หมู่บ้านกิลกิต แถบแคชเมียร์ ประเทศปากีสถาน เป็นต้นฉบับภาษาสันสกฤตที่เป็นของนิกายมูลสรวาสติวาทินไม่ใช่นิกายสรวาสติวาทิน แต่ชื่อเรียกคำลงท้ายของคัมภีร์ยังคงใช้ชื่อว่า “**วินยวัสตุ**” เหมือนกัน จึงสันนิษฐานได้ว่า ทั้งนิกายสรวาสติวาทินและนิกายมูลสรวาสติวาทินต่างใช้พระไตรปิฎกฉบับเดียวกัน หรือหากจะแตกต่างกันบ้างก็คงแตกต่างในรายละเอียดเล็กน้อย แต่สาระสำคัญน่าจะคงอย่างเดิมไว้ทั้งหมด รวมทั้งชื่อเรียกคัมภีร์ก็นิยมเรียกชื่ออย่างเดียวกัน

---

[35] ประพจน์ อัศวิรุฬหการ, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน** (อักษรศาสตรนิพนธ์ 3: รวมบทความทางภารตวิทยา) (กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 14.

บทที่ 3
การศึกษาเปรียบเทียบจีวรวัสตุกับจีวรขันธกะ

ในบทนี้จะศึกษารายละเอียดของจีวรวัสตุในมูลสรวาสติวาทวินยวัสตุเปรียบเทียบกับจีวรขันธกะในพระวินัยปิฎกซึ่งมีประเด็นด้านพระวินัยเกี่ยวกับจีวร และมีนิทานประกอบแต่ละเรื่อง มีเนื้อหาตามลำดับดังต่อไปนี้

1 ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจีวรวัสตุกับจีวรขันธกะ

การเปรียบเทียบระหว่างมูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎกในบทนี้ ศึกษาเฉพาะจีวรวัสตุซึ่งมีเนื้อหาตรงกับจีวรขันธกะในประเด็นพระวินัยและประเด็นนิทานประกอบดังต่อไปนี้

1.1 ประเด็นเกี่ยวกับพระเจ้าพิมพิสาร มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในจีวรวัสตุ[1]ว่า มหาอำมาตย์ชื่อขัณฑะ จากเมืองวิเทหะรับราชการจนมีความดีความชอบถูกบรรดาอำมาตย์ต่างๆ พากันอิจฉาใส่ความว่ามักใหญ่ใฝ่สูงต้องการแข่งบารมีกับพระราชาจึงถูกเนรเทศออกไปจากแว่นแคว้นไปอาศัยอยู่ที่เมืองไพศาลีซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์จนมีความดีความชอบได้รับแต่งตั้งให้เป็นมหาอำมาตย์ที่เมืองนั้นอีกครั้งหนึ่งกระทั่งสิ้นชีพ บุตรของมหาอำมาตย์มีอยู่ 2 คน คือ โคปะกับสิงหะ เหล่าอำมาตย์พากันเลือกสิงหะให้ดำรงตำแหน่งอำมาตย์แทนขัณฑมหาอำมาตย์ผู้เป็นพ่อ ส่วนโคปะไปรับราชการกับพระเจ้าพิมพิสารที่เมืองราชคฤห์ ในระหว่างรับราชการอยู่นั้น มเหสีของพระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จทิวงคตจึงมีการคัดเลือกมเหสีองค์ใหม่ โคปอำมาตย์ได้แนะนำหลานสาวของตนผู้ซึ่งเป็นธิดาของสิงหอำมาตย์ผู้น้องเพื่อให้ดำรงตำแหน่งมเหสี ขณะเดียวกันธิดาของสิงหอำมาตย์ก็มีอยู่ 2 คน คนที่เป็นพี่ชื่อ เจลา ได้รับการพยากรณ์ว่าเมื่อให้กำเนิดบุตร บุตรนั้นจักปลงชีวิตบิดา ส่วนคนที่เป็นน้องชื่อ อุปเจลา ซึ่งได้รับการพยากรณ์ว่า จักให้กำเนิดบุตรที่มีลักษณะสมบูรณ์ มีความกล้าหาญ องอาจ พระเจ้าพิมพิสารทรงเลือกนางอุปเจลามาเพื่ออภิเษกเป็นมเหสี เมื่อถึงกำหนดปรากฏว่าหลานสาวที่ถูกนำมากลายเป็นเจลา โคปอำมาตย์ไม่รู้จะทำอย่างไรจึงปล่อยตามเลย เจลาจึงได้รับอภิเษกเป็นมเหสีนามว่า ไวเทหิ เนื่องจากมีเชื้อสายมาจากแคว้นวิเทหะ

(**เรื่องเหตุที่พระเจ้าพิมพิสารต้องถูกโอรสปลงพระชนม์**- ต่อมาพระราชาเสด็จออกไปล่าเนื้อ ประทับพักแรมที่อาศรมของฤษีผู้ได้อภิญญา 5 และได้ใช้ลูกศรยิงเนื้อของฤษี ฤษีก็โกรธดุด่าพระราชา หมู่พลเสนาเห็นพระราชาถูกด่าก็ต่อว่าฤษีว่า บุคคลที่ท่านด่าอยู่นี้คือพระราชา การด่าพระราชามีโทษประหารชีวิต พระราชาจึงทรงสั่งลงโทษประหารชีวิตฤษี ขณะกำลังจะถูกประหารชีวิต ฤษีอธิษฐานว่า ขอให้เราได้สังหารพระราชาได้ แต่เมื่อคิดได้ว่า ผู้ที่เป็นระดับพระราชา

---

[1] Mūla. 173-184

ย่อมจะถูกคุ้มครองอย่างดี จึงอธิษฐานใหม่ว่า ขอให้เราไปเกิดในท้องของพระมเหสีพระราชาเพื่อจะได้สังหารโดยไม่มีใครมาขัดขวางได้) จากนั้นพระมเหสีไวเทหิทรงแพ้ท้องเพราะมีทารกมาอยู่ในพระครรภ์ขณะเดียวกันฝนเลือดก็ตกลงมา ทั้งพระมเหสีก็มีพระอาการแปลกประหลาดปรารถนาจะเสวยเนื้อแผ่นหลังและพระโลหิตของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระโอรสประสูติแล้ว ได้รับการขนานพระนามว่า **อชาตศัตรู** พระเจ้าพิมพิสารทรงพอพระทัยมากและในกาลต่อมาทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งอุปราช ด้วยทรงตระหนักในคำทำนายว่า ทารกนี้จักปลงชีวิตเราแล้วครองราชย์สมบัติแทน ถ้าเรามอบราชสมบัติให้เขาก่อนแล้ว เขาจักปลงชีวิตเราเพื่ออะไร

(**เรื่องนางอัมรปาลี**-สมัยนั้น เจ้าลิจฉวีนามว่า มหานามะ มีอุทยานเป็นสวนมะม่วง ต่อมา ปลีกล้วยก็ยื่นออกมาจากต้นมะม่วง พอปลีกล้วยบานออกมาคนเฝ้าสวนเห็นเป็นเหตุอัศจรรย์ จึงบอกเจ้ามหานามะ ๆ ก็ถามโหราจารย์ว่า จะมีเหตุอันใดเกิดขึ้น โหราจารย์บอกว่า อีก 7 วันปลีกกล้วยจักบานออก เมื่อนั้นจักมีทาริกาอยู่ตรงกลางปลีกล้วยนั้น ครบกำหนด 7 วันก็เกิดเหตุดังที่ทำนายไว้ เจ้ามหานามะจึงนำเอาเด็กนั้นมาเลี้ยงไว้ จนนางเติบโตอยู่ในวันรุ่น มีรูปโฉมสวยงาม น่าดูน่าชม ต่างก็เป็นที่หมายปองของชายทั่วหล้าไม่เว้นแม้แต่พระราชา พระราชบุตร อำมาตย์ บุตรอำมาตย์ เศรษฐี พ่อค้าทั่วไป แต่เนื่องจากนางเป็นที่หมายปองของทุกคน จึงได้ข้อตกลงกันว่าสตรีรัตนะเช่นนางอัมรปาลีควรจะเป็นสมบัติของทุกคนไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง นางอัมรปาลีเมื่อปฏิบัติหน้าที่ก็ได้รู้จักกับผู้คนมากมาย แต่คนที่นางหมายปองด้วยจิตเสน่หา คือ พระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งมคธรัฐ เมื่อมีโอกาสอยู่ด้วยกันก็ทรงอภิรมย์อย่างยิ่ง ต่อมานางเกิดตั้งครรภ์ พระเจ้าพิมพิสารได้พระราชทานแหวนไว้ให้หนึ่งวงพร้อมทรงให้สัญญาว่า เมื่อต้องการจะส่งบุตรไปให้เราก็ให้มอบแหวนนี้ไว้เป็นเครื่องหมายสำคัญ พอล่วงไป 9 เดือนนางก็คลอดบุตรทำการเลี้ยงดูจนกระทั่งเด็กโตพอจะรู้เรื่อง ถูกเพื่อน ๆ ล้อเลียนว่าเป็นเด็กไม่มีพ่อ ก็นำเอาคำพูดนั้นมาถามกับมารดาบ่อยๆ จนกระทั่งมารดาเล่าให้ฟังว่าเป็นโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร จากนั้นได้ส่งทารกไปที่เมืองราชคฤห์เพื่ออยู่กับพระราชบิดา ซึ่งพระโอรสพระองค์นี้ก็คือ พระอภัยราชกุมาร)

(**เรื่องกำเนิดหมอชีวก**-พระเจ้าพิมพิสารทรงมักมากในทางกาม มักทรงยินดีในภรรยาคนอื่น พอสามีของหญิงคนหนึ่งเดินทางไปต่างถิ่นก็ลักลอบเสพสังวาส จนนางตั้งครรภ์ พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงให้สัญญาไว้ว่า ถ้ามีลูกเป็นชายให้นำเอาไปวางไว้ที่หน้าประตูพระราชวัง เมื่อทารกคลอดออกมาแล้ว นางจึงนำเอาไปวางไว้ที่ประตูหน้าพระราชวัง พอมีคนมาบอกถึงเรื่องพบเห็นตะกร้าวางอยู่หน้าประตูพระราชวัง พระองค์ก็ทรงสนทนาอย่างสนุกสนานกับเจ้าชายอภัยว่าจะยกของที่พบในตะกร้าให้เจ้าชายอภัย และในที่สุดเจ้าชายอภัยก็ทรงได้รับตะกร้านั้น ตรวจสอบดูรู้ว่าเป็นทารกจึงได้ทรงเลี้ยงดูต่อมาในฐานะน้องชาย เพราะเจ้าชายอภัยให้การอุปถัมภ์บำรุงดังกล่าวจึงมีชื่อว่า “**ชีวกกุมารภฤตะ**”)

ประเด็นนี้มีเรื่องพระเจ้าพิมพิสารเป็นเรื่องหลัก มีเรื่องแทรกเข้ามา 3 เรื่อง คือ

1.บุพพกรรมของพระเจ้าพิมพิสารที่ทรงประหารฤษีจึงทำให้ต้องถูกเจ้าชายอชาตศัตรู พระโอรส ซึ่งเป็นฤษีกลับชาติมาเกิดปลงพระชนม์

2.นางอัมรปาลี หญิงงามเมืองประจำนครไพศาลี ที่พระเจ้าพิมพิสารเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยจนนางตั้งครรภ์เป็นเด็กชาย ต่อมาเมื่อเด็กเติบโตแล้ว นางจึงส่งเด็กชายนั้นมาให้พระเจ้าพิมพิสารทรงเลี้ยงในฐานะเป็นพระโอรส โอรสพระองค์นี้คือ พระอภัยราชกุมาร

3.เรื่องกำเนิดหมอชีวก ก็มาจากการที่พระเจ้าพิมพิสารทรงมักมากในทางกามประพฤติผิดต่อภรรยาผู้อื่นจนหญิงนั้นตั้งครรภ์ พอเด็กคลอดออกมาจึงถูกนำมาวางไว้ที่ประตูพระราชวัง ซึ่งเด็กคนนี้คือ ชีวก พระเจ้าพิมพิสารทรงยกให้กับพระอภัยราชกุมารได้ทรงเลี้ยงดู

เมื่อเปรียบเทียบกับจีวรขันธกะ[2]แล้วพบว่า ในส่วนนี้ยังไม่ได้อธิบายประเด็นเกี่ยวกับพระวินัย แต่นำเสนอเนื้อหาตามลำดับไม่มีนิทานแทรกว่า กลุ่มคนผู้มั่งคั่งเมื่อได้ไปเที่ยวสถานบันเทิงลักษณะดังกล่าวกลับมาเมืองราชคฤห์ จึงได้กราบทูลพระเจ้าพิมพิสารขอให้มีสถานบันเทิงและหญิงงามเมืองอย่างที่เมืองไพศาลีมี ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารก็ทรงอนุญาตตามที่ขออันเป็นที่มาของหญิงงามเมืองประจำนครราชคฤห์ผู้มีนามว่า “**สาลวดี**” เมื่อนางสาลวดีหญิงงามเมืองประจำนครราชคฤห์เกิดตั้งครรภ์ พอคลอดออกมารู้ว่าเป็นชาย ไม่ประสงค์จะเก็บเลี้ยงไว้เพราะไม่มีประโยชน์อันใดต่ออาชีพของนาง จึงสั่งให้หญิงคนใช้นำเอาเด็กไปทิ้งที่กองขยะ เมื่อเด็กถูกทิ้งไว้พระอภัยราชกุมารผ่านมาพบเข้าจึงสั่งให้คนไปดู ขณะที่สั่งให้ไปดูก็ทรงร้องถามว่า ยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ คนที่ไปดูทูลตอบว่า ยังมีชีวิตอยู่ นั่นคือที่มาของนามว่า “**ชีวก**” ชีวกกุมารได้รับสิทธิทุกประการเสมอด้วยพระโอรสจะพึงได้รับ ทั้งเจ้าชายอภัยเองก็ทรงรักใคร่ ทะนุถนอมชีวกกุมารยิ่งนัก ชีวกกุมารประสงค์สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ได้รับสนองตามความต้องการทุกอย่าง จึงได้นามว่า “**โกมารภัจจ์**” ซึ่งรู้จักกันต่อมาว่า “**ชีวกโกมารภัจจ์**”

ข้อสังเกตในประเด็นนี้ทำให้เห็นจุดยืนของคัมภีร์ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เนื้อหาที่ปรากฏในจีวรวัสตุนั้นพรรณนาไปในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อจะยกเหตุผลอธิบายสนับสนุนการกระทำของตัวละครหลักคือ พระเจ้าพิมพิสาร ในขณะที่จีวรขันธกะจะไม่เน้นอธิบายเนื้อหาเชิงอิทธิปาฏิหาริย์

1.2 ประเด็นเกี่ยวกับหมอชีวกโกมารภัจจ์ (ชีวกกุมารภฤตะ) และคหบดีจีวร มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในจีวรวัสตุ[3]ว่า

---

[2] วินย.มหาวคฺค 5/128/171

[3] Mūla. 184-197

ชีวกเมื่อเติบโตแล้วมีความคิดอยากศึกษาวิชาการแพทย์ จึงถูกส่งไปที่เมืองตักกสิลาเพื่อศึกษากับหมอหลวงชื่อ **"อาตเรยะ"** เป็นหมอที่มีความสามารถสอนวิธีเปิดกะโหลกผ่าตัดสมองได้ ชีวกได้เรียนรู้ทุกอย่างจากหมอหลวงรวมทั้งการเปิดกะโหลกผ่าตัดสมอง เมื่อเรียนจบแล้วจึงเข้าเฝ้าพระราชากราบทูลลากลับเมืองราชคฤห์

(**เรื่องนางปาณฑวาน้องสาวของหมอชีวก** - ได้ประพฤติผิดขัดพระทัยพระราชาแล้วหนีไป พระราชาจึงรับสั่งให้ชีวกไปตามนางปาณฑวากลับมาอย่างสวัสดิภาพแล้วพามาเข้าเฝ้า จึงเป็นที่พอพระทัยพระราชายิ่งนัก) จากนั้นได้เดินทางผ่านไปยังเมืองภัทรังกระ

(**เรื่องคนขายฟืน** - หมอชีวกก็ได้ซื้อฟืนไว้ด้วยสนนราคา 500 กหาปณะแล้วนำไปซื้อแก้วสารพัดนึกที่เมื่อวางไว้ที่คนไข้แล้วจะทำให้รู้เกี่ยวกับสมุฏฐานของโรคทุกอย่าง) แล้วก็เดินทางผ่านเมืองอุทุมพริกาตามลำดับ

(**เรื่องบุรุษผู้ตวงข้าว** – บุรุษผู้ตวงข้าวคนหนึ่งชอบเอาเครื่องตวงตีศีรษะของตนเอง หมอชีวกเห็นเข้าจึงสอบถามและตรวจโรคด้วยแก้วมณีจึงรู้ว่ามีตะขาบอยู่ในศีรษะจึงผ่าตัดเปิดกะโหลกใช้คีมคีบเอาตัวตะขาบออกมา จึงทำให้บุรุษนั้นหายเป็นปกติ เขาดีใจมอบเงินให้หมอชีวก 500 กหาปณะ ฝ่ายหมอชีวกก็ส่งเงินไปให้หมอหลวงอาตเรยะ) ถึงเมืองโรหิตกะแล้ว

(**เรื่องไล่อมนุษย์ที่อยู่ในสวน** - คหบดีคนหนึ่งสร้างสวนดอกไม้ ผลไม้และน้ำไว้อย่างสวยงามพอตายแล้วก็มาเกิดเป็นอมนุษย์ที่สวนของตนคอยรบกวนคนที่เข้ามาพัก คหบดีบุตรที่ดูแลสวนต่อมาจึงนำเรื่องปรึกษาหมอชีวก หมอชีวกได้ให้ผงธูปกับคหบดีบุตรให้นำเอาไปโรยที่คอแพะ ในที่สุดอมนุษย์ก็หนีไป หมอชีวกได้รับเงิน 500 กหาปณะ แล้วส่งไปให้หมอหลวงอาตเรยะ)

(**เรื่องอมนุษย์เข้าสิง** - หมอชีวิตได้ช่วยชีวิตบุรุษคนหนึ่งที่ถูกอมนุษย์เข้าสิง ด้วยการให้ดื่มพืชที่มีหัวชนิดหนึ่ง จนหายเป็นปกติ ได้รับเงิน 500 กหาปณะแล้วส่งไปให้หมอหลวงอาตเรยะ) จากนั้นก็เดินทางไปยังเมืองมถุรา

(**เรื่องช่วยชีวิตนักมวย** – นักมวยถูกทำร้ายจนอวัยวะภายในบอบช้ำ หมอชีวกช่วยรักษาด้วยการเป่าผงยาเข้าไปทางปากจนนักมวยหายเป็นปกติ ได้มอบเงิน 500 กหาปณะให้ หมอชีวกได้ส่งไปให้หมอหลวงอาตเรยะ)

(**เรื่องหนอนที่อวัยวะเพศ** – ภรรยาของคหบดีคนหนึ่งรูปร่างงดงาม แต่อวัยวะเพศของนางมีหนอนอยู่ เพราะหนอนนั้นทำให้คหบดีถึงแก่ความตาย จากนั้นไม่ว่านางจะอยู่กับใครผู้นั้นก็ถึงแก่ความตายทุกคน จนเป็นที่รังเกียจ นางจึงขอร้องให้หมอชีวกรักษา ด้วยการประกอบยาจนหนอนนั้นออกมา ทำให้นางหายจากโรค หมอชีวกได้รับเงิน 500 กหาปณะแล้วส่งไปให้หมอหลวงชื่ออาตเรยะ) จากนั้นก็เดินทางไปยังเมืองยมุนาตฏะ

(**เรื่องต่อเส้นเอ็นนัยน์ตา** - หมอชีวกได้ช่วยเหลือชายคนหนึ่งที่ไม่สามารถลืมตาหรือหลับตาได้ ด้วยการใช้เส้นเอ็นของคนที่ตายแล้วมาต่อให้) จากนั้นก็เดินทางไปยังเมืองไพศาลี

(**เรื่องต่อเส้นเอ็นนัยน์ตา** – หมอชีวกได้ต่อเอ็นนัยน์ตาให้กับนักมวยคนหนึ่งด้วยการเชื่อมต่อที่ส้นเท้า หมอชีวกได้รับเงิน 500 กหาปณะแล้วส่งไปให้นางอัมรปาลี มารดาของพระอภัยราชกุมาร)

(**เรื่องตะขาบในหู** – ชายคนหนึ่งรู้สึกปวดที่หู หมอชีวกตรวจดูก็รู้ว่ามีลูกตะขาบตัวเล็ก ๆ อยู่ตั้ง 700 ตัวอยู่ในหูของชายผู้นั้น จึงวางแผนรักษาด้วยการให้ชายผู้นั้นสร้างปะรำล้อมด้วยผ้าสีเขียวแล้วตั้งกลองไว้ข้างบนและผึ่งดินไว้ เมื่อถึงเวลาก็ให้ชายผู้นั้นนอนลงที่พื้นดินแล้วรดพื้นดินด้วยน้ำ จากนั้นก็นำกลองออกมา ตะขาบเข้าใจว่าได้เวลาแล้วจึงออกไปดู เห็นชิ้นเนื้อที่หมอชีวกวางไว้ใกล้หู จึงเข้าไปพาเอาลูก ๆ ออกมาทั้งหมด ตะขาบจึงออกไปจากหูของชายผู้นั้นและหายเป็นปกติ หมอชีวกได้รับเงิน 500 กหาปณะแล้วส่งไปให้นางอัมรปาลี มารดาของพระอภัยราชกุมาร) จากนั้นหมอชีวกก็เดินทางถึงเมืองราชคฤห์พระเจ้าพิมพิสารมีรับสั่งให้เจ้าชายอชาตศัตรูออกมาต้อนรับแทนพระองค์

(**เรื่องโรคทางตา** - พราหมณ์คนหนึ่งเมื่อทราบว่าหมอชีวกกลับมาเมืองราชคฤห์ก็เข้าไปหา ขอให้หมอชีวกรักษานัยน์ตาให้ หมอชีวกจึงแนะนำวิธีการรักษาให้ด้วยการใช้ผงเถ้าอย่างหนึ่งจนนัยน์ตาของพราหมณ์นั้นหายเป็นปกติ ส่วนพราหมณ์อีกคนหนึ่งมีปัญหาเรื่องนัยน์ตาเหมือนกัน หมอชีวกก็แนะนำวิธีการรักษาให้แต่ไม่ยอมทำตาม จึงไม่หายกลายเป็นคนตาบอดในที่สุด)

(**เรื่องฝีที่พระเศียรพระเจ้าพิมพิสาร** - พระเจ้าพิมพิสารเกิดมีฝีที่พระเศียรจึงเรียกหมอชีวกให้มาถวายการรักษาด้วยผลมะขามป้อมที่หุงเป็นยา จนพระราชาทรงหายเป็นปกติ ความดีความชอบครั้งนี้ทำให้หมอชีวกได้รับการแต่งตั้งเป็นหมอหลวง)

(**เรื่องคหบดีป่วยด้วยโรคไต** – คหบดีคนหนึ่งในเมืองราชคฤห์ป่วยด้วยโรคไต หมอชีวกจึงแนะนำยารักษาซึ่งเป็นสูตรที่หายากมากแต่คหบดีนั้นก็พยายามรักษาจนหายในที่สุด)

(**เรื่องฝีหัวใหญ่ที่อวัยวะเพศ** - สตรีชาวเมืองวิเทหะคนหนึ่งเกิดมีฝีหัวใหญ่ที่อวัยวะเพศ จึงไปกราบทูลพระราชาขอได้ทรงโปรดแจ้งหมอชีวกให้มาทำการรักษาให้ด้วย หมอชีวกจึงได้เดินทางไปรักษาด้วยการใช้สัตตุก้อนหุงให้เป็นยา เมื่อทาไม่นานฝีหัวใหญ่ก็หลุดออกมา หญิงนั้นจึงได้หายเป็นปกติ)

(**เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรู** - หลังจากปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้ว ก็ทรงไม่เกษมสำราญ จึงเรียกหมอชีวกมาเพื่อหาแนวทางถวายการรักษา หมอชีวกกำหนดว่า ที่พระราชาทรงประชวรก็เพราะเหตุ 2 ประการ คือ ดีใจเกินกับเสียใจเกิน แต่กรณีของพระเจ้าอชาตศัตรูน่าจะเพราะ

เสียใจเกินจึงทำให้เกิดโรค หมอชีวกจึงใช้อุบายวิธีกราบทูลว่า ถ้าพระองค์สามารถจะเสวยเนื้อของพระกุมารอุทายิภัทรได้ก็จะทรงหายประชวรได้ ธรรมดาว่าคนเราต้องรักตนเองมากกว่าผู้อื่น จากนั้นหมอชีวกจึงพาพระราชกุมารไปทำเหมือนจะฆ่าพระกุมารแล้วนำเอาเนื้อมาถวายพระราชาเสวยแต่นำเอาเนื้ออื่นมาแทน พระเจ้าอชาตศัตรูพอเห็นเนื้อก็เข้าใจว่าเป็นเนื้อพระกุมารจึงทรงหมดพระสติล้มลงที่พื้นทันที พอทรงฟื้นขึ้นมาทรงเห็นพระกุมารอุทายิภัทรและโรคประจำพระองค์ก็หายไปด้วย จากนั้นหมอชีวกจึงกราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษว่า ขนาดสัตว์เล็กน้อยข้าพระองค์ยังไม่ฆ่าเลย ไฉน จะกล้าปลงพระชนม์พระราชกุมารได้ พระราชาทรงชื่นชมความสามารถของหมอชีวกมาก ได้ทรงแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งหมอหลวงอีกครั้งหนึ่ง)

(**เรื่องพระพุทธเจ้าสอนตำรายาให้หมอชีวก** – ครั้งหนึ่งหมอชีวกเกิดความกระหยิ่มอยู่ในใจว่า หมอใดๆที่จะเสนอกับเราไม่มี เราเป็นผู้เลิศกว่าหมอทั้งหลาย เมื่อมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ได้พาหมอชีวกไปที่ภูเขาหิมพานเพื่อศึกษาพืชที่เป็นตัวยาต่างๆ จนหมอชีวกเกิดความเชี่ยวชาญชำนาญในเรื่องยาต่อมา ระหว่างนั้นได้ทรงสอนหมอชีวกเรื่องอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคโดยเปรียบเทียบกับความเป็นหมอที่ฉลาด 4 ประการ คือ **เป็นผู้ฉลาดในโรค เป็นผู้ฉลาดในการรักษาโรค เป็นผู้ฉลาดในการกำจัดโรคที่เกิดขึ้นแล้ว และเป็นผู้ฉลาดในอาการของโรคต่างๆที่รักษาได้แล้ว** เมื่อทรงแสดงธรรมเทศนาจบหมอชีวกได้บรรลุเป็นพระโสดาบันพร้อมมีจิตใจมั่นคงในพระรัตนตรัยตลอดชีวิต[4] ในคราวที่พระพุทธเจ้าพาหมอชีวกไปภูเขาหิมพานนี้ได้ทรงประชวร หมอชีวกได้ถวายโอสถทำให้พระพุทธเจ้าทรงบังคนหนัก 32 ครั้งจนทรงหายจากอาการประชวร) ภายหลังเมื่อมีโอกาสได้ไปรักษาพระราชาแคว้นวิเทหะ ได้รับผ้าปราวารซึ่งมีราคาแสนหนึ่งเป็นค่ารักษา หมอชีวกจึงนำผ้านั้นไปถวายพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ก็ทรงเรียกท่านพระอานนท์มารับผ้านั้นไป ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ตัดผ้าผืนนั้นด้วยมีดแล้วนำไปเย็บเป็นจีวรต่อไป

ประเด็นนี้มีเรื่องหมอชีวกเป็นเรื่องหลัก มีเรื่องแทรกเข้ามาทั้งหมด 16 เรื่อง ข้อสังเกตในเรื่องเหล่านี้ ก็คือ นิทานแทรกที่ยกมาอธิบายเนื้อหาหลักนั้นไม่มีองค์ประกอบของความเป็นนิทานมากนัก เพราะเนื้อหาเป็นปัจจุบันกาลในยุคนั้น มุ่งอธิบายเพื่อแสดงความสามารถของ

---

[4] Mūla. 194

ได้ยินว่า เมื่อหมอชีวกได้ฟังธรรมบรรยายก็เกิดธรรมจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม) ปราศจากมลทินกิเลสในธรรมทั้งหลาย เห็นแจ้งธรรม บรรลุธรรม. ลำดับนั้น หมอชีวกกุมารภฤตะ ก็ได้เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้แจ้งธรรม หยั่งลงในธรรม ก้าวพ้นจากความลังเลสงสัยได้ ถึงความอาจหาญในธรรมทั้งหลาย ในศาสนาของพระศาสดา ลุกขึ้นจากอาสนะแล้วห่มผ้าห่มประคองอัญชลีต่อพระผู้มีพระภาคกราบทูลถ้อยคำนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ก้าวล่วงแล้วๆ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นที่ระลึก และขอจงจำข้าพระองค์ไว้ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

หมอชีวกด้านต่าง ๆ เป็นหลัก ไม่ได้นำเค้าโครงเรื่องมาจากนิทานปรัมปรา นิทานโบราณหรือนิทานชาดกแต่อย่างใด และจากการประมวลความสามารถของหมอชีวกที่ปรากฏจากเรื่องแทรกพบว่า หมอชีวกมีความสามารถในการรักษาคนป่วยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในการรักษายังมีอุบายวิธีเพื่อให้คนป่วยคลายความกังวลคล้ายกับมีหลักจิตวิทยาในการรักษาด้วย การรักษาหลายครั้งเน้นไปที่การผ่าตัด ดังเช่น การนำเอาตะขาบออกจากศีรษะของคนป่วย นำเอาตะขาบออกจากช่องหูของคนป่วย หรือการต่อเส้นเอ็นเส้นประสาทด้วยวิธีผ่าตัดที่ปัจจุบันเรียกว่า "**ศัลยกรรม**" การรักษาหลายครั้งแค่ให้ยาทา ยาพอกหรือยากินเพียงขนานเดียวก็หายจากโรคทันที ดังเช่น การรักษาฝีที่พระเศียรพระเจ้าพิมพิสาร รักษาฝีหัวใหญ่ที่อวัยวะเพศของหญิงคนหนึ่ง รักษาโรคทางตาของพราหมณ์คนหนึ่ง เป็นต้น การรักษาหลายครั้งดูเหมือนจะไม่ได้เป็นการรักษาด้วยความสามารถเชิงการแพทย์อย่างเดียว แต่เป็นการแสดงภูมิปัญญาที่เฉลียวฉลาดของหมอชีวกไปด้วย เช่น การไล่อมนุษย์ที่สิงสถิตอยู่ในสวนหรืออยู่ในตัวบุคคล หรือการเตือนพระสติพระเจ้าอชาตศัตรูที่ได้ปลงพระชนม์พระราชบิดา

เมื่อเปรียบเทียบกับจีวรขันธกะแล้วพบว่า จีวรขันธกะได้เพิ่มเติมเรื่องวิธีการย้อมจีวร ผ้าปะ ผ้าชุน รังดุม ลูกดุม ภิกษุผู้ทำหน้าที่ดูแลคลังจีวรและอดิเรกจีวรเข้ามา ส่วนที่กล่าวไว้เหมือนกันคือเรื่องคหบดีจีวร[5] ที่หมอชีวกไปทำการรักษาพระราชาแคว้นวิเทหะได้ผ้าปราวารที่มีราคาหนึ่งแสนมาแล้วนำถวายพระพุทธเจ้าเพื่อทรงใช้ เมื่อทรงรับสั่งให้ตัดผ้านั้นให้เป็นชิ้นให้พระอานนท์นำไปเย็บเป็นจีวร จากกรณีดังกล่าวนำมาสู่การมีพระพุทธานุญาตให้พระสงฆ์รับคหบดีจีวรได้ ทรงให้พระอานนท์ตัดจีวรตามแบบทุ่งนาของชาวมคธ ทรงให้พระสงฆ์ใช้สอยผ้าไตรจีวรเพราะเพิ่มผ้าสังฆาฏิเข้ามาด้วยเหตุผลในการป้องกันความหนาว ทั้งผ้า 5 ชนิด คือ ผ้ามีเจ้าของทั้งหมด ผ้าปราวาร ผ้าโกเชาว์ ผ้าขนสัตว์ทั้งหมด ผ้ากัมพลทั้งหมดที่ใช้ทำจีวรจะต้องทำการตัดและข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ในจีวรขันธกะไม่มีนิทานประกอบ มีเพียงการนำเสนอประวัติของหมอชีวกไปตามลำดับตั้งแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงบทบาทด้านการแพทย์และบทบาทที่มีต่อพระพุทธศาสนา

1.3 ประเด็นเกี่ยวกับนางวิสาขามิคารมารดา (วิศาขามฤคารมารดา) มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในจีวรวัสดุ[6]ว่า ที่เมืองสาวัตถี พระเจ้าประเสนทิโกศล (ประเสนชิตโกศล) มีอัครมหาอำมาตย์ชื่อ มิคาระ (มฤคาระ) เขามีบุตร 7 คน บุตร 6 คนได้แต่งงานแล้ว ส่วนบุตรคนที่ 7 ผู้ชื่อว่าวิสาขะ (วิศาขะ) ยังไม่ได้แต่งงาน ขณะเดียวกันภรรยาของบุตรทั้ง 6 คนแม้จะแต่งงานเข้ามาอยู่ใน

---

[5] วินย.มหาวคฺค. 4/135/261

[6] Mūla. 198-215

เรือนแล้วก็หาได้ใส่ใจเรื่องภายในเรือนไม่ เอาแต่ใส่ใจเครื่องประดับอย่างเดียว มิคาระมหาอำมาตย์จึงมีความคิดอยากหาภรรยาให้บุตรคนที่ 7 จึงมอบหมายให้พราหมณ์คนหนึ่งรับภาระในการแสวงหาหญิงที่เอาใจใส่เรื่องภายในเรือน ขณะเดียวกันที่เมืองจัมปา มีคหบดีชื่อ พลมิตร มีบุตรสาวชื่อ วิสาขา (วิศาขา) มีรูปร่างสวยงาม ถึงพร้อมด้วยมารยาท ฉลาด มีความประพฤติเรียบร้อย พราหมณ์เห็นนางเข้าจึงแอบติดตามไปห่างๆ ข้างหลัง เห็นกิริยาของวิสาขาทาริกา ดังนี้

1.ขณะที่ทาริกาคนอื่นพากันวิ่ง กระโดดโลดเต้น บางคนก็ล้ม บางคนก็หัวเราะ บางคนก็กระโจนพุ่งอย่างอิสระ แต่วิสาขาทาริกากลับมีระเบียบวินัย เดินไปอย่างช้า ๆ

2.ขณะที่หญิงบางคนเมื่อถึงสระโบกขรณีข้ามลงอาบน้ำก็ดี อาบเสร็จแล้วข้ามขึ้นก็ดี จะข้ามขึ้นอย่างเร่งรีบ แต่วิสาขาทาริกากลับข้ามลง ข้ามขึ้นอย่างเรียบร้อย

3.เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วก็ยืนในที่แห่งหนึ่ง พากันบริโภคอาหารก่อน แต่วิสาขาทาริกาก็ไปบริโภคร่วมกับหญิงเหล่านั้น

4.เมื่อบริโภคและดื่มเสร็จแล้ว เดินผ่านน้ำในระหว่างทาง ทาริกาเหล่านั้นต่างก็ถอดรองเท้าเดินลุยไป แต่วิสาขาทาริกากลับเดินตามสะพาน

5.ขณะเดินผ่านป่ามะม่วง ฝนตั้งเค้า หญิงเหล่าอื่นพากันวิ่งไปยังศาลาริมทาง แต่วิสาขาทาริกากลับยืนอยู่กลางแจ้ง

เป็นที่ฉงนสงสัยของพราหมณ์ยิ่งนัก จึงเข้าไปถามวิสาขาทาริกา นางก็ให้คำตอบในแต่ละข้ออย่างมีเหตุผลทำให้พราหมณ์พอใจยิ่งนักขอพบมารดาบิดาของวิสาขาทาริกาเพื่อสู่ขอให้กับบุตรของมิคาระมหาอำมาตย์ เมื่อถามไถ่ความพร้อมของชาติตระกูลที่เหมาะสมกันแล้วจึงยอมรับหมั้น จากนั้นก็กำหนดวัน ดิถี ขณะและนักษัตร เมื่อถึงวันที่จะต้องออกเดินทาง มารดาของวิสาขาทาริกาได้ให้โอวาท 10 ประการ คือ

ควรนมัสการพระจันทร์และพระอาทิตย์ให้เป็นนิตย์

ควรบำเรอไฟ

ไม่ควรมัวแต่ส่องกระจก

พึงปรารถนาเครื่องแต่งตัวให้เบาบาง

ไม่ควรให้สิ่งที่ควรเก็บไว้

ควรรักษาคำพูด

ไม่ควรลึกขึ้นให้อาสนะแก่ใครๆ

ควรบริโภคอย่างระมัดระวัง

ควรหลับให้สุขสบาย

ควรผูกบันได

พร้อมกับให้โอวาทอื่นๆอีกหลายอย่างด้วยคิดว่า นี้อาจจะเป็นการเห็นกันครั้งสุดท้าย

(**เรื่องนำม้าขึ้นเรือ** – เมื่อเริ่มออกเดินทาง ลูกม้าตัวหนึ่งกระโดดออกจากเรือ ความโกลาหลก็เกิดขึ้น แม้ม้าก็ไม่ยอมขึ้นเรือแม้จะพยายามเพียงใดก็ตาม วิสาขาเห็นเข้าจึงแนะนำว่า เมื่อลูกม้าถูกยกขึ้นบนเรือ แม่ม้าก็จะขึ้นตามไปเอง)

(**เรื่องช่วยชีวิตพ่อสามี** – ระหว่างเดินทางขณะที่พากันพักราตรี ที่นอนของมิคารมหาอำมาตย์ถูกจัดไว้ใกล้รถขนของ วิสาขาเห็นเข้าจึงถามว่า ที่นอนนี้จัดให้ใคร เมื่อรู้ว่าจัดให้มหาอำมาตย์ จึงให้นำออกไปเสียด้วยคิดว่า ถ้ามหาอำมาตย์หลับแล้ว มีของตกลงมาจากข้างบนรถอาจทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ แล้วรถก็พังลงมาจริงๆ ทุกคนพากันวิ่งหนีพามหาอำมาตย์ไปพักที่ศาลาริมทาง นางวิสาขามาเห็นเข้าก็ห้ามอีกว่า ศาลาอาจพังลงมาอีกก็ได้และศาลาก็พังลงมาจริง ๆ) เมื่อถึงเมืองสาวัตถีตามลำดับ ญาติสาโลหิตพากันกลับบ้านแล้ว นางวิสาขาก็ให้คนทำงานในบ้านตามสมควรแก่ตระกูลของตน สะใภ้ทั้ง 6 ก็ยังคงทำงานตามปกติตามวาระไม่ค่อยได้เอาใจใส่เท่าที่ควร เมื่อถึงวาระของนางวิสาขาก็จัดแจงอย่างเสร็จสรรพ โปรยของหอม ร้อยมาลัยประดับสวยงามอย่างนี้โดยตลอดจนเป็นที่พอใจของพ่อสามีและได้แต่งตั้งให้เป็นใหญ่จัดแจงทุกอย่างภายในเรือนอย่างเบ็ดเสร็จ

(**เรื่องหงส์** - ต่อมาหงส์พากันคาบข้าวสาร ผลไม้ ข้าวสาลีมาจากแคว้นอุตรกุรุทวีปแล้วไปจับอยู่ที่เรือนของนางวิสาขา แต่มีหงส์ตัวหนึ่งไปจับที่พระราชวัง พระราชาก็ทรงให้ข้าวและหงส์เหล่านั้นจนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ต่อมาพระราชาทรงมอบให้อำมาตย์แต่ละคนนำหงส์ไปเลี้ยง เพราะกากข้าวสาร ผลไม้ ข้าวสาลีที่หงส์นำมาเป็นเหตุให้พระราชาทรงประชวร นางวิสาขาก็ได้หาวิธีการรักษาจนพระราชาทรงหายประชวร)

(**เรื่องม้า 2 ตัว** – สมัยนั้นมีชาวชนบทส่งม้ามาถวายพระราชา 2 ตัว คือ ตัวแม่กับตัวลูก แต่ทั้ง 2 ตัวมีขนาดเท่ากันไม่มีใครรู้ได้ว่าตัวไหนคือตัวแม่ ตัวไหนคือตัวลูก กลายเป็นข้อถกเถียงกันขึ้น นางวิสาขาจึงให้แนวทางว่า เมื่อจัดแจงที่ที่เหมาะสมแล้ว ถ้าม้าตัวใดเป็นลูก ตัวนั้นจักบริโภคเร็วและจักไปบริโภคส่วนของแม่ต่อ ถ้าม้าตัวใดเป็นแม่ ตัวนั้นก็จักไม่ขัดขวาง จักละปากแล้วยืนเฉยอยู่)

(**เรื่องเจ้าของผ้ากัมพล** – ชายคนหนึ่งวางผ้ากัมพลไว้ที่ริมฝั่งลงไปอาบน้ำ ชายอีกคนหนึ่งมาถึงก็หยิบผ้านั้นโพกศีรษะลงไปอาบน้ำเช่นกัน ชายคนแรกเมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วขึ้นฝั่งไปไม่เห็นผ้า จึงถามชายคนที่ 2 ซึ่งโพกผ้านั้นอยู่จึงเกิดการโต้เถียงกันว่า ผ้ากัมพลนี้เป็นของเรา ๆ ทั้ง 2 คนจึงนำความขึ้นกราบทูลพระราชา ๆ จึงนำความปรึกษานางวิสาขา นางจึงให้แนวทางว่า ถ้าผ้ากัมพลเป็นของผู้ใด ผู้นั้นจักกล่าวว่า ผ้ากัมพลของเราจะถูกตัดไปเพื่ออะไร แต่ถ้าผ้ากัมพลไม่ใช่ของผู้ใด ผู้นั้นจักเห็นแต่ประโยชน์ว่า จงมีแก่ผมก่อน ใครจะพึงถือเอาของของเราไป)

(**เรื่องต้นกับปลาย** - พวกพ่อค้าที่ค้าขายของหอมและหม้อสมุนไพรทั้งทางรถและทางเรือถูกพระราชาส่งไปทั่ว แต่พระองค์ก็หาได้รู้จักว่า อะไรคือต้น อะไรคือปลาย ในที่สุดนางวิสาขาได้ให้แนวทางว่า ส่วนใดเป็นต้น ส่วนนั้นควรจะอยู่ข้างบน ส่วนใดเป็นปลาย ส่วนนั้นก็ควรจะอยู่ข่างล่าง)

(**เรื่องแย่งบุตร** - ภรรยาของคหบดีคนหนึ่งแต่งงานมานานแต่ไม่มีบุตร ต่อมานางจึงนำภรรยาคนที่ 2 มา ภรรยานั้นได้ตั้งครรภ์แล้วคลอดเมื่อครบกำหนด 9 เดือนเป็นเด็กชาย แต่เนื่องจากมีกฎหมายระบุว่า บุตรเป็นของผู้ใด เรือนก็เป็นของผู้นั้น ภรรยาคนแรกต้องการจะยึดบุตรเป็นของตน แต่ภรรยาคนที่ 2 ไม่ยอมจึงเกิดเป็นคดีความ จนกระทั่งนางวิสาขาได้ให้แนวทางว่า ถ้าบุตรเป็นของผู้ใด เมื่อบุตรถูกทำให้ลำบากผู้เป็นมารดาจักปล่อย ผู้ที่ไม่ใช่มารดาจักอุ้มไว้กับตัว)
ต่อมามฤคาระมหาอำมาตย์ล้มป่วย นางวิสาขาก็ดูแลอย่างดีวันหนึ่งเลยถามความหมายของโอวาท 10 ที่มารดาของนางสอนว่าหมายถึงอะไร นางก็อธิบายให้ฟังอย่างเป็นเหตุและผล ยิ่งทำให้มิคาระมหาอำมาตย์ยิ่งศรัทธาในตัวนางวิสาขามากยิ่งขึ้น จึงไปกราบทูลพระพุทธเจ้า จะขอยกให้นางวิสาขาอยู่ในฐานะเป็นมารดาของตน พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ถ้าผู้ใดประกอบด้วยคุณธรรม 5 ประการ คือ ดูแลคนป่วย ดำรงอยู่ในหน้าที่อันเหมาะสม ปกป้องชีวิต รักษาทรัพย์ และกระทำการทุกอย่างด้วยปัญญา ผู้นั้นพึงรู้ว่าเป็นมารดา หลังจากนั้นนางวิสาขาจึงได้นามว่า วิสาขามิคารมารดา นอกจากนี้นางวิสาขายังดำรงอยู่ในฐานะเป็นน้องสาวของพระเจ้าประเสนทิโกศลด้วยเพราะทรงเลื่อมใสในปัญญาของนาง

ต่อมานางวิสาขาได้มีฟองไข่ 32 ฟองเกิดขึ้นมา ภายหลังไข่เหล่านี้แตกออกมาก็เป็นบุตร 32 คน บุตรของนางวิสาขาทั้ง 32 คนนี้เป็นคนมีร่างกายแข็งแรง กล้าหาญ ภายหลังบุตรเหล่านี้ไปเข้าร่วมกับอำมาตย์ผู้มีความผิดต่อพระราชาจึงถูกสั่งลงโทษประหารชีวิตไปด้วย เมื่อบุตรทั้ง 32 คนถูกประหารชีวิตแล้วก็ส่งศีรษะใส่ถาดไปให้นางวิสาขาที่กำลังนั่งฟังธรรมอยู่กับพระพุทธเจ้า เมื่อฟังธรรมเสร็จแล้วจึงได้เห็นถาดและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับบุตรทุกอย่าง จึงอุทานออกมาว่า **สังขารของสัตว์ทั้งหลายไม่เที่ยง** ฝ่ายพระเจ้าประเสนทิโกศล มีพระวรกายเปื้อนเหงื่อมีพระทัยกระวนกระวายเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ พระองค์ทรงทราบเรื่องราวทุกอย่างจึงได้ตรัสสอนธรรมเปรียบเทียบกับภูเขาศิลาแท่งทึบจนพระเจ้าประเสนทิโกศลทรงเบาพระทัยแล้วจึงกราบทูลลากลับไป

(**เรื่องอดีตชาตินางวิสาขา** - ในสมัยที่พระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรินิพพานใหม่ ๆ มีหญิงคนหนึ่งไม่มีบุตร ไปยืนถวายสักการะพระเจดีย์ของพระพุทธเจ้าอธิษฐานขอให้มีลูกมากๆ ระหว่างนั้นก็ไปพบหญิงคนหนึ่งกำลังคลอดบุตรเห็นนางได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส หญิงนั้นจึงอธิษฐานใหม่อีกครั้งว่า ขอให้คลอดบุตรโดยไม่เจ็บปวดเลย ช่วงเวลาเดียวกันนั้น

มีเด็กเลี้ยงโค 32 คนก็มาถวายสักการะพระเจดีย์เช่นกันรู้ว่าหญิงนั้นอธิษฐานขอให้มีบุตร ทั้งหมดจึงอธิษฐานพร้อมกันทั้งหมดว่า ขอให้ได้เป็นบุตรของนางและขอให้เป็นผู้มีพละกำลังมากมายมหาศาล เมื่อคนเลี้ยงโคไปแล้วนางจึงทบทวนว่า เราจักคลอดบุตรทั้ง 32 คนด้วยวิธีการอย่างไร ณ ที่ใกล้กับพระเจดีย์มีแม่ไก่ตกไข่ 32 ฟองด้วยเวลาเพียงครู่เดียวโดยไม่เจ็บปวดเลย นางจึงเห็นเป็นอุบายวิธีตั้งอธิษฐานจิตอย่างแรงกล้าว่า "**แม้ไก่นี้ตกไข่ทั้ง 32 ฟองเพียงครู่เดียวฉันใด แม้เราก็พึงคลอดบุตรเป็นไข่ 32 ฟอง ฉันนั้นเหมือนกัน**" หญิงคนนั้นได้มาเกิดเป็นนางวิสาขา และคนเลี้ยงโคทั้ง 32 คนก็มาเกิดเป็นบุตร 32 คนผู้มีกำลังแข็งแรง

(**เรื่องอดีตชาติของบุตรนางวิสาขาที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าประเสนทิโกศล** – ในครั้งนั้นได้ประกอบอาชีพขายสุราอาศัยอยู่กับภรรยาที่ข้างเขา อยู่มาวันหนึ่งมีพวกโจรมาปล้นสุราและมีความคิดจะสังหารเจ้าของร้านซึ่งก็คือภรรยาของคนขายสุรา จังหวะที่กำลังจะถูกฆ่านางตั้งจิตอธิษฐานว่า ไม่ว่าเราจะเกิดในภพใด ขอให้ศีรษะของพวกโจรเหล่านี้จงถูกตัดแล้วส่งมาให้เรา ซึ่งภรรยาของคนขายสุราก็คือนางวิสาขา คนขายสุราคือพระเจ้าประเสนทิโกศล โจรที่สังหารภรรยาคนขายสุราคือ บุตร 32 คนของนางวิสาขา ดังนั้น บุตร 32 คนของนางวิสาขาจึงถูกพระเจ้าประเสนทิโกศล เพราะผลกรรมในอดีตชาตินี้)

(**เรื่องพระมิคสิระ** – ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับที่เวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ สมัยนั้นอาศรมของฤษีผู้ได้อภิญญา 5 วันหนึ่งฤษีไปปัสสาวะในที่แห่งหนึ่งทิ้งไว้ มีเนื้อตัวหนึ่งมาดื่มปัสสาวะของฤษีเข้าจึงกลับเพศเป็นสตรี สตรีนั้นต่อมาได้บุตรคนหนึ่ง บุตรของนางมีรูปร่างแปลกประหลาดมีหัวเป็นเนื้อ มีตัวเป็นคน สตรีนั้นพอได้เห็นหน้าบุตรก็ตกใจหลีกหนีไปเสีย กระทั่งฤษีคนท่านดังกล่าวได้มาพบเด็กเข้าจึงนำเอาไปเลี้ยงพร้อมตั้งชื่อว่า มิคสิระ ความสามารถพิเศษของมิคสิระก็คือเคาะกะโหลกแล้วสามารถพยากรณ์ทุกสิ่งทุกอย่างได้ อยู่มาวันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงรู้ว่าถึงเวลาที่ควรจะต้องสอนมิคสิระแล้ว จึงทรงสั่งให้พระอานนท์นำเอาศีรษะไป 4 หัวซึ่งเป็นศีรษะของพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ มิคสิระเคาะแล้วสามารถพยากรณ์ได้ถูกต้องทั้งหมด แต่เมื่อเคาะศีรษะที่ 4 กลับไม่รู้อะไรเลยเป็นที่สงสัยของมิคสิระอย่างยิ่ง พระอานนท์จึงกล่าวว่า เป็นเพราะมิคสิระยังไม่ได้ศึกษาให้แจ่มแจ้ง ฉะนั้น จึงไม่ได้รู้ทุกอย่าง แต่มีผู้ที่รู้ทุกอย่างในโลกนี้คือพระพุทธเจ้า มิคสิระเกิดความสนใจได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วจึงขอบวชในพระพุทธศาสนาและได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด)

สมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับที่บุพพาราม เมืองสาวัตถี นางวิสาขาได้นิมนต์พระพุทธเจ้าเสวยที่บ้านพร้อมภิกษุสงฆ์ เมื่อถึงเวลาแล้วนางวิสาขาจึงส่งหญิงสาวใช้ไปบอกแจ้งเวลากับภิกษุสงฆ์ เมื่อถึงบุพพารามแล้วเห็นภิกษุเปลือยกายอาบน้ำผ่านทางช่องประตู นางเข้าใจว่าอารามนี้คงจะถูกพวกอาชีวกยึดแล้วจึงกลับไปบอกนางวิสาขา ซึ่งนางวิสาขาก็เข้าใจทันทีว่า

พระสงฆ์คงจะเปลือยกายอาบน้ำ จึงส่งบุรุษอีกคนหนึ่งไปแจ้งเวลาภิกษุสงฆ์ ดังนั้น จึงเป็นที่มาของการกราบทูลขอพรเพื่อถวายทาน 8 ประการเป็นนิตย์ คือ ทานแก่ภิกษุอาคันตุกะ ทานแก่ภิกษุเดินทาง ทานแก่ภิกษุไข้ ทานแก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ ข้าวยาคูยั่งยืน เภสัชอย่างยั่งยืน ผ้าอาบน้ำฝนสำหรับภิกษุ ผ้าอาบน้ำฝนสำหรับภิกษุณี ซึ่งแต่ละข้อพระพุทธเจ้าได้ตรัสถามถึงเหตุของการขอว่าเห็นประโยชน์อะไรจึงได้ถวายทานประเภทนั้น นางวิสาขาได้กราบทูลความเหมาะสมของการถวายในแต่ละข้ออย่างละเอียด จากนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรมีกถาให้นางวิสาขาเห็นในความจริงให้อาจหาญร่าเริงในธรรม

ประเด็นนี้กล่าวถึงนางวิสาขาเป็นเรื่องหลัก มีประเด็นพระวินัย 1 เรื่อง คือ เรื่องนางวิสาขาทูลขอพร 8 ประการเพื่อถวายทานเป็นนิตย์ มีเรื่องแทรกเข้ามาทั้งหมด 10 เรื่อง ข้อสังเกตในเรื่องเหล่านี้ ก็คือ นิทานแทรกที่ยกมาอธิบายเนื้อหาหลักนั้นมีความคล้ายคลึงกับเนื้อหาที่ปรากฏในนิทานชาดกเรื่องมโหสถ[7] เป็นการแสดงปัญญาของนางวิสาขาให้เป็นที่ปรากฏในหลายสถานการณ์ทั้งการนำม้าขึ้นเรือ ช่วยชีวิตพ่อสามี หายามารักษาพระราชาที่ทรงเป็นโรคภูมิแพ้เพราะหงส์ เรื่องม้า 2 ตัวแม่ลูก เรื่องหาเจ้าของผ้ากัมพลที่แท้จริง วิธีแยกแยะว่าอะไรคือต้น อะไรคือปลายที่ถูกต้อง และการตัดสินว่าใครเป็นแม่ที่แท้จริงของเด็ก ส่วนนิทานแทรกเกี่ยวกับอดีตชาติที่ทำให้นางวิสาขามีบุตร 32 คนและบุตร 32 คนถูกพระเจ้าประเสนทิโกศลฆ่าตายทั้งหมดมีสาเหตุมาจากอะไรนั้นก็ผูกเรื่องราวเพื่อให้คำตอบด้วยนิทาน เรื่องราวเกี่ยวกับบุตร 32 คนที่ถูกฆ่าตายนั้นคล้ายคลึงกับเรื่องวิฑูฑภะ[8] ที่กล่าวถึงพันธุลเสนาบดีถูกฆ่าตายพร้อมกับบุตร 32 คน ในขณะที่นางมัลลิกาภรรยาของพันธุลเสนาบดีกำลังถวายทานอยู่กับพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะพร้อมภิกษุสงฆ์ 500 รูป เมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องราวของนางวิสาขาแล้วแทบจะทำให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องเดียวกัน เรื่องแทรกอีกเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่องพระมิคสิระ เป็นนิทานที่ผสมผสานกันระหว่างนิทานสันสกฤตกับนิทานบาลีโดยตอนต้นเรื่องจะให้ความสำคัญกับบทบาทฤษีในการดำเนินเรื่องมีเค้าโครงคล้ายคลึงกับเรื่องราวในนิทานปรัมปราสันสกฤตหลายเรื่องที่กล่าวถึงสัตว์ออกลูกเป็นคน ส่วนในตอนท้ายเรื่องเนื้อหาจะคล้ายคลึงกับเรื่องราวในอรรถกถาธรรมบทเรื่องวังคีสเถระ[9] ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้แทรกเข้ามาในเรื่องเฉยๆ ไม่มีประเด็นเกี่ยวข้องด้านพระวินัยหรือเกี่ยวข้องกับนางวิสาขาแต่อย่างใด

เมื่อเปรียบเทียบกับจีวรขันธกะแล้วพบว่า ชื่อบุคคลสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับนางวิสาขา ในจีวรวัสตุจะระบุแตกต่างออกไปดังนี้ บิดาชื่อ พลมิตร สามีชื่อ วิสาขะ พ่อสามีชื่อ มฤคาระ

---

[7] สุตฺต.ขุ.ชา. 28/600/149

[8] ธมฺมปทฏฺ. 3/5

[9] ธมฺมปทฏฺ. 8/184

เมืองที่อยู่ชื่อเมืองจัมปา แต่ในจีวรขันธกะไม่ได้กล่าวเอาไว้กลับไปปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา คือ อรรถกถาธรรมบทที่ละเอียดยิ่งกว่าว่า ปู่ชื่อเมณฑกเศรษฐี ย่าชื่อจันทปทุมา พ่อชื่อธนญชัย แม่ชื่อสุมนาเทวี ทาสชื่อปุณณะ เมืองที่อยู่ชื่อ ภัททิยนคร สามีชื่อ ปุณณวัฒนกุมาร พ่อสามีชื่อมิคาระ[10] ประเด็นเรื่องความงามของนางวิสาขาในจีวรวัสตุจะระบุเป็นความงามด้วยมารยาท 5 ประการ คือ

1.ขณะที่ทาริกาคนอื่นพากันวิ่ง กระโดดโลดเต้น บางคนก็ล้ม บางคนก็หัวเราะ บางคนก็กระโจนพุ่งอย่างอิสระ แต่วิสาขาทาริกากลับมีระเบียบวินัย เดินไปอย่างช้า ๆ

2.ขณะที่หญิงบางคนเมื่อถึงสระโบกขรณีข้ามลงอาบน้ำก็ดี อาบเสร็จแล้วข้ามขึ้นก็ดี จะข้ามขึ้นอย่างเร่งรีบ แต่วิสาขาทาริกากลับข้ามลง ข้ามขึ้นอย่างเรียบร้อย

3.เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วก็ยืนในที่แห่งหนึ่ง พากันบริโภคอาหารก่อน แต่วิสาขาทาริกาก็ไปบริโภคร่วมกับหญิงเหล่านั้น

4.เมื่อบริโภคและดื่มเสร็จแล้ว เดินผ่านน้ำในระหว่างทาง ทาริกาเหล่านั้นต่างก็ถอดรองเท้าเดินลุยไป แต่วิสาขาทาริกากลับเดินตามสะพาน

5.ขณะเดินผ่านป่ามะม่วง ฝนตั้งเค้า หญิงเหล่าอื่นพากันวิ่งไปยังศาลาริมทาง แต่วิสาขาทาริกากลับยืนอยู่กลางแจ้ง [11]

แต่ในจีวรขันธกะก็ไม่ได้กล่าวเอาไว้กลับไปปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่านางวิสาขามีความงาม 5 ประการที่เรียกว่า **เบญจกัลยาณี คือ ผมงาม ริมฝีปากงาม ฟันงาม ผิวงาม และวัยงาม**[12]

ประเด็นเรื่องโอวาท 10 ประการมีความแตกต่างเกี่ยวกับผู้ให้โอวาท ในจีวรวัสตุระบุว่ามารดาเป็นผู้ให้โอวาท 10 ประการ คือ

ควรนมัสการพระจันทร์และพระอาทิตย์ให้เป็นนิตย์

ควรบำเรอไฟ

ไม่ควรมัวแต่ส่องกระจก

พึงปรารถนาเครื่องแต่งตัวให้เบาบาง

ไม่ควรให้สิ่งที่ควรเก็บไว้

ควรรักษาคำพูด

---

[10] ธมฺมปทฏฺ. 3/45

[11] Mūla. 198-200

[12] ธมฺมปทฏฺ. 3/48-49

ไม่ควรลืกขึ้นให้อาสนะแก่ใครๆ

ควรบริโภคอย่างระมัดระวัง

ควรหลับให้สุขสบาย

ควรผูกบันได [13]

แต่ในจีวรขันธกะไม่ได้กล่าวเอาไว้ ไปปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า บิดาของนางวิสาขาเป็นผู้ให้โอวาท 10 ประการว่า

ไฟในไม่ควรนำออก

ไฟนอกไม่ควรนำเข้า

ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น

ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้

ควรให้ทั้งแก่คนที่ให้ ทั้งแก่คนที่ไม่ให้

พึงนั่งให้เป็นสุข

พึงบริโภคให้เป็นสุข

พึงนอนให้เป็นสุข

ควรบูชาไฟ

ควรนมัสการเทวดาในเรือน[14]

ประเด็นเรื่องบุตรของนางวิสาขา ในจีวรวัสตุระบุว่า นางวิศาขามีบุตร 32 คน ภายหลังบุตรเหล่านั้นถูกพระเจ้าประเสนทิโกศลฆ่าตายทั้งหมด เมื่อมีคนนำเรื่องมากราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบในขณะที่นางวิศาขากำลังถวายทานอยู่ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมให้นางเข้าใจแจ่มแจ้งอาจหาญร่าเริงในธรรมก่อนแล้วจึงบอกเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับบุตรภายหลัง แต่เรื่องราวทั้งของนางวิสาขา บุตร 32 คนและพระเจ้าประเสนทิโกศลว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร มีเฉลยไว้ด้วยนิทานประกอบ[15] ซึ่งเรื่องนี้จีวรขันธกะไม่ได้กล่าวเอาไว้ ไปปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า นางวิสาขามีชีวิตที่งดงามมาโดยตลอด มีครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ ดังที่มีพรรณนาไว้ว่า นางมีบุตร 10 คนและธิดา 10 คน ในบรรดาบุตรและธิดาเหล่านั้นก็มีบุตรและธิดา (หลาน) อีกคนละ 10 รวมเป็น 20 ในบรรดาหลานเหล่านั้นแต่ละคนก็มีบุตรและธิดา (เหลน) อีกคนละ 10 รวมเป็น 20

---

[13] Mūla. 200

[14] ธมฺมปทฏฺ. 3/57

[15] Mūla. 210-211

เหมือนกัน รวมทั้งสิ้นแล้วนางวิสาขามีบุตรธิดา 20 คน มีหลาน 400 คน มีเหลน 8,000 คน กระจายอยู่ทั่วชมพูทวีป[16]

ประเด็นที่จีวรวัสตุกล่าวแตกต่างออกไปก็คือ เหตุที่ทำให้นางวิสาขาได้รับการขนานนามว่า มิคารมารดา ก็เพราะว่ามีคุณธรรม 5 ประการเหล่านี้ คือ

การดูแลคนป่วย
ความเป็นภรรยาที่ดี
การปกป้องชีวิต
การรักษาทรัพย์
การประกอบด้วยปัญญา[17]

ในขณะที่จีวรขันธกะหรือแม้แต่คัมภีร์ฝ่ายเถรวาทไม่มีเนื้อหานี้ แต่อีกเรื่องหนึ่งที่จีวรวัสตุไม่ได้กล่าวถึงก็คือ คาถาที่พระพุทธเจ้าประทานอนุโมทนาแก่นางวิสาขาเมื่อได้ทูลขอพร 8 ประการแล้ว มีปรากฏแต่ในจีวรขันธกะเท่านั้นว่า

สตรีใด ให้ข้าวและน้ำ มีใจเบิกบานแล้ว สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นสาวิกาของพระสุคต ครอบงำความตระหนี่แล้ว บริจาคทาน อันเป็นเหตุแห่งสวรรค์ เป็นเครื่องบรรเทาความโศก นำมาซึ่งความสุข สตรีนั้น อาศัยมรรคปฏิบัติ ปราศจากธุลี ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วใจ ย่อมได้ กำลังและอายุ เป็นทิพย์ สตรีผู้ประสงค์บุญนั้น เป็นคนมีความสุข สมบูรณ์ด้วยอนามัย ย่อมปลื้มใจในสวรรค์สิ้นกาลนาน [18]

แต่ข้อที่น่าสังเกตในจีวรขันธกะก็คือ ไม่ได้ให้เนื้อหาในรายละเอียดที่ชัดเจน แต่เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับประวัตินางวิสาขาที่รู้กันโดยทั่วไปกลับไปปรากฏชัดเจนในชั้นอรรถกถา และนำเสนอภาพของนางวิสาขาในทำนองว่าเป็นผู้ฉลาดหลักแหลมในวิธีการทำบุญ ดูแลพระภิกษุสามเณรอย่างดี

---

[16] ธมฺมปทฏฺ 3/66
นอกจากนี้ที่เชิงอรรถยังอ้างอิงคัมภีร์อักษรพม่าและอักษรโรมันไว้ว่ามีปพันธคาถาดังนี้

วิสาขา วีสติปุตฺตา นตฺตา จ จตุโร สตา
ปนตฺตา อฏฺ สหสฺสา ชมฺพุทีเปสุ ปากฏาติ.

[17] Mūla. 207

คฺลาโนปสฺถานำ ทารา จ ชีวิตสฺย ธนสฺย จ
ปฺราชฺญยา อุปสำหรฺยี ปญฺไจตา มาตระ สมฤตาะ

[18] วินย. มหาวคฺค. 5/154

เช้ามีถวายข้าวยาคูทุกวัน เพลมีถวายภัตตาหารและเย็นมีน้ำร้อนน้ำเย็นมิได้ขาด ทุกครั้งที่ไปวัดก็ไม่เคยไปมือเปล่า เพราะคิดว่าภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยจะคอยดูมือ (ว่าถืออะไรมาหรือไม่)[19] ไม่ได้เน้นคุณสมบัติส่วนตัวในด้านอื่นที่ทำให้เป็นที่ยอมรับของคนทั้งปวงเหมือนในจีวรวัสตุ มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับการทำบุญทำทานอยู่เป็นประจำ ซึ่งถือเป็นความโชคดีของนางวิสาขาเช่นเดียวกันที่พระพุทธองค์ก็ทรงเปิดโอกาสให้ทำบุญในทุกๆโอกาสเป็นประจำดังจะเห็นได้จากที่พระพุทธองค์*ทรงจำพรรษาที่นิโครธมหาวิหารของพระญาติทั้งฝ่ายเทวทหะและฝ่ายศากยะร่วมกันสร้างถวาย 1 พรรษา ที่เชตวันมหาวิหารของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี 19 พรรษา ที่บุพพารามของนางวิสาขามหาอุบาสิกา 6 พรรษา*[20] นอกจากนี้ยังประทับจำพรรษาที่เวฬุวนารามของพระเจ้าพิมพิสารอีก 5 พรรษา และประทับตามสถานที่ต่างๆ ตามพระอัธยาศัย ข้อสังเกตในเรื่องนี้ก็คือ พระพุทธองค์ประทับที่เมืองสาวัตถีมากกว่าแห่งอื่นรวมทั้งสิ้น 25 พรรษา พระวินัยและพระสูตรต่างๆที่ทรงบัญญัติและทรงสอนจึงพบว่าระบุชื่อเมืองสาวัตถีเป็นที่ประทับของพระพุทธองค์มากที่สุด แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับเมืองสาวัตถีมาก ด้วยเหตุที่มีอุบาสกอุบาสิกาที่สำคัญ 2 ท่านเป็นกำลังสำคัญ คือ อนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขามิคารมารดานั่นเอง ส่วนการบรรลุคุณธรรมนั้นไม่ปรากฏทั้งในจีวรวัสตุและจีวรขันธกะ แต่มีปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า นางวิสาขาสำเร็จเป็นพระโสดาบันตั้งแต่ยังมีอายุ 7 ขวบ เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จภัททิยนคร แคว้นอังคะ โปรดเมณฑกเศรษฐี ผู้เป็นปู่ของนางวิสาขา ตระกูลนี้เป็นตระกูลสัมมาทิฏฐิ ด้วยเหตุที่เมณฑกเศรษฐีก็เป็นพระโสดาบัน ชีวิตของนางวิสาขาจึงเป็นชีวิตที่งดงามผ่านการปลูกฝังอบรมในสิ่งดีงามมาตั้งแต่เยาว์วัย

ความชัดเจนของเนื้อหาในประเด็นเกี่ยวกับนางวิสาขานี้ ผู้วิจัยเห็นว่าใกล้เคียงกับอรรถกถาธรรมบทมากกว่าจะมีความใกล้เคียงกับพระวินัยปิฎก จีวรขันธกะ บางประเด็นอธิบายรายละเอียดได้ชัดเจน แตกต่างกันเพียงรายละเอียดเท่านั้น เช่น เรื่องโอวาท 10 ที่จีวรวัสตุกล่าวถึง **ควรนมัสการพระจันทร์และพระอาทิตย์ให้เป็นนิตย์** ก็มีเนื้อหาคล้ายคลึงกับอรรถกถาธรรมบทว่า **ควรนมัสการเทวดาในเรือน** เมื่อเปรียบเทียบแล้วก็สื่อความหมายเดียวกันคือ เคารพท่านที่เป็นผู้ใหญ่ในบ้าน พระจันทร์หรือพระอาทิตย์ก็สื่อความหมายถึงท่านที่เป็นผู้ใหญ่ จีวรวัสตุกล่าวว่า **ควรบำเรอไฟ** อรรถกถาธรรมบทก็กล่าวว่า **ควรบูชาไฟ** เหมือนกัน แต่ที่จีวรวัสตุกล่าวว่า **ไม่ควรมัวแต่ส่องกระจก, พึงปรารถนาเครื่องแต่งตัวให้เบาบาง** กลับไม่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท จีวรวัสตุกล่าวว่า **ไม่ควรให้สิ่งที่ควรเก็บไว้** แต่อรรถกถากล่าวไว้หลายข้อว่า **ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น, ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้, ควรให้ทั้งแก่คนที่ให้ ทั้งแก่คนที่ไม่ให้** ซึ่งมีรายละเอียดที่มากกว่า

---

[19] ธมฺมปทฏฺ. 1/4

[20] ธมฺมปทฏฺ. 1/4

จีวรวัสตุกล่าวว่า **ควรรักษาคำพูด** อรรถกถาธรรมบทก็กล่าวว่า **ไฟในไม่ควรนำออก, ไฟนอกไม่ควรนำเข้า** จีวรวัสตุกล่าวว่า **ไม่ควรลึกขึ้นให้อาสนะแก่ใครๆ, ควรบริโภคอย่างระมัดระวัง, ควรหลับให้สุขสบาย** อรรถกถาธรรมบทก็กล่าวว่า **พึงนั่งให้เป็นสุข, พึงบริโภคให้เป็นสุข, พึงนอนให้เป็นสุข** ซึ่งก็มีความหมายอย่างเดียวกัน และข้อสุดท้ายของจีวรวัสตุกล่าวว่า **ควรผูกบันได** กลับไม่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท แต่เมื่อดูจากวัตถุประสงค์ก็เพื่อผูกมิตรไมตรีกับคนทั่วไป ก็จะมีความหมายคล้ายกับการให้ทั้งแก่คนที่ควรและไม่ควรให้ในอรรถกถาธรรมบท และบุคคลผู้ให้โอวาท 10 ประการนั้น จีวรวัสตุระบุว่ามารดาเป็นผู้ให้ แต่อรรถกถาธรรมบทระบุว่าบิดาเป็นผู้ให้ ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจน ประเด็นอื่นๆเกี่ยวกับนางวิสาขาก็คล้ายคลึงกับเรื่องราวในอรรถกถาธรรมบทหรือชาดกอื่น ๆ เช่น ประวัติเรื่องลูก 32 คนก็คล้ายกับเรื่องราวของพันธุลเสนาบดีกับนางมัลลิกาเทวี ประวัติเรื่องการใช้ความรู้ความสามารถช่วยเหลือพ่อของสามีในกรณีต่างๆ ก็คล้ายคลึงกับเรื่องราวในมโหสถชาดก แต่โดยภาพรวมการดำเนินเรื่องจะมีเค้าโครงของอรรถกถาธรรมบทมากกว่า สันนิษฐานว่า ทั้งอรรถกถาธรรมบท ทั้งจีวรวัสตุต่างก็เป็นคัมภีร์ของแต่ละนิกาย ไม่ใช่นิกายเดียวกัน และน่าจะมีอายุในสมัยที่ใกล้เคียงกันด้วย ทำให้งานเขียนของนิกายหนึ่งไปมีอิทธิพลต่องานเขียนของอีกนิกายหนึ่ง

1.4 ประเด็นอื่น ๆ ที่ปรากฏในจีวรวัสตุต่อจากเรื่องนางวิสาขา มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องผ้าและความประพฤติของพระภิกษุในกรณีต่างๆ ตามลำดับ[21] ดังต่อไปนี้

เรื่องพระตากที่นอนที่ประตูอาราม – ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่เมืองไพศาลี ทอดพระเนตรเห็นพระหลายรูปพากันซักที่นอนแล้วตากไว้ที่ประตูอาราม ซึ่งใครที่ผ่านมาเห็นเข้าพากันตำหนิทั้งนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงมีพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้ทำ

(**เรื่องกรรมชั่วติดตัว** – ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่เมืองไพศาลีโดยมีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ ได้ทอดพระเนตรเห็นชายคนหนึ่งซึ่งทำกรรมชั่วเกี่ยวกับการใช้สอยผ้าไม่เรียบร้อยไว้ในขณะเป็นพระในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยกรรมนั้น ทำให้เธอต้องได้รับความลำบากตลอด 500 ชาติ)

เรื่องผ้าปูที่นอนมีชายสวยงาม - ภิกษุหลายรูปพากันใช้สอยผ้าปูที่นอนที่มีชายยาววิจิตรสวยงาม ชาวบ้านทั่วไปเห็นเข้าต่างพากันกล่าวโทษ วิพากษ์วิจารณ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงมีพระพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้ทำ

เรื่องผ้าปิดฝี – ภิกษุหลายรูปเป็นโรคฝี จีวรของเธอจึงเปรอะเปื้อนไปด้วยน้ำหนองส่งกลิ่นเหม็นคละคลุ้ง มีแมลงวันตอม เมื่อภิกษุเหล่านี้เข้าไปบิณฑบาต จึงถูกชาวบ้านตำหนิติเตียน

---

[21] Mūla. 215-247

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตผ้าปิดฝี และพึงชำระให้สะอาดก่อน 5-6 วัน จึงเข้าไปบิณฑบาตในบ้านได้

(**เรื่องพระเป็นฝี** – ภิกษุหลายรูปเป็นโรคฝี พากันไปนั่งนอนตามที่ต่างๆ สถานที่ที่พวกเธอไปก็เปื้อนไปด้วยหนอง มีกลิ่นเหม็น แมลงวันตอม เป็นที่รังเกียจของชาวบ้าน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติธรรมเนียมว่า ภิกษุเป็นฝีไม่พึงใช้สอนที่นั่งที่นอนอย่างดี และไม่ควรเข้าไปยังสถานที่ที่ผู้คนใช้สอยกันมาก แต่ควรจะมีที่ให้อยู่เฉพาะ ทั้งภิกษุอื่นๆ ก็ควรดูแลอุปัฏฐากภิกษุผู้เป็นฝี หากละเลยถือว่ามีความผิด)

เรื่องอดิเรกจีวร – พระอุบาลีได้ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการใช้สอยสุคตจีวรเหมือนอย่างอดิเรกจีวรได้หรือไม่ ซึ่งคำตอบก็คือไม่ได้ ส่วนผ้าที่ทำจากผมจะอธิษฐานเป็นไตรจีวรหรืออดิเรกจีวรก็ได้ แต่ควรจะให้มีส่วนผสมของป่านด้วย

เรื่องเดียรถีย์วัตร – มีพระสงฆ์ถือปฏิบัติเดียรถีย์วัตรในต่าง ๆ บางรูปประสงค์จะครองจีวรที่ทำจากผ้าป่าน บางรูปประสงค์จะใช้ผ้าที่ทำจากผม บางรูปประสงค์จะเปลือยกาย อันเป็นการปฏิบัติแบบอย่างเดียรถีย์ พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธบัญญัติห้ามไว้

(**เรื่องภิกษุผู้น้อยใจ** – เมื่อเธอทูลขอประพฤติเป็นคนเปลือยกับพระพุทธเจ้าแล้วไม่ได้รับอนุญาตจึงเกิดความน้อยใจทูลขอลาสิกขาไป พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงยกนิทานในอดีตมาประกอบว่า ภิกษุนี้สมัยที่เกิดเป็นสัตว์ก็น้อยใจต่อพ่อของภรรยาของตนผู้เป็นพระยาสิงหราช ก็ทิ้งภรรยาของตนผู้เป็นลูกสาวของพระยาสิงหราชไปเสีย)

นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์อีกหลายรูปที่นิยมประพฤติตนตามแนวทางเดียรถีย์วัตรหลายข้อ มีทั้งต้องการถอนผมแทนการปลงผม ทั้งประสงค์อยากครองผ้าขนสัตว์ ครองผ้าอันตรวาสกและอุตราสงค์เท่านั้น (ไม่มีผ้าสังฆาฏิ) ครองผ้าเปลือกไม้ ครองผ้าไม่ปกปิดอวัยวะ ครองผ้าสีเขียวล้วนหรือสีเหลืองล้วน แดงล้วน ขาวล้วน ครองผ้าที่มีชายยาว ครองผ้าที่มีชายถูกตัด ปรารถนาจะถือหอยสังข์ ปรารถนาจะใช้ผ้ารัดศีรษะ ปรารถนาจะถือขวดน้ำมัน ครองผ้ากัมพลหนังอูฐ

พระปลีหกานันทะ จำพรรษาในที่ไม่มีภิกษุ ไม่มีประตู ทำให้ต้องวางสังฆาฏิไว้นอกห้อง เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุอยู่จำพรรษาในที่ที่ไม่มีภิกษุ กุฏิไม่มีประตู และไม่ควรไปไหนโดยไม่มีผ้าสังฆาฏิไปด้วย

ต่อมาท่านปลีหกานันทะป่วย ท่านพระอานนท์เป็นผู้อุปัฏฐากไข้ท่าน และฝนก็เริ่มตก ท่านไม่สามารถจะครองผ้าสังฆาฏิไปได้ จึงทรงมีพระพุทธานุญาตให้ไปได้ทั้งที่มีแต่เพียงผ้าอันตรวาสกและอุตราสงค์ แต่เหตุที่สมควรจะให้วางผ้าสังฆาฏิไว้ได้มี 5 ประการ คือ

ในอาวาสมีภิกษุอยู่และกุฏิมีประตู
ฝนกำลังจะตกและอยู่ในฤดูฝน

ประสงค์จะไปสู่ฝั่งแม่น้ำ
อาวาสได้กรานกฐิน
สงฆ์ให้สมมติ

คหบดีท่านหนึ่งได้สร้างวัดและในวัดนั้นมีพระสงฆ์อาศัยอยู่ 100 รูป คหบดีก็ถวายผ้า 100 สำรับ ต่อมาในอาวาสนั้นมีพระเหลืออยู่เพียง 2 รูป แต่คหบดีก็ยังจัดผ้า 100 สำรับมาถวายเหมือนเดิม พระทั้ง 2 รูปจึงปรารภกันว่า ลาภเกิดขึ้นแก่เราสองคนหรือขึ้นเกิดแก่สงฆ์ จึงไม่สามารถจะแบ่งลาภกันได้ พระอุปนันทะรู้เข้าจึงเสนอตัวขอเป็นผู้แบ่งลาภให้ แต่แทนที่ลาภจะตกเป็นของภิกษุทั้ง 2 รูปเป็นส่วนใหญ่ ลาภกลับไปตกอยู่กับพระอุปนันทะซึ่งเป็นผู้แบ่งเป็นส่วนใหญ่ทำให้ภิกษุ 2 รูปไม่พอใจไปกราบทูลเรื่องราวให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระองค์ก็ทรงยกเรื่องราวในอดีตกาลมาประกอบ

(**เรื่องสุนัขจิ้งจอกแบ่งลาภ** - ในอดีตกาลมีนาก 2 ตัวอาศัยอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำช่วยกันหาปลา ตัวหนึ่งหาอยู่ตามริมฝั่ง อีกตัวหนึ่งหาอยู่น้ำลึก ได้ปลามามากมายแต่ก็ไม่สามารถจะแบ่งกันได้ลงตัว ระหว่างนั้นมีสุนัขจิ้งจอกชื่อว่า บูรณมุขะ ผ่านมาพบเข้าจึงถูกขอร้องให้เป็นผู้ช่วยแบ่งส่วนให้กับทั้ง 2 แต่บูรณมุขะกลับถือเอาส่วนของตนเองมากกว่าผู้ที่เป็นเจ้าของทั้ง 2 โดยให้เหตุผลว่า

จริงอยู่ หาง(ปลา) เป็นของท่านผู้เที่ยวไปบนบก หัวเป็นของ
ท่านผู้เที่ยวไปในน้ำลึก ส่วนกลางตัวเป็นของข้าพเจ้าผู้ดำรงอยู่ในธรรม[22]

สุนัขจิ้งจอกครั้งนั้นก็คือ พระอุปนันทะ นากทั้ง 2 ก็คือภิกษุทั้ง 2 รูป แม้แต่ในกาลนั้นก็ถูกโกงเหมือนในกาลบัดนี้)

คหบดีคนหนึ่งสร้างวัดไว้ที่เมืองสาวัตถี ที่วัดนั้นมีพระจำพรรษา 100 รูป คหบดีประสงค์จะถวายผ้าจำนำพรรษา จึงได้จัดถวายพระไปตามลำดับทีละรูป พระอุปนันทะไม่ได้จำพรรษาในวัดนั้นด้วย ไม่ได้ถูกนิมนต์ด้วยเดินมาหยิบฉวยผ้านั้นไป 1 ผืนแล้วก็หลีกไปเสีย เมื่อคหบดีถวายผ้าครบ 100 สำรับแล้วแต่ยังเหลือพระอยู่ 1 รูป คหบดีจึงกล่าวขึ้นว่า พระคุณเจ้าคงไม่มีรูปใดถือเอา 2 ผืนเป็นแน่ จนมีคนมาบอกว่าพบเห็นพระอุปนันทะเดินเข้ามาหยิบผ้าไปเอง เรื่องราวครั้งนี้เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยว่า ภิกษุที่ไม่ได้ถูกนิมนต์ ไม่ควรน้อมนำลาภที่ผู้อื่นหวงแหนมา ภิกษุใดน้อมนำมา ภิกษุนั้นมีความผิด จนกลายเป็นที่โจษจันอย่างมากถึงความผิดของพระอุปนันทะ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกเรื่องราวในอดีตกาลมาประกอบ

(**เรื่องพราหมณ์ฉวยผ้า** – สมัยนั้นมีพราหมณ์คนหนึ่งที่มีคนนับถือมาก ได้เชื้อเชิญมาณพ 100 คนมารับประทานอาหารพร้อมกับจะมอบผ้าให้มาณพคนละผืน มีมาณพคนหนึ่งไม่ได้ถูกเชื้อเชิญแต่กลับมาฉวยเอาผ้าแล้วหลีกหนีไป ในที่สุดก็ต้องถูกติดตามเพื่อเอาผ้าคืน)

---

[22] Mūla. 224

ในเมืองสาวัตถี มีภิกษุรูปหนึ่งอยู่จำพรรษาในวัดของคหบดีคนหนึ่งที่เอาใจใส่ดูแลวิหารอย่างดี วิหารนั้นมีแมกไม้ต่างๆ กึกก้องไปด้วยเสียงร้องของนกนานาชนิดทั้งหงส์ นกกระเรียน นกยูงนกสาลิกา นกดุเหว่า อีกทั้งประดับประดาไปด้วยดอกไม้ ผลไม้ต่างๆ จนกระทั่งมีพ่อค้ากลุ่มหนึ่งผ่านมาพบเข้าเกิดความเลื่อมใสจึงส่งลาภมากมายมาถวายภิกษุสงฆ์ ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ที่วัดนั้นเกิดสงสัยว่าลาภน่าจะตกเป็นของสงฆ์ ไม่ใช่ของบุคคล เธอจึงหลีกไปเสียไม่ยอมแบ่งลาภนั้น เป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายต้องกราบทูลพระพุทธเจ้าถึงเรื่องดังกล่าว พระองค์ทรงมีพระพุทธานุญาตว่า **หากมีคนนำลาภมาถวายในวัดเจาะจงหมู่สงฆ์ ภิกษุใดอยู่ในวัดนั้นจะมีกี่รูปก็ตาม ลาภนั้นก็เป็นของภิกษุเหล่านั้น**

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับที่เมืองสาวัตถีพระอุบาลีได้ทูลถามว่า ถ้าสงฆ์เกิดแตกแยกกัน ลาภควรให้แก่ใคร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ควรให้แก่ฝ่ายที่อยู่ในธรรม ทูลถามอีกว่าถ้าภิกษุลาสิกขาควรควรให้ลาภแก่เธอหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ทั้งควรให้และไม่ควรให้ แต่ถ้ามีมากก็ควรเฉลี่ยแบ่งปันให้ ทูลถามว่า ถ้าระหว่างพรรษามีภิกษุมรณภาพ เธอยังจะได้ลาภหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าลาภมีมากก็ควรจะเฉลี่ยให้ทั่วถึง

มีคหบดีคนหนึ่งได้สร้างวัดถวายไว้ในพระศาสนา ทั้งได้ให้การอุปถัมภ์บำรุงอย่างดีทุกอย่าง ครั้งหนึ่งท่านพระสารีบุตรเดินทางมาที่วิหารนั้น คหบดีได้ถวายผ้าไว้ 500 ผืน ต่อมามีภิกษุ 2 รูปมาอาศัยอยู่ที่วัดนั้น คหบดีได้ถวายจีวรไว้อีก 500 ผืน ภิกษุเหล่านั้นจึงมีข้อถกเถียงกันถึงเรื่องการแจกจีวรเหล่านั้นพร้อมนำความกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ตรัสถึงลาภที่เกิดแก่สงฆ์ 8 ประเภทว่า “ **ภิกษุทั้งหลาย ลาภเหล่านี้มี 8 ประการ 8 ประการอะไรบ้าง ลาภที่คนนำถวายในสีมา ลาภที่คนนำมาถวายตามกติกา ลาภที่คนนำมาถวายเพราะการอยู่ ลาภที่คนถวายเจาะจงสงฆ์ลาภที่คนถวายเจาะจงภิกษุ ลาภสำหรับภิกษุผู้อยู่จำพรรษา ลาภที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า และลาภที่คนถวายเจาะจงเฉพาะที่** ”[23] ผ้าทั้งหมดเหล่านั้นก็เป็นของพระสงฆ์ที่อยู่ในอารามนั้น แม้แต่พระสงฆ์ที่ถูกสงฆ์ลงโทษหรือพระสงฆ์ผู้เป็นต้นบัญญัติก็ยังได้รับลาภของสงฆ์นั้น ภิกษุมรณภาพกรณีต่างๆ บริขารของเธอก็จะตกเป็นของผู้อุปัฏฐากดูแล

ต่อมาฝีหัวใหญ่เกิดที่หัวของพระอุปนันทะ จนในที่สุดโรคกำเริบหนักจนหมอไม่สามารถรักษาได้ พระอุปนันทะมรณภาพ สมบัติของพระอุปนันทะมีมากมายจนเจ้าหน้าที่บ้านเมืองต้องการจะเข้ามาดูแล พระพุทธเจ้าจึงมีพระบัญชาให้พระอานนท์ไปปรึกษากับพระเจ้าประเสนทิโกศลถึงเรื่องนี้จนเป็นที่มาแห่งพระพุทธบัญญัติเรื่องสมบัติของภิกษุมรณภาพให้ตกเป็นของสงฆ์

---

[23] Mūla. 227

เพราะเรื่องของพระอุปนันทะทำให้ภิกษุหลายรูปเกิดความสงสัยในพฤติกรรมที่มีแต่ความโลภ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกเรื่องราวในอดีตชาติมาประกอบ

(**เรื่องอดีตชาติพระอุปนันทะ** - ในอดีตกาล ช้างถูกนายพรานแทงด้วยลูกศรอาบยาพิษแล้วตาย โจร 500 คนผ่านมาพบเข้าจึงนำเอาไปปรุงเป็นอาหาร พอกินเนื้อกันแล้วยาพิษออกฤทธิ์โจรทั้งหมดถึงแก่ความตาย สุนัขจิ้งจอกชื่อชัมพุกะมาเห็นคนตายมากมายเกิดความโลภคิดว่า ลาภมากมายเกิดขึ้นแก่เรา ควรจะเคี้ยวกินตามลำดับ จึงมุ่งหน้าไปยังปลายคันธนูที่มีลูก เริ่มเพื่อจะเคี้ยวกิน ขณะที่กำลังเคี้ยวกินอย่างเพลิดเพลินปลายคันธนูที่ติดเอ็น ก็พุ่งตรงสู่เพดานปาก สุนัขจิ้งจอกจึงถึงแก่ความตาย)

ต่อมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระสงฆ์ในเมืองสาวัตถีอาพาธและมรณภาพในกรณีต่าง ๆ บริขารทั้งหมดของเธอถูกแจกให้กับผู้อุปัฏฐากแยกแยะกันไปในกรณีต่าง ๆ

(**เรื่องภิกษุมรณภาพไปเกิดเป็นอสรพิษ** – มีภิกษุอาพาธรูปหนึ่งหวงบริขารมรณภาพแล้วไปเกิดเป็นงูพิษอยู่ในบาตร พระพุทธองค์ทรงทราบห้ามไม่ให้ใครเปิดบาตร พระพุทธเจ้าจะทรงเปิดด้วยพระองค์เอง เมื่อทรงเปิดแล้วก็เห็นงูพิษแผ่พังพานส่งเสียงดัง ฎะฎะ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า โมฆบุรุษ เจ้าจงไปเสีย บริขารเป็นของควรสละ งูพิษนั้นโกรธเลื้อยเข้าไปยังป่าละเมาะ ปล่อยไฟออกมาด้วยความโกรธ ป่านั้นจึงสว่างไสวไปทั่ว จนไฟลุกไหม้ อสรพิษนั้นถูกไฟเผาตายในป่าละเมาะนั้น ด้วยจิตคิดอาฆาตต่อพระสงฆ์จึงไปเกิดในนรก)

สมัยหนึ่ง มีคหบดีคนหนึ่งได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขฉันที่เรือน ภิกษุสงฆ์ก็เข้าไปแล้ว แต่พระพุทธองค์ไม่ได้เสด็จเข้าไป จึงมีคำถามว่าเพราะเหตุไร พระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามภัต ก็เพราะเหตุ 5 ประการ คือ

พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์จะหลีกเร้น
ทรงมีพระประสงค์จะแสดงธรรมแก่เทวดา
ทรงมีพระประสงค์จะเสด็จเข้าเสนาสนะ
ทรงมีพระประสงค์จะเสด็จเยี่ยมภิกษุไข้
ทรงมีพระประสงค์จะทรงบัญญัติพระวินัยแก่สาวกทั้งหลาย

จากนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงจาริกไปตามที่ต่างๆ ระหว่างนั้นมีภิกษุรูปหนึ่งเข้าเฝ้ากราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์เป็นคนไร้ที่พึ่ง พระองค์ก็ทรงถามถึงเหตุที่ทำให้เป็นคนไร้ที่พึ่งและได้ทรงทราบเรื่องราวทุกอย่าง ทรงเริ่มที่จะทำการอุปัฏฐากภิกษุรูปนั้น แม้ท้าวสักกเทวราชและพรหมเป็นต้น จะปวารณาขอทำหน้าที่แทน พระองค์ก็หาได้ทรงอนุญาตไม่ แต่มีพระประสงค์จะทรงอุปัฏฐากภิกษุนั้นด้วยพระองค์เอง จากนั้นได้ทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “**ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุป่วยนี้ไม่มีแม่ ไม่มีพ่อ ไม่มีญาติ พวกเธอก็ไม่มีเพื่อนสพรหมจารีในที่อื่น เพราะฉะนั้น เพื่อน**

สพรหมจารีควรทำการอุปัฏฐากกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้อยู่ร่วมอุปัชฌาย์ อยู่ร่วมอาจารย์ อันเตวาสิกกับอาจารย์ อาจารย์กับอันเตวาสิก ผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ผู้ร่วมอาจารย์ ผู้มีกิเลสเบาบาง ผู้มีเลสอยู่ ผู้มีความสะดุ้งอยู่ ผู้ยังมีความรักอยู่ หมู่ใดหลุดพ้นแล้วและรู้ว่ามีโอกาสรอดน้อย สงฆ์ควรให้การอุปัฏฐากเธอ เมื่อกำหนดที่อยู่ดูแลผู้ป่วยดังนี้แล้ว จะรูปเดียว 2 รูป หรือหลายรูปก็ควรต้องทำการอุปัฏฐากกันและกัน โดยที่สุด สงฆ์ทั้งปวงก็ควรทำการดูแลกัน"[24] เพราะการอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้าครั้งนี้ ภิกษุอาพาธรูปนั้นได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงยกเรื่องราวในอดีตชาติมาประกอบ

(**เรื่องรักษาคนป่วยด้วยเลือด** – สมัยหนึ่ง มีพระราชาพระนามว่า ศิวิ ทรงครองราชสมบัติอยู่ในเมืองศิวโฆษ บ้านเมืองก็เจริญรุ่งเรือง คนที่เป็นขอทานหรือคนป่วยไม่ปรากฏในเมืองนี้เลย กระทั่งต่อมามีคหบดีคนหนึ่งป่วยด้วยโรคแปลกประหลาด ไม่สามารถจะหายามารักษาได้ ยกเว้นแต่จะได้เลือดของพระราชาผสมกับข้าวยาคูกินตลอด 6 เดือนจึงจะหาย คหบดีจึงไปเข้าเฝ้าพระราชาทูลขอพระราชานุเคราะห์ พระองค์แม้จะถูกบรรดาอำมาตย์ราชบริพารทูลคัดค้านก็ยังทรงทำตามที่คหบดีนั้นทูลขอ จนหายจากโรคเป็นปกติในที่สุด พระราชาก็คือ พระพุทธเจ้า)

(**เรื่องเป็นโรคเดียวกัน** – มีพระราชบุตรของพระเจ้าศิวิ ได้ป่วยด้วยแปลกประหลาดชนิดหนึ่ง ที่ไม่สามารถจะหายามารักษาได้ง่าย ขณะเดียวก็มีพระปัจเจกพุทธเจ้าก็เป็นโรคเดียวกันกับพระราชกุมาร หมอหลวงก็พยายามปรุงยาชนิดต่างๆ เพื่อให้พระราชบุตรหายจากอาการประชวร ที่สุดเมื่อมีคนมาขอยากับพระราชบุตรเพื่อพระปัจเจกพุทธเจ้า พระองค์ก็ประทานให้ไปโดยไม่ทรงเห็นแก่พระองค์เลย ด้วยเจตนาที่ดีงามครั้งนี้ทำให้พระองค์หายจากอาการประชวร ทั้งพระปัจเจกพุทธเจ้าเองก็หายจากอาการป่วยพร้อมกัน)

เมื่อทรงเรื่องเล่าถึงตรงนี้พระสงฆ์จึงทูลถามพระองค์ต่ออีกว่า พระราชบุตรและพระปัจเจกพุทธเจ้าทำกรรมอะไรร่วมกันไว้จึงได้ป่วยเหมือนกันและหายจากโรคพร้อมกัน

(**เรื่องอดีตชาติของพระราชบุตรและพระปัจเจกพุทธเจ้า** – ในอดีตกาล ที่เมืองพาราณสี พระเจ้าพรหมทัตทรงครองราชย์อยู่ พระองค์มีพระโอรสอยู่ 2 พระองค์และปรารถนาจะทรงมอบราชสมบัติให้กับพระโอรสองค์เล็ก ขณะเดียวกันปุโรหิตของพระองค์ก็มีบุตรอยู่ 2คน ต้องการอยากจะให้บุตรคนเล็กเป็นปุโรหิตเหมือนกัน ทั้ง 3 คนคือ พระราชโอรสองค์เล็ก ปุโรหิตและบุตรคนเล็ก) จึงวางแผนร่วมกันที่จะทำให้พระราชโอรสองค์โตพิการ แผนการของทั้ง 3 คนสำเร็จสมดังประสงค์ วันหนึ่งพระราชาได้ทอดพระเนตรเห็นพระภาดา (พี่ชาย) ที่พิการดำเนินผ่านพระพักตร์ไปทรงสะท้อนพระทัย จึงมีรับสั่งให้ปุโรหิตเข้าเฝ้าเพื่อหายาที่จะทำให้พระภาดาหายจาก

---

[24] Mūla. 238

ความพิการได้ ปุโรหิตจึงได้ทำตามที่ทรงรับสั่งพระภาดาจึงหายเป็นปกติ นี่คือกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างพระราชบุตรและพระปัจเจกพุทธเจ้า พระราชบุตรก็คือพระพุทธเจ้า บุตรของปุโรหิตก็คือพระปัจเจกพุทธเจ้านั่นเอง)

มีคหบดีคนหนึ่งซึ่งไม่มีบุตร ถึงจะพยายามขอจากเทพเจ้าต่างๆก็ยังไม่สามารถจะมีบุตรได้ จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลขอบวช แต่เมื่อบวชแล้วก็ไม่สามารถจะเรียนรู้พระธรรมวินัยได้ เพราะป่วยหนัก แม้หมอจะพยายามรักษาอย่างไรโรคก็ไม่ทุเลา จนหมอต้องขอร้องให้ท่านกลับไปอยู่ที่บ้านเดิมเพื่อสะดวกต่อการรักษาทุกเวลา ไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน เมื่ออาการป่วยกำเริบหนัก ท่านจึงเขียนพินัยกรรมใส่ไว้ในบาตรยกสมบัติที่มีทั้งหมดให้กับสงฆ์ เหล่าอำมาตย์ทราบเรื่องจึงกราบทูลพระเจ้าประเสนทิโกศลให้ไปริบทรัพย์อันไม่มีบุตรของคหบดีเป็นของหลวง พระราชาจึงตรัสว่า คราวก่อน สมบัติของพระอุปนันทะแม้จะไม่ได้เขียนพินัยกรรมไว้ยังตกเป็นของสงฆ์เลย คราวนี้ ภิกษุผู้เป็นคหบดีเขียนพินัยกรรมใส่ไว้ในบาตรชัดเจน จะริบให้เป็นของหลวงได้อย่างไร

ในตอนท้ายได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับเรื่องผ้าว่าชนิดใดควรจะตกเป็นของภิกษุใดหรือบุคคลเช่นใด แต่ประเด็นที่เด่นชัดในช่วงนี้ก็คือ เรื่องภิกษาและจีวรที่มีคนส่งไปให้ภิกษุอีกรูปหนึ่งปรากฏว่า ภิกษาและจีวรนั้นได้ถูกบริโภคและใช้สอยโดยภิกษุอีกรูปหนึ่ง เพราะคิดว่ามีความสนิทสนมคุ้นเคยกันกับเจ้าของ พระพุทธองค์ทรงตำหนิว่า เป็นความคุ้นเคยในสถานที่ไม่ควรคุ้นเคย

ประเด็นนี้ไม่ได้มีเรื่องใดเป็นเรื่องหลัก มีประเด็นเกี่ยวกับพระวินัย 6 เรื่อง คือ **เรื่องภิกษุตากผ้าปูที่นอนไว้ในที่โล่งแจ้ง เรื่องผ้าปูที่นอนมีชายสวยงาม เรื่องผ้าปิดฝี เรื่องทรงอนุญาตให้มีอดิเรกจีวร เรื่องมีภิกษุบำเพ็ญเดียรถีย์วัตร และเรื่องสาเหตุ 5 ประการที่จะเก็บสังฆาฏิไว้ได้** คือ ในอาวาสมีภิกษุอยู่และกุฏิมีประตู ฝนกำลังตกอยู่และอยู่ในฤดูฝน จะไปยังแม่น้ำได้กรานกฐินและได้สมมติ มีเรื่องแทรกเข้ามาทั้งหมด 10 เรื่อง ข้อสังเกตในเรื่องเหล่านี้ ก็คือนิทานแทรกที่ยกมาอธิบายเนื้อหาหลักนั้นมีองค์ประกอบของความเป็นนิทานอินเดียมากขึ้น มีการเล่านิทานซ้อนนิทานในบางตอน แต่ในขณะที่บางเรื่องก็มีเค้าโครงจากอรรถกถาธรรมบท นิทานแทรกแต่ละเรื่องจะอธิบายประเด็นพระวินัยแต่ละประเด็นไปตามลำดับ ดังเช่นนิทานแทรก **เรื่องกรรมชั่วติดตัวมา** อธิบายประเด็นพระวินัยเรื่องการที่พระสงฆ์ใช้สอยที่นอนแล้วตากทิ้งไว้ในที่โล่งแจ้งเป็นภาพไม่งาม ถูกตำหนิติติงจากชาวบ้าน **เรื่องพระเป็นฝี** อธิบายเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ใช้ผ้าปิดฝี กรณีที่เป็นฝีแตกน้ำหนองไหลเยิ้มส่งกลิ่นเหม็นน่ารังเกียจของสังคม **เรื่องภิกษุน้อยใจ** อธิบายเรื่องราวของภิกษุที่พอใจจะถือปฏิบัติตามแนวทางเดียรถีย์เมื่อถูกพระพุทธเจ้าทรงห้ามเกิดน้อยใจ เป็นการยกนิทานประกอบโดยสมมติให้ตัวละครเป็นราชสีห์ที่สามารถพูดคุยใช้ปัญญาได้เหมือนกับมนุษย์ทั่วไป ซึ่งเป็นลักษณะนิทานอินเดียโบราณ **เรื่องสุนัข**

จิ้งจอกโลภมาก, พราหมณ์แอบฉวยผ้า, เรื่องอดีตชาติของพระอุปนันทะ อธิบายถึงอุปนิสัยของพระอุปนันทะว่าเป็นเช่นไร ในอดีตเป็นเช่นไร และนิทานประกอบเรื่องสุนัขจิ้งจอกโลภมากนี้คล้ายคลึงกับนิทานในอรรถกถาธรรมบทเรื่องอุปนันทสากยบุตร[25] **เรื่องอสรพิษ** อธิบายเกี่ยวกับภิกษุรูปหนึ่งที่หวงบริขารจนกระทั่งมรณภาพไปเกิดเป็นอสรพิษที่บาตรนั้น **เรื่องรักษาคนป่วยด้วยเลือด, ป่วยเป็นโรคเดียวกัน, อดีตชาติของพระราชบุตรและพระปัจเจกพุทธเจ้า** เป็นการอธิบายอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ทรงทำการอุปัฏฐากพระภิกษุด้วยพระองค์เอง ประเด็นนี้มีนิทานแทรกอธิบายถึงอดีตชาติของตัวละครที่อยู่ในนิทานอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงทำการอุปัฏฐากภิกษุป่วยด้วยพระองค์เองจนกระทั่งภิกษุป่วยจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุดนั้นคล้ายคลึงกับอรรถกถาธรรมบทเรื่องปูติคัตตติสสเถระ[26]

เมื่อเปรียบเทียบกับจีวรขันธกะแล้วพบว่า การนำเสนอเนื้อหาในประเด็นพระวินัยจากคัมภีร์ทั้ง 2 ส่วนใหญ่เน้นเกี่ยวกับเรื่องผ้าต่อเนื่องเชื่อมโยงกับเรื่องราวที่หมอชีวกโกมารภัจจ์และนางวิสาขามิคารมารดาได้ทูลขอพรเอาไว้ เช่น คหบดีจีวรและผ้าอื่นๆ การห้ามภิกษุปฏิบัติตนอย่างเดียรถีย์ การดูแลภิกษุป่วย เมื่อภิกษุป่วยมรณภาพแล้วบริขารจะตกเป็นของใครล้วนมีอธิบายไว้อย่างชัดเจน ลาภหรือผ้าที่เกิดแก่สงฆ์มีกรณีใดบ้าง การถือวิสาสะบริโภคใช้สอยสิ่งของที่เป็นของภิกษุผู้คุ้นเคยกันทำได้ในกรณีใดบ้าง ทำไม่ได้ในกรณีใดบ้าง ส่วนประเด็นนิทานประกอบยิ่งทำให้เห็นชัดเจนว่าได้รับอิทธิพลจากอรรถกถาธรรมบทมาก ไม่ใช่แต่เฉพาะประเด็นเนื้อหาของนิทานเท่านั้น แต่เค้าโครงการเขียนนิทานมีลักษณะเดียวกันกับเค้าโครงของอรรถกถาธรรมบท มีรูปแบบสำนวนขึ้นต้นเรื่องดังเช่น ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตทรงครองราชย์สมบัติอยู่ในเมือง... เป็นต้น เมื่อจบเนื้อหาแล้วก็จะสรุปเรื่องว่า บุคคลในเรื่องสมัยนั้นคือใครในสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้นิทานเหล่านั้นยังมีรูปแบบการเล่าเรื่องแบบนิทานซ้อนนิทาน การสมมติให้สัตว์มีวิถีชีวิตที่เหมือนคนซึ่งเป็นรูปแบบนิทานอินเดียโบราณ

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคัมภีร์ทั้งสองจากประเด็นทั้ง 4 พบว่า เน้นจีวรเป็นเรื่องหลักตรงกัน แต่การนำเสนอในจีวรวัสตุจะให้รายละเอียดในเชิงลึกแตกต่างจากจีวรขันธกะ โดยเฉพาะประวัติบุคคลสำคัญทั้งพระเจ้าพิมพิสาร หมอชีวกโกมารภัจจ์ นางวิสาขาล้วนแตกต่างกันด้วยนิทานประกอบที่มีโครงสร้างคล้ายคลึงกับอรรถกถาธรรมบท นิทานประกอบเหล่านั้นบางเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานอินเดียโบราณเน้นพรรณนาในเชิงปาฏิหาริย์ สันนิษฐานว่าน่าจะมีการผสมผสานเรื่องราวจากแหล่งข้อมูลต่างๆ มากกว่า 2 แห่ง ส่วนจีวรขันธกะจะเน้นอธิบายเนื้อหาตามหลักของความเป็นจริงไม่มีนิทานประกอบระหว่างเรื่อง

---

[25] ธมฺมปทฏฺ. 6/6-9

[26] ธมฺมปทฏฺ. 2/145-149

บทที่ 4
การศึกษาเปรียบเทียบกรรมวัสดุกับจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะ

ในบทนี้จะศึกษารายละเอียดของกรรมวัสดุในมูลสรวาสติวาทวินยวัสดุเปรียบเทียบกับจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะในพระวินัยปิฎก ซึ่งพรรณนาเกี่ยวกับเรื่องอุกเขปนียกรรมอันเป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่งที่เชื่อมโยงกันระหว่างสีมาและภิกษุ มีเนื้อหาตามลำดับดังต่อไปนี้

1 ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกรรมวัสดุกับจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะ

การเปรียบเทียบระหว่างมูลสรวาสติวาทวินยวัสดุกับพระวินัยปิฎกในบทนี้ ศึกษาเฉพาะกรรมวัสดุซึ่งมีเนื้อหาตรงกับจัมเปยยขันแธกะและโกสัมพิกขันธกะในประเด็นพระวินัย มีเนื้อหาตามลำดับดังต่อไปนี้

1.1 ประเด็นเรื่องภิกษุเจ้าอาวาสถูกลงอุกเขปนียกรรม มีสำนวนตามที่ปรากฏในกรรมวัสดุ[1]ว่า ภิกษุชื่อเสนาญชัย อยู่ที่วาสวคาม แคว้นกาสี มีอัธยาศัยไมตรีในการต้อนรับภิกษุทั้งหลายที่มาจากทั่วสารทิศ วันหนึ่งภิกษุอาคันตุกะมีพระอุปนันทะเป็นหัวหน้าเดินทางมาพักที่วาสวคามได้รับการต้อนรับอย่างดี แต่เมื่ออยู่นานวันเข้าไม่ได้รับการต้อนรับอย่างเดิมเพราะท่านเสนาญชัยคิดว่าควรจะออกบิณฑบาตฉันเองได้แล้ว กลับไม่พอใจตำหนิท่านเสนาญชัยว่าไม่เอาใจใส่ดูแลอย่างเดิมกลับดูแลแต่อาคันตุกะที่มาใหม่ๆ จึงพากันลงอุกเขปนียกรรมท่านเสนาญชัย ซึ่งท่านเองรู้สึกไม่สบายใจกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นจึงเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่สระโบกขรณีชื่อครคา เมืองจัมปา พระองค์ได้ทรงวินิจฉัยว่า เหล่าภิกษุฉัพพัคคีย์ทำกรรมไม่ชอบด้วยธรรม

จากการเปรียบเทียบกับจัมเปยยขันธกะแล้วคล้ายคลึงกันมีเนื้อหาดังที่ปรากฏ[2]ว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ริมฝั่งสระโบกขรณีชื่อคัคครา จัมปานคร แคว้นกาสี พระกัสสปโคตรผู้ฝักใฝ่การก่อสร้าง มีอัธยาศัยไมตรีจิตดี มุ่งให้วัดเป็นที่พักของพระสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง 4 ต่อมาได้ต้อนรับอาคันตุกะกลุ่มหนึ่งเป็นอย่างดี แต่อาคันตุกะเหล่านั้นก็อยู่นานวันขึ้นเรื่อยๆ จนที่สุดท่านก็เลิกต้อนรับด้วยอาหารคาวหวานอย่างที่เคยจัดมาทุกวัน เพราะคิดว่า อยู่นานแล้วคงจะรู้หนทางบิณฑบาตได้ กลับถูกอาคันตุกะกลั่นแกล้งลงอุกเขปนียกรรม เกิดความร้อนใจจึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทรงวินิจฉัยว่า ท่านไม่ได้ต้องอาบัติในกรณีใดๆเลย ทั้งทรงตำหนิอาคันตุกะเหล่านั้น จนที่สุดอาคันตุกะเหล่านั้นก็สำนึกผิดมากราบขอขมาโทษในสำนักของพระพุทธองค์

---

[1] Mūla. 271-272

[2] วินย.จุลฺล. 5/174/244

ข้อสังเกตในประเด็นนี้คือรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสแตกต่างกันในจีวรวัสดุมีชื่อว่า **พระเสนาญชัย** ส่วนในจัมเปยยขันธกะมีชื่อว่า **พระกัสสปโคตร** ถูกภิกษุกลุ่มฉัพพัคคีย์ลงอุกเขปนียกรรมด้วยข้อหาไม่เอาใจใส่ดูแลภิกษุอาคันตุกะที่มาอาศัยอยู่ในวัดตน ท่านรู้สึกว่าการถูกลงอุกเขปนียกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมจึงนำความไปกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า ควรจะต้องรับการลงโทษนั้นหรือไม่ หรือการลงโทษนั้นชอบธรรมหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัยว่า สิ่งที่พระภิกษุเจ้าอาวาสปฏิบัติต่ออาคันตุกะนั้นถูกต้องแล้ว การปฏิบัติอย่างนั้นไม่ถือเป็นความผิดและข้อกล่าวหานั้นไม่ชอบธรรม ดังนั้น จึงเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีความผิดตามข้อกล่าวหา คนที่หนักใจเดือดร้อนแทนกลับกลายเป็นกลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์ที่ลงโทษท่านต้องเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อยอมรับผิดว่าตนได้กระทำเกินกว่าเหตุ เรื่องราวจบลงด้วยความเข้าใจกันเป็นอันดีและกลุ่มภิกษุผู้กล่าวหาก็สำนึกผิดอุกเขปนียกรรมจัดเป็นกรรมชนิดญัตติจตุตถกรรมที่จะต้องมีภิกษุสงฆ์ 4 รูปขึ้นไปเป็นผู้ทำและจะต้องทำในเขตสีมาอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งพระอาคันตุกะเหล่านั้นคงคิดว่า ฝ่ายของตนสามารถที่จะทำกรรมนี้ได้เพราะมีองค์สงฆ์ คือ ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปครบถ้วนบริบูรณ์ ส่วนเจ้าอาวาสมีอยู่เพียงรูปเดียวเท่านั้น การที่พวกตนซึ่งถือเป็นสงฆ์จะประกาศลงโทษด้วยวิธีการที่พระพุทธองค์ประทานไว้ให้คงจะหาทางหลีกเลี่ยงไม่ได้แน่นอน เพราะองค์ประกอบทุกอย่างครบถ้วน ดังนั้น จึงพากันลงอุกเขปนียกรรมภิกษุเจ้าอาวาส ซึ่งถ้ายังไม่ได้ไตร่ตรองให้ดีและคิดแต่เพียงถือตามตัวบทกฎหมายว่า สงฆ์ คือ พระภิกษุ 4 รูปสามารถทำกรรมได้ทุกอย่างยกเว้นรับกฐิน อุปสมบทและระงับอาบัติสังฆาทิเสส ข้อนี้ก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะมาคัดค้าน แต่ถ้ามองอีกมุมหนึ่ง คือ สงฆ์เหล่านี้เป็นภิกษุอาคันตุกะ เปรียบเหมือนผู้ที่มาขออาศัยบ้านคนอื่นอยู่ แต่ถือสิทธิ์มาไล่เจ้าของบ้านด้วยถือว่าตนเองคือเสียงข้างมาก เพียงเท่านี้ก็รู้แล้วว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง การที่เราไปขอนอนพักที่บ้านของเจ้าของคนหนึ่งในขณะเดียวกันเราก็พาเพื่อนไปด้วยหลายคน วันหนึ่งเกิดไม่พอใจเจ้าของบ้านขึ้นมาก็พาเพื่อนๆที่มากันหลายคนช่วยกันขับไล่เจ้าของบ้านเสีย เจ้าของบ้านก็หลีกไปเพราะเกรงว่าจะได้รับอันตราย กรณีของภิกษุเจ้าอาวาสก็คล้ายคลึงอย่างนี้ ข้อกล่าวหาที่ภิกษุเหล่านี้ลงโทษท่านก็คือ ไม่เอาใจใส่ดูแลอาคันตุกะเหมือนอย่างที่เคยดูแลมาก่อน ซึ่งเป็นข้อกล่าวหาที่ไม่ได้เข้าประเด็นของการลงอุกเขปนียกรรมแต่อย่างใด โทษที่จะสามารถลงอุกเขปนียกรรมได้มี 3 ลักษณะคือ **ไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ ไม่ทำคืนอาบัติ และไม่สละทิฏฐิบาป** แต่ข้อกล่าวหาของภิกษุอาคันตุกะกลับไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะใดลักษณะหนึ่ง และที่สำคัญก็คือ เมื่อพากันลงโทษท่านแล้วจะให้ท่านรับว่าเป็นอาบัติ ท่านก็ไม่รับ เพราะไม่คิดว่าจะเป็นอาบัติในข้อใดเลย นั่นคือที่มาของเรื่องที่พระพุทธองค์ต้องเสริมองค์ประกอบอีกอย่างหนึ่งเข้ามา นั่นคือ **ความเป็นธรรม** เรื่องที่กล่าวหาต้องสมเหตุสมผลเป็นธรรมสำหรับทุกฝ่าย ภิกษุอาคันตุกะเป็นสงฆ์ครบองค์ประกอบก็จริง แต่กรรมที่ลงไม่ชอบธรรม กรรมนั้นก็ใช้ไม่ได้ ข้อสรุปในเรื่องนี้พระพุทธองค์

ทรงวินิจฉัยว่า ภิกษุเจ้าอาวาสไม่มีความผิดมาแต่ต้น เมื่อไม่มีความผิดมาแต่ต้นก็ไม่เป็นอาบัติ จะลงโทษท่านเพราะไม่แสดงคืนอาบัติก็ไม่ถูกต้องชอบธรรม สงฆ์จึงไม่จำเป็นต้องสวดประกาศยกเลิกอุกเขปนียกรรมนั้น

1.2 ประเด็นเรื่องภิกษุชาวเมืองจัมปาทำสังฆกรรมที่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยหลายกรณี มีสำนวนตามที่ปรากฏในกรรมวัสตุ[3]ว่า ขณะที่ประทับอยู่เมืองจัมปา ริมสระโบกขรณีชื่อ ครคา ภิกษุเหล่าฉัพพัคคีย์มีการทำสังฆกรรมที่ไม่เป็นธรรม จึงทรงห้ามไม่ให้ภิกษุทำกรรมเหล่านี้ คือ

กรรมเป็นวรรคโดยไม่ชอบธรรม
กรรมพร้อมเพรียงโดยไม่ชอบธรรม
กรรมเป็นวรรคโดยชอบธรรม
(แต่ไม่มีอนุญาตให้ทำกรรมพร้อมเพรียงโดยธรรมเหมือนในจัมเปยยขันธกะ)

เนื่องจากสมัยนั้น ภิกษุฉัพพัคคีย์ทำสังฆกรรมที่ไม่ถูกต้องหลายอย่าง เช่น ภิกษุ 1 รูปไปทำกรรมที่ภิกษุ 2 รูป หรือหลายรูปจะพึงทำบ้าง, ภิกษุ 2 รูปไปทำกรรมที่ภิกษุ 1 รูปหรือหลายรูปจะพึงทำบ้าง, ภิกษุหลายรูปไปทำกรรมที่ภิกษุ 1 รูปหรือ 2 รูปจะพึงทำบ้าง เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องจึงทรงแนะนำวิธีการที่ถูกต้อง

เมื่อเปรียบเทียบกับจัมเปยยขันธกะแล้วคล้ายคลึงกันตามเนื้อหาที่ปรากฏ[4]ว่า ภิกษุชาวเมืองจัมปามีปัญหากันเกี่ยวกับการลงอุกเขปนียกรรม พระพุทธองค์ทรงชี้แนะแนวทางปฏิบัติไว้ 8 ประการว่า กรรมลักษณะใดเป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรมแล้วทรงสรุปกรรมทั้งหมดว่ามี 4 คือ กรรมเป็นวรรคโดยไม่ชอบธรรม กรรมพร้อมเพรียงโดยไม่ชอบธรรม กรรมเป็นวรรคโดยธรรมและกรรมพร้อมเพรียงโดยธรรม ทรงอนุญาตให้ทำเฉพาะกรรมพร้อมเพรียงโดยธรรมเท่านั้น ต่อมาภิกษุฉัพพัคคีย์ก็พากันทำกรรมไม่เป็นธรรมหลายอย่าง จนกระทั่งพระพุทธองค์ทรงตำหนิแล้วทรงประกาศว่าสิ่งใดถูกต้องและไม่ถูกต้อง สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำเป็นแนวทางปฏิบัติสืบต่อไป

ข้อสังเกตในประเด็นนี้คือ การนำเสนอเรื่องที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ในเมืองจัมปา แคว้นกาศี กล่าวไว้ตรงกัน ดังสำนวนในกรรมวัสตุว่า “พุทฺโธ ภควานฺ จมฺปายำ วิหรติ ครฺคายาะ ปุษฺกริณฺยาสฺตีเร...”[5] และสำนวนในจัมเปยยขันธกะว่า “เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา จมฺปายำ

---

[3] Mūla. 272-273

[4] วินย.จุลฺล. 5/174/244

[5] Mūla. 271

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ประทับอยู่ที่เมืองจัมปา ณ ริมฝั่งสระบัวชื่อครคา

วิหรติ คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร..."[6] แตกต่างกันตรงที่กรรมวัสตุนำเสนอเรื่องพระภิกษุเสนาญชัยก่อนแล้วจึงกล่าวถึงว่า สมัยนั้นพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมืองจัมปา อันเป็นการนำเสนอเรื่องที่ให้ความสำคัญกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทั้งหมดโดยตรง เป็นการเล่าเรื่องชี้ตรงสู่เป้าหมายอย่างรวบรัดตัดความ เป็นวิธีการเล่าเรื่องที่ไม่ได้ยึดรูปแบบเหมือนอย่างพระสูตรดั้งเดิม ส่วนในจัมเปยย-ขันธกะจะนำเสนอเรื่องคล้ายคลึงกับวิธีการในพระสูตรโดยให้ความสำคัญกับพระพุทธองค์เป็นอันดับแรกว่า สมัยนั้นประทับอยู่ ณ ที่ใดก่อนแล้วจึงนำเสนอในแต่ละประเด็นเป็นลำดับต่อไป

เรื่องภิกษุผู้ทำสังฆกรรมที่ไม่ถูกต้องนั้น ในกรรมวัสตุระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ภิกษุกลุ่มฉัพพัคคีย์เป็นผู้ทำวินัยกรรมผิดและเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ต้องเสด็จมาแก้ไขปัญหาด้วยพระองค์เอง ดังสำนวนว่า "เตน ขลุ สมเยน ษฑฺวรฺคิกา ภิกฺษวะ อิมานฺเยวำรูปาณฺยธรฺมกรฺมาณิ กุรฺวนฺติ..."[7] แต่ในจัมเปยยขันธกะไม่ได้ระบุไว้ชั้นเจนในตอนแรกโดยกล่าวไว้แต่เพียงว่า ภิกษุชาวเมืองจัมปาเป็นผู้ทำสังฆกรรมผิด ภายหลังจึงมีการระบุภิกษุกลุ่มฉัพพัคคีย์อย่างชัดเจนว่า "เตน โข ปน สมเยน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู สงฺฆมชฺเฌ อธมฺมกมฺมำ กโรนฺติ ภควโต เอตมตฺถำ อาโรเจสุ ำ น ภิกฺขเว สงฺฆมชฺเฌ อธมฺมกมฺมำ กาตพฺพำ โย กเรยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส..."[8] จากการที่ได้ตรวจสอบในพระวินัยทั้งสิ้นพบว่า ภิกษุกลุ่มฉัพพัคคีย์เป็นผู้ล่วงละเมิดนำมาเป็นเหตุให้บัญญัติพระวินัยมากถึง 125 สิกขาบท ทั้งหมดเป็นข้อที่ว่าด้วยเรื่องมารยาทและการประพฤติปฏิบัติตัวทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องราวที่กล่าวถึงในประเด็นนี้ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับระเบียบข้อปฏิบัติที่ภิกษุทุกรูปจะต้องทำเป็นมาตรฐานเดียวกัน แต่ภิกษุกลุ่มฉัพพัคคีย์มักจะล่วงละเมิดและมีวิธีปฏิบัติที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่อยู่เป็นประจำ ทำให้เชื่อได้ว่า ภิกษุชาวเมืองกาสีที่ปรากฏในสำนวนจัมเปยยขันธกะนั้นน่าจะเป็นภิกษุฉัพพัคคีย์นั่นเอง ดังนั้น กรรมวัสตุจึงระบุเอาไว้อย่างชัดเจน

พระพุทธองค์ได้ประทานวิธีการแก้ไขปัญหาให้กับภิกษุชาวเมืองกาสีด้วยการห้ามไม่ให้ภิกษุทำกรรมลักษณะดังนี้คือ *กรรมเป็นวรรคโดยไม่ชอบธรรม กรรมพร้อมเพรียงโดยไม่ชอบธรรม กรรมเป็นวรรคโดยชอบธรรม* มีข้อควรสังเกตจากคำว่า "**กรรมที่ไม่ชอบธรรม**" แนวทาง

---

[6] วินย.มหาวคฺค 5/174/244

โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ประทับอยู่ที่เมืองจัมปา ริมฝั่งสระโบกขรณีชื่อ คัคครา

[7] Mūla. 272

ได้ยินว่า สมัยนั้น ภิกษุกลุ่มฉัพพัคคีย์ พากันทำกรรมอันไม่เป็นธรรมเหล่านี้มีอย่างนี้เป็นรูป

[8] วินย.มหาวคฺค. 4/171/225

สมัยนั้นภิกษุฉัพพัคคีย์ก็พากันทำกรรมไม่เป็นธรรมในท่ามกลางสงฆ์. พระภิกษุจึงกราบทูลเนื้อความนั้นแก่พระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำกรรมไม่เป็นธรรมในท่ามกลางสงฆ์ รูปใดทำรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

ปฏิบัติตามพระวินัยที่อธิบายถึงกรรมไม่ชอบธรรมนั้น หมายถึง กรรมที่สงฆ์ทำด้วยกันแบบลับหลังคู่กรณี กรรมที่ไม่สอบถามให้รอบคอบก่อนแล้วทำลงไปและกรรมที่ทำลงไปทั้ง ๆ ที่ไม่ตรงกับข้อที่ได้ตกลงทำความเข้าใจกันไว้ นับเป็นวิธีการที่ไม่ชอบธรรมแม้ว่ากรรมนั้นจะทำ "**โดยความเป็นวรรค**" คือ มีกลุ่มสงฆ์ที่ครบองค์ตามกำหนดก็ตาม หรือทำ "**โดยความพร้อมเพรียง**" คือ มีมติเป็นเอกฉันท์ร่วมกันอย่างพร้อมเพรียงทั้งอาวาสก็ตาม กรรมนั้นก็ยังถือว่าไม่ชอบธรรมซึ่งพระพุทธองค์ตัดสินว่าเป็นสิ่งไม่ชอบธรรมต่อผู้ที่ถูกลงโทษ อีกกรณีหนึ่ง คำว่า "**กรรมเป็นวรรคโดยชอบธรรม**" พระพุทธองค์ก็ทรงตัดสินว่าเป็นสิ่งไม่ถูกต้องเช่นกัน เพราะกรรมที่ทำนั้นแม้จะเป็นสิ่งที่ชอบธรรมแต่ก็ชอบธรรมตามวิธีการเท่านั้นเองกล่าวคือ กรรมนั้นได้ทำต่อหน้าคู่กรณี ได้สอบถามคู่กรณีแล้วและก็เป็นไปตามข้อสอบถามนั้น แต่สิ่งที่ผิดปกติอันเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงตัดสินว่าไม่ถูกต้องก็คือ กรรมนั้นมีขั้นตอนวิธีการทำถูกต้องตามระเบียบทุกประการ แต่เรื่องที่ทำไม่ชอบด้วยธรรมวินัย ไม่เข้าหลักการแห่งโทษนั้น ๆ ดังตัวอย่างกรณีของภิกษุเสนาญชัยนั่นเอง ส่วนเนื้อหาในจัมเปยยขันธกะนั้นนำเสนอเพิ่มประเด็นที่ 4 เข้ามาก็คือ "**กรรมพร้อมเพรียงโดยธรรม**" คือ ชอบธรรมเหมาะสมต่อผู้ถูกลงโทษด้วย ชอบด้วยธรรมวินัยด้วย ทั้งภิกษุสงฆ์ก็มีความพร้อมเพรียงเป็นเอกฉันท์ด้วย อันเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มภิกษุชาวเมืองกาสีในครั้งนั้นและเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์ในยุคต่อมาทุกสมัย ซึ่งประเด็นนี้ในกรรมวัสตุไม่ได้กล่าวถึงน่าจะเป็นเพราะกล่าวข้ามประเด็นที่ควรปฏิบัติไป เพราะในตอนต้นได้เสนอประเด็นที่ไม่ควรปฏิบัติไว้แล้วพอถึงช่วงที่จะต้องกล่าวถึงประเด็นที่ควรปฏิบัติอาจจะหลงลืมไปก็เป็นไปได้ หรือไม่ก็อาจจะเป็นเรื่องที่ท่านไม่ต้องการเน้น

1.3 ประเด็นว่าด้วยกระบวนการสังฆกรรม มีสำนวนตามที่ปรากฏในกรรมวัสตุ[9]ว่าพระผู้มีพระภาคทรงแสดงองค์สงฆ์ว่า มี 5 ประเภท คือ

จตุวรรค สงฆ์ 4 รูป
ปัญจวรรค สงฆ์ 5 รูป
ทสวรรค สงฆ์ 10 รูป
วีสติวรรค สงฆ์ 20 รูป
อติเรกวีสติวรรค สงฆ์เกิน 20 รูป

สังฆกรรมที่สงฆ์จะต้องทำ ประกอบไปด้วย

ญัตติกรรม ไม่ต้องสวดประกาศ
ญัตติทุติยกรรม สวดประกาศ 1 ครั้ง

---

[9] Mūla. 273-275

ญัตติจตุตถกรรม สวดประกาศ 3 ครั้ง

การขับออกจากสงฆ์ **(อุตสารณา** บาลีใช้ **นิสฺสารณา)** มี 2 คือ

1.ชี้แจงถึงอาบัติที่ยังไม่เกิดขึ้นแล้วขับออกจากสงฆ์ ชื่อว่า ไม่ชอบธรรม

2.ชี้แจงถึงอาบัติที่เกิดขึ้นแล้วขับออก ชื่อว่า ชอบธรรม

การรับเข้าหมู่สงฆ์ **(โอสารณา)** มี 2 คือ

1.อธิบายถึงความผิดที่เกิดขึ้นไม่ได้แล้วถูกเรียกเข้าหมู่ ชื่อว่า ไม่ชอบธรรม

2.อธิบายถึงความผิดที่เกิดขึ้นได้แล้วถูกเรียกเข้าหมู่ ชื่อ ชอบธรรม

เมื่อเปรียบเทียบกับจัมเปยยขันธกะแล้วคล้ายคลึงกันมีเนื้อหาตามที่ปรากฏ[10]ว่า ลักษณะองค์สงฆ์มี 5 ประเภท คือ

จตุวรรค พระสงฆ์ 4 รูป

ปัญจวรรค พระสงฆ์ 5 รูป

ทสวรรค พระสงฆ์ 10 รูป

วีสติวรรค พระสงฆ์ 20 รูป

อติเรกวีสติวรรค พระสงฆ์เกิน 20 รูป

การคัดค้านท่ามกลางสงฆ์ **(ปฏิโกสนา)** มี 2 คือ

1.เกี่ยวกับผู้ไม่มีสิทธิคัดค้านถึงจะคัดค้านก็ฟังไม่ขึ้นและไม่ได้คับความเชื่อถือ

2.เกี่ยวกับผู้มีสิทธิคัดค้านโดยชอบและข้อคัดค้านเป็นเรื่องที่สงฆ์ต้องยอมรับ

การขับออกจากสงฆ์ **(นิสสารณา)** มี 2 คือ

1.การขับออกไม่ถูกต้อง คือ การที่สงฆ์ขับภิกษุผู้บริสุทธิ์ออกจากวัด

2.การขับออกที่ถูกต้อง คือ การที่สงฆ์ขับภิกษุผู้ไม่เคารพพระธรรมวินัย มีมารยาทไม่สมควรออกจากวัด

การรับเข้าหมู่สงฆ์ **(โอสารณา)** มี 2 คือ

1.รับคนที่ยังไม่ควรจะรับเข้ามาในหมู่สงฆ์ จำพวกลักเพศ คนเข้ารีตเดียรถีย์ เป็นต้น จัดว่าเป็นการรับไม่ถูกต้อง

2.รับคนจำพวกมือด้วน เท้าด้วน หูขาด จมูกขาด เป็นต้น จัดว่าเป็นการรับที่ (ไม่) ถูกต้อง

---

[10] วินย.จุลฺล. 5/187/258

ข้อสังเกตในประเด็นนี้ คือ

เรื่องภิกษุสงฆ์ผู้ทำสังฆกรรมแต่ละอย่างตามขั้นตอนการสั่งลงโทษและถอนการลงโทษกล่าวไว้ตรงกันทั้งสองคัมภีร์ คือคำว่า "**สงฆ์**" ในที่นี้หมายถึง หมู่ภิกษุที่มีจำนวนตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป มีการจัดหมู่สงฆ์ไว้ 5 กลุ่มตรงกัน ได้แก่ พระภิกษุ 4 รูป เรียกว่า "**สงฆ์จตุรวรรค**" พระภิกษุ 5 รูป เรียกว่า "**สงฆ์ปัญจวรรค**" พระภิกษุ 10 รูป เรียกว่า "**สงฆ์ทสวรรค**" พระภิกษุ 20 รูป เรียกว่า "**สงฆ์วีสติวรรค**" และพระภิกษุมากกว่า 20 รูป เรียกว่า "**สงฆ์อติเรกวีสติวรรค**" ซึ่งภิกษุสงฆ์แต่ละกลุ่มสามารถทำสังฆกรรมได้ไม่เหมือนกัน ในกรณีนี้มีประเด็นที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายไว้ในหนังสือวินัยมุขว่า "*เว้นปวารณา ให้ผ้ากฐิน อุปสมบทและอัพภาน เหลือจากนั้นสงฆ์จตุรวรรคทำได้ แต่ในจัมเปยยขันธกะหาได้ระบุถึงการให้ผ้ากฐินไม่ปวารณาให้ผ้ากฐินและอุปสมบทในปัจจันตชนบท สงฆ์ปัญจวรรคทำได้ อุปสมบทในมัธยมชนบท สงฆ์ทสวรรคทำได้ อัพภาน ทำได้แต่สงฆ์วีสติวรรคพวกเดียว กรรมอันสงฆ์มีจำนวนน้อยกว่าทำได้ สงฆ์มีจำนวนมากกว่าอาจทำได้โดยแท้*"[11] ส่วนภิกษุสงฆ์เกิน 20 รูปขึ้นไปนั้นตามหน้าที่ไม่ได้ระบุเอาไว้ว่ามีไว้เพื่อทำสังฆกรรมประเภทใด ซึ่งผู้ศึกษามองว่า การทำสังฆกรรมในแต่ละอย่างต้องมีภิกษุสงฆ์ครบถ้วนบริบูรณ์ตามจำนวนที่พระวินัยระบุเอาไว้จึงเป็นการถูกต้อง หรือหากมีจำนวนมากเกินกว่าที่ระบุไว้ก็ยิ่งจะเป็นการดี เผื่อไว้ว่าในหมู่สงฆ์นั้นอาจจะมีท่านใดท่านหนึ่งปกปิดความผิดที่รุนแรงขนาดขาดจากความเป็นภิกษุเอาไว้ก็เป็นไปได้ กรณีของสงฆ์เกิน 20 รูปนี้น่าจะใช้ในสังฆกรรมที่ใหญ่ที่ต้องการจำนวนพระภิกษุมาก เช่น การสวดสมมติสีมา ซึ่งตามหลักการแล้วเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมวาจาใช้พระสงฆ์เพียง 4 รูปก็ใช้ได้ แต่หากพื้นที่ในการสวดสมมติกว้างขวางใหญ่โตเกินไป พระสงฆ์เพียงแค่ 4 รูปอาจต้องทำหน้าที่หนัก การมีภิกษุสงฆ์จำนวนมากเกินกว่า 20 รูปจึงน่าจะเหมาะสมกับสังฆกรรมประเภทนี้

เรื่องเกี่ยวกับสังฆกรรมในกรรมวัสดุกล่าวเอาไว้เพียงแค่ 3 ประเภท คือ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม รายละเอียดของแต่ละอย่างมีวิธีปฏิบัติเป็นอย่างไรไม่ได้กล่าวเอาไว้ชัดเจน ระบุไว้แต่เพียงชื่อเท่านั้น แต่ในจัมเปยยขันธกะไม่ได้กล่าวไว้ ซึ่งความจริงแล้วสังฆกรรม อันหมายถึง การประชุมของพระสงฆ์เพื่อทำกิจตามพระวินัย กล่าวโดยภาพรวมมี 4 อย่างด้วยกัน คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม[12]

---

[11] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม 3** หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529),4-5.

[12] เรื่องเดียวกัน, 1-8.

เรื่องเกี่ยวกับขั้นตอนการลงโทษทั้งสองคัมภีร์กล่าวไว้ตรงกัน เพียงแต่ใช้ถ้อยคำที่แตกต่าง กรรมวัสดุใช้คำว่า **อุตฺสารณา** ดังสำนวนว่า "ปฺราปฺเต อุตฺสารเณ ปฺราปฺตมุตฺสารยนฺติ..."[13] ส่วนจัมเปยยขันธกะใช้คำว่า **นิสฺสารณา** ดังสำนวนว่า " เทฺวมา ภิกฺขเว นิสฺสารณา อตฺถิ ภิกฺขเว ปุคฺคโล อปฺปตฺโต นิสฺสารณ์ ตำ เจ สงฺโฆ นิสฺสาเรติ..."[14] การลงโทษพระสงฆ์ที่ดื้อรั้นนั้นจำเป็นต้องใช้กระบวนการทางพระวินัย เป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธองค์ประทานเอาไว้ให้แก้ไขเมื่อเกิดปัญหาภายในหมู่พระสงฆ์เพื่อข่ม กำราบ ลงโทษภิกษุผู้ดื้อรั้นประพฤติผิด ไม่ยอมรับผิดให้กลับตัวกลับใจ มีทั้งหมด 5 ประเภท คือ **ตัชชนียกรรม** ลงโทษด้วยการขู่ **นิยสกรรม** ลงโทษด้วยการให้กลับไปถือนิสัยใหม่ **ปัพพาชนียกรรม** ลงโทษด้วยการขับไล่ **โอสารณียกรรม** ลงโทษด้วยการให้กลับเนื้อกลับตัวใหม่ **และอุกเขปนียกรรม** ลงโทษด้วยการยกออกจากหมู่ สังฆกรรมว่าด้วยการลงโทษภิกษุผู้ดื้อรั้นกระทำผิดนี้จัดเป็นญัตติจตุตถกรรม ต้องตั้งญัตติแล้วสวดประกาศ 3 ครั้งในเขตพัทธสีมาด้วยมติสงฆ์ที่อยู่ในสีมานั้นทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ในอาวาสนั้น ๆ เป็นการติดสินตามมติของส่วนรวม ไม่ได้เป็นความคิดของภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ปิดช่องทางให้ภิกษุบางกลุ่มนำมาเป็นวิธีกลั่นแกล้งกันและกันได้ การลงโทษตามกระบวนการดังกล่าวก็ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อจะคาดคั้นให้ผู้กระทำความผิดต้องวิบัติเสียหายถึงขนาดไล่ให้จนตรอกไม่มีทางไปแต่ประการใด การลงโทษเหล่านี้ก็เป็นเพียงแค่วิธีการตักเตือน สั่งสอนให้คนที่มีอุปนิสัยหยาบกระด้างไม่อดทนต่อคำสั่งสอน ไม่เอื้อเฟื้อต่อระเบียบปฏิบัติได้มีความสำนึกในทางที่ดีจะได้ระวังตัวให้มาก ปฏิบัติตนได้ถูกต้องต่อไป ดังตัวอย่างของพระฉันนะที่เป็นต้นบัญญัติในหลายกรณี ภายหลังก็กลับตัวกลับใจได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ส่วนวิธีปฏิบัติเมื่อผู้ถูกลงโทษสำนักผิดแล้วยอมปฏิบัติตนให้เหมือนอย่างภิกษุรูปอื่นๆ ภิกษุสงฆ์ก็จะยอมยกโทษให้ การยกโทษนั้นทั้งสองคัมภีร์มีชื่อเรียกเหมือนกันว่า **โอสารณา** คือ การเรียกเข้าหมู่ด้วยการให้ภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศท่ามกลางสงฆ์ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาก็เป็นอันถือว่ายอมรับภิกษุรูปนั้นเข้ามาในคณะสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง

1.4 ประเด็นเรื่องหลักนิคหกรรม มีสำนวนตามที่ปรากฏในกรรมวัสดุ[15]ว่า กรรมที่ชอบธรรม และไม่ชอบธรรม คือ ญัตติทุติยกรรม, ญัตติจตุตถกรรม, สติวินัย, อมูฬหวินัย,

---

[13] Mūla. 275

ครั้นเมื่อความผิดเกิดขึ้นแล้ว ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายถึงความผิดที่เกิดขึ้นแล้วได้

[14] วินย.มหาวคฺค 5/194/263

ภิกษุทั้งหลาย การขับออกนี้มี 2 อย่างคือ มีบุคคลที่ยังไม่ถึงการขับออก ถ้าสงฆ์ขับเธอออก

[15] Mūla. 275-277

ตัสสปาปิยสิกาวินัย, เยภุยยสิกาวินัย, ปฏิญญาตกรณวินัย, ติณวัตถารกวินัย, ตัชชนียกรรม, นิคคหกรรม, ปฏิสารณียกรรม, อุกเขปนียกรรม, สัมมุขาวินัย, ปริวาส,มูลปริวาส

เมื่อเปรียบเทียบกับจัมเปยยขันธกะแล้วคล้ายคลึงกันตามเนื้อหาที่ปรากฏ[16]ว่าอธิบายถึงกรรมที่ชอบธรรมและไม่ชอบธรรมต่างๆ คือ อุกเขปนียกรรม ตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม พร้อมทั้งอธิบายการขอระงับกรรมต่างๆ มี ตัชชนียกรรม เป็นต้น

ข้อสังเกตในประเด็นนี้พบว่า กรรมวัสตุจะระบุรายชื่อของแต่ละกรรมว่ามีเรื่องอะไรบ้างที่กล่าวถึงทั้งยกเอาวิธีแก้ไขปัญหาว่านิคหกรรมแต่ละประเภทจะต้องแก้ไขด้วยวิธีการใดจึงจะเป็นสิ่งที่ชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรมเอาไว้ด้วยโดยเรียงลำดับชื่อกรรมว่า *ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม สติวินัย อมูฬหวินัย ตัสสปาปิยสิกาวินัย เยภุยยสิกาวินัย ปฏิญญาตกรณวินัย ติณวัตถารกวินัย ตัชชนียกรรม นิคคหกรรม ปฏิสารณียกรรม อุกเขปนียกรรม สัมมุขาวินัย* รวมทั้งขั้นตอนปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสว่าต้องดำเนินการอย่างไรมีชื่อเรียกว่า *ปริวาส มูลปริวาส* แต่วิธีการนำเสนอในกรรมวัสตุท่านกลับระบุข้ามไปข้ามมาไม่เป็นไปตามลำดับหมวดหมู่ บางอย่างก็มีไม่ครบตามหมวดหมู่ เช่น เรื่องสังฆกรรมแทนที่จะมี 4 อย่างกลับระบุไว้เพียงแค่ 2 อย่างคือ ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม ขาดเรื่องอปโลกนกรรมและญัตติกรรมไป ดังสำนวนที่ปรากฏว่า...ชฺณปฺติทฺวิตียํ กรฺม... ชฺณปฺติจตุรฺถํ กรฺม...[17]

การลงโทษผู้กระทำความผิดนั้น จัดอยู่ในกลุ่มหนึ่งของอธิกรณ์ มี 4 อย่าง คือ

1.วิวาทาธิกรณ์ ทะเลาะกันด้วยเรื่องธรรมวินัย

2.อนุวาทาธิกรณ์ โจทกันด้วยอาบัติ

3.อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติทั้งปวง

4.กิจจาธิกรณ์ มีกิจที่สงฆ์ควรทำ เช่น ให้อุปสมบท

เมื่อมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งในอธิกรณ์ 4 อย่างนี้เกิดขึ้น ภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติตามแนวทางอธิกรณสมถะ 7 อย่าง คือ

1.สัมมุขาวินัย วินิจฉัยต่อหน้าคู่กรณี ระงับอธิกรณ์ได้ทุกอย่าง

2.สติวินัย ใช้ในกรณีที่สงฆ์สวดสมมติให้แก่พระอรหันต์ว่ามีสติเต็มที่ใครจะโจทด้วยอาบัติไม่ได้

3.อมูฬหวินัย สงฆ์สวดให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว

---

[16] วินย.จุลฺล. 5/196/265

[17] Mūla. 275

4.ตัสสปาปิยสิกา แม้จำเลยจะไม่รับผิดถ้าพิจารณาเห็นสมก็ปรับโทษได้ ใช้ระงับอนุวาทาธิกรณ์

5.ปฏิญญาตกรณะ ปรับโทษตามที่จำเลยยอมรับ

6.ติณวัตถารกะ ประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย ไม่ต้องชำระความเดิมดังกรณีของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ใช้ระงับเฉพาะอาปัตตาธิกรณ์และอนุวาทาธิกรณ์

7.เยภุยยสิกา ตัดสินตามความเห็นของคนหมู่มากใช้ระงับวิวาทาธิกรณ์

การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการเหล่านี้ สาระสำคัญที่สุดอยู่ที่ความชอบธรรม ไม่ผิดธรรมเนียมปฏิบัติอันดีงามที่ได้ยึดถือปฏิบัติมา ดังตัวอย่างการลงอุกเขปนียกรรมที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก อันเป็นสังฆกรรมตรงกับเรื่องราวที่ปรากฏในกรรมวัสดุ มี 3 ลักษณะ มีพระฉันนะเป็นต้นเหตุ 2 ลักษณะและพระอริฏฐะผู้มีบรรพบุรุษเป็นนายพรานฆ่านกแร้งเป็นต้นเหตุอีก 1 ลักษณะ มีรายละเอียดดังนี้

1.อุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ เกิดขึ้นในขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี แคว้นวังสะ พระฉันนะต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว แต่กลับมีความเห็นว่าไม่เป็นอาบัติ และได้กล่าวโต้แย้ง เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องแล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามจนทราบเรื่องทั้งหมดตามความเป็นจริงแล้ว จึงตำหนิการกระทำของพระฉันนะ จากนั้นทรงรับสั่งว่า "**ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นสงฆ์จงลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุฉันนะเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ ห้ามสมโภคกับสงฆ์**" การลงโทษนั้นพระพุทธองค์ทรงกำหนดวิธีปฏิบัติไว้ว่า ในเบื้องต้นพึงโจทภิกษุฉันนะ และเมื่อดำเนินการให้ภิกษุฉันนะให้การแล้วจึงปรับอาบัติ ต่อจากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

2.อุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติ เกิดขึ้นในขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม พระฉันนะต้องอาบัติแล้วไม่ปรารถนาจะทำคืนอาบัติ เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และเมื่อทรงสอบถามเรื่องราวทั้งหมดตามความเป็นจริงแล้ว จึงตำหนิการกระทำของพระฉันนะ จากนั้นรับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น สงฆ์จงลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่ทำคืนอาบัติแก่พระฉันนะ ห้ามสมโภคกับสงฆ์ วิธีลงโทษ พระพุทธองค์ทรงกำหนดวิธีปฏิบัติไว้ว่า ในเบื้องต้นพึงโจทภิกษุฉันนะ และเมื่อดำเนินการให้ภิกษุฉันนะให้การแล้วจึงปรับอาบัติ ต่อจากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

3.อุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป เกิดขึ้นในขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ เชตวนาราม เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล พระอริฏฐะผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่านกแร้ง มีทิฏฐิบาปเกิดขึ้นในใจแล้วบอกแก่เพื่อนภิกษุด้วยกันว่า เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้

ซ่องเสพได้จริงหรือไม่ เมื่อภิกษุรูปอื่นๆได้ยินคำบอกเล่าต่อๆกันมา ก็พากันไปถามพระอริฏฐะว่า ท่านคิดและพูดอย่างนั้นจริงหรือ พระอริฏฐะก็กล่าวว่า เหมือนจะเป็นอย่างนั้น เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงแล้ว เพื่อนภิกษุจึงช่วยตักเตือนเป็นเชิงขอร้องห้ามปรามว่า ท่านอริฏฐะ ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะพระองค์ไม่ได้ตรัสอย่างนั้น แต่พระอริฏฐะก็ยังกล่าวยืนยันตามความคิดของตนว่า ดูเหมือนจะเป็นอย่างนั้น ต่อมาพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องแล้วจึงให้ประชุมสงฆ์ พร้อมทั้งรับสั่งเรียกพระอริฏฐะมาสอบถามในท่ามกลางสงฆ์ เมื่อทราบความทั้งหมดตามความเป็นจริงแล้ว ทรงตำหนิพระอริฏฐะ ต่อจากนั้นจึงรับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์จงลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาปแก่ภิกษุอริฏฐะผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่านกแร้งห้ามสมโภคกับสงฆ์ วิธีลงโทษเพราะไม่สละทิฏฐิบาป ทรงกำหนดวิธีปฏิบัติไว้ว่า ในเบื้องต้นพึงโจทภิกษุอริฏฐะและเมื่อดำเนินการให้ภิกษุอริฏฐะให้การแล้วจึงปรับอาบัติ ต่อจากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

ส่วนวิธีระงับการลงโทษแก่ภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงนิคคหกรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อภิกษุรูปนั้นกลับตัวได้แล้ว มีความประพฤติหายเย่อหยิ่ง จากนั้นก็จะมีการเรียกประชุมสงฆ์สมมติภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ซึ่งกรณีของอุกเขปนียกรรมนั้นมีวิธีระงับ 3 วิธี ดังนี้

วิธีระงับในกรณีที่ไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ ก็คือ เมื่อพระฉันนะมีความประพฤติชอบกลับตัวหายเย่อหยิ่งแล้วบอกแจ้งความประพฤติของตนแก่สงฆ์ที่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี เพื่อขอให้ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติต่อไป เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบแล้วจึงรับสั่งให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติแก่พระฉันนะ โดยทรงกำหนดวิธีปฏิบัติไว้ว่า ในเบื้องต้นพระฉันนะพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษาทั้งหลาย นั่งกระโหย่ง ประนมมือแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ กระผมถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติแล้วกลับประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง กลับตัวได้ กระผมจึงขอระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ. พึงขอแม้ครั้งที่ 2...พึงขอแม้ครั้งที่ 3... เมื่อพระฉันนะกล่าวคำขอให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ 3 ครั้งอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

วิธีระงับในกรณีที่ไม่ทำคืนอาบัติ ก็คือ เมื่อพระฉันนะออกจากโฆสิตารามไปสู่อาวาสอื่น แต่ภิกษุในอาวาสนั้นก็ไม่ได้กราบไหว้ ลุกรับ ประนมมือหรือทำสามีจิกรรม เป็นต้น พระฉันนะมีความประพฤติชอบ กลับตัวหายเย่อหยิ่งแล้วสงฆ์ก็ระงับอาบัติเช่นเดียวกับข้อที่ไม่เห็นว่าเป็นอาบัติทุกอย่าง

วิธีระงับในกรณีที่ไม่สละทิฏฐิบาป เมื่อสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่พระอริฏฐะห้ามสมโภคกับสงฆ์แล้ว ต่อมาพระอริฏฐะได้ลาสิกขาพ้นจากความเป็นภิกษุ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงทรงตำหนิว่า การกระทำเช่นนี้ไม่สมควรเลย ทำไมโมฆบุรุษถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาปแล้วจึงสึกเล่า การกระทำเช่นนี้ไม่ได้ทำให้คนที่ยังไม่เลื่อมใสได้เลื่อมใส...ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จงระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป เพราะโมฆบุรุษที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมดังกล่าวพ้นจากความเป็นภิกษุแล้ว. ส่วนข้อปฏิบัติสำหรับภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงโทษแล้วกลับประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง กลับตัวได้และมีความต้องการจะขอให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมดังกล่าวนั้น มีวิธีปฏิบัติคือ ในเบื้องต้นภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษาทั้งหลาย นั่งกระโหย่ง ประนมมือ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ กระผมถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาปแล้ว กลับประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่ง กลับตัวได้ กระผมจึงขอระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป. พึงขอแม้ครั้งที่ 2... พึงขอแม้ครั้งที่ 3...เมื่อภิกษุนั้นกล่าวคำขอให้สงฆ์ระงับอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิบาป 3 ครั้งอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

เนื้อหาในจัมเปยยขันธกะนั้นจบลงตรงประเด็นนี้ซึ่งกล่าวเอาไว้ตรงกันกับกรรมวัสตุ เพียงแต่ในจัมเปยยขันธกะจะอธิบายโดยยกตัวอย่างของสังฆกรรมว่าการลงโทษมีมูลเหตุมาจากอะไร จะต้องปฏิบัติอย่างไร และระงับการลงโทษนั้นอย่างไร รูปแบบใดเป็นธรรม รูปแบบใดไม่เป็นธรรม โดยมีละเอียดที่ชัดเจนกว่า

1.5 ประเด็นเรื่องความสามัคคีของหมู่สงฆ์ มีสำนวนตามที่ปรากฏในกรรม-วัสตุ[18]ว่า สังฆสามัคคีมี 2 อย่าง คือ สงฆ์พร้อมเพรียงแต่ถูกคัดค้านยังทำต่อ ชื่อว่า กรรมเป็นวรรค (ถูกต้องตามกฎ แต่ไม่ถูกต้องตามธรรม) และสงฆ์พร้อมเพรียงทั้งไม่ถูกคัดค้านทำต่อไป ชื่อว่า กรรมพร้อมเพรียง (ถูกต้องตามกฎ และถูกต้องตามธรรม)

เมื่อเปรียบเทียบกับโกสัมพิกขันธกะแล้วคล้ายคลึงกันตามเนื้อหาที่ปรากฏ[19]ว่า วินัยกรรมที่สงฆ์ทำมี 2 อย่าง คือ กรรมที่ชอบธรรมและไม่ชอบธรรมต่างๆ มีรายละเอียดที่ประกอบไปด้วยอุกเขปนียกรรม ตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม พร้อมทั้งอธิบายวิธีการขอระงับกรรมต่างๆ มีตัชชนียกรรม เป็นต้น

---

[18] Mūla. 277

[19] วินย.จุลฺล. 5/238/312

ข้อสังเกตในประเด็นนี้พบว่า กรรมวัสตุไม่ได้ยกเรื่องราว นิทานหรือเหตุการณ์ประกอบแต่อย่างใด มีเพียงเนื้อหาประเด็นพระวินัยเกี่ยวกับเรื่องสังฆสามัคคีเท่านั้น ส่วนโกสัมพิก-ขันธกะจะยกเรื่องราวตัวอย่างเกี่ยวกับพระสงฆ์เมืองโกสัมพีที่ขาดความสามัคคีทะเลาะเบาะแว้งกันด้วยเรื่องไม่เป็นเรื่องจนพระพุทธองค์ต้องเสด็จมาระงับเหตุ ซึ่งในการให้โอวาทนั้นทรงนำเรื่องราวทีฆาวุกุมารที่มีความอดทนอดกลั้นมาแสดงให้พระสงฆ์ชาวเมืองโกสัมพีฟังเพื่อจะได้ยึดถือเป็นแบบอย่างของความอดทนอดกลั้นและรู้จักให้อภัยต่อกัน

1.6 ประเด็นเรื่องพระอุบาลีเถระ มีสำนวนตามที่ปรากฏในกรรมวัสตุ[20]ว่า พระอุบาลีทูลถามพระพุทธองค์ถึงเหตุที่กรรมจะไม่ถูกคัดค้านว่า มีกี่อย่าง

พระพุทธองค์ ตรัสว่า มี 10 อย่าง คือ

ความไม่ละอาย
ความไม่มีเหตุผล
ความเป็นคนเขลาเป็นคนหลง
ความเป็นคนไม่รู้เรื่อง
ความมีมีอกุศลจิต
การอยู่นอกสีมา
การเคลื่อนไหวอิริยาบถ
การไม่สำรวมอิริยาบถ
การไม่สำรวมวาจา

ได้ทูลถามว่า เหตุแห่งการคัดค้านมีกี่อย่าง

พระพุทธองค์ตรัสว่า มี 4 อย่าง คือ

อยู่ในความปกติ
อยู่ในสีมา
ไม่เคลื่อนไหวอิริยาบถ
สำรวมวาจา

ได้ทูลถามว่าอุกเขปนียกรรมมีกี่อย่าง

พระพุทธองค์ตรัสว่ามี 4 อย่าง คือ

---

[20] Mūla. 277-278

ภิกษุเป็นวรรคยกวัตรโดยไม่ชอบธรรม
ภิกษุพร้อมเพรียงยกวัตรโดยไม่ชอบธรรม
ภิกษุเป็นวรรคยกวัตรโดยชอบธรรม
ภิกษุพร้อมเพรียงยกวัตรโดยชอบธรรม

ได้ทูลถามว่าโอสารณียกรรมมีกี่อย่าง
พระพุทธองค์ตรัสว่ามี 4 อย่าง คือ

ภิกษุเป็นวรรคประชุมกันโดยไม่ชอบ
ภิกษุพร้อมเพรียงประชุมกันโดยไม่ชอบ
ภิกษุเป็นวรรคประชุมกันโดยชอบธรรม
ภิกษุพร้อมเพรียงประชุมโดยชอบธรรม

เมื่อเปรียบเทียบกับโกสัมพิกขันธกะแล้วแตกต่างกันดังเนื้อหาที่ปรากฏ[21]ว่า พระอุบาลีทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “การปรึกษา การตีความ และการวินิจฉัยความแห่งพระวินัย ย่อมถือเป็นเรื่องของสงฆ์ ในพระธรรมวินัยนี้ ผู้เช่นไรจึงถือว่าเป็นผู้มีอุปการะมากและควรค่าแก่การสรรเสริญ” พระผู้มีพระภาคตรัสอธิบายว่า “เป็นภิกษุไม่ถูกตำหนิในเรื่องศีล หมั่นตรวจตรามารยาท สำรวมอินทรีย์อย่างดี ศัตรูติเตียนไม่ได้โดยธรรมเพราะไม่มีช่องให้โจมตี ตั้งอยู่ในศีลบริสุทธิ์ เป็นผู้แกล้วกล้าอาจหาญ พูดจามีเหตุมีผล เข้าที่ประชุมก็ไม่ประหม่าสะดุ้ง เวลาถูกถามปัญหาก็ไม่นิ่งอั้น ไม่เก้อเขิน เป็นผู้รอบรู้ กล่าวถ้อยคำถูกกาลเทศะและบุคคล เหมาะแก่การแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องให้วิญญูชนพอใจได้ เคารพในภิกษุที่แก่พรรษากว่า สามารถที่จะวิจารณ์และแกล้วกล้าที่จะถูกวิจารณ์ ฉลาดจับข้อพิรุธของฝ่ายตรงข้าม และมหาชนยอมรับ...”

ข้อสังเกตในประเด็นนี้พบว่า คัมภีร์ทั้งสองกล่าวแตกต่างกัน กรรมวัสตุกล่าวไว้ว่า พระอุบาลีทูลถามพระพุทธองค์ 4 ครั้ง ครั้งที่ 1 ทูลถามว่าสังฆกรรมไม่ถูกคัดค้านด้วยเหตุกี่อย่าง พระพุทธองค์ตรัสว่าด้วยเหตุ 10 อย่าง และครั้งที่ 2 ทูลถามในประเด็นตรงกันข้ามว่า สังฆกรรมถูกคัดค้านด้วยเหตุกี่อย่าง พระองค์ตรัสว่าด้วยเหตุ 4 อย่าง ครั้งที่ 3 ทูลถามถึงเรื่องอุกเขปนียกรรมว่ามีกี่ลักษณะ ตรัสว่ามี 4 ลักษณะ และสุดท้ายถามเรื่องโอสารณียกรรมมีกี่ลักษณะ พระพุทธองค์ตรัสว่ามี 4 ลักษณะ ขณะที่เนื้อหาในโกสัมพิกขันธกะกล่าวถึงเรื่องราวระหว่างพระอุบาลีเถระกับพระพุทธองค์เหมือนกัน แต่เนื้อหาสาระที่ทูลถามกลับแตกต่างกันไปคนละอย่าง พระอุบาลีทูลถามว่า *บุคคลเช่นใดควรค่าแก่การสรรเสริญยกย่องและมีอุปการะ* พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า *คนที่มีศีล มีมารยาท สำรวมอินทรีย์เป็นคนที่ควรค่าแก่การสรรเสริญยกย่อง ทั้งเป็นที่ยอมรับของมหาชน* นับว่าแตกต่าง

[21] วินย.จุลฺล. 5/259/352

กันโดยเนื้อหาที่อธิบายไปคนละอย่าง แต่มีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือ เพื่อความเรียบร้อยของหมู่สงฆ์ กรรมวัสดุจะกล่าวเอาไว้เป็นหลักการ ส่วนในโกสัมพิกขันธกะจะกล่าวเอาไว้ในเชิงพรรณนาด้วยนิทาน แต่มีลักษณะคล้ายคลึงกับชาดก มีการอ้างอิงถึงบุคคลตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

จากการเปรียบเทียบในประเด็นทั้ง 6 พบว่า คัมภีร์ทั้งสองไม่ได้เน้นนิทานประกอบโดยเฉพาะในกรรมวัสดุไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับนิทานเลย แต่จะเน้นเพียงประเด็นพระวินัยเท่านั้น รายละเอียดค่อนข้างตรงกัน กล่าวคือ เน้นสังฆกรรมเป็นเรื่องหลัก เพียงแต่วิธีการนำเสนอเนื้อหาในกรรมวัสดุไม่ได้ให้รายละเอียดเนื้อหาในเชิงลึก บางคราวนำเสนอเนื้อหาข้ามไปข้ามมาไม่ได้เรียงลำดับหมวดหมู่ ส่วนการนำเสนอเนื้อหาในจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะพบว่า ยังมีรูปแบบการนำเสนอที่เป็นระบบ มีอารัมภบทเกริ่นนำเรื่อง มีส่วนเนื้อหาที่ขยายอย่างชัดเจน มีเรื่องราวประกอบอย่างสอดคล้อง และมีปัจฉิมบทสรุปเนื้อหาที่กล่าวถึง มีมาตรฐานอย่างเดียวกันทั้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกและอรรถกถาต่างๆ

2 ความเชื่อมโยงระหว่างสังฆกรรม สีมาและจำนวนภิกษุ

การที่พระพุทธศาสนามีสังคมสงฆ์เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากมีบุคคล หมู่คณะหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่ศรัทธาในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แล้วพากันออกบวชตามโดยมีเป้าหมายเพื่อประพฤติปฏิบัติตนให้หมดกิเลสตามอย่างพระพุทธองค์ เมื่อมีผู้เลื่อมใสศรัทธาแล้วออกบวชตามมากขึ้น ภิกษุในพระพุทธศาสนาจึงเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ทั้งบุคคลที่เข้ามาสู่พระศาสนาก็มาจากวรรณะต่าง ๆ รวมทั้งมาจากบุคคลนอกวรรณะด้วย มีจิตใจละเอียดอ่อนว่าง่ายสอนง่ายบ้าง มีจิตใจหยาบกระด้างว่ายากสอนยากบ้าง ปะปนกันไป กลายเป็นสังคมหมู่ใหญ่ที่ต้องอาศัยอยู่รวมกัน เมื่อคนมากก็มีเรื่องมากมายให้ต้องติดตามแก้ไขโดยตลอด ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ พระพุทธองค์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองสังคมสงฆ์ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งรูปแบบสิกขาบท อภิสมาจาร วัตรปฏิบัติ ข้อตกลงตามความเหมาะสม ซึ่งในการกำหนดกฎระเบียบใด ๆ นั้นทรงดูกฎหมายทางโลกประกอบด้วย นอกจากจะมีความผิดตามธรรมวินัยแล้วยังคำนึงถึงความผิดทางโลกหรือกฎหมายบ้านเมืองทั่วไป ที่แม้จะเป็นเพียงความผิดเล็กน้อยแต่กระทบความรู้สึกของคนในสังคม พระองค์ก็ทรงคำนึงถึงด้วย ดังนั้น พระบัญญัติจึงมีทั้งปัณณัตติวัชชะ (ความผิดตามพระวินัย) และโลกวัชชะ (ความผิดตามกฎหมายคตินิยมของชาวบ้านทั่วไป) หากเรื่องใดบัญญัติไปแล้วยังมีช่องโหว่ให้สามารถกระทำความผิดได้อีกก็จะมีการแก้ไขเพิ่มความเข้มงวด แต่ถ้าเข้มงวดเกินไปก็มีการลดหย่อนลงบ้างตามความเหมาะสม อีกอย่างหนึ่งสังคมสงฆ์ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสังคมที่ก้าวล่วงคำว่า วรรณะ ชนชั้น สถานะทางสังคมไปแล้ว เป็นสังคมเสมอภาคที่มีสภาพแตกต่างจากความเชื่อหลักของคนในสังคมอินเดียยุคนั้นอย่างสิ้นเชิง ซึ่งได้

จัดแบ่งผู้คนออกเป็นชนชั้นตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ถือเอาเชื้อชาติเป็นเกณฑ์ในการแบ่งคนว่า เกิดในวรรณะใดจะมีสิทธิและแนวทางดำเนินชีวิตอย่างไรได้บ้างตามหลักคำสอนที่วางไว้ ระบบวรรณะนั้นถือกำหนดตายตัวโดยพระผู้เป็นเจ้า[22] แต่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธในเรื่องนี้อย่างเห็นได้ชัด สังเกตได้จากการที่รับคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ได้ทรงสนพระทัยเลยว่าคนเหล่านั้นจะมาจากวรรณะใด แต่ทรงสนพระทัยเพียงว่า เขามีความตั้งใจเต็มเปี่ยมเพื่อจะปฏิบัติตามหลักการของพระศาสนาหรือไม่ ดังตัวอย่างที่พระองค์ประทานอุปสมบทให้กับเหล่ากุลบุตรพระญาติชาวเมืองกบิลพัสดุ์ พระองค์ประทานการอุปสมบทให้พนักงานภูษามาลาชื่ออุบาลีก่อนกุลบุตรที่เป็นกษัตริย์ แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ทรงสนพระทัยเกี่ยวกับเรื่องวรรณะตามคติพราหมณ์แต่อย่างใด แต่ทรงพยายามจะทำให้เป็นกรณีตัวอย่างสำหรับรายอื่น ๆ[23] ต่อไป

เรื่องวรรณะเป็นความเชื่อของพราหมณ์โดยมีมูลเหตุหลักอยู่ 2 ประการ คือ **ตามตำนาน** ได้แก่ทฤษฎีต่างๆ คือ (1) *ทฤษฎีเกี่ยวกับยุค* ได้แบ่งแบ่งยุคหรือระยะกาลเวลาออกเป็น 4 ยุค เป็นคนที่เกิดในวรรณะต่างๆ (2) *ทฤษฎีเกี่ยวกับองคาพยพของพระผู้สร้าง* กล่าวว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างมนุษย์จากอวัยวะต่างๆ ของพระองค์เองแล้วจัดวรรณะให้กับมนุษย์ได้รับผิดชอบ **ตามหลักวิชาการ** ก็เนื่องมาจากคำว่า ***วรรณะ*** แปลว่า *สีผิว* จึงสันนิษฐานได้ว่า การแบ่งชนชั้นเดิมคงถือตามสีผิวเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป มีการผสมปะปนกันทางเชื้อชาติ สีผิวจึงเป็นเครื่องกำหนดที่ไม่แน่นอน อีกนัยหนึ่งชาติคงเป็นตัวกำหนดวรรณะ เพราะแต่เดิมมีการแบ่งเหล่ากันตามเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ การถือวรรณะในสมัยต้น ๆ คงยังไม่เคร่งครัดมากนัก เมื่อกาลเวลาผ่านไป ก็ยิ่งเพิ่มความเคร่งครัดมากขึ้นตามลำดับ คนอินเดียสมัยพุทธกาลนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนมากด้วยเหตุที่

---

[22] ระบบวรรณะมีอยู่ 4 คือ

วรรณะพราหมณ์ ได้แก่ พวกศึกษาคัมภีร์พระเวท มีหน้าที่ติดต่อกับเทวะและกระทำพิธีกรรมทางศาสนา ใช้สีขาวเป็นสีประจำวรรณะ

วรรณะกษัตริย์ ได้แก่ พวกนักรบ นักปกครอง ใช้สีแดงเป็นสีประจำวรรณะ

วรรณะแพศย์หรือไวศยะ ได้แก่ ประชาชนนอกเหนือจากสองวรรณะข่างต้น ซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ในสังคมที่ประกอบอาชีพต่างๆ กัน เช่น พาณิชยกรรม เกษตรกรรม ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น ต่อมาในระยะหลังมักตีความหมายถึง "**พ่อค้า**" เพียงอย่างเดียว ใช้สีเหลืองเป็นสีประจำวรรณะ

วรรณะศูทร ได้แก่ พวกกรรมกรผู้ใช้แรงงาน ไม่มีสีประจำวรรณะ จะใช้สีอะไรก็ได้ เช่น สีดำ สีเขียว นอกจากสีประจำวรรณะทั้งสาม

[23] ธมฺมปทฏฺ. 5/76

เรื่องปิโลติกเถระกล่าวถึงผู้ที่ด้อยโอกาสทางสังคม แต่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาได้มีฐานะเท่าเทียมกับทุกคนที่อยู่ในพระศาสนา นับเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของการให้บรรพชาอุปสมบทกับคนเด็กขอทานผู้หมดโอกาสในสังคมอันมีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคม

เป็นศาสนาที่มีมาแต่เดิมที่นับถือลัทธิ ความเชื่อและแนวทางปฏิบัติอื่น ๆ เช่น แนวทางของครูทั้ง 6 ก็มีอยู่บ้าง แต่มีน้อยเมื่อเทียบกับผู้ที่นับถือพราหมณ์ ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติหลัก ๆ พอสรุปได้ คือ

1.ความเชื่อในเรื่องการล้างบาป เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำคงคาว่าถ้าใครได้อาบหรือจิบน้ำในแม่น้ำคงคาโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองพาราณสีซึ่งถือกันว่าเป็นเมืองของพระศิวะและที่เมืองคยา ซึ่งถือว่าเป็นเมืองพระวิษณุจะได้บุญมหาศาล ความชั่วที่ทำไว้ทั้งหมดจะถูกลอยไปกับสายน้ำ กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งกายและใจ

2.ทรรศนะเกี่ยวกับโลกและชีวิต เชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและกำหนดชะตากรรมของมนุษย์โดยส่วนรวม แต่คนอินเดียในสมัยพุทธกาล ก็ยังมีทรรศนะแตกต่างกันเกี่ยวกับสถานภาพของโลก เช่น บางพวกเห็นว่าโลกนี้มีที่สิ้นสุด บางพวกเห็นว่าโลกไม่มีที่สิ้นสุด

3.การแสวงหาสัจธรรม จากสภาพเศรษฐกิจที่มีความยากจนบีบคั้นและสภาพสังคมที่มีการแบ่งชั้นวรรณะ มีการดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เอารัดเอาเปรียบกัน ทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่งเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตที่เต็มไปด้วยความทุกข์ พากันปลีกตนออกจากบ้านเรือนเข้าสู่ป่า แสวงหาคำตอบแก่ชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ถือเพศผู้แสวงหาโมกษะ (ทางหลุดพ้น) โดยแนวทางปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ของคนในยุคพุทธกาลมีอยู่ 3 ทาง คือ **(1) การหมกมุ่นเสพสุขทางกามารมณ์** ได้แก่ การแสวงหาความสุขทางเนื้อหนังอย่างเต็มที่ พวกนี้ถือว่าชีวิตเกิดหนเดียวตายหนเดียว พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า “**กามสุขัลลิกานุโยค**” (ลัทธิเสพความสุข) **(2) การบำเพ็ญตบะ** คือ การทำตนให้ลำบากด้วยการบำเพ็ญตบะต่างๆ เช่น ย่างตนให้ร้อนด้วยไฟ ขุดหลุมฝังตนเอง ตลอดจนการอดอาหารด้วยความเชื่อว่า เมื่อทรมานตนให้ลำบากแล้วกิเลสภายในจิตใจจะเหือดแห้งไป หรือพระผู้เป็นเจ้าจักมีพระกรุณาประทานความหลุดพ้นให้ วิธีการนี้เรียกว่า “**ตปวิธี**” พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า “**อัตตกิลมถานุโยค**” (ลัทธิทรมานตนให้ลำบาก) และ **(3) การฝึกโยคะ** คือ การฝึกทำจิตใจให้สงบเพื่อให้พลังจิตควบคุมหรือบังคับกาย ผลของการฝึกจิตจะทำให้ได้ฌานสมาบัติขั้นต่าง ๆ วิธีนี้เรียกว่า “**โยควิธี**” ผู้ที่ฝึกปฏิบัติวิธีนี้เรียกว่า “**โยคี**” มีแพร่หลายมาก ผู้ที่เป็นเจ้าสำนักมีชื่อเสียงสมัยนั้นก็มีมากมาย แม้พระพุทธองค์ก็เคยเสด็จไปทดสอบฝึกปฏิบัติอยู่ในสำนักของอาจารย์ทั้ง 2 คือ อาฬารดาบส กาลามโคตร กับอุทกดาบส รามบุตรด้วยก่อนตรัสรู้

สังคมชมพูทวีปให้ความสำคัญกับเรื่องวรรณะดังกล่าวเป็นอย่างมาก ภาพเหล่านี้ยังปรากฏเห็นเด่นชัดอยู่ในสังคมอินเดียแม้ในปัจจุบัน แต่พระพุทธองค์กลับทรงเน้นให้ความสำคัญกับหลักปฏิบัติมากกว่า โดยทำสังคมสงฆ์ให้เป็นแบบอย่างในการช่วยดูแลเอาใจใส่อนุเคราะห์ต่อกัน ประหนึ่งญาติพี่น้องสายโลหิตเดียวกัน มีการแสดงความเคารพ ตระหนักในคุณธรรมความดีของกันและกัน และนอบน้อมด้วยการแสดงออกทางกาย วาจาหลายวิธีด้วยกัน เช่น หลีกทางให้ ลุกขึ้นยืนต้อนรับ ให้ที่นั่ง ประณมมือเวลาพูดคุยด้วย กราบไหว้ หรือขออนุญาตทำกิจต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็น

สังคมตัวอย่างที่อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข สังคมตัวอย่างนั้นสามารถเริ่มฝึกได้ตั้งแต่ในครอบครัว คือ ลูก ๆ ควรจะเคารพพ่อแม่ด้วยการเชื่อฟัง มีสัมมาคารวะ แล้วขยายออกไปจนกระทั่งเคารพในกฎหมายบ้านเมือง ไม่ล่วงละเมิดในกฎระเบียบข้อบังคับ เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ อานิสงส์ที่เกิดจากความเคารพ พระพุทธองค์ตรัสว่า "...**บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา เมื่อละโลกไปแล้ว จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ถ้าไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็จะได้มาเกิดเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเกิด ณ ที่แห่งใด ย่อมเป็นผู้ที่เกิดในตระกูลสูง**..."[24] เพราะฉะนั้น จึงทรงแนะนำสั่งสอนให้สาวกเห็นความสำคัญในเรื่องความเคารพ จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์ที่เข้ามาบวชแล้วอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สืบอายุพระศาสนามากระทั่งทุกวันนี้เพราะอาศัยความเคารพกันตามลำดับพรรษา ใครบวชก่อนก็ได้ชื่อว่าเป็นเถระรัตตัญญู ส่วนผู้ที่บวชภายหลังชื่อว่าเป็นนวกะผู้ใหม่ในธรรมวินัย ให้ความเคารพยำเกรงต่อท่านผู้บวชก่อนเหมือนญาติผู้ใหญ่ในตระกูล

การแสดงความเคารพต่อกันกับการตั้งภิกษุให้ทำหน้าที่ของสงฆ์เป็นคนละหน้าที่ พระสงฆ์ที่อยู่ด้วยกันต้องเคารพนับถือกันตามลำดับพรรษา แต่การที่จะตั้งภิกษุรูปหนึ่งรูปใดขึ้นทำหน้าที่ของสงฆ์ต้องคัดเลือกจากความสามารถและความถนัด การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะจำต้องมีผู้หนึ่งผู้ใดถือเป็นภาระรับผิดชอบดูแลเรื่องส่วนรวมเป็นการเฉพาะ เช่น ต้องมีคนดูแลห้องเก็บของ (**ภัณฑาคาริกะ**) ต้องมีคนดูแลแจกจ่ายอาหาร (**ภัตตุทเทสกะ**) ต้องมีคนดูแลแจกจ่ายจีวร (**จีวรภาชกะ**) ต้องมีคนดูแลจัดแจงเรื่องที่พักอาศัย (**เสนาสนคาหาปกะ**) ต้องมีคนดูแลการปลูกสร้างปฏิสังขรณ์อาราม **(นวกัมมิกะ)** ต้องมีคนสั่งการคนงานวัดหรือสามเณรในวัดกรณีที่ไม่มีคนงานวัด **(อารามิกเปสกะหรือสามเณรเปสกะ)** เป็นต้น การสงฆ์เหล่านี้เป็นหน้าที่เฉพาะที่จะต้องมีการคัดเลือกท่านผู้ทำหน้าที่ตามความถนัด สมัครใจพร้อมทั้งมีความเสียสละด้วย ไม่ได้มีการคัดเลือกด้วยระบบอาวุโส ส่วนการแต่งตั้งอีกประเภทหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงตั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาที่มีความเป็นเลิศกว่าผู้อื่นด้านต่าง ๆ ให้เป็นเอตทัคคะ ถือเป็นการคัดเลือกบุคคลตามความสามารถเพื่อให้คนอื่น ๆ ได้ยอมรับเห็นความสำคัญของผู้มีความเป็นเลิศนั้น เป็นการรับรองยกย่องให้เป็นที่ปรากฏ การแต่งตั้งในตำแหน่งเอตทัคคะนี้พระอรรถกถาจารย์ได้ขยายความว่าพระพุทธองค์ทรงยกย่องพุทธบริษัท 4 ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ

---

[24] สุตฺต.ม.อุ. 14/592/237

1.ได้รับการยกย่องตามเรื่องที่เกิดขึ้น **(อตฺถุปฺปตฺติโต)** เพราะแสดงความสามารถให้ปรากฏสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

2ได้รับการยกย่องตามที่ได้สะสมบุญมาในอดีตชาติ **(อาคมนโต)** เพราะสร้างบุญสะสมในด้านนั้นมาแต่อดีตชาติ พร้อมทั้งตั้งจิตปราถนาเพื่อบรรลุตำแหน่งนั้นด้วย

3.ได้รับการยกย่องตามความเชี่ยวชาญ **(จิณฺณวสิโต)** เพราะเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องเป็นพิเศษ

4.ได้รับการยกย่องตามความสามารถเหนือผู้อื่น **(คุณาติเรกโต)** เพราะมีความสามารถในเรื่องที่ทำจนได้รับตำแหน่งเอตทัคคะเหนือกว่าผู้อื่นที่มีความสามารถอย่างเดียว[25]

ในเหตุ 4 อย่างนี้ สาวกบางท่านได้ตำแหน่งด้วยเหตุอย่างเดียว บางท่านได้ด้วยเหตุ 2 อย่าง บางท่านได้ด้วยเหตุ 3 อย่าง แต่บางท่านก็ได้ด้วยเหตุครบทั้ง 4 อย่าง การรับรองคุณสมบัติด้านต่าง ๆ นี้ทรงรับรองด้วยพระองค์เอง แต่ในกรณีของเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์จะแตกต่างออกไปจากกรณีดังกล่าว การใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับคนหมู่มาก อีกทั้งมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม พระพุทธองค์จะทรงยกให้เป็นอำนาจการตัดสินใจของสงฆ์ ให้สงฆ์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจเกือบจะทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น กรณีการอุปสมบท แต่เดิมพระพุทธองค์ทรงให้การอุปสมบทเองด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ภายหลังเมื่อพระสงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้น มีผู้เลื่อมใสตามหัวเมืองต่างๆ มากมาย แต่ไม่สะดวกที่จะเดินทางมาเข้าเฝ้าขอบวชในสำนักของพระพุทธองค์ได้ ด้วยทรงเล็งเห็นความยากลำบากดังกล่าวจึงทรงยกอำนาจการให้อุปสมบทเป็นของภิกษุสงฆ์ด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา คือ การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะก็นับว่าเป็นภิกษุแล้ว ซึ่งยังถือว่าเป็นเพียงแค่อำนาจของพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งเท่านั้น เพียงแต่ย้ายจากพระพุทธองค์ไปเป็นพระสงฆ์รูปอื่นเท่านั้นเอง ก็ยังไม่ถือว่าเป็นอำนาจของคณะสงฆ์เต็มรูปแบบเพราะพระสงฆ์รูปอื่นไม่ได้มีอำนาจตัดสินใจร่วมด้วย ภายหลังพระองค์จึงโปรดให้มีการอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรม ซึ่งจะต้องมีการตั้งญัตติท่ามกลางสงฆ์แล้วสวดประกาศ 3 ครั้งและที่สำคัญต้องไม่มีภิกษุแม้แต่รูปเดียวในสังฆกรรมและสีมานั้นออกเสียงคัดค้าน การบวชจึงจะถือว่าเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นอำนาจของภิกษุสงฆ์เต็มรูปแบบ วิธีการนี้ถือว่าภิกษุแต่ละรูปล้วนมีอำนาจเสมอเหมือนเท่าเทียมกันทุกรูป ถ้ามีรูปหนึ่งรูปใดคัดค้าน การบวชของอุปสัมปทาเปกขะนั้นก็เป็นอันตกไปไม่สำเร็จความเป็นภิกษุ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าอำนาจของภิกษุสงฆ์มีผลสำคัญต่อการทำสังฆกรรมแต่ละอย่างเป็นอันมาก ความละเอียดอ่อนของสังฆกรรมแต่ละอย่างมีความเกี่ยวข้องกับจำนวนภิกษุเป็นองค์ประกอบสำคัญ บางสังฆกรรมพระสงฆ์เพียง 4 รูปก็สามารถทำได้ บางสังฆกรรมต้องมีพระสงฆ์ 5 รูปขึ้นไป บางสังฆกรรมต้องมีพระสงฆ์ 10 รูปขึ้นไป บางสังฆกรรมต้องมีพระสงฆ์ 20 รูปขึ้นไป แต่สังฆกรรมบางอย่างที่เล็กน้อยไม่สำคัญก็ไม่เคร่งครัดเกี่ยวกับจำนวนภิกษุแต่อย่างใด อำนาจสงฆ์ดังกล่าว

---

[25] มโนรถปูรณี นาม องฺคุตฺตรนิกายฏฺฐกถา 1/151/112

เป็นเพียงแค่องค์ประกอบหนึ่งของสังฆกรรมว่าด้วยการอุปสมบทเท่านั้น ยังมีอีกหลายองค์ประกอบที่จะทำให้การอุปสมบทไม่สำเร็จ เช่น วัตถุวิบัติอันเนื่องจากไม่ใช่ชายหรือต้องโทษหนักฆ่าบิดามารดา เป็นต้น ปริสวิบัติอันเนื่องจากพระสงฆ์ไม่ครบจำนวน สีมาวิบัติอันเนื่องจากไม่ได้อุปสมบทในเขตพัทธสีมา กรรมวาจาวิบัติอันเนื่องจากสวดผิดหรือตกหล่น เป็นต้น

การทำสังฆกรรมมีความเชื่อมโยงกับสีมาคือเขตแดนและเกี่ยวข้องกับจำนวนภิกษุ ในสมัยพุทธกาลเขตแดนมีอยู่ 2 ประเภท คือ **พัทธสีมา** เป็นเขตแดนที่กำหนดขึ้นโดยสงฆ์ **อพัทธสีมา** เป็นเขตแดนที่ไม่ต้องมีการกำหนดเขต ซึ่งได้แก่เขตที่ทางบ้านเมืองได้กำหนดไว้แล้วตามปกติ เช่น เขตของหมู่บ้าน (คามสีมา) เขตของชุมชน (นิคมสีมา) หรือที่ซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ป่า แม่น้ำห้วย หนอง คลอง บึง เป็นต้น พระพุทธองค์ให้ถือเอาเขตแดนเหล่านั้นโดยไม่ต้องกำหนดขึ้นมาใหม่ เรื่องเขตแดนนับเป็นความปรารถนาดีของพระเจ้าพิมพิสารซึ่งพระราชทานที่ป่าไผ่ถวายไว้ให้สร้างวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ปฐมเหตุนั้นถ้ามองให้รอบด้านนัยว่าเพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้เป็นที่อยู่ประจำมีสิทธิ์เด็ดขาดที่จะได้ใช้ประกอบสังฆกรรม เพราะสมัยนั้นนักบวชปริพาชกอื่นๆ จะมีที่เฉพาะส่วนตัวเพื่อแสดงธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีกันขึ้นในหมู่นักบวชนั้น ๆ เป็นอย่างดี พระพุทธองค์ทรงเหตุดังกล่าวจึงทรงมีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์ประชุมกันทุกวัน 14 ค่ำหรือ 15 ค่ำ เพื่อฟังพระธรรมเทศนาและกำหนดให้แสดงพระปาติโมกข์เป็นประจำ ในคราวเดียวกันนี้ยังเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ทุกรูปแสดงความบริสุทธิ์หมดจดในการรักษาพระวินัยของแต่ละรูป[26] ซึ่งการที่พระสงฆ์มาประชุมอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อทำสังฆกรรมและอยู่ในสีมาตามที่กำหนดนั้นน่าจะแฝงนัยสำคัญไว้ ด้วยเหตุที่ว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่องเหตุและผลเป็นสำคัญ

สังฆกรรมที่สำคัญมากจะต้องใช้ภิกษุจำนวนมากและให้ความสำคัญกับสีมาที่จะทำสังฆ-กรรมนั้นด้วย ถ้าไม่สำคัญมากใช้ภิกษุเพียง 4 รูปก็สามารถทำได้แม้จะอยู่นอกสีมา แต่เนื่องจากการประกอบสังฆกรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับทั้งบุคคลและสถานที่ จึงถูกมองว่า **“เป็นขั้น เป็นตอน**

---

[26] วินย.มหาวิภงฺค. 1/300/220

ในตอนสรุปสิกขาบทแต่ละหมวดจะมีคำถามพระสงฆ์แต่ละรูปที่อยู่ในอุโบสถนั้นว่า

“ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา. ทุติยมฺปิ ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา. ตติยมฺปิ ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา. ปริสุทฺเธตฺถายสฺมนฺโต ตสฺมา ตุณฺหี เอวเมตं ธารยามิ” ข้าพเจ้าขอถามท่านทั้งหลายใน (ธรรมคือปาราชิก ๔) นั้นว่า ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์ในธรรมนี้แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม้ครั้งที่สองว่า ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์ในธรรมนี้แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม้ครั้งที่สามว่า ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์ในธรรมนี้แล้วหรือ ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์ในธรรมนี้แล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นผู้นิ่ง ข้าพเจ้าทรงความนิ่งนี้ไว้อย่างนี้แล.

ซึ่งเป็นการถามยืนยันความมั่นใจต่อพระสงฆ์แต่ละรูปว่า ในสิกขาบทนั้นท่านมีความบริสุทธิ์หรือไม่ ยืนยันแม้ครั้งที่ 2 แม้ครั้งที่ 3 เป็นการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้สำรวจความบริสุทธิ์หมดจดในการรักษาศีลของตนด้วยตนเอง ไม่ต้องมีใครมาตรวจสอบ.

เป็นกระบวนการ" ไม่ได้ทำอย่างมักง่ายไร้หลักปฏิบัติ แต่สังฆกรรมเป็นพิธีการเพื่อสื่อถึงเป้าหมายที่สำคัญยิ่งกว่า ดังเนื้อหาในภิกขุอปริหานิยธัมมสูตรที่ว่า "...**ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุจักประชุมกันเป็นประจำ ประชุมกันให้มาก ข้อนี้ก็จะมีแต่ความเจริญอย่างเดียวเป็นที่หวังจะไม่มีความเสื่อมเลย. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เมื่อประชุมก็ประชุมพร้อมกัน เมื่อเลิกก็เลิกพร้อมกัน และต่างก็ทำกิจที่จะพึงทำแก่ส่วนรวมด้วยกัน ข้อนี้ก็จะมีแต่ความเจริญอย่างเดียวเป็นที่หวัง จะไม่มีความเสื่อมเลย**..."[27] ซึ่งเนื้อหาตามพระสูตรเป็นเครื่องยืนยันชัดเจนว่า การประกอบสังฆกรรมก็คือการประชุมอย่างหนึ่ง สิ่งที่เป็นสาระสำคัญที่สุดในการประชุมนั้นก็คือ "**ฉันทามติ**" อันเป็นความคิดเห็นร่วมกันของทุกคนซึ่งอยู่ในที่ประชุมนั้น เป็นการประสานความคิดเห็นของภิกษุแต่ละรูปเข้าด้วยกันเป็นความคิดเห็นส่วนรวม ทุกรูปล้วนมีส่วนรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อมีความดีความชอบก็รับความดีความชอบด้วยกัน เมื่อมีความเสื่อมเสียหายก็รับผิดชอบด้วยกัน ไม่โยนให้เป็นความผิดของใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งตรงกับแนวทางที่พระพุทธองค์พยายามให้ทุกคนมีเมตตาต่อกันทั้งทางกาย วาจาและใจ หากมีลาภสักการะเกิดขึ้นก็เฉลี่ยแบ่งปันให้เท่าเทียมกันไม่มีอคติ มีจิตใจที่มุ่งหวังสิ่งดีต่อกันและกัน สำคัญที่สุดเมื่ออาศัยอยู่ด้วยกันสิ่งที่ทรงเน้นมาตลอด ก็คือ ความเคารพยำเกรงต่อกัน โดยให้เคารพนับถือในท่านผู้เป็นเถระรัตตัญญู การอยู่ด้วยกันเป็นหมู่คณะถ้าขาดความสามัคคีเพียงอย่างเดียว หมู่คณะนั้นก็จะไม่สามารถอยู่ได้ ดังเช่นเรื่องราวของเจ้าลิจฉวี[28] เมื่อครั้งพุทธกาล

สังคมที่ขาดความสามัคคีมักจะมีบทสรุปไม่ต่างจากแคว้นวัชชี กุสโลบายที่ทรงให้พระสงฆ์หมั่นประชุมกันเป็นนิตย์ก็เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยใกล้ชิดกัน มีกิจวัตรทำร่วมกัน เข้าอกเข้าใจต่อกัน ไม่สบายใจหรือเห็นแย้งไม่ตรงกันเรื่องใดก็ให้ปรับเข้าหากันทันทีอย่าปล่อยเวลาให้เนิ่นนาน เพราะการแตกความสามัคคีมักมาจากเรื่องราวเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังเช่นเรื่องราวของภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเป็นตัวอย่าง[29] ซึ่งทะเลาะกันมีมูลเหตุมาจากการใช้ห้องน้ำและเหลือน้ำชำระล้างค้างไว้แล้วเกิดวิวาทกัน

---

[27] สุตฺต.ที.ม. 10/70/90

[28] สุตฺต.องฺ.สตฺ. 23/20/19

ที่ชายแดนระหว่างแคว้นมคธกับวัชชีมีหมู่บ้านปัฏฏนคามอยู่ในปกครองของพระเจ้าอชาตศัตรูและเจ้าลิจฉวีคนละครึ่ง พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกริ้วที่ผลประโยชน์ตกเป็นของรัฐอื่นจึงประกาศสงครามกับกษัตริย์ลิจฉวี ขณะที่วัสสการพราหมณ์ก่อสร้างเมืองหน้าด่านเพื่อทำสงคราม พระพุทธองค์ก็เสด็จมาถึง วัสสการพราหมณ์ได้ถวายภัตตาหารแล้วทูลถามว่า นครไพศาลีนี้อนาคตจะเป็นอย่างไร พระองค์จึงตรัสกับพระอานนท์ถึงหลักวัชชีอปริหานิยธรรม 7 ประการ วัสสการพราหมณ์ฟังธรรมแล้วกลับนำไปคิดเพื่อการสงคราม รู้ได้ด้วยปัญญาว่าจะใช้วิธียุยงให้กษัตริย์ลิจฉวีแตกสามัคคี จึงวางแผนกับพระเจ้าอชาตศัตรูแสร้งทำผิดถูกลงโทษปางตายแล้วหนีไปพึ่งบารมีเจ้าลิจฉวี พออยู่จนเป็นที่ไว้วางใจแล้วก็ยุยงให้เจ้าลิจฉวีแตกสามัคคีกันจนบ้านเมืองอ่อนแอ ในที่สุดพระเจ้าอชาตศัตรูก็สามารถยึดเมืองลิจฉวีได้

[29] วินย.มหาวคฺค. 5/238/312

ขยายปัญหาออกไปจากภายในวัดขัดแย้งไปถึงผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสนอกวัด แต่สุดท้ายก็ต้องยอมความเลิกแล้วต่อกันเรื่องจึงจบลงได้ เป็นการแก้ปัญหาภายในของพระสงฆ์เองด้วยกระบวนการสังฆกรรมซึ่งทำให้เห็นภาพชัดเจนว่าเชื่อมโยงถึงความรับผิดชอบ จิตสำนึกต่อส่วนร่วม ดังนั้นเมื่อภิกษุสงฆ์มีความสามัคคีต่อกัน การอยู่ร่วมกันก็ราบรื่นทำให้ประชาชนผู้ที่ได้พบเห็นเกิดศรัทธา ผู้ที่ยังไม่เคยศรัทธาก็จะได้ศรัทธา ที่ศรัทธาอยู่แล้วยิ่งจะศรัทธามากขึ้น เป็นสิ่งยืนยันได้ชัดเจนอย่างหนึ่งว่า กระบวนการสังฆกรรมสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาภายในของภิกษุสงฆ์ได้ซึ่งพิสูจน์ชัดมาด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมายกระทั่งปัจจุบัน

แต่ก็มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า ผู้ที่ทำให้ระบบสังฆกรรมขับเคลื่อนไปได้นั้นก็คือ **"ภิกษุ"** การล่วงละเมิดสิกขาบทในแต่ละข้อนั้น ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต่างก็มีเหตุผลในการล่วงละเมิดทำความผิดแตกต่างกันไป บางคนล่วงละเมิดเพราะคิดว่าพระพุทธองค์ยังไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ตั้งเอาไว้ บางรูปล่วงละเมิดเพราะมีความจำเป็นบางประการ บางคนล่วงละเมิดเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ก็มีหลายรูปที่ล่วงละเมิดเพราะเป็นคนที่มีจิตใจหยาบกระด้างเป็นพื้นฐาน อาศัยช่องโหว่ของกฎระเบียบมาเป็นข้ออ้างทำความผิดต่างๆ เป็นที่เอือมระอาของเพื่อนสหธรรมิกและชาวบ้านทั่วไป ส่วนบางท่านเป็นผู้มีจิตใจดีงามแต่มีชื่อปรากฏว่าเป็นต้นบัญญัติในฐานะสิ่งที่ทำอาจเป็นช่องทางให้เกิดความเสียหายต่อไปภายหน้าได้ การปฏิบัติตัวไม่เรียบร้อยเป็นเหตุให้มีกฎระเบียบแต่ละข้อทั้งของภิกษุและภิกษุณี[30] ล้วนมีพื้นฐานมาจากความคิดทั้งเพื่อตนและเพื่อหมู่คณะของตนเป็นหลัก ขาดการเอาใจใส่ต่อมารยาทอันดีงามของภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธองค์มีพระประสงค์จะจำลองมารยาทจากวรรณะกษัตริย์มาเป็นแบบอย่างปฏิบัติ เรื่องการนุ่งห่มก็ให้เรียบร้อย เรื่องการอยู่การฉันก็ให้เป็นระเบียบ เรื่องการแสดงธรรมก็ต้องเป็นทางการผู้ฟังต้องมีความเคารพต่อผู้แสดง เรื่องการขับถ่ายอุจจาระปัสสาวะบ้วนน้ำลายก็ไม่ให้มักง่าย ต้องคำนึงถึงหลักอนามัยความสะอาด ยกระดับให้เป็นสังคมอุดมที่ประชาชนยอมรับไม่ต่างจากวรรณะกษัตริย์ ด้วยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงทราบพื้นฐานความมักง่ายของคนในสังคมเป็นอย่างดี การบัญญัติสิกขาบทจึงเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องมารยาทค่อนข้างมาก ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสกับท้าวสักกเทวราชว่า

"การที่จะนับถือพระสงฆ์ได้สนิทใจด้วยความศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเหมาะสม ประกอบไป

---

[30] วินย.ภิกฺขุนีวิภงฺค. 3/1/1

สิกขาบทของภิกษุณีมีทั้งสิ้น 311 ข้อ มีรายละเอียดของแต่ละข้อชัดเจนเช่นเดียวกันกับสิกขาบทของภิกษุปรากฏอยู่ในภิกขุนีวิภังค์

ด้วยคู่แห่งบุรุษ 4 และบุคคล 8 จึงควรแก่การต้อนรับ นับถือ ถวายทักษิณา กราบไหว้บูชาและเป็นนาบุญของโลกอันประเสริฐ"[31]

แต่พระภิกษุบางรูปที่แม้จะมาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วก็ยังติดอยู่ในมารยาทเดิม ปฏิบัติตนตามความเคยชินเดิม ออกนอกลู่นอกทางเป็นมารยาทที่รู้กันว่าไม่เหมาะสมแก่สมณสารูปเพียงแต่ยังไม่มีบทบัญญัติเท่านั้นเอง พฤติกรรมดังกล่าวเป็นที่น่ารังเกียจของเพื่อนสหธรรมิกด้วยกันเองหรือแม้แต่ชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ต้องบัญญัติเป็นสิกขาบทห้ามไว้ ซึ่งภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติสิกขาบทนั้นแบ่งเป็นกลุ่มได้ ดังนี้

แบ่งกลุ่มตามจำนวนครั้งที่ล่วงละเมิด

ภิกษุที่ล่วงละเมิดอาบัติเป็นอาจิณพระพุทธองค์จะทรงเรียกด้วยวาทะว่า "**โมฆบุรุษ**" คือเป็นคนไร้สาระ อันหมายถึง การเป็นคนที่ไม่อาจบรรลุถึงเป้าหมายที่พระองค์ประสงค์จะให้เป็นได้ซ้ำยังทำตัวให้เป็นปัญหาต่อสังคมสงฆ์มิได้ขาด สิกขาบทของพระสงฆ์มีทั้งสิ้น 227 ข้อ เป็นสิกขาบทอันมีเหตุให้นับการล่วงละเมิดเป็นต้นบัญญัติของเรื่องต่าง ๆ มี 220 ข้อ ส่วนอีก 7 ข้อเป็นวิธีแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทแตกแยกกันในหมู่ภิกษุสงฆ์ว่าจะต้องแก้ไขปัญหาด้วยวิธีใด ซึ่งกลุ่มภิกษุผู้ที่เป็นต้นบัญญัติของสิกขาบทมากที่สุด คือ

1.ภิกษุฉัพพัคคีย์ เป็นต้นบัญญัติ 123 สิกขาบท อีกทั้งยังมีการแยกไปประพฤติไม่เรียบร้อยเป็นรายบุคคลอีก 2 สิกขาบท กล่าวคือ พระเมตติยะและพระภุมมชกะ 1 สิกขาบท พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะอีก 1 สิกขาบท รวมทั้งสิ้นเป็น 125 สิกขาบท นับเป็นกลุ่มภิกษุที่กระทำความผิดแล้วนำไปสู่การบัญญัติสิกขาบทมากที่สุด ภิกษุกลุ่มนี้เรียกชื่อโดยภาพรวมว่า "**ฉัพพัคคีย์**" เป็นกลุ่มภิกษุชาวแคว้นวัชชี มีอยู่เป็นจำนวนมาก ในอรรถกถาพระวินัยระบุว่า มีจำนวน 500 รูปและกล่าวไว้ชัดเจนว่ามีพระเมตติยะและพระภุมมชกะเป็นหัวหน้า[32] ซึ่งภิกษุกลุ่มนี้ตามปกติก็ไม่ได้มีเพียงแค่ 2 รูปนี้เท่านั้นที่แสดงบทบาทนำให้เป็นที่ปรากฏ แต่ยังมีพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ พระปัณฑุกะและพระโลหิตกะ รวมเป็น 6 รูปแสดงบทบาทด้วย มีข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือภิกษุฉัพพัคคีย์มักจะทำผิดพระวินัยเป็นคู่ตามรายชื่อดังกล่าว อาบัติที่ภิกษุฉัพพัคคีย์เหล่านี้ เป็นต้นบัญญัติมีตั้งแต่สังฆาทิเสส (สิกขาบทที่ 9,13) ที่มีโทษหนักแต่ยังพอแก้ไข นิสสัคคิยปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่1,7,11,12,13,17,19,21,24,26,30) ปาจิตตีย์ (สิกขาบท2,3,4,9,16,17,21,23, 24,27,28,31, 39, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 60, 62, 63, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82,

---

[31] สุตฺต.สำ.สพ. 18/535/343

[32] สมนฺตปาสาทิกา นาม วินยฏฺฐกถา 2/92

85, 88, 89, 90, 91) ปาฏิเทสนียะ (สิกขาบทที่ 2) และเสขิยวัตรเกือบทั้งหมดรวม 72 สิกขาบท (ยกเว้นสิกขาบทที่ 51,55,56) ที่มีโทษปานกลางและเล็กน้อย ภิกษุฉัพพัคคีย์จึงนับว่าเป็นกลุ่มที่มีปัญหามากที่สุดและปัญหานั้นมาปรากฏผลชัดเจนหลังพระพุทธองค์ปรินิพพานได้ 100 ปี ในรุ่นศิษย์ของภิกษุฉัพพัคคีย์ในแคว้นวัชชีแล้วนำไปสู่การแยกเป็นฝักฝ่าย เป็นกลุ่ม เป็นนิกายชัดเจนนับตั้งแต่นั้น

2.พระอุปนันทศากยบุตร เป็นต้นบัญญัติ 16 สิกขาบท ประวัติเกี่ยวกับตัวท่านนั้นรู้แต่เพียงว่าเป็นเชื้อสายศากยะเช่นเดียวกับพระพุทธองค์ หลังจากบวชแล้วมีความเชี่ยวชาญชำนาญการด้านตัดเย็บจีวรจึงมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสแล้วถวายจีวรให้แก่ท่าน แต่ชาวบ้านที่ถวายก็ต้องผิดหวังเพราะท่านมีลักษณะเป็นคนเห็นแก่ได้ ปัญหาที่เกิดจากตัวท่านก็จะเป็นปัญหาด้านจีวรเป็นส่วนมากด้วยเหตุที่ท่านชำนาญการด้านตัดเย็บ ซึ่งสันนิษฐานว่าก่อนบวชน่าจะมีอาชีพเกี่ยวกับการตัดเย็บเสื้อผ้าหรือค้าขายผ้าเป็นแน่แท้ จึงมีพฤติกรรมที่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องผ้าเป็นส่วนมาก สิกขาบทที่ท่านเป็นต้นบัญญัตินั้นได้แก่ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่ 6,8,9,10,18,20,25,27) ปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่ 42,43,44,45,46,59,64,87) ผลจากสิกขาบทที่พระอุปนันทศากยบุตรเป็นต้นบัญญัตินั้นส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับจีวรทำให้ภิกษุต้องระมัดระวังเกี่ยวกับเรื่องจีวรหรือการจะรับจีวรมากยิ่งขึ้นและอีกเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่องการรับเงินและทองเพื่อใช้สอยเองนั้นก็เป็น 1 ใน 10 ประเด็นที่เป็นข้ออ้างเพื่อจะทำการถอดถอนพระวินัยของภิกษุชาวเมืองวัชชี เมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ 2 พ.ศ.100

3.พระอุทายี เป็นต้นบัญญัติ 13 สิกขาบท เป็นภิกษุรูปหนึ่งที่มีความประพฤติไม่เรียบร้อยส่งผลกระทบต่อภิกษุสงฆ์ทำให้ต้องมีการบัญญัติพระวินัยเรื่องหนัก ๆ หลายข้อ หรือแม้แต่เรื่องปานกลางถึงเล็กน้อยที่เน้นหนักไปในทางทะลึ่งหยาบโลน กล่าวคือ สังฆาทิเสส (สิกขาบทที่ 1,2,3,4,5) อนิยตทั้ง 2 สิกขาบท นิสสัคคิยปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่ 4,5) ปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่ 7,26,30,61) ตามประวัติของท่านเป็นผู้มีครอบครัวก่อนที่จะเข้ามาบวช จากนั้นอดีตภรรยาของท่านก็มาบวชตามเป็นภิกษุณี เมื่อบวชแล้วก็ยังไปมาหาสู่กันจนเกิดตั้งท้องกลายเป็นเรื่องราวต้องสอบสวนกัน เพราะคิดกันว่าท่านได้เสพเมถุนธรรมกับนางภิกษุณีผู้เป็นอดีตภรรยา ดังนั้น ตลอดชีวิตของท่านจะปรากฏว่าเป็นภิกษุที่มีความประพฤติเสื่อมเสียไม่ประพฤติตามพระธรรมวินัย รวมทั้งมีพฤติกรรมในทางอิจฉาริษยา มักโอ้อวดตนจนเกินวิสัยปกติ จึงถูกเรียกว่า **โลลุทายี** แปลว่า พระอุทายีผู้เหลวไหล นอกจากนี้ชื่ออุทายียังมีซ้ำกันอีกสองท่านคือ พระกาฬุทายีและพระมหาอุทายี แต่พระอุทายีสองท่านนี้เป็นพระอรหันต์ บางครั้งเพื่อป้องกันการเรียกสับสนก็จะเรียกพระอุทายีผู้เป็นต้นบัญญัติว่า **พระโลลุทายี**

4.พระฉันนะ เป็นต้นบัญญัติ 6 สิกขาบท เรื่องราวเกี่ยวกับพระฉันนะนั้นเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ตั้งแต่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะโดยทำหน้าที่เป็นสารถีประจำพระองค์หรือแม้แต่วันเสด็จ

ออกบวชก็มีนายฉันนะเป็นเพื่อนเสด็จออกมาจากพระราชวังทรงม้าชื่อกัณฑกะ ภายหลัง ฉันนะออกบวชตามพระพุทธองค์ แต่เมื่อบวชแล้วกลายเป็นคนหัวดื้อว่ายากสอนยากเพราะมักจะอ้างว่าตนมีความสำคัญที่สุด เพราะถ้าไม่มีตนก็ไม่มีพระพุทธเจ้า จึงถูกสงฆ์ลงนิคคหกรรมหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุกเขปนียกรรมอันเป็นกรรมที่ปรากฏอยู่ในกรรมวัสดุนี้ นอกจากถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแล้วยังถูกสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์ไม่คบค้าสมาคมเจรจาพาทีด้วยทำให้ลดทิฏฐิมานะ ภายหลังจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ท่านนับเป็นตัวอย่างของผู้ที่ “**มืดมาสว่างไป**” อย่างแท้จริง สำหรับอาบัติที่ท่านเป็นต้นบัญญัตินั้นได้แก่ สังฆาทิเสส (สิกขาบทที่ 7,12) ปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่ 12,19,54,71)

ส่วนสิกขาบทอื่นๆ มีภิกษุเป็นต้นบัญญัติต่าง ๆ หลายรูปคละเคล้ากันไปรูปละครั้งสองครั้งเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เมื่อกลายเป็นต้นบัญญัติแล้วก็จะเป็นผู้สำรวมระวังอย่างดี ประพฤติปฏิบัติตนเรียบร้อยเป็นพระสงฆ์ที่ดีต่อมา มีเพียงบางรูปเท่านั้นที่ไม่อาจกลับตัวกลับใจประพฤติตนให้เป็นพระสงฆ์ที่ดีได้จึงไม่สามารถอยู่ในพระศาสนาได้หรือแม้อยู่ได้ก็เป็นเหมือนกับตาลยอดด้วนที่ไม่มีทางเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยอีกต่อไป

แบ่งกลุ่มตามความหนักเบาของอาบัติ

สิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วนั้นมีโทษจากสถานหนักไปหาสถานเบา โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด มีชื่อเรียกว่า “**อาบัติ**” มี 7 อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏและทุพภาสิต ซึ่งไม่ใช่ชื่อเรียกสิกขาบท แต่เป็นชื่อเรียกกระทงความผิดในแต่ละระดับจากหนักไปหาเบา ถ้าภิกษุต้องโทษสถานหนักคือ **ปาราชิก** จะขาดจากความเป็นภิกษุทันทีนับแต่วินาทีที่ล่วงละเมิด แต่หากต้องโทษสถานหนักคือ **สังฆาทิเสส** ก็ยังนับว่าพอแก้ไขได้อยู่ ยังมีทางออกอยู่ แต่ก็ต้องอยู่ปริวาสกรรมจำกัดสิทธิของตนในความเป็นภิกษุบางประการลงไปอันเปรียบเสมือนต้องโทษจองจำในคุก ถ้าต้องโทษตั้งแต่ถุลลัจจัยจนถึงทุพภาสิตนับว่าเป็นโทษสถานเบาที่ผู้ล่วงละเมิดจะต้องแก้ไขด้วยการบอกกล่าวความผิดของตนให้ภิกษุอีกรูปหนึ่งรับรู้ ที่เรียกว่า “**การแสดงอาบัติ**” แล้วให้สัจวาจายืนยันว่า จักพยายามสำรวมระวังให้ดี ไม่ให้เกิดกรณีดังกล่าวขึ้นอีก การที่จะรับโทษหรือมีความผิดได้นั้นต้องเข้าองค์ประกอบ 6 ประการคือ *ไม่มีความละอาย ไม่รู้ว่าสิ่งนี้เป็นอาบัติ ฝืนกระทำลงไปทั้งๆที่ยังสงสัยอยู่ สิ่งที่ไม่เหมาะสมกลับเห็นว่าเหมาะสม สิ่งที่เหมาะสมกลับเห็นว่าไม่เหมาะสม และพลั้งเผลอขาดสติ*[33] ซึ่งจากการเรียงลำดับอาบัติตั้งแต่สถานหนักกล่าวคือปาราชิกและสังฆาทิเสส จนกระทั่งสถานเบาคืออนิยตถึง

[33] วินย.ปริวาร. 8/887/261

เสขิยวัตรจะสังเกตได้ว่าผู้ที่เป็นต้นบัญญัติจะมีเหตุของการล่วงละเมิดแตกต่างกันออกไปแล้วแต่กรณี ซึ่งแต่ละเหตุการณ์ล้วนมีเหตุผลส่วนตัวมาประกอบทั้งสิ้น ดังกลุ่มตัวอย่างต่อไปนี้

1.กลุ่มอาบัติที่มีโทษมากแก้ไขไม่ได้เปรียบเทียบกับโทษประหารชีวิต

อาบัติกลุ่มนี้มี 4 ข้อ ซึ่งแต่ละข้อมีผลต่อสภาพจิตใจที่ผู้ล่วงละเมิดไม่อาจจะพัฒนาไปกว่าเดิมได้เรียกว่าเป็นผู้พ่ายแพ้ต่อกิเลสภายในใจของตน ดังตัวอย่างกรณีปาราชิกสิกขาบทที่ 1 ซึ่งมีพระสุทินน์เป็นต้นบัญญัตินั้น เมื่อท่านล่วงละเมิดแล้วได้รับผลกระทบต่อตนเองโดยตรง มีจิตใจร้อนรุ่มอดรนทนไม่ไหวไม่สามารถเก็บเรื่องราวนั้นเอาไว้คนเดียวได้จึงบอกเรื่องราวของตนเองให้เพื่อนพระสงฆ์ด้วยกันได้รับรู้ เมื่อเรื่องจากปากต่อปากได้แพร่กระจายไปคนทั่วไปก็ได้รับรู้กันทั่ว พระสุทินน์จึงได้รับความเดือดร้อนอันเกิดจากการถูกตำหนิติเตียน ทำให้ท่านมีจิตใจที่หม่นหมองตลอดเวลาจนที่สุดก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลในชั้นสูงได้เลย ต่างจากภรรยาและบุตรของท่านภายหลังได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้บรรลุพระอรหัตผลด้วยกันทั้งคู่ พระสุทินน์เองแม้จะได้รับการยกเว้นโทษในฐานะเป็นต้นบัญญัติก็จริง แต่ความผิดในใจของท่านก็ยังคอยติดตามให้เกิดความรู้สึกผิดอยู่ตลอดเวลาจนทำให้จิตใจไม่สามารถยกขึ้นให้สูงกว่าเดิมได้ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการล่วงละเมิดที่ได้กระทำเอาไว้ อันเป็นเรื่องที่ผิดปกติวิสัยที่สมณะทั่วไปจะพึงกระทำ โทษนั้นจึงเป็นโทษหนักถ้าเปรียบเทียบกับโทษในทางบ้านเมือง ก็คือ การประหารชีวิต ในทางธรรมก็ไม่ได้แตกต่างกันประการใดเพราะพระสุทินน์แม้จะไม่ได้ถูกประหารด้วยอาบัติปาราชิก แต่คุณธรรมภายในใจก็เป็นตัวประหารท่านเองอยู่แล้ว กลุ่มอาบัติที่มีโทษสูงสุดกลุ่มนี้มีข้อสังเกตอยู่อีกข้อหนึ่งก็คือ สิกขาบทที่ 3 ซึ่งเป็นเรื่องเดียวในอาบัติทั้งหมด 220 ข้อที่ไม่ได้เกิดจากบุคคลเป็นต้นบัญญัติ หากแต่เรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะอสุภกถาที่ภิกษุกลุ่มหนึ่งได้ฟังจากพระพุทธองค์แล้วก็เจริญอสุภกรรมฐานเป็นการใหญ่จนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่ายขยะแขยงต่อร่างกายของตนเหลือเกินที่เป็นประดุจซากศพจึงฆ่าตัวตายเองบ้าง วานให้คนอื่นฆ่าบ้างด้วยคิดอยากจะหนีร่างกายอันเต็มไปด้วยสิ่งเน่าเหม็นต่าง ๆ นี้โดยเร็ว กว่าเรื่องราวจะไปถึงพระพุทธองค์พระสงฆ์ก็ได้ฆ่าตัวตายไปหลายรูปแล้วจึงทรงแสดงวิธีแก้อสุภกถาด้วยการให้เจริญอานาปานสติพิจารณาลมหายใจเข้าออกแทน สิกขาบทนี้มีข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ กลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์ซึ่งเป็นต้นบัญญัติของสิกขาบทมากมายนั้นบทสรุปแล้วได้อยู่ในเพศบรรพชิตหรือว่าต้องโทษหนักจนกระทั่งต้องลาสิกขาในข้อนี้มีคำตอบระบุไว้ชัดเจนว่า กลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์ไปพบอุบาสกคนหนึ่งซึ่งกำลังป่วยหนัก แต่ภรรยาของเขามีรูปงาม เกิดจิตปฏิพัทธ์พึงพอใจเข้าอยากจะให้สามีของนางตายเสียจึงพูดเกลี้ยกล่อมว่า อุบาสกทำความดีไว้มากมายแล้ว ถ้าตายไปก็คงจะได้เสวยทิพยสุขในสรวงสวรรค์เป็นแน่แท้ อุบาสกเห็นด้วยจึงรับประทานของเคี้ยวของดื่มที่แสลงโรคเข้าไป อาการป่วยกำเริบขึ้นจนถึงแก่ความตายสมดังปรารถนาของภิกษุฉัพพัคคีย์ทุกประการ เรื่องราวนี้ได้แพร่กระจายไปทั่วก่อให้เกิดกระแสต่อต้าน

ภิกษุฉัพพัคคีย์อย่างรุนแรง พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนี้เพิ่มเติม เรียกว่า อนุบัญญัติ และทรงปรับอาบัติภิกษุฉัพพัคคีย์ว่าเป็นปาราชิกข้อหาพรรณนาคุณในความตายและชักชวนเพื่อให้เขาตายจึงเป็นข้อยืนยันชัดเจนว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ขาดจากความเป็นภิกษุเพราะอาบัติปาราชิกในสิกขาบทข้อนี้ แต่จะเป็นรูปใดบ้างที่รับโทษก็ไม่อาจยืนยันได้เพราะในกลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์นั้นมีจำนวนหลายร้อยรูป หรือจะเป็นเพียงหัวหน้ากลุ่มทั้ง 6 รูปเท่านั้น

2.กลุ่มอาบัติที่มีโทษมากแต่แก้ไขได้เปรียบเหมือนการถูกจองจำในคุก

อาบัติกลุ่มนี้มี 13 ข้อ แบ่งลักษณะโทษออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรกว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับความต้องการทางเพศ เช่น การจงใจปล่อยสุกกะ(น้ำอสุจิ) ออกมา การจับต้องกายหญิงการพูดจาเกี้ยวพาราศีหญิง การพูดให้เขามาบำเรอตนในทางกาม การเป็นพ่อสื่อพ่อชัก หรือแม้แต่การกล่าวหาว่าต้องอาบัติปาราชิกด้วยการมีความสัมพันธ์ทางเพศ ต่างๆ เหล่านี้ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติของผู้มักมากในกาม เป็นเรื่องราวที่คล้ายคลึงการใช้ชีวิตเยี่ยงคฤหัสถ์ กลุ่มที่ 2 ว่าด้วยเรื่องการสร้างกุฏิและวิหารที่ใหญ่โตเกินความจำเป็น และกลุ่มที่ 3 ว่าด้วยเรื่องการกำราบภิกษุที่ดื้อรั้นว่ายากสอนยากประพฤติตนเหลวไหลนอกลู่นอกทาง และมีข้อสังเกตก็คือ ภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติของอาบัติกลุ่มนี้มากที่สุดคือ พระอุทายี มีถึง 5 สิกขาบทและเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องเพศทั้งสิ้น ผู้ที่เป็นต้นบัญญัติรองลงมาคือ พระฉันนะ มีอยู่ 2 สิกขาบทเกี่ยวข้องกับการสร้างวิหารหลังใหญ่โตเกินความจำเป็นกับข้อที่ว่าด้วยการเป็นคนหัวดื้อว่ายากสอนยาก นอกนั้นก็มีบุคคลบ้าง คณะบ้างเป็นต้นบัญญัติ ในบุคคลกลุ่มดังกล่าวนี้มีชื่อที่น่าสนใจอยู่ 2 ชื่อคือ พระเทวทัต ผู้เป็นต้นบัญญัติว่าด้วยการพยายามทำลายสงฆ์ ซึ่งภายหลังพระเทวทัตผู้นี้ คือภิกษุผู้ที่กระทำการต่าง ๆ เพื่อสั่นคลอนสังฆมณฑลให้เกิดเรื่องราวมากที่สุดในยุคพุทธกาล และอีกรูปหนึ่งคือ พระทัพพมัลลบุตร เป็นต้นบัญญัติเกี่ยวกับการถูกกล่าวหาว่ามีความสัมพันธ์ทางเพศกับนางภิกษุณี อันเป็นข้อกล่าวหาของพระเมตติยะและพระภุมมชกะซึ่งอยู่ในกลุ่มฉัพพัคคีย์ ที่เป็นข้อน่าสังเกตก็คือ พระทัพพมัลลบุตร เป็นผู้ทำการสงฆ์ในหน้าที่เสนาสนคาหาปกะ (จัดแจงที่พักอาศัย) ถูกกล่าวหาเพราะการทำหน้าที่ของท่านไม่เป็นที่ถูกใจภิกษุกลุ่มฉัพพัคคีย์จึงมีการกล่าวโทษหรือหาเลสต่าง ๆ มากล่าวโทษท่านด้วยข้อหาที่หนัก แต่ท่านเหล่านี้ก็นับว่าเป็นต้นบัญญัติไม่ต้องรับโทษตามกระทงความผิดแต่อย่างใด ในบรรดาผู้เป็นต้นบัญญัติเหล่านั้นบางคนก็สำนึกในความผิดที่ได้ทำลงไปกลับตัวกลับใจในภายหลังจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็มีดังเช่นพระฉันนะ แม้ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ในภพชาตินี้ แต่ด้วยความที่ได้กระทำความผิดไว้มากมาย ก็เกิดสำนักผิดเองแม้ว่าเกือบจะสายเกินไปก็ยังมีหวังว่าจะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในอนาคตกาล ดังเช่น พระเทวทัต ภิกษุอื่นผู้ที่ได้ทำผิดในสิกขาบทประเภทนี้ เรียกว่า ต้องครุกาบัติได้รับโทษสูงสุดแต่เป็นประเภทสเตกิจฉา ยังพอมีทางแก้ไขได้

มีขั้นตอนปฏิบัติ 4 อย่าง คือ **1.ปริวาส** อยู่ชดใช้ความผิดเท่าจำนวนวันที่ปกปิดความผิดไว้ **2.มานัต** ประพฤติตามระเบียบปฏิบัติอันเคร่งครัด 6 คืน **3.อัพภาน** การคืนสถานะความเป็นภิกษุปกติให้หรือการเรียกเข้าหมู่ จะต้องใช้พระสงฆ์ 20 รูปขึ้นไป **4.ปฏิกัสสนา** กรณีที่เกิดเหตุทำความผิดซ้ำซ้อนในเรื่องเดิม ผู้ทำความผิดอยู่ปริวาสจนครบตามจำนวนวันแล้วสงฆ์ก็มีมติให้อยู่มานัต 6 คืนอีกครั้งตามความผิดเดิมที่ทำค้างไว้ ในระหว่างอยู่ในขั้นตอนเหล่านี้จะถูกจำกัดสิทธิบางประการที่จะพึงได้รับในขณะเป็นพระภิกษุตามปกติ เช่น ห้ามบวชให้คนอื่น ห้ามให้นิสสัย ห้ามใช้สิทธิที่จะต้องได้รับตามพรรษา ห้ามใช้สิทธิเหมือนภิกษุปกติ ต้องประจานความผิดตนเองด้วยการบอกอาบัติของตนแก่ภิกษุรูปอื่นที่เข้ามาในวัด และห้ามไม่ให้อยู่ในวัดที่ไม่มีพระสงฆ์อยู่ด้วย[34] ขั้นตอนเหล่านี้จึงเปรียบเหมือนการถูกถอดออกจากความเป็นพระปกติในระหว่างรับโทษทัณฑ์เหมือนทหารตำรวจหรือข้าราชการต่างๆ ที่ทำผิดแล้วถูกกักบริเวณถูกสั่งพักราชการชั่วคราวในระหว่างสอบสวนนั่นเอง แต่การลงโทษเหล่านี้ไม่ได้เป็นไปในลักษณะผ่อนผันไม่ได้ ยังมีการเปิดโอกาสให้เก็บปริวาสและมานัตได้ ซึ่งหมายถึง เมื่อไม่สะดวกกรณีพระสงฆ์มาประชุมกันมากมายจะเที่ยวบอกประจานตัวเองให้หมดสิ้นทั่วถึงก็คงเป็นไปไม่ได้ จึงมีพระอนุญาตให้งดการลงโทษไว้ก่อน เมื่อเหตุการณ์เป็นปกติแล้วจึงสมาทานถือการอยู่ปริวาสและประพฤติมานัตต่อไปใหม่จนครบกำหนดวัน

3.กลุ่มอาบัติที่มีโทษเล็กน้อยเปรียบเหมือนโทษปรับตักเตือน

อาบัติกลุ่มนี้มีมากมายว่าโดยชื่อมี 6 อย่าง คือ ถุลลัจจัย นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาษิต แต่เมื่อว่าโดยหัวข้อแล้วก็นับหมวดหมู่ตั้งแต่หมวดอนิยตจนกระทั่งถึงหมวดเสขิยวัตรเป็นต้นไป ซึ่งยังไม่รวมอาบัติข้ออื่น ๆ อย่างหมวดปาราชิกและสังฆาทิเสสที่ภิกษุคิดจะกระทำการแต่ไม่สำเร็จความผิดถึงขนาดเป็นปาราชิกหรือสังฆาทิเสสก็ต้องรับโทษลดหย่อนกันลงมาตามลำดับ เช่น การฆ่าหรือสั่งให้ฆ่าคน ถ้าเขาตายอย่างที่ตั้งใจไว้ต้องอาบัติปาราชิก ถ้าเกือบตายมีอาการสาหัสต้องอาบัติถุลลัจจัย แต่ถ้าบาดเจ็บเพียงเล็กน้อยต้องอาบัติทุกกฏ เหล่านี้คือโทษที่ลดหลั่นลงมาตามลำดับความหนักเบา อาบัติที่มีโทษสถานเบาเหล่านี้เมื่อภิกษุล่วงละเมิดแล้ว ต้องแสดงอาบัติต่อภิกษุด้วยกัน 1 รูป ในการแสดงอาบัติจะต้องบอกชื่ออาบัติ บอกอาการที่ทำและปฏิญาณตนว่า จะสำรวมระวังให้ดี จะไม่ทำ ไม่พูดและไม่คิดอย่างนี้อีก ความจริงแล้วอาบัติเล็กน้อยนั้นจะถือว่าไม่สำคัญก็ไม่ได้เพราะเมื่อครั้งปฐมสังคายนาได้มีการถกเถียงกันในเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง พระอรหันตสาวกทั้ง 500 องค์ที่ประชุมกันไม่อาจสรุปได้ว่าหมวดหมู่ใดบ้างคืออาบัติเล็กน้อย[35] ทั้งมีการปรับอาบัติพระอานนท์ ผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากฐานย่อ

---

[34] วินย.จุลฺล. 6/322/156

[35] วินย.จุลฺล. 7/619/308

หย่อนต่อหน้าที่ซึ่งไม่ได้ทูลถามพระพุทธองค์ถึงบทสรุปในเรื่องอาบัติเล็กน้อย[36] ในเมื่อสรุปไม่ได้ว่าอาบัติเล็กน้อยคือหมวดหมู่ใดบ้าง พระมหากัสสปเถระในฐานะเป็นประธานทำปฐมสังคายนาจึงขอให้พระสาวกทุกท่านคงบทบัญญัติต่าง ๆ เอาไว้ทุกข้อไม่มีการถอดถอนด้วยเห็นผลว่าเป็นแนวทางปฏิบัติอันดีงามซึ่งจะเป็นผลเชิงบวกต่อภาพพจน์ของพระสงฆ์ในอนาคตอย่างแน่นอน จึงให้คงเอาไว้ตามที่ทรงมีพุทธบัญญัติ มติดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นที่ยอมรับกันทั้งหมดในหมู่พระสงฆ์ยุคนั้น จึงนำไปสู่การแยกย่อยเป็นเป็นนิกายต่างๆ อีกมากมายต่อมา เพราะมีมูลเหตุมาจากอาบัติเล็กน้อยนั่นเอง

โดยภาพรวมเนื้อหาส่วนนี้เล่าเรื่องเกี่ยวกับ**"สังฆกรรม"**ซึ่งมีจุดเด่นตรงที่เป็นกระบวนการเชื่อมโยงทั้งจำนวนภิกษุสงฆ์และสีมาเข้าด้วยกันอย่างบูรณาการ ทำให้เห็นภาพของความรับผิดชอบ จิตสำนึกต่อส่วนรวมซึ่งเป็นส่วนสำคัญส่งเสริมให้ภาพของความเป็นระบบสังคมสงฆ์ดำรงอยู่ได้มาจนกระทั่งปัจจุบันและสืบต่อไปในอนาคตกาล

[36] วินย.จุลฺล. 7/622/310

บทที่ 5
บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1 บทสรุป

ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ 2 ประเด็น คือ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎก ศึกษาเฉพาะกรณีจีวรวัสตุและกรรมวัสตุ และเพื่อศึกษาความเชื่อมโยงประเด็นจีวรและสังฆกรรม มีผลสรุปดังต่อไปนี้

จากการศึกษากรณีจีวรวัสตุเปรียบเทียบกับจีวรขันธกะพบว่า เนื้อหาที่กล่าวถึงมีทั้งสิ้น 4 ประเด็น มีความเหมือนและความแตกต่าง ดังนี้

1.ประเด็นเรื่องพระเจ้าพิมพิสาร มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในจีวรวัสตุว่า มหาอำมาตย์ชื่อขัณฑะ จากเมืองวิเทหะรับราชการจนมีความดีความชอบถูกบรรดาอำมาตย์ต่างๆ พากันอิจฉาใส่ความว่ามักใหญ่ใฝ่สูงต้องการแข่งบารมีกับพระราชาจึงถูกเนรเทศออกไปจากแว่นแคว้นไปอาศัยอยู่ที่เมืองไพศาลีซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์จนมีความดีความชอบได้รับแต่งตั้งให้เป็นมหาอำมาตย์ที่เมืองนั้นอีกครั้งหนึ่งกระทั่งสิ้นชีพ บุตรของมหาอำมาตย์มีอยู่ 2 คน คือ โคปะกับสิงหะ เหล่าอำมาตย์พากันเลือกสิงหะให้ดำรงตำแหน่งอำมาตย์แทนขัณฑมหาอำมาตย์ผู้เป็นพ่อ ส่วนโคปะไปรับราชการกับพระเจ้าพิมพิสารที่เมืองราชคฤห์ ในระหว่างรับราชการอยู่นั้น มเหสีของพระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จทิวงคตจึงมีการคัดเลือกมเหสีองค์ใหม่ โคปอำมาตย์ได้แนะนำหลานสาวของตนผู้ซึ่งเป็นธิดาของสิงหอำมาตย์ผู้น้องเพื่อให้ดำรงตำแหน่งมเหสี ขณะเดียวกันธิดาของสิงหอำมาตย์ก็มีอยู่ 2 คน คนที่เป็นพี่ชื่อ เจลา ได้รับการพยากรณ์ว่าเมื่อให้กำเนิดบุตร บุตรนั้นจักปลงชีวิตบิดา ส่วนคนที่เป็นน้องชื่อ อุปเจลา ซึ่งได้รับการพยากรณ์ว่า จักให้กำเนิดบุตรที่มีลักษณะสมบูรณ์ มีความกล้าหาญองอาจ พระเจ้าพิมพิสารทรงเลือกนางอุปเจลามาเพื่ออภิเษกเป็นมเหสี เมื่อถึงกำหนดปรากฏว่าหลานสาวที่ถูกนำมากลายเป็นเจลา โคปอำมาตย์ไม่รู้จะทำอย่างไรจึงปล่อยตามเลย เจลาจึงได้รับอภิเษกเป็นมเหสีนามว่า ไวเทหิ เนื่องจากมีเชื้อสายมาจากแคว้นวิเทหะ ในประเด็นนี้มีเรื่องแทรกที่เกี่ยวเนื่องกับประวัติพระเจ้าพิมพิสาร 3 เรื่อง คือ

1.เรื่องเหตุที่ทำให้พระเจ้าพิมพิสารต้องถูกโอรสปลงพระชนม์

2.เรื่องนางอัมรปาลี

3.เรื่องกำเนิดหมอชีวก

2.ประเด็นเรื่องหมอชีวกโกมารภัจจ์และคหบดีจีวร มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในจีวรวัสตุว่า พระเจ้าพิมพิสารมักทรงยินดีในภรรยาคนอื่น พอสามีของหญิงคนหนึ่งเดินทางไปต่าง

ถิ่นก็ลักลอบเสพสุขกัน จนนางตั้งครรภ์ พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงให้สัญญาไว้ว่า ถ้ามีลูกเป็นชายให้นำเอาไปวางไว้ที่หน้าประตูวัง ซึ่งเมื่อทารกเกิดแล้ว นางจึงนำเอาไปวางไว้ที่ประตูหน้าพระราชวัง พอมีคนมาบอกถึงเรื่องพบเห็นตะกร้าวางอยู่หน้าพระราชวัง พระองค์ก็ทรงคุยอย่างสนุกสนานกับเจ้าชายอภัยว่า จะยกของที่พบในตะกร้าให้เจ้าชายอภัย และในที่สุดเจ้าชายอภัยก็ทรงได้รับตะกร้านั้น ตรวจสอบดูรู้ว่าเป็นทารกจึงได้ทรงเลี้ยงดูต่อมาในฐานะน้องชาย เพราะเจ้าชายอภัยให้การอุปถัมภ์บำรุงดังกล่าว จึงมีชื่อว่า **"ชีวกกุมารภฤตะ"**[3] ส่วนจีวรขันธกะกล่าวว่า เมื่อนางสาลวดีหญิงงามเมืองประจำนครราชคฤห์เกิดตั้งครรภ์ พอคลอดออกมารู้ว่าเป็นชาย ไม่ประสงค์จะเก็บเลี้ยงไว้ เพราะไม่มีประโยชน์อันใดต่ออาชีพของนาง จึงสั่งให้หญิงคนใช้นำเอาเด็กไปทิ้งที่กองขยะ เมื่อเด็กถูกทิ้งไว้พระอภัยราชกุมารผ่านมาพบเข้าจึงสั่งให้คนไปดู ขณะที่สั่งให้ไปดูก็ทรงร้องถามว่า ยังมีชีวิตอยู่หรือไม่ คนที่ไปดูทูลตอบว่า ยังมีชีวิตอยู่ นั่นคือที่มาของนามว่า **"ชีวก"** ชีวกกุมารได้รับสิทธิทุกประการเสมอด้วยพระโอรสจะพึงได้รับ ทั้งเจ้าชายอภัยเองก็ทรงรักใคร่ ทะนุถนอมชีวกกุมารยิ่งนัก ชีวกกุมารประสงค์สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ได้รับสนองตามความต้องการทุกอย่าง จึงได้นามว่า **"โกมารภัจจ์"** ซึ่งรู้จักกันต่อมาว่า **"ชีวกโกมารภัจจ์"** ส่วนการเรียนวิชาแพทย์ จีวรวัสตุกล่าวไว้ว่า ชีวกได้ไปศึกษาที่เมืองตักษศิลากับหมอหลวงชื่อ **"อาตเรยะ"** ซึ่งเป็นหมอที่มีความสามารถสอนวิธีเปิดกะโหลกผ่าตัดสมองได้ ชีวกได้เรียนความรู้ทุกอย่างจากหมอหลวง แต่ก็ยังไม่ได้รอบรู้ในเรื่องยาทุกอย่าง จนกระทั่งภายหลังเมื่อเป็นหมอหลวงแล้วและมีโอกาสได้มาถวายการดูแลพระพุทธองค์ พระองค์ได้พาหมอชีวกไปที่ภูเขาหิมพานเพื่อทรงแนะนำให้รู้จักพืชที่เป็นตัวยาต่างๆ จนหมอชีวกเกิดความเชี่ยวชาญชำนาญในเรื่องยาต่อมา ในประเด็นนี้มีเรื่องแทรกที่เกี่ยวเนื่องกับหมอชีวกทั้งสิ้น 16 เรื่อง คือ

1.เรื่องนางปาณฑวาน้องสาวของหมอชีวก
2.เรื่องคนขายฟืน
3.เรื่องบุรุษผู้ตวงข้าว
4.เรื่องไล่อมนุษย์ที่อยู่ในสวน
5.เรื่องอมนุษย์เข้าสิง
6.เรื่องช่วยชีวิตนักมวย
7.เรื่องหนอนที่อวัยวะเพศ
8.เรื่องต่อเส้นประสาทนัยน์ตาชายคนหนึ่ง

---

[3] Mūl. 184

วินย.มหาวคฺค 5/128/171

9.เรื่องต่อเส้นประสาทนัยน์ตานักมวยคนหนึ่ง

10.เรื่องตะขาบในหู

11.เรื่องโรคทางตา

12.เรื่องฝีที่พระเศียรพระเจ้าพิมพิสาร

13.เรื่องคหบดีป่วยด้วยโรคไต

14.เรื่องฝีหัวใหญ่ที่อวัยวะเพศ

15.เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรู

16.เรื่องพระพุทธเจ้าสอนตำรายา

3.ประเด็นเรื่องนางวิสาขามิคารมารดา มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในจีวรวัสตุว่า นางวิสาขาเป็นที่ยอมรับของคนทุกคนที่มีโอกาสได้เกี่ยวข้องขอความช่วยเหลือทั้งพระราชา อำมาตย์ หรือบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อสามีนั้นยอมรับนับถือนางเป็นอย่างมากถึงขนาดยกย่องให้เป็นมารดา ดังนั้น นางวิสาขาจึงมีสร้อยต่อท้ายชื่อว่า มิคารมารดา ซึ่งจีวรขันธกะก็เรียกอย่างเดียวกัน ประเด็นเกี่ยวกับบทบาทต่อพระพุทธศาสนานั้น นางวิศาขานับว่าเป็นอุบาสิกาที่สำคัญยิ่ง ได้สร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนา และได้ทูลขอพร 8 ประการอันเกี่ยวกับเรื่องถวายภัตตาหารและผ้าแก่พระภิกษุและภิกษุณีตลอดชีพ ในด้านการบรรลุคุณธรรมนั้นไม่ปรากฏทั้งในจีวรวัสตุและจีวรขันธกะ แต่จะปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า นางได้บรรลุโสดาบันตั้งแต่อายุ 7 ขวบ ต่อมามีบุตรธิดา 20 คน มีหลาน 400 คน มีเหลน 8,000 คน กระจายอยู่ทั่วชมพูทวีป แต่ในจีวรวัสตุกล่าวแตกต่างออกไปว่า นางวิศาขามีบุตร 32 คน ภายหลังบุตรถูกพระเจ้าประเสนชิตโกศลฆ่าตายทั้ง 32 คน มีคนนำเรื่องมากราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบขณะที่นางวิศาขากำลังถวายทานอยู่ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมให้นางเข้าใจแจ่มแจ้งแตกฉานในธรรมก่อนแล้วจึงบอกเรื่องบุตรภายหลัง ในประเด็นนี้มีเรื่องแทรกที่เกี่ยวกับนางวิสาขาทั้งสิ้น 10 เรื่อง คือ

1.เรื่องนำม้าขึ้นเรือ

2.เรื่องช่วยชีวิตพ่อสามี

3.เรื่องหงส์

4.เรื่องม้า 2 ตัว

5.เรื่องเจ้าของผ้ากัมพล

6.เรื่องต้นกับปลาย

7.เรื่องแย่งบุตร

8.เรื่องอดีตชาตินางวิสาขา

9.เรื่องอดีตชาติบุตรนางวิสาขาที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าประเสนทิโกศล

10.เรื่องพระมิคสิระ

4.ประเด็นอื่นๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องผ้าและความประพฤติของพระภิกษุในกรณีต่าง ๆ ซึ่งในประเด็นนี้มีเรื่องแทรกแต่ละกรณีทั้งสิ้น 10 เรื่อง คือ

1.เรื่องกรรมชั่วติดตัว

2.เรื่องพระเป็นฝี

3.เรื่องภิกษุผู้น้อยใจ

4.เรื่องสุนัขจิ้งจอกแบ่งลาภ

5.เรื่องพราหมณ์ฉวยผ้า

6.เรื่องอดีตชาติพระอุปนันทะ

7.เรื่องภิกษุมรณภาพไปเกิดเป็นอสรพิษ

8.เรื่องรักษาคนป่วยด้วยเลือด

9.เรื่องเป็นโรคเดียวกัน

10.เรื่องอดีตชาติของพระราชบุตรและพระปัจเจกพุทธเจ้า

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคัมภีร์ทั้งสองจากประเด็นทั้ง 4 พบว่า เน้นจีวรเป็นเรื่องหลักตรงกัน แต่การนำเสนอในจีวรวัสตุจะให้รายละเอียดในเชิงลึกแตกต่างจากจีวรขันธกะ โดยเฉพาะประวัติบุคคลสำคัญทั้งพระเจ้าพิมพิสาร หมอชีวกโกมารภัจจ์ นางวิสาขาล้วนแตกต่างกันด้วยนิทานประกอบที่มีโครงสร้างคล้ายคลึงกับอรรถกถาธรรมบท นิทานประกอบเหล่านั้นบางเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานอินเดียโบราณเน้นพรรณนาในเชิงปาฏิหาริย์ สันนิษฐานว่าน่าจะมีการผสมผสานเรื่องราวจากแหล่งข้อมูลต่างๆ มากกว่า 2 แห่ง ส่วนจีวรขันธกะจะเน้นอธิบายเนื้อหาตามหลักของความเป็นจริงไม่มีนิทานประกอบระหว่างเรื่อง

จากการศึกษากรณีกรรมวัสตุเปรียบเทียบกับจัมเปยยขันธกะและโกสัมพิกขันธกะพบว่าเนื้อหาที่กล่าวถึงมีทั้งสิ้น 6 ประเด็น มีความเหมือนและความแตกต่าง ดังนี้

1.ประเด็นเรื่องภิกษุเจ้าอาวาสถูกลงอุกเขปนียกรรม รายละเอียดที่แตกต่างกันคือชื่อของภิกษุเจ้าอาวาสในกรรมวัสตุเรียกว่า พระเสนาญชัย ส่วนในจัมเปยยขันธกะเรียกว่าพระกัสสปโคตร

2.ประเด็นเรื่องภิกษุชาวเมืองจัมปาทำสังฆกรรมที่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยหลายกรณี มีการกล่าวถึงสถานที่เกิดเหตุคือเมืองจัมปา แคว้นกาสีที่ตรงกัน แต่มีข้อสังเกตที่การนำเสนอเนื้อหาในกรรมวัสตุจะเล่าเรื่องไปเรื่อยไม่มีแบบแผนตามลำดับหัวข้อหลักและหัวข้อรองไม่ได้ให้ความสำคัญกับรายละเอียดใดเป็นพิเศษ ส่วนในจัมเปยยขันธกะจะมีวิธีการเล่าเรื่องแบบ

พระสูตรคือ มีอารัมภบทกล่าวถึงที่มาที่ไปของเรื่อง มีส่วนเนื้อหาที่ขยายอย่างชัดเจนมีเรื่องราวประกอบอย่างสอดคล้อง และมีปัจฉิมบทสรุปเนื้อหาที่กล่าวถึง

3.ประเด็นว่าด้วยเรื่องกระบวนการสังฆกรรม ที่จะต้องมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ภิกษุสงฆ์ รวมถึงขั้นตอนของการสั่งลงโทษและถอนการลงโทษนั้นซึ่งทั้งสองคัมภีร์กล่าวไว้ตรงกัน

4.ประเด็นเรื่องหลักนิคหกรรม เป็นสังฆกรรมสำหรับใช้ลงโทษภิกษุผู้ดื้อรั้น กรรมวัสตุจะระบุรายชื่อของแต่ละกรรมว่ามีเรื่องอะไรบ้างทั้งยกเอาวิธีแก้ไขปัญหาว่านิคหกรรมแต่ละประเภทจะต้องแก้ไขด้วยวิธีการใดจึงจะชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม แต่จัมเปยยขันธกะจะอธิบายยกตัวอย่างของสังฆกรรมว่า การลงโทษมีมูลเหตุมาจากอะไร จะต้องปฏิบัติอย่างไร และระงับการลงโทษนั้นอย่างไร รูปแบบใดเป็นธรรม รูปแบบใดไม่เป็นธรรมละเอียดและชัดเจนกว่า

5.ประเด็นเรื่องความสามัคคีของหมู่สงฆ์ กรรมวัสตุกล่าวเนื้อหาอย่างรวบรัดไม่อธิบายให้ชัดเจน แต่โกสัมพิกขันธกะจะอธิบายโดยยกเรื่องราวของภิกษุชาวเมืองโกสัมพีที่แตกสามัคคีกันจนพระพุทธองค์ต้องเสด็จมาระงับเหตุทั้งทรงยกตัวอย่างเรื่องทีฆาวุกุมารมาเตือนสติด้วย

6.ประเด็นเรื่องพระอุบาลีเถระ กล่าวถึงปัญหาของพระอุบาลีทูลถามพระพุทธองค์ ทั้งสองส่วนมีเนื้อหาไม่ตรงกันแต่มีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือ เพื่อความเรียบร้อยของหมู่สงฆ์เป็นหลัก ซึ่งในกรรมวัสตุจะกล่าวเอาไว้เป็นหลักการ แต่ในโกสัมพิกขันธกะจะกล่าวในเชิงพรรณนาที่คล้ายคลึงกับชาดก มีการอ้างอิงถึงบุคคลเป็นตัวอย่างด้วย

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคัมภีร์ทั้งสองจากประเด็นทั้ง 6 พบว่า เรื่องสังฆกรรมจากคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุและพระวินัยปิฎกคือคำตอบสะท้อนระบบสังคมของภิกษุสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารจัดการเรื่องต่างๆ ภายในหมู่ภิกษุสงฆ์ ก่อเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ หากเรื่องใดมีความสำคัญ การตัดสินใจเรื่องนั้นต้องทำภายใต้กรอบเห็นชอบของคนหมู่มากและต้องกำกับด้วยธรรมาภิบาลอันเรียกว่าเป็นกระบวนการสังฆกรรม เป็นวิธีปฏิบัติอย่างเสมอภาคต่อส่วนรวมที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ให้อย่างเป็นรูปแบบ ระบบ ระเบียบที่เป็นทางการน่าเชื่อถือ เช่น สังฆกรรมประเภทใดจะต้องทำในเขตพัทธสีมาเท่านั้น รวมทั้งจะต้องมีพระสงฆ์จำนวนเท่านี้เท่านั้น หรือสังฆกรรมประเภทใดไม่ต้องทำในเขตพัทธสีมาไม่ต้องมีภิกษุสงฆ์ก็กำหนดไว้อย่างชัดเจน ทำให้เกิดภาพของความรับผิดชอบร่วมกัน มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมองค์กรสงฆ์ร่วมกัน ส่งเสริมให้ระบบสังคมภิกษุสงฆ์ยึดเหนี่ยวดำรงอยู่กันมาได้กระทั่งปัจจุบัน

2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์มูลสรวาสติวาทวินยวัสตุกับพระวินัยปิฎกนี้ ผู้วิจัยเน้นศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวกับจีวรและสังฆกรรม และเน้นเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น ยังมีประเด็นอื่นที่ควรจะได้รับการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลให้ชัดเจนต่อไปอีก เช่น

1.ศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างพระวินัยปิฎกกับวัสตุส่วนอื่น ๆ
2.ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจีวรและสังฆกรรมในคัมภีร์อื่นๆ
3.ศึกษาวิเคราะห์นิทานแทรกที่อยู่ในพระวินัยแต่ละวัสตุ
4.ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจีวรกับพุทธศิลป์ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน
5.ศึกษาเปรียบเทียบกับคัมภีร์มหาวัสตุว่าด้วยเรื่องนิทานแทรก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. **ความรู้เรื่องอินเดียทางวัฒนธรรมหรือภารตวิทยา**. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2510.

กรุณา กุศลาสัย, เรืองอุไร กุศลาสัย. **ภารตวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม, 2537.

กุสุมา รักษมณี, ศาสตราจารย์ ดร.. **ปกรณัมนิทาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2547.

โคนซ์, เอ็ดเวอร์ด. **พุทธศาสนประวัติสังเขป**. กรุงเทพฯ : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ประวัติพระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพฯ : อภิธรรมมูลนิธิ มหาธาตุวิทยาลัย, 2514.

ฉัตรชัย มูลสาร, พระมหา. " อุปมาอุปไมยในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ". วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลีสันสกฤต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร. **พุทธศาสนาในศรีลังกา**. ธนบุรี: เจริญสินการพิมพ์, 2508.

เทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ.9), พระ. **พุทธประวัติสังเขปและศาสนพิธีสังเขป**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบรรลือธรรม, 2547.

_____, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธินันท์. "ศึกษาวิเคราะห์ภาษาสันสกฤตผสมในอัธยายที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลลิตวิสตระ". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลีสันสกฤต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

_____, บรรณาธิการ. **บาลีสันสกฤตวิชาการ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.

ประพจน์ อัศววิรุฬหการ. **โพธิสัตวจรรยา: มรรคาเพื่อมหาชน**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ปรีชา นุ่นสุข. **ศิลปะศรีลังกา**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2541.

พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พระ. **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2552.

พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับแปลภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด. 2539.

พุทธรักษ์ ปราบนอก, พระมหา. **"การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์คัมภีร์มหายานสุตราลังการ".** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง. **ความคิดสำคัญในปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. 2530.

ฟื้น ดอกบัว. **ปรัชญาอินเดีย**. นครปฐม : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

แย้ม ประพัฒน์ทอง, น.อ.. แปล. **คัมภีร์สุโพธาลังการ** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดตีพิมพ์พุทธศักราช 2504.

ราชวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ.9), พระ. **ข้อควรจำในวินัยมุข เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. **วินัยมุข เล่ม 1 หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.

_____ . **วินัยมุข เล่ม 2** หลักสูตรนักธรรมชั้นโท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516.

_____ . **วินัยมุข เล่ม 3** หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

_____ . **นวโกวาท** หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

วันรัต (จับ ฐิตธมโม), สมเด็จพระ. **นำเที่ยวในพระไตรปิฎก.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระวันรัต (จับ ฐิตธมโม) วัดโสมนัสวิหาร.

วิทย์ ศิวะศริยานนท์. **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2519.

วิภา กงกะนันทน์. **วรรณคดีศึกษา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.

สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, พระมหา. **พระพุทธศาสนามหายานในอินเดีย : พัฒนาการและสารัตถธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

สมชัย กุสลจิตฺโต, พระมหา. **พระพุทธศาสนา : นิกายสรวาสติวาท**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สมภาร พรมทา. **พระพุทธศาสนามหายาน : นิกายหลัก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย. **พุทธศาสนประวัติ ระหว่าง 2500 ปีที่ล่วงแล้ว**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุรวัฒน์, 2537.

เสฐียร พันธรังษี. **พุทธศาสนามหายาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543.

เสฐียรพงศ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2543.

เสถียร โพธินันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรบุคส์, 2519.

_____ . **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

_____ . **ปรัชญามหายาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.

_____ . **กระแสพุทธธรรมฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

แสง มนวิทูร. ผู้แปล. **ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา ฉบับพระปัญญาสามี**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชธรรมสุนทร ณ ฌาปนสถานวัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร, 2540**.**

แสวง อุดมศรี. **พระวินัยปิฎก 1,2,3**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

_____ . **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

สุนทร ณ รังษี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

_____ . **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2521.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. **ศิลปะอินเดีย**. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา. 2545.

_____ . **ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศใกล้เคียง** อินเดีย, ลังกา, ชวา, จัมปา, ขอม, พม่า, ลาว. กรุงเทพฯ: บริษัท พิฆเณศ พริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2538.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. **พุทธศาสนามหายาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, 2546.

_____ . **พระนาคารชุนะกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, 2548.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. **ศิลปะจามและศิลปะพม่า**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

_____ . **พระพิมพ์ปางเลไลย์ในศิลปะมอญ (ทวารวดี)** ในศรีทวารวดีถึงศรีรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2537.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **ความเข้าใจในเรื่องมหายาน**. กรุงเทพฯ : บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, 2542.

สำเนียง เลื่อมใส, ผู้แปล. **มหากาพย์เสานทรนันทะของอัศวโฆษ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

_____ . ผู้แปล. **มหากาพย์พุทธจริตของอัศวโฆษ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

_____ . ผู้แปล. **ภควัทคีตา : สาระและแนวคิดสำคัญทางปรัชญา**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

เสาวภา เจริญขวัญ. **วรรณคดีสันสกฤต**. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2526.

อมราภิรักขิต (อมโร เกิด), พระ. **สัตตปัพพบุพพสิกขาและบุพพสิกขาวรรณนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิศาสต์. **พระพุทธศาสนามหายาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2532.

_____ . **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2524.

ภาษาต่างประเทศ

ธมฺมปทฏฺฐกถาย ปฐโม ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533.

ธมฺมปทฏฺฐกถาย ทุติโย ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2533.

ธมฺมปทฏฺฐกถาย ตติโย ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532.

ธมฺมปทฏฺฐกถาย จตุตฺโถ ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532.

ธมฺมปทฏฺฐกถาย ปญฺจโม ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2528.

ธมฺมปทฏฺฐกถาย ฉฏฺโฐ ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2528.

ภิกฺขุปาฏิโมกฺขปาลิ. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์สุรวัฒน์, 2549.

วิสุทฺธมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ตติโย ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกํ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2523.

สมนฺตปาสาทิกาย นาม วินยฏฺฐกถาย ปฐโม ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.

สมนฺตปาสาทิกาย นาม วินยฏฺฐกถาย ทุติโย ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537.

สมนฺตปาสาทิกาย นาม วินยฏฺฐกถาย ตติโย ภาโค. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

Akira, Hirakawa. **A History of Indian Buddhism**. Honolulu : University of Havaii Press, 1990.

Bagchi, S., Edit. **Mūlasarvāstivādavinayavastu.** Vol.1. Darbhanga: The Mithila Institude, 1967.

Banerjee, Anukul Chandra. **Sarvāstivāda Literature**. Calcatta : The World Press Private Limited, 1979.

Bapat, P.V.. **2500 Years of Buddhism**. Delhi : Publications Division, 1971.

Bareau, André . **Les Sectes Bouddhiques du Petit Véhicule** . Saigon : École Française D'Extreme-Orient, 1955.

Barua, Dipakumar. **An Analytical Study of the Four Nikayas**. Culcatta : Rabindra Bharati University, 1971.

Bhattacharya, Narendra Nath . **History of Researches on Indian Buddhism**. Delhi : Munshiram Manoharlal, 1981.

Chau, Bhiksu Thich Minh. **The Chinese Madhyama Agama and the Pali Majjhima Nikaya** (A Comparative Study), Saigon : The Saigon Institude of Higher Buddhist Study, 1994.

Conze, Edward. **Buddhism : Its Essence and Development**. New York : Harper & Row, 1965.

Davids , T.W.Rhys. Edit. **Secred Books of the Buddhists**. Vol III. Oxford : The Pali Text Society, 1977.

Dutt, Nalinaksha. **Gilgit Manuscripts Vol 1**. Kashmier: Sreenagar,1939.

_____ . **Buddhist Sects in India**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1978.

_____ . **Mahayana Buddhism**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1978.

Edgerton, Franklin. **Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary**. **Vol**. II, Delhi : Munshiram Manoharlal, 1972.

Foucher, A.. **La Vie du Bouddha**. Paris : Boulevard Saint-Germain, 1949.

Gombrich, Richard. **The World of Buddhism : Buddhist Monks and Nuns in Society and Culture**. London, 1984.

Hinüber, Oskar von. **The Oldest Pali Manuscript : Four Folios of the Vinaya-Pitaka From the National Archives.** Kathmandu : Stuttgart, 1991.

I – Tsing. Takakusu, J (Translated). **A Record of the Buddhist Religion**. Second . Delhi : Munshiram Manoharlal, 1982.

Keith, Berriedale. **The History of Sanskrit Literature**. Delhi : Oxford University Press, 1973.

Kern, H.. **Manual of Indian Buddhism**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1974.

Lamotte, Étienne. **History of Indian Buddhism**. Louvain : Peter Press, 1988.

Malalasekera, G.P.. **Dictionary of Pali Proper Names**, 3 Vol., Oxford : The Pali Text Society, 1997.

Nakamura, Hajime. **A Companion to Contemporary Sanskrit**. Delhi : Munshiram Manoharlal, 1973.

_____ . **Indian Buddhism : A Survey with Bibliographical Notes**. Tokyo : Kufs Publication, 1980.

Nariman, J.K.. **Literary History of Sanskrit Buddhist**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1992.

Pachow, W.. **A Comparative Study of the Pratimoksa**. Delhi : Motilal Banarsidass, 2000.

Plamintr, Sunthorn. **Getting to know Buddhism**. Bangkok : Sahadhammika Ltd., 1994.

Potter, Harl H., ed. **Encyclopedia of Indian Philosophies**. Vol. 1, Bibliography. Delhi : Motilal Banarsidass, 1995.

Prebish, Charles S.. **Buddhist Monastic Discipline**. Delhi : Motilal Banarsidass, 2002.

Rahula, Walpola. **What the Buddha taught**. Bangkok : Haw Trai Foundation, 1990.

Takakusu, Junjiro. **The Essentials of Buddhist Philosophy**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1970.

The Book of the Discipline (Vinaya-Piṭaka) Vol.1-6. Oxford: The Pali Text Society, 1996.

Thomas, Edward J.. **The History of Buddhist Thought**. London : Rouldledge & Kegan Paul, 1971.

William, Paul. **Buddhist Thought**. London : Routledge & Kegan Paul Ltd., 2000.

Winternitz, Maurice . **History of Indian Literature**. Second . Delhi : Munshiram Manoharlal, 1972.

CD ROM

BUDSIR VI for Windows พระไตรปิฎก ประมวลคัมภีร์และแหล่งค้นพุทธศาสน์ ฉบับคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ปริวรรตอักษรไทยของจีวรวสฺตุและกรฺมวสฺตุ

จีวรวสฺตุ

จีวรวสฺตุนิ ปิณฺโฑทฺทานมฺ ।

ชีวโก ภางฺคกศฺไจว ตถา ทีรฺฆทศานิ จ ।
วรฺษาฉินฺนศฺจ วิชเญยะ
กาลกฺริยา อุปนนฺโท คฺลาโน ภวติ ปศฺจิมะ ॥ 1 ॥

ปิณฺโฑทฺทานมฺ ।

ชีวกศฺฉินฺนกาสฺรีณิ วรฺษาศาจิ นิษีทนมฺ ।
กณฺฑุสุคตเกาเศยา อูรฺณา ศาณก-กเษามกาะ ॥ 2 ॥

อุทฺทานมฺ ।

ขณฺโฑ โคปศฺจ สึหศฺจ ไวศาลี-คมนำ ตถา ।
เจลา ฤษิโกปศฺจ อามฺรปาลฺยภเยน จ ॥ 3 ॥
ศฺเรษฺฐี ภารฺยา ชีวโกตฺปตฺติ ไวทยากสฺย จ อาคมะ ।
ตกฺษศิลา ภทฺรงฺกร อุทฺมฺพระ การฺษมาปกะ ॥ 4 ॥
โรหิตกะ ราชโญทยานำ มถุรา มลฺลสฺรียาหิ จ
ยมุนา ศิวปถิกา ไวศาลฺยามกฺษิ ศตปที สปฺต ।
ราชคฤเห ปญฺจวสฺตูนิ ชีวกวรฺคะ สมุทฺทิตะ ॥ 5 ॥

วิเทเหษุ วิเทหราโช ราชฺยำ การยติ อิตฺถำ สผีตำ จ เกฺษมำ จ สุภิกฺขำ จากีรฺณพหุชนมนุษฺยำ จ । ตสฺย ขณฺฑปฺรมุขานิ ปญฺจมาลฺยศตานิ । ขณฺโฑ' คฺรามาลฺโย ธรฺเมณ ราชฺยำ การยติ นฺยายตศฺจ วยวหารานฺปศฺยติ ยตะ สรฺว เอว ชนกายสฺตนฺมุโข' วสฺถิตะ । เตน สทฺยศาตฺ กุลาตฺ กลตฺรมานีตมฺ । ส ตถาสารฺธำ กฺรีฑติ รมเต ปริจารยติ । ตสฺย กฺรีฑโต รมมาณสฺย ปริจารยตะ ปุโตฺร ชาตะ । ตสฺย ตฺรีณิ สปฺตกานฺเยกวึศติ ทิวสานฺปูรฺววทฺยาวทฺ โคป อิติ นามเธยำ วฺยวสฺถาปิตมฺ । ภูโย' ปฺยสฺย กฺรีฑโต รมมาณสฺย ปริจารยตะ ปุโตฺร ชาตะ । ตสฺยาปี ปูรฺวทฺวิสฺตเรณ สึห อิติ นามเธยำ วฺยวสฺถาปิตมฺ । โคปะ สึหศฺจ กฺรมศสฺตรุเณา สำวฤตฺเตา । ขณฺโฑ' คฺรามาตฺยะ ปูรฺวเมว ศูโร วิกฺรานฺตะ ปญฺจษุ กฤตาวี เย นามาตฺยานามคฺระ । ยทา ปุตฺรพลี ชาตสฺตทา ภูยสฺยา มาตฺรยา สฺรวามาลฺยานภิภูยาวสฺถิตะ । ตตสฺเต' มาตฺยา อุปหตเตชสะ ปรสฺปรำ สญฺชลฺปำ กฤตฺวา สญฺชาตามรฺษา ราชฺณะ สกาศำ คตาะ । ตโต' วสรำ ชฺญาตฺวา ราชานมูจะ । เทว โก ราชา । ราชา กถยติ । กุโต ภวตำ วิมรฺโษ' หำ ราชา โก'นฺย อิติ । เต กถยนฺติ । เทว ขณฺโฑ ราชา น เทวะ । ยทิ ตสฺยาภิรุจิตำ สฺยาทฺเทวำ ราชฺยาจฺจฺยาวยิตฺวา สฺวยเมว ปฏฺฏำ พทฺธฺวา ราชฺไยศฺวรฺยาธิปตฺยำ การเยทิติ । ราชา สำลกฺษยติ । สรฺว เอเต เตนาภิภูตาสฺเตน เภทำ กุรฺวนฺตีติ । ยาวทปเรณ สมเยน ราชา อมาตฺยคณปริวฤตสฺติฏฺจติ । ขณฺฑศฺจาคฺรามตฺโย' รฺถิปฺรตฺยรฺถิศตสหสฺรปริวฤโต ราชกุลำ ปฺรวิษฺจะ । ปูรฺณำ ตทฺราชกุลมวสฺถิตมฺ । ราชา กถยติ ।

ภวนฺตะ สรฺว เอวายำ ชนกาโย นิษฺกฺรามติ ।อมาตฺไยรวตาโร ลทฺธะ ।เต กถยนฺติ । สากฺษาตฺกฤตำ เทเวน ยโต วิชฺญาปยามะ ।ยทิ ขฌฺตสยาภิรูจิตมฺ สฺยาทฺเทวำ ราชฺยาจฺจยาวยิตฺวา สฺวยเมว ปฏฺฏำ พทฺธวา ราชฺไยศฺวรฺยาธิปตฺยำ การเยทิติ। กากศงฺกิโน หิ ราชานะ ।ส สำลกฺษยติ ।ยไตเต กถยนฺติ นูน เมวมิติ ।ส ตสฺยาวตารเปฺรกฺษี สำวฤตฺตะ ।มิตฺรามิตฺรมธฺยมา โลกาะ ।ยาวทปไระ ขฌฺตสฺยาโรจิตมฺ। ราชา ตวาวตารเปรกฺษฺยวติษฺฐเต ।กฺษมำ มนฺยสฺเวติ ।ตสฺย ศงฺกา สมฺตฺปนฺนา ।ส วิจารยตฺ ปฺรวฤตฺตะ ।กฺว คจฺฉามีติ ।ยทิ ศฺราวสฺตีมฺ คมิษฺยามิ ราชาธีนา ศฺราวสฺตี ตตฺราปฺเยษ เอวาทีนวะ । เอวำ วาราณสฺยำ ราชาคฤเห จมฺปายาเมกาธีนตฺวาเทษ เอวาทีนวะ ।ไวศาลี คณาธีนา । ยทฺทศานาม ภิปฺเรตำ ตทฺวีศตีนำ นาภิปฺเรตมฺ ।สรฺวถา ไวศาลีมฺ คจฺฉามีติ ।เตน ไวศาลกานำ ลิจฺฉวีนำ ทูตสำปฺ เรษณมฺ กฤตำ ।คจฺฉามฺยหำ ภวตำ พาหุจฺฉายายำ วสฺตุมิติ ।ไตราทรชาไตะ ปฺรติสนฺเทโศ ทตฺตะ । อิยเมว ไวศาลี สฺวาคตมาคจฺเฉติ ।ตตะ ขณฺเฑนาปฺรามาตฺเยน ชฺญาตย อาหูย อุกฺตาะ ।ภวนฺโต’ หำ ไวศาลีมฺ สมฺปฺรสฺถิโต เยษำ ยุษฺมากมภิรูจิตมิหาวสฺถานำ เต’ ภิติษฺฐนฺตุ เยษำ นาภิรูจิตำ เต สชฺชา ภวนฺตุคจฺฉามะ । โคปาลกาะ ปศฺปาลกาศฺโจกฺตาะ ।ยูยำ โคมหิษีะ เยน ไวศาลีมฺ เตน ขฐยต। ไปรูเษยา อุกฺตาะ ।สนฺนาหยต ไวศาลีมฺ คจฺฉาม อิติ। ตโต ชนกายเมวำ ปฺเรรยิตฺวา ราชฺญะ สกาศำ คตะ ปาทโยรฺนิปตฺย กถยติ। เทว กิญฺจิตฺกรณียมสฺติ। อุทฺทานำ คจฺฉามฺยวโลกิโต ภเวติ ।ราชา กถยตฺเยวำ ภวตุ คจฺเฉติ। โสทฺทานโศภำ การยิตฺวา สาราทานำ ศกเษฺวาโรปฺย อุปริ ขาทนียโภชนี เยน อจฺฉาทฺย สำปฺรสฺถิตะ ।อมาตฺไย: ศฺรุตมฺ ।ขณฺโฑ นิษฺปลายตีติ ।เต ตฺวริตำ ตฺวริตำ ราชฺญะ สกาศำ คตฺวา กถยนฺติ ।เทว ขณฺโฑ นิษฺปลายตีติ ।ราชา กถยติ ।ภวนฺโต คจฺฉต นิรวรฺตยเตติ। เต จตุรงฺคำ พลกายำ สนฺนาหฺย นิรฺคตาะ กถยนฺติ। ขณฺฑ เทโว ศพฺทยตีติ นิรฺวตยสฺเวติ। ส กถยติ ।ภวนฺโต ยุสฺมากำ ทีรฺฆราตฺรมยมาศฺวาสกะ ।อโห วต ขณฺฑะ กาลำ กฺรฺยานฺนิษฺปลาเยต วา อิติ। ส ยุษฺมากมลฺปกฤเฉณ ปริปูรณาะ। คจฺฉต นิษฺปลายตฺยยมิติ ।เต ราชฺญศฺจิตฺตานุรกษยา กาณฺฑกาณฺฑึ กฤตฺวา นิวฤตฺตา ราชฺญะ กถยนฺติ ।เทว นิษฺปลายิตะ ขณฺโฑ อคฺรามาตฺย อิติ ।ราชา กถยติ ।น โศภนมิติ กฤตฺวา ตูษฺณีมวสฺถิตะ ।ขณฺโฑ’ ปฺยนฺปูรฺเวณ ไวศาลีมฺ คตะ ।

เตน ขลุ สมเยน ไวศาลี ตฺริภิะ สฺกนฺไธะ ปฺรติวสติ ।ปฺรถเม สฺกนฺเธ สปฺต กูฏาคาร สหสฺราณิ สุวรฺณมไยรฺนิยูไหรฺมธฺยเม สฺกนฺเธ จตุรฺทศรูษฺยมไยรฺนิยูไหรธริเม สฺกนฺเธ เอกวีศติ สตามฺรมไถรฺนิรฺยูไหสฺเตษุ ยถาโยคำ มนุษฺยาะ ปฺรติวสนฺติ । อุตฺตมา มธฺยมา อธมาะ । ไวศาลฺยำ คเณน น มธฺยเม นาธริเม । ยา มธฺยเม สา ปฺรถเม ทาริกา ชายเต สา ปฺรถมเอว สฺกนฺเธ น มธฺยเม นาธริเม । ยา มธฺยเม สา ปฺรถเม สฺกนฺเธ ทียเต มธฺยเม วา นาธริเม । ยา’ ธริเม สา ตฺริษฺวปี สฺกนฺเธษุ ทียเต ।กนฺยายา อนิรฺวาหะ นานฺยตฺร ทียต อิติ । ไวศาลีสฺตฺรีรตฺนำ น กสฺยจิทฺทียเต । คณสามานฺยำ ปริโภชฺยเมว । ขณฺฑสฺย ปฺรธานปุรุษ อิติ กฤตฺวา ปฺรถเม สฺกนฺเธ คฤหำ ทตฺตมฺ । ตตฺร ปฺรติวสฺตุมารพฺธะ ।

ยทา คณะ สนิปตติ ตทาสาวาหูยมาโน'ปี น สนิปตติ ।ส ไวศาลไกรุจฺยเต । ขณฺฑ กสฺมาตฺ ตฺวํ น สนิปตสีติ ।ส กถยติ । สนิปติตาเทว อยมาทีนวะ ปฺราทุรฺภูโต นาหํ สนิปตามีติ। ไวศาลกาะ กถยนฺติ । ขณฺฑ สนิปาเต โก'ตฺร อาทีนโว ภวิษฺยตีติ । ส สนิปติตุมารพฺธะ । มตํ นานุปฺรยจฺฉติ । เต กถยนฺติ ।ขณฺฑ มตมนุปฺรยจฺเฉติ । ส กถยติ । มตมปี นานุปฺรยจฺฉามิ ยสฺมานฺมตาเทว เม อาทีนวาะ ปฺราทุรฺภูตา อิติ । เต กถนฺติ । อนุปฺรยจฺฉ มตมฺ । โก'ตฺราทีนโว ภวิษฺยตีติ ।ส จ นิคเม สนิปตติ มตํ จานุปฺรยจฺฉติ । ปูรฺวํ ไวศาลกา ลิจฺฉวโย ยสฺย กสฺยจิลฺเลข-มนุปฺเรจยนฺติ ส กรฺกศมนุปฺเรจยนฺติ । ยทา ตุ ขณฺโฑ มตํ ทาตุมารพฺธสฺตทา สานุนยํ ลิขนฺติ । เยษำ สานุนโย เลโข นีโต ภวติ เต ปรสฺปรำ สำชลฺปั กุรฺวนฺติ । ภวนฺตะ โก โยโค เยน ไวศาลโก คณะ ปูรฺวำ สกรฺกศำ ลิขติ อิทานีมฺ ตุ สานุนยมิติ । อปเร กถยนฺติ ।อสฺติ วิเศษะ ।วิเทหราชสฺย ขณฺโฑ นามา' คฺรามาตฺย อิหาคตสฺย มเตนา'นุวฺยวหรนฺติ เยนาษฺฐนา สานุนยํ ลิขนฺตีติ ।

ขณฺเฑน โคปสฺย สึหสฺย จ นิเวศนำ กฤตมฺ । สึหสฺย กฺรีฑโต รมมาณสฺย ปริจารยโต ทุหิตา ชาตา । ตสฺยาปี วิสฺตเรณ ชาติมหำ กฤตฺวา เจเลติ นามเธยำ วฺยวสฺถาปิตมฺ । สา ไนมิตฺติเกน ทฤษฺฏวา วฺยากฤตา ปุตฺรำ ชนยิษฺยติ । ส ปิตรำ ชีวิตาทฺ วฺยปโรษฺย สฺวยเมว ปฏฺฏำ พทฺธวา ราชฺยำ การยิษฺยตีติ ।ภูโย'สฺย กฺรีฑโต รมมาณสฺย ปริจารยโต ทุหิตา ชาตา ।ตสฺยา อปี วิสฺตเรณ ชาติมหำ กฤตฺโวปเจเลติ นามเธยำ วฺยวสฺถาปิตมฺ ।สาปี ไนมิตฺติเกน วฺยากฤตา ปุตฺรำ ชนยิษฺยติ ลกฺษณสมฺปูรฺณมิติ ।โคโป วฺยาโท วิกฺรานฺโต ไวศาลกานำ ลิจฺฉวีนามฺทฺยานานิ วินาศยติ । อุทฺยานปาไลรฺจยเต ।ไวศาลกา ลิจฺฉวโย วฺยาโท วิกฺรานฺตาะ ।มา เตษามฺทฺยานานิ วินาศเยติ । ส นิวารฺยมาโณ'ปี น สนฺติษฺฐเต । อุทฺยานปาไล: ขณฺฑสฺยาโรจิตมฺ । ปุตฺรสฺเต ไวศลกานำ ลิจฺฉวีนามฺทฺยานานิ วินาศยติ ।นิวารไยนมฺ । ลิจฺฉวโย วฺยาฑ วิกฺรานฺตา มา'สฺยานรฺถำ กริษฺยนฺติ। ส เตนาหูโยกฺตะ । ปุตฺร ไวศาลกา ลิจฺฉวโย วฺยาโท วิกฺรานฺตา มา เตษามฺทฺยานานิ วินาศย มา เต อนรฺถำ กริษฺยนฺตีติ । ส กถยติ । ตาต เอษามฺทฺยานานิ สนฺติ อสฺมากำ ตุ น สนฺติ । ส กถยติ । ปุตฺร อุทฺยานสฺยารฺถย คณำ วิชฺญาปยามีติ । เตน คโณ วิชฺญปโต มม ปุตฺรโยรฺทฺยานำ นาสฺติ । ตทรฺถำ มม อุทฺยาเน ปฺราสาทำ กฺรตุมิติ ।ไตสฺตาภฺยำ ชีรฺโณทฺยานำ ทตฺตมฺ ।ตสฺมินฺมหาศาลวฤกฺษะ । ตตฺไรเกน ภควตะ ปฺรติมา การิตา । ทฺวิตียเย วิหาระ ปฺรติษฺฐาปิตะ ตถา สฺถวิไรรปี สูตฺรานฺเต อุปนิพทฺธำ พุทฺโธ ภควานฺ ไวศาลฺยำ วิหรติ โคปสึหศาลวเน อิติ ।โคปะ อกฺริยาสหสฺราณิ กโรติ । ลิจฺฉวโย'วธฺยายนฺติ กฺษิปนฺติ วิวาจยนฺติ । ตตะ ขณฺเฑนาหูโยกฺตะ ।ปุตฺร คจฺฉ ตฺวมมุกกรฺวจำ ตตฺร สฺวาธิษฺฐตานฺ กรฺมานฺตานฺ การย ।ติษฺฐ มา คณปฺรโกโป ภวิษฺยตีติ ।ส ตตฺร คตฺวา สฺวาธิษฺฐิตานฺ กรฺมานฺตานฺ การยิตฺมารพฺธะ ।ยาวทปเรณ สมเยน ไวศาลฺยำ เสนาปติะ กาลคตะ । ไตะ ขณฺโฑ' คฺรามาตฺยะ เสนาปตฺเย สฺถาปีตะ । โส'ปี กำจิตฺ กาลำ ธรฺเมณ เสนาปตฺยำ การยิตฺวา กาลคตะ । ไวศาลโก คณะ สนิปติตะ ।กำ เสนาปตึ สฺถาปยามะ อิติ । ตตฺร เอเก กถยนฺติ ।

ขณฺเฑนาคฺรามาตฺเยน คณะ ปริปาลิตะ ।ตสฺไยว ปุตฺรำ สฺถาปยาม อิติ ।อปเร กถยนฺติ ।ตสฺย ปุโตฺร โคโป วฺยาโฑ วิกานฺตะ ।ยทฺยเสา เสนาปตฺเย สฺถาปฺยเต นิยตำ คณสฺย เภทำ กริษฺยติ ยสฺตุ ตสฺย ภฺราตา สึหะ ส สูรตะ สุขสำวาสะ ศกฺโนติ คณสฺย จิตฺตมาราคยิตุมฺ ।ยทิ คณสฺยาภิรุจิตำ ตำ เสนาปตึ สถาปยาม อิติ ।สรฺเวษามภิรุจิตมฺ ।เต สมฺภูย สึหสฺย สกาศำ คตาะ। สึห เสนาปยิตฺวำ ปฺรตีจฺเฉติ ।ส กถยติ ।มม ชเยษฺโฐ ภฺราตา โคปสฺตำ เสนาปตึ สถาปยเตติ । เต กถยนฺติ ।สึห น ยุษฺมากำ กุลกฺรมาคตำ เสนาปตฺยำ โย คณสฺยาภิรุจิตะ ส เสนาปติรฺภวติ।ยทิ ภวโต นาภิรุจิตำ วยมนฺยำ เสนาปตึ สถาปยาม อิติ।ส สำลกฺษยติ।ยตฺยสฺมากำ ปฺรติจฺฉามีติ คฤหาตฺ เสนาปตฺยมนฺยตฺร คมิษฺยติ ไนตตฺยุกฺตมฺ ।สรฺวถา ปฺรตีจฺฉามีติ।เตนา’ ธฺยวสิตมฺ।ส ไตรฺมหตา สตฺกาเรณ เสนาปตฺเย ปติษฺยาปิตะ। ไวศาลกาะ ปูรฺวำ ยสฺย เลขมนุปฺเรษยนฺติ ตสฺย ขณฺฑปฺรมุโข คณ อาชฺญาปยตีติ ลิขนฺติ ।ยทา สึหะ เสนาปติะ สำวฤตฺตสฺตทา สึหปฺรมุโข คณ อาชฺญาปยตีติ। ยาวทปเรณ สมเยน ยสฺมินฺกรฺวเกา โคปะ สฺวาธิษฺจิตานฺ กรฺมานฺตานฺ การยติ ตทา กรฺวกำ เลโข คตะ। โคเปโนทฺธาฏฺหฺย วาจิตะ।ส กถยติ।ภวนฺตะ ปูรฺวำ ไวศาลโก คณะ ขณฺฑปฺรมุโข คณ อาชฺญาปยตีติ ลิขนฺติ।อิทานึ สึหปฺรมุโข คณะ อาชฺญาปยตีติ ลิขนฺติ।กิมสฺมากำ ปิตา กาลคตะ อาชฺญาปยตีติ ลิขนฺติ।เต กถยนฺติ। กาลคตะ।ส สำชาตามรฺโษ ไวศาลึ คตฺวา กถยติ।ภฺราตะ ยุกฺตำ นาม ตว มยิ ชฺเยษฺฐตเร ติษฺฐติ เสนาปตฺยำ กรฺตุมิติ।สึเหน ตสฺย ยถาวฤตฺตมาโรจิมฺ। ส ไวศาลกานำ ลิจฺฉวีนำ สำชาตามรฺษะ สำลกฺษยติ। มม ไวศาลไกรสตฺการะ ปฺรยุกฺโต คจฺฉามิ ราชคฤหมิติ। เตน ราชฺโญ พิมฺพิสารสฺย ทูตปฺเรษณำ กฤตมฺ।อิจฺฉามิ เทวสฺย พาหุจฺฉายายำ วสฺตุมฺ। เตนาสฺย ลิขิตมฺ। สฺวาคตมฺ। อาคจฺเฉติ। ส ราชคฤหำ คตะ।ตโต ราชฺญา พิมฺพิสาเรณ อคฺรามาตฺเย สฺถาปิตะ। ยาวทปเรณ สมเยน ราชฺโญ พิมฺพิสารสฺยาคฺรมหิษี กาลคตา। ส กเร กโปลำ ทกฺตฺวา จินฺตาปโร วฺยวสฺถิตะ। โคเปน ส ทฤษฺฏ อุกฺตศฺจ। เทว กสฺยารฺถาย เทวะ กเร กโปลำ ทกฺตฺวา จินฺตาปโร วฺยวสฺถิต อิติ। ส กถยติ। อคฺรมหิษี เม กาลคตา กิมิติ น จินฺตาปรสฺติษฺฐามิ।อลำ เทว ตฺยชฺยาตำ โศกะ। อสฺติ มม ภฺราตฺรฺทุหิตฤทฺวยำ สูปเยาวนสำปนฺนำ เทวารหเมว। ตตฺไรกา วฺยากฤตา ปิตฤ มารกำ ปุตฺรำ ชนยิษฺยตีติ। ทฺวิตียา ตุ ลกฺษณสำปนฺนมิติ।ตตฺกตำ เทวสฺยารฺถาย อานยามิ।ยา สา วฺยากฤตา ลกฺษณสำปนฺนำ ปุตฺรำ ชนยิษฺยตีติ।ตโต โคเปน สึหสฺย เลโข’ นุปฺเรษิตะ । ราชฺเญ พิมฺพิรสฺยาคฺรมหิษี กาลคตา ตฺวมุปเจลามิห ปฺรษยาคฺรมหิษี ภวิษฺยตีติ।เตน ตสฺย ปฺรติเลโข วิสรฺชิตะ। ทูรมปี ปรมปี คตฺวา ตฺวเมวาสฺมาภิะ ปฺรษฺจวฺยะ।ยทฺภวตา กฤตำ ตตฺปรำ ปฺรมาณมิติ। ตฺวเมว ชานีเษ ยถา คเณน กฺริยาการะ กฤโต นานฺยตฺร กนฺยา ทาตวฺยา ฤเต ไวศาลกานิติ।กินฺตุ ตฺวมาคตฺโยทฺยาเน ติษฺฐ อหเมนามุทฺยานำ นิษฺกาศยิษฺยามิ। ตฺวำ คฤหีตฺวา คมิษฺยสีติ ।ตโต โคโป ราชานมวโลกฺย รถมารูหฺย ไวศาลึ สำปฺรสฺถิตะ।อนุรฺปูเวณ สำปฺราปฺตะ। อุทฺยาเน วฺยวสฺถิตะ। เตน ขลุ สมเยน ไวศาลฺยำ เทาวาริกะ กาลคโต’ มนุษฺยเกษูปปนฺนะ।เตน ไวศาลกานำ นิรฺเทศิตมฺ।

อหมมนุษเยษูปปนโน มม ยกษสถานำ การยต ฆณจำ จ ครีวายาม ปรลมพยต | ยทิ กศจิไทวศาลกานำ ปรตยรถิกะ ปรตยมิตร อาคมิษยติ อหำ ตาวทธณจาศวทำ กริษยามิ ยาวท คฤหีโต วา นิษปลายิโต เวติ | ไตรยกษะ ปรติรูปี กฤตวา ฆณจำ จ ครีวายำ พทธวา นฤตยคีตวาทิตรศพเทน พลิมาลโย ปหาเรณ ทวารโกษฐเก ปรติษฐาปีตะ | โคเปน สีหสย สำทิษฐม | อหมุทยาเน ติษฐามิ นิรคจเฉติ | ส ไวศาลกำ คณมวโลกย คฤหำ คตวา อุปจิลามาห | ตวำ ราชเญ พิมพิสาราย ทตตา | อลำ กุรุษเวตยุกตา | อุทยานำ นิรคจฉ | สา อลำกรตุมารพธา | เจลยา ทฤษฐา | สา กถยติ | กิมรถมลงกโรษิ | อหำ ทตตา | กสไม | ราชเญ พิมพิสาราย | สา กถยติ | อหำ ชเยษฐตรา ตวำ กถำ ทตตา | ยทเยวำ ตวมลงกุรุ | สา จาลำกโรติ | ฆณจา จ กริตุมารพธา | ไวศาลโก คณะ กษุพธะ ปรตยมิโตร' สวาหำ ไวศาลี ปรวิษจ อิติ | สีหะ สนตรสต อุปเจเลติ กฤตวา เจลามาทาย ลธุ ลธเวว นิรคตะ | โคโป' ปี สนตรสตะ เจลำ รเถ อาโรปย สำปรสถิตะ ไวศาลไกรทฤษจะ | เต เตน สารถ สำครามยิตุ มารพธาะ | ส ปญจสุ สถาเนษุ กฤตาวี เตน ปญจลิจฉวิศตานิ มรมณิ ตาฑิตานิ | ส กถยติ | ภวนโต มยา ยุษมากำ ปญจศตานิ มรมณิ ตาฑิตานยวศิษจ ชีวิเตนาจฉาทยามิ นิวรตเตติ | เต กถยนตเยกสกตโว' ปยสมากม น ปรธาติตะ | มุญจต สนนาหม | ไต: สนนาโห มุกตะ | ปญจ ศตานิ ภูไม นิปติตานิ ปราไณศจ วิยุกตานิ | ตตสเต ปุรุษรากษโส'ยมิติ กฤตวา ภีตา นิษปลายิตาะ | ไวศาลีมาคตย สำชลปี กรตุมารพธาะ | เอตไทวรมสมาภิรภวนโต พิมพิสารปุตราณำ นิรยาตยิตวยม | ยตรเลขยำ กฤตวา เปฑายำ ปรกษิปย ชตุมุทราตาปี กฤตวา สถาปยเตติ | ไตสตถา กฤตวา สถาปีตม | โคโป' ปยนุปูรเวณ ราชคฤหมนุปราปตะ กถยติ | อุปเจเล อวตเรติ | สา กถยติ | ตาต นาหมุปเจลา | เจลาหำ | กึ ตวยา มม นาโรจิตม | สา ตุษณีมวสถิตา | ตโต'เสา ทุ:ขี ทุรมนา ราชญะ สกาศำ คตะ | ราชญา ทฤษจ อุกตศจ | สวาคตำ โคป | อาคโต' สิ | อาคโต' สุมิ เทว | อานีตา อุปเจลา | เทว อานีตา จ | กึ กถยสิ | อุปเจเลติ กฤตวา เจลา อานีตา | อานียตำ ปศยามะ | สา ปรเวศิตา | ราชญา ทฤษจ า | อตีวรูปโยวนสมปนนา หารี สนนีวิษเย | สหทรศนา เทว ราชา อากษิปตะ กถยติ | ภวนโต โย หิ ปุตระ ปิตรำ ธาตยติ ส ราชยเหโตะ | ยทิ เม ปุตโร ภวิษยติ ตสย ชาตสไยวาหำ ปฏฏพนธำ กริษยามีติ | ตตสเตน มหตา ศรีสมุทเยน ปริณีตา | วิเทห วิษยาทานีตา ไวเทหีติ สำชญา สำวฤตตา | ส ตยา สารถ กรีฑติ รมเต ปริจารยติ | ยาวทปเรณ สม เยน ราชา พิมพิสาโร มฤคยานิรคตะ อนยตมสมีศจาศรมปเท ฤษิะ ปญจาชญะ ปรติวสติ | ยาวนมฤคะ ศรปรมปรยา สนตราสิตสตสย ฤเษราศรมปทานนิรคโต ราชญา ศเรณ มรมณิ ตาฑิตะ | ตโต' เสา ฤษิะ กรุทธะ กถยติ | กลิราช มม จณฑมฤโค'ปยาศรมปทำ ปริหรติ | ตวยา ตุ ศรโณปคโต มฤคะ ปรฆาติต อิติ | ส จ ราไชวมฤษิณา ปริภาษยเต | พลกายศจาคตะ กถยติ | เทวโก'ยำ ปริภาศเต | ราชา กถยติ | อหำ ภวนตะ | โย ราชานำ ปริภาษเต ตสย โก ทณโฑ เทว | ตสย พโธ ทณฑะ | ยทเยวำ ปริตยกโต เม อยมฤษิะ | ส ปรฆาติตุมารพธะ | ส ปรฆาตยมาโน

มิถฺยา ปฺรณิธานำ กโรติ | ยทหมเนน กลิราเชน อทูษณมการิ พธฺยะ | อุตฺสฤษฺฏสฺตตฺโรปปทฺเยยำ ยตฺไรนำ ชีวิตาทฺ วฺยปโรปเยยมฺ | ปฺนะ สำลกฺษยติ | ราชาน เอเต สุคฺปฺตาะ สุโคปีตาะ | ยทฺยหมนฺยตฺโรปปตฺตึ คฺรหิษฺยามีติ กทาจิตฺ ปฺรตฺยยำ นาราคยิษฺยามิ | สรฺวถา อเนน เม ปฺรณิธาเนน อสฺไย วาคฺรมหิษฺยาะ กุกฺษาวฺปปตฺติะ สฺยาทิติ | ส มิถฺยา ปฺรณิธานำ กฤตฺวา เจลายาะ กุกฺษาวฺปปนฺนะ | ยเมว ทิวสำ ปฺรติสนฺธิรฺคฤหีตสฺตเมว ทิวสำ รฺธิรวรฺษำ ปติตมฺ | เจลายาศฺจ โทหทาะ สมฺตฺปนฺนะ | อโห วตาหำ เทวสฺย ปฤษฺฐมำสานฺยุตฺปาจหฺโยตฺปาจหฺย ภกฺษเยยมิติ | เอษ จ วฤตฺตานฺโต ราชฺเญ นิเวทิตะ | ราชฺญา ไนมิตฺติกา อาหูย ปฤษฺฐาะ | เต อูจุะ | เทว โย'ยำ สกฺตโว เทวยาะ กุกฺษิมวกฺรานฺตสฺตสฺยายมนุภาว อิติ | ราชา จินฺตาปโร วฺยวสฺถิตะ | กถมสฺยา เทหทาะ ปฺรติวิโนทฺยต อิติ | อปไระ กุศลชาตีไยะ สมาขฺยาตมฺ | เทว ตูลิกายำ มำสปูรฺณำ ปฺราวฤตฺตึ เทวฺยา อาตฺมานมฺปนย อิติ | ตโต ราชฺญา มำสปูรฺณายา ตูลิกยา อาตฺมานำ เวษฺฏยิตฺวา เจลายา อุปนามิตมฺ | ตยา ปฤษฺธมำสมิติ กฤตฺวา ภกฺษิตมฺ | ตตสฺตสฺยา โย โทหทาะ ส ปฺรติวิคตะ | ภูโย'ปฺยสฺยา โทหท อุตฺปนฺนะ | อโห วตาหำ เทวสฺย รฺธิรำ ปีเวยมิติ | เอตทปิ ราชฺเญ นิเวทิตมฺ | ตโต ราชฺญา ปญฺจงฺขิกาะ ศิรา โมจยิตฺวา รฺธิรำ ปายิตา | โส'ปฺยสฺยา โทหทาะ ปฺรติวิคตะ | ยาวตฺปริปูรฺไณนวภิรฺมาไสะ ปฺรสูตา | ทารโก ชาโต'ภิรูโป ทรฺศนียะ ปฺราสาทิกะ | ยสฺมินฺนปิ ทิวเส ชาตสฺตสฺมินฺนปิ รฺธิรวรฺษำ ปติตมฺ | ภูโย ราชฺญา ไนมิตฺติกา อาหูย ปฤษฺฐาสฺเต กถยนฺติ | เทว ยถาศาสเตฺร ทฤศยเต นิยตมยำ ทารกะ ปิตรำ ชีวิตาทฺ วฺยปโรปฺย สฺวยเมว ปฏฺฏำ พทฺธวา ราชฺยำ การยิษฺยตีติ | ราชา สำลกฺษยติ | สรฺวถา ราชฺยารฺถมยำ มำ ชีวิตาทฺวฺยปโรปยติ | ตทสฺไม สฺวยเมว ราชฺยำ ทาสฺยามิ | กิมรฺถำ มำ ชีวิตาทฺ วฺยปโรปยิษฺยตีติ |

เตน ขลุ สมเยน ไวศาลฺยำ มหานาโม ลิจฺฉวิะ ปฏฺวิสติ | ตสฺโยทยาเน อามฺรวณมฺ | ตสฺมินฺนปฺยกสฺมาเทว กทลี สฺกนฺโธ ชาตะ | อารามิเกณ จ ทฤษฺฏะ | ตตฺสมนฺตรเมว ปุษฺปีตะ | เตน วิสฺมยชาเตน มหานามาย นิเวทิตมฺ | เตน ไนมิติกา อาหูย ปฤษฺฐาะ | เต กถยนฺติ | เทว ปฺรติปาลฺยตามฺ | สปฺตเม ทิวเส สฺผุฏิษฺยติ | ตนฺมธฺยาทฺทาริกา ภวิษฺยติ | ศฺรุตฺวา มหานาโม คฤหปติรฺภูยสฺยา มาตฺรยา วิสฺมยมาปนฺนสฺตสฺมึศฺโจทฺยาเน อารกฺษกานฺปุรุษานฺสมนฺตตะ สถาปยิตฺวา ทิวสานฺ คณยิตฺมารพฺธะ | ยาวตฺสปฺตเมทิวเส ตสฺมินฺนุทยาเน อปคตปาษาณรฺกรกรลฺลำ วฺยวสฺถาปิเต จนฺทนวาริปริษิกฺเต สุรภิธูปฆฺฆณฺฏิโกปนิพทฺเธ อามุกฺตปฏฺฏทามกลาเป ปุษฺปาวกีรเณ อเนกคีตวาทิตฺรนินาทิเต สุหฤตฺสำพนฺธิพานฺธวชนปริวฤโต มหตา ศฺรีสมุทเยน อนฺตะปุรสหิโต นิรฺคตสฺตสฺย ตสฺมึศฺโจทฺยาเน กฺรีฑโต รมมาณสฺย ปริจารยตะ กทลีสฺตมฺภะ สฺผุฏิตะ | ทาริกา ชาตาภิรูปา ทรฺศนียา ปฺราสาทิกา สรฺวางฺคปฺรตฺยางฺโคเปตา | ตโต มหานามสฺยาคฺรมหิษฺยาะ สำนฺยสฺตะ | สา กถยติ | เทวาสฺย นามเธยำ วฺยวสฺถาปฺยเต | มหานามะ กถยติ | อิยำ ทาริกา'มฺรวนาลฺลพฺธวา | ภวตฺวสฺยา' มฺรปาลี นาเมติ | ยาวนฺมหานาโม คฤหปติรฺทฺยานาตฺสฺวคฤหำ คต อามฺรปาลี ทาริกา

อุนฺนียเต จรฺยเต ปูรฺววทฺยาวนฺมหตี สำวฤตฺตา | ตสฺยา วรา อาคจฺฉนฺติ เกฺราฌฺจาะ ศากฺยาศฺจานฺเย นานาเทศนิวาสิโน ราชปุตฺรา | อมาตฺยปุตฺราะ | ธนินะ | ศฺเรษฺฐินะ | สารฺถวาหาะ | มหานาโม คฤหปติะ สำลกฺษยติ | ยสฺไยว น ทาสฺยามิ ตสฺไยว ทฺวิทฺ ภวิษฺยามิ | อปี ตุ คเณน กฺริยาการะ กฤตะ | คณำ ตาวทวโลกยิษฺยามีติ | เตน ไวศาลโก คณะ สำนิปาติตะ | ศฤณฺวนฺตุ ภวนฺโต พฺราหฺมณา คฤหปตโย มโมทฺยาเน ทาริกา อุตฺปนฺนา | สา มยา อาปายิตา โปษิตา สำวรฺธิตา | ตามหำ สฺพกุลวำ ศปฺรติรูปกสฺย กสฺยจิตฺ ภารฺยารฺถมนุปฺรยจฺฉามิ | คณ อวโลกิโต ภวตฺวิติ | เต กถยนฺติ | คฤหปเต คเณน ปูรฺวเมว กฺริยาการะ กฤตะ กนฺยา อนิรฺวาหา สฺตฺรีรตฺนำ คณโภคฺยมิติ | ตทานียำ ตาวทเสา | ทาริกำ ปศฺยามะ กีทฤศีติ | สา เตน คณมธฺยำ นีตา | ตำ รูปเยาวนสำปนฺนามฺ ทฤษฏฺวา สรฺว เอว คโณ วิสฺมโยตฺผุลฺลทฤษฏิะ สมนฺตโต นิรีกฺษิตุมารพฺธะ กถยติ จ | คฤหปเต สฺตฺรีรตฺน เมตทฺ คณโภคฺยมฺ น กสฺยจิทฺเทยมิติ | ตโต มหานาโม คฤหปติรฺทฺรุมนาะ สฺวคฤหำ คตะ | ส กเร กโปลำ ทตฺตฺวา จินฺตาปโร วฺยวสฺถิตะ | อามฺรปาลฺยา ทฤษฺฏะ ปฤษฺฏศฺจ | ตาต กิมสิ จินฺตาประ | ปุตฺริ ตฺวำ สฺตฺรีรตฺนมิติ กฤตฺวา คณโภคฺยา สำวฤตฺตา | มม มโนรโถ น ปริปูรฺณะ | ตาต กึ ตฺวำ ปราธีนะ | ปุตฺริ คเณน ปูรฺวเมว กฺริยาการะ กฤตะ สฺตฺรีรตฺนำ คณโภคฺยมิติ | ตฺวำ จ สฺตฺรีรตฺนมโต' หมนีศฺวร อิติ | สา กถยติ | สมยโต'หำ คณโภคฺยา ภวามิ ยทิ เม คณะ ปญฺจวรานนุปฺรยจฺฉติ | ปฺรถเม สฺกนฺเธ คฤหำ ททาติ | เอกสฺมินฺ ปฺรวิษฺเฏ ทฺวิตีโย น ปฺรวิศติ | ยศฺจ ปฺรวิศติ ส ปัจ การฺยาปณศตานฺยาทาย | ยทา คฤหวิจโย ภวติ มม คฤหำ สปฺตเม ทิวเส ปฺรตฺยเวกฺษยเต | นิสฺกาสะ ปฺรเวศศฺจ มทฺคฤหำ ปฺรเวกฺษยตำ น วิจารฺยต อิติ | มหานาเมน คณสฺยามฺรปาลี สนฺเทโศ นิเวทิตะ | คณะ กถยตฺเยวำ ภวตุ | ยตฺ กถยติ ปฺรถเม สฺกนฺเธ คฤหมิติ | สฺตฺรีรตฺนมสาวรหตฺเยว ปฺรถเม สฺกนฺเธ คฤหมฺ | ยตฺ กถยตฺเยกสฺมินฺปฺรวิษฺเฏ ทฺวิตีเยน น ปฺรวิษฺฏวฺยมิติ | เอตทปี ยุกฺตมฺ | ปฺรติกรุษฺฏเมตทฺไวราณำ ยทฺต สฺตฺรีไวรมฺ | ยทฺเยกสฺมินฺปฺรวิษฺเฏ ทฺวิตียะ ปฺรวิศติ นิยตมนฺโยนฺยวิปฺรฆาติโก ภวิษฺยติ | ยตฺ กถยติ ยะ ปฺรวิศติ เตน ปัจการฺยาปณศตานฺยาทาย ปฺรเวษฺฏวฺยมิติ | เอตทปี ยุกฺตมฺ | อวศฺยำ ตสฺยาวสฺตฺราลงฺกเรณ ปฺรโยชนมฺ | ยตฺ กถยติ สปฺตเม ทิวเส คฤหวิจยะ กรฺตวฺย อิตฺเยตทปี ยุกฺตมฺ | ปูรฺวำ วา กฺริเยต ปศฺจาทฺวา โก'ตฺร วิโรธะ | ยตฺ กถยติ นิษฺกาสะ ปฺรเวโศ (วา) มนุษฺยาณำ น วิจารณีย อิตฺเยตทปี ยุกฺตมฺ | เวศฺยาเสา | ยทิ ปุรุษาณำ นิษฺกาสะ ปฺรเวโศ (วา) วิจารยต กสฺตสฺยา คฤหำ ปฺรเวกฺษยติ | ตโต คเณน ตสฺยาะ ปญฺจ วรา ทตฺตาะ | คณโภคฺยา สำวฤตฺตา | ไวศาลกา ลิจฺฉวยสฺตสฺยา คฤหำ ปฺรเวษฺฏุมารพฺธาะ ปริจารยิตุมฺ | ตตฺร เกษำจิทฺตปฺตวิฏฺวาตฺสหทรฺศนาเทว ราโค วิคจฺฉติ | เกษำจิตฺสฺปรฺศนาเทว | กศฺจิตฺตยา ปุรุษ การฺยำ กโรติ | สา สำลกฺษยติ | อุปายสำวิธานำ กรฺตวฺยมิติ | ตยา นานาเทศนิวาสินศฺจิตฺรกรา อาหูย อุกฺตาะ | ภวนฺโต เยน ยาทฤโศ ราชา วา ราชมาตฺโร วา ธนี วา ศฺเรษฺฐี วา วณิกฺ วา สารฺถวาโห วา ทฤษฺฏะ ส ตตฺตาทฤศำ ภิตฺเตา ลิขตฺวิติ | ไตรฺยถา ทฤษฺฏา ลิขิตาะ | ตต อามฺรปาลี นานาลำการ

วิภูษิตา จิตฺรกรฺม ปฺรตฺยเวกฺษเต ปฤจฺฉติ จ | อยํ ภวนฺตะ กตระ |อยํ ราชา ปฺรทฺโยตะ|อยมประ กะ| ราชาปฺรเสนชิตฺโกสละ| อยมประ กะ| อุทยโน วตฺสราชะ| อยมประ กะ| ราชา มาคธะ ศฺเรณฺโย พิมฺพิสาระ|เอวํ สฺรเว ตยา ปฤษฺฏาสฺไตรปี สรฺไวะ สมาขฺยาตาะ|ตตสฺตยา สรฺวานฺ ปฺรตฺยเวกฺษย พิมฺพิสาเร ทฤษฺฏิรนิปาติตา| สา สัลกฺษยติ| ยาทฤโศ'สฺย ปุรุษสฺยาโรหปริณาหะ ศกฺษยตฺเยษ มยา สารฺธํ ปริจารยิตุมิติ| ยาวทปเรณ สมเยน ราชา มาคธะ ศฺเรณโย พิมฺพิสาร อุปริ ปฺราสาทตลคโต'มาตฺยคณปริวฺฤตะ สตฺกถยา ติษฺฐติ| ภวนฺตะ เกน กีทฤศี เวศฺยา ทฤษฺฏา| โคปะ กถยติ|เทว ติษฺฐนฺตุ ตาวทนฺยาะ| ไวศาลฺยามามฺรปาลี นาม เวศฺยา อตีวรูปเยานสัปนฺนา จตุ:ษษฺจิกลาภิชฺญา เทวสฺไยโวปโภคฺยา| ส กถยติ | โคป ยทฺเยวํ คจฺฉาโม ไวศาลึ ตยา สารฺธํ ปริจารยามะ ส กถยติ| เทวสฺย ไวศาลกา ลิจฺฉวโย ทีรฺฆราตฺรํ พาธกาะ ปฺรตฺยรฺถินะ ปฺรตฺมิตฺราะ| มา เต อนรฺถํ กริษฺยนฺติ| ราชา กถยติ| ภวติ ขลุ ปุรุษาณำ ปุรุษสาหสม्| คจฺฉามะ| ส กถยติ| ยทิ เทวสฺยาวศฺยนิรฺพนฺโธ คจฺฉามะ| ส รถมภิรูหฺย โคเปน สารธมฺ ไวศาลึ สมฺปฺรสฺถิโต'นุปฺรเวณ ไวศาลึ คตะ| โคป อุทฺยาเน สฺถิตะ|ราชา อามฺรปาลฺยา คฤหำ ปฺรวิษฺฏะ|ยาวทฺ ธณฺฏา รฏิตุ มารพฺธาะ|ไวศาลกาะ กฺษุพฺธาะ| ภวนฺตะ โกปฺยสฺมากมมิตฺรกะ ปฺรวิษฺฏะ| ธณฺฏา รฏตีติ| อุจฺจศพฺโท มหาศพฺโท ชาตะ|ราชา พิมฺพิสาร อามฺรปาลึ ปฤจฺฉติ| ภทฺเร กิเมตตฺ| เทว คฤหวิจยะ กฺริยเต| กสฺยารฺถาย|เทวสฺย ปฺรติปตฺตวฺยมฺ| กึ นิษฺปลาเย| เทว มา โกลาหโล ภว| สปฺตเม ทิวเส มม คฤหวิจย อาปทฺยเต|สปฺตาหำ ตาวทฺ กฺรีฑ รมสฺว ปริจารย สปฺตาหสฺยาตฺยยาตฺ กาลชฺญา ภวิษฺยามีติ| ส ตยา สารฺธํ กฺรีฑติ รมเต ปริจารยติ ยาวทามฺรปาลี อาปนฺนสกฺตฺวา สำวฤตฺตา| ตทา พิมฺพิสาราย นิเวทิตมฺ| เทว อาปนฺนสกฺตฺวาสฺมิ สำวฤตฺเตติ| เตน ตสฺยา วิรลี องฺคุลิมุทฺรา จ ทตฺตา| อุกฺตา จ| ยทิ ทาริกา ภวติ ตไวว| อถ ทารกะ| เอตำ วิรลึ ปฺราวฤตฺย องฺคุลิมุทฺรำ จ คฺรีวายำ พทฺธา มตฺสกาศ ปฺเรษยสิ|(ส) จ นิรฺคตฺย โคเปน สารธ รถมภิรูหฺย สัปฺรสฺถิตะ| ฆณฺฏา ตูษฺณีมวสฺถิตา| เต กถยนฺติ | ภวนฺโต'มิตฺรโก นิรฺคตะ สมนฺเวษยาม อิติ| ปญฺจลิจฺฉวิศตานิ พทฺธโคธางฺคุลิตฺราณานิ ราชฺโญ พิมฺพิสารสฺย ปฤษฺฐตะ สมนฺุพทฺธานิ| โคเปน ทฤษฺฏานิ| ส กถยติ| เทว ไวศาลิกา ลิจฺฉวย อาคตาะ| กิเมภิะ สารฺธं เทโว ยุธฺยเต| อโหสฺวิตฺ รถำ วาหยสีติ| ส กถยติ| อหำ ศฺรานฺตโก รถำ วาหยามิ| ตฺวเมว เอภิะ สารฺธं ยุธฺยสฺเวติ| ส ไตะ สารฺธं โยทฺธุมารพฺธะ|ไวศาลไกะ ปฺรตฺยภิชฺญาตะ| เต กถยนฺติ| ภวนฺตะ ส เอวายำ ปุรุษรากฺษโส นิวรฺตามห อิติ| เต ปฺรตินิวฤตฺตา ไวศาลึ คตาะ| สำนิปตฺย ปุนะ กฺริยาการ กฤตาะ| ภวนฺต เอตทปี ไวรมสฺมาภิรฺ พิมฺพิสารปุตฺราณำ นิรฺยาตยิตวฺยมิติ|

ยาวนฺนวานำ มาสานามตฺยยาทามฺรปาลี ปฺรสูตา| ทารโก ชาตะ|อภิรูโป ทรฺศนียะ ปฺราสาทิโก ยาวทฺนฺนีตศฺจริโต มหานฺสำวฤตฺตะ|ส ไวศาลไกรฺลิจฺฉวิทารไกะ สารฺธं กฺรีฑำสฺไตร ปฺริยมฺกฺตะ|ภวนฺโต' สฺย ทาสีปุตฺรสฺย กะ ปิตา|อเนกศตสหสฺรนิรฺชาโต'ยมิติ|ส ปรฺรุทนฺ มาตฺระ

สกาศมฺปสกฺรานฺตสฺตโยจฺยเต | ปุตฺร กิมรฺถ โรทิษีติ | เตน สรฺว วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | สา กถยติ | ปุตฺร ยทิ ภูยะ ปถจฺฉนฺติ วกฺตวฺยสฺตาทฤโศ มม ปิตา โย ยุษฺมากเมสฺยาปี นาสฺตีติ | ยทิ กถยนฺติ | กตร อิติ | วกฺตวฺยา ราชา พิมฺพิสาร อิติ | ยาวตฺส ไต: สารฺธ ภูยะ กฺรีฑิตุมารพฺธะ ส ไตสฺตไถ โวกฺตะ | ส กถยติ | ตาทฤโศ เม ปิตา โย ยุษฺมากเมกสฺยาปี นาสฺติ | กตระ | ราชา พิมฺพิสาระ | เต ภูยสฺยา มาตฺรยา ตาฑยิตุมารพฺธาะ | ภวนฺโต โย'สมากำ ศตฺรุะ โส'สฺย ปิเตติ | เตน รุทตา ยถาวฤตฺตำ มาตฺราขฺยาตมฺ | สา สำลกฺษยติ ไวศาลกา ลิจฺฉวโย วฺยาฑา วิกฺรานฺตาะ | สฺถานเมตาทฺ วิทฺยเต ยเทนำ ปฺรติธาตยิษฺยนฺติ | สา ไจวำ จินฺตาปารา | สำพหุลาศฺจ วณิชะ ปณฺยมาทาย ราชคฤหำ สำปฺรสฺถิตาะ | ตยา ต อุปลพฺธา อุกฺตาศฺจ อเนนาวฺคุลิมุทฺรเกณ ภาณฺฑำ มุทฺรยิตฺวา คจฺฉต | อศฺวลฺกา คมิษฺยถ | เอตำ จ ทารกำ ราชคฤหำ นยต | เอตทวฺคุลิมุทฺรกำ คฺริวายำ พทฺธา ราชกุลทฺวาเร สฺถาปยิษฺยถ | ไตะ ปฺรติชฺญาตมฺ | เอวำ ภวตฺวิติ | ปุณฺโช'ปี มุกฺตาหรำ ทตฺวา'ภิหิตะ | ตฺตร ตฺวยา ราชฺโญ'รฺถาธิกรเณ นิษณฺณสฺย มุกฺตาหารำ ปาทโยะ สฺถาปยิตฺวาภิรุหฺโยตฺสงฺเค นิษกฺตวฺยมฺ | ยทิ กศฺจิตฺ กถยติ นายำ ทารโก วิเมตีติ | ส วกฺตวฺยะ | อสฺติ กศฺจิตฺปุตฺระ ปิตฺรฺพิเมตีติ | ส วณิคฺภิะ สารฺธมนุปฺรฺเวณ ราชคฤหำ คตะ | ไตะ สฺนปยิตฺวาวฺคุลิมุทฺรเกณาลำกฤตฺย ราชทฺวาเร สถาปยิตะ | ส เยน ราชา เตโนปสกฺรานฺตะ | อุปสกฺรมฺย มุกฺตาหารำ ปาทโยะ สฺถาปยิตฺโวตฺสคมภินิษณฺณะ | ราชา กถยติ | ภวนฺโต นายำ ทารโก พิเมตีติ | ส กถยติ | ตาต อสฺติ กศฺจิตฺปยุตฺระ ปิตฺรฺพิเภตีติ | ตโต ราชฺญาภยศพฺเทน สมุทาจริต อิติ | อมโย ราชกุมาโร'ภโย ราชกุมาร อิติ สำชฺญา สำวฤตฺตา |

ราชา พิมฺพิสาโร'ตีว ปรทารภิรตะ | อุไปติ หสฺติกนฺธาภิรูโฒ นคเร รฤยาะ | อาโลเลกฺษโณ' นฺวาหิณฺฑเต | เตน ขลุ สมเยน ราชคฤเห'นฺยตระ เศฺรษฺจี อาฒฺโย มหาธโน มหาโภคี | เตน สทฤศาตฺกุลาตฺกลตฺรมานีตมฺ | ปูรฺววตฺปริจารยติ | โส'ปเรณ สมเยน ปตฺนีมามนฺตฺรยเต | ภทฺเร คจฺฉามิ ปณฺยมาทาย เทศานฺตรมิติ | สา กถยตฺยารฺยปุตฺร เอวำ กฺรุษฺเวติ | ส ปณฺยมาทาย เทศานฺตรำ คตะ โสปสฤษฺฏามฺพรวสนา กฺเลเศารฺพาธิตุมารพฺธา | ราชา พิมฺพิสาโร หสฺติสฺกนฺธาธิรูฒเสฺตสฺยา คฤหสมีเปน คจฺฉติ | ตยา จ วาตายนสฺถยา ราชฺญะ สฺรคฺทามำ กฺษิปฺตมฺ | ตโต ราชฺญา ทฤษฺฏา อุกฺตา จ | อาคจฺเฉติ | สา กถยติ | เทว ชิหฺเนมิ | ตฺวเมว ปฺรวิโศติ | ตโต ราชา ปฺรวิษฺฏะ | ส ตยา สารฺธำ ปริจารยติ | สา ตสฺมินฺสมเย กลฺยาณี ฤตุมตี อาปนฺนสกฺตฺวา สำวฤตฺตา | ตถา ราชฺเญ นิเวทิตมฺ | เทว อาปนฺนสตฺตฺวาสฺมิ สำวฤตฺตา | ตโต ราชฺญา ตสฺยาปี องฺคุลิมุทฺรกญฺจิตฺรา จ วิรลี ทตฺตา | อุกฺตา จ | ยทิ ตาวทฺทารโก ภวติ | เอตำ วิรลิกำ ปฺราวฤตฺย องฺคุลิมุทฺรกำ จ คฺรีวายำ พทฺธฺวา มม ปฺเรษยิษฺยสิ | อถ ทาริกา ตไวเวตฺยุกฺตา | ราชา ปฺราการนฺตะ | ยาวทเสา สารฺธวาหะ สำปนฺนารฺโถ ราชคฤหสมีปมาคตะ | เตน ปตฺนยาทิ สำทิษฺฏำ ภทฺเร ปฺราโมทฺยมฺตฺปาทย | สฺวสฺติตะ สำปนฺนารฺโถ'หมาคตะ | กิยกฺตไมรฺทิวไสราคต เอเวติ | สา ศฺรุตฺวา กถิตา | มยา เอวำ รูปมกฤตฺยำ กฤตำ ส จาคตะ | กถมตฺร ปฺรติปกฺตวฺยมิติ | ตยา เอย วฤตฺตานฺโต ราชฺเญ นิเวทิตะ | ตโต ราชฺญา

ปฺรติเทโศ ทตฺตะ | นิรฺวิศังกา ติษฺย | อหำ ตถา กริษฺเย ยถา น ศีฅฺรมาคมิษฺยตีติ | ราชฺญา ตสฺย ทูโต' นุเปฺรษิตะ | สารฺถวาห มมามุเวนามุเกน จ รตฺเนน ปฺรโยชนมฺ | เตน วินา ตฺวยา อิห น ปฺรเวษฺฏวฺยมิติ | ส เตษำ รตฺนานามรฺถาย ทูรตรำ ปฺรวิษฺฏะ | สาปี นวานำ มาสานามตฺยยาตฺปฺรสูตา | ทารโก ชาตะ | อภิรูโป ชาตะ ปฺราสาทิกะ | อศิกฺษิตปณฺฑิโต มาตฤคฺรามะ | ตยา เปฑายำ ปฺรกฺษิปฺย ฅฤตสฺย มฅฺนศฺจาปฺยำ ปูรยิตฺวา อำคุลิมุทฺรกำ คฺรีวายำ พทฺธวา วิรลิกยา ปฺรจฺฉาทฺย ปฺเรษฺยทาริกา อภิหิตา | คจฺฉ ตฺวเมตำ เปฑำ ราชกุลทฺวารำ นีตฺวา มณฺฑลกำ กฤตฺวา ปฺรทีปฺ ปฺรชฺวาลฺย เอกานฺเต ติษฺย ยาวตฺเกนจิท คฤหีต อิติ | ตยา ยถากฤตำ ยาวทฺราชา อุปริ ปฺราสารทตลคโต อภเยน ราชกุมาเรณ สารฺธำ ติษฺยติ | เตน ราชกุลทฺวาเร ปฺรทีโป ทฤษฺฏะ | ตตะ ไปรฺเษยาณามาชฺญา ทตฺตา | ปศฺยต ภวนฺตะ กิเมษ ราชกุลทฺวาเร ปฺรทีโป ชฺวลกีติ | ไตรฺทฤษฺฏวา นิเวทิตมฺ | เทว เปฑา ติษฺยตีติ | ส กถยตฺยานย อิติ | อภเยน จ ราชกุมาเรณภิหิตมฺ | เทว ยทตฺร เปฑายำ ตนฺมม ทาตฺรมหตีติ | ราชฺญา ปฺรตฺยภิชฺญาต เอวมสฺตฺวิติ | ยาวทฺราชฺญา เปฑา อุปนามิตา | ราชา กถยตฺยุทฺธาฏยต | อทฺธาฏิตา ยาวทฺ ทารกะ | ราชา กถยติ | กิมยำ ชีวตฺยาโหสฺวินิมฤต อิติ | ไตะ สมาขฺยาตำ ชีวตีติ | ตโต ราชฺญา องฺคุลิมุทฺรกำ วิรลิกำ จ ปฺรตฺภิชฺญาย ส ราชกุมาราย ทตฺตะ | ส เตนาปายิตะ โปษิตะ สำวรฺธิตะ | ราชฺญา ชีวกวาเทน สมุทาจริโต'ภเยน จ ราชกุมาเรณ มฤต อิติ ชีวกะ กุมารภฤโต ชีวกะ กุมารภฤต อิติ สัชฺญา สำวฤตฺตา | ยาวทปเรณ สมเยน ชีวกะ กุมารภฤโต มหานฺสำวฤตฺตะ | โส'ภเยน สารฺธำ สำคณิกยา ติษฺยติ | อชาตศตฺรุะ กุมาโร' ชฺญาต เอว ราชตฺเว วฺยากฤตะ | วยมปี กิญฺจิจฺฉลฺปี ศิกฺษามเห ยทสฺมากมุกฺตรกาลำ ชีวิกา ภวิษฺยตีติ | ไต ไจวำ มนฺตฺรยิเตา | รถการศฺจ ศุกฺลวาหาะ ศุกฺลวาโสภิะ ปุรุไษะ ปริวฤโต ราชกุลำ ปฺรวิศติ | โส'ภเยน ราชกุมาเรณ ทฤษฺฏสฺเต นานฺเย จ ราชปุรุษาะ ปฤษฺฏาะ ก เอษ อิติ | เต จ กถยนฺติ รถการะ | กิเมษ ลภเต | วฤตฺติมฺ | (ส) สัลกฺษยติ | อหมปี รถการตฺวำ ศิกฺเษ | เทวมวโลกยามิติ | ส ราชฺญะ สกาษมุปสำกฺรมฺย กถยติ | เทว อหมปี รถการตฺวำ ศิกฺเษ อิติ | ราชา กถยติ | ปุตฺร กึ ตไวษา ชีวิกา ภวิษฺยตีติ | ตาต ราชปุตฺเรณ สรฺวศิลฺปานิ ศิกฺษิตวฺยานิ | ปุตฺร ยทฺเยวำ ศิกฺษสฺว | รถการตฺวำ ส ศิกฺษยิตฺมารพฺธะ | ชีวเกนาปี ไวทโย ทฤษฺฏะ ศุกฺลวาโสภิะ ปุรุไษะ ปริวฤโต ราชกุลำ ปฺรวิศนฺ | เตนาปเร จ ปฤษฺฏาะ ก เอษ อิติ | ไตะ สมาขฺยาตมฺ | ไวทยะ | กิมยำ กโรติ | จิกิตฺสามฺ | ยทฺยาตฺโร ชีวตฺยภิสารำ ลภเต | อถ ปฺเรโต น มารฺคฺโย น ปฤจฺฉถะ | ส สัลกฺษยติ | ไวทฺยกำ ศิกฺเษย อิติ | ส ปิตฺุะ สกาศมุปสำกฺรมฺย กถยติ | เทว อนุชานีหิ ไวหฺยกำ ศิกฺเษ อิติ | ราชปุตฺรสฺตฺวำ กึ ไวทฺยกตฺเวน กโรษิ | เทว ราชปุตฺเรณ สฺรวศิลฺปานิ ศิกฺษิตวฺยานิ | ปุตฺร ยทฺเยวำ ศิกฺษสฺว | ส ไวทฺยกำ ศิกฺษยิตฺมารพฺธะ | เตน ไวทฺยกำ ศิกฺษิตมฺ | ส กปาลีโมจนึ ตุ วิทฺยำ น ชานาติ | เตน ศฺรุตมฺ ตกฺษศิลายามาตฺเรโย นาม ไวทฺยราชะ | ส กปาลโมจนึ วิทฺยำ ชานีเต อิติ | ส ราชฺญะ สกาศมุปสำกฺรมฺย กถยติ | เทว คจฺฉามิ ตกฺษศิลามฺ | กิมรฺถมฺ | ตตฺราตฺเรโย นาม ไวทฺยราชะ | ส กปาลโมจนึ วิทฺยำ ชานีเต |

ตำ คฺรหีษฺยามิ ।ปุตฺร กึ นุ ตไวษา ชีวิกา । เทว ไวทฺยโก’ถวา น ศิกฺษิตวฺยะ । อถวา ศิกฺษิตะ กรฺตวฺยะ। ปุตฺร ยทฺไยวำ คจฺฉ । เตน ราชฺเญ ปฺษฺกรสาริเณ สำทิษฺฏมฺ । เอษ มม ปุตฺโร ไวทฺยกำ ศิกฺษิตุมาตฺไรยสฺย สกาศำ คจฺฉตฺยสฺย สรฺวโยโคทฺวหนำ กรฺตวฺยมิติ । โส’นุปฺรฺเวณ ตกฺษศิลาม นุปฺราปฺตะ । ปฺษฺกรสาริณา จ เลขำ วาจยิตฺวา อาตฺเรยสฺย สมรฺปีตะ । เอษ ราชปุตฺรสฺวตฺสกาศ มุเปตฺยาคโต ไวทฺยกเมนำ ศิกฺษยสฺเวติ। อาตฺเรยสฺตสฺโยปเทศำ กโรติ। โส’ลฺปตรมุปทิศติ ชีวกะ สวิเศษำ คฤหฺณาตฺยาจรติ อาตฺเรยสฺย ยทา คฺลานาวโลกโย คจฺฉติ ตทา เอกมาทาย คจฺฉติ। โส’ปเรณ สมเยน ชีวกมาทาย คตะ। เตนาตฺรสฺย ไภษชฺยำ วฺยุปทิษฺฏมฺ อิทำ เทวำ จ ทาสฺยถ। อิตฺยุกฺตฺวา นิษฺกฺรานฺตะ। ชีวกะ สำลกฺษยติ। กฺษีโณ’ยมุปาธฺยายะ।ยทฺเยษ เอตาทฺไภษชฺยมุปยุกฺเต อทฺไยว กาลำ กโรติ। น โศภนมุปาธฺยาเยน วฺยุปทิษฺฏมฺ। อุปายสำวิธานำ กรฺตวฺยมิติ। ส อาตฺเรเยณ สารธำ นิษฺกฺรมฺย ปุนะ ปฺรวิษฺฏะ। กถยติ । อุปาธฺยาย เอวมาห। ยนฺมยา ไภษชฺยำ วฺยุปาทิษฺฏำ ตนฺน เทยมิทำ เจทำ จ เทยมิติ। ไตสฺตไถว กฤตมฺ। สฺวสฺถีภูตะ। ยาวทปรสฺมินฺทิวเส ปุนรปฺยาตฺ เรยสฺตสฺย สกาศำ คตะ। ปฤจฺฉติ กา วารฺตา।สฺวสฺถีภูตะ।เอวำ ปุนรปฺเยตเทว เทยมฺ। ตตฺ กึ ยตฺปูรฺว มาทิษฺฏมฺ อาโหสฺวิตฺ ปศฺจาตฺ ।กึ มยา ปูรฺวมาทิษฺฏำ กึ วา ปศฺจาตฺ।ไตะ สมาขฺยาตมิทำ ตวฺยา สากฺษาทฺ วฺยุปทิษฺฏมฺ อิทำ ชีวเกน สำทิษฺฏมิติ । ส สำลกฺษยติ । หมฺ ชีวกะ ปฺราชฺญ อิติ วิทิตฺวา กถยติ ยทฺ ชีวเกน วฺยุปทิษฺฏำ ตทฺทาตวฺยมิติ । ชีวกสฺยานฺติเก อนฺนย อุตฺปนฺนะ। ส ยตฺร คจฺฉติ ตตฺร ชีวกมาทาย । เต’นฺเย มาณวกาะ กถยนฺตฺยุปาธฺยาย ตฺวมสฺย ราชปุตฺร อิติ กฤตฺวา ยนฺตโต วฺยุปเทศำ กโรษฺยสฺมากำ น กโรษีติ । ส กถยติ । ชีวกะ ปฺราชฺญะ।อลฺปำ วฺยุปทิศามิ ตตฺ สฺวศกฺตฺยา วิภชติ । ยูยำ ตุ น ตเถติ। เต กถยนฺติ อุปาธฺยาย กถำ ชฺญายเต । ยทฺเยวาหำ ภวตำ ปฺรตฺยกฺษีกโรมิ । เตน เต มาณวกาะ สรฺเว วิถีมฺ ปฺเรษิตาสฺตฺวยา’มฺกสฺย ทฺรวฺยสฺย มูลฺยำ ปฺรษฺฏวฺยำ ตฺวยา’มฺกสฺเยติ। ชีวโก’ปี สำทิษฺฏ สฺตฺวยาปฺยมฺกสฺเยติ ไตรฺมาณวไกรฺยถาสำทิษฺฏเมวานุษฺจิตมฺ। ชีวโก ยถา สำทิษฺฏำ กฤตฺวา สำลกฺษยติ। ยทฺยุปาธฺยาโย’นฺยสฺย ทฺรวฺยสฺย มูลฺยำ ปฺรกฺษยติ กึ มยา วกฺตวฺยมฺ। สรฺวถา สรฺวทฺรวฺยาณำ มูลฺยำ ปฤจฺฉามีติ। เต สฺรเว อุปาธยายสกาศมาคตฺย ยถาสำทิษฺฏำ นิเวทิตวนฺตะ। อาตฺเรโย’สนฺทิษฺฏสฺยทฺรวฺยสฺย มูลฺยำ ปฺรษฺฏุมารพฺธะ। มาณวก อมฺกสฺยทฺรวฺยสฺย กึ มูลฺยมิติ। ส กถยติ। น ชาเน। อปเร ปฤษฺฏาะ। กถยนฺติ น ชานีมห อิติ। ชีวกะ ปฤษฺฏะ।เตน สฺรวทฺรวฺยาณำ มูลฺยำ สมาขฺยาตมฺ। อาตฺเรยะ กถยติ। มาณวกาะ ศฺรุตำ วะ । ศฺรุตมฺ। อิตฺยรฺถมหำ กถยามีติ ชีวกะ ปฺราชฺโญ’หมลฺปำ วฺยุปาทิศามฺยหำ สฺวศกฺตยา วิภชตีติ। ภูโย’ปี ปฺรตฺยกฺษีกโรษฺยามิ। เต เตโนกฺตา คจฺฉต สรลกำ ปรฺวตมไภษชฺยมานยเตติ।เต คตาสฺเตษำ ยทฺยทไภษชฺยมภิรุจิตำ ตตฺเตน คฤหีตมฺ। ชีวกะ สำลกฺษยติ।นาสฺติ กึจิทไภษชฺยมิติ। เตน ศรมูลำ ปาษาณวรฺติกา จ ตฤหีตา। ยาวชฺชีวเกนา’ รฺธปเถ โคปีคนา ทฤษฺฏา ทธิธฏกิฏาลปีณฺฑำ จาทายาตฺเรยสกาศำ สำปฺรสฺถิตา’ ตีวากฺษิโรคารฺตา। สา เตน ปฤษฺฏา। กฺว คจฺฉสีติ। ตยา สมาขฺยาตมฺ। เตน ตสฺยาสฺตสฺมินฺไนว สฺถาเน สนฺนิหิต

ไภษชฺยํ วฺยุปทิษฺฏมฺ | ตยา กฤตมฺ | สทฺยะ สฺวสฺถีภูตา สา'ภิปฺรสนฺนา กถยติ | อยํ เต ทธิธฏฺะ กิฏาลปิณฺฑกศฺเจติ | เตน กิฏาลปิณฺฑโก คฤหีโต ทธิธฏสฺตุ ตสฺยา เอว ทตฺตะ | ส กิฏาลปิณฺฑมาทาย สำปฺรสฺถิตะ | ยาวตฺไตรฺมาณวไกรนฺตรฺมารฺเค หสฺติปทำ ทฤษฺฏมฺ | เต ตำ นิรีกฺษิตุมารพฺธาะ | ชีวกศฺจาคตะ กถยติ | กิเมตตฺ | หสฺติปทมฺ | ไนตทฺธสฺติปทมฺ | หสฺตินฺยา เอตตฺปทมฺ | สา จ ทกฺษิณกาณาทฺไทว กลภกำ ชนยิษฺยติ | ตตฺร สฺตฺรี อภิรูฒา | สาปิ ทกฺษิณกาณา | คุรฺวิณี | อทฺไยว ปุตฺรำ ชนยิษฺยติ | ยาวทาตฺเรยสกาศำ คตะ | เยน ยทานีตำ ทตฺเตโนปทรฺศิตมฺ | อาตฺเรยะ กถยติ | มาณวกาะ สรฺวเมตทฺ ไภษชฺยเมตตฺตาวทฺทเกไนวำ วิธินา'มุกสฺย โรคสฺย | เอวมนฺยานฺยปีติ | ชีวกะ ปฤษฺฏะ | ตฺวยา กิมานีตมฺ | ส กถยตฺยุปาธฺยาย สรฺวเมว ไภษชฺยำ นาสฺติ กิญฺจิทไภษชฺยมฺ | อปิ ตุ มยา ศรมูลมานีตมฺ ปาษาณวรฺติกา กิฏาลปิณฺฑศฺเจติ | กิเมภิ: ปฺรโยชนมฺ | ศรมูไลรฺวฤศฺจิกวิทฺธสฺย ฐูโป ทียเต | กิฏาลปิณฺเฑโนปนาโหทียเต | ปาษาณศรฺกรยา กาเล ทธิธฏกา ภิทฺยนฺเต | อาตฺเรเยน วิปฺษฺติมฺ | มาณวกาะ สำลกฺษยนฺตฺยุปาธฺยาโย'สฺย รุษิต อิติ | เต กถยนฺตฺยุปาธฺยาย กิเมตเทว | อสฺมาภิราคจฺฉทฺธิรนฺตรฺมารฺเค หสฺติปทำ ทฤษฺฏมฺ | เอษ กถยติ | หสฺตินฺยา เอตตฺปทมฺ | สา จ ทกฺษิณกาณา คุรฺวิณี | อทฺไยว ปฺรสวิษฺยติ | กลภกำ ชนยิษฺยติ | สฺตฺรี ตตฺราภิรูฒา | สาปิ ทกฺษิณกาณา | คุรฺวิณี | อทฺไยว ปฺรสวิษฺยติ | ปุตฺรำ ชนยิษฺยติ อิติ | อาตฺเรยะ ปฤจฺฉติ สตฺยมฺ | สตฺยมุปาธฺยาย | กถเมตทฺ ชฺญายเต หสฺติปทำ หสฺตินฺยาะ ปทมิติ | ส กถยติ อุปาธฺยาย วยำ ราชกุเล สำวฤทฺธาะ กถำ น ชานีมะ | หสฺติปทำ ปริมณฺฑลำ หสฺตินฺยาสฺตุ ทีรฺฆมฺ | กถำ ชฺญายเต ทกฺษิณกาเณติ | วาเมน ปารฺศฺเวน จรนฺตี คตา | กถำ ชฺญายเต คุรฺวิณีติ | ปศฺจิเมา ปาเทา นิปาฑยนฺตี คตา | กถำ ชฺญายเต'ทฺไยว ปฺรสวิษฺยตีติ | สศฺกุรปฺรสฺราวะ กฤตะ | กถำ ชฺญายเต กลภกำ ปฺรสฺรวิษฺยตีติ | ภูยสา ทกฺษิณำ ปาทมภิปีฑยนฺตี คตา | กถำ ชฺญายเต ตตฺร สฺตฺรี อภิรูฒเติ | อวตีรฺย ปาทโยรฺมฺเย ปฺรสฺราวะ กฤตะ | กถำ ชฺญายเต สาปิ ทกฺษิณกาเณติ | วาเมน ปารฺศฺเวน ปุษฺปาณฺยุปจินฺวนฺตี คจฺฉติ | กถำ ชฺญายเต สาปิ คุรฺวิณีติ | ภูยสา ปารฺษฺณี นิปีฑยนฺตี คตา | กถำ ชฺญายเต'ทฺไยว ปฺรสวิษฺยตีติ | สศฺกุรปฺรสฺราวะ กฤตะ | อปิ ตุ ยทฺยุปาธฺยายสฺย วิมรฺษะ ส สารฺโย'มุษฺมินฺปฺรเทโศ ตตฺร กญฺจินฺมาณวำ ปฺเรษย | เตน มาณวะ ปฺเรษิตะ | สรฺวำ ตไยว ยถา ชีวเกน สมาขฺยาตมฺ | อาตฺเรโย มาณวกานามนฺตฺรยเต | มาณวกาะ ศฺรุตำ วะ | อุปาธฺยาย ศฺรุตมฺ | อีทฤโศ ชีวกะ ปฺราชฺญะ |

ชีวเกน สรฺวำ ศิกฺษิตมฺ สฺถาปยิตฺวา กปาลโมจินึ วิทฺยามฺ | ยาวทนฺยตมะ ปุรุษะ กปาลวฺยาธินา สปฤษฺฏ อาตฺเรยสกาศำ คตะ กถยตฺยตฺเรยะ มม จิกิตฺสำ กุรุ | ส กถยติ | โภ: ปุรุษ อทฺย ตาวทฺกรฺตำ ขานย โคมยำ จ สมุปานย | ศฺโว'หำ ตว จิกิตฺสำ กโรมีติ | ชีวเกน ศฺรุตมฺ | ส ตสฺย ปฤษฺจตะ สมนุพทฺธะ | โภ: ปุรุษ ยตฺ กิมฺจิทหำ ศิกฺเษ สฺรวำ ตตฺสกฺตฺวหิตเหโต: | มยา กปาลโมจนี น ศิกฺษิตา | ส ตฺวำ สมฺปฺรติ คุปฺเต สฺถาปย | ยถา ตว กรฺม กฺริยมาณำ ปศฺยามีติ | ส กถยติ | ตถา ภวตฺวิติ | ส เตน ปฺรติคุปฺตำ ปฺรเทโศ สฺถาปิตะ | ตต อาตฺเรเยณาคตฺย ส ปุรุโษ ครฺตายำ นิขาตะ |

กปาลโมจนฺยา วิทฺยา กปาลํ โมจิตมฺ | ส ตํ ปฺราณกํ สหฺเสน ปฺรหีตุมารพฺธะ | ชีวกะ กถยตฺยุปาธฺยาย สา สาหสํ กริษฺยสิ | อทฺไยวายํ กุลปุตฺรํ กาลํ กริษฺยตีติ | ส กถยติ | ชีวก อาคโต' สิ | ส กถยติ | อุปาธฺยายาคโต'หมฺ | ตตฺกถมยํ ปฺราณไกรฺคฺรหีตวฺยะ | อุปาธฺยาย สหฺสหฺ ตาปยิตฺวา ปฤษฺเจ สฺปฤศ | ปาเทา สโกจยิษฺยติ | ตโต'ปนยิษฺยสีติ เตน ตถา กฤตมฺ | สฺวสฺถีภูตะ | อาตฺเรยะ กถยติ | ชีวก ปริตฺษฺโฏ'หฺ สฺนาตฺวา' คจฺฉ กปาลโมจนึ วิทยำ ทาสฺยามีติ | ส สฺนาตฺวา'คตะ | เตน ตสฺย กปาล โมจนี วิทฺยา ทตฺตา | ชีวกาสฺมากํ ชีวิไกษา น ตฺวเยห วิษเย ปฺรโยกฺตวฺยา | อุปาธฺยาย ตถา ภวตุ | ชีวก อาตฺเรยมฺปามนฺวฺย ปฺษฺกรสาริโณ ราชฺณะ สกาศํ คตฺโวปามนฺตฺรยติ | มยา ไวทฺยกํ ศิกฺษิตมฺ | คจฺฉามีติ | เตน ขลุ สมเยน ปฺษฺกรสาริโณ ราชฺณะ ปาณฺฑวา นาม ขษา วิรุทฺธาะ | ส กถยติ | ชีวก มม ปาณฺฑวา นาม ขษา วิรุทฺธาสฺตำสฺตาวตฺ สนามย ปศฺจาทฺยาสฺยสิ | เอวมสฺมากํ โลกยาตฺรา กฤตา ภวติ | ยสฺมาตฺตฺวำ ปฺราชฺณะ ศกฺตศฺเจติ | เตน ตสฺย ปฺรติชฺญาตมฺ | ตตสฺเตน จตุรงฺคำ พลกายำ ทตฺตวา ปฺเรษิตะ | เตน เต ปาณฺฑวาะ ขษาะ สนฺนามิตาะ | วนฺทิโคคฺรหกรปฺรตฺยายำศฺจ คฤหีตฺวา สฺวสฺถิตะ ปฺรยาคตะ ยถานีตำ จ ราชฺเณ อุปนามิตมฺ | เตน ปริตฺษฺเฏน ตสฺไยวานุโมทิตมฺ | เตนาปี อาตฺเรยาย ทตฺตมฺ |

ตโต ชีวโก'นุปูรฺเวณ ภทฺรำกรำ นครมนุปฺราปฺตะ ตตฺไรว วรฺษาราตฺรมวสฺถิตมฺ | ตตฺร เตน สรฺวภูตรุตำ นาม ศาสฺตฺรำ ศิกฺษิตมฺ | ส ภทฺรำกรานฺนคราตฺสำปฺรสฺถิตะ | อนฺยตมศฺจ ปุรุษะ กาษฺจาภารมาทาย นครำ ปฺรวิศาตฺยสฺถิจรฺมาวเศษะ สมนฺตาทฺ คาตฺเรณาธรตะ | ส ชีวเกน ทฤษฺฏ อุกฺตศฺจ | โภะ: ปุรุษ เกน เต อีทฤศี สมวสฺถา อิติ | ส กถยตฺยหมปี น ชาเน | อปี ตุ มยา ไจว กาษฺจภารโก คฤหีโต ภวติ | มม เจทฤศี สมวสฺถา อิติ | ส ทารุปริกฺษยำ กฤตาวี | ส กถยติ | โภะ: ปุรุษ กิมยำ กาษฺจภารทฺโว วิกฺรียเต | วิกฺรียเต | กิยตา มูลฺเยน | ปัจภิ: การฺษาปณศไต: | เตนาเสา กฺรีตะ | ตตะ ปฺรตฺยเวกฺษตา สรฺวภูตปฺรสาทโน นาม มณิรฺทฤษฺฏะ | ตสฺเยทฤศะ ปฺรภาโว ยทา วฺยาธิตสฺย ปุรสฺตาตฺ สฺถาปฺยเต ตทา วฺยาธิรฺยถาภูตา จ ทฤศฺยเต ปฺรทีเปเนว คฤหคตำ ทฺรวฺยมฺ |

โส' นุปูรฺเวณ อุทฺมฺพริกามนุปฺราปฺตะ | ตตฺรานฺยตมฺ อาตฺมเกมาปกะ ปุรุษะ | ส ทฺโรณีมาปยิตฺวา'ตฺมเกน ศิรสิ ปฺรหารำ ททาติ | ชีวเกน ทฤษฺฏ อุกฺตศฺจ โภะ: ปุรุษ กิมรฺถเมวำ กโรษิ | ศิโรเม อตีว กณฺฑูยเต | อาคจฺฉ ปศฺยามะ | เคน ตสฺย นิษทฺย ศิโร ทรฺศิตมฺ | ตโต ชีวเกน สรฺวภูตปฺรสาทโก มณิสฺตสฺย ศิรสิ สฺถาปีโต ยาวตฺปศฺยติ ศตปทีมฺ | ตตะ กถยติ | โภะ: ปุรุษ ตว ศิรสิ ศตปที ติษฺฐตีติ | ส ปาทโยรฺนิปตฺย กถยติ จิกิตฺสำ เม กุรุษฺเวติ | เตน ปฺรติชฺญาตมฺ | ชีวกะ สำลกฺษยติ | อุปาธฺยายสฺไยโวปเทเศน จิกิตฺสามสฺย กโรมีติ | ส เตโนกฺตะ โภะ: ปุรุษาทฺย ครฺตำ ขานย ปายิ จ สมุปานย จิกิตฺสำ กริษฺยามีติ | สปาทโยรฺนิปตฺย ปฺรกานฺตะ | ชีวเกนาปฺยปรสฺมินฺ-ทิวเส ส ปุรุโษ ครฺเต นิขาเต นิขาตฺย กปาลโมจนยา วิทฺยยา กปาลำ โมจยิตฺวา สปฺเตน

สำหเสน ศตปที สฺปถฺยฏฺา | ตยา ปาทาะ สำโกจิตาะ | ตตสฺเตน สำหเสน คถหีตฺวา กฺษิปฺตา | สฺวสฺถีภูตะ เตน ตสฺย ปัจการฺษาปณศตานิ ทตฺตานิ | เตนาตฺเรยาย ปฺเรษิตานิ |

ตโต ชีวโก โรหีตกมนุปฺราปฺตะ | โรหีตเก' นฺยตมสฺย คถหปเตรฺทฺยานำ ปุษฺปผล-สลิลสำปนฺนมฺ | ส ตตฺราตีวาธฺยวสิตะ กาลำ กถฺวา ตสฺมินฺเนวามนุษฺยเกษูปปนฺนะ | ตสฺย ปุโตฺร คถหสฺวาโม สำวถฺตะ เตน ตสฺมินฺนุทฺยาเน อารกฺษกะ ปุรุษะ สฺถาปิตะ | ส เตนามนุษฺยเกณ ปฺรธาติตะ | ทฺวิตียะ สฺถาปิตะ | โส'ปิ ปฺรธาติตะ | เตน คถหปติ ปุเตฺรณ ตทฺทฺยานมุตฺสฤษฺฏมฺ | ยาวทนฺยตร อุทรี มนุษฺยะ สรฺวไวทฺยปฺรตฺยาขฺยาตสฺตทฺทฺยานำ คตฺวา สาตฺรึ วาสมุปคตะ | อโห วต มา มนุษฺยกะ ปฺรธาตเยทิติ | ตสฺมินฺเนว จ ชีวโก ราตฺรึ วาสมุปคตะ | ยาวทสาวมนุษฺยกสฺต มุทริณมภิทฺรวยิตุมารพฺธะ | ส ชโลทโร โรโค นิษฺกฺรมฺย กถยติ | มยา'ยำ ปฺรฺวำ คถหีตะ | กิมรฺถเม นมภิทฺรวสิ | นาสฺติ เต กศฺจิตฺ ฉาคสฏายา ษฺฐูปำ ทาตา เยน ตฺวำ ทฺวาทศโยชนานิ นิษฺปลาเยริติ | ตวาปิ นาสฺติ กศฺจินฺมูลกพีชมุทศฺวินา ทิษฺฏา ทาตา เยน ตฺวำ ขณฺฑำ ขณฺฑำ วิศีรฺเยถา อิติ | ชีวเกน สรฺวำ ศฺรุตมฺ | ส กลฺปเมโวตฺถาย ตสฺย คถหปเต: สกาศำ คตะ | กถยติ คถหปเต อุทฺยานำ ปุษฺปผล สลิลสำปนฺนำ กิมรฺถมุตฺสฤษฺฏมิติ | คถหปตินาสฺย ยถาวถฺตฺตมาโรจิตมฺ | ส กถยติ | คถหปเต ฉาคลสฏายา ษฺฐูปำ เทหิ | ทฺวาทศโยชนานฺยมนุษฺยโก นิษฺปลายติ | คถหปตินา ฉาคลสฏายา ษฺฐูโป ทตฺตะ | อมนุษฺยโก ทฺวาทศาโยชนานิ นิษฺผลายิตะ | เตนาปิ คถหปตินา ปัจการฺษาปณศตานิ ชีวกาย ทตฺตานิ ชีวกาย ทตฺตานิ | ตานฺยปิ เตนาตฺเรยาย ปฺเรษิตานิ |

ตโต ชีวเกน อุทริ ปถฺยฏฺะ | โภ: ปุรุษ กิมรฺถำ ตฺวมตฺรามนุษฺยกาธฺยุษิเต อุทฺยาเน ติษฺฐสีติ | เตนาสฺย ยถาวถฺตฺตมาโรจิตมฺ | ชีวเกนาภิหิตมฺ | มูลกพีชมุทศฺวินา ปถฺยฏฺวา ปิว | สฺวสฺโถ ภวิษฺยสีติ | เตนน ปีตมฺ | สฺวสฺถีภูตะ | เตนาปิ ปุรุเษณ ปัจการฺษาปณศตานิ ชีวกาย ทตฺตานิ | ตานฺยปิ เตนาตฺเรยาย ปฺเรษิตานิ |

ตโต ชีวโก'นุปฺรฺเวณ มถุรามนุปฺราปฺตะ | มหิรฺมถุรายา วถฺยมูเล วิศฺรานฺตะ | ยาวนฺมลฺเลน มลฺโล นิหตะ | ตสฺยานฺตฺราณิ ปราวถฺตานิ | ส มถฺต อิติ พหิรฺนิษฺกาสฺยเต | ตสฺมึศฺจ วถฺเย คถธฺริณี สโปตกา ติษฺฐติ | สา ไต: โปตไกรฺจฺยเต | อมฺพ มำสมนุปฺรยจฺเฉติ | สา กถยติ | ปุตฺร กุโต มำสมฺ | เต กถยนฺติ | อมฺพ เอษ มลฺโล มลฺเลน นิหตะ กาลคโต นียเต | ปุตฺร ชีวโก'ตฺร ไวทฺยราช อาคตะ | สฺถานเมตทฺวิทฺยเต ยเทนำ สฺวสถีกริษฺยติ | อมฺพ เกไนษ สฺวสฺโถ ภวติ | ยทฺยสฺย จูรฺไณรนฺตฺราณิ สฺปถฺศฺยนฺเต | ชีวเกน สรฺวำ ศฺรุตมฺ | ตโต'สาวุตฺถาย มถฺตสกาศำ คตฺวา ปถจฺฉติ ภวนฺตะ กิเมตทิติ | เต กถยนฺติ | มลฺเลน มลฺโล นิหตะ | กาลคตะ | ชีวกะ กถยติ | สฺถาปยต | ปศฺยามิ | ไต: สฺถาปิตมฺ | ตโต ชีวเกน จ สรฺวภูตปฺรสาทกมณิ: ศิรสิ สฺถาปยิตฺวา ปฺรตฺยเวกฺษิตะ | ยาวตฺปศฺยตฺยนฺตฺราณิ วฺยากุลีกถฺตานิ | เตน นาฑิกายำ จูรฺณำ ปฺรกฺษิปฺย มุเข วายุนา

ปฺเรริตมฺ। จูรฺเณนานฺตฺราณิ สฺปฤษฺฏานิ। สฺวสฺถีภูตะ। เตนาปิ ชีวกสฺย ปัจการฺษปณศตานิ ทตฺตานิ। เตนาปฺยตฺเรยาย ปฺเรษิตานิ।

มถุรายามนฺยตโม คฤหปติ: । ตสฺย ปตฺนี รูปเยาวนสัปนฺนา। ส ตสฺยามตฺยรฺถมธฺยวสิตะ กาลคตะ। ตสฺยาเมว โยเนา กฤมิ: ปฺราทุรฺภูตะ। สา เยน สารฺธํ ปริจารยติ ส กาลํ กโรติ। ตตสฺตถา สารฺธํ น กศฺจิตฺ ปริจารยติ। ตถา ศฺรุตำ ชีวโก ไวทฺย อิหาคต อิติ। สา ตสฺย สกาศำ คตฺวา กถยติ। ชีวก มม วฺยาธิรสฺติ । จิกิตฺสำ กุรุ। ชีวกสฺตำ ทฤษฺฏวา กถาลาปั จ ศฺรุตฺวา สำรกฺตะ กถยติ । สมยตะ จิกิตฺสำ กโรมิ ยทิ จ มยา สารฺธํ ปริจารยสีติ। สา กถยติ। ชีหฺเรมิ । ส กถยติ। นาสฺติ เต'นฺยถา จิกิตฺสา । นาสฺตฺยาตฺมสมำ ปฺเรม । ตถา ปฺรติชฺญาตมฺ। ตตสฺตถาตฺมนา นคฺนีภูตา โยนิทฺวาเร มำสเปศิ ทตฺตา । ตโต'เสากฤมิสฺตสฺยำ ลคฺนะ। ส เตน คฤหีตฺวา กฺษิปฺตะ। สฺวสฺถีภูตา । สา กามราคาธฺยวสิตา นิมิตฺตมุปทรฺศยติ । ส กรฺเณา ปีธาย กถยติ ภคินิ ตฺวำ มม । ตไวษา จิกิตฺเสติ มไยวำ กฤตมิติ। ตถา ตสฺไม ปัจการฺษปณศตานิ ทตฺตานิ । ตานฺยปี เตนาตฺเรยาย ปฺเรษิตานิ।

ตโต ชีวโก'นุปูรฺเวณ ยมุนาตฏมนุปฺราปฺตะ। เตน ตตฺร มานุษกุณปั ทฤษฺฏมฺ। ตสฺย มตฺสฺไย: ปาษฺณิปฺรเทศำ สฺนายุชาลมากฤษฺยเต। โส'กฺษิณี อุนฺมีลยติ นิมีลยติ จ। ชีวเกน ตตฺสรฺวมุปลกฺษิตำ ยถา สนฺธิพนฺธายาะ สฺนายุคุลฺผาทยะ เอวมวสฺถิตา อิติ।

โส'นุปูรฺเวณ ไวศาลึ คตะ। ยาวนฺมลฺเลน มลฺลสฺย ตลปฺรหาเรณากฺษิเปลำโกลำภิตะ । ส ชีวกสฺย สกาศำ คตะ। เตน ตสฺยำ ปาษฺณรฺยำ สฺนายุชาลมากฤษฺย ปฺรเวศิตมฺ। เตน ตสฺย ปัจการฺษาปณศตานิ ทตฺตานิ। เตนาภยสฺย มาตุรฺทตฺตานิ।

ไวศาลฺยามนฺยตมะ ปุรุษะ। ตสฺย ศตปที กรฺณำ ปฺรวิษฺฏา। สา ตตฺร ปฺรสูตา। สปฺต ศตานฺยปตฺยานำ ชาตานิ। ส กรฺณศูลาภฺยาหโต ชีวกสฺย สกาศำ คตะ। จิกิตฺสำ กุรุษฺเวติ। ชีวกะ สำลกฺษยติ। ปูรฺวำ มยา อุปาธฺยาโยปเทเศน กรฺม กิตมิทานึ สฺวมเตน กริษฺยามีติ। เตนาเสา ปุรุโษ' ภิหิตะ। คจฺฉ โภ: ปุรุษ ปตฺรมณฺฑปั การยต। นีไลรฺวสตฺเรารฺเวษฺฏยิตฺวาสฺยาธสฺตาทฺเธรึ สฺถาปย। ภูมึ จ ตาปย อิติ। เตน ตถา สำทิษฺฏมฺ สรฺวมนุษฺจิตมฺ। ตโต ชีวเกน ตำ ปุรุษำ ภูเมา นิปาตยิตฺวา สา ภูมิรุทเกน สิกฺตา। ตโต เภรี ปราหตา। ศตปที ปฺราวฤฏ กาล อิติ กฤตฺวา นิษฺกฺรานฺตา । ตโต ชีวเกน กรฺณมูเล มำสเปศี สฺถาปิตา। สา ปุนะ ปฺรวิศฺยาปตฺยานิ คฤหีตฺวา นิรฺคตา। สหาปตฺไยรฺมำสเปศฺยำ สกฺตา । ตโต ชีวเกน สา มำสเปศีจฺโฉริตา । ส ปุรุษะ สฺวสฺถีภูตะ। เตน ปัจการฺษาปณศตานิ ทตฺตานิ। ตานฺยปี เตนาภฺยสฺย มาตุรฺทตฺตานิ।

โส'นุปูรฺเวณ ราชคฤหำ คตะ। ราชฺญา พิมฺพิสาเรณ ศฺรุตฺวา ยถา ชีวก อาคต อิติ। เตนา ชาตศสฺโร: กุมารสฺยาชฺญา ทตฺตา ปุตฺร ภฺราตา เต จาคจฺฉติ ปฺรตฺยุทฺคมโก คจฺเฉติ। ส ปฺรตฺยุทฺคตะ। ชีวเกน ศฺรุตมฺ ยถา อชาตศสฺรุ: กุมาระ ปฺรตฺยุทฺคจฺฉตีติ । ส สำลกฺษยติ ยทฺยหมสฺย ปฺรตฺยุทฺคมนำ

สฺวีกริษฺยามีติ ยทา ราชา ภวิษฺยติ ตทานรฺถํ เม กริษฺยตีติ । ส ปราวฤตฺตฺยานฺเยน ทฺวาเรณ ปฺรวิษฺฏะ । อปเรณ สมเยน ชีวโก มหาชนกายปริวฺฤโต วฺยากฺษิปฺตจิตฺโต คจฺฉติ । ตาวทนฺยตโร พฺราหฺมโณ'กฺษิโรคฺรโต ชีวกสฺย สกาศ์ คตะ । ไภษชฺยํ เม วฺยปทิเศติ । เตน สญฺชาตามเษโณกฺตะ। ภสฺมนา ปูรย อิติ । เตน ฤชุเกน ภสฺมนา ปูริตมฺ। สฺวสฺถีภูตะ।

อปรสฺยาปฺยกฺษิโรคะ। ส ชีวก สกาศ์ สมฺปฺรสฺถิตะ । เตน พฺราหฺมเณน ทฤษฺฏะ ปฤษฺฏศฺจ। โภ ปุรุษ กฺว คจฺฉสีติ। เตน ยถาภูตมาขฺยาตมฺ । ส กถยติ । กึ เต ชีวเกน ยตฺเตน มโนปทิษฺฏๆ ตตฺกุรุษฺเวติ । ศฺรุทฺทธาโน'เสา ।เตน ภสฺมนาปูริเต อนฺธีภูตะ।

อปเรณสมเยน ราชฺโญ พิมฺพิสารสฺย มูรฺธฺนิ ปีฎโก ชาตะ। เตนามาตฺยานามาชฺญา ทตฺตา। ภวนฺต อาหูยตำ ไวทฺย อิติ।อมาตฺไยราหูตะ। ราชฺญภิหิตะ। ภวนฺโต มูรฺธฺนิ ปีฎโก ชาตะ। จิกิตฺสำ กุรุษฺเวติ । เต กถยนฺติ। เทว ชีวเก มหาไวทฺเย'ว ติษฺฐมาเน กถ์ วยํ กริษฺยามะ। ราชา กถยตฺยาหูยตำ ภวนฺโต ชีวกะ। ไตราหูตะ। ราชา กถยติ। ชีวก จิกิตฺสำ กุรุษฺเวติ। ชีวกะ กถยติ। เทว สมยตะ กโรมิ ยทฺยหเมว เทวๆ สฺนปยามิ। เอวๆ กุรุ । ตโต ชีวเกนามลกๆ ททตา ปาจนียานิ ทฺรวฺยาณิ ทตฺตานิ। ปญฺจ จ ธฎศตานิ ปาจนียฺไยทฺรวฺไยรฺภวิตานิ । ยทา ปกฺวะ ตทา ปฺรจฺฉนฺนๆ กษุเรณ สฺผุฎิตะ ตโต โรหณียานิ ทฺรวฺยาณิ ทตฺตานิ। ปญฺจธฎศตานิ โรหณียฺไยทฺรวฺไยรฺภาวิตานิ। ตทฺวฺรณๆ รูฒๆ สมจฺฉวิ สมโรมๆ สำวฤตฺตมฺ। ราชา สฺนาตมาตฺระ กถยติ। ชีวก จิกิตฺสำ กุรุษฺเวติ। ส กถยติ। เทว ภุกฺษว। ตาวทฺราชฺญา ภุกฺตมฺ। ชีวก จิกิตฺสำ กุรุ। เทว กฤตา। ส ตทนฺเต ปาณินา ปรามารฺษฺฏิ । น สำชานีเต กตรสฺมินฺปฺเรเทโศ ปฺรณมิติ। อาทรฺศ์ คฤหีตฺวา วฺยวโลกยติ ตถาปิ ปศฺยติ। เทวึ ปฤจฺฉติ। สาปิ น สญฺชานีเต กตรสฺมินฺปฺรเทเศ วฺรณมาสีทิติ। ราชา ปรำ วิสฺมย มาปนฺนะ อมาตฺยานำ กถยติ। ภวนฺโต ชีวกสฺย ไวทฺยราชาภิเษณๆ กุรุเตติ। โส'นฺธะ ปุรุษะ กถยติ । เทว กึ ปุตฺรเนหาทสฺยามิเษกะ กฺริยเต। อาโหสฺวิทฺไวทฺยไวจกฺษณฺยาทิติ । ส กถยติ । ไวทฺย ไวจกฺษณฺยาตฺ । ยทฺเยวมหเมวาเนนานฺธีกฤตะ। ชีวกะ กถยติ। โภ: ปุรุษ ตวาหำ ทรฺศนมปิ น สมนุปศฺยามิ กุตะ สฺวสฺถีกริษฺยามิ। ส กถยติ। สตฺยเมตทปิตฺ ยสฺย ตฺวโยปเทศะ กฤตสฺเตน มโมปทิษฺฏมฺ । กิมฺปทิษฺฏมฺ । อมุกมฺ । ชีวกะ กถยติ । ตสฺยานฺโยธาตุ: । ตวาปฺยนฺยะ । อิทานีมิทำ เจทำ จ กุรุ। สฺวสฺถี ภวิษฺยสีติ। เตน กฤตมฺ। สฺวสฺถีภูตะ। กถยติ। เทว กฺริตามสฺย ไวทฺย ราชาภิเษก อิติ। ส หสฺติสฺกนฺธาภิรูโฒ มหตา กฺรีสมุทเยน ไวทฺยราชฺเย'ภิษิกฺตะ।

ราชคฤเห'นฺยตโม คฤหปติรฺคุลฺวฺยาธินา สฺปฤษฺฏะ। สรฺวไวทฺยปฺรตฺยาขฺยาตะ। ส สำลกฺษยติ। ชีวกสฺย สกาศ์ คจฺฉามีติ। ยทิ จิกิตฺสำ กริษฺยตฺยตีว กุศลำ โนเจทาตฺมานำ ธาตยิษฺยามีติ । ส ชีวกสกาศ์ คตะ। ชีวก จิกิตฺสำ เม กุรุ। ส กถยติ। โภ: ปุรุษ ทุรฺลภานิ ตว ไภษชฺยานีติ । ส สำลกฺษยติ। ชีวเกนาปฺยหำ ปฺรตฺยาขฺยาตะ। กิมตฺร ปฺราปฺตกาล อาตฺมานำ ธาตยิษฺยามีติ। ศฺมศานำ คตะ। ตตฺร จิตายำ ชฺวลนฺตฺยำ พภฺรุนกุลศฺจนฺทนโคธา จ ยุธฺยมาเนา ปติเตา। เตน กษุธารฺเตน

ตาวุภาวปิ ภกฺษิเตา | เทวศฺจ วกฺษฺยะ | ศฺมศานาตฺปฺรธรตฺตจฺจิโตทกำ ปีตมฺ | ศฺมศานสฺย นาติทูเร โคกุลมฺ | ตตฺร คตฺวา โกทฺรโวทนำ มยิตำ จ ปีตมฺ | คุลฺมะ สฺผุฏิตะ | อูรฺธมธศฺจ วิริกฺโต ยถา เปาราณะ สำวฤตฺตะ |

อปเรณ สมเยน ไวเทหยา คุหฺยปฺรเทเศ ปิฏโก ชาตะ | ตยา ราชฺเญ นิเวทิตมฺ | ราชฺญา ชีวโก'ภิหิตะ | อปรมาตฺศฺจิกิตฺสำ กุรุษฺเวติ | เตน ปฺรติชฺญาตมฺ | ตตะ สกฺตูน ปิณฺฑีกฤตฺย ธาตฺรยา ทตฺตาะ | อสฺยานฺติเก นิษาทยิตวฺเยติ | ตยา สา นิษาทิตา | ชีวเกน สกฺตุปิณฺฑำ ทฤษฺฏวา สำลกฺษิตะ | อมุษฺมินฺปฺรเทเศ อิติ | ตตะ ปาจนียานิ ทฺรวฺยาณิ ทตฺตานิ | ปกฺวำ ชฺญาตฺวา สกฺตุปิณฺฑมธฺเย ศสฺตฺรกำ ปฺรกฺษิปฺย ธาตฺรยภิหิตา | อสฺยานฺเต อีรฺษนฺนิษาทยิตวฺยา เทวี | นิษทฺยากาเศ ธารยิตวฺเยติ | ตยา ตถา กฤตมฺ | ศสฺตฺรสำปาลสมกาลเมว ปิฏกะ สฺผุฏิตะ | ตโต โรหณียทฺรวฺยปริภาวิเตน กษายามฺภสา โศจิตะ | โรหณียานิ ทฺรวฺยาณิ ทตฺตานิ | สฺวสฺถีภูตา | ชีวโก ราชฺณะ สกาศำ คตะ | ราชา กถยติ | ชีวก กฤตา เต'ปรมาตฺศฺจิกิตฺสา | เทว กฤตา | มา เต วินคฺนา ทฤษฺฏา | เทว น ทฤษฺฏา | กถำ กฤตา | เตน ยถา วฤตฺตมาโรจิตมฺ | ราชา ปรำ วิสฺมยมาปนฺนะ | เตนามาตฺยา อุกฺตาะ | ทฺวิรปิ ชีวกสฺย ไวทฺยราชาภิเษกำ กุรุเถติ | โย'เสา คุลฺมี ปุรุโษ ชีวเกนาภิหิโต ทฺรลภานิ ไภษชฺยานีติ ส กถยติ | เทว กึ ปุตฺรสฺเนหาทสฺยาภิเษกะ กฺริยเต | อาโหสฺวิทฺไวทฺยไวจกฺษณฺยาตฺ | ไวทฺย ไวจกฺษณฺยาตฺ | ยทฺเยวมหมเนน น สฺวสฺถีกฤตะ | ชีวกะ กถยติ | โภ: ปุรุษ น มยา ตว จิกิตฺสา กฤตา | อปิ ตุ มโยกฺตำ ทฺรลภานิ เต ไภษชฺยานีติ | ส กถยติ | กีทฤศานิ มม ไภษชฺยานีติ | ชีวกะ กถยติ | ยทิ กฤษฺณจตุรฺทศฺยาเมกปิงฺคละ ปุรุษะ กาลำ กโรติ | ตสฺย ศฺมศาเน ธฺมาปฺยมานสฺย พภฺรุนกุลศฺจนฺทนโคธา จ จิตายำ ปติตะ | เตา ตฺวำ ภกฺษยสิ | มเธนฺทฺโร เทโว วรฺษติ | ศฺมศานาจฺจ ปฺรธริตำ โจทกำ ปิวสิ | ตตะ โกทฺรโวทนำ ภุงฺกฺเษ มถิตำ จ ปิวสิ เอวำ ตฺวำ สฺวสฺโถ ภวสฺเยตนฺมตฺวา มโยกฺตำ ทฺรลภานิ เต ไภษชฺยานีติ | ส กถยติ สาธุ สุษฺรุปริชฺญาตมฺ | เอตเทว มโยปยุกฺตมฺ | ตโต'ภิปฺรสนฺนะ กถยติ | เทว ศกฺโย'สฺย ไวทฺยราชาภิเษกะ | อภิษิจฺยตามิติ | ทฺวิรปิ ไวทฺยราชฺเย'ภิษิกฺตมฺ |

ยทา อชาตศฺตฺรุณา เทวทตฺตกลฺยาณภิตฺรวิคฺราหิเตน ปิตา ธารฺมิโก ธรฺมราโช ชีวิตาทฺวฺยปโรปิตะ ตทาสฺย คุลฺมโรคะ ปฺราทุรฺภูตะ | เตน ไวทฺยานามาชฺญา ทตฺตา | จิกิตฺสำ กุรุษฺเวติ | เต กถยนฺติ | เทว ชีวโก'นฺตฺตโร ไวทฺยราโช เทวสฺย ภฺราตา | ตสฺมินฺ สฺถิเต กา ศกฺติรสฺมากำ จิกิตฺสำ กรฺตุมิติ | เตนามาตฺยานามาชฺญา ทตฺตา | อาหูยตำ ภวนฺโต ชีวก อิติ | ไตราหูตะ | ชีวก คุลฺมโรโค เม ปฺราทุรฺภูตะ | จิกิตฺสำ กุรุษฺเวติ | เทว กโรมิ | ส สำลกฺษยติ | ทฺวาภฺยำ การณาภฺยำ คุลฺโม ภิทฺยเต | อตฺยนฺตหรฺเษณ วา อตฺยนฺตโรเษณ วา | ตทยำ ปาปการี สกฺตฺวะ | กุโต'สฺยาตฺยนฺตหรฺษะ | สรฺวถา โรษยิตวฺย อิติ วิทิตฺวา กถยติ เทว สมเยน จิกิตฺสำ กโรมิ | ยทฺยุทายิภทฺรสฺย กุมารสฺย มำสำ ปริภุงฺกฺษเวติ | ศฺรุตฺวา ราชา รุษิตะ กถยติ | โศภนมฺ | มยา ปิตา ชีวิตาทฺวฺยปโรปิตะ |

ตฺวมปฺยุทายิภทฺรํ ชีวิตาทฺ วฺยปโรปย | อหมปิ สฺวยเมว โรเคน กาลํ กริษฺยามิ | ตฺวมปิ ราชา ภวิษฺยสีติ | ส กถยติ | เทว เอษา จิกิตฺสา | น ศกฺยมนฺยถา สฺวสฺเถน ภวิตุมิติ | นาสฺตฺยาตฺมสมํ ปฺเรม | เตนาภฺยุปคตมฺ | ตโต ชีวเกน อุทายิภทฺระ กุมาระ สรฺวาลงฺการวิภูษิตะ กฤตฺวา ราชฺญ อุปนามิตะ | เทว อยมุทายิภทฺระ | กุมาระ สุนิรีกฺษิตเมนํ กุรุ | น ภูโย ทฺรกฺษยสีติ | ตตสฺเต โนปทศฺรุย คฤหํ นีตฺวา สฺถาปิตะ | ตโต ชีวโก มำสารฺถี ศีตวนํ ศฺมศานำ คตะ | อศูนฺยำ จ ศีตวนำ ศฺมศานำ มฤตกุณเปณ | ตตสฺเตน กุณปมำสำ คฤหีตฺโวปกรณวิเศไษ: สาธยิตฺวา โภชนกาเล ราชฺญ อุปนามิตมฺ | ตโต ราชา อชาตศตฺรุ: มำสศราวำ คฤหีตฺวา ภกฺษยิษฺยามีติ ชีวเกนาจฺฉิทฺย กโปเล ปฺรหาโร ทตฺตะ | ปาปะ การินฺ ตฺวยา ปีตา ธารฺมิโก ธรฺม ราโช ชีวิตาทฺ วฺยปโรปีตะ | อิทานึ ปุตฺรมำสมปิ ภกฺษยสีติ | ส รุษิตะ กถยติ | ยทฺเยวำ กิมรฺถำ ปฺรธาติตะ | สำชาตามรฺษสฺย จาสฺย คุลฺมะ สฺผุฏิตะ | อูรฺธฺวมธศฺจ วิริกฺตะ ส รุธิร เอว มุโขนาคตะ | ยำ ทฤษฺฏวา มูรฺจฺฉิตะ ปฤถิวฺยำ ปติตะ | ตโต ชลาภิเษกปฺรตฺยาคตปฺราณำ สฺนปยิตฺวา สำปฺเรยโภชนำ ทตฺตมฺ | ยถา เปาราณะ สำวฤตฺตะ | ตโต ชีวก อุทายิภทฺรำ กุมารำ สรฺวาลำการวิภูษิตมาทาย ราชฺณะ สกาศมุปสำกฺรานฺตะ | ปาทโยรฺนิปตฺย กถยติ | เทว อยมุทายิภทฺระ กุมาโร น ศกฺยำ มยา กุนฺตปีปาลกมปิ ปฺราณินำ ชีวิตาทฺ วฺยปโรปยิตุำ ปฺราเควา กุมารมฺ | อปิ ตฺวเนโนปาเยน จิกิตฺเสติ มโยปายสำวิธานำ กฤตมิติ | ราชา ปรำ วิสฺมยมุปคตะ | เตนามาตฺยานามาชฺญา ทตฺตา | ชีวกสฺย ไวทฺยราชาภิเษกำ กุรฺษฺเวติ | อมาตฺไยรฺหสฺติสฺกนฺธาภิรูฒา มหตา ศฺรีสมุทเยน ตฺริรปิ ไวทฺยราชาภิเษเกณาภิษิกฺตะ |

ตโต ชีวกสฺย มท อุตฺปนฺนะ | น มยา สมะ กศฺจิทฺไวทฺโย'สฺติ | อหำ กายจิกิตฺสกานามคฺระ| ภควานปิ จิตฺตจิกิตฺสกานามคฺร อิติ | โส'ปเรณ สมเยน ภควตฺสกาศมุปสำกฺรานฺตะ | ส มทาวเลเปน สตฺยานิ น ปศฺยติ | ภควานฺ สำลกฺษยติ | ชีวโก ไวทฺยราช อาหฤตกุศลมูละ กิมรฺถำ สตฺยานิ น ปศฺยติ | มทาวเลปาตฺ | มทาปนโย'สฺย กรฺตวฺย อิติ | ตตฺร ภควานฺ ชีวกำ ไวทฺยราชมาทนฺตฺรยเต | ทฤษฺฏสฺเต ชีวก หิมวตฺปรฺวตราชะ โน ภทนฺต | คฤหาณ ตถาคตสฺย จีวรกรฺณกะ | เตน คฤหีตมฺ | อถ ภควานฺ ชีวกำ ไวทฺยราชมาทาย เยน หิมวานฺ ปรฺวตราชสฺเตโนปสำกฺรานฺตะ | ตตฺร นานาวิเธษธโย ทีปวชฺชฺวลนฺติ | ภควานฺ ชีวกำ ไวทฺยราชมิทมโวจตฺ | คฤหาณ ชีวก ยถาภิปฺเรตา เอาษฺธี: | ภควนฺ (พิเภมิ) | ตตฺร ภควานฺ ยกฺษำ วชฺรปาณิมามนฺตฺรยเต | คจฺฉ วชฺรปาเณ ชีวกสฺยารกฺษำ กุรุ | ส คตสฺเตน นานาวิธา โอษธโย คฤหีตาะ | ภควานฺ กถยติ | ชีวก กึ นาเมยโมษธิ: | ส กถยติ | ภควนฺนามุกา | อเนน วิธาเนนามุกสฺย วฺยาเธรุปศมนีติ | อิยมปฺยมุกา | อมุกสฺย วฺยาเธ: ปฺรศมนีติ | อปราสำ นามานิ น ชานีเต | ยำ น ชานีเต ตำ ภควานฺ กถยติ | ชีวก อิยมมุกา | อมุเกน วิธาเนนามุกสฺย วฺยาเธ: ปฺรสมนี | อิยมปฺยมุกฺเยติ | ชีวกะ กถยติ | ไวทฺยกมปิ ภควานฺ ชานีต อิติ | ตตฺร ภควานฺ ชีวกำ ไวทฺยราชมามนฺตฺรยเต | จตฺรฺภิชีวกางฺไค: สมนฺวาคโต ภิษกฺ ศลฺยาหฺรตา ราชารฺหศฺจ ภวติ ราชโยคฺยศฺจ ราชางฺคตฺเว จ สำขฺยำ คจฺฉติ | กตไมศฺจตฺรฺภิริห ภิษกฺ

ศลฺยาหรฺตา| อพาธกุศโล ภวติ | อพาธสมฺตฺถานกุศลศฺจ | อุตฺปนฺนสฺยาพาธสฺย ปฺรหาณกุศละ | ปฺรหีณสฺยายตฺยามนุตฺปาทกุศละ| กถมาพาธกุศโล ภวติ| อิห ภิษกฺ ศลฺยาหรฺตาพาธํ ชานาตฺยยมาพาธ เอวํ รูปศฺไจวํ รูปศฺเจตฺเยวมาพาธกุศโล ภวติ| กถมาพาธสมฺตฺถานกุศโล ภวติ| อิห ภิษกฺ ศลฺยาหรฺตาพาธํ ชานาตฺยยมาพาโธ วาตสมุตฺโถ วา ปิตฺตสมุตฺโถ วา ศฺเลษฺมสมุตฺโถ วาตฺโมปกฺรมิโก วา ปโรปกฺรมิโก วา สำนิปาติโก วา ฤตุปริณามิโก เวตฺเยวมา พาธสมุตฺถานกุศโล ภวติ| กถมุตฺปนฺนสฺยาพาธสฺย ปฺรหาณกุศโล ภวติ| อิห ภิษกฺ ศลฺยาหรฺตาพาธํ ชานาตฺยยมาพาโธ' ญฺชเนน วา ปฺรตฺยญฺชเนน วา วมเนน วา วิเรจเนน โวรฺธฺววิเรจเนน พาโธวิเรจเนน วา นสฺตกรฺมณา วา ธูปทาเนน วา สฺเวทปริกรฺมณา วา ปฺรหาสฺยตีตฺเยวมุตฺปนฺนสฺยาพาธสฺย ปฺรหาณ-กุศโล ภวติ| กถํ ปฺรหีณสฺยาพาธสฺยายตฺยามนุตฺปาทกุศโล ภวติ| อิห ภิษกฺ ศลฺยาหรฺตาพาธํ ชานาตฺยยมาพาธ เอวํรูปาภิศฺไจวํ รูปาภิศฺจ สำปฺเรยาภิ: กฺริยาภิ: กฺริยมาณาภิ: ปฺรหีณ อายตฺยำ โนตฺปตฺสฺยต อิตฺเยวํ ปฺรหีณสฺยาพาธสฺยายตฺยามนุตฺปาท กุศโล ภวติ| เอวํ จตุรฺภิรงฺไค: สมนฺวาค โต ภิษกฺ ศลฺยาหรฺตา ราชารฺหศฺจ ภวติ ราชโยคฺยศฺจ ราชางฺคตฺเว จ สำยฺำ คจฺฉติ|เอวเมว จตุรงฺไค: สมนฺวาคตสฺตถาคโต'รฺหนฺ สมฺยกฺ สำพุทฺโธ'นุตฺตโร ภิษกฺ ศลฺยาหรฺตา อิตฺยุจฺยเต| กตไมศฺจตุรฺภิ:| อิห ชีวก ตถาคโต' รฺหนฺสมฺยกฺ สำพุทฺธะ| อิทำ ทุ:ขมารฺยสตฺยมิติ ยถาภูตำ ปฺรชานาติ| เอวำ ทุ:ขสมุทยมิทำ ทุ:ขนิโรธ อิทำ ทุ:ขนิโรธคามินี ปฺรติปทารฺยสตฺยมิติ ยถาภูตำ ปฺรชานาติ|น ขลุ ชีวก ภิษกฺ ศลฺยาหรฺตา ชาติมูลกานำ ทุ:ขานำ ปฺรหานาย ไภษชฺยำ ชานาติ| นาปี ชราวฺยาธิมรณโศกปริเทวนทุ:ขเทารฺมนสฺโยปายาสมูลกานำ ทุ:ขานำ ปฺรหาณาย ไภษชฺยำ ชานาติ| ตถาคตสฺตุ ชีวก ชาติมูลกานำ ทุ:ขานำ ปฺรหาณาย ไภษชฺยำ ชานาติ| ชราวฺยาธิมรณโศกปริเทวนทุ:ขเทารฺมนสฺโยปายาส มูลกานำ ทุ:ขานำ ปฺรหาณาย ไภษชฺยำ ชานาติ| ตสฺมาตฺตถาคโต'รฺหนฺสมฺยกฺสำพุทฺโธ'นุตฺตโร ภิษกฺ ศลฺยาหรฺเตตฺยุจฺยเต | ตสฺมินฺ ขลุ ธรฺมปรฺยาเย ภาษฺยมาโณ ชีวกสฺย กุมารมฤตฺยสฺย วิรโช วิคตมลำ ธรฺเมษุ ธรฺมจกฺษุรฺตฺปนฺนมฺ | อถ ชีวกะ กุมารภฤโต ทฤษฺฏธรฺมา ปฺราปฺตธรฺมา วิทิตธรฺมา ปรฺยวคาฒธรฺมา ตีรฺณกำกฺษสฺตีรฺณวิจิกิตฺโส'ปรปฺรตฺยโย'นนฺยเนยะ ศาสฺตุ: ศาสเน ธรฺเมษุ ไวศารทฺยปฺราปฺตะ อุตฺถายาสนาเทกำสมุตฺตราสงฺคำ คตฺวา เยน ภควำสฺเตนาญฺชลึ ปฺรณมฺย ภควนฺตมิทโวจตฺ| อภิกฺรานฺโต'หำ ภทนฺตาภิกฺรานฺตะ| เอโษ'หำ ภควนฺตำ ศรณำ คจฺฉามิ ธรฺมำ จ ภิกษุสำฆำ โจปาสกำ จ มำ ธารยาทฺยาคฺเรณ ยาวชฺชีวำ ปฺราโณเปตำ ศรณคตมภิปฺรสนฺนมฺ| อถ ชีวโก ไวทฺยาราโช ภควตฺ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺวา ภควโต'นฺติกาตฺ ปฺรกานฺตะ|

หิมวานฺปรฺวตราโช หิมสำโยคานฺนิตฺยำ ศีตโล ภควตะ สาภิษฺยนฺทำ คฺลานมุตฺปนฺนมฺ | ชีวโก ไวทฺยราชะ สำลกฺษยติ| สฺวยเมวาหำ ภควต อุปสฺถานำ กโรมิ ตทฺยถา ราชฺญศฺจกฺรวรฺตินฺ อิติ | ตโต ชีวเกน ทฺวาตฺรึศทฺตฺปลานิ สฺรำสนีไยรฺทฺรวฺไยรฺภาวยิตฺวา ภควเต ทตฺตานิ| ชิฺรตฺ ภควาเนตานีติ | ภควตาธฺราตานิ | ทฺวาตฺรึศเทโวตฺถานานิ ลพฺธานิ | ตโต ภควนฺตำ ปฤจฺฉติ | กศฺจิตฺ ภควานฺ

สมฺยคฺวิริกฺต อิติ | ภควานาห | สนฺติ ชีวก เต โทษาะ | เย จฺยุตา น สฺรุตาะ สนฺติ | สฺรุตาะ น จฺยุตาะ สนฺติ | สฺรุตาศฺจฺยุตาศฺจ สนฺติ | ไนว สฺรุตา น จฺยุตา อิติ | ชีวกะ กถยติ ภควนฺ ยทฺเยวํ คุฑหรีตกึ ภกฺษย | มณฺฑานุปฺรฺวึ จ กุรฺษฺเวติ | ภควตา ตถากฤตมฺ | สฺวสฺโถ ชาตะ |

อาจริตํ ชีวกสฺย ยสฺย กสฺยจิทฺราชฺโญ วา ราชมาตฺรสฺย วา จิกิตฺสำ กโรติ ส ตสฺไม คฺรามำ วา คฺรามวรำ วา ปฺรยจฺฉติ | ยาวทปเรณ สมเยน ชีวเกน วิเทหราชสฺย จิกิตฺสา กฤตา | เตน ตสฺไม ศตสหสฺรมูลฺยำ วิหติกาปฺราวรณำ ทตฺตมฺ | ส ตมาทาย เยน ภควำสเตโนปสำกฺรานฺตะ | อุปสำกฺรมฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺไวกานฺเต นิษณฺณะ | เอกานฺเต นิษณฺโณ ชีวกะ กุมาร ภฤปฺโต ภควนฺตมิทมโวจตฺ | อาจริตำ ภทนฺต มม ยสฺย ราชฺโญ วา ราชมาตฺรสฺย วา จิกิตฺสำ กโรมิ ส เม คฺรามำ วา คฺรามวรำ วานุปฺรยจฺฉติ | ตนฺมยา วิเทหราชสฺย จิกิตฺสา กฤตา | เตน เม ศตสหสฺรมูลฺยำ วฤหติกาปฺราวรณำ ทตฺตมฺ | ตทหำ ภควเต'นุปฺรยจฺฉามิ | ตทฺภควานฺปฺรติคฤหฺณาตฺว นุกมฺปามุปาทาเยตฺ | ปฺรติคฤหฺณาติ ภควานฺ ชีวกสฺย กุมารภฤตสฺยานฺติกาจฺฉตสหสฺรมูลฺยำ วฤหติ กาปฺราวรณมฺ | เตน ขลุ สมเยนายุษฺมานานนฺโท ภควตะ ปฤษฺฐตะ สฺถิโต'ภูทฺ วฺยชนำ คฤหีตฺวา ภควนฺตำ วีชยนฺ | ตตฺร ภควานายุษฺมนฺตมานนฺทมามนฺตฺรยเต | คฤหานานนฺท ศตสหสฺรมูลฺยำ วฤหติกาปฺราวรณำ มหารฺถาย ศาสฺตฺรลูนำ กุรุษฺเวติ | ตต อายุษฺมานานนฺโท คฤหีตฺวา วิสฺตีรฺณาว กาศำ ปฤถิวีปฺรเทศำ คตฺวา มาปยิตุมารพฺธะ | ปศฺยติ พหูนิ จีวราณิ สมฺยทฺยนฺเต | ตตสฺเตน ภควตสฺตฺริจีวรำ กฤตมาตฺมนะ สานฺตโรตฺตรมายุษฺมตศฺจ ราหุลสฺย กุสูลกะ | ตำ ขลุ วรฺษาวาสำ ภค วตะ ปญฺจปฏฺฐศตานิ สำปนฺนานิ | ภิกฺษุสำฆสฺส จาเนกานิ | ภิกฺษโว น ชานีเต กถำ ปฺรติปตฺตวฺยมิติ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ตสฺมาทนุชานามิ | ภิกฺษุภิรฺคฤหปติ-จีวรกานิ ศสฺตฺรลูนานิ ทุรฺวรฺณีกฤตฺย ธารยิตวฺยานิ |

อาจริตำ ราชฺโญ พิมฺพิสารสฺย ภิกฺษุำ วา ภิกฺษุณึ วา ทฤษฺฏวา หสฺติสฺตสฺกนฺธาทวีรฺย ปาทาภิวนฺทนำ กโรติ | โส'ปเรณ สมเยน หสฺตินมาภิรูหฺย ภควตะ ปาทาภิวนฺทกะ สำปฺรสฺถิตะ | ยาวตฺปศฺยตฺยนฺตรฺมารฺเค อาชีวกมฺ | ส ตสฺย ชาตสำคฺราโม หสฺติสฺกนฺธาทวีรฺย ปาทโยรฺนิปติตะ | ตตฺร เย อศฺราทฺธาสฺเต สำลกฺษยนฺติ | น เกวลำ เทโว ภิกฺษุษฺเววาภิปฺรสนฺนะ | อาชีวเกษฺวปี อภิปฺรสนฺน อิติ | เย ตุ ศฺราทฺธาสฺเต สำลกฺษยนฺติ | นูนำ เทโว ภิกฺษุริติ กฤตฺวา สสำภฺรโม'สฺย หสฺติสฺกนฺธาทวีรฺย ปาทโยรฺนิปติต อิติ | เต สนฺทิคฺธมนโส ราชานมูจุ: | กสฺย เทเวน วนฺทนา กฤตา | ภควตะ ศฺราวกสฺย | เทว อาชีวก เอษ น ภควตะ ศฺราวกะ | อถ ราชฺโญ พิมฺพิสารสฺไยตท ภวตฺ | เอตเทว เม กรณียำ ภวตฺวิติ | ส เยน ภควำสฺเตโนปสำกฺรานฺตะ | อุปสำกฺรมฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺวา เอกานฺเต นิษณฺณะ | เอกานฺตนิษณฺโณ ราชา มาคธะ ศฺเรณฺโย พิมฺพิสาระ ภควนฺตมิทมโวจตฺ | อาจริตำ มม ภทนฺต ภิกฺษูงฺ วา ภิกฺษุณึ วา ทฤษฺฏวา หสฺติสฺกนฺธาทวีรฺย ตสฺย ปาทาภิวนฺทนำ กรฺตุมฺ | ตทหำ สำชาตสำคฺราโม หสฺติสฺกนฺธาทวีรฺย

ภิกฺษุโรติ กฤตฺวา อาชีวกสฺย ปาทโยรฺนิปติตะ | อโห วต ภควนฺนารฺยกาณำ จีวรเกษุ กึจิจฺจิหฺน ปฺรชฺญาปเยทนุกมฺปา มุปาทาเยติ | อธิวาสยติ ภควานฺ ราชฺโญ พิมฺพิสารสฺย ตูษฺณึ ภาเวน | อถ ราชา พิมฺพิสาโร ภควตสฺตูษฺณีภาเวนาธิวาสานำ วิทิตฺวา ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺวา ปฺรกานฺตะ | ตตฺร ภควานฺ ภิกฺษูนามนฺตฺรยเต สฺม | หำโภ ภิกฺษวะ ส อาชีว อุปหตศฺจ เยน ทฤษฺฏสตฺยสฺยานฺติกาทฺวนฺทนา สฺวีกฤเตติ |

เตน ขลุ สมเยนายุษฺมานานนฺโท ภควตะ ปฤษฺฐตะ สฺถิโต'ภูทฺ วฺยชนำ คฤหีตฺวา ภควนฺตำ วีชยนฺ | ตตฺร ภควานายุษฺมนฺตมานนฺทมามนฺตฺรเต | ทฤษฺฏสฺเต อานนฺท ไวเทหกะ ปรฺวตะ | โน ภทนฺต | คฤหาณ ตถาคตสฺย จีวรกรฺณกมฺ | เตน คฤหีตมฺ | อถ ภควานฺ ตต เอว ฤทฺธยา อุปริวิหายสา ปฺรกานฺตะ | ราชคฤเห'ตรฺหิโต ไวเทหเก ปรฺวเต ปฺราติษฺฐต | เตน ขลุ สมเยน มาคธกานำ มนุษฺยาณำ กฺเษตฺราณิ สมานิ สโมปจิวาราณิ อาวลีวินิพทฺธานิ ภกฺติรจนาวิเศษวิจิตฺราณิ ทฤษฺฏวา จ ปุนรายุษฺมนฺตมานนฺทมามนฺตฺรยเต | ทฤษฺฏานิ เต อานนฺท เอตานิ กฺเษตฺราณิ สมานิ สโมปจิวราณฺยาวลีวินิพทฺธานิ ภกฺติรจนาวิเศษวิจิตฺราณิ | ทฤษฺฏานิ ภทนฺต | ตสฺมาทานนฺท อเนนากาเรณ ภิกฺษุภิศฺจีวราณิ ฉิตฺตฺวา เสตวฺยานิ | สฺถวิรานนฺเทน ภิกฺษูณามาโรจิตมฺ | ยุษฺมาภิรเนนากาเรณ จีวรกาณิ ปาฏยิตฺวา เสตวฺยานีติ | ภิกฺษวะ ปาฏยิตฺวา จีวราณิ เสตุมารพฺธาะ เอเกน ปารฺศฺเวน ปตฺรมุขานิ ปาตยนฺติ | น โศภนฺเต | อายุษฺมานานนฺทะ สำลกฺษยติ | กึ จาปิ ภควตา นานุชฺญาตมฺ | สฺถานเมตทฺวิทฺยเต ยเทตเทว ปฺรตฺยยำ กฤตฺวา อนุชฺญาสฺยตีติ | เตโนภยปารฺศฺวโยะ ปตฺรมุขานิ ทตฺตานิ | ตถาปฺยนุปาตำ วินา น โศภเต อิตฺยนุปาโต ทตฺตะ | ตตะ กฤตนิศฺจิตำ ภตวต อุปนามิตมฺ | ภควานาห | สาธุ สาธฺวานนฺท ยนฺมยา นานุชฺญาตำ ตตฺตฺวยา วิชฺญาตมฺ | ตสฺมาทนุชานามิ ภิกฺษุภิรเนนากาเรณ จีวราณิ ฉิตฺตฺวา เสตวฺยานิ | ภิกฺษว เอไกกำ จีวรำ ฉิตฺตฺวา สฺยูตฺวา ธารยิตุำ ปฺรวฤตฺตาะ อวศิษฺฏานฺยจฺฉินฺนานิ |

ตโต ภควานฺมคเธษุ ชนปเทษุ จาริกำ จรนฺนาฏวิกามนุปฺราปฺตะ | อาฏวิกายำ วิหรตฺยคฺราฏวิเก ทาเว | อาฏวิกา นทีสนีปสโยคาจฺฉีตลา ปฺรวาตา จ | ภควตา ปฺรถเม ยาเม อนฺตรฺวาสะ ปฺราวฤตะ | มธฺยเม ยาเม อุตฺตราสงฺคะ | ปศฺจิเม ยาเม อายุษฺมนฺตมานนฺทมามนฺตฺรยเต | อนุปฺรยจฺฉ เม อานนฺท สำธาฏีมิติ | ตต อายุษฺมตานนฺเทน หสฺเตา ปฺรกฺษาลฺย ภควต อุปริษฺฏาทฺทตฺตา สำฆาฏี | สา ราตฺริรภควตา ตฺริจีวเรณาติ นามิตา | ตตะ ปฺรภาตายำ รชนฺยำ สำลกฺษยติ | เย เกจิลฺโลเก สุกฺมารกาะ สุไขษิณะ อหำ เตษามคฺระ | ตทหำ ศกฺโนมิ ตฺริจีวเรณ ยาปยิตุำ กึ ปุนรฺเม ศฺราวกา อิติ วิทิตฺวา ภิกฺษูนามนฺตฺรยเตสฺม | ตสฺมาตฺตรฺหิ ภิกฺษโว ภิกฺษุภิศฺฉินฺนำ ตฺริจีวรำ ธารยิตวฺยมิติ |

อุกฺตำ ภควตา ฉินฺนำ ตฺริจีวรำ ธาริยตวฺยมิติ | อนฺยตมสฺย ภิกฺโษสฺตฺริจีวรำ นาสฺติ | ตสฺย นมตำ สำปนฺนมฺ | ส ตจฺเฉตฺตุมารพฺธะ | ภควำศฺจ ตำ ปฺรเทศมนุปฺราปฺตะ ปฤจฺฉติ | ภิกฺโษ กิมิทมฺ | อุกฺตำ

ภทนฺต ภควตา ภิกฺขุณา ฉินฺนํ ตฺริจีวรํ ธารยิตวฺยมิติ। มม ตฤตียํ จีวรํ นาสฺติ। ปรฺเยษมาณสฺย เม อิทำ นมตำ สมฺปนฺนมฺ। ฉิตฺตฺวา จีวรำ กโรมิ। ไนตทฺ ภิกฺโษ เฉทนารฺหมปิ ตฺวาสีวการฺหมฺ। สีวกำ กฤตฺวา ธารย। อิตฺยุกฺตฺวา ปฺรกฺรานฺตะ। ภิกฺษุสงฺฆ สนฺนิปาตฺย ปฺรสฺตาทฺ ภิกฺษุสงฺฆสฺย ปฺรชฺญปฺต เอวาสเน นิษณฺณะ। นิษทฺย ภควานฺ ภิกฺษูนามนฺตฺรยเต สฺม। อมุกสฺย ภิกฺโษศฺจีวรำ นาสฺตีติ นมตำ เฉทยตีติ। ตสฺมาตฺตรฺหิ ภิกฺษวะ ปญฺจาเฉทฺยานิ। สรฺวำ นมตำ। สรฺวำ ปฺราวารกำ। สรฺวำ โกจวำ। สรฺวำ เลโลหิตำ। สรฺวำ สฺถูลกมฺพลญฺเจติ। อาสีวกำสฺตุ ทตฺตฺวา ธารยิตวฺยมฺ।

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ

ราชฺญะ ปฺรเสนชิตะ โกสลสฺย มฤคาโร นาม อคฺรามาตฺยะ। เตน สทฤศาตฺกุลาตฺ กลนฺนมานีตมฺ। ส ตยา สารฺธำ กฺรีฑติ รมเต ปริจารยติ। ตสฺย กฺรีฑโต รมมาณสฺย ปริจารยตะ ปุตฺโร ชาตะ। เอวำ ยาวตฺสปฺต ปุตฺรา ชาตาะ। ตตฺร ษณฺณำ ยถาภิปฺเรตวฺยวสฺถมฺ। เตน นามานิ วฺยวสฺถาปีตานิ। ยสฺตุ กนียำสฺตสฺย วิศาข อิติ นามเธยำ วฺยวสฺถาปีตมฺ। ยาวนฺมฤคารสฺย ปตฺนี กาลคตา। เตน ษณฺณำ ปุตฺราณำ นิเวศะ กฤตะ। เต สฺวกสฺวกาภิ: ปตฺนีภิ: สารฺธำ มณฺฑนปรมา วฺยวสฺถิตาะ। คฤหการฺยำ น จินฺตยนฺติ। มฤคาโร คฤหปติ: กเร กโปลำ ทตฺตฺวา จินฺตาปโร วฺยวสฺถิตะ। ตสฺย สปฺเรมโก พุราหฺมณ อาคตะ। ส เตน จินฺตาปโร ทฤษฺฏะ। ส กถยติ। คฤหป เต กิมสิ จินฺตาประ। มมามี ปุตฺราะ สฺวกสฺวกาภิ: ปตฺนีภิ: สารฺธำ มณฺฑนปรมา วฺยวสฺถิตาะ। คฤหการฺยำ น จินฺตยนฺติ। คฤหมวสาทำ คมิษฺยตีติ। ส กถยติ। วิศาขสฺย กสฺมานฺนิเวโศ น กฺริยเต। โก ชานียาตฺ กทาจิตฺโส'ปิ ปาปตโร ภเวตฺ। เอตทปิ น ชฺญายเต กทาจิจฺโฉภนตโร ภเวตฺ। ยทิ เต'นฺมตำ สมนฺเวษยามิ ทาริกามฺ। เอวำ กุรุ। ส คเวษมาโณ'นฺปฺรเวณ จมฺปามนฺปฺราปฺตะ।

จมฺปายำ พลมิตฺโร นาม คฤหปติ:। ตสฺย วิศาขา นาม ทุหิตา รูปเยาวนวตี นยวินย สำปนฺนา ปณฺฑิตา ปฏุปฺรจารา। สา ยถาภิปฺเรตมโนหราภิรฺทาริกาภิ: สารฺธมฺทฺยานภูมึ สำปฺรสฺถิตา। ส จ พุราหฺมณสฺตำ ปฺรเทศมาคตะ। เตน สา ทาริกา ทฤษฺฏา। ส สำลกฺษยติ। อาสาเมว ตาวตฺปรีกฺษา กรฺตวฺเยติ। ส จ อาสามวธานตตฺปโร มนฺทคติปฺรจารตยา ปฤษฺจโต'นฺพทฺธะ। ปฺราโย นารฺยศฺจลตฺสฺวภาวาะ। ตาสำ กาจิทฺ ธาวติ กาจิทฺตฺปตติ กาจินฺนิปตติ กาจิทฺ หสติ กาจิทฺ คาตฺรวิกฺเษปำ กโรติ กาจิทฺ คายติ। อิมานิ จานฺยานิ จ ทุรฺวฤตฺตเจษฺฏิตานิ กุรฺวนฺติ। สา ตุ วินยสำปนฺนา มนฺทคติปฺราจารา ตาภิ: สารฺธำ คจฺฉติ। ยาวทฺทฺยานำ สำปฺราปฺตาสฺตา ทาริกาะ ปุษฺกริณฺยาสฺตีเร วสฺตฺราณิ สฺถาปยิตฺวา สหสาวตีรฺย กฺรีฑิตุมารพฺธาะ। สา ตุ ยถา ยถา ปาณียม วตรติ ตถา ตถา วสฺตฺรมุตฺกฺษิปฺยาวตีรฺณา ตไถว ศานฺเตเนรฺยาปถา ยถา ยถา วฺยุกฺติษฺฐเต ตถา ตถา วสฺตฺรมวตารยติ। ตตะ สฺนาตปฺรยตา เอกสฺมินฺ สฺถาเน สฺถิตา। ตา ทาริกา อาตฺมนา ปฺรถมโต ภุกฺตฺวา ปริชนำ ปริเวษฺฏุมารพฺธาะ। สาปิ ปูรฺวำ ปริชนำ ปริเวษฺย ปศฺจาทาตฺมนา ปริโภกฺตุมารพฺธา। ตโต ภุกฺตปีตา อุทฺยานสุขมนุภูย สำปฺรสฺถิตา। ยาวทนฺตรฺมารฺเค ปานียมุกฺตรฺตวฺยมฺ ตา ทาริกา

อุปานเหา โฉรยิตฺโวกฺตีรฺณาะ | สา ตุ โสปานตฺไกว ปุนะ สำปฺรสฺถิตา | ตาสามารามสำปฺรเวโศ ชาตะ | สา ฉตฺรมาทาย อามฺรวนมติกฺรานฺตา | อนฺยาภิศฺฉตฺราณิ โฉริตานิ | ตโต วาตวรฺษำปฺราทุรฺภูตมฺ | ตทา ทาริกา เทวกุลำ ปฺรวศฺยาวสฺถิตาะ | สา ตฺวมฺยวกาศ เอว | ส พฺราหฺมณสฺตสฺยาสฺตาทฤศลกฺษณปฺรจารานฺ ทฤษฺฏวา ตโต ชาตกุตูหลสฺตำ ทาริกำ ปฺรษฺฏุมารพฺธะ | ทาริเก กสฺยตฺวมฺ | พลมิตฺรสฺย ทุหิตา | ปฺตฺริ ปฤจฺฉามิ | เตน กิญฺจิตฺตฺวยา โกปะ กรณียะ | สา สฺมิตปูรฺวงฺคมากถยติ | ตาต ปฤจฺฉ | โก'ตฺร โกปะ | ปฺตฺริ สรฺวา เอว ทาริกา ธาวนฺตฺย อุตฺปตนฺตฺโย นิปตนฺตโยคาตฺรวิกฺเษปำ กุรฺวนฺตฺย อิมานิ จานฺยานิ จ ทุรฺวฤตฺตเจษฺฏิตานิ กุรฺวนฺตฺโย คจฺฉนฺติ ตฺวำ ปุนรฺวินยสำปนฺนา มนฺทคติปฺรจารตยา อาภิ: สารฺธมฺทฺยานำ คจฺฉสีติ | สา กถยติ | สรฺวา ทาริกา มาตาปิตฺโรรฺวิกฺเรยำ ทฺรวยมฺ | ยทิ มม อุตฺปตนฺตฺยา นิปตนฺตฺยา วา หสฺตะ ปาโท วา ภิทฺยเต โก มำปฺรารฺถยเต | นตฺวหำ ยาวชฺชีวเมว มาตาปิตฺโร: โปษฺยา ภวิษฺยามิ | ปฺตฺริ โศภนำ คตเมตตฺ | อิทมปรำ ปฤจฺฉามิ | เอตา ทาริกา วสฺตฺราณฺเยกานฺเต สฺถาปยิตฺวา ทฺวิตียวสฺตฺรวิยุกฺตาะ สหสาวตีรฺยกฺรีฑิตุมารพฺธาะ | ตฺวำ ปุนรฺยถา ยถา ปานียมวตรติ ตถา ตถา วสฺตฺรมปนยสิ | ตาต หฺรีวฺยปตฺราปฺยสมฺปนฺโน มาตฤคฺรามะ | ยทิ มำ กศฺจิตฺปศฺยตฺยปาวฤตามยุกฺตมฺ | ปฺตฺริ กสฺตฺวำ ตตฺร ปศฺยติ | ตาต ตฺวไยว ตาวทหำ ทฤษฺฏวา สฺยามฺ | ปฺตฺริ โศภนเมตทปี คตมฺ | อิทมปรำ ปฤจฺฉามิ | เอตา ทาริกาะ ปูรฺวมาตฺมนา ภุกฺตฺวา ปศฺจาตฺปริชนำ โภชยนฺติ | ตฺวำ ปุนะ ปูรฺวำ ปริชนำ โภชยิตฺวา ปศฺจาทาตฺมนา ภุงฺเกษ | ตาต วยำ ปุณฺยผโลปชีวินฺยะ | สตตเมวาสฺมากำ ปรฺว | เอตา กุสฺถานผโลปชีวินฺยะ กทาจิตฺกรฺหิจิทฺทารโภชนำ ลภนฺเต | ปฺตฺริ โศภนเมตทปี คตมฺ | อิทมปรำ ปฤจฺฉามิ | สรฺวโลกะ ศุษฺเก อุปานเหา ธารยนฺติ | ตฺวำ ปุนะ อุทเก | กิเมตตฺ | ตาต มูรฺโข โลกะ | อุทก เอว อุทานเหา ธารยิตวเยา | ยตฺการณำ สฺถเล สฺถาณฺรุทฤศฺยเต กณฺฏกะ ปาษาณศรฺกระ ศุกฺติศกลิกาศ์ขสูเก ขณฺฑิกา จ | ชเล ตฺเวเต น ทฤศฺยนฺเต | อโต ชล เอโวปานเหา ธารยิตวเยา น สฺถเล | ปฺตฺริ โศภนเมตทปี คตมฺ | อิทมปรำ ปฤจฺฉามิ | เอตา ทาริกา อาตเป ฉตฺรำ ธารยนฺติ ตฺวำ ปุนราราเม วฤกฺษจฺฉายายามฺ | กาตฺร ยุกฺติ: | ตาต มูรฺโข โลกะ | อาราม เอว ฉตฺรำ ธารยิตวฺยมฺ | ยตฺการณำ นิตฺยมารามะ ศาขามฤไค: ปกฺษิภิรากีรฺณะ | ปกฺษิณ อุจฺจารปฺรสฺราวำ กุรฺวนฺติ | อสฺถิขณฺฑำ ปาตยนฺติ | ศาขามฤคา อุจฺจารปฺรสฺตาวำ กุรฺวนฺติ | อรฺธปริภุกฺตานิ ผลานิ ปาตยนฺติ | จลสฺวภาวตฺวาทิตศฺจามุตศฺจ ศาขานฺตเร สำกฺรามำ กุรฺวนฺติ | กาษฺฐขณฺฑานิ ปาตยนฺติ | อภฺยวกาเศ จ ตนฺนาสฺติ | กทาจิตฺสฺยาตฺตตฺตุ ลฆุนิปาติ | อต อาราม เอว ฉตฺรำ ธารยิตวฺยำ นาภฺยวกาเศ | ปฺตฺริ โศภนเมตทปี คตมฺ | อิทมปรำ ปฤจฺฉามิ | เอตา ทาริกา วาตวรฺเษ เทวกุลำ ปฺรวิษฺฏาสฺตฺวำ ปุนรภฺยวกาเศ สฺถิตา | ตาต อภฺยวกาศ เอว สฺถาตวฺยมฺ | น เทวกุลำ ปฺรเวษฺฏวฺยมฺ | ปฺตฺริ กาตฺร ยุกฺติ: | ตาต เอตานิ ศูนฺยเทวกุลานิ | นิตฺยเมว วิฏวาต ปุตฺรธูรฺตไกรศูนฺยานิ | ยทิ มม ปฺรวิษฺฏายา กศฺจิทงฺคปฺรตฺยงฺคานิ

ปรามฤศติ นตฺเววं มาตาปิตฺโรรฺเม อยศสฺยตา ภวติ | วรมภฺยวกาเศ ปฺราณวิโยคะ | น ตฺเวว ศูนฺย-เทวกุลปฺรเวศะ |

ตโต'เสา พฺราหฺมณสฺตตฺปฺรจาราวรฺชิต ชนิตเสามนสฺโย พลมิตฺรสฺย คฤหปเตรฺนิเวศนำ ปฺรวิศย กนฺยา ปฺรติลมฺภกฤษฺณยา สสำภฺรมะ สฺวสฺติ สฺวสฺตีตฺยุวาจ | คฤหปริชนะ กถยติ | พฺราหฺมณ น ตาวทฺภิกฺษเวลา | กึ ปฺรารฺถยเส | กนฺยาภิกฺษามฺ | กสฺยารฺถาย | ศฺราวสฺตฺยำ มฤคาโร นามาคฺรามาตฺยะ | ตสฺย ปุตฺโร วิศาโข นาม | เต กถยนฺติ | สทฤศมสฺมากำ ตตฺกุลมฺ | กึ ตรฺหิ | อติวิปฺรกฤษฺโฏ เทศะ | ส กถยติ | ทูร เอว ทาริกา ทาตวฺยา | กึ การณมฺ | ยทิ ตาวตฺสุขิตา ภวติ ศฺรุตฺวา ปฺราโมทฺยมฺตฺปาทยิษฺยติ | อถ ทุ:খิตา ทานมานสตฺการกฺริยยา เขทมาปทฺยเต'รฺถาปจยศฺจ ภวติ | เต กถยนฺติ | ยทฺเยวं ทตฺตา ภวตุ | ตโต พฺราหฺมณะ สฺวสฺตีตฺยุกฺตฺวา ปฺรกฺรานฺโต'นฺปฺรฺเวณ ศฺราวสฺตึ คตะ | มารฺคศฺรมำ ปฺรติวิโนทฺย มฤคาราคฺรามาตฺยสฺย สกาศำ คตะ | ตโต ทาริกายา อาหารวิหารตำ เจษฺฏำ รูปเยาวนโศภำ ไวจกฺษณฺยำ จ ยถาวทาขฺยาย กถยติ | มยา มหตา ปริเขเทน นานาทิคฺเทศาธิษฺฐานามฺ ปรฺยฏิตฺวา สา กฤจฺฉฺเรณ ปฺรติลพฺธา | คจฺเฉทานึ ปริณเยติ | ตโต มฤคเรณาคฺรมาตฺเยน ทิวสติถิมุหูรฺตนกฺษตฺรปฺรติคฺรหำ กฤตฺวา จมฺปามาคตฺย มหตา ศฺรีสมุทเยน วิศาขสฺย ปริณีตา |

สา มาตฺรา คมนเทศกาเล ศิกฺษฺยเต | ปุตฺริ นิตฺยำ ตฺวยา สฺวศฺวาจนฺทฺรมเสา นมสฺเยา | อคฺนิ:ปริจารฺตวยะ | อาทรฺโศ นิรฺมาทยิตวยะ | ศฺวศฺวานิ วาสำสิ ปฺราวริตวฺยานิ | คฺรหีตวฺยำ น ทาตวฺยมฺ | วาณี รกฺษิตวฺยา | น กสฺยจิทฺตถายาสนำ ทาตวฺยมฺ | มิษฺฏำ โภกฺตวฺยมฺ | สุขำ สฺวปฺตวฺยมฺ | นิ:ศฺเรณี พทฺธวฺเยติ | ตโต มฤคเรณ ศฺรุตมฺ | ส สัลกฺษยติ | อิยำ ทาริกา มิถฺยาทฤษฺฏิรฺคฺราหฺยเต | อาหเมนำ มิถฺยาทรฺศเน วิเวจฺย สมฺยคฺทรฺศนำ คฺราหยิษฺยามีติ วิทิตฺวา ตามาทาย สำปฺรสฺถิตะ |

ตโต'สฺยา มาตา สฺเนหวฺยากุลหฤทยา อศฺรุวฺยากุเลกฺษณา กณฺเฐ ปริษฺวชฺย สสฺวรำ รุทนฺตี กถยติ | ปุตฺริ อิทำ เต ปศฺจิมำ ทรฺศนมิติ | ส ตามนุสำชฺญาปยนฺตี กถยติ | อมฺพ ปฤจฺฉามิ | ตาวตฺกึตฺวมตฺร ชาตาโหสฺวิชฺชฺญาติคฤเห | ปุตฺริ ชฺญาติคฤเห | สตฺตว คฤหมาโหสฺวิทิทมฺ | อิทมฺ | อหมปีห ชาตา | ตตฺร มยา วกฺตวฺยมฺ | สำโยโค นิยตำ วิโยคานฺตะ | ตุษฺณึ ภว | กิมรฺถำ โรทิษิ |

ตโต มฤคาระ สฺถเลน สำปฺรสฺถิตะ | วิศาขา สฺวามินา สารฺธำ สฺวคฤหลพฺเธน จ ปริชเนน ไนยาเนน สำปฺรสฺถิตา | ตตฺร วฑวา อจิรปฺรสูตา นาวมธิโรหฺยเต | กิโศรกะ สฺถเล เขทมาปตฺสฺยตีติ สา ยตฺเนนาปี นาภิโรหตีติ โลกาหโล ชาตะ | วิศาขยา ศฺรุตมฺ | สา กถยติ | กิมรฺถมยำ โกลาหล อิติ | ไตรฺยถาวฤตฺตมาขฺยาตมฺ | วิศาขา กถยติ | กิโศรกำ ปูรฺวมภิโรหยต สฺวยมภิโรกฺษฺยตีติ | ไตสฺตถากฤตมฺ | อภิรูฒา | ตโน มฤคาเรน เต ปฤษฺฐาะ | กิมรฺถำ จิเรณ ยูยมาคตาะ | วฑวา นาวำ นาภิโรหติ | อถ กถมภิรูฒา | จามฺปยิกยา อุปายสำวิธานมาขฺยาตำ กิโศรกำ ปูรฺวมภิโรหยต ปณฺฑิตา จามฺปยิกา |

ยาวทนฺตรฺมารฺเค สารฺถา ราตฺรึ วาสมฺปคตาะ | มฤคารสฺย ปฺราคฺภาเร ศยฺยา ปฺรชฺญปฺตา| วิศาขา ทฤษฺฏวา ปฤจฺฉติ | กสฺไยษา ศยฺยา | มฤคารสฺย | อปนยต | กึ การณมฺ | ยทิ สุปฺตสฺย ปฺราคฺภาร อุปริ นิปตติ นิยตมวษฺฏวธะ กาลำ กโรติ | มม ยาวชฺชีวมยศสฺยมฺ | อีทฤศี ทาริกา ปริณีตา ยทนฺตรฺมรฺค เอว ศฺวศฺระ กาลคโต คฤหมปี น สำปฺราปฺต อิติ | ตจฺจ ศยนาสนมปนีตำ ปฺราคฺภารศฺจ ปติตะ| สมนฺตานฺมหาชนกายะ ปฺรธาวิโต คฤหปติรวษฺฏพฺธะ อิติ | คฤหปติ: กถยติ | ภวนฺโต มา พิภีต | อิหาหำ ติษฺธามิ | ศยฺยำ ปฺรตฺยไวกฺษนฺต | อปนีตา ศยฺยา | เตน | วิศาขยา | ปณฺฑิตา จามฺเปยิกา | ปุนรปี ชีรฺโณทฺยาเน วาสมฺปคตาะ | มฤคารสฺย ศูนฺยเทวกุเล ศยฺยา ปฺรชฺญปฺตา | วิศาขยา ทฤษฺฏา | ปฤจฺฉติ | กสฺไยษา ศยฺยา | อารฺยสฺย | อปนยต | กึ การณมฺ | ยทิ เทวกุลำ ปตติ ตโต’วษฺฏพฺธะ กาลำ กโรติ | นนุ เม ปูรฺววทยศสฺยมฺ | สา จาปนีตา | เทวกุลำ จ ปติตมฺ | มหาชนกาโย ปฺรธาวิตะ ปูรฺววทฺยวตฺปณฺฑิตา จามฺเปยิกา |

ยาวทนุปูรฺเวณ ศฺราวสฺตีมนุปฺราปฺตา | มารฺคศฺรเม ปฺรติวิโนทิเต สุหฤตฺสำพนฺธิพานฺธวชเน จ ปฺเรษิเต วิศาขา สฺวกุลานุรูปำ คฤเห กรฺม การฺยเต | มฤคารสฺย ษฏฺ สฺนุษา วาเรณ วารำ คฤหชนสฺย ภกฺตำ สมฺปาทยนฺติ | วิศาขาปี ตไถว นิยุกฺตา | ตฺวยาปี สปฺตเม ทิวเส วาระ กรฺตวฺย อิติ | ตสฺยา วาร อาคมิษฺยตีติ | เย ศฺวศฺวรศฺวศฺรุสฺวามินำ คนฺธา อวศิษฺยนฺเต จรฺษฏิกำ กฤตฺวา ปฺรติทิวสำ โศษยติ | ยานฺ สกฺตูนฺ ปฺรติทินำ ลภเต ตตะ ปฺรสฺถานิ วิศาขา อปนีย สฺถาปยติ | ปริศิษฺฏำ ธฤเตน โมทยติ ตตฺปฺรมาณา เอว ภวนฺติ | มทฺยปานาคตสฺตุ ศฺโววาโร ภวิษฺยตีติ | ยตฺ สฺวามิโน นิรฺมาลฺยมาตฺมนศฺจ ตจฺฉีตเล สฺถาปีตมฺ | ยาวตฺปฺรภาตายำ รชนฺยำ กรฺมกราณามามลกำ ทตฺตำ คนฺธะ ปุษฺปาณิ โภชน มทฺยำ จ | เต ปริตุษฺฏาศฺจิเรณ วยำ ปฺราณคฤหปติปตฺนฺยา อวโลกิตา อิติ | ไตสฺตสฺมินฺ ทิวเส ทฺวิคุณำ กรฺม กฤตมฺ | ยาวนฺมฤคาระ กาลเวลายำ กรฺมานฺตานวโลกยนฺ ปศฺยติ ปฺรภูตำ กรฺม กฤตมฺ | ส ปฤจฺฉติ | กึ ยุษฺมาภิรปเร มฤตกปุรฺษา คฤหีตาะ | น | เกนจิตฺ โก’ตฺร โยโค เยนาทฺย ทฺวิคุณำ กรฺม กฤตมฺ | เต กถยนฺติ | อารฺยา ยาทฤศำ ภกฺตำ ยาทฤศำ กรฺม | กิเมตตฺ | ไตรฺยถาวฤตฺตำ วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | มฤคารปุตฺไร: สฺวกสฺวกานำ ปตฺนฺยะ อาโรจิตาะ | ตาะ กถยนฺติ | วยมปี คฤหาทปหฤตฺย ภฤตกปุรฺษาณำ ปฺริยำ กุรฺยาม | วยมปฺยารฺยสฺย ยุษฺมากำ มฤตก ปุรฺษาณำ จ ปฺริยา ภเวม ยถา วิศาขยา กฤตมฺ | ตโต มฤคาเรณ วิศาขา ปฤษฺฏา | ปุตฺริ กถำ ตฺวยา ภกฺตำ ปฺรติชาคริตมฺ | ตยา วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | มฤคารสฺตุษฺฏะ | เตน ไสว คฤหฺยาปาเร นิยุกฺตา | อนฺตรฺชนศฺจ สรฺโว’ภิหิตะ | โย ยุษฺมากำ วิศาขยา ทตฺเตน ปริตุษฺยติ เตน สฺถาตวฺยมานุกูลฺเยน วา จริตวฺยมฺ ยาวทเสา คฤหสฺวามินี สำวฤตฺตา | สาจารวิหารตยา เสารตฺเยน จ สรฺวมนฺตรฺชนำ เตษยติ | ยาวทปเรณ สมเยน วิศาขายา คฤหสฺโยปริษฺฏาทฺ หำสา อุตฺตรกุรุทฺวีปาทกฤษฺโฐปฺตำ ตณฺฑุลผลศาลิมาทาย สำปฺรสฺถิตาะ | ราชฺญศฺจ คฤเห หำสสฺติษฺฐติ | เตน ตานฺ ทฤษฺฏวา กูชิตมฺ | ไตรปี สมโยนิวิศฺวาโสทฺเวคมสหมาไน: กูชิตมฺ | ราชฺญศฺจรณโกษฺเจ

ศาลิพลฺลรฺโย นิปติตาะ | ตโต ราชฺโญ'มาตฺยานาเมไกกา ทตฺตา | มฤคาเรณ สฺวปฺรตฺยโศ วิศาขา ยา ทตฺตะ | ตถา สมฺทฺรเก สฺถาปยิตฺวา การฺษิกาณำ อาชฺญา ทตฺตา | เต'ปี สุตรำ ปริตุษฺฏาะ | ไต: กฺเษตฺรสฺโตกำ สุปริกรฺษีกฤตฺย กาลำ ชฺญาตฺวา อุปฺตะ | เทวะ กาลวรฺษี สำวฤตฺตะ | พีชานฺรูปา สำปตฺติรฺชาตา | อปรสฺมินฺ วรฺเษ ปฺรภูตำ สำปนฺนมปรสฺมินฺนปี วรฺเษ ปฺรภูตตรมฺ | เอวำ ยาวตฺ สฺรวาปี โกษฺฐาคาราณิ หำศาหฤตกุศูไล: ปริปูรฺณานิ | ยาวทฺราชฺญะ ปฺรเสนชิตะ โกศลสฺย คฺลานฺยมุตฺปนฺนมฺ | เตน ไวทฺยา อาหูย ปฤษฺฏาะ | เต กถยนฺติ | เทว ยทิ หำสาหฤตศาลิ: สำปทฺยเต เตน มณฺฑำ สาธยิตุมรฺหสิ | ปีตฺวา สฺพสฺโถ ภวิษฺยสีติ | ราชฺญา อมาตฺยา อาหูย ปฤษฺฏาะ | ภวนฺโต มยา ยุษฺมากำ หำสาหฤตานิ ศาลิศีรฺษาณิ ทตฺตานิ | ตานิ ยุษฺมาภิ: กึ กฤตานิ | ตตฺร เกจิตฺ กถยนฺติ | เทว อสฺมาภิรฺเทวกุเล ทตฺตานีติ | อปเร กถยนฺติ | อสฺมาภิรคฺเนา ปฺรกฺษิปฺตานิ อิติ | อปเร กถยนฺติ อสฺมาภิรฺทฺวารศาลายำ พทฺธานีติ | มฤคาระ กถยติ | เทว มยา วิศาขา ยา ทตฺตานิ | ปฤจฺฉามิ ตาวตฺตยา กึ กฤตานีติ | เตน วิศาขา ปฤษฺฏา | สา กถยติ | ตาต กึ หำสาหฺฤตศาลินา ปฺรโยชนมฺ | ราชฺโญ คฺลานฺยมุตฺปนฺนมฺ | ไวทฺไยรฺหำสาหฤตา ศาลิรฺวฺยปทิษฺฏา | ตโต วิศาขยา เสาวรฺณำ ภาชนำ หำสาหฤตสฺย ตณฺฑุลสฺย (มณฺเฑน) ปูรยิตฺวา ราชฺญะ ปฺเรษิตมฺ | ราชฺญา ปริมุกฺตมฺ | สฺวสฺถีภูตะ |

อปเรณ สมเยน ชานปไท: ราชฺเญ พฑวาทฺวยำ ปฺเรษิตมฺ | มาตา จ ทุหิตา จ | ตตฺร น กศฺจิชฺชานีเต กตรา มาตา กตรา ทุหิตา อิติ | ราชฺญา อมาตฺยานามาชฺญา ทตฺตา ภวนฺตะ สุวิจาริตำ กฤตฺวา มม นิเวทยต อิติ | อมาตฺยาะ สกลทิวสำ วิจารยตะ ขินฺนาะ | น นิรฺโลฑิตมฺ | มฤคารศฺจิรกาเล คฤหำ คตะ | วิศาขา ปาทโยรฺนิปตฺย กถยติ | ตาต กิมทฺย จิเรณาคตะ | เตน ยถาวฤตฺตำ วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | วิศาขา กถยติ | ตาต กิมตฺร ชฺญาตวฺยมฺ | ตาภฺยำ โยคฺยาศนำ สมำ เทยมฺ | ยา ทุหิตา สา ศีฆฺรำ ภกฺษยิตฺวา มาตุ: ปฺรตฺยำศ ภกฺษยิษฺยติ | ยา มาตา อปริปนฺถินีมุขำ นิกฺษิปฺย สฺถาสฺยติ | เอตจฺจิหฺนมิติ | มฤคาเรณ อามาตฺยานำ นิเวทิตมฺ | ไตรปี ยถา สมาหิษฺฏา ปรีกฺษา กฤตา | ตตะ ปฺรภาตายำ รชนฺยำ ราชฺเญ นิเวทิตมฺ | เทว อิยำ มาตา อิยำ ทุหิตา อิติ | ราชา กถยติ | กถำ ยุษฺมาภิ: ปริชฺยาตมฺ | เทว เอวำ ไจวำ จ | หฺยสฺตนิเก น ปริชฺญาตมฺ | เทว กา ศกฺติรสฺมากำ ปริชฺญาตมฺ | พิศาขยา เอวำ สนฺทิษฺฏมฺ | ราชา กถยติ | ปณฺฑิตา จามฺเปยิเกติ |

อนฺยตมะ ปุรุษสฺตีรฺเย กมฺพลำ สฺถาปยิตฺวา สฺนาติ | อนฺยตมศฺจ ปุรุษ อาคตะ | ส เตน กมฺพเลน ศิโร วิษฺฏยิตฺวา ตตฺไรว สฺนาตุมารพฺธะ | ส ปุรุษะ สฺนาตฺโวตฺถิโต น ปศฺยติ กมฺพลมฺ | ปุรุษะ กถยติ | โภ: ปุรุษ กึ สมนฺเวษเส | กมฺพลมฺ | กุตสฺตว กมฺพลมฺ | สฺยาทฺ ยถาหำ ศิโร เวษฺฏยิตฺวาวตีรฺณสฺตยา ตฺวมปฺยวตีรฺณะ สฺยา อิติ | ส กถยติ | เอว เอวาเสา มทียะ กมฺพละ | ตฺวทีโย มทีย อิติ ตโยรฺวิวาท ชาตะ เตา ราชฺญะ สกาศำ คเตา | ราชฺญา อมาตฺยานามาชฺญา

ทตฺตา | ภวนฺต ปรีกฺษิตฺวา ยสฺย สนฺตกสฺตสฺยานุปฺรยจฺฉต อิติ | เต ปรีกฺษิตุมารพฺธาะ | เอกะ ปฤษฺฏะ | ส กถยติ มทีย อิติ | อประ ปฤษฺฏะ | ส กถยติ มทีย อิติ | ตฺวทีโย มทีย อิติ ทิวโส' ติกฺรานฺตะ | อมาตฺยาะ สินฺนาศฺจิรกาเล อนิรฺโลฑยิตฺไวว คฤหำ คตาะ | วิศาขยา มฤคาระ ปูรฺวตฺปฤษฺฏะ | เตน ยถาวฤตฺตมาโรจิตมฺ | วิศาขา กถยติ | ตาต กิมตฺร ชฺญาตวฺยมฺ | เตา วกฺตวฺเยา | เอโก'ปี อรฺธำ คฤหฺณาตฺวปโร'ปฺยรฺธมิติ | ยสฺย สนฺตกะ ส วกฺษฺยติ | กิมรฺถำ มทียะ กมฺพลศฺฉิทฺยเต อิติ | ยสฺย น สนฺตกะ ส สำลกฺษยิษฺยตฺยรฺธมปี ตาวนฺเม ภวตุ | โก'ตฺร มม วฺยย อิตฺเยษาตฺร ปรีกฺษา อิติ | มฤคาเรณ คตฺวา อมาตฺยานำ นิเวทิตมฺ | เทว ปูรฺววทฺยาวทฺ ราชา กถยติ | ปณฺฑิตา จามฺเปยิเกติ |

ราชฺโญ ยานปาตฺรเกณ วณิชา จนฺทนคณฺฑีรกะ ปฺราวฤโต'ปฺเรษิตะ | ตสฺย น วิชฺญายเต กตรทคฺรำ กตรนฺมูลมิติ | ราชา อมาตฺยานามาชฺญา ทตฺตา | วิจารยต อิติ | ไต: กฤตสฺนำ ทิวสำ วิจาริตมฺ | น ปริชฺญาตมฺ | จิรกาเล คฤหำ คตาะ | วิศาขยา ปูรฺววทฺยาวนฺมฤคาระ ปฤษฺฏะ | เตน ยถาวฤตฺตำ วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | พิศาขา กถยติ | ตาต กิมตฺร ชฺญาตวฺยมฺ | อุทเก ปฺรกฺเษปฺตวฺยะ | ยนฺมูลำ ตทธสฺตาทฺ ภวติ | ยทคฺรำ ตทุปริษฺฏาทฺ ภวติ | เอษา ตตฺร ปรีกฺเษติ | มฤคาเรณ อมาตฺยานำ นิเวทิตมฺ | ปูรฺววทฺยาวทฺ ราชา กถยติ | ปณฺฑิตา จามฺเปยิเกติ |

อนฺยตมสฺมินฺ กรฺวฏเก คฤหปติ:| เตน สทฤศาตฺกุลาตฺ กลตฺรมานีตมฺ | ตสฺย น ปุตฺโร น ทุหิตา| เตน ปุตฺราภินนฺทินา ทฺวิตียา ปตฺนี อานีตา | ตสฺยาะ ปฺรถมปตฺนฺยา อีรฺษฺยาปฺรกฤตฺยา โย นิวินาศนปฺรโยโค ทตฺตะ | ตสฺยาะ สุตรำ โยนิรฺวิศุทฺธา อาปนฺนสกฺตฺวา สำวฤตฺตา | ยาวนฺนวานำ มาสานามตฺยาตฺ ปฺรสูตา | ทารโก ชาตะ | สา สำลกฺษยติ | ปฺรติกฺรุษฺฏเมตทฺ ไวราณำ ยทฺต สาปตฺนกมฺ | นิยตเมนมปรา มาตา เยน วา เตน โวปาเยน ฆาตยติ| กึ มม สฺวามี กริษฺยติ| กึ วา อหมฺ | กิยนฺตำ จ กาลำ รกฺษิตวฺยะ | สฺรวถา อสฺยา เอว ทาตวย อิติ ตถา สฺวามินา สห สำปฺรธารฺย ลพฺธานุชฺญยา สา ปฺรถมปตฺนี อุกฺตา | ภคินิ ตเวไวษา ปุตฺรา ทตฺโต มยา | สำวรฺธย เอนมิติ | สา สำลกฺษยติ | ยสฺยาะ ปุตฺรสฺตสฺยา คฤหมฺ | สำวรฺธยามิ | คฤหสฺวามินี ภวิษฺยามีติ | ส ตยา สำวรฺธิตะ | ปิตา จาสฺย กาลคตะ | ตโยรฺคฤหนิมิตฺตำ วิวาโท ชาตะ | เอกา กถยติ | มไมษ ปุตฺโร ทฺวิตียา กถยติ มไมษปุตฺรา อิติ | เต ราชฺญะ สกาศำ คเต | ราชฺญา อมาตฺยานามาชฺญา ทตฺตา | คจฺฉต ภวนฺโต วิจารยเถติ | เตษำ วิจารยตำ ทิวโส'ติกฺรานฺโต น นิรฺโลฑิตมฺ | จิรกาเล คฤหำ คตาะ | วิศาขา มฤคารำ ปฤจฺฉติ | ปูรฺววทฺยาวตฺกิมตฺร ชฺญาตวฺยมฺ | เต วกฺตวฺเย น น วยำ ชานีมะ กสฺย ปุตฺร อิติ ยา ยุวโยรฺพลวตี สา คฤหีตฺวา คจฺฉตุ | เต พาหุทฺวเยน คฤหีตฺวา อากกฺษรฺยตะ | ส ทุ:ขยมาโน โรทิษฺยติ | ยสฺย มาตา สา สานุนยา ปฺรติโมกฺษฺยติ | ชีวนฺตมปี ตาวทนำ ทฺรกฺษมีติ | สานฺยา นิรฺทยา น ปฺรติโมกฺษฺยติ | ยทา กษาภิสฺตาฑิตา ภวติ ตทา ยถาภูตำ

กริษฺยติ । อิยมตฺร ปรีกฺเษติ । มฤคาเรณามาตฺยานาเมวं นิเวทิตมฺ । ปูรฺววทฺยาวทฺราชา กถยติ । ปณฺฑิตา จามฺเปยิเกติ ।

อถาปเรณ สมเยน มฤคาโร คลานิปติตะ । ตสฺย ไวทฺย เอกं ทิวสं ไภษชฺยं ททาติ ปุนรฺ คฺลาโน ภวติ । วิศาขา สัลกฺษยติ । กิมรฺถं ตาต เอกสฺมินฺ ทิวเส สฺวสฺโถ ภวติ ทฺวิตีเย ทิวเส ปุนรฺคฺลาโน ภวติ । ไยรฺไภษชฺไย: สฺวสฺโถ ภวติ ตานิ นิมิตฺตีกฤตานิ । ตตสฺตยา ไวทฺยานำ ทฺวารๆ ธารยิตฺวา สฺวยเมว จิกิตฺสา กฤตา । สฺวสฺถีภูตะ । มฤคาระ สัลกฺษยติ । โก'ตฺร โยโค เยนาหเมกสฺมินฺทิวเส สฺวสฺโถ ภวามฺเยกสฺมิ คฺลานะ । ยทา ไวทฺโย น ปฺรติศติ ตทา นิตฺยเมว สฺวสฺถ อิติ । เตน วิศาขา ปฤษฺฏา । ปูรฺววทฺยาวตฺ ปณฺฑิตา จามฺเปยิกา ।

ราชฺณะ ปฺรเสนชิตะ โกสลสฺย ศฺรีวรฺธโน นาม หสฺติวิศฺวาสิกะ । โส'ปเรณ สมเยน ราชฺญา อวสาทิตะ । วิศาขยา ศฺรุตมฺ । ตยา มฤคาร อุกฺตะ । ตาต สรฺเวษมมาตฺยานามนฺตฺยม-วสาทนมฺ । อรฺหสิ ศฺรีวรฺธนสฺย เทวๆ กฺษมยิตุมฺ । ส กถยติ ।ปุตฺริ กฺษมยามิ।ตตสฺเตน ราชาภิหิตะ । เทว ศฺรีวรฺธโน เทวสฺย ภกฺตะ । กฺษมฺยตามสฺเยติ । ราชา กถยติ । กฺษานฺตมฺ । เทว ยทิ กฺษานฺตๆ ตานฺยสฺย วฤตฺติปทานิ ทียนฺตามฺ । เอวๆ ภวตุ । ทตฺตานิ । ศฺรีวรฺธเนน วิชฺญาตๆ ยถา วิศาขยา มม ราชา กฺษมาปิต อิติ । ส ตสฺยาะ ปฺรตฺยุปการพุทฺธยาสฺถิตะ । อปเรณ สมเยน มฤคารสฺย ปุรุษวฺยาธิรุตฺปนฺนะ । วิศาขา อสฺโยปสฺถานๆ กโรติ । ส ชิหฺเนติ । สา กถยติ । ตาต กิมรฺถๆ ชิหฺเนษิ । กึ น ทุหิตา ปิตุรุปสฺถานๆ กโรติ । ตถาปฺยเสา ชิหฺเนติ । สา สัลกฺษยติ । นายๆ มมานฺติกาทุปสฺถานๆ สฺวีกโรติ । ทารสๆคฺรหมสฺย กโรมีติ । สา ศฺรีวรฺธนสฺย คฤหๆ คตา । เตน สฺวาคตวาเทน สมุทาจริตฺวา อาสนๆ ทตฺตมฺ । นิษณฺณา ศฺรีวรฺธนสฺย ทุหิตา । สา เตโนกฺตา । ทาริเก วิศาขาปาทโย: คฤหาเณติ । วิศาขา กถยติ สฺถานเมตทฺวิทฺยเต ยนฺมไยไวษา ปาทโยรฺ คฺรหีตวยา ภวตีตฺยุกฺตฺวา กถยติ । สฺวสฺติ สฺเต อิติ । ศฺรีวรฺธนะ กถยติ । กึ ปฺรารฺถยเส । กนฺยาภิกฺษามฺ । สฺวยารฺถาย । สา กถยติ । ตาตสฺย । ส ตุษฺณีมวสฺถิตะ ।ศฺรีวรฺธนสฺย ปตฺนี กถยติ। วฤทฺธะ । กถๆ ตสฺย ทียต อิติ । วิศาขา กถยติ । ธนเยาวเน หิ ปุรุษาะ । กึ วิจาเรณ ทียตาทิติ । ศฺรีวรฺธนะ กถยติ । ภทฺเร อสฺมากๆ วิศาโขปการิณี । ทียตามฺ । ยทฺไยวๆ ทตฺตา ภวตุ।ตโต มฤคาเรณ มหตา ศฺรีสมุทเยน ปริณีตา । สา ตสฺโยปสฺถานๆ กรฺตุๆ ปฺรวฤตฺตา । วิศาขา น ตถา ।

มฤคาระ กถยติ । ปุตฺริ วาจมนุปฺรยจฺเฉติ । สา กถยติ । ตาต มา กิญฺจิตฺปริหียเต । ปุตฺริ ยสฺตฺวๆ มาตฺรา ศิกฺษิตา ตนฺน กิญฺจิตฺสมาทาย วรฺตเส । ตาต สรฺวๆ สมาทาย วรฺเต । ยตฺกถยติ สูรฺยาจนฺทฺรสาเสา นมสฺยาวิติ। ตตฺ กถยติ อคฺนิ: ปริจรฺตวย อิติ । สตฺริยา ภรฺตาคฺนิสฺถานียะ । ภรฺตฺราสนฺนยา ภวิตวฺยมฺ । นาติ ทูรสฺถยา । สาหๆ สฺวามินมคฺนิวตฺปริจรามิ । ยตฺกถยตฺยาทรฺโศ นิรฺมาทยิตวย อิติ । ตทฺคฤหมาทรฺศสฺถานียๆ นิตฺยมฺปเลปฺตวฺยๆ สๆมารฺษฏวฺยๆ จ ।ตทหๆ คฤหสๆสการม นฺทิวสๆ กโรมฺเยว । ยตฺกถยติ ศฺลฺลานิ วาสำสิ ปฺราวริตวฺยานีติ । อนฺไยรฺวสฺตฺไรรฺคฤหปริกรฺม

กรฺตวยมฺ | ศุลฺลานิ วสฺตฺราณิ ปฺราวฤตฺย เทวศฺศฺรุษา กรฺตวฺยา สฺวามิสํสการำ โจปสํกฺรามฺยมิติ | เอตทปฺยหำ กโรมฺเยติ | ยตฺกถยติ คฺรหีตวฺยำ น ทาตวฺยมิติ | กึ คฺรหีตวฺยมฺ | โลกสกาศาทฺ ทฺรุกฺต วจนานิ |น จ กิญฺจิทฺทฺรุกฺตำ วจนียมฺ | เอตทปฺยหำ สมาทาย กรฺเต | ยตฺกถยติ วาณี รกฺษิตวฺเยติ | คุหฺยวจนำ น ปฺรกฏีกรฺตวฺยมฺ | ตนฺเม วากฺสัยโม'สฺตฺเยว | ยตฺกถยติ น กสฺยจิทฺตฺถายาสนำ ทาตวฺยมิติ | เอวำ กถยติ | ตฺวำ กุลวฐู ตฺวยา ปฺรติคุปฺเต สฺถาเน นิเษกฺตวฺยมฺ | สาหำ ปฺรติคุปฺต เอว นิษีทามิ | ยตฺกถยติ มฤษฺฏำ โมกฺตวฺยมิติ | สุพฺภุกฺษิตยา โภกฺตวฺยมิติ | สาหำ นิตฺยำ คฤหเน ภุกฺเต พฺภุกฺษิตา จ ภูเช | ยตฺกถยติ สุขำ ศยิตวฺยมิติ | สรฺวำ คฤหการฺยำ กฤตฺวา ราตฺเรา ภาณฺฑำ ปฺรติศามฺย ศยฺยา เต กลฺปยิตวฺยา ยถา น ปุนรฺกฺติษฺยสิ อิหำ สุนิหิตมิหำ ทฺรฺนฺนิหิตมิติ | ตทหเมว กโรมิ | ยตฺกถยติ นิ:ศฺเรณี พทฺธวฺเยติ | เอวำ กถยติ | ตฺวำ ปูรฺวไกรฺทศภิ: กรฺมปไถ: สมนฺวาคตา เยน เทวคตึ ปฺราปฺย อิห มนุษฺยโลเก อุปฺปนฺนา | ตทิยำ กรฺมภูมิ: | อิหาปิ ตฺวยา ทานานิ ทาตวฺยานิ ปุณฺยานิ กรฺตวฺยานิ ปาปำ น กรณียมฺ | เอษาปิ ปุณฺยมยี นิ:ศฺเรณี สฺวรฺคโสปานภูเตติ | เอตทปฺยหำ ศากฺตฺยา สำปาทยามิ | สาธุ สาธุ วิศาโข | ปณฺฑิตา ตว มาตา |ตฺวำ ตุ ปณฺฑิตตรา ยยา มาตุ: สนฺธาย ภาษิตำ วิชฺญาตมฺ |

อถ มฤคารสฺไยตทภวตฺ ยทิ ภควานนุชานียาทหำ วิศาขำ มาตรำ โมษเยยมิติ วิทิตฺวา เยน ภควำสฺเตโนปสำกฺรานฺตะ |อุปสำกฺรมฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺวา ภควนฺตมิทมโวจตฺ |ลภฺยำ ภทนฺต สฺนุษำ มาตรำ โมษยิตุมิติ | ภควานาห ส เจตฺปณฺจภิรฺธรฺไม: สมนฺวาคโต ภวติ | กตไม: ปณฺจภิ: | คฺลานมุปติษฺฐติ | ปฺรติรูเปษุ ทาริษุ ปติษฺฐาปยติ | ชีวิเตนาจฺฉาทยติ | ธนำ รกฺษติ | ปฺรชฺญยา จ สมฺวิธานำ กโรติ |

อนฺตโรทฺทานมฺ

คฺลาโนปสฺถานำ ทารา จ ชีวิตสฺย ธนสฺย จ
ปฺราชฺญยา อุปสำหรฺษี ปฺญฺไจตา มาตระ สมฤตาะ ‖ 6 ‖

อถ มฤคาโร เยน ราชา ปฺรเสนชิตฺโกสลสฺเตโนปสำกฺรานฺตะ | อุปสำกฺรมฺย ราชานำ ปฺรเสนชิตำ โกสลมิทมเวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ เทว วิศาขำ มาตรมุทฺโธษยิตุมฺ | ราชา กถยติ | มมาษิ วิศาขโยปสฺถานำ กฤตมหมปฺยารฺยกำ ปฤษฺฏวา ตำ ภคินีมุทฺโธษยามิ | เตนารฺยกา ปฤษฺฏา |สา กถยติ| อุทฺโธษย มา วา | ภคินฺเยวาเสา | กถำ กฤตฺวา | ปฺรานุ พฺราหฺมทตฺโต'สฺย ปฺเรษฺยทาริกยา สารฺธำ สำวาสำ คตะ | ตสฺยาะ ปุตฺโร ชาตะ | ตสฺย พลมิตฺร อิติ นาม กฤตมฺ | ส วฤทฺธราเชน กสฺมึศฺจิเท วาธิกรเณ ปฺรวาสิตะ | จมฺปำ คตฺวาวสฺถิตะ | ตสฺยาเสา ทุหิตา | ตว ภคินี ภพติ | ตโต ราชฺญา หสฺติสฺกนฺเธ อาโรปฺย อุทฺโธษิตา |อิยำ วิศาขา มฤคารสฺย (มาตา) มหาราชสฺย ปฺรเสนชิโต ภคินีติ| ตยา ปูรฺวาราเม วิหารำ การยิตฺวา จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสัฆาย นิรฺยาติตมฺ |ตยา สฺถวิไรรปี สูตฺรานฺต อุปนิพทฺธมฺ | ภควานฺ ศฺราวสฺตฺยำ วิหรติ ปูรฺวาราเม มฤคารมาตุ: ปฺราสาท อิติ |

อปเรณ สมเยน วิศาขา ทฺวาตฺรึศทณฺฑานิ ปฺรสูตา | มฤคาระ ศฺรุตฺวา กเร กโปลํ ทตฺตฺวา จินฺตาปโร วฺยวสฺถิตะ | ชนปทกลฺยาณี กีทฤโศ'นรฺถะ ปฺราปฺตรฺภูต อิติ | มฤคารสฺตานิ จุโฉรยิตุมารพฺธะ วิศาขา กถยติ | ตาต มา จุโฉรย | ภควตสฺตาวทาโรจเยติ เตน ภควต อาโรจิตมฺ | ภควานาห | มา จุโฉรเยติ | ตทฺทฺวาตฺรึศตฺปุฏๅ กจฺฉปุฏๅ การยิตฺวา กุลสฺโยปริ เอไกกมณฺฑๆ ปฺรตฺเยกๆ ปุเญษุ สฺถาปเยติ | วิศาขำ จ วท | ตฺริษฺกาลๆ ปาณินา ปรามฤษ | สปฺตเม ทิวเส สฺผุฏิษฺยนฺติ | ทฺวาตฺรึศตฺกุมารา ภวิษฺยนฺตีติ | เตน ตถา กฤตมฺ | สปฺตเม ทิวเส สฺผุฏิตานิ | ทฺวาตฺรึศตฺกุมารา ชาตาะ | อุนฺนีตา พรฺธิตา มหานฺตะ สำวฤตฺตา วฺยาฑวิกฺรานฺตาะ | อปเรณ สมเยน เต รถาภิรูฒา พหิรฺนิรฺคตาะ ปฺรวิศนฺติ | ปุโรหิตปุตฺรศฺจ รถาภิรูโฒ นิรฺคจฺฉติ | ยาวทนฺโยนฺยธฺราตฺณฺโฑลคฺนะ | ปุโรหิตปุตฺระ กถยติ | อปนยเตติ | เต'ปี กถยนฺติ | ตฺวเมวาปนเยติ | ปุโรหิตปุตฺโร'หมิติ ปรุษ วกฺตุมารพฺธะ | ตโต วิศาขา ปุตฺไรः ธฺราตฺณฺฑเกน คฤหีตฺวา กฺษิปฺตะ | สำการกูเฏ ปติตะ | ส ภสฺมาวคุณฺจิตศิราะ ปีตุः สกาศ์ คตะ | อศฺรุปรฺยากุลกฺษณะ กถยติ | ตาต วิศาขาปุตฺไรรฺมม อีทฤศี สมวสฺถา กฤเตติ | ปุตฺร กิมรฺถมฺ | เตน วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | ส กถยติ | ปุตฺร ยทฺเยวๆ กฺรมธาตฺยาสฺเต | มา โศกๆ กุรุ | อุปายสำวิธานๆ กริษฺยามิ | ส เตษำ รนฺธานฺธฺรานฺเวษณตตฺปโร วฺยวสฺถิตะ | อปเรณ สมเยน ราชฺณะ ปฺรเสนชิตะ โกสลสฺย การฺวฏิโก วิรุทฺธะ | ตสฺย ราชฺญา เอกๆ ทณฺฑสฺถานๆ ปฺเรษิตมฺ | หตปฺรหตมาคตมฺ | เอวๆ ยาวตฺสปฺตทณฺฑสฺถานานิ หตปฺรตฺยาหตานิ | ราชา สฺวยเมว จตุรงฺเคณ พลกาเยน นิรฺคจฺฉติ | วิศาขาปุตฺรศฺจ ปฺรวิศนฺติ | ไตรฺเสา ทฤษฺฏ อุกฺตศฺจ | เทวะ สำปฺรสฺถิตะ การฺวฏิกำ สนฺนามยิตุมิติ | ติษฺฐตุ เทว | วยๆ คจฺฉามะ | เอวๆ กุรุเถติ | เตน เตษำ จตุรงฺโค พลกาโย ทตฺตสฺไตรฺคตฺวาเสา การฺวฏิกะ สนฺนามิตะ | วนฺทิคฺรหกกรปฺรติยาษำศฺจ คฤหีตฺวา อาคตาะ | ปุโรหิตะ กถยติ | เทว เอเต อตีว วิกฺรานฺตาะ | ยทฺ เทวสฺย กฤจฺฉสาธฺยๆ ตเทษามลฺปสาธฺยมฺ | เทเวไนตจฺจินฺตนียมิติ | กากศ์กิโน หิ ราชานะ | (ตตฺ) หฤทิ กฤตฺวา วฺยวสฺถิตะ | ปุนะ ปุโรหิตๆ ปฤจฺฉติ | กถมตฺร ปฺรติปตฺตวฺยมฺ | ส กถยติ | เทว กิมตฺร ปฺรติปตฺตวฺยมู ยทฺเทษามภิรุจิตๆ เทวๆ ราชฺยาจฺจฺยวยิตฺวา สฺวยเทว ราชฺยๆ การยนฺติ | ราชา สุตรำ ขินฺนะ สำลกฺษยติ | สฺยาเทวมฺ | กถๆ ธาตยิตวฺย อิตฺยุปายสำวิธานๆ จินฺตยติ | น กำจิตฺปฤจฺฉติ | มา มนฺตฺรสฺราโว ภวิษฺยตีติ สฺวยเมวาสฺย วิจารยโต พุทฺธิรฺตฺปนฺนา | อิไหโวปนิมนฺตฺรย ธาตยิตวยา อิติ | เตน วิศาขายา สนฺทิษฺฐมฺ | ภาคิเนไยศฺจ อิห โภกฺตวยมิติ | สา สำลกฺษยติ | ศฺโว ทารกา มาตุลสฺย สกาเศ โภกฺษยนฺเต | อหมปี พุทฺธปฺรมุขๆ ภิกฺษุสๆฆๆ โภชยามีติ วิทิตฺวา เยน ภควำสฺเตโนปสำกฺรานฺตา | อุปสำกฺรมฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺไวกานฺเต นิษณฺณา | เอกานฺต นิษณฺณำ วิศาขำ มฤคารมาตรๆ ภควานฺธรฺมฺยยา กถยา ปฺรฺววทฺยาวตฺสำปฺรหรฺษฺย ตูษฺณี (ภูตะ) | อถ วิศาขา มฤคารมาตา อุตฺถายาสนาทฺเยน ภควำสฺเตนาญฺชลึ ปฺรณมฺย ภควนฺตมิทมโวจตฺ | อธิวาสยตุ เม ภควานฺ ปฺรฺววทฺยาวตฺปฺรสฺตาทฺ ภิกฺษุสๆฆสฺย | ปฺรชฺญปฺต เอวาสเน นิษณฺณา | เตษำ จ ราชฺณะ

สกาศาทฺ ทูต อาคตะ ทารกา อาคจฺฉนฺตฺวิติ | ตโต ราชฺญา หาลาหเลน วิเษณ จ สหโยเคน วิหฺวลีกฤตาะ | ศิรำสิ ฉินฺนานิ | ตตะ เปฑำ ปูรยิตฺวา ชฺเยษฺฐปุตฺรสฺย ศิร อุปริ ทตฺวา ชตุมุทฺรยา ลกฺษยิตฺวา วิศาขายาะ ปฺเรษิตาะ | วิศาขา สัลกฺษยติ | นูนำ เทเวน ภาคิเนยานามาจฺฉาทนำ ปฺเรษิตมฺ | อหมปี พุทฺธปฺรมุขำ ภิกฺษุสฆมาจฺฉาทยามีติ | ตตะ สุโขปนิษณฺณำ พุทฺธปฺรมุขำ ภิกฺษุสฆำ วิทิตฺวา ศุจินา ปฺรณีเตน ขาทนียโภชนีเยน ปูรฺววทฺยาวทฺ ภควนฺตำ ภุกฺตวนฺตำ วิทิตฺวา เธาตหสฺตมปนีตปาตฺรำ เปฑามุทฺธาฏยิตฺวามารพฺธา | ภควานฺ สัลกฺษยติ | สเจทฺวิศาขา อหฤษฺฏสตฺยา ปุตฺรพธำ ทฺรกฺษยติ สฺถานเมตทฺวิทฺยเต ยตฺสตฺยานามภาชนี ภวิษฺยตีติ วิทิตฺวา วิศาขามาห | นิษีท ตาวทฺธรฺมำ ศฤณุ | ปศฺจาทฺยถาภิปฺเรตำ กรีษฺยสีติ | สา ภควตะ ปาทาภิวนฺทนำ กฤตฺวา ปุรสฺตานิษณฺณาธรฺมศฺรวณาย | ตโต ภควตา ตสฺยา อาศยานุศยำ ธาตุมฺ ปฺรกฤตึ จ ชฺญาตฺวา ปูรฺววทฺยาวตฺ สตฺยทรฺศนำ กฤตมฺ | ตโต ทฤษฺฏสตฺยา สา เปฑามุทฺธาฏิตฺวา ปศฺยติ ปุตฺรศิรำสิ | ตตะ กถยติ | ภควนฺ เอวมนิตฺยาะ สรฺวสำสฺการา อิติ | ตตฺร ภควานฺภิกฺษูนามนฺตฺรยเตสฺม | หำ โภ ภิกฺษโว ราชา ปฺรเสนชิตฺโกสโล เยน วิศาขายาะ ปุตฺราะ ปฺรธาติตาะ | เต เจนฺน ปฺรธาติตาะ สฺยุ: | เอภิเรว สหาไย: กฤตฺสฺนา เตน วสุมตี กรตเล สถาปิตา สฺยาทิติ |

อถ ราชา ปฺรเสนชิตฺโกสโล รชสาวจูรฺณิตคาตฺโร เยน ภควำสฺเตโนปสำกฺรานฺตะ | อุปสำกฺรมฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺไวกานฺเต นิษณฺณะ | เอกานฺตนิษณฺณำ ราชานำ ปฺรเสนชิตำ โกศลำ ภควานิทมโวจตฺ | กุตสฺตฺวำ มหาราไชตรฺหฺยาคจฺฉสิ รชสาวจูรฺณิตคาตฺระ | ยานิ ตานิ ภทนฺต ราชฺญำ กฺษตฺริยาณำ มูรฺธาภิษิกฺตานำ ชนปไทรฺศฺวรฺยสฺถา (ม) วีรฺยมนุปฺราปฺตานำ มหานฺตำ ปฤถิวีมณฺฑลมภินิรฺชิตฺยาธฺยาวสตำ ปฤถคฺภวนฺติ ราชกฤตฺยานิ ราชกรณียานิ กานฺยหำ กฤตฺวา ปริปฺราปฺย เอตรฺหฺยาคจฺฉามิ รชสาวจูรฺณิตคาตฺระ | เตน หิ มหาราช ตฺวาเมว ปฺรกฺษยามิ | ยถา เต กฺษมเต ตไถนำ วฺยากุรุ | ตทฺยถา มหาราช อิห เต ปูรฺวสฺยำ ทิศิ ปุรุษ อาคจฺเฉจฺฉรทฺธิตะ ปฺรตฺยยิตะ สฺเถย อวิสำวาทิโต โลกสฺย | ส เอวำ วเทตฺ | ตโต'หำ ตไวตรฺหฺยาคจฺฉามิ ปูรฺวสฺยำ ทิศิ | โส'หำ ตตฺราปฺรากฺษมฺ | มหาไศลำ ปรฺวตมขณฺฑมฉิทฺรมสุษิรำ สุสำวฤตฺตเมกธนำ ยาวจฺจ ปฤถิวี ยาวจฺจ นโภ'ตฺรานฺตเร สรฺวานฺสกฺตฺวานฺสฺรวานฺปฺราณินะ สฺรวาณิ ภูตานิ สฺรวำ จ ตฤณกาษฺฐ-ศาขาปรฺณศฑมภินิษฺเปษยนฺนาคจฺฉติ | ยตฺเต เทว กฤตฺยำ วา กรณียำ วา ตตฺกุรุษฺเวติ | เอวำ ภูปเต มหาราช มหติ มหาภเย ปฺรตฺยุปสฺถิเต ทารุเณ ปุรุษสำกฺษเย ทุรฺลเภมนุษฺยปฺรติลำเภ กึ สฺยาตฺ กรณียมฺ | เอวำ รูเป เม ภทนฺต มหติ มหาภเย ปฺรตฺยุปสฺถิเต ทารุเณ ปุรุษสำกฺษเย ทุรฺลเภ มนุษฺย ปฺรติลำเภ กึ สฺยาตฺกรณียำ นานฺยตฺรารฺถจรฺยายำ ธรฺมจรฺยายำ ปุณฺยจรฺยายำ กุศลจรฺยายำ กลฺยาณ-จรฺยายำ วุทฺธานำ จ ศาสเน โยคมาปตฺตุมฺ | กสฺมาตฺตฺวำ มหาราช เอวำ วทสิ | เอวำ รูเป เม มหติ มหาภเย ปูรฺววทฺยาวตฺพุทฺธานำ ศาสเน โยคมาปตฺตุมิติ (ม) วีรฺยมนุปฺราปฺตานำ มหานฺตำ ปฤถิวีมณฺฑลมภินิรฺชิตฺยาธฺยาวสตำ ปฤถคฺภวนฺติ หสฺติภิรฺหสฺติ ยุทฺธานฺยศฺไวรศฺวยุทฺธานิ รไถ

รถยุทฺธานิ ปตฺติภิ: ปตฺติยุทฺธานิ มนฺไรรฺมนฺตรยุทฺธานิ ธไนรฺธนยุทฺธานิ | ตานิ เตษำ ตสฺมินฺสมเย อสฺถามานฺยพลานฺยปรากฺรมาณิ ยุทฺธาย | ตสฺมาทหเมวๆ วทามิ | เอวๆ รูเป เม ภทนฺต มหติ มหาภเย ปฺรตฺยุปสฺถิเต ปูรฺววทฺยาวทฺพุทฺธานำ ศาสเน โยคมาปตฺตุมิติ | เอวเมว มหาราช สตตสมิตมภิมรฺทต เอว ปฺราณิโน ชรามรณมฺ | เอวๆ ชรามรณาภิมรฺทเนน มหาราช ปุรุษปุทฺคเลน กิญฺจิตฺสฺยาตฺกรณียๆ นานฺยตฺรารฺถจรฺยายา: ปูรฺววทฺยาวทฺพุทฺธานำ ศาสเน โยคมนาปตฺตุมิติ วิทิตฺวา ตสฺยำ เวลายำ คาถำ ภาษเต |

ยถา มหานฺโต วิปุลา นภ อาสาทฺย ปรฺวตาะ
มหานฺตาทนฺุสำยานฺติ นิษฺปีษนฺโต วสุนฺธรามฺ ॥ 7 ॥
น ตตฺร หสฺตินำ ภูมิรฺนปตฺติรถวาชินามฺ
น จาปี มนฺตฺรยุทฺเธน ชโย ลภฺโย ธเนน วา ॥ 8 ॥
เอวๆ ชรา จ มฤตฺยุศฺจ มนุษฺยานภิมรฺทติ
กฺษตฺริยานฺ พฺราหฺมณานฺไวศยาญฺฉูทฺรำศฺจณฺฑาลปุลฺลสานฺ ॥ 9 ॥
ทุ:ขีลาญฺฉีลสำยุกฺตานฺ คฤหสฺถานฺคฤหิณสฺตถา
ทหรำศฺไจว วฤทฺธำศฺจ ยถา มธฺยมเปารุษานฺ ॥ 10 ॥
วิมรฺทยติ สรฺวานฺ หิ น กิญฺจิทนุรกฺษติ
ตสฺมาทฺธิ ปณฺฑิตะ โปษะ สำปศฺยนฺนรฺถมาตฺมนะ
พุทฺเธ นิเวศโยจฺฉรฺทฺธำ ธรฺเม สำเฆ จาปฺยนุตฺตเร ॥ 11 ॥
ส ธรฺมจารี กาเยน วาจา วาปฺยถ เจตสา
อิห จานินฺทโต ภวติ ปฺเรตฺย สฺวรฺเค จ โมทเต ॥ 12 ॥

อถ ราชา ปฺรเสนชิตฺโกสโล ภควโต ภาษิตมภินนฺทฺยานุโมทฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺโวตฺถายาสนาตฺปฺรกฺรานฺตะ |

ภิกฺษวะ สำศยชาตาะ สรฺวสำศยเฉตฺตารำ พุทฺธำ ภควนฺตำ ปปฺรจฺฉุ: | กึ ภทนฺต วิศาขยา มฤคารมาตฺรา กรฺม กฤตมฺ | ยสฺย กรฺมโณ วิปาเกน ทฺวาตฺรึศทณฺฑาะ ปฺรสูตาะ | เตน ทฺวตฺตฺรึศตฺ ปุตฺรา ชาตา วฺยาฑา วิกฺรานฺตาะ สำวฤตฺตา อิติ | ภควานาห ปฺรณิธานวศาตฺ | กุตฺร ปฺรณิธานำ กฤตมฺ |

ภูตปูรฺวำ ภิกฺษโว วาราณสฺยำ นครฺยามนฺยตโม คฤหปติ ปุตฺระ กาลคตะ | ตสฺย สา ปตฺนี นิตฺยำ ปุตฺราภินนฺทินี | ยทา ภควานฺ กาศฺยปะ สมฺยกฺ สำพุทฺธะ สกลำ พุทฺธการฺยำ กฤตฺวา อินฺธนกฺษยาทิวาคฺนิรฺนิรฺุปาธิเศเษ นิรฺวาณธาเตา ปรินิรฺวฤตฺตะ | ตสฺมึศฺจ สมเย วาราณสฺยำ กฤกิรฺนาม ราชา พภูว | เตน ภควตะ กาศฺยปสฺย สมฺยกฺสำพุทฺธสฺย จตุรตฺนมยสฺตูปะ ปฺรติษฺฐาปิตะ | ตตฺร ยา สา อปุตฺรา ยุวติ: ปุตฺราภินนฺทินี สา วฤทฺธา สำวฤตฺตา | ตสฺมินฺ สฺตูเป ปริกรฺม กฤตฺวา

ติษฺฐติ | ตยา ฉนฺทกภิกฺษณ์ กฤตฺวา ตสฺมินฺ สฺตูเป ปูชา กฤตา ปฺรณิธานำ จ | ยนฺมยา ภควตะ กาศฺยปสฺย สมฺยกฺ สำพุทฺธสฺย (สตฺ) การาะ กฤตาะ | อเนน มม กุศลมูเลน พหวะ ปุตฺรา ภเวยุริติ กฤตฺวา ปฺรกฺรานฺตา นครำ ปฺรวิษฺฏา ตตฺรานฺยตรา สฺตฺรี ปฺรสูยมานา ทุ:ขเวทนาภฺยาหตา วิเราติ | ตยา อปรา ปฤษฺฏา | กิมรฺถเมษา วิเราติ | ตยา ยถาวฤตฺตมาโรจิตมฺ | สา สำลกฺษยติ | ยทฺยหำ ปฺรสูตา ภเวยมหมปฺเยวำวิธำ ทุขมนุภเวยมฺ ยาวตฺ ปุนรปิ ทฺวาตฺรึศตา โคษฺจิไกสฺตสฺมินฺสฺตูเป ปูชา กฤตา | สา ยุวติสฺตตฺร สนฺนิหิไตว | ปูชำ กฤตฺวา ปฺรณิธานำ กฤตมฺ | อเนน วยำ กุศลมูเลน มหานฺโต'คฺรพลินะ สฺยาม | เต ตยา ปฤษฺฏาะ | ปุตฺราะ กึ ยุษฺมาภิ: ปฺรณิธานำ กฤตมฺ | เต กถยนฺติ อมฺพ อิทำ เจทำ จ | สา กถยติ | ปุตฺราะ ยทฺเยวมหเมว ยุษฺมากำ มาตา ภเวยมฺ | เต กถยนฺติ | อมพ เอวำ ภวตฺวิติ | อิตฺยุกฺตฺวา เต ปฺรกฺรานฺตาะ | สา สำลกฺษยติ | สา ตาวตฺสฺตฺรี เอกวารำ ปฺรสูยมานา ทุ:ขเวทนาภฺยาหตา ตถา วิเราติ อหำ ปุนรฺทฺวาตฺรึศทฺวารานฺ ปฺรสูยมานา กถำ กริษฺยามิ อิติ | สา ไจวำ วิกลฺปยติ สฺตูปสมีเป กุลฺกุฏี ปฺรสูตา | สา มุหูรฺตมาตฺเรณ ทฺวาตฺรึศทณฺฑานิ ปฺรสูตา น จ วิเราติ | สา สำลกฺษยติ | อยำ โศภนปฺรสวโนปาย อิติ วิทิตฺวา ตสฺมินฺ สฺตูเป ตีวฺเรณ ปฺรสาเทน นิปตฺย ปฺรณิธานำ กรฺตุมารพฺธา ยเถยำ กุลฺกุฏี มุหูรฺตมาตฺเรณ ทฺวาตฺรึศทณฺฑานิ ปฺรสูตา เอวเมว อหมปิ สกฤทฺ ทฺวาตฺรึศทณฺฑานิ ปฺรสูเยเยติ |

กึ มนุยธฺเว ภิกฺษวะ | ยา สา วฤทฺธา ยุวติเรไษว สา วิศาขา | เตน กาเลน เตน สมเยน เย เต ทฺวาตฺรึศาทฺ โคษฺจิกา เอต เอว เต ทฺวาตฺรึศาทฺ วิศาขาปุตฺราะ | ยทนยา ตตฺร ปฺรณิธานำ กฤตำ ตสฺย กรฺมโณ วิปาเกน ทฺวาตฺรึศทณฺฑานิ ปฺรสูตานิ |

กึ ภทนฺต วิศาขาปุตฺไร: กรฺม กฤตำ ยสฺย กรฺมาโณ วิปาเกน อทฺษฺยนปการิโณ ราชฺญา ปฺรเสนาชิตา ปฺรธาติตาะ | เตษำ จ ศิรำสิ เปฑายำ ปฺรกฺษิปฺย วิศาขายา อุปนามิตานิ | ภควานาห | เอภิเรณ ภิกฺษวะ กรฺมาณิ กฤตานฺยุปจิตานิ ปฺรฺววฺรทฺยาวตฺ ผลนฺติ ขลุ เทหินามฺ |

ภูตปูรฺวำ ภิกฺษโว'นฺยตมสฺมินฺกรฺวฏเก เศาณฺฑิกะ ปฺรติวสติ | สำพหุลาศฺเจารา มทฺยำ ปรฺเย ษมาณาะ ตสฺย สกาศมฺุปสำกฺรานฺตาะ | อสฺติ มทฺยมิติ ปฤจฺฉนฺติ | เศาณฺฑิกปตฺนฺยาภิหิตา อสฺตีติ | เตษำ มทฺยำ ทตฺตมฺ | เต ตำ ปฺรธาตยิตฺุมารพฺธาะ | สา หนฺยมานศฺเจตนำ ปฺษฺณาติ | ยทหำ ธาตฺเย ตตฺสรฺวมนยา เศาณฺฑิกปตฺนฺยา | ตตฺโรปปทฺเย'หำ ยตฺไรษำ ศิรำสิ ฉิตฺตฺวา เปฑายำ ปูรยิตฺวา เอตสฺยำ ปฺเรษเยยมิติ |

กึ มนุยธฺเว ภิกฺษวะ | โย'เสา วฤษ เอย เอวาเสา ราชา ปฺรเสนชิตฺโกสละ เตน กาเลน เตน สมเยน | เย เต เจารา เอต เอว เต วิศาขาปุตฺราะ | ยา สา เศาณฺฑิก ปตฺนี เอไษว สา วิศาขา เตน กาเลน เตน สมเยน (อิติ) วิสฺตระ |

พุทฺโธ ภควนฺราชคฤเห วิหรติ เวณุวเน กลนฺทกนิวาเป | เตน ขลุ สมเยน ปญฺจภิชฺญสฺย ฤเษราศฺรมปทมฺ | เตน ตสฺมินฺปรฺยฏตา อาศฺรมปทสฺย นาติทูเร จีขเล ภูปฺรเทเศ ปฺรสฺราวะ กฤตะ |

ไทวโยคาตฺตฤษารฺตา มฤคี ตำ ปฺรเทศมนุปฺราปฺตา। ตยาเสา ตฤณฺณารฺตยา ปีตะ สฺตฺรีนฺทฺริยำ จ ธฺราตมฺ। อจินฺตฺยะ สตฺตฺวานำ กรฺมวิปากะ। อาปนฺน สตฺตฺวา สำวฤตฺตา। ยาวทปเรณ สมเยน ตสฺมินฺเนว ปฺรเทเศ อาคตฺย ปฺรสูตา। ทารโก ชาตะ। สา ตำ ธฺราตฺวา วิสภาคสตฺตฺวา อิติ โฉรยิตฺวา ปฺรกฺรานฺตา। ยาวตฺเตน ฤษิณา ตทาศฺรมำ ปรฺยฏฺตา ส ทารโก ทฤษฺฏะ। ส สมนฺวาหรฺตุมฺ ปฺรวฤตฺตะ กสฺยายำ ปุตฺร อิติ। ยาวตฺปศฺยตฺยาตฺมานมฺ। เตนาเสา อาศฺรมปทำ ปฺรเวศิตอาปายิตะ โปษิตะ สำวรฺธิตะ। ตสฺย มฤคสฺย ยาทฤศำ ศิร อิติ มฤคศิโร มฤคศิร อิติ สำชฺญา สำวฤตฺตา। ส กปาลมาโลฏฺย สฺรวำ วฺยากโรติ। ยทิ ตาวตฺขำขฏสฺวโร ภวติ อูรฺธฺวคามี ภวติ เทโวปปตฺตึ วฺยากโรติ। อถ มธฺโยภวติ อูรฺธฺวคามี ภวติ มนุษฺโยปปตฺตึ วฺยากโรติ। เอตตฺสุคตินิมิตฺตมฺ। (อถ) ทุรฺคตินิมิตฺตมฺ। ยทิ ตาวทฺทุคทฺทสฺวโร ภวติ อโธคามีภวติ นรโกปปตฺตึ วฺยากโรติ। อถ มธฺยสฺวโร ภวติ อโธคามี ภวติ ติรฺยคฺโปปตฺติมฺ। อถ มฤทสฺวโร'โธคามี ภวติ ปฺเรโตปปตฺติมฺ।

ตโต ภควตา ตสฺย วินยกาลำ ชฺญาตฺวา อายุษฺมานานนฺท อุกฺตะ। คจฺฉานนฺท จตฺวาริ ศิรำสฺยาธาย สฺโรต อาปนฺนสฺย สกฤทาคามิโน'รฺหตศฺเจติ। เอวำ ภทนฺเตตฺยายุษฺมานานนฺโท ภควตะ ปฺรติศฺรุตะ। จตฺวาริ ศิรำสฺยาธาย ตสฺย ฤเษ: สกาศำ คตะ। วฺยากุรุษฺเวติ । ส สฺโรต อาปนฺนสฺเยติ กปาลมาโลฏฺย กถยตฺยยำ เทเวษูปปนฺนะ। สกฤทาคามิโน'ปฺเยวเมว। อนาคามิโน' ปฺเยวเมว। อรฺหตะ กปาลมาโลฏฺย วิษยำ น ชานาติ น วิชานาติ। กึ วา นิมิตฺตานิ น ตาทฤศานิ เยนาสฺย น ชานามิ ตำ หิ ปฺรจารมฺ। อายุษฺมานานนฺทะ กถยติ। น สรฺววิทฺยาสุ กฤตศฺรมสฺตฺวำ เย นาสฺย ชานาสิ ตำ หิ ปฺรจารมฺ อธีษฺว ตาวนฺนิชิลำ วิทฺยามฺ โลกสฺย ปศฺจาทฺวยปเทกฺษยสิ ตฺวมิติ। มฤคศิราะ กถยติ। อสฺติ กศฺจิตฺตฺวยา สรฺววิทฺยาสุ กฤตาวี ทฤษฺฏะ। ส กถยติ। อสฺติ।ตถาคโต' รฺหตฺสมฺยกฺ สำพุทฺธะ สรฺววิทฺยานำ ปารำคตะ। อถ มฤคศิรา เยน ภควำสเตโนปสำกฺรานฺตะ। อุปสำกฺรมฺย ภควนฺตมิทมโวจตฺ।

ติรฺยกฺปฺเรตมนุษฺยเทวนิรเย ชานาสิ ชนฺโตรฺคติมฺ
ศิษฺฏำ โนปลเภ จ สตฺตฺวจริตำ วิทฺยาปรราเธ สติ ।
อาจกฺษว ตฺริภวารฺณวสฺย มหโต วิสฺตีรฺณปารำ ปฺรโภ
กึ ตตฺสรฺวปรปฺรวาทิวิชย ศิษฺฏำ น วิชฺญายเต ॥ 13 ॥ อิติ ॥

ภควานาห

อโยธนหตสฺไยว ชฺวลโต ชาตเวทสะ
อนุปฺลุรฺโวปศานฺตสฺย ยถา น ชฺญายเต คติ:।
ตถา สมฺยคฺ วิมุตฺตานำ กามปงฺเกาธตาริณามฺ
ปฺรชฺญปฺตำ วา คติรฺนาสฺติ ปฺราปฺตานามจลำ ปทมฺ ॥ 14 ॥ อิติ ॥

เอวมุกฺเต มฤคศิรา ภควนฺตมิทมโวจตฺ| ลเภยาหำ ภทนฺต สฺวาขฺยาเต ธรฺมวินเย ปฺรวฺรชฺยามุปสมฺปทำ ภิกฺษุภาวำ จเรยมหำ ภควโต'นฺติเก พฺรหฺมจรฺยมิติ| ตโต ภควตา ปฺรวฺราชิต อุปสมฺปาทิตะ| ปฺรวฺราชฺโยปสมฺปาทฺย ยถาภิรมฺยำ ราชคฤเห วิหฺยตฺย เยน ศฺราวสฺตี เตน จาริกำ ปฺรกฺรานฺตะ| อนุปูรฺเวณ จาริกำ จรนฺ ศฺราวสฺตีมนุปฺราปฺตะ| ศฺราวสฺตฺยำ วิหรติ ปูรฺวาราเม มฤคารมาตุ: ปฺราสาเท| อภฺยวกาเศ จำกฺรมฺยมาเณน นกฺษตฺราณิ วิปรีตานิ ทฤษฺฏานิ| ทฤษฺฏวา จ ปุนรายุษฺมนฺตำ มฤคศิร (ส) มามนฺตฺรยเต | สมนฺวาหร มฤคศิระ กิยจฺจิเรณ เทโว วรฺษิษฺยตีติ| สกถยติ|นษฺโฏ'ยำ ภทนฺต โลกะ ปฺรนษฺโฏ'ยมฺ| ยถา นกฺษตฺราณิ วฺยวสฺถิตานิ ทฺวาทศภิรฺวรฺไษ: | ภควตา นกฺษตฺรานิ สมานฺยธิษฺฐาโยกฺตะ | ปุนรฺชานีษฺเวติ | ส กถยติ| ษฑฺภิรฺวรฺไษเรวมฺ| ภควตา ปุนะ ปรฺยนฺยุกฺโต พฺรวีติ| ปญฺจภิรฺวรฺไษ:| เอวำ ยาวตฺสปฺรภิรฺทิวไสริติ | ตตฺร ภควานฺภิกฺษูนามนฺตฺรยเตสฺม| ศยนาสนำ ภิกฺษวศฺฉนฺเน โคปยต| อทฺไยว ศลภสำนิปาเตน เทโว วรฺษิษฺยติ| ตตฺรเย สฺนาสฺยนฺติ เตษามุตฺปาทคำฑปีฏกานิ น ภวิษฺยนฺตีติ| อิติ หิ มฤคศิโร นกฺษตฺราณิ จปลานิ จำจลานฺยนนวสฺถายีนิ | ชีวิตมปิ จำจลมนวสฺถิตมิตฺเยวมุกฺตะ| มฤคศิรา ภควโต'ภิปฺรสนฺนะ|ตถาภิปฺรสนฺเนน จารฺหตฺวำ สากฺษาตฺกฤตมฺ| ตโต วิมุกฺติปฺรีติมฺขสำเวที คาถำ ภาษเต|

คติรฺมฤคาณำ ปวนมากาศำ ปกฺษิณำ คติ:
คติรฺวิราคิณำ ธฺรโม นิรฺวาณำ คติรฺรหตามฺ ॥ 15 ॥ อิติ ॥

อศฺเรษีทฺวิศาขา มฤคารมาตา ภควานฺ โกสเลษฺ ชนปเทษฺ จาริกำ จรนฺ ศฺราวสฺตีมนุปฺราปฺตะ ศฺราวสฺตฺยำ วิหรตฺยสฺมากเมวาราม อิติ | ศฺรุตฺวา จ ปุนรฺเยน ภควำสฺเตโนปสำกฺรานฺตา | อุปสำกฺรมฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺไวกานฺเต นิษณฺณา | เอกานฺต นิษณฺณำ วิศาขำ มฤคารมาตรำ ภควานฺธรฺมฺยยา กถยา สนฺทรฺศยติ ปูรฺววทฺยาวตฺ สำปฺรหรฺษฺย ตูษฺณีมฺ|อถ วิศาขา มฤคารมาตา อุตฺถายาสนาทฺเยน ภควำสฺเตนาญฺชลึ ปฺรณมฺย ภควนฺตมิทมโวจตฺ | อธิวาสยตุ เม ภควานฺ ศฺโว'นฺตรฺคฤเห ภกฺเตน สารฺธำ ภิกฺษุสำเฆเนติ | อธิวาสยติ ภควานฺปูรฺววทฺยาวทฺทกมณึ ปฺรติษฺฐาปฺย| ภควตะ ปฺเรษฺยทาริกยา กาลาโรจิกยา กาลมาโรจยติ| ยาวทเสา ปฺเรษฺยทาริกา ปูรฺวารามำ คตฺวา ปศฺยติ ภิกฺษูนฺ กวาฏ วิวเรณ นคฺนานฺสฺนายินะ | ทฤษฺฏวา จ ปุนะ สำลกฺษยติ | นูนมารฺยกาะ ปฺรกฺรานฺตาะ | เอภิ: ปุตฺรโมฏิกา ปุตฺไรราชีวิไกรยำ วิหาโร'วษฺฏาพฺธ อิติ | สา ตฺวริตตฺวริตมาคตฺย กถยติ | ยตฺ ขลฺวารฺเย ชานียา อารฺยาะ ปฺรกฺรานฺตาะ | ปุตฺร โมฏิกาปุตฺไรราชีวไกรเสา วิหาโร'วษฺฏพฺธ อิติ | วิศาขา สำลกฺษยติ | อสฺถานมนวกาโศ ยทฺธควานธิวาสฺยาภฺกฺตฺวา ปฺรกฺรมิษฺยติ | นูนมนยา ภิกฺษโว วินคฺนา ทฤษฺฏาอิติ | ตยานฺยะ กาลาโรจกะ ปุรฺษะ ปฺเรษิตะ|สมโย ภทนฺต สชฺชำ ภกฺตำ ยสฺเย ทานึ ภควานฺกาลำ มนฺยต อิติ ปูรฺววทฺยาวทฺ ภุกฺตวนฺตำ วิทิตฺวา ไษตหสฺตมปนีตปาตฺรมฺ| วฤทฺธานฺเต นิษทฺย ภควานฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต อษฺเฏา มหาทานานิ ปฺรชฺญาปยิตุมฺ | อาคนฺตุเก ทานำ คมิเก ทานำ คฺลาเน ทานำ คฺลาโนปสฺถายิเก ทานำ ธฺรุวำ ยวาคุำ ธฺรุวำ ไภษชฺยำ ภิกฺษูณำ

วรฺษาศาฏีจีวรำ ภิกฺษุณีนำ โจทกศาฏิกามิติ | ภควานาห | กึ ปุนสฺตทฺ วิศาเข อานุสฺมำ สมนุปภฺยนฺตี อาคนฺตุเก ทานำ ททาสิ | อาคนฺตุโก ภทนฺท ภิกฺษุรฺน โคจรกุศโล ภวติ น วีถีกุศละ | ส มทียำ ปีณฺฑปาตำ ปริภุชฺย โคจรกุศโล ภวิษฺยจิ วีถี กุศลศฺจ | สาธุ สาธุ วิศาเข คตเมตตฺ | กิมรฺถำ สมนุปศฺยนฺตี คมิกทานำ ททาสิ | คมิโก ภทนฺต ภิกฺษุ: ปีณฺฑปาตำ ปรฺเยษมาณะ สารฺธาตฺปริภฤศฺยเต | ยูถปริภฺรษฺเฏ วิหนฺยเต | ส มทียำ ปีณฺฑปาตำ ปริภุชฺย สารฺถานฺน ปริภูศฺยเต | นาปี ยูถปริภฺรษฺโฏ วิหนฺยเต | สาธุ สาธุ วิศาเข เอตทปี คตมฺ | กิมรฺถวศำ สมนุปศฺยนฺตี คฺลาเน ทานำ ททาสิ | คฺลาโน ภทนฺต ภิกฺษุ: ปีณฺฑปาตำ ปรฺเยษมาณะ กฺลาเมทฺวา กาลำ วา กุรฺยาตฺ | ส มทียำ ปีณฺฑปาตำ ปริภุชฺย คฺลานฺยาทฺตฺถาสฺยติ | สุขสฺปรฺศำ วิหริษฺยติ | สาธุ สาธุ วิศาเข เอตทปี คตมฺ | กิมรฺถวศำ สมนุปศฺถนฺตี คฺลาโนปสฺถายิเก ทานำ ททาสิ | คฺลาโนปสฺถายิโก ภทนฺต ภิกฺษุราตฺมารฺถำ ปีณฺฑกำ ปรฺเยษมาโณ คฺลานสฺย กฤตฺยำ หาปยติ | ส มทียำ ปีณฺฑปาตำ ปริภุชฺย สำปาทยิษฺยติ | สาธุ สาธุ วิศาเข เอตทปี คตมฺ | กิมรฺถวศำ สมนุปศฺยนฺตี สำเฆ ธฺรุวยาคุำ ททาสิ | สนฺติ ภทนฺต ภควตะ ศฺราวกา ทีปฺตาคฺนโย มนฺทาคฺนยศฺจ | ตตฺร เย มนฺทาคฺนยสฺเตษามคฺนิสำรกฺษณำ เย ตุ ทีปฺตาคฺนยสฺเตษำ วโลปจยะ | สาธุ สาธุ สาธุ วิศาเข | เอตทปี คตมฺ | กิมรฺถวศำ สมนุปศฺยนฺตี สำเฆ ธฺรุว ไมษชฺยำ ททาสิ | สนฺติ ภทนฺต ภควตะ ศฺราวกา พหฺวาพาธาะ (สฺวลฺปาพาธาศฺจ) ตตฺร เย พหฺวาพาธาสฺเตษำ กฤตเมว ตาวตฺ | เย ตฺวลฺปาพาธาสฺเต ปริภุชฺย ภูยสฺยา มาตฺรยา สุขสฺปรฺศำ วิหริษฺยนฺติ | สาธุ สาธุ วิศาเข เอตทปี คตมฺ | กิมรฺถวศำ สมนุปศฺยนฺตี ภิกฺษูณำ วรฺษาศาฏี จีวรำ ททาสิ | อทฺไยว มยา ภทนฺต ปฺเรษฺยทาริกา กาลาโรจิกา ปฺเรษิตา | ตยา ภิกฺษโว ทฤษฺฏา นคฺนาะ สนาตฺมฺ | สา เม อาคตฺย กถยติ | อารฺยกาะ ปฺรกฺรานฺตาะ ปุตฺรโมฏิกา ปุตฺไรราชีวิไกรฺวิหาโร' วษฺฏพฺธ อิติ | เต มทีเยน วรฺษาศาฏีจีวเรณ คุปฺตาะ สฺนาสฺยนฺติ | สาธุ สาธุ วิศาเข เอตทปี คตมฺ | กิมรฺถวศำ สมนุปศฺยนฺตี ภิกฺษุณีนามุทกศาฏิกำ ททาสิ | เอโก'ยำ ภทนฺต สมยะ สำพหุลาศฺจ ภิกฺษุณฺโย'ชิรวตฺยำ นคฺนาะ สฺนานฺติ | ตา คฤหิณโย วิปฺษฺปย วิปุษฺปย ภิกฺษุณีนามงฺคุลฺยคฺเรณ คุหฺยสฺถานานฺยุปทรฺศยนฺติ | ตาะ อุปทรฺศฺยมานาะ มทฺคุโว ภวนฺติ | มทียา ตุ อุทกศาฏิกยา ตา คุปฺตาะ สฺนาสฺยนฺติ | สาธุ สาธุ วิศาเข ยานิ ตฺวยา อษเฏา ปุณฺยกฺริยาวสฺตูนิ สฺมาขฺยาตานิ สำทฤศฺยนฺเต เอตานิ | สปฺตสฺเวาปธิเก (ษุ) ปุณฺยกฺริยาวสฺตุษฺวนฺตรฺคตานฺเยตานิ | สปฺตสฺเวาปธิเกษุ ปุณฺยกฺริยาวสฺตุษุ (น) ลภฺยำ ปุณฺยสฺย ปฺรมาณมุทฺคฺรหีตุเมตาวตฺปุณฺยำ วา ปุณฺยผลำ วา ปุณฺยผลวิปาโก เวติ | อปีตุ พหุตฺวาตฺ ปุณฺยสฺย มหาปุณฺยะ ปุณฺยสฺกนฺธ อิติ สำขฺยำ คจฺฉติ |

อิทำ จาหำ ภทนฺต ศฺโรษฺยามิ | อมุโก ภิกฺษุ: ส ภควตา ปฺรติปทฺเยว วฺยกฤตะ | เอโษ'ปี ภิกฺษุสฺตฺรยาณำ สำโยชนานำ ปฺรหาณาตฺ สฺโรต อาปนฺโน ภวตฺยวินิปาตธรฺโม นิยตำ สำโพธิปรายณะ สปฺตกฤตฺโว ภวปรมาะ สปฺตกฤตฺโว เทวำศฺจ มนุษฺยำศฺจ สำธายฺย สำกฤตฺย ทุ:ขสฺยานฺตำ กริษฺยตีติ | ส กทาจิตฺ ศฺราวสฺตีมาคมิษฺยติ ปุนศฺจ คมิษฺยติ | ส มทียมาคนฺตุกภกฺตำ

ปูรฺววทฺยาวทฺวรฺษาศาฏีวรำ ปริโภกฺษยติ | ภิกฺษุณี จ ไนษฺกรฺมฺโยษสำหิตมฺ | อมุโก ภิกฺษุ: ภควตา วฺยากฤตะ | เอษ ภิกฺษุสฺตฺรยาณำ สำโยชนานำ ปฺรหาณาทฺราคทฺเวษโมหานำ จ ตนุตฺวาตฺ สกฤทาคามี ภวิษฺยติ | สกฤทิมำ โลกมาคตฺย ทุ:ขสฺยานฺตำ กริษฺยตีติ | โส'ปิ กทาจิตฺ ศฺราวสฺตีมาคมิษฺยติ | ส มทียมาคนฺตุกภกฺตำ ปูรฺววทฺยาวตฺ วรฺษาศาฏีจีวรำ ภิกฺษุณี โจทกศาฏีกามิติ | ศฺรุตฺวา จ ปุนรธิคมิษฺยามิ ปฺรีติปฺราโมทฺยมุทารำ กุศลำ ไนษฺกรฺมฺโยปสำหิตมฺ | อมุโก ภิกฺษุ: ส ภควตา วฺยากฤตะ | เอษ ภิกฺษุ: ปัจานามวรภาคียานำ สำโยชนานำ ปฺรหาณาทนาคามิ ภวิษฺยตฺยนาคนฺตา ปุนริมำ โลกมิติ | โส'ปิ กทาจิตฺ ศฺราวสฺตีมาคมิษฺยติ ปุนศฺจ คมิษฺยติ | ส มทียมาคนฺตุกภกฺตำ ปูรฺววทฺยาวทฺวรฺษาศาฏีจีวรำ ภิกฺษุณี โจทกศาฏิกามิติ | ศฺรุตฺวา จ ปุนรธิคมิษฺยามิ ปฺโรติปฺราโมทฺย มุทารำ กุศลำ ไนษฺกรฺมฺโยปสำหิตมฺ | อมุโก ภิกฺษุ: ส ภควตา วฺยากฤตะ | เอษ ภิกฺษุ: สฺรวกฺเลศปฺรหาณาทรฺหตฺวำ สากฺษาตฺกฤตฺวา นิรฺปธิเศเษ นิรฺวาณธาเตา ปฺรเวกฺษยตีติ | โส'ปิ กทาจิตฺ ศฺราวสฺตีมาคมิษฺยติ ปุนศฺจ คมิษฺยติ | ส มทียมาคนฺตุกภกฺตำ ปูรฺววทฺยาวทฺวรฺษาศาฏีจีวรำ ภิกฺษุโณ โจทกศาฏิกามิติ | ศฺรุตฺวา ปุนรธิคมิษฺยามิ ปฺรีติปฺรโมทฺยมุทารำ กุศลำ ไนษฺกรฺมฺโยปสำหิตมฺ | อถ ภควานฺ วิศาขำ มฤคารมาตรำ ธรฺมฺยยา กถยา สำทรฺศฺย สมาทาปฺย สมฺกฺเตชฺย สำปฺรหรฺษฺโยตฺถา ยาสนาตฺปฺรกฺรานฺตะ |

อถ ภควานฺ ยถาภิรมฺยำ ศฺราวสฺตฺยำ วิหรติ | เยน ไวศาลี เตน จาริกำ ปฺรกฺรานฺตะ | อนุปูรฺเวณ จาริกำ จรนฺไวศาลีมนุปฺราปฺตะ | ไวศาลฺยำ วิหรติ มรฺกฏหฺนทตีเร กูฏาคารศาลายามฺ | อถ ภควานฺ ปูรฺวาหฺเณ นิวาสฺย ปาตฺรจีวรมาทาย ไวศาลึ ปิณฺฑาย ปฺราวิกฺษตฺ | เตน ขลุ สมเยน สำพหุลา ภิกฺษว อารามทฺวาเร อศุจิมฺรกฺษิตานิ ศยนาสยานิ โศจยนฺตฺยา ตาปยนฺติ ปฺรวิษชนฺติ | อทฺรากฺษีทฺภควานฺ สำพหุลานฺภิกฺษูนฺ อารามทฺวาเร อศุจิมฺรกฺษิตานิ ศยนาสนานิ โศจยต อาตปยตะ ปฺรวิษชตะ | ทฤษฺฏวา จ ปุนรสฺไยตทภวตฺ | ยทปี ศฺราทฺธา พฺราหฺมณปตยะ ปฺรตีฑฺย ปฺรตีฑฺยตฺวงฺมำส โศณิตำ ทานานิ ททติ ปุณฺยานิ กุรฺวนฺติ ตทปี ภิกฺษโว มาตฺรยา ปฺรติสำขฺยาย ปริภุชนฺต อิติ วิทิตฺวา ไวศาลีมฺ ปิณฺฑาย จริตฺวา กฤตภกฺตกฤตฺยะ ปศฺจาทฺภกฺตปิณฺฑปาตปฺรติกรานฺตะ ปาตฺรจีวรำ ปฺรติศามยฺย ปาเทา ปฺรกฺษาลฺย วิหารำ ปฺราวิกฺษตฺ ปฺรติสำลยนาย | อถ ภควานฺ สายาหฺเน ปฺรติสำลย นาทฺ วฺยุตฺถาย ปฺรสฺตาทฺ ภิกฺษุสมฺฆสฺย ปฺรชฺญปฺต เอวาสเน นิษณฺณะ | นิษทฺย ภควานฺ ภิกฺษูนามนฺตฺรยเต สฺม | อิหาหำ ภิกฺษวะ ปูรฺวาหฺเณ นิวาสฺย ปาตฺรจีวรมาทาย ไวศาลีมฺ ปิณฺฑาย ปฺราวิกฺษมฺ | อทฺรากฺษมหำ ภิกฺษวะ สำพหุลานฺภิกฺษูนารามทฺวาเร อศุจิมฺรกฺษิตานิ ศยนาสนานิ โศจยต อาตปยตะ ปฺรวิษชตะ | ทฤษฺฏวา จ ปุนรฺเม เอตทภวตฺ | ยทปี ศฺราทฺธา พฺราหฺมณคฤหปตยะ ปฺรปีฑฺย ปฺรปีฑฺย ตฺวงฺมำสโศณิตำ ทานานิ ททติ ปุณฺยานิ กุรฺวนฺติ ตทปี ภิกฺษโว มาตฺรยา ปฺรติสำขฺยาย ปริภุณฺชเต | สาธุ ภิกฺษวะ ศฺรทฺธาเทยสฺย มาตฺรา ปริโภชิตายาะ กาล(ปริ)โภชิตายา วีจิปริโภชิตายาะ สำขฺยาปริโภชิตายา มิตปริโภชิตายาะ | อถ ภควาณฺฉฺรทฺธาเทยสฺย มาตฺราทิปริโภ

ชิตานำ วรฺณำ ภาษิตฺวา ภิกฺษูนามนฺตฺรยเต สฺม | ตสฺมาตฺตรฺหิ ภิกฺษโว น วินา ปฺรตฺยาสฺตรเณน สำธิกำ ศยนาสนำ ปริโภกฺตวฺยมศุจิมฺรกฺษิตำ ศยนาสนำ จ | ตตฺกฺษณาเทว โศจยิตวฺยมนฺยถา สาติมาระ |

อถ ภควานฺปูรฺวาหฺเณ นิวาสฺย ปาตฺรจีวรมาทาย ไวศาลีมฺ ปิณฺฑาย ปฺราวิกฺษทายุษฺมตานนฺเทน ปศฺจาจฺฉฺรมเณน | อทฺรากฺษีทฺ ภควานนฺยตรำ ปุรุษำ กาลกปฤษฺฐมฺ | ทฺวาเทว ทฤษฺฏวา จ ปุนราษฺยุมนฺตมานนฺทมามนฺตฺรยเต | ปศฺยสิ ตฺวมามนฺท เอตำ ปุรุษำ กาลกปฤษฺฐมฺ | เอวำ ภทนฺต | เอษ อานนฺท ปุรุษะ กาศฺยปสฺย สมฺยกฺ สำพุทฺธสฺย ปฺรวจเน ปฺรวฺรชิต อาสีตฺ | ตตฺราเนน สำธิกำ ศยนาสนำ กลฺยปฺรตฺยาสฺตรเณน มลปฺรตฺยาสฺตรเณน ปฏฺฏิกำ สุรุจิกำ โลฒกำ กฤตฺวา ปริภุกฺตมฺ | ตสฺย กรฺมโณ วิปาเกน ปญฺจชนฺมศตานิ กาลกปฤษฺโฐ ชาตะ | ยาวเทตรฺหฺยปิ กาลกปฤษฺโฐ ชาต อิติ | วิทิตฺวา ไวศาลีมฺ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปูรฺววฺยาวตฺปฺรติสำลยนาทฺ วฺยุตฺถาย ปุรสฺตาทฺภิกฺษุสำฆสฺย ปฺรชฺญปฺต เอวาสเน นิษณฺณาะ | นิษทฺย ภควานฺ ภิกฺษูนามำตฺรยเต สฺม | อทฺยาหำ ภิกฺษวะ ปูรฺวาหฺเณ นิวาสฺย ปาตฺรจีวรมาทาย ไวศาลีมฺ ปิณฺฑาย ปฺรวิษฺฏะ | ตตฺราหมทฺราหำ ปุรุษำ กาลกปฤษฺฐมฺ | ส กาศฺยปสฺย สมฺยกฺ สำพุทฺธสฺย ปฺรวจเน ภิกฺษุราสีตฺ | ตตฺราเนน สำธิกำ ศยนาสนำ กลฺปปฺรตฺยาสฺตรเณน ปูรฺววฺทยาวตฺปญฺจชนฺมศตานิ กาลก ปฤษฺโฐ ชาตะ | ตสฺมาตฺตรฺหิ ภิกฺษโวทฺยาคฺเรณ น ภิกฺษุณา กลฺปปฺรตฺยาสฺตรเณน สำธิกำ ศยนาสนำ ปริโภกฺตวฺยมฺ | ปริภุกฺเต | สาติสาระ | อปิ ตุ ทฺวาภฺยำ ปฺรตฺยาสฺตรณาภฺยำ ปริโภกฺตวฺยำ ธเนน วา เอกปฺเฏน | ไปโลกฺติเก น วา ทฺวิปเฏน |

ภิกฺษศฺจิตฺโรปจิตฺราณิ ปฺรตฺยาสฺตรณานิ ธารยนฺติ ทีรฺฆทศานิ | พฺราหฺมณคฤหปตโย' วทฺยายนฺติ กฺษิปนฺติ วิวาจยนฺติ | ภควานาห | นีลำ กรฺทมำ กษายำ วา ปฺรตฺยาสฺตรณมฺ ศาสฺตฺรลูนำ กฤตฺวา ธารยิตวฺยมฺ | อนฺยถา สาติสาระ |

(ภิกฺษวะ กณฺฑูโร) เคณ พาทฺยนฺเต | ตสฺย จีวรกาณิ ปูยโศณิโยปลิปฺตานิ ทุรฺคนฺธิตานิ มากฺษิกากีรฺณานิ | ส ปิณฺฑปาตำ ปฺรวิษฺฏะ | ตำ ทฤษฺฏวา พฺราหฺมณคฤหปตโย' วทฺยายนฺติ กฺษิปนฺติ วิวาจยนฺติ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ตสฺมาทนุชานามิ กณฺฑูปฺรจฺ-ฉาทนำ ธารยิตวฺยมฺ | ปญฺจภิ: ษฑฺภิรฺวา ทิวไส: โศจยิตวฺยมฺ | อนฺยถา สาติสาระ |

ภิกฺษวะ กณฺฑูโรเคณ พาทฺยนฺเต | เต สำธิกานิ ศยนาสนานิ ปริภุญฺชเต | ปฺราสาเทษุ ปุษฺกริณฺยำ ทฺวารโกษฺฐเก ปริกษณฺฑายำ จงฺกฺรเมษุ สำสฺถานวฤกฺเษษุ ติษฺฐนฺติ | ทุรฺคนฺธาน มกฺษิกาภิรากีรฺณานฺ ตานฺทฤษฺฏวา พฺราหฺมณคฤหปตโย'วทฺยายนฺติ กฺษิปนฺติ วิวาจยนฺติ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | กุษฺฐโรคาภิภูตสฺยาหำ ภิกฺษโว ภิกฺโษราสมฺทาจาริกานฺ ธรฺมานฺปฺรชฺญาปยิษฺยามิ | กุษฺฐโรคาภิภูเตน ภิกฺษุณา สำธิกำ ศยนาสนำ ลยนำ จ น ปริโภกฺตวฺยมฺ | ปฺราสาทาทิษุ ยถาปริกีรฺติเตษุ สฺถาเนษุ สฺถาตวฺยมฺ | สำธิกี ปฺรสฺราวกุฏี วรฺจ:กุฏี: จ น ปฺรเวษฺฏวฺยา | ปฺรติคฺปฺเต สฺถาเน สำเฆน ตสฺย วาโส เทยะ | อุปสฺถานำ จ กรฺตวฺยมฺ | กุษฺฐโรคา ภิภูโต ภิกฺษุรฺ ยถาปฺรชฺญปฺตานาสมฺทาจาริกานฺธรฺมานฺน สมาทาย วรฺตเต สำโฆ วา สาติสาโร ภวติ |

อายุษฺมานฺทาลี พุทฺธํ ภควนฺตํ ปฤจฺฉติ | ลภฺยํ ภทนฺต สุคตจีวรมติเรกจีวรกลฺเปน ธารยิตุมฺ | น ลมฺยมฺทาลิมฺ | ลภฺยํ ภทนฺต เกาเศยํ จีวรํ ตฺริจีวราธิษฺฐาเนน อติเรกจีวราธิษฺฐาเนน ธารยิตุมฺ | ลภฺยมฺทาลินฺ ยเถษฺฐตะ | เอวํ ปูรฺณกํ ศาณกํ ลภฺยมฺ |อุทฺทานมฺ |

ภางฺเคยํ เกศจีวรํ นาคฺนฺยํ เกศลุจนำปรฺณศาฏีมฺ |
อชินำ สานฺตโรตฺตรำ ติรีฏิมงฺคนีลกมฺ ||16||

ศฺราวสฺตฺยำ ษิทานมฺ | อถานฺยตโม ภิกฺษุรฺเยน ภควำสฺเตโนปสำกฺรานฺตะ | อุปสำกฺรมฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา วนฺทิตฺไวกานฺเต อสฺถาตฺ | เอกานฺตสฺถิตะ ส ภิกฺษุรฺภควนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต ภางฺเคยำ จีวรำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | ตีรฺถิกฺยวช เอษ โมหปุรุษะ ยทฺต ภางฺเคยำ จีวรมฺ | ตสฺมานฺน ภิกฺษุณา ภางฺเคยำ จีวรำ ธารยิตวฺยมฺ |ธารยติ | สาติสาโร ภวติ |

อปโร ภิกฺษุรฺคตฺวา ภควนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต เกศจีวรำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | ตีรฺถิกฺยวช เอษ โมหปุรุษะ | ปูรฺววทฺยาวตฺสาติสาโร ภวติ |

อปโร ภิกฺษุรฺภควนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต นาคฺนฺยำ สมาทาตุมฺ | ภควานาห | ตีรฺถิกฺยวช เอษ โมหปุรุษะ ยทฺต นาคฺนฺยมฺ |อปิ ตุ ตฺริจีวรำ มยานุชฺญาตำ กิมรฺถำ นาคฺนฺยำ สมาทาสิ | ตสฺมานฺน ภิกฺษุณา นาคฺนยำ สมาทาตวฺยมฺ | สมาททาติ | อาปทฺยเต สฺถูลาตฺยยะ | อถ ส ภิกฺษุรฺนาคฺนยมลภมานะ ศิกฺษำ ปฺรตฺยาขฺยาย หานามาวฤตฺตะ | ภิกฺษวะ สำศยชาตาะ สรฺวสำศยจฺเฉตฺตารำ พุทฺธำ ภควนฺตำ ปปฺรจฺฉุ: | ปศฺย ภทนฺตาเสา ภิกฺษุรฺนาคฺนยมลภมานะ ศิกฺษำ ปฺรตฺยาขฺยาย หานายาวฤตฺตะ | ภควานาห | น ภิกฺษว เอตรฺหิ ยถา อตีเต'ปฺยฺวนิ อหฺรีกฺยโทษาทฺ ทาริกำ น ลพฺธวำสฺตจฺฉร ยฺตามฺ |

ภูตปูรฺวำ ภิกฺษโว ธฤตราษฺฏฺโร นาม สำหราโช พภูว | ตสฺย ทุหิตา สฺวยำวราวตีรฺณา |ศฺรุตฺวา นานาทิคฺเทศนิวาสินะ ปกฺษิณะ สนฺนิปติตาะ | เอไกกะ สำลกฺษยติ มำ วรษิยฺยตีติ | ตยา ทาริกยา มยูโร ทฤษฺฏะ | สา กถยติ | เอษ มม ภรฺเตติ |เอษ มม ภรฺเตติ | ตสฺยาปไร: สมาขฺยาตมฺ |ตฺวมนยา วฤต อิติ | ส กลาปี ปูรฺวีกฤตฺย นรฺติตุมารพฺธะ |ส ธฤตราษฺฏฺเรณ ทฤษฺฏะ | กถยติ |กิมรฺถมยำ นฤตฺยตีติ |อปไร: ทุหิตรำ ททามีติ |ส ศฺรุตฺวา มยูโร ธฤตราษฺฏฺร สกาศำ คตฺวา คาถำ ภาษเต |

สฺวโร มโนชฺโญ รุจิรศฺจ วรฺโณ วฺยามปฺรมาณานิ จ วรฺหกาณิ |
คฺรีวา จ ไวทูรฺยมเน: สมานา ททาสิ กสฺมานฺน ภวานฺ สุตำ เม ||17||

ธฤตราษฺฏฺระ ปฺราห |

สฺวโร มโนชฺโญ รุจิรศฺจ วรฺโณ วฺยามปฺรมาณานิ จ วรฺหกาณิ |
คฺรีวา จ ไวทูรฺยมเน: สมานา อหฺรีกฺยโทษาตฺตุ น เต ททามิ ||18|| อิติ ||

กึ มนฺยธฺเว ภิกฺษวะ | โย’ เสา มยูระ เอษ เอวาเสา ภิกฺษุสฺเตน กาเลน เตน สมเยน | ตทาปฺเยษ อหฺรีกฺยโทษาทฺ ทาริกามลภมาโน ทุ:ขี ทุรฺมนา ปกฺษิคณมธฺยาทวกฺรานฺตะ | เอตรฺหฺยปฺยเสา นาคฺนฺยมลภมาโน ทุ:ขี ทุรฺมนา ภิกฺษุสังฆมธฺยาตฺปฺรกฺรานฺตะ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภควนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต เกศานฺ ลุงฺจิตุมฺ | ภควานาห | มุณฺฑนำ มยา สมนุชฺญาตมฺ | กสฺมาตฺตฺวำ เกศานฺ ลุงฺจสิ | ตีรฺถิกธฤต เอษ โมหปุรุษะ ยทฺต เกศลุงฺจนำ | ตสฺมานฺน หิ ภิกฺษุณา เกศา ลุงฺจิตวฺยาะ | ลุงฺจติ สาติสาโร ภวติ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภควนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต อชินำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | ตีรฺถิกธฺวชเมตนฺโมหปุรุษ ยทฺต อชินมฺ | ธารยติ ปูรฺววทฺยาวตฺสาติสาโร ภวติ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต สานฺตโรจฺตเรณ จีวเรณ ยาปยิตุมฺ | ตฺริจีวรำ มยา โมหปุรุษ สมนุชฺญาตมฺ | กสฺมาตฺตฺวำ สานฺตโรตฺตเรณ ยาปยสิ | ตสฺมานฺน ภิกฺษุณา สานฺตโรตฺตเรณ จีวเรณ ยาปยิตวฺยมฺ | ยาปยสิ | สาติสาโร ภวติ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต ตีรีฏีมฺ ธารยิตุมฺ | ตีรีฏิ อิติ วลฺกละ | ภควานาห | ตีรฺถิกธฺวช เอษ ปูรฺววทฺยาวตฺ สาติสาโร ภวติ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต อำคนาฑิกำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | อาคาริกธรฺมสฺตรฺหฺเยษาโห โมหปุรุษ ยทฺตางฺคนาฑิ (กา) | ปูรฺววทฺยาวตฺสาติสาโร ภวติ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต สรฺวนีลำ จีวรำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | อาคาริกา หฺเยนำ ธารยนฺติ | ตสฺมานฺน ภิกฺษุณา สรฺวนีลำ จีวรำ ธารยิตวฺยมฺ | ปูรฺววทฺยาวตฺ สาติสาเร ภวติ | เอวำ สรฺวปีตำ สรฺวโลหิตมวทาตำ น กลฺปยตฺเยว |

อุทานมฺ |

ทีรฺฆทศำ ฉนฺนทศำ กมฺพุโกษฺณีษเวษฺฏนมฺ |
กูตปมุษฺฏรกมฺพลำ ปฺลีหกานนฺทะ สานฺตโรตฺตรมฺ || 19 ||

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต ทีรฺฆทศำ จีวรำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | ตีรฺถิกธฺวชะ ปูรฺววทฺยาวตฺ สาติสาโร ภวติ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต ฉนฺนทศำ จีวรำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | ตีรฺถิกธฺวช เอษ ปูรฺววทฺยาวตฺ สาติสาโร ภวติ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ กมฺพุกำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | อาคาริกธฺวช เอษ โมหปุรุษะ ปูรฺววทฺยาวตฺ สาติสาโร ภวติ |

อปโร’ปี ภิกฺษุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต อุษฺณีษำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | อาคาริกธฺวช เอษ โมหปุรุษะ ปูรฺววทฺยาวตฺ สาติสาโร ภวติ |

อปโร'ปิ ภิกฺขุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต ศิโรเวษฏนำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | อาคาริกฮฺวช เอษ โมหปุรุษะ ปูรฺววทฺยาวตฺ สาติสาโร ภวติ |

อปโร'ปิ ภิกฺขุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต กุตปิ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | อาคาริกฮฺวช เอษะ ปูรฺววตฺ สาติสาโร ภวติ |

อปโร'ปิ ภิกฺขุรฺภวนฺตมิทมโวจตฺ | อิจฺฉามฺยหำ ภทนฺต อุษฺณีรกมฺพลำ ธารยิตุมฺ | ภควานาห | อาคาริกฮฺวช เอษะ ปูรฺววทฺยาวตฺ สาติสาโร ภวติ |

อายุษฺมานฺ ปลีหกานนฺทะ อนฺยตมสฺมินฺนภิกฺษุเก อาวาเส อกวาฏเก วรฺษา อุปคตะ | ตสฺย พหิรฺนิคตสฺย สำฆาฏิยุปหฤตา | เอตทฺยาวทฺภควานาห | น ภิกฺษุณา อภิกฺษุเก อาวาเส อกวาฏเก วรฺษา อุปคนฺตวฺยมฺ | น จ วินา สำฆาฏิยา กฺวจิตฺ คนฺตวฺยา | คจฺฉติ | สาติสาโร ภวติ |

อายุษฺมานฺ ปลีหกานนฺโท คฺลานะ | ตสฺยายุษฺมานานนฺโท คฺลาโนปสฺถายกะ | เทวศฺจ วรฺษิตุมารพฺธะ | ส โนตฺสหเต สำฆาฏีมฺ ปรฺาวฤตฺย คนฺตุมฺ | ภควานาห | สานฺตโรตฺตเรณ คนฺตวฺยมฺ |

อปิ ตุ สำฆาฏิยา ปโจปนิกฺเษปณกลฺปา | สภิกฺษุก อาวาสะ สกวาฏะ | เทโว วรฺษติ | วรฺษาศางฺเค จ | นทีปารำ วา คนฺตุกาโม ภวติ | อาสฺตีรฺณะ กจิน อาวาโส ภวติ | สเมน สมฺมติรฺทตฺตา ภวติ |

อนฺตโรทฺทานมฺ |

วารฺษิก-ศรฺมโณทฺเทศา อุตฺปาเทนาปิ จ ทฺวยมฺ |
กุโลปกาศฺจ เกากฤตฺยำ สำฆลาเภน ตสฺย ตตฺ ॥ 20 ॥

อุกฺตำ ภควตา ภิกฺษูณำ จีวรปาโต เทย อิติ | ภิกฺษวะ สำฆปรฺวาริต เอว ชนปเท จาริกำ ปรฺกรฺรามนฺติ | เตษำ น กศฺจิลฺลาภำ คฤหฺณาติ | ภควานาห | ภิกฺษุมวโลกยิตฺวา คนฺตวฺยำ โย'สฺย ลาภำ คฤหฺณาติ | อปโร'ปิ ภิกฺษว อนวโลกิตา เอวำ คฤหฺณาติ | ภิกฺษูณำ ปรสฺปรำ วิโรโธ ภวติ | ภควานาห | น ภิกฺษุณา อนวโลกิเตน ลาเภน คฺรหีตวฺยะ | คฤหฺณาติ | สาติสาโร ภวติ | อปโร'ปิ ภิกฺษวะ อวโลกิตา อปิ ปรฺติชฺฌาย น คฤหฺณนฺติ | ภควานาห | เต สรฺวำ ทาปฺยาะ | ศรฺามโณราณำ ปรฺกรฺานฺตานำ น กศฺจิลฺลาภำ คฤคฺณาติ | ภควานาห | เตษามาจารฺโยปาธฺยาไยรฺคฺรหีตวฺยมฺ | ภิกฺษวะ กุลาภำ ภาชยนฺติ | วิปรฺกรฺานฺตานำ นานุปรฺยชฺฉนฺติ กุลาภ อิติ กฤตฺวา | ภควานาห | เย' วโลกิตาสฺไตรฺคฺรหีตวฺยมฺ | อปเร' นวโลกฺไยว คตาะ | เตษำ น กศฺจิตฺ คฤหฺณาติ | ภิกฺษวะ ไกกฤตฺเยน น คฤหฺณนฺติ | ภควานาห | คฺรหีตวฺยมฺ | นาตฺร ไกกฤตฺยำ กรณียมฺ | อปรำ ไนว ศกฺยเต ภาชยิตุมลฺปี กฤตฺวา | ภควานาห | อนฺเยน มิศฺรีกฤตฺย วิหารสฺไถรฺภาชยิตวฺยมฺ | นาตฺร ไกกฤตฺยำ กรณียมฺ | กุลาภมวโลกิโต น คฤหฺณาติ | ปญฺจ ปณานุปาทาย สฺผุฏำ ทาปยิตวฺยมฺ |

อนฺยตมสฺมินฺ กรฺวฏเก คฤหปติ: | เตน วิหาระ การิตะ | ตตฺร ยทิ ภิกฺษุศตำ ปรฺติวสติ ปฏกศตำ ททาติ | เอวำ ยาวเทโก' ปี ภิกฺษุ: ปรฺติวสติ ปฏกศตเมว ททาติ | ยาวทปเรณ สมเยน

ตสฺมินฺเนว วิหาเร เทฺวา มหลฺเลา วรฺโษมิเตา | เตน คฤหปตินา ปฏฺกศตํ ปฺเรษิตมฺ | เตา คฤหีตฺวา ปรสฺปรํ วิจารยตะ | เอกะ กถยติ สฺมสฺยายํ ลาภะ ปฺรติปทฺยต อิติ | ทฺวิตียะ กถยติ อสฺมากเมว ปฺราปทฺยต อิติ | ยทฺเยวํ คฤหาณ | ส กถยติ | มา ปรสฺปรวิโรธะ สฺยาตฺ | ยาวเทเกนาปี น คฤหีตมฺ | เตา ปุนรฺวิจารยตะ | กถมตฺร ปฺรติปตฺตวฺยมฺ | เอกะ กถยติ | ภิกฺษวะ อาหูยนฺตามฺ | ไต: สห ภาชยิษฺยามะ | ทฺวิตียะ กถยติ | เอวํ ภวตุ | โก คจฺฉตุ | โย นวกะ | โก วสฺตฺราณิ โคปายติ | โย นวกะ | น ศกฺยเมวมฺ โย นวกะ ส คจฺฉตุ โย วฤทฺธะ ส วสฺตฺราณิ โคปายตุ | เอวํ ภวตุ | นวกะ ศฺราวสฺตีมฺ คโต ภิกฺษูณามานยนาย | อาจริตํ ษฑฺวรฺคิกาณามฺ | อศูนฺยํ เชตวนทฺวารมนฺยตมานฺยตเมน ษฑฺวรฺคิเกณ | อุปนนฺโท เชตวนทฺวาเร ติษฺฐติ | เตนาเสา ทูรต เอว ทฤษฺโฏ พกาการศิราะ ปฺรลมฺพภฺรู: | ส สํลกฺษยติ | โก'ปฺยยํ สฺถวิโร ภิกฺษุราคจฺฉติ | ปฺรตฺยุทฺคจฺฉามีติ | ส ปฺรตฺยุทคตะ | สฺวาคตํ สฺวาคตํ สถวิร | วนฺเท อาจารฺย | ส สํลกฺษยติ | นายมาจารฺยํ ชานีเต นาปฺยุปาษฺยายมฺ | มหลฺโล'ยมิติ วิทิตฺวา กถยติ | สาโลหิต กุตสฺตฺวมาคจฺฉสิ | อมุกสฺมาตฺกรฺวฏกาตฺ | กึ ตตฺร วิหาระ | วิหาระ | กิมเสา วิหาร อาโหสฺวิทฺวิฆาตะ | เตน ยถาวฤตฺตํ วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | ตฺวํ กิมรฺถมาคตะ | โภชนาย ภิกฺษูนฺนยามิ | ยทฺเยวกหเมว ยุษฺมากมนุกมฺปารฺถํ คจฺฉามิ | อาจารฺย โศภนมฺ | อุปนนฺทะ สํลกฺษยติ | ยทฺยยํ มตฺสกาศาทนฺยตฺร คมิษฺยติ มหาชนปฺรติสํวิทิตํ กริษฺยติ | สุรกฺษิตะ กรฺตวฺย อิติ | ส เตน ปฺรติศามิตะ | อกาลปานโก ทตฺตะ | กถาสลาเปน ตาวทฺวิธาริโต ยาวทฺวิกาลีภูตมฺ | ศยฺยา โศภนา ปฺรชฺญปฺตา | ปาทเศาจํ ปาทมฺรกฺษณํ จ ทตฺตมฺ | ตาวทฺจาวสฺถิโต ยาวนฺมิทฺธมวกฺรานฺตมฺ | ตต อุปนนฺเทน สา ราตฺริ: กฤจฺฉเรณาตินามิตา | มา มนฺตฺรมฺราวะ สยาทิติ | ตตะ ส ราตฺรเมโวตฺถาย สาโลหิตมาทาย ตฺวริตตฺวริตํ สำปฺรสฺถิตะ | อนฺปูรฺเวณ กรฺวฏกมนฺปฺราปฺตะ | ตตสฺเตน ทฺวิตียเยน สาโลหิเตน วิหารสฺเถน สฺวาคตวาทสมฺทาจาเรณ สมฺทาจรฺย วิศฺรามิตะ | อถ ตฺรโย'ปี ชนา เอกสฺมินฺ สถาเน นิษณฺณาะ | อุปนนฺทะ กถยติ | ภาชยาโม ลาภํ สถวิราะ | ภาชยามะ | อุปนนฺเทไนโกมหลฺล อุกฺตะ | สาโลหิต ตฺวํ ภาชย | สฺถวิร นาหํ ภาชยามิ | กิมรฺถมฺ | มา เม ปฺรตฺยวายะ สฺยาตฺ | ทฺวิตีโย'ปฺยุกฺตะ | สาโลหิต ตฺวํ ภาชย | โส'ปฺเยวเมว กถยติ | อุปนนฺทะ กถยติ | ยฺวามฺ ปฺรตฺยวายมีรฺเกา กิมิจฺฉถะ | อุปนนฺท อูรฺธฺวปาโทวาฑฺมุโข นรกำ คมิษฺยตีติ | อุปนนฺทะ สำลกฺษยติ | ลาโลหิตาเวเตา มหลฺเลา เภกฺตวฺยาวิติ | ตตสฺตโยรฺธฺรุ วปฺรจารำ กลฺปการำ ปฤษฺฏวา เอกสฺย สกาศมฺปสำกฺรมฺย ปฤจฺฉติ | สาโลหิต ตฺวยาตฺร กึ กฤตมฺ | สฺถวิร นิตฺยำ มยา วิหาระ สิกฺตะ สำมฤษฺฏะ สุกุมารี โคมยการฺษี ทตฺเตติ | สาโลหิต ยทิ เสจเนน สำมารฺชเนน วา ลาโภ ลภฺเยต อุปนนฺทะ สรฺววิหารานฺสิญฺเจตฺ สำมารฺชเยจฺจ | อปี ตุ โย'ตฺร ลาภะ สำปนฺนะ ตสฺยานฺยสฺย สาโลหิตสฺยานุภาวาตฺ | โส'สฺมินฺวิหาเร กาลานุกาลำ ธรฺมศฺรวณำ ททาติ | ธรฺมศฺรวณารฺถินฺโย เทวตา เอาตฺสุกฺยมาปนฺนาะ | เย'ตฺร ลาภสมฺปนฺนาะ | ตตสฺตสฺยานุภา (วา) ทยำ ลาภะ สมฺปนฺนะ | ยมเสา ททาติ (สะ) คฺรหีตวฺโย โน ตุ วิหารยิตวฺยะ | ส เตนาภฺยาหต อิติ

ปฺรติภินฺนสฺตูษฺณีมวสฺถิตะ | ตโต ทฺวตียสฺย สกาศมฺุปสกฺรมฺย กถยติ | สาโลหิต ตฺวยาตฺร กึ กฤตมฺ | สถวิร มยาตฺร กาลานฺุกาลำ ธรฺมศฺรวณำ ทตฺตำ | สาโลหิต ยทิ ธรฺมศฺรวเณน ลาโภ ลภฺเยต อฺุปนนฺทสฺติษฺฐนฺ คจฺฉนฺนิษณฺโณ นิปนฺนะ สรฺวกาลำ ธรฺมำ เทศเยตฺ | ยะ กศฺจิทยำ ลาภะ สมฺปนฺนะ สรฺโว'เสา ตสฺยานฺยสฺย สาโลหิตสฺยามฺุภาวาตฺ | เตนายำ วิหาโร นิตฺยกาลำ สิกฺตะ สำมฤษฺฏะ สุกฺุมารีโคมยการฺษีตฺ ปฺรทตฺตา | อุกฺตำ ภทนฺต ภควตา ปณฺจานฺุศาะ สำมารฺชเน | กตเม ปณฺจ | อาตฺมนศฺจิตฺตำ ปฺรสีทติ | ปรสฺย จิตฺตำ ปฺรสีทติ | เทวตา อาตฺตมนโส ภวนฺติ | ปฺราสาทิกสำวรฺตนียำ กุศลมูลมฺุปจิโนติ | กายสฺย เภทาตฺ สุคเตา สฺวรฺคโลเก เทวษฺุปปทฺยต อิติ | ตทตฺร วิหาเร สำมารฺชเนน ทานปตโย'ภิปฺรสนฺนาะ | เทวตา จาตฺตมนสะ สำวฤตฺตาะ | เตนาตฺร ลาภสำปนฺนาะ | อตสฺตสฺยานฺุภาวาทยำ ลาภะ สมฺปนฺนะ | ยมเสา ททาติ ส คฺรหีตวฺโย โน ตุ วิหารยิตวฺย อิติ | โส' ปฺยภฺยาหตะ ปฺรติภินฺนสฺตูษฺณีมวสฺถิตะ | เตา นิษฺปฺรติภาเตา กฤตฺวา กถยติ | สาโลหิตาวสฺยนฺย อฺุปายะ | ชฺฌปฺตึ กฤตฺวา ภาชยามะ | ชฺฌปฺติกรฺมาโกปฺยมฺุกฺตำ ภควเตติ | เตา ปฺรวเมวาภฺยาหเตา กถยตะ | สฺถวิร ยเถจฺฉสิ ตถา กุรุษฺเวติ | ตต อฺุปนนฺเทน ตฺรโย ภาคาะ กฤตาะ | ทฺวโยรฺ ภาคโยรฺมธฺเย สฺวยำ นิษณฺณะ ตโยรฺทฺวโยรฺมธฺเย เอกำ ภาคำ สฺถาปยิตฺวา ชฺฌปฺตึ กรฺตุมารพฺธะ | ศฺรฤณฺุตำ ยูวำ สาโลหิเตา เทฺวา | อยเมกะ | อิเมา เทฺวา | อหเมก เอว ตตฺตฺรย มิตฺเยษา | ชฺฌปฺติ: | ตโต เทฺวา ภาคาวาตฺมนา คฤหีตฺวา ตโยเรโก ทตฺตะ | (เตา กถยตะ) สถวิร ส เอกาสฺมากำ กลิ: สำวฤตฺตะ | ตฺวเมวาสฺมากำ ภาชย | ส ภาชยิตฺมารพฺธะ | ตตฺราปฺเยกะ ปฏฺโก'ติริกฺตะ | ตมปฺยาทาย ปฏฺกานำ ภารำ พทฺธวา สำปฺรสฺถิตะ | ตโต' นฺุปฺรฺเวณ ศฺราวสฺตีมนฺุปฺราปฺตะ | ภิกฺษุภิรฺทฤษฺฏ อุกฺตศฺจ | ภทนฺโตปนนฺท กสฺตฺวยา ปศฺจาจฺฉิราศายโน ทฤษฺฏะ | เตน ยถาวฤตฺตำ วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | เต กถยนฺติ | กลฺปเต ตไวำ กรฺตุมฺ | อมิตฺราณำ ปาทำ คเล ทตฺตฺวา เอตตฺ ปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานฺ สำลกฺษยติ | ยะ กศฺจิทาทีนโว ภิกฺษวะ ปรกีเย ลาเภ สนฺนิปตติ | ตสฺมานฺน ภิกฺษุณา ปรกีเย ลาเภ สนฺนิปติตวฺยมฺ | สนฺนิปตติ | สาติสาโร ภวติ | ภิกฺษวะ สำศยชาตาะ สรฺวสำศยจฺเฉตารำ พุทฺธำ ภควนฺตำ ปฤจฺฉนฺติ | ปศฺย ภทนฺต อายุษฺมตา อุปนนฺเทน ตนฺมหลฺลทฺวยำ ธรฺมมฺุขิกยา วฺยำสิตมฺ | ภควานาห | น ภิกฺษว เอตรฺหิ ยถา อตีเต'ปฺยธฺวนฺยเนน มหลฺลทฺวยำ วฺยำสิตมฺ | ตจฺฉฺรุยตามฺ |

ภูตปูรฺวำ ภิกฺษโว'นฺยตมสฺมินฺนทีตีเร อุทฺรทฺวยำ ปฺรติวสติ | ตทฺยทา ชเลน คจฺฉติ ตทา มตฺสฺยาะ สฺถลมภิรูหนฺติ | ยทา ตุ สฺถเลน คจฺฉติ ตทา มตฺสฺยาะ ชเล นิปตนฺติ | น กิญฺจิทฺมำ สาธยนฺติ | ตตสฺไต: สามีจิ: กฤตา | เอโก'สฺมากำ ชเลน คจฺฉตุ ทฺวิตียะ สฺถเลน | ตตฺร เย ชลสฺเถน มตฺสฺยาะ สำตฺราสิตาะ สฺถลมภิโรหนฺติ | ตานฺสฺถลสฺถะ ปฺรฆาตยติ ชลสฺถาญฺชลสฺถ เอว | ยาวนฺมตฺสฺยานำ มหานฺราศิ: สำวฤตฺตะ | เอกะ กถยติ | ตฺวำ ภาชย | ทฺวิตียะ กถยติ | นาหำ ภาชยามิ | กิมรฺถมฺ | มา เม ปฺรตฺยวายะ สฺยาตฺ โส'ปี กถยติ | ยทฺยปฺเยวำ มมาปฺเยว เอษ โทษะ | เตา

จินฺตาปเรา วฺยวสฺถิเตา | ยาวตฺ ปูรฺณมุโข นาม ศฺฤคาลสฺตโยะ สกาศมฺุปสงฺกฺรานฺตะ | ส กถยติ | ภาคิเนไย กึ จินฺตาปไร ติษฺยตะ | มาตุล อสฺมากํ มตฺสฺยาะ สมฺปนฺนาะ | กึ น ภาชยถะ | มาตุล ปฺรตฺยวายภยาตฺ | ยุวำ ปฺรตฺยวายภีรฺเกา กิมจฺฉถะ | ปูรฺณมุข อุรฺธฺวปาโท'วาฑฺมุโข นรกํ ปติษฺยตีติ | ปูรฺณมุขะ สำลกฺษยติ | สหิตาเวเตา โภกฺตวฺยาเวติ | ตตสฺตโยรฺธฺรู วปฺรจารกลฺปการ์ ทฤษฺฏวา เอกสฺย สกาศมุปสงฺกฺรมฺย ปฤจฺฉติ | ภาคิเนย ตฺวยาตฺร กึ วฤตมฺ | มาตุล อหำ ชเลน คตะ | เย มยา ชเลน คตะ | เย ชเลน คจฺฉตา มตฺสฺยาะ สนฺตฺราสิตาะ สฺถลมภิรูฒาะ เต อเนน ปฺรธาติตาะ | ภาคิเนย ยทิ ชลคมเนน กิญฺจิตฺสมฺปทฺเยต ปูรฺณมุโข นิตฺยำ ชเลน ยายาตฺ | ตสฺย สฺถเลน คจฺฉตา สฺถาณุภฺยำ กณฺฏกภยำ ศฺวาปทภยำ กูลปาตภยมฺ | อปีตุ ยทฺยเสา น ปฺรติฒาตยติ กึ ตฺวำ ตฺราสยิตฺวา กโรมิ | สฺรวถา เย'ตฺร มตฺสฺยาะ สมฺปนฺนาสฺเต ตสฺยานุภาวานฺน ตว | ยทเสา ททาติ ส คฺรหีตวฺโย โน ตุ วิจารยิตวฺยะ | ส เตนาภฺยาหตะ | ปฺรติภินฺนสฺตูษฺณีมวสฺถิตะ | ตโต ทฺวิตียสฺย สกาศมุปสงฺกฺรมฺย กถยติ | ภาคิเนย ตฺวยาตฺร กึ กฤตมฺ | มาตุโล'หำ สฺถเลน คโต มยา สฺถลมาภิรูฒา มตฺสฺยาะ ปฺรติฒาติตาะ | ภาคิเนย ยทิ สฺถลคมเนน กิญฺจิลฺลภฺเยต ปูรฺณมุโข นิตฺยเมว สฺถเลน ยายาตฺ | ตสฺย ชเลน คจฺฉตา อูรฺมิภฺยำ กูรฺมภยำ ศิศุมารภยำ กุมฺภีรภยำ ชาลภยมฺ | อปี ตุ ยทฺยเสา น สนฺตฺราสยติ กถำ ตฺวำ ปฺรฒาตยสิ | สฺรวถา เย ตุ มตฺสฺยาะ สมฺปนฺนาสฺเต ตสฺยานุภาวาตฺ | ยทเสา ททาติ ส คฺรหีตวฺโย โน ตุ วิจารยิตวฺยะ | ส เตนาภฺยาหตะ ปฺรติภินฺนสฺตูษฺณีมวสฺถิตะ | ปูรฺณมุขะ กถยติ | ภาคเนย อสฺตฺยนฺย อุปาย | คาถาภิคีเตน ตานฺ ภาชยามะ | อโกปฺยำ ภวิษฺยติ | เตา ปูรฺวเม วาภฺยาหเตา กถยตะ | มาตุล ยเถจฺฉสิ ตถา กุรุ | ปูรฺณมุเขน ตฺรโย ภาคาะ กฤตาะ | ปุจฺฉานาเม โกมตฺสฺยราศิ: (ศิรสำ) ทฺวิตีโย มธฺยมขณฺฑานำ ตฤตีย อิติ | คาถำ จ ภาษเต |

สฺถลจาริโก หิ ลางฺคลำ ศิโร คมฺภีรจาริณะ |
ยสฺตุ มธฺยมโก คณฺฑะ ธรฺมสฺถสฺตำ หริษฺยติ || 21 ||

ปูรฺณมุขะ สำลกฺษยติ | วฺยัสิตาเวเตา | สำปนฺโน หิ ลาภะ | ส มหโต โรหิตสฺย มตฺยสฺย มธฺยคณฺฑมาทาย ปีตุ: สกาศมุปสงฺกฺรานฺตะ | ตโต'สฺย มาตา ปริตุษฺฏา คาถาภิคีเตน ปริปฤจฺฉติ |

กุตสฺตฺวำ ปูรฺณิก เอษิ กุต เอษิ สุปูรฺณิก |
สศิรสฺกมลางฺคูลำ มตฺสฺยมาทาย โรหิตมฺ || 22 || อิติ ||

ส กถยติ |

วิวทนฺเต เยน มูฒา ธรฺมา (ธ)รฺเมษฺวโกวิทาะ |
อลฺเปจฺฉาสฺเตน ชีวนฺติ ราชโกษฺจ วรฺธเต || 23 || อิติ ||

สาปิ ปุนรฺคาถำ ภาษเต |

สาธุ เต สุปรากฺรานฺตำ ปูรฺณิก ปฺริยทรฺศน |
ตฺวำ จ ลาเภน สำยุกฺตสฺเตา จาปี ปริโตษิเตา || 24 || อิติ ||

กึ มนฺยธฺเว ภิกฺษวะ | โย'เสา ปูรฺณมุขะ ศฤคาล เอษ เอวาเสา อุปนนฺทะ | เตน กาเลน เตน สมเยน เยา ตาวฺทฺราเวเตา เตา มหลฺเลา | ตทาปฺยเนน เตา วฺยํสิตาเวตรฺหฺยปีติ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | อนฺยตมสฺมินฺกรฺวฏเก (คฤหปติ:) | เตน วิหาระ การิตะ | ตตฺร ภิกฺษุศตำ วรฺษา อุปคตมฺ | ตสฺย คฤหปเตรฺพุทฺธิรฺตฺปนฺนา ปฏกศตำ สมุทานยามิ | ภิกฺษุสำฆำ โภชยิตฺวา ปฺรตฺเยกเมไกกำ ภิกฺษุ์ ปเฏนาจฺฉาทายิษฺยามีติ | ยาวทฺปนนฺเทน ศฺรุตมฺ | อมุโก คฤหปติรฺภิกฺษุสำฆำ โภชยิตฺวา ปฺรตฺเยกเมไกกำ ภิกฺษุ์ ปเฏนาจฺฉาทยิษฺยตีติ | ศฺรุตฺวา จ ปุนะ สำลกฺษยติ | น ภวามฺยุปนนฺโท ยทิ ตสฺมาตฺปฏกำ น นิษฺปาทยามีติ | โส'นิมนฺตฺริต เอว คตะ | คฤหปติรฺภิกฺษุสำฆำ โภชยิตฺวา จารยติ | อุปนนฺทะ ปฏกำ คฤหีตฺวาลมฺลธฺเวว ปฺรกฺรานฺตะ | ยาวเทกสฺย ภิกฺโษ: ปฏโก นาสฺติ | คฤหปติ: กถยตฺยารฺย ปฏกศตำ มยา สุคฉิตมานีตมฺ | มา เกนจิทารฺเยณ ปฏทฺวยำ คฤหีตำ ภเวทิติ | ภิกฺษวะ กถยนฺติ | คฤหปเต โก'สาเววำ กริษฺยติ | อปิ ตุ ภทนฺโตปนนฺทสฺตฺวโยปนิมนฺตฺริตะ | อารฺย นาหมฺปนิมนฺตฺรยามิ | ส ตำ ปฏกมาทาย ปฺรกฺรานฺตะ | ตโต'เสา คฤหปติรวธฺยายิตฺมารพฺธะ | เอตตฺ ปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ยะ กศฺจิทาทีนโว ภิกฺษโว'นิมนฺตฺริตาะ ปรกีเย ลาเภ สนฺนิปตนฺติ | ตสฺมานฺน ภิกฺษุณา'นิมนฺตฺริเตน ปรกีเย ลาเภ สำนิปติตวฺยมฺ | สำนิปตติ | สาติสาโร ภวติ |

ภิกฺษวะ สำศยชาตาะ | สรฺวสำศยจฺเฉตฺตารำ พุทฺธำ ภควนฺตำ ปปฺรจฺฉุ: | ปศฺย ภทนฺต อายุษฺมานฺ ปนนฺโท'นิมนฺตฺริต เอว ปรกีเย ลาเภ สำนิปติต อิติ | ภควานาห | น ภิกฺษว เอตรฺหิ | ยถา อตีเต' ปฺยธฺวนฺยุปนนฺโท'นิมนฺตฺริตะ ปรกีเย ลาเภ สำนิปติตะ | ตจฺฉฺยตามฺ |

ภูตปูรฺวำ ภิกฺษโว'นฺยตมสฺมินฺกรฺวฏเก พฺราหฺมณะ ปรฺษนฺมหตฺตระ | เตน มาณวศตำ ตฺไรมาสีมฺปนิมนฺตฺรย มาณวศตำ โภชิตมฺ | ตสฺย พุทฺธิรฺตฺปนฺนา ปฺรตฺเยกเมไกกฺวำ มาณวกำ ปเฏนาจฺฉาทยิษฺยามีติ | ตสฺย นาติทูเร วฤทฺโธ พฺราหฺมณะ ปฺรติวสติ | เตน ศฺรุตมฺ | ส ปฺรถมตรำ วฤทฺธานฺเต ภุกฺตฺวา ปฏมาทาย ปฺรกฺรานฺตะ | คฤหปตินา ปฏกาศฺโฉริตาะ | ยาวเทกสฺย มาณวกสฺย ปโฏ นาสฺติ | ส ปฤจฺฉติ | ภวนฺโต มยา ปฏกศตำ สุคฉิตมานิตมฺ | มา เกนจินฺมาณวเกน ปฏกทฺวยำ คฤหีตำ ภเวทิติ | เต กถยนฺติ | ก เอวำ กริษฺยติ | อปิ ตุ ตฺวยา วฤทฺโธ พฺราหฺมณ อุปนิมนฺตฺริตะ | นาหมฺปนิมนฺตฺรยามิ | ส ตำ ปฏกมาทาย ปฺรถมตรำ ปฺรกฺรานฺตะ | ส พฺราหฺมโณ'วธฺยา (ยิ) ตุมารพฺธะ |

กึ มนฺยธฺเว ภิกฺษวะ | โย'เสา พฺราหฺมโณ วฤทฺธะ เอษ เอวาสาวฺปนนฺทสฺเตน กาเลน เตน สมเยน | ตทาปฺเยโษ'นิมนฺตฺริตะ ปรกีเย ลาเภ สำนิปติต เอตรฺหฺยปีติ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | อนฺยตมสฺมินฺกรฺวฏเก คฤหปติ: | เตน วิหาระ การิตะ | ตตฺไรโก ภิกฺษุรฺวรฺษา อุปคตะ | ส อุตฺถาน สำปนฺนะ | เตนาเสา วิหาระ ปฺรติทินมุปลิปฺตสมฺฤษฺฏะ กฺริยเต | ปฺรติปตฺตฺเยเสา วิหาระ โศภเน วิวิตฺตาวกาเศ จ ภูภาเค ปฺรติษฺฐาปีตะ นานาวฤกฺโษปโศภิเต หำสกฺเราณฺฑจมยูรศุกสาลิกาโกกิลาภินิกูชิเต วิวิธปุษฺปผโลปโศภิเต | ยาวทฺวิสฺตีรฺณวิภวะ

สารฺถวาหสฺตสฺมินฺวิหาเร ราตฺริวาสมุปคตะ | เตน ตำ วิหารโศภามุปวนโศภำ จ ทฤษฺฏวา ภิปฺรสนฺเนนาทฤษฺฏไวว ภิกฺษุสมฺมุทฺทิศย ปฺรภูโต ลาภะ ปฺเรษิตะ | ส ราตฺรเมโวตฺถาย ปฺรกฺรานฺตะ | ส ภิกฺษุ: เกากฤติกะ สมฺสฺยายำ ลาภ อิติ ไกกฤตฺยา น คฤหฺณาติ | ภิกฺษูเนว สมนฺเวษเต ภาชยิตุมฺ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | โคมยคฤหมปี เจทฺธิกฺษุรฺนิศฤตฺย วรฺษา อุปคโต ภวติ ตตฺร เจทฺพฺราหฺมณคฤหปตยะ สมฺมุทฺทิศย ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺตฺยลฺปี วา ปฺรภูตำ วา ยสฺตตฺร วสติ เอโก วา ทฺเวา วา สมฺพหุลา วา เตษาเมว สะ | นาตฺร เกากฤตฺยำ กรณียมฺ |

อุทานมฺ |

ภินฺนานำ เทยปฺรตฺยำศ ฤาษิลสฺย จ จาริกามฺ |
สมฺสฺย จีวรำ ไจว อษฺเฏา ลาเภน การเยตฺ ॥ 25 ॥

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ อายุษฺมานฺทาลี พุทฺธำ ภควนฺตำ ปฤจฺฉติ | อนฺตรฺวรฺเษ ภทนฺต สำโม ภิทฺเยต | เทโย ลาโภ น เทยะ | ภควานาห | กสฺย จิทฺทาลินฺ เทยะ กสฺยจินฺน เทยะ | (กสฺย เทยะ) | ธรฺมปากฺษิกสฺย ॥ 1 ॥ อนฺตรฺวรฺเษ ภทนฺต ภิกฺษุะ ศิกฺษำ ปฺรตฺยาขฺยาย หานายาวรฺตเต | เทโย ลาโภ น เทยะ | กสฺยจิทฺทาลินฺ เทยะ กสฺยจินฺน เทยะ | กสฺย เทยะ | ยทฺภูโย'ปี ตสฺย ॥ 2॥ อนฺตรฺวรฺเษ ภทนฺต ภิกฺษุะ กาลำ กุรฺยาตฺ | เทโย ลาโภ น เทยะ | กสฺยจิทฺทาลินฺ เทยะ กสฺยจินฺน เทยะ | กสฺย เทยะ | ยทฺภูโย'ปี ตสฺย ॥ 3 ॥

อนฺยตมสฺมินฺกรฺวฏเก คฤหปติะ | เตน วิหาระ การิตะ สรฺโวปกรณสำปนฺนะ | อายุษฺมำศฺจ ศาริปุโตฺร ชนปทจาริกำ จรนฺ ตำ วิหารมนุปฺราปฺตะ | เตน คฤหปตินา โภชยิตฺวา ปญฺจภิะ ปฏฺกศไตราจฺฉาทิตะ | ส ตานิ ปัจปฏฺกศตานิ ตสฺมินฺเนว วิหาเร ทตฺตฺวา ปฺรกฺรานฺตะ | ยาวตฺตสฺย เทฺวา สารฺธำ วิหาริเณา ฤาษิล ฤาษิทตฺตศฺจ ชนปทจาริกำ จรนฺเตา ตเมว กรฺวฏกมนุปฺราปฺเตา | ตาวปี เตน คฤหปตินา โภชยิตฺวา ปัจภิะ ปฏฺศไตราจฺฉาทิเตา | เตา ภิกฺษุภิรฺจฺเยเต | อายุษฺมนฺเตา ยุวโยรฺปาธฺยาเยน ตสฺย คฤหปเตะ สกาศาตฺปญฺจปฏฺศตานิ ลพฺธานิ | ตานฺยสฺมาภิเรว ภาชิตานิ | อธฺนาปฺเยษลาโภ'สฺมากเมว ปฺราปทฺยเต | เตา กถยตะ | อุปาธฺยาโย ชฺฌาโต มหาปุณฺยะ | เตน กทาจิทฺทุษฺมากเมวานุโมทิตะ สฺยาตฺ | เต ปฺรติโพตฺมารพฺธาะ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | อษฺฏาวิเม ภิกฺษโว ลาภาะ | กตเม'ษฺเฏา | สีมาหฤโต ลาภะ | กฺริยาหฤตะ | นิศฺรยาหฤตะ | สำฆปฺรชฺญปฺตะ | ภิกฺษุปฺรชฺญปฺตะ | วารฺษิกะ | สัมฺขะ | ปฺรตฺยาเทศศฺจ |

สีมาหฤโต ลาภะ กตมะ | ยถาปี ตเทวาวสถ เอกะ โปษธะ | ตโยรฺวิหารโยรฺโยลาภะ ส อุภยวิหารปฺรติวาสินำ ภิกฺษูณามฺ | ตนฺนิวาสิโน ภิกฺษวะ กทาจิทฺธิ เอกโปษเธน วรฺษา อุปคจฺฉนฺติ | ตตฺร โย ลาภะ สำปทฺยเต ยมสฺมินฺเนว วิหาเร ทตฺตสฺตสฺมินฺนิวาสิภิเรว ภิกฺษุภิะ ปริโภกฺตวฺยำ หิ | เอกโปษธตฺวาทยมฺจฺยเต สีมาหฤโต ลาภะ |

กฺริยาหฤโต ลาภะ กตมะ | ยถาปิ ตทฺธิกฺษว อิทเมวํ รูปๆ กฺริยาการๆ กฤตฺวา วรฺษา อุปคจฺฉนฺติ | อมุกๆ กุลๆ ยุษฺมากมฺ | อมุกๆ กุลมสฺมากมฺ | รถฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคฏกา มธฺยมิติ | เต เจทฺ พฺราหฺมณคฤหปตยะ อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อุปคตกานาเมว ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 1 || อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อนุปคตกานำ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 2 || อุปคตกานามาพาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อุปคตกานำ ปานียมนุปฺรยจฺฉติ | อนุปคตกานำ ลาภมฺ | (ลาภะ) กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 3 || อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวานุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อนุปคตกานำ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 4 || อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา วฤทฺธานฺเต ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อุปคตกานำ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 5 || อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | วฤทฺธานฺเต ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 6 || อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา วฤทฺธานฺเต ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อนุปคตกานำ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 7 || อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | วฤทฺธานฺเต ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 8 || อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อุปคตกานุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | วฤทฺธานฺเต จ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุปคตกานาเมว || 9 ||

ยถา อุปคตกานามาวาสี อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺเว (ติ) นว ปรฺยายาะ | เอวมนุปคตกานามาวาสี อุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺเวติ นว ปรฺยายาะ |

สเจตฺเต พฺราหฺมณ คฤหปตยะ รถฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษฺ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อุปคตกานาเมว ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุภโยรปิ || 1 ||

รถฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษฺ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อนุปคตกานำ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราทฺยเต | อุภโยรปิ || 2 ||

รถฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษฺ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อนุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อุปคตกานำ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุภโยรปิ || 3 ||

รถฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษฺ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺโภชยิตฺวา อนุปคตกานำ ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | อนุปคตกานาเมว ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปทฺยเต | อุภโยรปิ || 4 ||

รฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษุ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺ โภชยิตฺวา วฤทฺธานฺเต ลาภ มนุปฺรยจฺฉนฺติ | อุปคตกานำ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปฺทฺยเต | อุภโยรปี || 5 ||

รฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษุ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺ โภชยิตฺวา อุปคตกานำ ลาภ มนุปฺรยจฺฉนฺติ | วฤทฺธานฺเต ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปฺทฺยเต | อุภโยรปี || 6 ||

รฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษุ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺ โภชยิตฺวา วฤทฺธานฺเต ลาภ มนุปฺรยจฺฉนฺติ | อนุปคตกานำ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปฺทฺยเต | อุภโยรปี || 7 ||

รฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษุ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺ โภชยิตฺวา อนุปคตกานำ ลาภ มนุปฺรยจฺฉนฺติ | วฤทฺธานฺเต ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปฺทฺยเต | อุภโยรปี || 8 ||

รฺยาวีถีจตฺวรศฤงฺคาฏเกษุ อุปคตกานุปคตกานฺภิกฺษูนฺ โภชยิตฺวา วฤทฺธานฺเต (อุปคตกา นุปคตกานำ) ลาภมนุปฺรยจฺฉนฺติ | วฤทฺธานฺเต จ ปานียมฺ | ลาภะ กสฺย ปฺราปฺทฺยเต | อุภโยรปี || 9 || อยมฺจฺยเต กฺริยาหฤโต ลาภะ |

นิศฺรยาหฤโต ลาภะ กตมะ | ภิกฺษุรฺยำ สฺตฺรีปุรุษปัฑกมฺปนิศฺริตฺย วรฺษา อุปคจฺฉติ ส ยำ ลาภำ ททาติ ตสฺไยว สะ | อยมฺจฺยเต นิศฺรยาหฤโต ลาภะ |

สมฺปฺรชฺญปฺโต ลาภะ กตมะ | โย ลาโภ นิยโต'วิปีจิตะ | อยมฺจฺยเต สมฺปฺรชฺญปฺโต ลาภะ |

ภิกฺษุปฺรชฺญปฺโต ลาภะ กตมะ | โย ลาโภ นิยโต วิปีจิตะ | ลยเน มเช วา กูฏาคาเร วา ปฺรชฺญปฺตะ | ตตฺร โย ภิกฺษุะ ปฺรติวสติ ตสฺไยว สะ | อยมฺจฺยเต ภิกฺษุปฺรชฺญปฺโต ลาภะ |

วารฺษิโก ลาภะ กตมะ | โย ลาโภ วรฺโษมิตสฺย ภิกฺษุสมฺสฺย ทายิไกะ ปฺรชฺญปฺตะ | อยมฺจฺยเต วารฺษิโก ลาภะ |

สมฺมุขลาภะ กตมะ | โย ลาโภ'นิยโต'วิปีจิตะ | อยมฺจฺยเต สมฺมุขลาภะ |

ปฺรตฺยาเทศลาภะ กตมะ | โย ลาโภ ชาเตา โพเธา ธรฺมจกฺเร ปรินิรฺวาเณ นิรฺยาติตะ | ส เจนฺน ศกฺยเต จตุรฺมหาไจตฺเยษุ เอกสฺมินฺเนว มหาไจตฺเย เทโย นานฺยตฺร | อยมฺจฺยเต ปฺรตฺยาเทศ ลาภะ |

อุทฺทานมฺ |

กาลำกุรฺวนฺตฺยุตฺกฺษิปฺตกา มิศฺรกาณำ จ ภาชนมฺ |
อุตฺกฺษิปฺตศฺรมโณทฺเทศา อุตฺสารยนฺติ มฺริยนฺเต จ || 26 ||

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | อายุษฺมานฺทาลี พุทฺธำ ภควนฺตำ ปฤจฺฉติ | ยถาปิ ตทฺภทนฺต เอกสฺมินฺ นาวาเส สำพหุลา อุตฺกฺษิปฺตกาะ สำพหุลาศฺจ ปฺรกฤติสฺถกาะ ปฺรติวสนฺติ | เตษามุตฺกฺษิปฺตกะ กาลำ กโรติ | ตตฺสนฺตโก ภฤตปริษฺกาโร ลาภะ กสฺย ปฺราปฺทฺยเต | ปฺรกฤติสฺถกานามุทาลินฺ || 1 || เทฺวา ภทนฺต อุตฺกฺษิปฺตเกา สำพหุลาะ ปฺรกฤติสฺถกาะ | อุตฺกฺษิปฺตกะ กาลำ กโรติ | ตตฺสนฺตโก มฤตปริษฺ กาโร ลาภะ กสฺย ปฺราปฺทฺยเต | ปฺรกฤติสฺถกานาเมว || 2 || อุตฺกฺษิปฺตกาะ สำพหุลาะ ปฺรกฤติสฺถกา

อลฺปาะ | อุตฺกฺษิปฺตกะ กาลำ กโรติ | (ตตฺสนฺตโก มฤตปริษฺกาโร| ลาภะ กสฺย ปฺราปฺตฺยเต | ปฺรกฤติสฺถกานาเมว || 3 ||

ยถาปิ ตทฺภทนฺต เอกสฺมินฺนาวาเส สำพหุลา อุตฺกฺษิปฺตกาะ สำพหุลาศฺจ ปฺรกฤติสฺถกาะ ปฺรติวสนฺติ | เตษำ ปฺรกฤติสฺถกะ กาลำ กโรติ | ตตฺสนฺตโก มฤตปริษฺกาโร ลาภะ กสฺย ปฺราปฺตฺยเต | ปฺรกฤติสฺถกานามฺ || 1 || สำพหุลา อุตฺกฺษิปฺตกา เตฺวา ปฺรกฤติสฺถเกา | ปฺรกฤติสฺถกะ กาลำ กโรติ | ตตฺสนฺตโก มฤตปริษฺกาโร ลาภะ กสฺย ปฺราปฺตฺยเต | ตสฺไยกสฺย ปฺรกฤติสฺถกสฺย || 2 || สำพหุลา อุตฺกฺษิปฺตกา เอกะ ปฺรกฤติสฺถกะ | (ปฺรกฤติสฺถกะ) กาลำ กโรติ | ลาภะ กสฺย ปฺราปฺตฺยเต | อุตฺกฺษิปฺตกานำ ยะ ปฺรถมำ ปาปกำ ทฤษฺฏิคตำ ปฺรตินิสฤชติ || 3 ||

อุปคตกานามาวาเส อนุปคตกะ ศฺรามเณรก อาคตฺย กาลำ กโรติ | อุปคตไกรนุปคตกานำ ทูโต'นุเปฺรษยิตวฺยะ | ศฺรามเณโร วะ กาลคตะ | หรต ตสฺย ปาตฺรจีวรมิติ | อุปคตกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | อนุปคตกา ภาชยนฺติ | ภาชิตำ สุภาชิตำ | มิศฺรกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตำ | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสำฆาย ปริณามยนฺติ | สุปริณามิตมฺ || 1 || อุปคตกานามาวาเส อนุปคตกะ ศฺราม เณรก อาคตฺย เอวำ วเทโทสารยนฺตุ มามายุษฺมนฺตะ | อุปคตโก ภวิษฺยามีติ | ส จาโนสาริตะ กาลำ กุรฺยาตฺ | อุปคตไกรนุปคตกานำ ทูโต'นุเปฺรษยิตวฺยะ | ศฺรามเณโร วะ กาลคตะ | หรตาสฺย ปาตฺร จีวรมิติ | อุปคตกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | อนุปคตกา ภาชยนฺติ | ภาชิตำ สุภาชิตมฺ | มิศฺรกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ (ทุรฺภาชิตมฺ) | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสำฆาย ปริณามยนฺติ | สุปริณามิตมฺ || 2 || อุปคต กานามาวาเส อนุปคตโก ภิกฺษุราคตฺย กาลำ กุรฺยาตฺ | อุปคตไกรฺนุปคตกานำ ทูโต'นุเปฺรษยิตวฺยะ | สพฺรหฺมจารี วะ กาลคตะ | หรตาสฺย ปาตฺรจีวรมิติ | อุปคตกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | อนุปคตกา ภาชยนฺติ | ภาชิตำ สุภาชิตมฺ | มิศฺรกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุ สำฆาย ปริณามยนฺติ | สุปริณามิตมฺ || 3 || อุปคตกานามาวาเส อนุปคตโก ภิกฺษุราคตฺไยวำ วเทโท สารยนฺตุ มามายุษฺมนฺตะ | อุปคตโก ภวิษฺยามีติ | ส จาโนสาริต เอว กาลำ กุรฺยาตฺ | อุปคตไกร นุปคตกานำ ทูโต'นุเปฺรษยิตวฺยะ | สพฺรหฺมจารี วะ กาลคตะ | หรตาสฺย ปาตฺรจีวรมิติ | อุปคตกา ภา ชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | อนุปคตกา ภาชยนฺติ | ภาชิตำ สุภาชิตมฺ | มิศฺรกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสำฆาย ปริณามยนฺติ | สุปริณามิตมฺ || 4 ||

อนุปคตกานามาวาเส อุปคตกะ ศฺรามเณร อาคตฺย กาลำ กุรฺยาตฺ | อนุปคตไกรุปคตกานำ ทูโต'นุเปฺรษยิตวฺยะ | ศฺรามเณโร วะ กาลคตะ | หรตาสฺย ปาตฺรจีวรมิติ | อนุปคตกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | อุปคตกา ภาชยนฺติ | ภาชิตำ สุภาชิตมฺ | มิศฺรกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสำฆาย ปริณามยนฺติ | สุปริณามิตมฺ || 1 || อนุปคตกานามาวาเส อุปคตกะ ศฺรามเณร อาคตฺไยวำ วเทโทสารยนฺตุ มามายุษฺมนฺตะ | อนุปคตโก ภวิษฺยามีติ | ส จาโนสาริตะ กาลำ กุรฺยาตฺ | อนุปคตไกรุปคตกานำ ทูโต'นุเปฺรษยิตวฺยะ | ศฺรามโณโร วะ กาลคตะ | หรตาสฺย ปาตฺรจีวรมิติ |

อนุปคตกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | อุปคตกา ภาชยนฺติ | ภาชิตำ สุภาชิตมฺ | มิศฺรกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสංฆาย ปริณามยนฺติ | สุปริณามิตมฺ ॥ 2 ॥ อนุปคตกานามาวาเส อุปคตโก ภิกฺษุราคตฺย กาลำ กุรฺโวต | อนุปคตไกรุปคตกานำ ทูโต'นุเปฺรษยิตวฺยะ | สพฺรหฺมจารี วะ กาลคตะ | หรตาสฺย ปาตฺรจีวรมิติ | อนุปคตกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | อุปคตกา ภาชยนฺติ | ภาชิตำ สุภาชิตมฺ | มิศฺรกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสංฆาย ปริณามยนฺติ | สุปริณามิตมฺ ॥ 3 ॥ อนุปคตกานามาวาเส อุปคตโก ภิกฺษุราคตฺไยวำ วเทโทสารยนฺตุ มามายุษฺมนฺตะ | อนุปคตโก ภวิษฺยามีติ | ส จาโนสาริตะ กาลำ กุรฺยาตฺ | อนุปคตไกรุปคตกานำ ทูโต'นุเปฺรษยิตวฺยะ | สพฺรหฺมจารี วะ กาลคตะ | หรตาสฺย ปาตฺรจีวรมิติ | อนุปคตกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | อุปคตกา ภาชยนฺติ | ภาชิตำ สุภาชิตมฺ | มิศฺรกา ภาชยนฺติ | อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสංฆาย ปริณามยนฺติ | สุปริณามิตมฺ ॥ 4 ॥

อุทฺทานมฺ

อุปนนฺทสฺยาธิษฺฐานำ ธาตวฺยำ มธฺยวิกฺเษปะ |
นาสฺติ มมาตฺยยาทฺทานำ วิสฤชฺโย มนุษฺยาสฺตฺรยะ ॥ 27 ॥

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | อุปนนฺทสฺย มูรฺธฺนิ ปีฏโก ชาตะ | ส ไวทฺยสกาศำ คตะ | ภทฺรมุข ไภษชฺยำ เม วฺยปทิเศติ ส กถยติ อารฺย ฆฤตสฺย ปานำ ปีพ | สฺวาสฺถฺยำ เต ภวิษฺยตีติ | อุปนนฺทะ สංลกฺษยติ | ส เจททฺไยว ปาสฺยามิ อทฺไยว สฺวสฺโถ ภวิษฺยามิ | ศฺวะ กตเรณ กลฺเปน ฆฤตำ สมาธาปยิษฺยามิ วสฺตฺราณิ วา | ยาวทิษฺฏำ กลฺปี สมาธาปยิษฺยามิ ตาวตฺปศฺจาตฺปาสฺยามีติ | ชฺญาตม หาปุณฺโย'เสา | เตน สารฺธำ วิหารฺยนฺเตวาสิกาะ สมนฺตาตฺ เปฺรษิตาะ | ไตะ ปฺรภูตา ฆฤตฆฏกา วสฺตฺราณิ จ วฺรณพนฺธนาย สมาธาปิตานิ | ทฺวิตีเย ทิวเส ไวทฺย อาคตฺย ปฤจฺฉติ | อารฺย สฺวสฺถะ | ปีตำ เต ธฤตมฺ | ภทฺรมุข น ปีตมฺ | อารฺย น โศภนำ กฤตมฺ | อทฺย ทฺวิคุณำ ปีเพติ สารฺธำ วิหารฺยนฺเต วาสิน อุกฺตา | ศฺรุตำ โว ยทฺไวทฺเยนาภิหิตมฺ | อุปาธฺยาย ศฺรุตมฺ | มมายำ โรโค'ภิวฤทฺธะ | ปฺรภูตำ ธฤตำ วสฺตฺราณิ จ วฺรณพนฺธนานิ สมาธาปยเตติ | ไตะ ปฺรภูตตรำ ฆฤตำ วสฺตฺราณิ จ สมาธาปีตานิ | เตนาติโลภาตฺ ศฺวะ กลฺโป ภวิษฺยตีติ ตทปี ทิวเส น ปีตมฺ | โรโค'สฺย ปฺรวโล ชาตะ | ยาวตฺปุนรปี ไวทฺย อาคตฺย ปฤจฺฉติ | อารฺย ปีตำ ฆฤตมฺ | ภทฺรมุข น ปีตมฺ | อารฺย น โศภนำ กฤตมฺ | ส กถยติ | ภทฺรมุข อทฺย ตฺริคุณำ ปีพามิ | ไวทฺยะ กถยติ | อารฺย ยทิ ฆฤตมฺญชูษายามปี นิมคฺนสฺติษฺฐสิ ตถาปี เต นาสฺติ ชีวิตมิติ | (ส กถยติ) | ยมทณฺฑิก ยาทฤศสฺตฺวมฺ | คเล เต ปาทำ ทตฺตฺวา ฆฤตำ จ ปีพามิ | ชีวามิ เจติ | ส ไวทฺโย หฺมิติ กฤตฺวา สามรฺษะ ปฺรกฺรานฺตะ | ตต อุปนนฺเทน ฆฤตสฺย ปาตฺรำ ปูรยิตฺวา ปีตมฺ | วิษูจิตะ กาลคตะ | ตสฺย ปฺรภูตำ สุวรฺณำ ติสฺระ สุวรฺณลกฺษาะ | เอกา ปาตฺรจีวราตฺ | ทฺวิตียา คฺลานไภษชฺยาตฺ | ตฤตียา กฤตากฤตาตฺ | อมาตฺไยะ ศฺรุตมฺ | ราชฺเญ นิเวทิตมฺ | เทว อารฺโยปนนฺทะ กาลคตะ | ตสฺย ปฺรภูตำ สุวรฺณมสฺติ | ติสฺระ สุวรฺณลกฺษาะ | ตทรฺหสฺยยาชฺญำ

ทาตุมิติ ราชา กถยติ | ยทฺไยวํ คจฺฉต | อสฺย ลยนํ มุทฺรยเตติ | ภิกฺษวสฺตมาทาย ทหนํ คตาะ | ไต ราคตฺย ลยนํ มุทฺริตมฺ | ภิกฺษวสฺตมาทหเน สํสฺการฺย วิหารมาคตาะ | ปศฺยนฺติ ลยนํ ราชมุทฺรามุทฺริตมฺ | เอตตฺปฺรกรณํ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ตตฺร ภควานายุษฺมนฺตมานนฺทมามนฺตฺรยเต | คจฺฉานนฺท มทฺวจนาทฺราชานํ ปฺรเสนชิตมาโรคฺยํ (ปฤจฺฉ) | เอวํ จ วท | ยสฺมินฺ มหาราช สมเย ตว ราชกรณียํ ภวติ | อวโลกยสิ ตฺวํ ตสฺมินฺ สมเย อุปนนฺทํ ภิกฺษุมฺ | ยสฺมินฺ วา เต สมเย อาวาโห วา วิวาโห วา อวโลกยสิ ตสฺมินฺ สมเย อุปนนฺทมฺ | กทาจิตฺ วา เต อุปนนฺโท ยาวชฺชีวํ ปฺรวาริตะ จีวรปิณฺฑปาตศยนาสนคฺลานปฺรตฺยยไภษชฺยปริษฺการไระ | คฺลานสฺย วา อุปสฺถานํ กฤต มิติ | ยทิ วฺรูยานฺเนติ | ส วกฺตวฺยะ | ปฤถงฺ มหาราชคฤหิณำ คฤห การฺยาณิ | ปฤถกฺ ปฺรวฺรชิตานามฺ | อลฺโปตฺสุกสฺตฺวํ ติษฺย | สพฺรหฺมจาริณาเมษ ลาภะ ปฺราปฺทยเต | นิรสฺตวฺยาปาโร ภเวติ | เอวํ ภทนฺต อิตฺยายุษฺมานานนฺโท ภควเต ปฺรติศฺรุตฺย เยน ราชา ปฺรเสนชิตฺ โกศลสฺเตโนปสังกฺรานฺตะ | อุปสังกฺรมฺย ยถาสนฺทิษฺฏำ นิเวทิตวานฺ | ราชา กถยติ | ภทนฺตานนฺท ยถา ภควานาชฺญาปยติ ตถา ภวตุ | นิรสฺตวฺยาปาโร'หมิติ | ตตฺ อายุษฺมตานนฺเทน ราชฺญะ ปฺรติสนฺเทโศ ภควเต นิเวทิตะ | ตตฺร ภควานฺ ภิกฺษูนามนฺตฺรยเตสฺม | ภาชยต ยูยำ ภิกฺษว อุปนนฺทสฺย ภิกฺโษรฺมฤตปริษฺการมิติ | ภิกฺษุภิะ สัฆมธฺเย อวตารฺย วิกฺรีย ภาชิตมฺ | สาเกตไกรฺภิกฺษุภิะ ศฺรุตมฺ | อุปนนฺทะ กาลคตะ | ตสฺย ปฺรภูตำ สุวรฺณำ ติสฺระ สุวรฺณลกฺษา ภิกฺษุภิรฺภาชิตา อิติ | เต ตฺวรมาณาะ ศฺราวสฺตีมาคตาะ กถยนฺติ | อสฺมากมปี ภทนฺโตปนนฺทะ สพฺรหฺมจารี | อสฺมากมปี ตตฺสนฺตโก ลาภะ ปฺราปฺทยต อิติ | ภิกฺษุภิะ ปาตยิตฺวา ไตะ สารฺธำ ปุนรปี ภาชิตะ | เอวำ ษณฺ มหานครนิวาสิโน ภิกฺษวะ สนฺนิปติตาะ | ไวศาลกาะ วาราณสียาะ ราชคฤเหยกาะ จามฺเปยิกาศฺจ | ภิกฺษุภิะ ปุนะ ปุนะ ปาตยิตฺวา ภาชิตะ | ภิกฺษวะ ปาตยนฺโต ภาชยนฺตศฺจ ริญฺจนตฺยุทฺเทศ ษาจำ สฺวาธฺยายำ โยคำ มนสิการมฺ | เอตตฺปฺรกรณมฺ ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ปญฺจกรณานิ ลาภวิภาเค | กตเม ปญฺจ | คณฺฑี ตฺริทณฺฑกำ ไจตฺยำ ศีลากา ชฺญปฺติะ ปญฺจกมฺ | โย มฤตคคณฺฑยามาโกฏยมานายามาคจฺฉติ ตสฺย ลาโภ เทยะ | เอวำ ตฺริทณฺฑเก ภาษฺยมาเณ ไจตฺยวนฺทนายำ กฺริยมาณายามฺ ศีลากา (ยามา) จรฺยมาณายามฺ | ตสฺมาตฺตรฺหิ ภิกฺษวะ สรฺวำ มฤตปริษฺการำ ชฺญปฺตึ กฤตฺวา ภาชยิตวฺยมฺ | อโกปฺยำ ภวิษฺยติ | เอวำ จ ปุนะ กรฺตวฺยมฺ | ศยนาสนปฺรชฺญปฺตึ กฤตฺวา ปูรฺววทฺ ยาวตฺสรฺวสำเม สนฺนิษณฺเณ สนฺนิปติเต มฤตปริษฺการำ วฤทฺธานฺเต สฺถาปยิตฺวา เอเกน ภิกฺษุณา วฤทฺธานฺเต นิษณฺเณน ชฺญปฺติะ กรฺตวฺยา | ศฤณฺวนฺตุ ภทนฺตาะ สัฆาะ | อสฺมินฺนาวาเส อุปนนฺโท ภิกฺษุะ กาลคตะ ตสฺเยทำ มฤตปริษฺการำ ทฤศฺยมทฤศฺยำ จาวติษฺฐเต | ส เจตฺสัฆสฺย ปฺราปฺตกาลำ กฺษเมตานฺชานียาตฺ สำโฆ ยตฺสัฆ อุปนนฺทสฺย ภิกฺโษรฺ มฤตทฺรวฺยำ ทฤศฺยมทฤศฺยำ จ มฤตปริษฺการิกมธิติษฺเฐทิตฺเยษาตฺร ชฺญปฺติะ | เอษา ภิกฺษโว มฤต ปริษฺการ วิภาคนิษฺฐา ยทฺต ชฺญปฺติะ | ชฺญปฺไต กฤตายำ โย ภิกฺษุราคจฺฉติ ลาโภ น เทย อิติ | อายุษฺมานฺทาลี พุทฺธำ ภควนฺตำ ปฤจฺฉติ | ยตฺร ยตฺร ภทนฺต สัฆวฤตฺตะ ชฺญปฺติการโก นาสฺติ ตตฺร

มฤตปริษฺการิกำ ภาชยิตวฺยมฺ | น ภาชยิตวฺยมฺ | อุทาลินฺ ปูรฺวาจรมำ กฤตฺวา (ภาชยิตวฺยมฺ) | ปูรฺวาจรมมปี ภิกฺษโว น ชานนฺติ | ภควานาห | เอกำ ปริษฺการำ วิกฺรีย ตตะ สโตกำ สมฺฆฤทฺธาย สมฺฆนวกาย จ ทตฺตฺวา ยเถษฺฏำ ภาชยิตวฺยมฺ | นาตฺร ไกกฤตฺยำ กรณียมฺ | ชฺญปฺไต จ กฤตายามฺ ปูรฺวาจรเม วา มฤตปริษฺการิโก ลาภะ สรฺวพุทฺธศิษฺเยภฺยะ ปฺราปทฺยต อิติ |

ภิกฺษวะ สำศยชาตาะ สรฺวสำศยจฺเฉตฺตารำ พุทฺธำ ภควนฺตำ ปปฺรจฺฉุะ | ปศฺย ภทนฺตายุษฺมา นุปนนฺทะ อติโลเภน วิปนฺนะ | ภควานาห | น ภิกฺษว เอตรฺหิ ยถา อตีเต'ปฺยธฺวนิ อติโลเภน วิปนฺนะ | ตจฺฉฺรูยตามฺ |

ภูตปูรฺวำ ภิกฺษโว'นฺยตเมน ลุพฺเธน หสฺตี สวิเศน ศเรณ มรฺมณิ ตาฑิตะ | ตตสฺเตน มรฺมเวทนาภฺยาหเตน ศรานุสาเรณ คตฺวา ส ลุพฺโธ ชีวิตาทฺวยปโรปีตะ | ยาวทฺไทวโยคา (ตฺ) ปญฺจ มาตฺราณิ ไจรศตานฺยนฺยตมำ กรฺวฏฺกำ มุษิตฺวา ตำ ปฺรเทศมนุปฺราปฺตานิ | ไตรเสา หสฺตี ทฤษฺฏะ | ส กฤจฺฉฺรกาโล วรฺตเต | เต กถยนฺติ | ภวนฺตะ สมฺปนฺนมิทำ มำสมฺ | อรฺธตฤตียานิ ศตานิ หสฺตินำ วิศสฺย มำสำ ปจนฺตุ | อรฺธตฤตียานิ ศตานิ ปานียมานยนฺตฺวิติ | ตตฺร เย วิศสนฺติ ปจนฺติ จ เตษาเมตทภวตฺ | ภวนฺโต'สฺมาภิรีทฤศำ กรฺม กฤตมฺ | อิทำ จ โลปฺตฺรำ ปฺรภูตำ สำปนฺนกมฺ | ยาวทาปฺตำ มำสำ ภกฺษยิตฺวา อวศิษฺฏำ วิเษณ ทูษยิษฺยามะ | กิมรฺถำ เตษามนุปฺรยจฺฉามะ | โลปฺตฺรมสฺมากำ ภวิษฺยติ | เต วิษทูษิตำ มำสำ ภกฺษยิตฺวา ปฺราไณรฺวิโยกฺษฺยนฺตีติ | ไตรฺยาวทาปฺตำ มำสำ ภกฺษยิตฺวาวศิษฺฏำ วิเษณ ทูษิตมฺ | เย'ปี ปานียสฺย คตาสฺไตรปฺเยวเมว วิจารฺย ยาวทาปฺตำ ปานียำ ปีตฺวาวศิษฺฏำ วิเษณ ทูษิตมาทายาคตาะ | ไยรฺมำสำ ภกฺษิตำ ไต: ปานียำ ปีตมฺ ไยรปี มำสำ ภกฺษิตมฺ | สรฺเว เต กาลคตาะ | ยาวทนฺยตมะ ศฤคาละ กาลปาศปาศิตสฺตำ ปฺรเทศมนุปฺราปฺตะ | เตน เต สรฺเว มฤตา ทฤษฺฏาะ | ตโต โลภเสามนสฺยะ สำลกฺษยติ | สำปนฺโน เม ปฺรภูโต ลาภะ | อานุปูรฺวี กรฺตวฺยา อิติ | สธนุโษ'ฏนึ มุโข ปฺรกฺษิปฺย สฺนายุมฺ ภกฺษยิตุมารพฺธะ | ตตะ สฺนายุศิฉนฺนา อฏนฺยา ตาลุจฺฉิทฺริตมฺ | กาลคตะ |

เทวตา คาถำ ภาษนฺเต |

สำจยะ ขลุ กรฺตวฺโย น การฺยสฺตฺวติสำจยะ |
ปศฺย สำจยโลภานฺโธ หตศฺจ เยน ชมฺพุกะ || 28 ||

กึ มนฺยธฺเว ภิกฺษวะ โย'เสา ชมฺพุก เอษ เอวาสาวุปนฺนทสฺเตน กาเลน เตน สมเยน | ตทาปฺเยโษ'ติโลเภน วิปนฺนะ | เอตรฺหฺยปี เอโษ'ติโลเภน วิปนฺน อิติ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | เตน ขลุ สมเยนายตโม ภิกฺษุราพาธิโก ทุ:ขิโต พาฒคฺลานะ | ตสฺย ภิกฺษุณา อุปสฺถานำ กฤตมฺ | ตถาปี กาลคตะ | ตสฺย ปาตฺรจีวรำ วฤทฺธานฺเต นีตมฺ | ตตฺไรกำ จีวรำ เกนาปี นาศิตมฺ | มากฺษิกาภิรากีรฺณมฺ | ตตศฺจีวรภาชเกนาสาวุปสฺถายิโก'ภิหิตะ | อายุษฺมนฺนลสสฺตฺวมฺ | น ตฺวไยตจฺจีวรำ โศจิตมฺ | โศจย | ส กถยติ | ตฺวำ ปริษฺการำ ภาชยิษฺยสิ | อหำ โศจยิษฺยามิ | ตฺว

เมว โศจย | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | คฺลาโนปสฺถายิกสฺย ษฑฺ ปริษฺการา ทาตวฺยาะ | อวศิษฺฏำ ภิกฺษุภิรฺภาชยิตวฺยมฺ | อุปสฺถายิกาศฺเจทฺพหโว ภวนฺติ สฺรไวะ ษฑฺปริษฺการาะ สามานฺยำ ภาชยิตวฺยาะ |

อปเร ภิกฺษโว ชฺฌาตมหาปุณฺยาะ กาลำ กฺรฺวนฺติ | เตษำ พหวะ ปริษฺการาะ ศฺรามณฺย ปริษฺการา ชีวิตปริษฺการาศฺจ | วฤทฺธานฺเต'ภิโรหิตาะ | อุกฺตำ ภควตา | อุปสฺถายเกน ษฑฺปริษฺการา คฺรหีตวฺยา อิติ | ส วิจารฺย วิจารฺย ปฺรณีตานิ คฤหฺณาติ | ภควานาห | น ปฺรณีตานิ ทาตวฺยานิ | ภิกฺษโว ลูหานิ ททติ | ภควานาห | น ลูหานิ ทาตวฺยานิ อปี ตุ มธฺยานิ ทาตวฺยานีติ |

คฺลานะ อสำวิทิตา เอว สำธิเก ศยนาสเน กาลำ กฺรฺวนฺติ | ภควานาห | คฺลาโนปสฺถายเกน คฺลานสฺย นิมิตฺตำ กฺศเลน ภวิตวฺยำ มุหุรฺมุหุะ ปฺรตฺยเวกฺษิตวฺยำ กฤตฺยสฺย น หาปยิตวฺยมฺ | ศรีราวสฺถำ ชฺฌาตฺวา ไปทฺคลิเก ศยนาสเน วฺยาเชนาวตารฺย ศายิตวฺย อิติ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | อนฺยตโม ภิกฺษุรฺคฺลานสฺเตน ศรีราวสฺถำ ปริจฺฉิทฺย ภิกฺษุรภิหิตะ | ยาวทหำ ชีวามิ ตาวฺปสฺถานำ กฺรุ | มทียำ ปาตฺรจีวรำ มฤเต มยิ ตว ยถาสุขมิติ | ส ตสฺโยปสฺถานำ กรฺตุมารพฺธะ | ยาวทเสา ภิกฺษุะ กาลคตะ | ตตศฺจีวรภาชเกนาเสา อุกฺตะ | อานย ตสฺย ภิกฺโษะ ปาตฺรจีวรมฺ | ภาชยามิ | ส กถยติ | มไมว เตน ยถาสุขำ กฤตมิติ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ชีวนฺเนวาเสา ภิกฺษโว น ททาติ | กุตะ ปุนรฺมฤโต ทาสฺยติ | นาสฺตีทำ ทานำ มมาตฺยยาทสฺย ภวิษฺยติ | คฤหีตฺวา ภาชยิตวฺยมฺ | ตสฺยาตฺร ภิกฺโษะ สุปฺรตฺยำโส เทย อิติ |

เตน ขลุ สมเยนานฺยตโม ภิกฺษุราพาธิโก ทุะขิโต พาฒคฺลานะ | ส จาลฺปชฺญาตะ | ตสฺย ไภษชฺยำ นาสฺติ | เตน ศรีราวสฺถำ ปริจฺฉิทฺย อุปสฺถายิโก'ภิหิตะ | มม นาสฺติ กิญฺจิตฺ | มามุทฺทิศฺย ปูชำ กุรฺษฺเวติ | เตน ปฺรติชฺญาตมฺ | ส กาลคตะ | อปาเยษูปปนฺนะ | อถ ภควานฺ ภิกฺษูนามนฺตฺรยเต สฺม | โย'เสา ภิกฺษโว ภิกฺษุะ กาลคตะ กึ เตโนปสฺถายิโก'ภิหิตะ | ไตรฺยถาวฤตฺตมาขฺยาตมฺ | วินิปติโต'เสา ภิกฺษโว ภิกฺษุะ | ยทิ ตสฺย สพฺรหฺมจาริภิะ รตฺนตฺรยปูชากฤตาภวิษฺยตฺ จิตฺตมสฺยาภิปฺรสนฺนมภวิษฺยตฺ | ตสฺมานฺน ภิกฺษุณา คฺลานสพฺรหฺมจารี อธฺยุเปกฺษิตวฺยะ | คฺลาโนปสฺถายิโก ทียเต | ตทฺ ยทฺยสฺย ไภษชฺยำ นาสฺติ ตำ ปฤษฺฏวา ทานปตยะ สมาทาปยิตวฺยาะ | ส เจตฺสำปทฺยต อิตฺเยวำ กุศลมฺ | โน เจตฺสำปทฺยเต สำธิกำ เทยมฺ | ส เจตฺสำปทฺยต อิตฺเยวำ กุศลมฺ | โนเจตฺสำปทฺยเต พุทฺธากฺษยนีวิสนฺตกำ เทยมฺ | สเจตฺตทปิ น สำปทฺยเต ยตฺตถาคตจตฺเย วา คนฺธกุฏยำ วา ฉตฺรำ วา ธฺวชำ วา ปตากา วา อาภรณกำ วา สำเฆน ทานียำ ทาตวฺยมิติ | อุปสฺถายิเกน วิกฺรีโยปสฺถานำ กรฺตวฺยำ ศาสฺตุศฺจ ปูชา | สฺวสฺถีภูตสฺปโรจยิตวฺยำ ยทฺ พุทฺธสนฺตกำ ตโวปยุกฺตมิติ | ยทฺยสฺย วิภโว' สฺติ | เตน ยตฺนมาสฺถาย ทาตวฺยมฺ | สเจนฺนาสฺติ ยทสฺโยปยุกฺตมฺ | อรฺหติ ปุตฺระ ไปตฤกสฺย | นาตฺร เกากฤตฺยำ กรณียมิติ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | อนฺยตโม ภิกฺษุราพาธิโก ทุะขิโต พาฒคฺลาโน เวทนาภิภูตะ | ตสฺย ปาตฺรำ โศภนมฺ | ส ตสฺมินฺ อตีวาธฺยวสิตะ | อุปสฺถายกมาห | อานย เม ปาตฺรมิติ | เตน น ทตฺตมฺ | ส ตสฺยานฺติเก จิตฺตำ ปฺรทูษฺย ปาเตฺร'ธฺยวสิตะ กาลคตะ | ส ตสฺมินฺเนว ปาเตฺร อศีวิโษ (ภูตฺวา) อุตฺปนฺนะ | ภิกฺยวสฺตมาทหนำ นีตฺวา สำสฺการฺย วิหารมาคตาะ | ภิกฺษุะ สำนิปติตะ | จีวรภาชเกน มฤต ปริษฺการิกำ วฤทฺธานฺเตมฺ | ตตฺร ภควานายุษฺมนฺตมานนฺทมามนฺตฺรยเตสฺม | คจฺฉานนฺท | ภิกฺษูณามา โรจย | น เกนจิตฺ ตสฺย ภิกฺโษะ ปาตฺรสฺถวิกา โมจยิตวฺยา | ตถาคต เอว โมจยิษฺยติ | อายุษฺมตานนฺเทน ภิกฺษูณามาโรจิตมฺ | ตโต ภควตา สฺวยเมว โมจิตะ | อาศีวิโษ มหานฺตำ ผณำ กฤตฺวาวสฺถิตะ | ตโต ภควตา ฤาวฺรฏาศพฺเทน ปฺรโพธฺยามิหิตะ | คจฺฉ โมหปุรุษ ตฺยไชนำ ปาตฺรมฺ | ภิกฺษโว ภาชยนฺตุ อิติ | ส กุปิโต ยเถษฺฏคติปฺรจารตยา วนคหนำ ปฺรวิษฺฏะ | ส ตสฺมินฺ โกฺรธาคฺนินา ปฺรชฺวลิตะ | ตทฺวนคหนำ ปฺรทีปฺตมฺ | ตตฺไรว ทคฺโธ ภิกฺษูณามนฺติเก จิตฺตมภิปฺรทูษฺย นรเกษูปปนฺนะ | ตตฺร ภควานฺ ภิกฺษูนามนฺตฺรยเตสฺม | นิรฺวิทฺยตำ ภิกฺษวะ สรฺวภเวภฺโย นิรฺวิทฺยตำ สรฺวภโวปปตฺติ กรเณภฺยะ | ยตฺร นาไมกสฺย สตฺตฺวสฺย ตฺริษุ สฺถาเนษุ กาโย ทหฺยเต | วนคหเน โกฺรธาคฺนินา | นรเก นารเกณ | ศฺมศาเน ปฺรกฤเตน | ตสฺมานฺน ภิกฺษฺณา ปริษฺกาเร'ตฺยรฺถมธฺยวสานมุตฺ ปาทยิตวฺยมฺ | ยสฺมินฺนุตฺปทฺยเต ตตฺ ปริตฺยกฺตวฺยมฺ | น ปริตฺยชติ | สาติสาโรภวติ | อปิ ตุ ยทิ คฺลานะ สฺวำ ปริษฺการำ ยาจเต | อุปสฺถาปเกน ลฒลธฺเวว ทาตวฺยมฺ | น ททาติ | สาติสาโร ภวติ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | เตน ขลุ สมเยนานฺยตโม ภิกฺษุรฺคฺลาโน ลยเน กาลคตะ | อมนุษฺย เกษูปปนฺนะ | จีวรภาชโก ภิกฺษุสฺตำ ลยนำ ปฺรเวษฺฏุมารพฺธะ | ปาตฺรจีวรำ ภาชยามีติ | ส ตีวฺเรณ ปรฺยวสฺถาเนน ลคุฑมาทาโยตฺถิตะ กถยติ | ยาวนฺนามภิรฺนิหรถ ตาวตฺปาตฺรจีวรำ ภาชยเถติ | ส สำตฺรสโตนิษฺปลายิตะ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ปูรฺวำ ตาวนฺมฤโต ภิกฺษุรภิรฺนิรฺหตวฺยะ ปศฺจาตฺตสฺย ปาตฺรจีวรำ ภาชยิตวฺยมิติ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | เตน ขลุ สมเยนานฺยตโม ภิกฺษุะ กาลคตะ | ภิกฺษวสฺตมภิรฺนิหฤตฺย เอว เมว ศฺมศาเน โฉรยิตฺวา วิหารมาคตะ | จีวรภาชกสฺตสฺย ลยนำ ปฺรวิษฺฏะ | ปาตฺรจีวรำ ภาชยามี ติ | โส'มนุษฺยเกษูปปนฺนะ ลคุฑมาทาโยตฺถิตะ | ส กถยติ | ยาวนฺมมศีรษฺปูชำ กุรุถ ตาวตฺปาตฺรจีวรำ ภาชยเถติ | เอตตฺปกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ภิกฺษุภิสฺตสฺย ปูรฺวำ ศีรษฺปูชา กรฺตวฺเยติ | ตตะ ปศฺจาตฺปาตฺรจีวรำ ภาชยิตวฺยมฺ เอย อาทีนโว (น) ภวิษฺยตีติ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | เตน ขลุ สมเยนานฺยตโม ภิกฺษุรฺคฺลาโน ลยเน กาลคตะ | ส ภิกฺษุ ราทหนำ นีตฺวา ศีรษฺปูชำ กฤตฺวา ทคฺธะ | ตโต วิหารมาคตะ | จีวรภาชกสฺตสฺย ลยนำ ปฺรวิษฺฏะ | ส ลคุฑมาทาโยตฺถิตะ ตตฺตาวนฺมามุทฺทิศฺย ธรฺมศฺรวณมนุปฺรยจฺฉถ ตาวจฺจีวรกาณิ ภาชยเถติ | เอตตฺ ปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ตมุทฺทิศฺย ธรฺมศฺรวณำ ทตฺตฺวา ทกฺษิณามุทฺทิศฺย ปศฺจาจฺจีวรกาณิ ภาชยิตวฺยานีติ |

อุทฺทานมฺ

คฺลานกศฺจาถ เศฺรษฺ‌ฐี จ ปฺรติวสฺตุ นวกรฺมิกะ ।
สีมา จตุษฺกิกำ กฤตฺวา อษฺเฏา ทูเตน การเยตฺ ॥ 29 ॥

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ । เตน ขลุ สมเยนายุษฺมานฺ อานนฺโท ภิกฺษูนามนฺตฺรยเต สฺม । ภิกฺษโว ภทนฺตา อิติ ปฺรติศฺรุตฺย ภควโต ปฺรตฺยศฺรุษนฺ । ภควานิทมวาจ । ปฺรติวิศฺวมฺ ภิกฺษว อาวาสิกา คมิกา อาคนฺตุกา ปาหุณกา ยานิ ปฺรตฺยนฺตคฺรามนิคมราชธานีษุ ปฺรติวสนฺติ । เตษามิยมุปสมาจารตา ปฺรติวสิตวฺยมฺ । ตตฺร ภิกฺษุณา ปฺรถมตรมุตฺถาย ปาทาวภฺยฺยุกฺษิตวฺยา । ปาทาวภฺยฺยุกฺษิตฺวา ปาทาวภิมฺฤชฺย ปาทาวภิมฺฤชฺย ปาทาวภิมฺฤชฺย

ปฺรติสำโมทเต ภควานายุษฺมนฺตมานนฺท | กจฺจิทานนฺท ปฺรณีตำ ภกฺตำ สนฺตรฺปีโต ภิกฺษุสงฺฆ อิติ | ตถฺยำ ภทนฺต | ปฺรณีตำ ภกฺตำ สนฺตรฺปีโต ภิกฺษุสำฆะ | ตโต ภควานฺ อุปารฺธปิณฺฑปาตมาทายายุษฺมนฺต มานนฺทมามนฺตฺรยเต | คจฺฉ อานนฺท อมุษฺมินฺ วิหาเร วาฒคฺลาเน ภิกฺษุะ | ตสฺเม (เท) ยมุ ปารฺธปิณฺฑปาตมฺ | ยทฺภุกฺเต ไจนำ วกฺตวฺยะ | ศาสฺตฺรา เต อายุษฺมนฺ สฺวยเมโวปสฺถานำ กฤตมฺ | อุปารฺธปิณฺฑปาเตน จ สำวิภาคะ กฤต อิติ | เอวำ ภทนฺต อิตฺยายุษฺมานานนฺโท ภควตะ ปฺรติศฺรุตฺโย ปารฺธปิณฺฑ (ปาต) มาทาย ตสฺไม ทตฺตฺวา ยถาสนฺทิษฺฏมาโรจิตวานฺ |

อถ ตสฺย ภิกฺโษเรตทภวตฺ | มม ไตฺรโลกฺยคุรุณา สฺวยมุปสฺถานำ กฤตมุปารฺธปิณฺฑปาตศฺจ ทตฺตะ | น มม ปฺรติรูปำ สฺยาทฺ ยทหำ ศฺรทฺธาเทยำ ปริภุญฺช เกาสีทฺเยนาตินามเยยมฺ | ยตฺตฺวหำ ปฺรฺวราตฺราปรราตฺรำ ชาคริกาโยคมนุยุกฺโต วิหเรยมิติ | เตน ปฺรฺวราตฺราปรราตฺรำ ชาคริกาโยคมนุยุกฺเตน วิหรตา อิทเมว จ ปณฺจคณฺฑกำ สำสารจกฺรำ จลาจลำ วิทิตฺวา สรฺวสำสการคตึ ศตนปตน วิกิรณ-วิธฺวำสนธรฺมตยา ปราหตฺยสรฺวลฺเกศปฺรหาณาทรฺหตฺตฺวำ สากฺษาตฺกฤตมิติ | อรฺหนฺ สำวฤตฺตะ | ไตฺรธาตุเก วีตราคะ สมโลษฺฏรกาญฺจนะ อากาศปาณิตลสมจิตฺโต วาสีจนฺทนกลฺโป (') วิทฺยาวิหาริ ตาณฺฑโกโศ วิทฺยาภิ (ชฺณะ) ปฺรติสำวิตฺปฺราปฺโต ภวลาภโลภสตฺการปรำมุขะ เสนฺโทฺรเปนฺทฺราณำ เทวานำ ปูชฺโย มานฺโย'ภิวาทฺยศฺจ สำวฤตฺตะ |

ตตฺร ภควานฺ ภิกฺษูนามนฺตฺรยเต | เอษำ ภิกฺษโว คฺลานานำ น มาตา น ปิตา น จานฺโย พนฺธุะ นานฺยตฺร ยูยเมว สวฺรหฺมจาริณะ | ตสฺมาตฺ สวฺรหฺมจาริภิะ ปรสฺปรมุปสฺถานำ กรฺณียมฺ | อุปาธฺยาเยน สารฺธำ วิหาริณะ | สารฺธำ วิหาริณา อุปาธฺยายสฺย | อาจารฺเยณานฺเตวาสินะ | อนฺเตวาสินา อาจารฺยสฺย | สมาโนปาธฺยาเยน สมาโนปาธฺยายสฺย | สมานาจารฺเยณ สมานาจารฺยสฺย | อาลปฺตเก นาลปฺตกสฺย | สำลปฺตเกน สำลปฺตกสฺย | สำตฺตเกน สำสฺตฺตกสฺย | สเปฺรมเกน สเปฺรมกสฺย | ยะ ปรฺษทฺวินิรฺมุกฺโต'ลฺปชฺญาตศฺจ ตสฺย สำเฆโนปสฺถายิโก เทยะ | คฺลานาวสฺถำ ปริจฺฉิทฺย เอโก วา เทฺวา วา สำพหุลา วา | อนฺตตะ สรฺวสำเฆโนปสฺถานำ กรฺณียมฺ |

ภิกฺษวะ สำศยชาตาะ | สรฺวสำศยจฺเฉตฺตารำ พุทฺธำ ภควนฺตำ ปปฺรจฺฉะ | ปศฺย ภทนฺต ภควตา ตสฺย ภิกฺโษะ สฺวยเมวมุปสฺถานำ กฤตมฺ | เตน จารฺหตฺตฺวำ สากฺษาตฺกฤตมิติ | ภควานาห | น ภิกฺษว เอตรฺหิ ยถา อตีเต'ปฺยธฺวนิ ตสฺย มยา อุปสฺถานำ กฤตมฺ | เตน จ ปณฺจาภิชฺญาะ สากฺษาตฺกฤตาะ |

ภูตปูรฺวำ ภิกฺษโว'นฺยตมสฺมินฺนาศฺรมปเท ปุษฺปผลสลิลสมฺปนฺเน นานาวฤกฺโษปโศภิเต ฤาษิะ ปฺรติวสติ ปณฺจาภิชฺญะ | เตน ศิษฺยสฺโยปสฺถานำ กฤตมฺ | สฺวสฺถีภูตะ | ตตสฺเตน ปณฺจาภิชฺญาะ สากฺษาตฺกฤตาะ | กึ มนุยธฺเว ภิกฺษวะ | โย'เสา เตน กาเลน เตน สมเยน ฤษิราสีทหำ สะ | โย'เสา ตสฺย ฤเษะ ศิษฺย เอษ เอวาเสา ภิกฺษุะ | ตทาปฺยสฺย มยา อุปสฺถานำ กฤตเมตรฺหฺยปฺยสฺย มยา อุปสฺถานำ กฤตมฺ |

ปุนรปิ ภิกฺษโว พุทฺธํ ภควนฺตํ ปปฺรจฺฉุะ | ปศฺย ภทนฺตาตีว ภควโต คฺลานกะ ปฺริย อิติ | ภควานาห | น ภิกฺษว เอตรฺหิ ยถา อตีเต'ปฺยฺวนิ มมาตีว คฺลานกาะ ปฺริยาะ | ตจฺรูยตามฺ |

ภูตปูรฺวํ ภิกฺษวะ ศิวโฆษยายำ ราชธานฺยำ ศิวิรฺนาม ราชา ราชฺยํ การยติ | ฤทฺธํ จ สผีตํ จ กฺเษมํ จ สุภิกฺษํ จากีรฺณพหุชนมนุษฺยํ จ | ตสฺย นาสฺติ กิศฺจิทปริตฺยาชฺยํ ยาจนเกภฺโย วิเศษตสฺตุ คฺลาเนภฺยะ | ยาวทนฺยตโม คฤหปติรฺคฺลานะ สรฺวไวทฺยปฺรตฺยาขฺยาโต ราชฺณะ สกาศํ คตะ | เทว จิกิตฺสำ เม การย อิติ | ตโต ราชฺญา ไวทฺยานามาชฺญา ทตฺตา | ภทนฺโต'สฺย จิกิตฺสำ กุรฺเตติ | เต กถยนฺติ | เทว ทุรฺลภานฺยสฺย ไภษชฺยานีติ | ราชา กถยติ | กีทฤศานิ ปุนสฺตานิ ไภษชฺยานิ | เทว ยะ กทาจิชฺชนฺมนะ ปฺรภฤติ (น) กสฺยจิทฺรุษิตปูรฺวสฺตสฺย รุธิเรณ ยวาคูะ ษณฺมาสานฺ ทาตวฺยา | เอวมสฺย สฺวาสฺถฺยำ ภวติ | นานฺยเถติ | ราชา กถยติ | สตฺยำ ทุรฺลภมสฺย (ไภษชฺยมฺ | ส อา) ตฺมนะ ปฺรจารำ ปริจฺเฉตฺตุมารพฺธะ | ทุะขมาตฺมนะ ปฺรจาระ ปริจฺฉิทฺยเต | ส ธตฺรีมฺ ปฺรษฺฏุมารพฺธะ | อมฺพ อสฺตฺยหมิยตา กาเลน กสฺยจิทฺรุษิตปูรฺวะ | กุมาร ยทา ตฺวำ มามำสคตสฺตทาหมปี น กสฺย (จิทฺรุษิต ปูรฺวา ปฺราเคว ตฺว) มิติ | ตโต ชนนฺยาะ สกาศมุปสำกฺรานฺตะ | กถยติ | อมฺพ อสฺตฺยหำ กสฺยจิทฺรุษิต ปูรฺวะ | กุมาร ยทา ตฺวำ มม กุกฺษิคตสฺตทาหมปี น กสฺยจิทฺรุษิปูรฺวา ปฺราเคว ตฺวมิติ | ส สำลกฺษยติ | ลพฺธำ ไภษชฺยมิติ วิทิตฺวา เตน ไวทฺยานา (มา) ชฺญา ทตฺตา | ภวนฺโต มยาตฺมา ปรีกฺษิตะ | อหำ น กทาจิตฺ กสฺยจิทฺรุษิตปูรฺวะ | มม ปีเจงฺขิกศิราเวธำ กุรฺต | เทว วยำ ปฺรากฤตปุรฺษสฺยารฺถาย เทวสฺย กาเย ศสฺตฺรำ (น) นิปาตยามะ | กุศลา ภวนฺติ โพธิสตฺตฺวาสฺเตษุ เตษุ ศิลฺปสฺถานกรฺมสฺถาเนษุ | ราชฺญา สฺวยวเมว ศิราเวธะ กฤตะ | เตน จ รุธิเรณ ษณฺมาสานฺ ปฺราติทินำ ตสฺไม ยวาคูรฺทตฺตา | สฺวสฺโถ ชาตะ | กึ มนฺยธฺเว ภิกฺษวะ | โย'เสา ราชา อหำ ส เตน กาเลน เตน สมเยน | ตทาปิ เม คฺลานกาะ ปฺริยาะ ปฺราเคเวทานีมฺ |

ปุนรปี ศิเว ราชฺณะ ปุตฺรสฺย ปารฺศฺวโศโษ ชาตะ | ราชฺญา ไวทฺยานามาชฺญา ทตฺตา | ภวนฺโต'สฺย กุมารสฺย จิกิตฺสำ กุรฺเตติ | เต กถยนฺติ | เทว สรฺวสารำ ฆฤตำ ปจฺยตามฺ | อิติ วิทิตฺวา ทฺวาทศภิรฺวรฺไษะ สฺรวทฺรวฺยาณิ สมฺปานีตานิ | อทฺยาปี ชีวชีวกมำสำ น ลภฺยเต | ไวทฺไยะ ศากุนฺติกานามาชฺญา ทตฺตา | อาคจฺฉต | อาทรฺศกำ กุกฺกุฏกำ จ คฤหีตฺวา สมฺทฺรตฏำ คจฺฉต | ตตฺร ปาศานฺ ปาตยิตฺวา กุกฺกุฏกสฺย ปฺรสฺตาทาทรฺศำ สฺถาปยต | กุกฺกุฏะ สฺวำ ปฺรติพิมฺพำ ทฤษฺฏวา กุกฺกุโฏ'ยมิติ กวิษฺยติ | เกาตฺหลี ชีวชีวกะ กุกฺกุฏศพฺทำ ศฺรุตฺวา กุกฺกุฏสมีปมาคมิษฺยติ | อยำ ตสฺย พนฺธโนปาย อิติ | ไตสฺตถา กฤตมฺ | ยาวตฺกรฺมปาศิโต ชีวชีวกะ ปฺราณี พทฺธะ | เต ตมาทาย สำปฺรสฺถิตาะ | ธรฺมตา หฺเยษา อจิรวฺยติวฤตฺเต โลกสนฺนิเวเศ ติรฺยญฺโจ'ปิ วากฺปฺรวฺยาหรณสมรฺถา ภวนฺติ | ชีวชีวกะ ปฺราณี กถยติ | ภวนฺตะ กุตฺร มำ นยถ | ไตรฺยถาวฤตฺตมฺ สมาขฺยาตมฺ | ส กถยติ | มุำจต มุำจต มามฺ | มำสพโล นาม เอาษธี กถยสิ รตฺนานิ เวติ | เต กถยนฺติ | อุปทรฺศย ตาวตฺปศฺยามะ กีทฤศาสฺตา โอษธย อิติ | เตน สมาขฺยาตมฺ | มทียสฺนาโนทกำ มำสพลมฺ ตทาทาย คจฺฉ | อิมานิ จ รตฺนานีติ |

เต ราชฺณะ ศกิตาะ | รตฺนานฺยปาสฺยตเมว ชีวชีวกมาทาย สำปฺรสฺถิตาะ | อนุปูรฺเวณ ศิวโธษำ ราชธาโนมนุปฺราปฺตาะ | ไตรฺชีวชีวกปฺราณี ราชฺณ อุปนามิตะ | ยจฺจ เตโนษธมาทิษฺฏ ตจฺจ กถิตมฺ | ตโต ราชฺญา ชีวชีวกะ ปฤษฺฏะ | กถยติ | เทว มม สฺนาโนทกำ มำสพลมิติ | ราชฺญา สปฺต อุทกมณฺยะ โศภนามฺภสะ ปูรฺณาะ สฺถาปิตาะ | ส เตษุ ยาวตฺ สฺนาโต ยาวตฺสุวิศฺรานฺโต ชาตะ | ตตะ กายสฺย พลำ ชฺญาตฺวา สหสา อุตฺปฺลุตฺย ศรณปฤษฺจมภิรูโฒ วิคตภยไภรโว คาถำ ภาษเต |

ปูรฺวำ ตาวทหำ มูรฺขะ ปศฺจาจฺฉากุนฺติกา อิเม |
ตโต ราชา จ ไวทฺยาศฺจ สำปูรฺณำ มูรฺขมณฺฑลมฺ ||30||

อิตฺยุกฺตฺวา ปฺรกฺรานฺตะ | ตโต ราชฺญา (ไวทฺยา) อาหูย ปฤษฺฏาะ | ภวนฺตะ สตฺยมฺ | ภวนฺตะ ชีว ชีวกสฺย สนาโนทกำ ตนฺมำเสน สมพลมิติ | เต กถยนฺติ | เทว สตฺยมฺ | ปจต ฆฤตมฺ | ไตะ สรฺวสารำ หฤตำ ปกฺวมฺ | ราชปุตฺร อุปโยกฺตุำ ปฺรวฤตฺตะ | ยาวทนฺยตมสฺมินฺ หิมวตฺกนฺทเร ปญฺจ ปฺรตฺเยกพุทฺธศตานิ ปฺรติวสนฺติ | ตตฺไรกสฺย ปารฺศฺวโศโษ ชาตะ | ส ไตะ ปฺรตฺเยกพุทฺไธรภิหิตะ | อายุษฺมนฺ ชนปทานฺ คตฺวา ไวทฺยำ ปฤษฺฏฺวา ไภษชฺยำ เสว (สฺว) | สฺวสฺโถ ภวิษฺยสีติ | กถยติ | อายุษฺมนฺต อาคมิษฺยนฺติ | ส ธรฺโม พหุชนานิษฺโฏ พหุชนากฺรานฺโต พหุชนาปฺริโย พหุชนามนาปะ สรฺวสตฺตฺวสาธารณะ ยทฺต มรณำ นาม โย มำสวฺยาธินา เนษฺยติ | ยารฺถาย คฺรามานฺตมวสรามีติ | เต กถยนฺติ | อายุษฺมนฺ ยทฺยปฺเยวำ ยถาปี ยาวจฺจีลวานฺ ปุรุษปุนฺทลศฺจิรำ ชีวติ ตาวทฺ พหุปุณฺยำ ปฺรสูยเต | ยาวทฺ พหุปุณฺยำ ปฺรสูยเต ตาวจฺจิรำ สฺวรฺเคษุ โมทเต | ส ไตรุปรุทฺยมาโน ชนปทาทวตีรฺณะ | อนุปูรฺเวณ ศิวโฆษำ ราชธานีมนุปฺราปฺตะ | ตโต มารฺคศฺรมำ ปฺรติวิโนทฺย (ไวทฺย) สกาศำ คตะ | ภทฺรมุข มโมทฤโศ โรคะ | ไภษชฺยำ วฺยปทิศ อิติ | ส กถยติ | อารฺย ยาทฤศ เอวายำ ตว โรคสฺตาทฤศ เอว ราชฺณะ ปุตฺรสฺย | ทฺวาทศภิรฺวรฺไษะ สรฺวสารำ ฆฤตำ ปกฺวมฺ | คตฺวา ปฺรารฺถย | ยทฺยปฺเยตตฺเต มณฺฑมปี ภาคฺย วิเศษาตฺปฺรติลภเส เตน เต ยาปฺยำ ภวิษฺยตีติ | ส ราชกุลทฺวารำ คตฺวาวสฺถิตะ | อาจริตำ ตสฺย ราชฺณะ | ธณฺฏา ทฺวาเร นิตฺยำ ปฺรติลมฺพิลา | ยาจนกชนนิเวที | ยทา ยาจนโก ทฺวาเร ติษฺฐติ ตทาเสา เราติ | ยาวทเสา ฆณฺฏา ปฺรตฺเยกพุทฺธมาคตำ นิเวทยนฺตี รฏฺฏุมารพุธา | ตโต ราชปุตฺระ กถยติ | อมฺพ ตาต ยาจนโก'ภฺยาคตะ | วิจารฺยตำ กึ ปฺรารฺถยตีติ | เตา กถยตะ | ปุตฺร อสฺมาภิรฺทฺวาทศภิรฺวรฺไษทฺรวฺยสำหารำ กฤตฺวา อิทำ ฆฤตำ ปกฺวมฺ | ปีพ ตาวตฺปศฺจาทฺยาจนกำ ปฺรเวศยามะ | วิจารยิษฺยามะ กึ ปฺรารฺถยตีติ ตสฺย กฤตกุตูหลสฺวสฺถฺยยนสฺย ฆฤตำ ปาตุกามสฺย ยาจนกภาชนาศามรฺมสำฆฏฺฏิตศรีรสฺย ตทฺวฤตฺตำ น โรจเต | กถยติ จ | อมฺพ ตาต น ตาวตฺปริโภกฺษเย ยาวทฺยาจนกะ ปฺรวิศต อิติ | ราชฺญา ทฺเวาวาริกสฺยาชฺญา ทตฺตา | ยาจนกำ ปฺรเวศย อิติ | ส ปฺรเวศิตะ | ราชปุตฺเรน ทฤษฺฏะ | กายปฺราสาทิกศฺจิตฺตปฺราสาทิกศฺจ ศานฺเตเนรฺยาปเถนาวตีรฺณะ | ส กถยติ | อารฺยเกณ กึ ปฺรโยชนมฺ | เตน วิสฺตเรณ สมาขฺยาตมฺ | ส กถยติ | อารฺย ตฺวเมว

มณฺฑารฺโห นาหมฺ | คฤหาณ | ททามีติ | เตน ปาตฺรํ ปฺรสาริตมฺ | ราชปุเตฺรณ ตีเพฺรณาศเยน ตสฺไม ตนฺมณฺโฑ ทตฺตะ | เตนาปิ มหาตฺมนา สรฺวสตฺตฺวหิตานุคตํ ราชปุเตฺรณ จิตฺตมฺตฺปาทิตมฺ | ฤธฺยติ ศีลวตศฺเจตะ ปฺรณิธานมฺ | ตจฺจ วิศุทฺธตฺวาจฺฉีลสฺเยติ | อุภาวปิ สฺวสฺเถา สำวฤตฺเตา | กึ มนฺยธฺเว ภิกฺษโว โย'เสา ราชกุมาระ อหเมว ส เตน กาเลน เตน สมเยน | ตทาปิ เม คฺลานกาะ ปฺริยาะ ปฺราเคเวทานีมฺ |

กึ ภทนฺต เตน ราชปุเตฺรณ เตน จ ปฺรตฺเยก พุทฺเธน กรฺม กฤตมฺ เยน ตโยรฺยุคปท วฺยาธิรฺตฺปนฺโน ยุคปจฺจ วฺยุปศานฺติริติ | ภควานาห | ตสฺยาเมว ภิกฺษวะ ปูรฺวมนฺยาสฺ ชาติษุ กรฺมาณิ กฤตานฺยุปจิตานิ ลพฺธสำภาราณิ ปริณตปฺรตฺยยานฺโยฆวตฺปฺรตฺยุปสฺถิตานิ อวศฺยำภาวีนิ | น ภิกฺษวะ กรฺมาณิ กฤตานฺยุปจิตานิ พาเหฺย ปฤถิวีธาเตา วิปจฺยนฺเต | นาพฺธาเตา | น เตโชธาเตา | ย วายุธาตาวปิ | ภูธาตุษฺเวว สฺกนฺธธาตฺวายตเนษุ กรฺมาณิ กฤตานิ วิปจฺยนฺเต ศุภานฺยศุภานิ จ |

น ปฺรณศฺยนฺติ กรฺมาณิ อปิ กลฺปศไตรปิ |
สามคฺรึ ปฺราปฺย กาลำ จ ผลนฺติ ขลุ เทหินามฺ ॥ 30 ॥

ภูตปูรฺวำ ภิกฺษโว วาราณสฺยำ นครฺยำ พฺรหฺมทตฺโต นาม ราชา พภูว | ตสฺย เทฺวา ปุเตฺรา | ตโยรฺยะ กนียานฺ ส ราชฺยาภินนฺที | ปุโรหิตสฺยาปิ เทฺวา ปุเตฺรา | ตโยรปิ ยะ กนียานฺ ส เปาโรหิตฺยำ ปฺรารฺถยเต | ยาตฺตะ สกฺตฺวา สำสฺยนฺทนฺต อิติ ตโยะ ปรสฺปรำ สขฺยมฺตฺปนฺนมฺ | ราชปุตฺระ กถยติ | กะ อุปายะ สฺยาทฺ เยนาหำ ราชา ภเวยมฺ | ส กถยติ | อสฺตฺยุปายะ | ยทิ ตฺวำ มำ เปารีหิตฺเย สฺถาปยสิ กถยามีติ | ส กถยติ | เอวำ ภวตฺ | กถย | สฺถาปยามีติ | ส กถยติ | อหำ ตว ภฺราตรำ วฺยำคำ กโรมิ | ตฺวำ ราชา ภวสีติ | เตนานุโมทิตมฺ | ตตสฺเตน ตสฺย ชเยษฺฐสฺย ราชปุตฺรสฺย ไภษชฺยำ ทตฺตมฺ | วฺยำคีภูตะ | อปเรณ สมเยน ราชา กาลคตะ | อมาตฺไยะ ส วยำค อิติ กฤตฺวา กนียานฺ ราชฺเย'ภิษิกฺตะ | เตนาปฺยเสา กนียานฺ ปุโรหิตปุตฺระ เปาโรหิตฺเย ปฺรติษฺฐาปิตะ | ยาวทปเรณ สมเยน ราชา ปุโรหิเตน สารฺธำ สำลาเปน ติษฺฐติ | ราชฺญาเสา ภฺราตา วฺยำโค ทฤษฺฏะ | ตสฺย ตำ ทฤษฺฏวา วิปฺรติสาร อุตฺปนฺนะ | น โศภนำ มยา กฤตมฺ ยทฺราชฺยเหโตรฺภฺราตา วฺยำคีกฤต อิติ | ปุโรหิตะ กถยติ | เทว มมาปิ วิปฺรติสาร อุตฺปนฺนะ | ยทิ เทวสฺยาภิมตำปุนรปฺเยวำ ยถาเปาราณำ กโรมีติ | ส กถยติ | กุษฺวานุชาเน | เตน ตสฺย ไภษชฺยำ ทตฺตมฺ | สฺวสฺถีภูตะ | ตตสฺเตา ปฺรเตฺยกพุทฺเธ การานฺ กฤตฺวา ปฺรณิธานำ กรฺตุมารพฺเธา | ยทาวาภฺยาเมวำ วิเธ สทฺภูตทกฺษิณีเย การาะ กฤตา อสฺย กรฺมโณ วิปาเกน อาตฺเม มหาธเน มหาโภเค กุเล ชาเยยหิ | อสฺย จ ปาปสฺย วฺยำคีกรณสฺย กรฺมโณ วิปากมนุภเวยมิติ | กึ มนฺยธฺเว ภิกฺษวะ | โย'เสา ราชปุตฺระ อหเมว ส เตน กาเลน เตน สมเยน | โย'เสา ปุโรหิตปุตฺระ เอษ เอวาเสา ปฺรตฺเยกพุทฺธะ | ยตฺตาภฺยำ สำชลฺปำ กฤตฺวา ราชกุมารสฺย ไภษชฺยำ ทตฺตำ เตน ยุคปทฺ วฺยำคา สำวฤตฺเตา | ยตฺตุ วิปฺรติสาราภฺยำ วิจารฺย ปุนรฺไภษชฺยำ ทตฺตำ เตน ยุคปตฺ สฺวสฺถีภูเตา | อิติ หิ ภิกฺษวะ เอกานฺตกฤษฺณานำ กรฺมณาเมกานฺตกฤษฺโณ วิปากะ | เอ

กานฺตศุลฺลานาเมกานฺตศุลฺละ | วฺยติมิศฺราณำ วฺยติมิศฺระ | ตสฺมาตฺตรฺหิ ภิกฺษวะ เอกานฺตกฤษฺณานิ กรฺมาณยปาสฺย วฺยติมิศฺราณิ จ เอกานฺตศุลฺเลปฺเวว กรฺมสฺวาโภคะ กรณียะ | อิตฺเยวำ โว ภิกฺษวะ ศิกฺษิตวฺยมฺ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | เตน ขลุ สมเยน ศฺราวฺสตฺยำ เศฺรษฺฐินามา คฤหปติราฒฺโย มหาธโน มหาโภโค วิสฺตีรฺณวิศาลปริคฺรโห ไวศฺรวณธนสมฺทฺยโต ไวศฺรวณธนปฺรติสฺปรฺธี | เตน สทฤศาตฺ กุลาตฺ กลตฺรมานีตมฺ | โส'ปุตฺระ ปุตฺราภินนฺที ศิววรุณกุเวรศกฺรพฺรหฺมาทีนนฺยำศฺจ เทวตาวิเศษานา ยาจเต | ตทฺ ยถา อารามเทวตา วนเทวตา จตฺวรเทวตา ศฤงฺคาฏกเทวตา พลิปฺรติคฺราหิกา เทวตาะ สหชาะ สหธรฺมิกา นิตฺยานุพทฺธา อปิ เทวตา อายาจเต | อสฺติ ไจษ โลกปฺรวาทะ | ยทา ยาจนเหโตะ ปุตฺรา ชายนฺเต ทุหิตรศฺเจติ | ตจฺจ ไนวมฺ | ยทฺเยวมภวิษฺยตฺ เอไกกสฺย ปุตฺรสหสฺรมภ วิษฺยตฺ ตทฺยถา ราชฺญศฺจกฺรวรฺตินะ | อปีตุ ตฺรยาณำ สฺถานานำ สมฺขีภาวาตฺ ปุตฺรา ชายนฺเต ทุหิตรศฺจ | กตเมษำ ตฺรยาณามฺ | มาตาปิตเรา รกฺเตา ภวตะ | สนฺนิปติเตา | มาตา กลฺปา ภวติ ฤตุมตี | คำธรฺวศฺจ ปฺรตฺยุปสฺถิโต ภวติ | เอษำ ตฺรยาณำ สฺถานานำ สมฺขีภาวาตฺปุตฺรา ชายนฺเต ทุหิตรศฺจ | ยทาสฺย เทวตาราธเนนาปิ น ปุตฺโร น ทุหิตา ตทา สรฺวเทวตาะ ปฺรตฺยาขฺยาย ภควตฺย ภิปฺรสนฺนะ | ยาวทนฺยตมสฺย ภิกฺโษะ สกาศมฺปสำกฺรานฺตะ | อารฺย อิจฺฉามิ สฺวาขฺยาเต ธรฺมวินเย ปฺรวฺรชิตุมฺ | ภทฺรมฺข เอวำ กุรุ | ส ตสฺยานุปูรฺวฺยา เกศาวตรฺณ กฤตฺวา ศิกฺษาปทานิ คฺราหยิตฺวา มารพฺธะ | ปฺรวฺรชฺยานฺตรายเกณ จ มหตา ชฺวเรณาภิภูตะ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | อุปสฺถานมสฺย กรณียมฺ | น ตาวจฺฉิกฺษาปทานิ เทยานิ ยาวตฺสฺวสฺถะ สำวฤตฺตะ | อิตฺยุกฺตำ ภควตา | ตสฺโยปสฺถานำ กรฺตวฺยมิติ หิ ภิกฺษโว น ชานนฺเต เกน กรฺตวฺยมิติ | ภควานาห | ภิกฺษุภิะ | ไวทฺยาสฺตสฺย ทิวา ไภษชฺยำ กุรฺวนฺติ | ราเตฺรา คฺลานฺยำ วรฺธเต | เต กถยนฺติ | อารฺย วยมสฺย ทิวา จิกิตฺสิกำ กุรฺมะ ราเตฺรา คฺลานฺยำ วรฺธเต | ยทฺเยษ คฤหำ นียเต วยมสฺย ราเตฺรา จิกิตฺสำ กุรฺยาม อิติ | เอตตฺปกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | คฤหำ นียตำ ตตฺราปฺยสฺโยปสฺถายิกานนุปฺรยจฺฉต | ตสฺย ตทฺ คฺลานฺยำ ทีรฺฆกาลีนำ สำวฤตฺตมฺ | เกศาสฺตสฺย ทีรฺฆทีรฺฆา ชาตาะ | ตสฺย มุณฺโฑ คฤหปติริติ สำชฺญา สำวฤตฺตา | ส ยทา มูลคณฺฑปตฺรปุษฺปผลไภษชฺไยรุปสฺถียมาโน น สฺวสฺถีภวติ ตทา เตนาตฺมา ปริจฺฉินฺโน มฤโต'หมิติ | ตตสฺเตน มรณกาลสมเย สรฺวำ สนฺต(ก) สฺวาปเตยำ ปตฺราภิเลขฺยำ กฤตฺวา เชตวเน เปฺรษิตมฺ | ส จ กาลคตะ | อมาตฺไย ราชฺญะ ปฺรเสนชิตะ โกสลสฺยาโรจิตมฺ | เทว มุณฺโฑ คฤหปติรปุตฺระ กาลคตะ | ปฺรภูตำ จาสฺย หิรณฺยสุวรฺณมสฺติ หสฺติ โน'ศฺวา คาโว มหิษฺยะ สนฺนาหานิ จ | เอตจฺจ สรฺวำ ปตฺราภิลิขิตำ กฤตฺวา เชตวนมารฺยสำฆาย เปฺรษิตมฺ | ราชา กถยติ | อารฺโยปนนฺทสนฺตกเมว มยา อปตฺราภิลิขิตำ น ปฺรติลพฺธำ ปฺราเคว ปตฺราภิลิตำ ปฺรติลปฺสฺเย | อปี ตุ ยทฺธควานนุชฺญาสฺยติ ตทฺ คฺรหีษฺเย | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | กึ ตตฺร ภิกฺษวะ สำวิทฺยนฺเต |

อนฺตโรทฺทานมฺ |

วสฺตฺุศยนาสนปฺราวรณมโยโลหำ จ จนฺทนมฺ |
กุมฺภานิ ปีตภกฺษาทิ รำชนำ ยษฺฏิชมฺพุกมฺ ॥ 31 ॥
ทฺวิปทา จตุษฺปทา ยาวตฺ อนฺนทานำ จ ไภษชฺยมฺ |
ทาโส วา ปฺรสฺตรำ ลภฺยำ ยถาโยเคน ภาชเยตฺ ॥ 32 ॥
หิรณฺยำ จ สุวรฺณำ จ ปจฺจาปฺยนฺยตฺกฤตากฤตมฺ |
สมคฺระ สำโม ภาชเยทิติ โปฺรกฺตำ มหรฺษิณา ॥ 33 ॥

ภิกฺษุภิะ สมาขฺยาตมฺ | ภควานาห | ยถาโยเคน ภาชยิตวฺยมฺ | ตตฺร เกฺษตฺรวสฺตุ คฤหวสฺตฺวาปณวสฺตุ | ศยนาสนมยสฺการภาณฺฑำ โลหการภาณฺฑำ กุมฺภการภาณฺฑมฺ | กุณฺฑิกากรณฺฑกวิวรฺชิตำ ตกฺษภาณฺฑำ วรฺฏภาณฺฑมฺ | ทาสีทาสกรฺมการเปารุเษยาณามนฺนปานำ วฺรีหยศฺจาวิภาชฺยาะ | จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสำฆาย สาธารณาะ สฺถาปยิตวฺยาะ | ศาฏกาะ ปฏฺกา จรฺมภาณฺฑมุปานหสฺไตลกุตฺปาะ กุณฺฑิกากรกาศฺจ สมเคฺรณ สำเฆน ภาชยิตวยาะ | ยษฺฏ (โย ยา) อายตาสฺตา ชมฺพูจฺฉายิกาะ ปฺรติมายา ธฺวชวำศาะ การยิตวฺยาะ | ยาะ สฺวลฺปาสฺตาะ ขำขรกาะ กฤตฺวา ภิกฺษูณำ ทาตวยาะ | ปุตฺรทาร (กำ) สำเฆ(น) ยถา สุขมวิกฺรีย ยถาภิปฺรสาทลพฺเธน โภกฺตวฺยาะ | จตุษฺปทานำ หสฺติ'ศฺวา อุษฺฏฺราะ ขรา เวสราศฺจ ราชฺญ อุปโยคาะ | มหิษฺยะ อชา เอฑกาศฺจตุรฺทิศาย ภิกฺษุสำฆาย สาธารณา อวิภาชฺยาะ | ยศฺจ สนฺนาโห ยจฺจานฺยตฺร ราโชปโยชฺยำ ตตฺสรฺวำ ราชฺญ อุปนามยิตวฺยมฺ | สฺถาปยิตฺวายุธานิ ไตะ ศสฺตฺรไกะ สูจฺยะ ขำขรกาศฺจ การยิตฺวา สำเฆ จารยิตวฺยาะ | รำคาณำ มหารำคะ กำกุษฺฏหีคุลุกราชปฏฺยาทยสฺเต คนฺธกุฏฺยำ ปฺรกฺเษปฺตวฺยาะ ปฺรติโมปโยคิกาะ | ขำขฏิกำ ไคริกำ นีลิศฺจ สำเฆน ภาชยิตวฺยา | มทฺยำ มฤษฺฏยวานฺ ปฺรกฺษิปฺย ภูเมา นิขาตวฺยมฺ | ศุกฺตตฺเว ปริณตำ ปริโภกฺตวฺยมฺ | ศุกฺตตฺวานฺปโยชฺยำ ตุ โฉรยิตวฺยมฺ | มำ ภิกฺษวะ ศาสฺตารมฺทฺทิศทฺธิรฺมทฺยมเทยมเปยมนฺตตะ กุศาเคฺรณาปิ | ไภษชฺยานิ คฺลานกลฺปิกศาลายำ ปฺรเกฺษปฺตวฺยานิ | ตโต คฺลานไกรฺภิกษุภิะ ปริโภกฺตวฺยานิ | รตฺนานำ มุกฺตา วรฺชยิตฺวา มณิไวฑูรฺย ทกฺษิณาวรฺตปรฺยนฺตานิ ตุ เทฺว ภาเคา กรฺตวฺยานีติ | เอโก ธรฺมสฺย | ทฺวิตียะ สำฆสฺย | โย ธรฺมสฺย เตน พุทฺธวจนำ เลขยิตวฺยมฺ | สีหาสเน โจปโยกฺตวฺยมฺ | ยะ สำฆสฺย ส ภิกฺษุภิรฺภาชยิตวฺยะ | ปุสฺตกานำ พุทฺธวจนปุสฺตกา อวิภชฺย จาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสำฆาย ธารณโกษฺจิกายำ ปฺรเกฺษปฺตวยาะ | พหิะศาสฺตรปุสฺตกา ภิกฺษุภิรฺวิกฺรีย ภาชยิตวฺยาะ | ยตฺรเลขฺยำ ยจฺฉีฆฺรำ ศกฺยเต สาธยิตุำ ตสฺย ทฺรวฺยวิภาเค ตทฺธิกฺษุภิรฺภาชยิตวฺยมฺ | น ศกฺยเต ตจฺจาตุรฺทิศาย ภิกฺษุสำฆาย ธารณ | โกษฺจิกายำ ปฺรกฺเษปฺตวฺยมฺ | สุวรฺณำ จ หิรณฺยำ จานฺยจฺจ กฤตากฤตำ ตฺรโย ภาคาะ กรฺตวฺยาะ | เอโก พุทฺธสฺย | ทฺวิตีโย ธรฺมสฺย | ตฤตียะ สำฆสฺย | โย พุทฺธสฺย เตน คนฺธกุฏฺยำ เกศนขสฺตูเปษุ จ ขณฺฑจฺฉฏฺฑำ ปฺรติสำสฺกรฺตวฺยมฺ | โย ธรฺมสฺย เตน พุทฺธวจนำ เลขยิตวฺยำ สีหาสเน วา อุปโยกฺตวฺยมฺ | ยะ สำฆสฺย ส ภิกฺษุภิรฺภาชยิตวฺยะ |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | ยทา ราชฺญา ปฺรเสนชิตา โกสเลน โตยิกามหะ ปฺรสฺถาปิตสฺตทา ตตฺร ภิกฺษุภิกฺษุณฺยุปาสโกปาสิกานำ มหาสนฺนิปาโต ภวติ | เตน ขลุ สมเยน มูลผลฺคุโน ภิกฺษุรฺ ภิกฺษุณีภาวนียะ | โตยิกามเห ปฺรตฺยุปสฺถิเต สัพหุลาภิรฺภิกฺษุณีภิรฺกฺตะ | อารฺย อุปนิมนฺตฺริโต ภว | โตยิกามหำ คมิษฺยาม อิติ | ส กถยติ | โก'ตฺร มม ปาตฺรจีวรำ สฺถาปยตีติ | ทฺวาทศวรฺคิกาภิรฺ ภิกฺษุณีภิรฺกฺตะ | อารฺย อลฺโปตฺสุโข ภว | วยำ สฺถาปยามะ | เตน ตาสำ สมรฺปิตมฺ | ตตฺ ตาภิรปิ มหาปฺรชาปตฺเย สำนฺยสฺตมฺ | มหาปฺรชาปตฺยาปิ อายุษฺมต อานนฺทสฺย | อายุษฺมตาปฺยานนฺเทนานฺย ตมสฺตินฺ วิหาเร สฺถาปิตมฺ | ตต อายุษฺมานฺมูลผลฺคุนสฺโตยิกามหำ คตะ | ส ตตฺร ภิกฺษุณีภิรฺปนิมนฺตฺริตะ | เอกา กถยติ | อารฺเยณ มมาทฺย ปูรฺวาหฺณิกา กรฺตวฺยา | อปรยา ปูรฺวาหฺณิกยา อุปนิมนฺตฺริตะ | อปรยาปิ | อปรา กถยติ | อารฺเยณ มมานฺติกาทฺโธกฺตวยมิติ | อปราปิ | เอวเมว กถยตฺยปราปิ | อปรา กถยติ | อารฺเยณ มมานฺติเก กาลปานกำ ปายยิตวฺยมิติ | อปราปิ | เอวเมว กถตตฺยปราปิ | เตน ตาสาม นฺรกฺษยา สฺโตกสฺโตกำ คฤหีตฺวา ปูรฺวาหฺณิกา กฤตา | ตไถว เวลายำ มุกฺตมกาเล ปานกำ จ ปีตมฺ | ตตะ สฺโตกสฺโตเกน ปฺรภูตำ สมฺปนฺนมฺ | ส จาธฺวปริศฺรานฺตะ | เตน ปฺรภูตำ มุกฺตมฺ | สะ อภีรฺโณ ชาตะ | วิษูจิตะ กาลคตะ | ส ภิกฺษุภิะ ศฺมศานำ นีตฺวา ทคฺธะ | ธรฺมศฺรวณำ ทตฺตมฺ | อนุปูรฺเวณ วิหาระ ปฺรวิษฺฏะ | จีวรโคปเกน คฺลาโนปสฺถายิกะ อภิหิตะ | อานย ตสฺย ปาตฺรจีวรมิติ | ส กถยติ | ทฺวาทศวรฺคิกานำ หสฺเต สฺถาปิตมฺ | ตาะ ปฤษฺฐาะ กถยนฺติ | อสฺมาภิรฺมหาปฺรชาปตฺยุรฺหสฺเต สฺถาปิตมฺ | มหาปฺรชาปติะ กถยติ | มยา อานนฺทสฺย สำนฺยสฺตมิติ | อายุษฺมานานนทะ กถยติ | มยา อมุษฺมินฺ วิหาเร สฺถาปิตมฺ | อิตฺเยตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | อานนฺเทน สฺถาปิตำ ภิกฺษุณา ปฺรติวสฺตุ มฤตปริษฺการิกมธิษฺฐาตวฺยมฺ | เอวำ จ ปุนรธิษฺฐาตวฺยมฺ | ศยนาสน ปฺรชฺญปฺตึ กฤตฺวา คณฺฑีมาโกฏฺย ปฤษฺฐวาจิกยา ภิกฺษูนฺ สมนุยุชฺย สรฺวสำเฆ สำนิษณฺโณ สำนิปติเต เอเกน ภิกฺษุณา ชฺญปฺตึ กฤตฺวา กรฺม กรฺตวฺยมฺ | ศฤโณตุ ภทนฺตะ สำฆะ | อสฺมินฺนาวาเส มูลผลฺคุโน ภิกฺษุะ กาลคตะ | ตสฺย ปาตฺรจีวรำ สจีวรจีวริกมฺ อานนฺทสฺย หสฺเต ติษฺฐติ | ส เจตฺสำฆสฺย ปฺราปฺตกาลำ กฺษเมตานุชานียาตฺ สำฆะ | ยตฺ สำโฆ มูลผลฺคุนสฺย ภิกฺโษะ ปาตฺรจีวรำ สจีวรจีวริก มานนฺเทน ภิกฺษุณา ปฺรติวสฺตุ มฤตปริษฺการิกมธิษฺเฐติตฺเยษา ชฺญปฺติะ | อายุษฺมานฺทาลี พุทฺธำ ภควนฺตำ ปฤจฺฉติ | อนฺยตฺร ภทนฺต ภิกฺษุะ กาลำ กุรฺยาทนฺยตฺราสฺย ปาตฺรจีวรมนฺยตฺร ปฺรติวสฺตุกะ | ตตฺปาตฺรจีวรำ กสฺย ปฺราปทฺยเต | โย'ตฺร อุทาลินฺ ปฺรติวสฺตุโก ภิกฺษุรฺคฤหี วา |

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ | เตน ขลุ สมเยน นวกรฺมิโก ภิกฺษุะ กาลคตะ | ภิกฺษวสฺตสฺย ปาตฺร จีวรำ ไกกฤตฺยานฺน ภาชยนฺติ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | สรฺวสำฆ สนฺนิปาตฺยาเสา ลกฺษิตวฺยะ | กึ สมฺภินฺนการี น วา อิติ | ยทิ สมฺภินฺนการี | สำธิกำ สฺเตาปิกำ กโรติ | สฺเตาปิกำ วา สำธิกมฺ | เอวมธารฺมิกมฺ | ตสฺย ปาตฺรจีวรำ สจีวรจีวริกำ ตฺรีนฺ ภาคานฺ กรฺตวฺยมฺ | พุทฺธสฺย | ธรฺมสฺย | สำฆสฺย | สำธิโก ภิกฺษุภิรฺภาชยิตวฺยะ | พุทฺธสนฺตเกน พุทฺธปูชา วา คนฺธกุฏฺยำ

สฺตูเป วา นวกรฺม กรฺตวฺยมฺ। ธรฺมสนฺตเกน พุทฺธวจนำ วา เลขยิตวฺยมฺ। สึหาสเน วา อุปโยกฺตวฺยมฺ। น เจตฺ สมฺภินฺนการี สรฺวเมว ภิกฺษุภิรฺภาชยิตวฺยมฺ। นาตฺร ไกกฤตฺยำ กรณียมฺ।

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ। เตน ขลุ สมเยน สำพหุลา ภิกฺษโว ชนปทจาริกำ จรนฺโต'นุปูรฺเวณ ศฺราวสฺตฺยามุปนครมนุปฺราปฺตาะ। ตนฺมธฺยาเหโก ภิกฺษุะ กาลคตะ। เต สำลกฺษยนฺติ। พหิรฺวิหารสฺย ภาชยามะ। วิหารำ ปฺรวิษฺฏานำ สพฺรหฺมจาริโณ'ปี ภาคำ ปฺรารฺถยิษฺยนฺตีติ। ศฺราวสฺตี ตนฺนิวาสิภิรฺ โคปาลไกะ ปศุปาลไกสฺตฤณหารไกะ กาษฺฐหารไกะ ปถาคีไวรฺตฺปถาคีไวศฺจ มนุษฺไยะ สมนฺตาทากีรฺณา। เต ยตฺร ยตฺร นิษีทนฺติ ภาชยาม อิติ ตตฺร ตตฺร มหาชเนน ปริวารฺยนฺเต। เต สำลกฺษยนฺติ। วิหาร สมีเป ภาชยาม อิติ। เต วิหารสมีเป ภาชยิตฺวามารพฺธาะ। อุปธิวาริเกณ ทฤษฺฏา อุกฺตาศฺจ। อายุษฺมนฺตะ กึ กุรุถ। ไตรฺยถาวฤตฺตำ สมาขฺยาตมฺ। ส กถยติ। อหมปี สีมาปฺราปฺต อิติ। ไตสฺตสฺย วิวาจยโต น ทตฺตมฺ। เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ। ภควานาห। อนฺตะสีมายามนฺตะสีมาสำชฺญิโน มฤตปริษฺการำ ภาชยนฺติ। อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ। ปุนรปี สีมาปฺราปฺไตะ สห ภาชยิตวฺยมฺ। อนฺยถา สาติสาราะ। เอวมนฺตะสีมายำ ไวมติกา ภาชยนฺติ। อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ। ปุนรปี สีมาปฺราปฺไตะ สห ภาชยิตวฺยมฺ। อนฺยถา สาติสาราะ। พหิะสีมายามนฺตะสีมาสำชฺญิโน มฤตปริษฺการำ ภาชยนฺติ। อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ। ปุนรปี สีมาปฺราปฺไตะ สห ภาชยิตวฺยมฺ। อนฺยถา สาติสาราะ। พหิะสามายำ ไวมติกา ภาชยนฺติ। อภาชิตำ ทุรฺภาชิตมฺ। ปุนรปี สีมาปฺราปฺไตะ สห ภาชยิตวฺยมฺ। อนฺยถา สาติสารา ภวนฺติ।

ศฺราวสฺตฺยำ นิทานมฺ। เตน ขลุ สมเยน ภิกฺษุณา ภิกฺโษรฺหสฺเต (ภิกฺโษศฺจี)วราณิ ปฺเรษิตานิ। เตน ภิกฺษุณา เยน ปฺเรษิตานิ ตสฺย วิศฺวาเสน ปริภุกฺตานิ। เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ। ภควานาห। อวิศฺวาเส ภิกฺษวสฺเตน ภิกฺษุณา วิศฺวาสมุตฺปาทิตมฺ। ยสฺย เยน ภิกฺษุณา เปฺรษิตานิ ตสฺย เตน วิศฺวาเสน ปริภุกฺตานิ।

อปิ ตุ ภิกฺษุรฺภิกฺโษรฺหสฺเต ภิกฺโษศฺจีวรกาณิ เปฺรษยติ। ยสฺย ปฺเรษิตานิ ตสฺย วิศฺวาเสน ปริภุกฺเต। สุปริมุกฺตานิ। เยน ปฺเรษิตานิ ตสฺย วิศฺวาเสน ปริภุกฺเต। ทุษฺปริภุกฺตานิ ॥1॥ ภิกฺษุรฺภิกฺโษศฺจีวราณิ เปฺรษยติ। ยสฺย ปฺเรษิตานิ ส กาลคตะ। เยน เปฺรษฺตานิ ตสฺย วิศฺวาเสน ปริภุกฺเต। ทุษฺปริภุกฺตานิ। ยสฺย ปฺเรษิตานิ ตสฺย กลฺเปน ตสฺย มฤตปริษฺการิกมธิติษฺฐติ। สฺวธิษฺจิตานิ ॥2॥ ภิกฺษุรฺภิกฺโษศฺจีวราณิ เปฺรษยติ। เยน เปฺรษิตานิ ส กาลคตะ। เยน เปฺรษิตานิ ตสฺย กลฺเปน มฤตปริษฺการิกมธิติษฺฐติ। ทุรธิษฺจิตานิ ॥3॥ ภิกฺษุรฺภิกฺโษศฺจีวราณิ เปฺรษยติ। ยสฺย เปฺรษิตานิ เตน ปฺรติกฺษิปฺตานิ। เยน เปฺรษฺตานิ ตสฺย วิศฺวาเสน ปริภุกฺเต। (สุปริภุกฺตานิ।) ยสฺย ปฺเรษิตานิ ตสฺย วิศฺวาเสน ปริภุกฺเต। ทุษฺปริภิกฺตานิ ॥4॥ ภิกฺษุรฺภิกฺโษศฺจีวรกาณิ เปฺรษยติ ยสฺย เปฺรษฺตานิ ส กาลคตะ। ยสฺย ปฺเรษิตานิ ตสฺย กลฺเปน มฤตปริษฺการิกมธิติษฺฐติ। สฺวธิษฺจิตานิ। (เยน เปฺรษิตานิ) ตสฺย กลฺเปน มฤตปริษฺการิกมธิติษฺฐติ। ทุรธิษฺจิตานิ ॥5॥ ภิกฺษุรฺภิกฺโษศฺจีวรกาณิ เปฺรษยติ। ยสฺย

เปฺรษฺตานิ เตน ปฺรติกฺษิปฺตานิ | เยน เปฺรษิตานิ ส จ กาลคตะ | ยสฺย เปฺรษิตานิ ตสฺย วิศฺวาเสน ปริภุกฺเต | ทุษฺปริภุกฺตานิ | เยน เปฺรษิตานิ ตสฺย กลฺเปน มฤตปริษฺการิกมธิติษ์ฐติ | สฺวธิษฺจิตานิ || 6 || ภิกฺษุรฺภิกฺโษศฺจีวรกาณิ ปฺเรษยติ | ยสฺย เปฺรษฺตานิ เตน ปฺรติกฺษิปฺตานิ | ส กาลคตะ เยนาปิ เปฺรษิตานิ ส กาลคตะ | ยสฺย เปฺรษิตานิ ตสฺย กลฺเปน มฤตปริษฺการมธิติษ์ฐติ | ทุรธิษฺจิตานิ | เยนาปิ เปฺรษิตานิ ตสฺย กลฺเปน มฤตกริษฺการมธิติษ์ฐติ | สฺวธิษฺจิตานิ || 7 ||

|| จีวรวสฺตุ สมาปฺตมฺ ||

กรฺมวสฺตุ

(กรฺมวสฺตูนิ) อุทฺทานมฺ |

กาศิษุ วาสวคฺรามกำ เสนาณฺชยวสฺตุกมฺ |
จมฺปายำ ภควานฺ พุทฺธะ อกรฺมาณิ ปฺรติกฺษิเปตฺ || 1 ||

กาศิษุ วาสวคฺรามเก เสนาณฺชโย นาม ภิกฺษุะ ปฺรติวสติ | ตมาคมฺย วาสวคฺรามกา พฺราหฺมณคฤหปตโย พุทฺธธรฺมสำเฆษุ การานฺ กุรฺวนฺติ | เย อาคนฺตุกา ภิกฺษโว วาสวคฺรามกมาคจฺฉนฺติ ตามเสา ปฺรติศามฺย สรฺโวปกรไณะ ปฺรวารยิตฺวา มารฺคศฺรเม ปฺรติวิโนทิเต เยษุ กุเลษุ ปิณฺฑกา อุปนิพทฺธาสฺเตษุ โภกฺตุมฺ เปฺรษยติ | ยาวทนฺยตมะ สาโลหิโต วาสวคฺรามเก วรฺษา อุษิตะ | ตฺรยาณำ วารฺษิกาณำ มาสานามตฺยยาตฺกฤตจีวโร นิษฺจิตจีวระ สมาทาย ปาตฺรจีวรำ เยน ศฺราวสฺตี เตน จาริกำ ปฺรกฺรานฺโต' นุปูรฺเวณ จาริกำ จรนฺ ศฺราวสฺตีมนุปฺราปฺตะ |

อาจริตำ ษฑฺวรฺคิกาณามศูนฺยำ เชตวนทฺวารมนฺยตรานฺยตเรณ ษฑฺวรฺคิเกณ | อุปนนฺโท เชตวนทฺวาเร ติษ์ฐติ | เตนาเสา ทูรต เอว ทฤษฺโฏ พกาการศิราะ ปฺรลมฺพภฺรูะ | ส สำลกฺษยติ | โก' ปฺยยำ สฺถวิโร ภิกฺษุราคจฺฉติ | ปฺรตฺยุทฺคนฺตวฺยมิติ | ส ปฺรตฺยุทฺคตะ | สฺวาคตำ สฺวาคตำ สฺถวิร อิติ | ส กถยติ วนฺเท อาจารฺย อิติ | ส สำลกฺษยติ | มหลฺโล พตายมฺ | นายมาจารฺยำ ชานีเต นาปฺยุปาธฺยายมิติ | สาโลหิต กิยทฺทูราทาคจฺฉสิ | วาสวคฺรามกาตฺ | กึ ตตฺร | วิหาระ | กิมเสา วิหาระ | อาโหสฺวิทฺวิฆาตะ | กีทฤโศ วิหาระ | กีทฤโศ วิฆาตะ | ยโตฺรปกรณสำปตฺ ส วิหาระ | ยโตฺรปกรณไวกลฺยำ ส วิฆาตะ | ยทฺเยวำ วิหาโร'เสา ยตฺร เสนาณฺชโย นาม ภิกฺษุะ ปฺรติวสติ | ตมาคมฺย วาสวคฺรามียกา พฺราหฺมณคฤหปตโย พุทฺธธรฺมสำเฆษุ การานฺ กุรฺวนฺติ | อิตศฺจ

ตตฺราคนฺตุโก ภิกฺขุราคจฺฉติ ।ตมเสา ปฺรติศามฺย สรฺโวปกรไณะ ปฺรวารยิตฺวา มารฺคศฺรเม ปฺรติวิโนทิเต เยษุ กฺเลษุ ภิกฺษูณำ ปีณฺฑกา อุปนิพทฺธาสฺเตษุ โภกฺตุ๋ เปฺรษยติ ।

อาจริตๆ ษฑฺวรฺคิกาณำ ยตฺกีจิเทว ศฺฤณฺวนฺติ ตทฺราตฺเรา สำนิปตฺย ปรสฺปรมาโรจยนฺติ । นนฺโทปนนฺท กิยจฺจิรมสฺมาภิะ กฤจฺฉฺรมฺทฺโวฒวฺยมฺ ।อสฺติ กีจิทฺยุษฺมากำ กีจิจฺฉฺรฺตๆ ยโตฺรทาราวภาโส ภเวทิติ ।อุปนนฺทะ กถยติ ।อสฺติ ।กาศิษุ วาสวคฺราเม เสนาณฺชโย นาม ภิกฺษุะ ปฺรติวสติ । ตมาคมฺย วาสวคฺรามียกา พฺราหฺมณคฤหปตยะ ปูรฺววทฺยาวทฺโภกฺตุ๋ เปฺรษยติ। ยทฺยภิปฺเรตๆ ตตฺร คจฺฉามะ ।เต สมาทาย ปาตฺรจีวรๆ เยน วาสวคฺรามกสฺเตน จาริกำ ปฺรกฺรานฺตาะ ।อนุปูรฺเวณ จาริกำ จรนฺโต วาสวคฺรามกมนุปฺราปฺตาะ ।เต เสนาณฺชเยน ทูรต เอว ทฤษฺฏาะ। ส สำลกฺษยติ। อาคตา เหฺยเต ทุษฺจุลสมุทาจาราะ। ปฺรติศามยิตฺวา สรฺโวปกรไณะ ปฺรวารยิตวฺยาะ। โน ตุ กุลานิ โภกฺตุ๋ เปฺรษยิตวฺยา อิติ। เต อเนน ปฺรติศามยิตฺวา สรฺโวปกรไณะ ปฺรวารยิตวยาะ। โน ตุ กุลานิ โภกฺตุ๋ เปฺรษยิตวยา อิติ।เต อเนน ปฺรติศามยิตฺวา สรฺโวปกรไณะ ปฺรวาริตาะ। โน ตุ กุลานิ โภกฺตุ๋ เปฺรษิตาะ।เตษาเมเก กถยนฺติ। นนฺโทปนนฺท วยมเนน มหลฺเลน สรฺโวปกรไณะ ปฺรวาริตาะ। โน ตุ กุลานิ โภกฺตุ๋ เปฺรษิตา อิติ। อปเร กถยนฺติ। เอกำ ตาวตฺสำปนฺนำ กุลานฺยปิ เปฺรษยิษฺยตีติ।ยาวนฺนวโก ภิกฺษุราคตะ।ส เตน ปฺรติศามยิตฺวา สรฺโวปกรไณะ ปฺรวาริโต มารฺคศฺรเม ปฺรติวิโนทิเต กุลานิ โภกฺตุ๋ เปฺรษิตะ। ษฑฺวรฺคิกาะ ปฺรกุปิตาะ กถยนฺติ। นนฺโทปนนฺท กีทฤโศ’ยๆ (มหลฺละ) ฉนฺนทฺเวษี । ยทิ ตาวตฺปูรฺวมาคตาสฺเต วยมฺ। (ยทิ วฤทฺธาสฺเต วยม ।) อถ พหฺศฺรตาสฺเต วยมฺ।เอษ ภิกฺษุรจิเรณาภฺยาคโต นวกะ ปฺรกฤติชฺญะ।โส’เนน สรฺเวปกรไณะ ปฺรวารยิตฺวา กุลานิ โภกฺตุ๋ เปฺรษิโต โน ตุ วยมฺ। ส ไตรุปาลพฺธะ।มหลฺล อีทฤศาสฺตฺวๆ ฉนฺนทฺเวษี। ยทิ ตาวตฺปูรฺวมาคตาสฺเต วยๆ ปูรฺววทฺยาวตฺ। ส ตวฺยา สรฺโวปกรไณะ ปฺรวารยิตฺวา กุลานิ โภกฺตุ๋ เปฺรษิโต โน ตุ วยมฺ।สฺถวิรา มา กีจิตฺ ปริหียเต। ษฑฺวรฺคิกาะ สำชาตามรฺษาะ กถยนฺติ। น ตูษฺณีมฺ สฺถาตวฺยมฺ। ตทปรๆ ปฺรติวทติ ।ส ไตรภฺยาหตะ। ตูษฺณีมวสฺถิตะ।ไตสฺตสฺยา โจทยิตฺวาสฺมารยิตฺวา วสฺตุกรฺมปฺรติชฺญายา พลาทฺตฺเกฺษปณียๆ กรฺม กฤตมฺ। ส สำลกฺษยติ । ทุะขๆ พฺราหฺมณคฤหปตยะ ปฺรสาทฺยนฺเต สุขมปฺรสาทฺยนฺเต। ยทิ สฺถาสฺยามิ วาสวคฺรามียกา พฺราหฺมณคฤหปตยะ ปฺรสาทๆ ปฺรเวทยิษฺยนฺเต।สรฺวทา ปฺรกฺรมิตวฺยมิติ। ส สมาทาย ปาตฺรจีวรๆ เยน ศฺราวสฺตี เตน จาริกำ ปฺรกฺรานฺโต’นุปูรฺเวณ จาริกำ จรนฺ ศฺราวสฺตีมนุปฺราปฺตะ। ส ภิกฺษุภิรฺทฤษฺฏ อุกฺตศฺจ।สฺวาคตๆ สฺวาคตมายุษฺมนฺ।เสนาณฺชยินฺ ปฺรีตา วยๆ ตฺวทฺทรฺศเนน โน ตฺวาคมเนน । กึ การณมฺ। ตฺวามาคมฺย วาสวคฺรามียกา พฺราหฺมณคฤหปตโย พุทฺธธรฺมสำเฆษุ การานฺ กุรฺวนฺติ। อาคนฺตุกานำ คมิกานำ จ วาสวคฺรามกๆ ปฺรติศรณมฺ। อสฺเตฺยตเทวมฺ । มม ตุ ษฑฺวรฺคิไกรโจทยิตฺวาสฺมารยิตฺวา วสฺตุกรฺมปฺรติชฺญายา พลาทฺตฺกฺเษปณียๆ กรฺม กฤตมฺ। กึ การณมฺ। เตน ยถาวฤตฺตมาขฺยาตมฺ। เต’วธฺยายนฺตะ กฺษิปนฺโต วิวาจยนฺต เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว

ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ตสฺมาตฺตรฺหิ ภิกฺษโว วฺยเคฺรณ น ภิกฺษุภิรโจทยิตฺวาสฺมารยิตฺวา วสฺตุกรฺมปฺรติชฺญยา พลาทฺตฺเกฺษปณียํ กรฺม กรฺตวฺยมฺ | กุรฺวนฺติ | สาติสารา ภวนฺติ |

พุทฺโธ ภควานฺ จมฺปายำ วิหรติ ครฺคายาะ ปุษฺกริณฺยาสฺตีเร | เตน ขลุ สมเยน ษฑฺวรฺคิกา ภิกฺษว อิมานฺเยวำรูปาณฺยธรฺมกรฺมาณิ กุรฺวนฺติ | ตทฺยถา อธรฺเมณ กุรฺวนฺติ วฺยคฺราะ | อธรฺเมณ กุรฺวนฺติ สมคฺราะ | เอตตฺปฺรกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ตสฺมานฺน ภิกฺษุภิริมานฺเยวำรูปาณฺยธรฺมกรฺมาณิ กรณียานิ | ตทฺยถา อธรฺเมณ วฺยคฺไรรธรฺเมณ สมคฺไร: ธรฺเมณ วฺยคฺไร: | กุรฺวนฺติ | สาติสารา ภวนฺติ |

อุทฺทานมฺ |

น เอก เอเกน (น) เทฺวา น สำพหุลาะ กฤตาะ |
น คโณ คณสฺย กรฺมาณิ ปัจ สำฆกรฺมณำ สฺวามินะ ‖ 2 ‖

พุทฺโธ ภควานฺ จมฺปายำ วิหรติ ครฺคายาะ ปุษฺกริณฺยาสฺตีเร | เตน ขลุ สมเยน ษฑฺวรฺคิกา ภิกฺษว อิมานฺเยวำรูปาณฺยธรฺมกรฺมาณิ กุรฺวนฺติ | ตทฺยถา เอโก'ปฺเยกสฺย | เอโก ทฺวโยะ | เอกะ สำพหุลานามฺ | ทฺวารปิ ทฺวโยะ | ทฺวาเวกสฺย | เทฺวา สำพหุลานามฺ | สำพหุลา อปิ สำพหุลานามฺ | สำพหุลา เอกสฺย | สำพหุลา ทฺวโยะ | คโณ คณสฺย | เอตตฺปกรณำ ภิกฺษโว ภควต อาโรจยนฺติ | ภควานาห | ตสฺมาตฺ ไนเกไนกสฺย กรฺม กรฺตวฺยมฺ | ไนเกน ทฺวโยะ | ไนเกน สำพหุลานามฺ | (น) ทฺวาภฺยำ ทฺวโยะ | น ทฺวาภฺยาเมกสฺย | น ทฺวาภฺยำ สำพหุลานามฺ | น สำพหุไละ สำพหุลานามฺ | น สำพหุไลเรกสฺย | น สำพหุไลรฺทฺวโยะ | น คเณน คณสฺย | กุรฺวนฺติ | สาติสารา ภวนฺติ |

ตตฺร ตุ ภิกฺษวะ ปัจ สำฆกรฺมณำ สฺวามินะ | กตเม ปัจ | จตฺวาโร ภิกฺษวะ สำฆะ | ปญฺจาปิ ภิกฺษวะ สำฆะ | ทศ ภิกฺษวะ (สำฆะ) | วึศติรฺภิกฺษวะ สำฆะ อุตฺตเร (จ |) ปัจ สำฆาะ |

ตตฺร ภิกฺษโว ยตฺร จตฺวาโร ภิกฺษวะ ปฺรติวสนฺติ | อรฺหติ ตตฺร สำโฆ ธรฺเมณ สรฺวกรฺมาณิ กรฺตุมฺ | สฺถาปยิตฺวา ปัจานำ ปฺรวารณำ ทศานามุปสัปทำ วึศตีนำ จาวรฺหณมฺ |

ยตฺร ปัจ ปฺรติวสนฺติ | อรฺหติ ตตฺร สำโฆ ธรฺเมณ สรฺวกรฺมาณิ กรฺตุมฺ | สฺถาปยิตฺวา ทศานามุปสัปทำ วึศตีนำ จาวรฺหณมฺ |

ยตฺร ภิกฺษโว ทศ ปฺรติวสนฺติ | อรฺหติ ตตฺร สำฆะ สรฺวกรฺมาณิ กรฺตุมฺ | สฺถาปยิตฺวา วึศตีนามาวรฺหณมฺ |

ยตฺร วึศติรฺภิกฺษวะ ปฺรติวสนฺติ อุตฺตเร จ | อรฺหติ ตตฺร สำโฆ ธรฺเมณ สรฺวกรฺมาณิ กรฺตุมฺ |

อุทฺทานมฺ |

จตุรฺวรฺคกรณียำ ปุทฺคล อูนกะ กฤตะ |
น ปาริวาสิกจตุรฺเณน กรฺม จตุษฺฏยำ สฺมฤตมฺ ‖ 3 ‖

จตุร์วร์คกรณีย์ ภิกฺษวะ กรฺม อูนศฺจตฺวาระ กุรฺวนฺติ| อธรฺมกรฺม จ ตทวินยกรฺม จ | น ตตฺตถา กรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน สาติสาระ| จตุร์วร์คกรณีย์ กรฺม อาคาริกจตุรฺถาะ กุรฺวนฺติ| อธรฺมกรฺม จ ตทวินยกรฺม จ | น จ ตตฺตถา กรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน สาติสาระ| เอวำ ศฺรามเณรกะ ษณฺฒปีฑกะ ภิกฺษุณีทูษโก มาตฤฆาตกะ ปิตฤฆาตกะ อรฺหทฺฆาตกะ สมฺเภทกะ ตถาคตสฺยานฺติเก ทุษฺฏจิตฺตรุธิโรตฺปาทกสฺตีรฺถฺยกสฺตีรฺถิกาวกฺรานฺติกะ สฺเตยาสำวาสิโก นานาสำวาสิโก'สำวาสิกะ ปาริวาสิกจตุรฺถาะ กรฺม กุรฺวนฺติ| อธรฺมกรฺม จ ตทวินยกรฺม จ| (น จ) ตตฺตถา กรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน สาติสาระ|

จตุร์วร์คกรณีย์ กรฺม ปูรฺณศฺจตฺวาโร ธรฺเมณ กุรฺวนฺติ ธรฺมกรฺม จ ตทฺวินยกรฺม จ | เอวำ จ ตตฺกรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน (น) สาติสาระ| จตุร์วร์คกรณีย์ กรฺม นาคริกาจตุรฺโถ น ศฺรามเณรกะ ปูรฺววทฺยาวนฺน ปาริวาสิกจตุรฺถาะ กุรฺวนฺติ| ธรฺมกรฺม จ ตทฺวินยกรฺม จ| เอวำ จ ตตฺกรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน (น) สาติสาระ|

ปัจวร์คกรณีย์ กรฺม อูนาะ ปัจ กุรฺวนฺติ| อธรฺมกรฺม จ ตทวินยกรฺม จ| น ตถา กรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน สาติสาระ| ปัจวร์คกรณีย์ กรฺม อาคาริกปัจมะ ปูรฺววทฺยาวตฺ ปาริวาสิกปัจมาะ กุรฺวนฺติ| อธรฺมกรฺม จ ตทวินยกรฺม จ| น จ ตตฺตถา กรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน สาติสาระ |

ปัจวร์คกรณีย์ กรฺม ปูรฺณาะ ปัจวรฺเคณ กุรฺวนฺติ | ธรฺมกรฺม จ ตทฺวินยกรฺม จ| เอวำ ตตฺกรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน (น) สาติสาระ | ปญฺจวร์คกรณีย์ กรฺม นาคาริกปญฺจมา จ ศฺราม เณรกาะ ปูรฺววทฺยาวนฺน ปาริวาสิกปญฺจมา ธรฺเมณ กุรฺวนฺติ| ธรฺม กรฺม จ ตทฺวินยกรฺม | เอวำ จ ตตฺกรณีมฺ| สมฺศฺจ เตน (น) สาติสาระ|

ทศวรฺคกรณีย์ กรฺม อูนา ทศวรฺเคณ กุรฺวนฺติ| อธรฺมกรฺม จ ทศวินยกรฺม จ| น จ ตตฺตถา กรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน สาติสาระ| ทศวรฺคกรณีย์ กรฺม อาคาริกทศมาะ ปูรฺววทฺยาวตฺ ปาริวาสิกทศมา กุรฺวนฺติ| อธรฺมกรฺม จ ทศวินยกรฺม จ| น จ ตตฺตถา กรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน สาติสาระ|

ทศวรฺคกรณีย์ กรฺม ปูรฺณา ทศวรฺเคณ กุรฺวนฺติ | ธรฺมกรฺม จ ตทฺวินยกรฺม จ| เอวำ จ ตตฺกรฺม กรณียมฺ | สมฺศฺจ เตน (น) สาติสาระ| ทศวรฺคกรณีย์ กรฺม นาคาริกทศมาะ ปูรฺววทฺยาวนฺน ปาริวาสิกทศมา ธรฺเมณ กุรฺวนฺติ| ธรฺมกรฺม จ ตทฺวินยกรฺม จ| เอวำ จ กรณียมฺ| สมฺศฺจ เตน (น) สาติสาระ|

วึศติวรฺคกรณีย์ กรฺม อูนา วึศติวรฺเคณ กุรฺวนฺติ| อธรฺมกรฺม จ ตทวินยกรฺม จ | สมฺศฺจ เตน สาติสาระ| วึศติวรฺคกรณีย์ กรฺม อาคาริกวึศติมาะ ศฺรามเณรกาะ ปูรฺววตฺปาริวาสิกวึศติมาะ กุรฺวนฺติ | อธรฺมกรฺม จ ตทวินยกรฺม จ| น จ ตตฺตถา การณียมฺ| สมฺศฺจ เตน สาติสาระ|

วีศติวรฺคกรณียํ กรฺม ปูรฺณา วีศติธรฺเมณ กุรฺวนฺติ | ธรฺมกรฺม จ ตทฺวินยกรฺม จ | เอวํ จ ตตฺกรณียมฺ | สมฺศฺจ เตน (น) สาติสาระ | วีศติวรฺคกรณียํ กรฺม นาคริกวีศติมา น ศฺรามเณรกาะ ปูรฺววทฺยาวนฺน ปาริวาสิกวีศติมา ธรฺเมณ กุรฺวนฺติ | ธรฺมกรฺม ตทฺวินยกรฺม จ | เอวํ จ ตตฺกรณียมฺ | สมฺศฺจ เตน (น) สาติสาระ |

อุทฺทานมฺ |

ธรฺมาธรฺเมณ ยตฺกรฺม ยจฺจ ษฺณปฺติตยา กฤตมฺ |
สมฺมุขํ จ ปฺรติษฺณา จ จกฺรเปยาล สกลาตฺ ‖ 4 ‖

อธรฺมกรฺม | ธรฺมกรฺม | อธรฺม (กรฺม) กตมตฺ | อปฺราปฺเต อุตฺสารเณ อปฺราปฺตมุตฺสารยนฺติ | ยถาตฺโยตฺสารฺยมาณสฺยานุศฺราวณํ ภวติ | น ตโถตฺสารยนฺติ | อธรฺมกรฺม | ธรฺมกรฺม กตมตฺ | ปฺราปฺเต อุตฺสารเณ ปฺราปฺตมุตฺสารยนฺติ | ยถาสฺโยตฺสารฺยมาณสฺยานุศฺราวณํ ภวติ | ตโถตฺสารยนฺติ | ธรฺมกรฺม | อปฺราปฺเต โอสารเณ อปฺราปฺตโมสารยนฺติ | ยถาสฺย โอสารฺยมาณาสฺยานุศฺราวณํ ภวติ | น ตถา โอสารยนฺติ | อธรฺมกรฺม | ปฺราปฺเต โอสารเณ ปฺราปฺตโมสารยนฺติ | ยถาสฺย โอสารฺยมาณาสฺยานุศฺราวณํ ภวติ | ตโถสารยนฺติ | ธรฺมกรฺม | ษฺณปฺติกรฺม ษฺณปฺติมกฤตฺวา กุรฺวนฺติ | อธรฺมกรฺม | ษฺณปฺติกรฺม ษฺณปฺตึ กฤตฺวา กุรฺวนฺติ | ธรฺมกรฺม ษฺณปฺติทฺวิตียํ กรฺม | ษฺณปฺติกฤตฺวา เอกํ วารมนุศฺราวยนฺติ | อธรฺมกรฺม | ษฺณปฺติทฺวิตียํ กรฺม | ษฺณปฺตึ กฤตฺวา เอกํ วารมนุศฺราวยนฺติ | ธรฺมกรฺม | ษฺณปฺติจตุรฺถกรฺม | ษฺณปฺติมกฤตฺวา ตฺรีนฺ วารานนุศฺราวยนฺติ | อธรฺมกรฺม | ษฺณปฺติจตุรฺถกรฺม | ษฺณปฺตึ กฤตฺวา ตฺรีนฺ วารานนุศฺราวยนฺติ | ธรฺมกรฺม | อนฺเยน กรฺมณา ษฺณปฺตึ กฤตฺวา นิษฺฐาปยนฺติ | อธรฺมกรฺม | เตไนว กรฺมณา ษฺณปฺตึ กฤตฺวา นิษฺจาปยนฺติ | ธรฺมกรฺม | สมฺมุขกรณียํ กรฺมาสมฺมุขีภูตสฺย กุรฺวนฺติ | อธรฺมกรฺม | สมฺมุขกรณียํ กรฺม สมฺมุขีภูตสฺย กุรฺวนฺติ | ธรฺมกรฺม | (ปฺรติษฺณากรณียํ กรฺม อปฺรติษฺณยา กุรฺวนฺติ | อธรฺมกรฺม |) ปฺรติษฺณากรณียํ กรฺม ปฺรติษฺณยา กุรฺวนฺติ | ธรฺมกรฺม | สมฺมุขวินยารฺหาย สมฤติวินยํ ททาติ | อธรฺมกรฺม | อมูฒวินยํ ตตฺสฺวภาไวษียํ ยทฺภูไยษียํ ปฺรติษฺณาการกํ ตฤณปฺรสฺตารกํ ตรฺชนียํ นิครฺหณียํ ปฏิสำหรณียมทรฺศนีโยตฺกฺเษปณยมปฺรติกรฺมารฺหโยตฺเกฺษปณียมปฺรตินิสฤษฺเฏ ปาปเก ทฤษฺฏิคเต อุตฺเกฺษปณียํ กรฺม | ปริวาสํ มูลปริวาสํ มูลาปกรฺษปริวาสํ มานาปฺยํ มูลมานาปฺยํ มูลาปกรฺษมานาปฺยมาวรฺหนฺติ | อธรฺมกรฺม | สมฺมุข-วินยารฺหาย ตุ สมฺมุขวินยเมว ททาติ | น สมฤติวินยํ น ยาวทาวรฺหนฺติ | ธรฺมกรฺม | สมฤติวินยารฺหาย สมูฒวินยํ ททาติ | อธรฺมกรฺม | เอวํ ยทฺภูไยษียํ ปูรฺววทฺยาวทาวรฺหนฺติ สมฺมุขวินยํ ททาติ | อธรฺมกรฺม | สมฤติวินยารฺหาย ตุ สฺมฤติวินยเมว ททาติ น ตตฺสฺวภาไวษียํ น ยาวตฺสมฺมุขวินยมฺ | ธรฺมกรฺม | อมูฒวินยารฺหาย ตตสฺวภาไวษียํ ททาติ | อธรมกรฺม | เอวํ ยทฺภูไยษียํ ยาวตฺ สมฺมุขวินยํ สฺมฤติวินยํ ททาติ | อธรฺมกรฺม | อมูฒวินยารฺหาย ตฺวมูฒวินยเมว ททาติ ตตฺสฺวภาไวษียํ น ยาวตฺสมฺมุขวินยํ สฺมฤติวินยํ | ธรฺมกรฺม ตตฺสฺวภาไวษียารฺหาย ยทฺภูไยศียํ ททาติ | อธรฺมกรฺม |

ตรฺชนียารฺหาย ปูรฺววทฺยาวตฺ อมูฒวินยํ ททาติ। อธรฺมกรฺม। ตตฺสฺวภาไวษียารฺหาย ตุ ตตฺสฺว ภาไวษียเมว ททาติ น ยทฺภูไยษียํ น ยาวทมูฒวินยมฺ। ธรฺมกรฺม। ยทฺภูไยษียารฺหาย ตรฺชนียํ กรฺม กุรฺวนฺติ।อธรฺมกรฺม। นิครฺหณียารฺหาย ปูรฺววทฺยาวตฺตตฺสฺวภาไวษียํ ททาติ। อธรฺมกรฺม। ยทฺภูไยษี ยารฺหาย ยทฺภูไยษียเมว ททาติ น ตรฺชนียํ น ยาวตฺตตฺสฺวภาไวษียมฺ। ธรฺมกรฺม। ตรฺชนีย-กรฺมารฺหาย นิครฺหณียํ กรฺม กุรฺวนฺติ ปฺรติสฺหรณียํ ปูรฺววทฺยาวทฺยทฺภูไยษียํ ททาติ। อธรฺมกรฺม। ตรฺชนียกรฺมารฺหาย ตุ ตรฺชนียเมว กรฺม กุรฺวนฺติ น ปริศิษฺฏานีติ। อนยา วรฺตนฺยา จกฺรเปยาละ ปูรฺววทฺยาวทฺธรฺมกรฺม। นิครฺหณียารฺหาย ปฺรติสฺหรณียํ กรฺม กุรฺวนฺติ। อธรฺมกรฺม। ปูรฺววตฺ। นิครฺหณียกรฺมารฺหาย ตุ นิครฺหณียกรฺไมว กุรฺวนฺติ। ธรฺมกรฺม। ปูรฺววตฺ। ปฺรวาสนียกรฺมารฺหาย ปฺรติสฺหรณียํ กรฺม กุรฺวนฺติ। อธรฺมกรฺม ปูรววตฺ। ปฺรวาสนียกรฺมารฺหาย ตุ ปฺรวาสนียเมว กรฺม กุรฺวนฺติ।ธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। ปฺรติสฺหรณียกรฺมารฺหายาทรฺศนีโยตฺเกฺษปณียํ กรฺม กุรฺวนฺติ। อธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। ปฺรติสฺหรณียกรฺมารฺหาย ตุ ปฺรติสฺหรณียเมว กรฺม กุรฺวนฺติ। ธรฺมกรฺม ปูรววตฺ। อทรฺศนีโยตฺเกฺษปณียกรฺมารฺหายาปฺรติกรฺมารฺหาโยตฺเกฺษปณียํ กรฺม กุรฺวนฺติ।อธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। อทรฺศนีโยตฺเกฺษปณียกรฺมารฺหาย ตฺวทรฺศนีโยตฺเกฺษปณียเมว กรฺม กุรฺวนฺติ।ธรฺมกรฺม ปูรววตฺ। อปฺรติกฺรมารฺหาโยตฺเกฺษปณียกรฺมารฺหาย ปริวาสं ททาติ। อธรฺมกรฺม ปูรววตฺ। อปฺรตินิสฤษฺเฏ ปาปเก ทฤษฺฏิคเต อุตฺกฺเษปณียํ กรฺม กุรฺวนฺติ। อธรฺมกรฺม ปูรววตฺ। อปฺรติ-กรฺมารฺหาโยตฺเกฺษปณียกรฺมารฺหาย ตฺวปฺรติ กรฺมารฺหาโยตฺเกฺษปณียเมว กรฺม กุรฺวนฺติ। ธรฺมกฺรม ปูรววตฺ| อปฺรตินิสฤษฺเฏ ปาปเก ทฤษฺฏิคเต อุตฺกฺษปณียกรฺมารฺหาย ปริวาสं ททาติ। อธรฺมกรฺม ปูรววตฺ।อปฺรตินิสฤษฺเฏ ปาปเก ทฤษฺฏิคเต อุตฺเกฺษปณียกรฺมารฺหาย ตฺวปฺรตินิสฤษฺเฏ ปาปเก ทฤษฺฏิคเต อุตฺเกฺษปณียํ กรฺไมว กุรฺวนฺติ।ธรฺมกรฺม ปูรววตฺ।ปริวาสกรฺมารฺหาย มูลปริวาสं ททาติ। อธรฺมกรฺม ปูรววตฺ। ปริวาสกรฺมารฺหาย ตฺวปริวาสเมว ตุ ททาติ। อธรฺมากรฺม ปูรววตฺ। มูล-ปริวาสารฺหาย มูลาปกรฺษปริวาสं ททาติ।อธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ।มูลปริวาสารฺหาย ตุ มูลปริวาสเมว ททาติ। ธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। อปรฺยุษิตปริวาสาย มานาปฺยं ททาติ। อธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ।อปรฺยุษิต-ปริวาสาย มานาปฺยं ททาติ। อธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। ปรฺยุษิตปริวาสาย ตุ มานาปฺยं ททาติ। ธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। อจริตมานาปฺยมาวรฺหนฺติ। อธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। จริตมานาปฺยมาวรฺหนฺติ। ธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। อาวรฺหณารฺหาย สมฺมุขวินยं ททาติ।ปูรฺววทฺยาวนฺมานาปฺยं ททาติ। อธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। อาวรฺหณารฺหาย ตฺวาวรฺหณเมว กุรฺวนฺติ น สมฺมุขวินยं ททาติ น ยาวนฺมานาปฺยมฺ। ธรฺมกรฺม ปูรฺววตฺ। เอวเมว นวเกน จกฺรเปยาลं วิสฺตเรณ โพทฺธวฺยมฺ।

อุทฺทานมฺ।

ว्यคฺราะ สมคฺรา โรหนฺติ ธรฺมาธรฺเมณ โวตฺกฺษิเปตฺ ।
โอสารณยา เอตานิ กรฺม วสฺตุสมุทฺทิตมฺ ॥ 5 ॥

วฺยคฺรกรฺม | สมคฺรกรฺม | วฺยคฺรกรฺม กตมตฺ | ยาวนฺโต ภิกฺษวะ สีมาปฺราปฺตาะ กฺริยา ปฺราปฺตาสฺเต สรฺเว สมวหิตาะ สํมุขีภูตาศฺฉนฺทารฺหิภฺยศฺจ จฺฉนฺเทนานีตา ภวนฺติ | สมวหิตาศฺจ ภิกฺษวะ สํมุขีภูตาะ ปฺรติวหนฺติ ปฺรติโกฺรศนฺติ | เยษำ ปฺรติวหตำ ปฺรติโกฺรศตำ ปฺรติโกฺรโศ โรหติ | กรฺมาณิ จ กุรฺวนฺติ | อิทมุจฺยเต วฺยคฺรกรฺม | สมคฺรกรฺม กตมตฺ | ยาวนฺโต ภิกฺษวะ สีมาปฺราปฺตาะ กฺริยาปฺราปฺตาสฺเต สรฺเว สมวหิตาะ สำมุขีภูตาศฺฉนฺทารฺหิภฺยศฺจ จฺฉนฺเทนานีตา ภวนฺติ | สมวหิตาศฺจ ภิกฺษวะ สำมุขีภูตา น ปฺรติวหนฺติ น ปฺรติโกฺรศนฺติ | เยษำ ปฺรติวหตำ ปฺรติกฺโรศตำ ปฺรติโกฺรโศ โรหติ | กรฺมาณิ จ กุรฺวนฺติ | อิทมุจฺยเต สมคฺรกรฺม |

อายุษฺมานฺทาลี พุทฺธำ ภควนฺตำ ปฤจฺฉติ | กตีนำ ภทนฺต ปฺรติโกฺรโศ น โรหติ | ทศานามฺทาลินฺ | อลชฺชินะ สานฺตรสฺย พาลสฺย มูฒสฺยาวฺยกฺตสฺยากุศลสฺย พหิะสีมายำ สฺถิตสฺย อีรฺยาปเย จฺยุตสฺย วาจา อสำวฤตสฺย | กตีนำ ภทนฺต ปฺรติโกฺรโศ โรหติ | จตุรฺณามฺทาลินฺ | ปฺรกฤติสฺถิตสฺย อนฺตะสีมายำ สฺถิตสฺย อีรฺยาปถาทจฺยุตสฺย วา วาจา สัยตสฺเยติ | อายุษฺมานฺทาลี พุทฺธำ ภควนฺตำ ปฤจฺฉติ | กติ ภทนฺต อุตฺเกษปณียกรฺมาณิ | จตฺวารฺยุทาลินฺ | อธรฺเมโณตฺกฺษิปนฺติ วฺยคฺรา อธรฺเมณ สมคฺราะ | ธรฺเมณ วฺยคฺราะ | (ธรฺเมณ สมคฺราะ |) ตตฺไรกมุตฺเกษปณกรฺม | ยทิทำ ธรฺเมโณตฺกฺษิปนฺติ สมคฺราะ | กติ ภทนฺต โอสารณกรฺมาณิ | จตฺวารฺยุทาลินฺ | อธรฺเมโณสารยนฺติ วฺยคฺราะ | อธรฺเมณ สมคฺราะ | ธรฺเมณ วฺยคฺราะ | ธรฺเมณ สมคฺราะ | ตตฺไรกโมสารณกรฺม | ยทิทำ ธรฺเมณ กุรฺวนฺติ สมคฺราะ |

|| กรฺมวสฺตุ สมาปฺตมฺ ||

ภาคผนวก ข
จีวรวัสตุและกรรมวัสตุแปลเป็นภาษาไทย

จีวรวัสตุ

อุทานว่าด้วยเรื่องบิณฑบาตในจีวรวัสตุ

หมอชีวก 1 ผ้าป่าน 1 และเรื่องยาว 10 เรื่อง พระขาด พรรษา 1 ควรต้องทราบ | การสิ้นชีวิต, พระอุปนันทะ, โรค เป็นเรื่องสุดท้าย |

อุทานว่าด้วยเรื่องบิณฑบาต (สารบาญเนื้อหาสรุปเกี่ยวกับบิณฑบาต)[1]

หมอชีวก, พระผู้ขาด พรรษา หรือผ้าขาด ? ผ้าอาบน้ำฝน (วัสสิกสาฏก) 3 ผืน, ผ้าหรือเสื่อปูรองนั่ง, ผ้าไหมสำหรับพระสุคต พันแผล (ปิดหนอง), ผ้าขนสัตว์, ผ้าป่าน และผ้าแปรรูปจากเปลือกไม้

อุทาน (สารบัญรอง)

1 อำมาตย์ชื่อขัณฑ์ 2 อำมาตย์ชื่อโคปะ 3 อำมาตย์ชื่อสิงห์ 4 การไปที่เมืองไพศาลี 5 นางเจลา 6 ความโกรธของฤาษี 7 นางอัมรปาลี พร้อมทั้งอภัยราชกุมาร (8)

9 เศรษฐีและภรรยา 10 การกำเนิดหมอชีวก 11 ศาสตร์ (วิชา) แพทย์ 12 เมืองตักษศิลา 13 เมืองภัทรังกร[2] **14 เมืองอุทุมพร (หรือต้นมะเดื่อ) 15 การสร้างรอยไถ (การไถนา) 16 แม่น้ำโรหิตกะ 17 ราชอุทยาน 18 เมืองมถุรา |**

ในแคว้นวิเทหะ[3] พระเจ้าวิเทหะทรงครองราชอาณาจักรที่อุดมสมบูรณ์ กว้างขวาง อยู่เย็นเป็นสุข อาหารบริบูรณ์และมีพสกนิกรมากมายหลายหลาก | พระองค์ทรงมีอำมาตย์จำนวน 500 คน โดยมีประมุขฝ่ายอำมาตย์ ชื่อ ขัณฑะ | ขัณฑอัครอำมาตย์เองก็รับราชการตามทำนองคลองธรรม และพิจารณาตัดสินอรรถคดีอย่างยุติธรรม ดังนั้น ประชาชนทั้งมวลที่ขัณฑอัครอำมาตย์เป็นผู้นำจึงอยู่เย็นเป็นสุข | ขัณฑอัครอำมาตย์ได้แต่งงานกับภรรยาที่มาจากตระกูลที่เหมาะสมกัน | ท่านอำมาตย์ได้สนุกเพลิดเพลินรื่นรมย์กับภรรยานั้น | ท่านได้สนุกเพลิดเพลินรื่นรมย์อยู่ก็ได้บุตรชาย

---

[1] คำว่า "**อุทฺทาน**" ตามความหมายภาษาบาลี หมายถึง "**คาถาสรุป**" ในพระไตรปิฎก ตอนท้ายของพระสูตร อังคุตตรนิกาย มีเนื้อหาโดยสรุปที่รวม ๆ เรียกว่า "**อุทาน**" (ดู Pali Dictionary of Pali Text Society p.135)

[2] ปัจจุบันอยู่ในเขตเมือง วิทรภะ (Vidarbha) (ดู M.Monier Williams, **Sanskrit English Dictionary**. Delhi : Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 2002)

[3] แคว้นวิเทหะในอดีตมีเมืองหลวงชื่อ มิถิลา ปัจจุบันคือ เมืองติรฮุต (Tirhut) ประเทศอินเดีย

คนหนึ่ง | เหมือนที่กล่าวไว้แล้ว เมื่อผ่านไป 3 สัปดาห์ 21 วันได้มีการตั้งชื่อบุตรชายนั้นว่า โคปะ | ต่อมาอีก ท่านอำมาตย์ได้สนุกเพลิดเพลินรื่นรมย์อยู่ก็ได้บุตรชายเพิ่มอีกคนหนึ่ง | โดยทำนองเดียวกัน ได้มีการตั้งชื่อบุตรชายคนที่สองว่า สิงหะ | ทั้งโคปะและสิงหะก็เจริญวัยขึ้นโดยลำดับ | ขัณฑ์อัครอำมาตย์ยังคงกล้าหาญ แกร่งกล้าเหมือนเดิม เป็นผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ถึง 5 ตำแหน่ง ซึ่งทำให้ได้เป็นอัครอำมาตย์ | เมื่อมีการทำบุตรพลี (การฉลองที่ได้บุตร) ท่านขัณฑอัครอำมาตย์ได้ดูโดดเด่นเกินเหล่าอำมาตย์ทั้งมวล อย่างเห็นได้ชัด | ดังนั้น เหล่าอำมาตย์ผู้สูญเสียอำนาจ จึงได้หารือกันแล้วต่างก็โกรธแค้นจึงพากันเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน | ครั้นเมื่อได้โอกาสเหมาะจึงเข้าเฝ้าแล้วกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินว่า | ข้าแต่องค์สมมติเทพ ใครเป็นพระเจ้าแผ่นดิน | พระเจ้าแผ่นดินจึงตรัสตอบว่า พวกท่านไม่พอใจอะไรหรือ ก็เรานี่แหละคือพระเจ้าแผ่นดิน จะใครอื่นที่ไหนเล่า | เหล่าอำมาตย์จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ขัณฑอำมาตย์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน หาใช่พระองค์ไม่ | ถ้าเขาต้องการแล้ว ก็จะปลดพระองค์เสียจากราชสมบัติ ตนเองก็จะจารแผ่นทองแดงตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองราชย์ไอศวรรยาธิปัตย์ | พระเจ้าแผ่นดินทรงเข้าใจว่า | เหล่าอำมาตย์ทั้งมวลนี้ ถูกขัณฑอัครอำมาตย์ข่มจึงได้หาเรื่องกับเขา | ต่อมา คราวหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินทรงประทับยืนโดยมีกลุ่มอำมาตย์เฝ้าแวดล้อมอยู่ | ขัณฑอัครอำมาตย์ แวดล้อมด้วยโจทก์และจำเลย (ผู้ถูกกล่าวหา) จำนวนนับแสน ได้เข้าไปยังราชสกุล | ราชสกุลนั้นก็ปรากฏว่าเต็มไปด้วยผู้คน | แต่เมื่อขัณฑอัครอำมาตย์ได้ปฏิบัติราชการแล้วกลับออกมา ราชสกุลก็กลับว่างเปล่า | พระเจ้าแผ่นดินจึงตรัส(ถาม)ว่า | ท่านทั้งหลาย ประชาชนทั้งมวลนี้ กลับออกไปแล้ว (หรือ) ? เหล่าอำมาตย์ก็ได้โอกาส | พวกเขาจึงพากันกราบทูลว่า พระองค์สมมติเทพได้ทรงประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว ดังที่พวกข้าพระองค์ได้กราบทูลให้ทรงทราบ | ถ้าขัณฑอำมาตย์ต้องการแล้ว ก็จะปลดพระองค์เสียจากราชสมบัติ แล้วก็จะจารแผ่นทองแดงตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองราชย์ไอศวรรยาธิปัตย์ | ธรรมดาว่า เหล่าพระเจ้าแผ่นดินมักจะหวาดระแวงเหมือนกา | พระเจ้าแผ่นดินนั้น ทรงเข้าใจว่า | คงจะเป็นจริงดังที่เหล่าอำมาตย์กราบทูลเป็นแน่ | พระองค์จึงทรงคอยหาโอกาส (ความผิดพลาด) ของขัณฑอำมาตย์อยู่ | ธรรมดาว่า สัตว์โลกต่างมีทั้งคนที่เป็นมิตร เป็นศัตรูและเป็นคนกลาง ๆ | คราวหนึ่งคนกลุ่มหนึ่ง ได้บอกให้ขัณฑอำมาตย์ได้ทราบว่า | พระเจ้าแผ่นดินทรงคอยจ้องหาข้อผิดพลาดของท่านอยู่นะ | ท่านจงหาทางที่เหมาะสมเถิด | ขัณฑอำมาตย์จึงเกิดความสงสัยขึ้น | เขาจึงได้หาทางจะย้ายที่อยู่ | (จึงถามว่า) ฉันจะไปไหนดี ? | ถ้าฉันย้ายไปเมืองศราวัสดี ณ เมืองศราวัสดีที่ขึ้นอยู่กับพระเจ้าแผ่นดิน (เป็นราชาธิปไตย) คงจะมีความทุกข์เจ็บปวดเหมือนที่นี่เช่นเดียวกัน และเมืองพาราณสี เมืองราชคฤห์ รวมถึงเมืองจัมปาก็เหมือนกัน คงจะมีความเจ็บปวดเหมือนกันเพราะขึ้นอยู่กับคนเพียงคนเดียว | แต่เมืองไพศาลีขึ้นอยู่กับหมู่คณะ (เป็นคณาธิปไตย) | เรื่องใดคน 10 คนเห็นด้วย แต่เรื่องนั้น

อาจมีคน 20 คนไม่เห็นด้วยก็ได้ | คิดรอบด้านแล้ว ฉันจะย้ายไปเมืองไพศาลี | ขัณฑอำมาตย์จึงได้ส่งทูตแจ้งแก่เหล่าเจ้าลิจฉวีชาวเมืองไพศาลีว่า | หม่อมฉันขอไปเป็นพสกนิกรอยู่ใต้อ้อมพระพาหาของพระองค์ผู้สูงศักดิ์ทั้งหลาย | เหล่าเจ้าลิจฉวีก็เกิดความเห็นใจจึงได้ส่งสาส์นตอบไปว่า | เมืองนี้คือไพศาลี ยินดีต้อนรับ ท่านจงมาเถิด | จากนั้น ขัณฑอัครอำมาตย์จึงได้เรียกเหล่าญาติ (ให้ไปอยู่ด้วยกัน) ว่า | ท่านทั้งหลาย ฉันกำลังจะย้ายไปเมืองไพศาลี พวกท่านคนใดชอบที่จะอยู่ ณ ที่เมืองนี้ก็จงอยู่เถิด แต่หากใครไม่พอใจอยู่ที่นี่ ก็จงเตรียมตัวเถิด พวกเราจะเดินทางกัน | พวกคนเลี้ยงโคกับพวกคนเลี้ยงสัตว์ก็ได้รับการบอกกล่าว ว่า | พวกท่านเป็นคนเลี้ยงโคและควาย ขอจงพาพวกมันไปทางเมืองไพศาลีเถิด | พวกคนรับจ้างรายวัน (เปารุเษย) ก็ได้รับการแจ้งข่าวว่า พวกท่านจงมัดเตรียมของ เราจะพากันไปเมืองไพศาลี | แล้วขัณฑอำมาตย์ได้ส่งประชาชนนำหน้าไปก่อนอย่างนี้แล้วจึงไปเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน หมอบแทบพระบาททั้งสองแล้วทูลว่า | ข้าแต่องค์สมมติเทพ มีงานบางอย่างที่ต้องทำ ข้าพระองค์จะไปอุทยาน (อุทยาน – อีกความหมายหนึ่ง คือ การเดินทางออกไป) ขอพระองค์โปรดได้รับการดูแล (ขอพระองค์จงทรงพระเจริญ - โปรดอนุญาต) | พระเจ้าแผ่นดินตรัสว่า ตามสบาย ไปเถิด | ฝ่ายขัณฑอำมาตย์ก็ได้ให้ตกแต่งอุทยานให้สวยงาม ได้จัดวางสิ่งของสำคัญไว้ในกลุ่มคาราวานเกวียน ด้านบนปิดด้วยของกินของใช้ เตรียมพร้อมจะออกเดินทาง | เหล่าอำมาตย์ได้ทราบข่าว | ว่า ขัณฑอำมาตย์กำลังจะหนีไป | พวกเขาจึงรีบพากันไปเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินแล้วกราบทูลว่า | ขัณฑอำมาตย์กำลังจะหนี พระเจ้าข้า | พระเจ้าแผ่นดินรับสั่งว่า | พวกท่านจงพากันไป และจงพาเขากลับมา | เหล่าอำมาตย์จึงพากันยกกองทัพจตุรงคเสนาออกไปแล้วกล่าว (กะขัณฑอำมาตย์) ว่า | แนะขัณฑะ พระราชามีบรมราชโองการว่า ขอพวกท่านจงให้ขัณฑอำมาตย์กลับมาให้ได้ | ขัณฑอำมาตย์ กล่าวว่า | ท่านทั้งหลาย นี้เป็นความสบายใจอย่างยาวนาน สำหรับพวกท่านมิใช่หรือ ? | ความสบายใจว่า โอ หนอ ขอขัณฑอำมาตย์จงตายหรือหนีไป นี้นั้น ของพวกท่านได้บริบูรณ์ดังประสงค์ โดยไม่ยากเย็น | ขอพวกท่านจงไปเถิด (ฝูงชน) นี้กำลังจะหนีไป ฯ เหล่าอำมาตย์ เพื่อจะรักษาความรู้สึกของพระเจ้าแผ่นดิน จึงได้ทำมัดหญ้า (?) แล้วกลับไปกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินว่า | ข้าแต่พระองค์ ขัณฑอัครอำมาตย์ ได้หนีไปแล้ว พระเจ้าข้า | พระเจ้าแผ่นดินตรัสว่า ไม่ดีงามเลย แล้วก็ทรงนิ่ง | ฝ่ายขัณฑอำมาตย์ ก็ได้ไปถึงเมืองไพศาลี อย่างสะดวกตั้งแต่ต้นจนจบ |

ก็ในสมัยนั้น ชาวเมืองไพศาลี ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็น 3 กลุ่มใหญ่ | กลุ่มแรก คือ กลุ่มบ้านที่มีดาดฟ้า (เรือนยอด) พร้อมยอดล้วนประดับทองคำ มีจำนวนถึง 7 พันหลัง กลุ่มระดับกลาง คือ กลุ่มบ้านที่มีดาดฟ้า พร้อมยอดล้วนประดับด้วยเครื่องประดับ มีจำนวนถึงหมื่นสี่พันหลัง กลุ่มระดับล่าง คือ บ้านที่มีดาดฟ้า พร้อมยอดล้วนประดับด้วยหลังคาทองแดง มีจำนวนถึง สองหมื่นหนึ่งพันหลัง ผู้คนทั้งหลาย ต่างอาศัยอยู่ในกลุ่มบ้านนั้นตามความเหมาะสม | (มี 3 พวก) คือ

พวกคนชั้นสูง พวกคนระดับกลาง พวกชนชั้นล่าง | ในเมืองไพศาลี ประชาคม (กลุ่มชนเป็นคณะ) ได้ตั้งกฎกติกาเป็นข้อตกลงไว้ว่า | หญิงสาวผู้เกิดในกลุ่มแรกต้องแต่งงานในกลุ่มแรกด้วยกันเท่านั้น ต้องไม่แต่งงานกับกลุ่มระดับกลางและระดับล่าง หญิงสาวผู้เกิดในกลุ่มระดับกลางต้องแต่งงานในกลุ่มแรกหรือระดับกลาง ต้องไม่แต่งงานกับระดับล่าง แต่หญิงสาวที่เกิดในกลุ่มระดับล่างแต่งงานได้ทั้งสามกลุ่ม | เพราะจำนวนของผู้หญิงไม่เพียงพอ จึงไม่ควรให้แต่งงานไปที่อื่น | สตรีรัตนะ (หญิงผู้งดงามดุจรัตนะ) ของชาวเมืองไพศาลี ต้องไม่ให้แก่ใครเลย ฯ แต่นางต้องเป็นสมบัติที่ใช้ร่วมกันของประชาคมเท่านั้น | ชาวเมืองไพศาลี คิดว่า ขัณฑอำมาตย์เป็นบุคคลสำคัญ จึงได้มอบบ้านให้ไว้ในประชาคมบ้านกลุ่มแรกแก่ท่าน | ท่านจึงได้เริ่มตั้งรกราก ณ เมืองไพศาลีนั้นเอง ||

ในเวลาที่ประชาคมนัดกันมาประชุม ขัณฑอำมาตย์แม้ได้รับการเชื้อเชิญก็ไม่ได้เข้าประชุม | ชาวเมืองไพศาลีจึงกล่าวกับท่านว่า | นี่ ขัณฑะ ทำไมท่านจึงไม่เข้าร่วมประชุม | ท่านจึงตอบว่า เพราะการเข้าประชุมแท้ ๆ ความผิด(ณ เมืองเดิม คือ วิเทหะ) นี้ของข้าพเจ้าจึงปรากฏ ข้าพเจ้าจึงไม่เข้าร่วมประชุม | ชาวเมืองไพศาลี จึงพากันกล่าวว่า | ขัณฑะ ณ ที่ประชุมแห่งนี้ จะมีความผิดอันใดเล่า | ท่านขัณฑอำมาตย์จึงได้เริ่มเข้าประชุม | แต่ท่านไม่ยอมเสนอความเห็น (ไม่ลงมติ) | พวกชาวเมืองก็พากันพูดว่า | ขัณฑะ ขอท่านจงเสนอความเห็น | ท่านขัณฑอำมาตย์จึงกล่าวว่า | ข้าพเจ้าจะไม่เสนอความเห็น เพราะความเห็นนั่นเอง ความผิด(ณ เมืองเดิม คือ วิเทหะ) ทั้งหลายของข้าพเจ้าจึงปรากฏ | พวกชาวเมืองไพศาลีจึงพากันกล่าวว่า | จงเสนอความเห็นเถิด จะมีความผิดอันใดเล่า | ดังนั้น ขัณฑอำมาตย์จึงเข้าร่วมประชุมในตำบลทั้งยังเสนอความคิดเห็นด้วย | แต่ก่อนมา ชาวเมืองไพศาลี กลุ่มลิจฉวีจะส่งรายงานที่เป็นลายลักษณ์ให้แก่ใครก็ตาม มักจะส่งไปพร้อมกับคำวิจารณ์ที่หยาบคาย(หนัก ไม่ไพเราะ) | แต่เมื่อขัณฑอำมาตย์ได้เริ่มการเสนอความคิดเห็น ก็ได้เขียนรายงานพร้อมกับความเห็นที่อ่อนน้อมไพเราะ | พวกผู้คนที่นำส่งรายงานพร้อมกับความเห็นที่ถ่อมตน ต่างพากันสอบถามต่อ ๆ กันไปว่า | ท่านทั้งหลาย เกิดอะไรขึ้น เพราะเมื่อก่อนประชาคมไพศาลีเขียนรายงานวิจารณ์ที่หยาบ แต่เดี๋ยวนี้กลับเขียนรายงานได้อ่อนน้อมไพเราะ | อีกพวกหนึ่ง กล่าวว่า | ข้อแตกต่างมีอยู่ คือ | มีอัครอำมาตย์ชื่อขัณฑะ ของพระเจ้าวิเทหราช เมื่อเขาย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่เมืองไพศาลีนี้ ประชาคมดำเนินตามแนวคิดของเขา ซึ่งทำให้ผู้คนเขียนรายงานที่อ่อนน้อมไพเราะในบัดนี้ด้วย |

ขัณฑอำมาตย์ ได้สร้างนิเวศน์ที่อยู่ให้แก่บุตรทั้งสอง คือ โคปะ กับ สิงหะด้วย | สิงหะเล่นเพลิดเพลินเริงรมย์อยู่ก็ได้บุตรสาว | สิงหะก็ได้ทำการฉลองการเกิดแก่บุตรสาวอย่างยิ่งใหญ่ ได้ตั้งชื่อให้ว่า จาลา | เด็กหญิงจาลาได้รับการทำนายทายทักโดยหมอดูว่า จักให้กำเนิดบุตร | และบุตรนั้นจักปลงชีวิตบิดาแล้วตนเองก็จะจารแผ่นสุพรรณบัฏขึ้นครองราชย์ | ต่อมาอีก เมื่อสิงหะเล่นเพลิดเพลินเริงรมย์อยู่ก็ได้บุตรสาว อีกคนหนึ่ง | แม้สิงหะก็ได้ทำการฉลองการเกิดแก่บุตรสาวอย่าง

ยิ่งใหญ่ เหมือนเดิม ได้ตั้งชื่อให้ว่า อุปจาลา | เด็กหญิงอุปจาลาได้รับการทำนายทายทักโดยหมอดูเช่นกันว่า จักให้กำเนิดบุตรที่เพียบพร้อมไปด้วยลักษณะโดดเด่นงดงาม | โคปะเป็นคนดุร้าย มุทะลุ ได้ทำลายอุทยานมากมายของชาวเมืองไพศาลีกลุ่มเจ้าลิจฉวี | พวกคนดูแลอุทยานพากันบอกโคปะว่า | ชาวเมืองไพศาลีกลุ่มลิจฉวีดุร้าย มุทะลุ ขอท่านอย่าทำลายอุทยานของพวกเขาเลย | โคปะนั้นแม้ถูกห้ามก็ไม่หยุด | พวกคนดูแลสวนจึงได้ฟ้องท่านขัณฑอำมาตย์ให้ทราบ ว่า | บุตรชายของท่านกำลังทำลายอุทยานของพวกชาวเมืองไพศาลีกลุ่มลิจฉวี | ขอท่านจงห้ามเขาด้วยเถิด | ชาวเมืองไพศาลีกลุ่มลิจฉวีดุร้าย มุทะลุ ขอพวกเขาอย่าได้ทำร้ายสิงหะนี้เลย | ขัณฑอำมาตย์ ได้เรียกสิงหะมาแล้วกล่าวว่า | ลูกเอ๋ย ชาวเมืองไพศาลีกลุ่มลิจฉวีดุร้าย มุทะลุ เจ้าอย่าได้ทำให้อุทยานของพวกเขาเสียหายเลย และขอพวกเขาอย่าได้ทำอันตรายแก่เจ้าด้วย | สิงหะ กล่าวว่า | พ่อจ๋า พวกเขามีอุทยานมากมาย แต่พวกเราไม่มีเลย | ขัณฑ์อำมาตย์จึงกล่าวว่า | ลูกเอ๋ย พ่อจะแจ้งให้ประชาคมทราบเพื่อขออุทยาน (แก่เจ้า) | ท่านจึงได้แจ้งแก่ประชาคมว่า บุตรทั้งสองของข้าพเจ้ายังไม่มีอุทยานเลย | สมควรที่จะสร้างปราสาทในอุทยานให้แก่ข้าพเจ้าด้วย | ชาวไพศาลีจึงได้มอบอุทยานร้างให้แก่ลูกทั้งสอง (ของขัณฑะ) | ในอุทยานนั้นมีต้นศาละใหญ่ต้นหนึ่ง | ณ ใต้ต้นไม้นั้น บุตรคนหนึ่งได้ให้สร้างพระพุทธปฏิมาไว้ | บุตรคนที่สองได้ให้สร้างวิหารไว้ | สมดังที่เหล่าพระนิกายสถวิระ (พระเถระทั้งหลาย) อ้างไว้ในพระสุตตันตปิฎกว่า พระพุทธเจ้าองค์ภควันต์ ประทับ ณ ศาลวันของท่านโคปะและสิงหะ ในเมืองไพศาลี | โคปะ ได้ทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมมากมายหลายพันครั้ง | พวกเจ้าลิจฉวีต่างพากันหมดความนับถือ ดูหมิ่น ทะเลาะ (กับเขา) | ต่อมา ขัณฑอำมาตย์จึงได้เรียกโคปะมาตักเตือนว่า ลูกเอ๋ย เจ้าจงไปยังเมืองเชิงเขาโน้นซะเถิด ณ ที่นั้น จงใช้คนทำงานมากมายที่ตนเองรับผิดชอบเถิด | พอเถิด อย่าทำให้มีความโกรธของประชาคมอีกเลย | โคปะนั้นก็ได้ไป ณ ที่นั้น เริ่มต้นใช้คนทำงานมากมายที่ตนเองรับผิดชอบ | ต่อมาอีกช่วงหนึ่ง ในเมืองไพศาลีมีเสนาบดีถึงแก่อสัญกรรม | พวกชาวเมืองทั้งหลายต่างพากันแต่งตั้งขัณฑอำมาตย์ไว้ในตำแหน่งเสนาบดี | แม้ท่านก็ปฏิบัติหน้าที่ตำแหน่งเสนาบดีได้อย่างยุติธรรม ชั่วเวลาหนึ่งก็ถึงแก่อสัญกรรม | ประชาคมชาวเมืองไพศาลีต่างประชุมกันว่า พวกเราจะแต่งตั้งใครเป็นเสนาบดี | ในประชาคมนั้นพวกหนึ่งกล่าวว่า ขัณฑอัครมหาอำมาตย์ได้ปกปักรักษาประชาคมไพศาลีเรา พวกเราจะแต่งตั้งบุตรชายของท่านนั่นแหละ | อีกพวกหนึ่ง กล่าวว่า | โคปะบุตรชายของท่านขัณฑอำมาตย์ เป็นคนดุร้าย มุทะลุ | ถ้าเขาได้รับการแต่งตั้งเป็นเสนาบดี ก็จะทำความแตกแยกแก่ประชาคม เป็นนิตย์ | แต่สิงหะ น้องชายของเขา คบค้าสมาคมได้ง่าย เพราะเป็นคนอ่อนโยน สามารถทำให้ประชาคมพึงพอใจได้ | ถ้าประชาคมพอใจ พวกเราขอแต่งตั้งสิงหะนั้นเป็นเสนาบดี | ทุกคนต่างพอใจ | พวกเขาจึงพากันไปหาสิงหะ (กล่าวว่า) | ท่านสิงหะ ขอท่านจงรับตำแหน่งเสนาบดีด้วยเถิด | เขากล่าว

ว่า | โคปะ พี่ชายคนโตของข้าพเจ้ายังอยู่ ขอพวกท่านจงแต่งตั้งพี่ข้าเป็นเสนาบดีเถิด | พวกชาวเมืองนั้นจึงพากันกล่าวว่า ท่านสิงหะ ตำแหน่งเสนาบดี หาใช่ตำแหน่งประจำวงศ์สกุลของพวกท่านไม่ (หาได้มาตามลำดับเครือญาติ) | ผู้ใดเป็นที่พอใจของประชาคม ผู้นั้นก็จะได้เป็นเสนาบดี | หากท่านไม่ยินดีจะรับ พวกเราก็จะแต่งตั้งผู้อื่นเป็นเสนาบดี | สิงหะนั้นคิดได้ว่า | ถ้าหาก ตำแหน่งเสนาบดีจะตกไปที่อื่นจากเรือนของพวกเรา นี้ไม่เป็นการสมควรเลย | ดังนั้น สิงหะนั้นจึงได้ยอมรับว่า ข้าพเจ้ายินดีรับทุกประการ | พวกชาวเมืองไพศาลีต่างให้เกียรติอย่างยิ่งใหญ่ พากันแต่งตั้งสิงหะในตำแหน่งเสนาบดี | แต่เดิมมา ชาวเมืองไพศาลี ส่งหนังสือเป็นลายลักษณ์ให้แก่ใครก็เขียนแก่ผู้นั้นว่า ประชาคมที่นำโดยขัณฑอำมาตย์ได้มีโองการไว้ | แต่เมื่อสิงหะเสนาบดีรับตำแหน่งแล้ว หนังสือก็ได้รับการเขียนว่า ประชาคมที่นำโดยสิงหะอำมาตย์ได้มีโองการไว้ | ต่อมาอีกช่วงหนึ่ง โคปะก็ปฏิบัติหน้าที่ประจำของตนอยู่ที่เมืองเชิงเขา หนังสือลายลักษณ์ก็ได้ไปถึงเมืองดังกล่าว | โคปะเปิดออกแล้วก็อ่าน | เขาก็กล่าวว่า | ท่านทั้งหลาย แต่เดิม ประชาคมชาวไพศาลีเขียนว่า ประชาคมที่นำโดยขัณฑอำมาตย์ได้มีโองการไว้ แต่บัดนี้กลับเขียนมาว่า ประชาคมที่นำโดยสิงหะอำมาตย์ได้มีโองการไว้| บิดาของพวกเราถึงแก่อสัญกรรมแล้วหรือ | พวกชาวเมืองก็พากันกล่าวว่า ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว | โคปะนั้นโกรธมากจึงไปเมืองไพศาลีแล้วกล่าวว่า | น้องชายเจ้าคิดว่าเหมาะสมแล้วหรือ ในเมื่อข้าผู้เป็นพี่ชายยังอยู่ เจ้ายังดำรงตำแหน่งเสนาบดี | สิงหะเสนาบดีจึงได้เล่าเรื่องราวตามจริงทั้งหมดให้แก่พี่ชายฟัง | โคปะจึงโกรธชาวเมืองไพศาลีกลุ่มเจ้าลิจฉวีมาก คิดว่า | พวกชาวเมืองไพศาลีไม่ได้ให้เกียรติข้าเลย ข้าจะไปเมืองราชคฤห์ | เขาจึงได้ส่งทูตไปเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร | ว่า ข้าพระองค์ประสงค์จะมาอยู่ใต้เงาพระพาหาของพระองค์ | พระเจ้าพิมพิสารให้ตอบไปว่า ยินดีต้อนรับ ท่านจงมาเถิด | โคปะนั้นจึงได้ไปยังเมืองราชคฤห์ | ต่อมา เขาก็ได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าพิมพิสารให้เป็นอัครอำมาตย์ | ต่อมา อีกช่วงหนึ่ง อัครมเหสีของพระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จทิวงคต | พระองค์ทรงใช้พระหัตถ์ค้ำคาง(พระหนุ) เสียพระทัยใจลอยอยู่ | โคปะอำมาตย์เห็นเข้าจึงได้ทูลถามพระองค์ว่า | พระเจ้าข้า ทำไมพระองค์จึงทรงค้ำคางดูพระทัยลอยอยู่ | พระเจ้าพิมพิสาร ตรัสว่า | อัครมเหสีของเราสวรรคตแล้ว ทำไมเราจะยืนใจลอยอยู่ไม่ได้ | (โคปะอำมาตย์ทูลว่า) พอเถิด พระเจ้าข้า ขอจงทรงสลัดความโศกเสีย | น้องชายของข้าพระองค์มีธิดาอยู่สองคน เพียบพร้อมด้วยความงามและยังเป็นสาวรุ่น ดูเหมาะสมแด่พระองค์แท้ | บรรดาทั้งสองนางนั้น ธิดาคนหนึ่งได้รับการทำนายไว้ว่า จักคลอดบุตรชายที่ฆ่าพ่อ | แต่ธิดาคนที่สอง จะให้กำเนิดบุตรที่เพียบพร้อมด้วยลักษณะโดดเด่นงดงาม | จากนั้น โคปะอำมาตย์จึงได้ส่งสาส์นไปยังสิงหะอำมาตย์ผู้น้อง ว่า | พระอัครมเหสีของพระเจ้าพิมพิสารเสด็จทิวงคตแล้ว ขอเจ้าโปรดส่งนางอุปจาลา ธิดาของเจ้ามาที่นี่ นางจะมาเป็นพระอัครมเหสี | สิงหะผู้น้องได้ส่งหนังสือ

ตอบมาว่า | พวกเราต้องปรึกษาพี่ท่านนั่นแหละเพราะไปอยู่ทั้งไกลทั้งไปทีหลัง | สิ่งใดที่พี่ท่านทำสิ่งที่เป็นผลของสิ่งนั้นปืนอันใช้ได้ | ท่านเองก็ควรทราบเหมือนกันว่า ประชาคมได้ทำข้อตกลงกันไว้ว่า ไม่ควรให้หญิงสาวแต่งงานไปที่อื่น ยกเว้นกับชาวเมืองไพศาลี | แต่ว่าขอพี่ท่านโปรดมาแล้วรออยู่ในอุทยาน น้องเองจะพาลูกสาวอุปจาลาซ่อนไปยังอุทยาน พี่ท่านจะได้รับตัวนางแล้วไปได้ | ต่อมา โคปะ ได้สังเกต(ระวัง)พระเจ้าแผ่นดินแล้วก็ขึ้นรถขับมุ่งไปยังเมืองไพศาลี | ได้มาถึงเมืองไพศาลีโดยลำดับ | ได้ไปแอบอยู่ในอุทยาน | ทราบมาว่า ช่วงนั้น ณ เมืองไพศาลี คนเฝ้าประตูได้ถึงแก่กรรมแล้วไปบังเกิดในหมู่อมนุษย์ | อมนุษย์ตนนั้นได้บอกแก่ชาวเมืองไพศาลีว่า | ฉันได้บังเกิดเป็นอมนุษย์ ขอพวกท่านจงให้สร้างยักษสถานให้แก่ฉัน และขอให้พวกท่านแขวนกระดิ่งไว้ที่คอ (ของรูปปั้นของฉัน) | ถ้าหากข้าศึกปัจจามิตรใครก็ตาม ของชาวเมืองไพศาลีจะเล็ดลอดเข้ามา ฉันจะทำให้กระดิ่งส่งเสียงจนกว่ามันจะถูกจับได้หรือว่าหนีไปเสีย | พวกชาวเมืองจึงพากันสร้างรูปเหมือนยักษ์และแขวนกระดิ่งได้ที่คอรูปปั้นแล้วประดิษฐานไว้ที่ซุ้มประตูพร้อมทำพิธีพลี ถวายพวงมาลัยทั้งประโคมด้วยการขับร้อง บรรเลงและการแสดง | โคปะได้แจ้งข่าวแก่สิงหะอำมาตย์ว่า | พี่รออยู่ที่อุทยาน น้องจงออกมาหาพี่ด้วย | สิงหะอำมาตย์จึงเฝ้าระวังประชาคมชาวไพศาลี กลับบ้านแล้วกล่าวกะนางอุปเจลาว่า | พ่อได้ถวายเจ้าแด่พระเจ้าพิมพิสารแล้ว | จงรีบแต่งตัวเถิด | เจ้าจงไปยังอุทยาน | นางอุปเจลาจึงได้เริ่มแต่งตัว | นางเจลา (พี่สาว) เห็นนางจึงกล่าวว่า เจ้าแต่งตัวทำไม ? | (นางอุปเจลาตอบว่า) ฉันถูกให้ถวายตัวแล้ว | (พี่สาวถามว่า) ให้ใคร | ให้แก่พระเจ้าพิมพิสาร | นางเจลา พี่สาวจึงกล่าวว่า | ฉันเป็นพี่ ทำไมจึงถวายตัวน้องล่ะ | (น้องสาวพูดว่า) ถ้าอย่างนั้น พี่ก็แต่งตัวด้วยกันเถิด | นางเจลาผู้พี่จึงได้แต่งตัวด้วย | แล้วกระดิ่งก็เริ่มส่งเสียง | ประชาคมชาวเมืองไพศาลี แตกตื่นว่า ข้าศึกได้เข้ามายังเมืองไพศาลีของพวกเราแล้ว | สิงหะอำมาตย์ ตกใจ พานางเจลาไปโดยคิดว่าเป็นนาง อุปเจลา รีบพาออกไปอย่างรวดเร็ว | ฝ่ายโคปะก็ตกใจ ให้นางเจลาขึ้นรถ มุ่งหน้าออกจากเมืองแต่ไม่พ้นสายตาชาวเมืองไพศาลี | พวกชาวเมืองจึงเริ่มต่อสู้กับโคปะ | โคปะเองเป็นผู้มีความชำนาญใน 5 ด้านพวกเจ้าลิจฉวีจำนวน 500 คนจึงถูกโคปะแทงเข้าที่จุดตาย | โคปะกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย พวกท่านทั้ง 500 คน ถูกเราแทงจุดตายแล้ว เราปิดสิ่งที่เหลืออยู่(ของพวกท่าน) ด้วยชีวิต(ของพวกท่านเอง) ขอพวกท่านจงกลับไปเสียเถิด | พวกกษัตริย์ลิจฉวีกล่าวว่า บรรดาพวกเราไม่มีใครสักคนที่ถูกฆ่าเลย | (โคปะกล่าวว่า) พวกท่านลองถอดชุดเกราะออกดู | พวกเจ้าลิจฉวีจึงได้ถอดชุดเกราะออก | ทั้ง 500 คน ก็ล้มลงที่พื้น สิ้นชีวิต (ลมปราณ) | ดังนั้น พวกที่เหลือก็พากันคิดว่า นี่มันรากษสในรูปคน ตกใจกลัวแล้วพากันหนีไป | ต่างพากันกลับมายังเมืองไพศาลีแล้วเริ่มปรึกษากันว่า | ท่านทั้งหลาย ความแค้นนี้พวกเราจะสะสางกับเหล่าราชบุตรของพระเจ้าพิมพิสาร | ขอพวกท่านจงให้จดไว้เป็นหนังสือโองการแล้วใส่

ที่เก็บ (ตะกร้า) ไว้แล้วประทับตราด้วยครั่งแดง (ชัน) แล้วให้เก็บไว้ด้วย | พวกเจ้าลิจฉวีต่างพากันทำอย่างนั้นแล้วก็ให้เก็บไว้ | ฝ่ายโคปะก็ได้มาถึงกรุงราชคฤห์ตามลำดับแล้วจึงกล่าวว่า นี่อุปเจลาลงจากรถเถิด | นางเจลาจึงตอบว่า | พ่อจ๋า ฉันไม่ใช่อุปเจลาหรอก | ฉันคือ เจลา | (โคปะกล่าวว่า) ทำไมเจ้าจึงไม่บอกพ่อเล่า | นางเจลาก็นิ่งเงียบไป | ดังนั้น โคปะจึงเป็นทุกข์เสียใจไปเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน | พอพระเจ้าแผ่นดินทอดพระเนตรเห็นก็ตรัสถามว่า | ยินดีต้อนรับ โคปะ | ท่านกลับมาแล้วหรือ | (โคปะกราบทูลว่า) ข้าพระองค์กลับมาแล้ว พระเจ้าข้า | (พระราชาตรัสถามว่า) ท่านได้พานางอุปเจลามาแล้วหรือ ? | ข้าแต่พระองค์ ทั้งได้พามาแล้วทั้งไม่ได้พามา พระเจ้าข้า | ท่านพูดอะไร ? | ข้าพระองค์ได้พานางเจลามาด้วยคิดว่าเป็นนางอุปเจลา พระเจ้าข้า | ท่านจงพานางมา เราจะดูนาง | นางเจลาจึงได้ถูกนำตัวเข้ามาเฝ้า | พระเจ้าพิมพิสารได้ทอดพระเนตรนาง | นางเจลาเพียบพร้อมด้วยรูปสวยและความงดงามแบบสาวรุ่นอย่างเกินประมาณ มีเสน่ห์เย้ายวนเกินกว่าสตรีทั่วไป | เพียงได้ทอดพระเนตรเท่านั้นพระเจ้าพิมพิสารก็หลงเสน่ห์นาง จึงตรัสว่า | ท่านโคปะ พระโอรสที่จะปลงพระชนม์บิดาได้นั้นก็เพราะสาเหตุคือราชสมบัติ | หากว่าเราจะได้พระราชโอรส เราจะทำการจารสุพรรณบัฏ (ตั้งไว้เป็นรัชทายาท) แก่เขาผู้เพิ่งจะเกิดเลย | ดังนั้น พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงอภิเษกนางเจลาด้วยยศศักดิ์และราชทรัพย์เป็นอันมาก | เพราะนางเจลาถูกพามาจากเขตเมืองวิเทหะจึงได้สมญานามว่า พระนางไวเทหิ | พระเจ้าพิมพิสารทรงเล่นเพลิดเพลินเริงรมย์กับพระมเหสีอยู่เสมอ | จนกระทั่งครั้งหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารเสด็จออกประพาสล่าสัตว์ ได้มีฤาษีตนหนึ่งผู้ได้อภิญญา 5 [4] ได้บำเพ็ญเพียรอาศัยอยู่ที่อาศรมบทแห่งหนึ่ง | เมื่อเนื้อทรายตัวหนึ่งสะดุ้งกลัวต่อห่าลูกศร ได้วิ่งออกมาจากอาศรมบทของฤาษีนั้นจึงถูกพระเจ้าพิมพิสารทรงยิงศรเข้าที่จุดตาย | ดังนั้น ฤาษีตนนั้นจึงได้กริ้วโกรธกล่าวว่า | เฮ้ย ราชาชั่ว แม้สัตว์ร้ายยังเลี่ยงอาศรมบทของข้า แต่เจ้ากลับฆ่าเนื้อทรายที่หลบภัยจากลูกศรเข้าไป (ยังอาศรม) | และเมื่อพระเจ้าพิมพิสารถูกฤาษีบริภาษอยู่อย่างนี้ กลุ่มทหารผู้ติดตามก็มาถึงพร้อมทูลถามว่า | ข้าแต่พระองค์ ท่านผู้กำลังถูกบริภาษนี้เป็นใคร พระเจ้าข้า | พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า | เราเอง ท่านทั้งหลาย | (กลุ่มผู้ติดตามทูลถามว่า) ข้าแต่พระองค์ ผู้ที่บริภาษพระเจ้าแผ่นดิน มีโทษเช่นไร พระเจ้าข้า | (พระราชาตรัสว่า)

---

[4] อภิญญาแท้จริงมี 6 คือ 1. อิทธิวิธี รู้จักแสดงฤทธิ์ได้ 2.ทิพพโสต หูทิพย์ 3. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้ทายใจคนอื่นได้ 4. ทิพพจักขุ ตาทิพย์ 5. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติได้ และ 6.อาสวักขยญาณ ญาณทำให้อาสวะกิเลสหมดสิ้นไปได้ ข้อสุดท้ายนี้เป็นโลกุตระ เหนือโลกเป็นคุณสมบัติของผู้หมดกิเลสแล้ว แต่ 5 ข้อต้นจัดเป็นโลกียะ มนุษย์ทั่วไปสามารถบำเพ็ญเพียรแล้วบรรลุได้ แต่ก็เสื่อมลงได้เช่นกัน (ดูใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546, 494)

มีโทษ คือ ประหารชีวิต | ถึงกระนั้น เราก็จะยกโทษให้ ผู้นี้เป็นฤาษี (ถึงกระนั้น ฤาษีนี้เราได้ละทิ้งเสียแล้ว) | พระเจ้าแผ่นดินทรงเริ่มจะประหารฤาษี | ฝ่ายฤาษีเมื่อกำลังถูกประหารก็ได้ตั้งปณิธานผิดไปจากที่หวังว่า | เพราะเราผู้ไม่ได้ทำความผิดใด ๆ เลยกลับมาถูกราชาชั่วนี้ประหาร | ขอเราผู้ถูกปลดปล่อยแล้วจงบังเกิด ณ ที่ซึ่งจะปลงพระชนม์ชีพราชาชั่วนี้ได้ด้วยเถิด | แต่ต่อมาฤาษีคิดได้ว่า | ตามธรรมดา พระราชาทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการปกป้อง คุ้มครองป้องกันอย่างดี | หากว่าเราจะบังเกิด ณ ที่อื่น บางทีเราไม่อาจได้ความมั่นใจแน่นอน | ด้วยปณิธานของเรานี้ทุกด้าน ขอเราจงเกิดในครรภ์ของพระมเหสีของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้เถิด | ฤาษีนั้น ตั้งปณิธานไว้ผิด จึงได้บังเกิดในครรภ์ของนางเจลา | วันที่เขาถือปฏิสนธิฝนเลือดแดงฉานก็ตกทั้งวัน | และนางเจลาก็เกิดอาการแพ้ท้อง ว่า | โอหนอ หม่อมฉันขอเชือด ขอเฉือนเนื้อของแผ่นหลังของพระองค์สมมติเทพแล้วกินเสีย | และเรื่องนี้มีผู้กราบทูลแด่พระเจ้าแผ่นดิน ฯ พระองค์จึงทรงรับสั่งให้โหราจารย์มาตรัสถาม | พวกโหราจารย์กราบทูลว่า | ข้าแต่พระองค์สมมติเทพ นี้เป็นชะตาแน่นอน (อนุภว) ของสัตว์ผู้ถือกำเนิดในพระครรภ์ของพระเทวี | พระเจ้าพิมพิสาร ได้ทรงแสดงอาการกังวลพระทัย | (ตรัสถามว่า) ทำอย่างไรจึงจะแก้อาการแพ้ท้องของพระเทวีได้ | กลุ่มผู้รู้อีกพวกหนึ่ง ได้กราบทูลว่า | ข้าแต่พระองค์สมมติเทพ ขอพระองค์โปรดหุ้มห่อตัวพระวรกายพระองค์ด้วยไม้เสียบที่เต็มไปด้วยเนื้อสดแล้วมอบให้แก่พระเทวีเถิด พระเจ้าข้า | ดังนั้น พระเจ้าพิมพิสาร จึงทรงให้ใช้แท่งไม้เสียบเนื้อสดพันรอบพระวรกายแล้วนำไปให้พระเทวีเจลา | นางจึงได้เสวยเนื้อสดด้วยคิดว่า เนื้อแผ่นหลัง | ดังนั้น อาการแพ้ท้องของพระนางเทวีก็หายไป | แต่ต่อมา พระนางก็เกิดอาการแพ้ท้องอีกว่า | ไฉนหนอ เราจะได้ดื่มพระโลหิตของพระเจ้าองค์สมมติเทพ | พระนางจึงทรงกราบทูลเรื่องนี้แด่พระเจ้าพิมพิสาร | ดังนั้น พระองค์จึงเปิดแผลสดยาว 5 อิงขะ (เลือดไหล 5 แห่ง) ให้พระเทวีได้ดื่มพระโลหิต | ดังนั้น อาการแพ้ท้องเช่นนั้นของพระนางเทวีก็หายไปอีก | ครั้นล่วงไปได้ 9 เดือนเต็ม พระเทวีก็มีพระประสูติการ | พระกุมารน้อย พอประสูติก็มีพระวรกายสง่างาม ชวนมองน่าชื่นชม | ในวันประสูตินั่นเอง ฝนโลหิตได้ตกทั่ว | ฉะนั้น โหราจารย์ที่พระเจ้าพิมพิสารรับสั่งให้เรียกมาตรัสถาม ต่างพากันกราบทูลว่า | ข้าแต่พระองค์สมมติเทพ เมื่อว่าตามตำรา พวกข้าพระองค์เห็นชัดตรงกันว่า พระกุมารนี้ จะทรงปลงพระชนม์พระบิดาแล้วจะให้จารสุพรรณบัฏแล้วจะขึ้นครองราชย์เอง พระเจ้าข้า | พระเจ้าพิมพิสารทรงดำริว่า | กุมารนี้จะต้องใช้ทุกวิธีฆ่าเราเพื่อราชสมบัติอย่างแน่นอน ดังนั้น เราเองนี่แหละจะมอบราชสมบัติให้แก่กุมารน้อยนี้ | แล้วพระกุมารจะฆ่าเราเพื่ออะไรกัน |

อนึ่งในช่วงนั้น เจ้าลิจฉวีชื่อว่า มหานามได้อาศัยอยู่ในเมืองไพศาลี | ในสวนของเขามีป่ามะม่วง | ณ สวนนั้น มีต้นกล้วยเกิดงอกออกมาจากต้นมะม่วงต้นหนึ่ง | คนดูแลสวนได้เห็นเข้า |

ทันใดนั้นเอง ต้นกล้วยก็ผลิดอกออกปลี | คนเฝ้าสวนก็เกิดอัศจรรย์ใจได้บอกให้เจ้ามหานามทราบ | เจ้ามหานามจึงเรียกโหราจารย์มาสอบถาม | พวกโหรก็กล่าวว่า | ข้าแต่ท่านสมมติเทพ ขอพระองค์จงโปรดให้เฝ้าดูแลอย่างดีเถิด | ในวันที่ 7 ต้นกล้วยนี้จักแตกดอกออกผล | จะมีเด็กผู้หญิงออกมาจากตรงกลางปลีกล้วยนั้น | ครั้นได้ฟังแล้ว เจ้ามหานามผู้เป็นคหบดี ก็เกิดอัศจรรย์ใจเหลือประมาณ ได้จัดให้พวกบุรุษเฝ้าดูแลรักษาไว้โดยรอบ ณ อุทยานนั้นแล ได้เริ่มนับวัน(ที่ผ่านไป) | จนกระทั่งวันที่ 7 เจ้ามหานามห้อมล้อมไปด้วยหมู่ญาติสนิทมิตรสหาย พร้อมด้วยสนมกำนัลนางใน เสด็จออกไปด้วยความรุ่มรวยโชคขบวนใหญ่ ณ อุทยานนั้น ที่ได้รับการปรับปรุงไม่ให้มีก้อนหิน ก้อนกรวดใหญ่ น้อย ที่รดพรมด้วยน้ำหอมแก่นจันทน์ ล้อมรอบไปด้วยแท่งธูป กำยานแสนหอม มีผ้าสองชั้น ผ้าพันคอและผ้าธรรมดาห้อยย้อยทั่วไป เกลื่อนไปด้วยดอกไม้โปรยปรายทั่วทั้งสวน อึกทึกด้วยเสียงขับร้อง ประโคมดนตรี เมื่อเจ้ามหานามเล่นเพลิดเพลินเริงรมย์อยู่ ต้นกล้วยก็ผลิออกผล | ก็เกิดมีเด็กหญิงที่แสนน่ารัก น่าเอ็นดู น่าชื่นใจ สมบูรณ์ด้วยความงามของทุกองคาพยพ |

ต่อมา ได้ถูกมอบให้แก่อัครมเหสีของเจ้ามหานาม | พระนางจึงกล่าวว่า | ข้าแต่เทวะ พระองค์ต้องให้ขนานนามของพระธิดาองค์น้อยนี้ด้วย | เจ้ามหานามจึงตรัสว่า | เพราะพระธิดาองค์น้อยนี้พวกเราได้มาจากป่ามะม่วง ดังนั้น ขอนางจงได้ชื่อว่า อัมรปาลีเถิด | ขณะที่ มหานามคฤหบดี ก็จากอุทยานไปยังบ้านของตน เด็กหญิงอามรปาลีก็ได้รับการเลี้ยงดู บำรุงรักษาจนเติบโตเหมือนดัง(กล่าวไว้) ก่อน | ผู้ควรเป็นคู่ครองของนางจำนวนมากมายต่างพากันมาหานาง ทั้งพวกเจ้าศากยะที่อยู่แถบเทือกเขาเกาญจะ (เขานกเป็ดน้ำ) ทั้งเหล่าราชบุตรอื่น ๆ ผู้ประทับยังประเทศต่าง ๆ | เหล่าบุตรของพวกอำมาตย์ | พวกคนมีเงิน | พวกเศรษฐี | พวกพ่อค้ากองคาราวาน | มหานามคฤหบดี คิดว่า | หากเราไม่มอบให้ใคร เราก็จะกลายเป็นศัตรูของผู้นั้นแท้ อนึ่งประชาคมได้ตั้งกฎกติกาไว้ เราจะต้องปรึกษากับประชาคมเสียก่อน | เขาจึงได้ให้ประชาคมชาวเมืองไพศาลีเปิดประชุมกัน | ขอท่านเหล่าพราหมณ์ เหล่าคฤหบดีโปรดฟังมีเด็กหญิงเกิดขึ้นในอุทยานของข้าฯ ข้าฯ ได้ป้อน (ข้าวน้ำ) ชุบเลี้ยง ให้นางจนเติบโต | ข้าฯ จะมอบนางให้เป็นภรรยาของคนที่มีวงศ์ตระกูลเหมาะสมกับข้าฯ ขอประชาคมได้โปรดพิจารณา | พวกชาวเมืองไพศาลี พากันพูดว่า | ท่านคฤหบดี เมื่อก่อน ประชาคมได้ตั้งกฎกติกาไว้ว่า (หากมี) หญิงที่ตกลงกันไม่ได้ (หากเป็น) นางแก้ว (สตรีรัตนะ) ต้องเป็นสาธารณสมบัติของประชาคม | ดังนั้น จงนำนางมาก่อนเถิด | พวกเราจะดูนางว่า เป็นเช่นไร ? | มหานามคฤหบดีจึงได้นำนางมายังท่ามกลางประชาคม | ประชาคมทั้งหมด พอเห็นนางผู้เพียบพร้อมด้วยความงามและอยู่ในวัยกำดัด ต่างพากันตกตะลึง ถมึงตามอง เริ่มเพ่งดูโดยรอบทั้งกล่าวว่า | ท่านคฤหบดี นี่คือสตรีรัตนะ ต้องเป็นสาธารณสมบัติของประชาคม นางหาใช่ของใครคนใดคนหนึ่งไม่ | ดังนั้น ท่านมหานามคฤหบดีได้ทุกข์ใจจึงกลับไปยังเรือนของตน | ท่านนั่งเอามือค้ำคางคิดไปเรื่อยเปื่อยอยู่ | นางอัมรปาลีเห็นเข้าจึงถามว่า | พ่อจ๋า ทำไมท่าน

จึงนั่งใจลอยเล่า | (มหานามตอบว่า) ลูกสาวของพ่อ เจ้าต้องเป็นสาธารณสมบัติของประชาคม เพราะ(พวกเขา)คิดว่า เจ้าเป็นสตรีรัตนะ | ความตั้งใจของพ่อจึงไม่บริบูรณ์ | (นางตอบว่า) พ่อจ๋า ทำไมท่านต้องขึ้นอยู่กับคนอื่นด้วยเล่า | (มหานามตอบว่า) ลูกสาวของพ่อ ในตอนแรกเลย ประชาคมได้ทำกฎกติกากันไว้ว่า สตรีรัตนะ ต้องเป็นสาธารณสมบัติของประชาคม และลูกเองก็เป็นสตรีรัตนะ ดังนั้น ตัวพ่อเองจึงไม่ได้มีสิทธิ์ในลูกเลย | นางอัมรปาลีกล่าวว่า | ตามข้อตกลง ฉันจะเป็นสาธารณสมบัติของประชาคม ถ้าประชาคมให้พรตามคำขอ 5 ข้อแก่ฉัน (ดังนี้ คือ) | (ข้อที่หนึ่ง) ขอประชาคมจงมอบเคหาสน์ในกลุ่มคนกลุ่มแรกให้ฉันหนึ่งหลัง | (ข้อสอง) เมื่อคนหนึ่งเข้าไปในบ้านฉันแล้ว คนที่สองห้ามเข้าไป | (ข้อสาม) ผู้เข้าไป ต้องจ่ายเงิน 500 กหาปณะ | (ข้อสี่) เมื่อมีการตรวจตราบ้าน จะต้องตรวจบ้านของฉันในวันที่ 7 | (ข้อห้า) การออกและการเข้าบ้านของฉันควรบันทึกเท่านั้น ต้องไม่ถูกตรวจสอบ | ท่านมหานามจึงได้แจ้งสารของนางอัมรปาลีแก่ประชาคม | ประชาคมกล่าวว่า ตกลงตามนั้น | ข้อที่นางกล่าวว่า "...*เคหาสน์ในกลุ่มคนกลุ่มแรก*" | มีความหมายว่า "นางผู้เป็นสตรีรัตนะนี้ เหมาะสมจะไปยังเรือนของชนกลุ่มที่หนึ่ง (ชนชั้นสูง) เท่านั้น | ข้อที่นางกล่าวว่า "...*เมื่อชายคนหนึ่งเข้าไปแล้ว ชายคนที่สองต้องไม่เข้าไปอีก*" | ข้อนี้ก็ถูกต้องเหมาะสม | การทะเลาะกันที่ร้ายแรงกว่าการทะเลาะทั้งหลายก็คือ การทะเลาะกันเพราะสตรี | หากว่าเมื่อชายคนหนึ่งเข้าไปแล้ว ชายคนที่สองตามเข้าไปอีก แน่นอนว่าจะต้องเกิดการทำร้ายซึ่งกันและกัน | ข้อที่นางกล่าวว่า "...ผู้ใดจะเข้าไปต้องจ่ายเงินจำนวน 500 กหาปณะก่อนจึงเข้าไปได้" | แม้ข้อนี้ก็ถูกต้องเหมาะสม | ที่แน่นอน คือ เป็นประโยชน์ต่อเสื้อผ้าอาภรณ์เครื่องประดับของนาง | ข้อที่ว่า "...*ในวันที่ 7 จึงควรทำการตรวจตราเรือนของนาง*" นี้ก็ถูกต้องเหมาะสม | ควรทำการตรวจสอบก่อนหรือภายหลังว่า ณ เรือนนี้ เกิดความผิดอะไร | ข้อที่นางขอว่า "...*การออกหรือการเข้าของผู้คนทั้งหลายต้องไม่ถูกตรวจสอบ*" นี้ก็ถูกต้องเหมาะสม | นางเป็นนางโลม หรือหญิงขายบริการ (เวศยา) | ถ้าหาก มีการตรวจสอบการออกและการข้าวของเหล่าบุรุษใครเล่าจะเข้าไปยังบ้านของนาง | ดังนั้น ประชาคมจึงได้ให้พร 5 ข้อที่นางขอ | นางจึงกลายเป็นสาธารณสมบัติของประชาคม | พวกชาวเมืองไพศาลี พวกเจ้าลิจฉวีเริ่มพากันไปยังเคหาสน์ของนางเพื่อใช้บริการนาง | เพราะนางมีเสน่ห์ร้อนแรงเหลือเกิน บรรดาผู้ใช้บริการ บางพวกก็หายกำหนัดเพียงเพราะเห็นนางเท่านั้น | บางพวกก็เพียงเพราะสัมผัส | บางคนก็ทำสิ่งที่บุรุษควรทำ(มีเพศสัมพันธ์)กับนาง | นางคิดว่า | คนพวกนี้ ไม่ใช่สุภาพบุรุษ (ไม่ใช่ชายแท้ ไม่จัดเป็นยอดชาย) | เราจะต้องจัดแจงหาวิธีการจัดการ | นางจึงเรียกเหล่าจิตรกรจากหลากหลายถิ่นมาแล้วกล่าวว่า | ท่านทั้งหลาย พวกท่านเห็นพระราชา หรืออำมาตย์ของพระราชา คนมีเงินหรือเศรษฐี พ่อค้าหรือนายกองคาราวาน ก็จงวาดตามที่เห็นบนฝาผนังเถิด | เหล่าจิตรกรจึงได้วาดแต้มตามที่เห็น | ต่อมา

นางอัมรปาลี ประดับด้วยเครื่องอลังการหลากหลาย มองดูจิตรกรรมและถามว่า | ท่านผู้นี้เป็นใคร ? (พวกจิตรกรตอบว่า) นี้พระเจ้าปัชโชตะ (ปรัทโยตะ) | (นางถามอีกว่า) ผู้นี้ล่ะ เป็นใคร ? | นี้คือ พระเจ้าประเสนทิโกสล (ประเสนชิตโกศล) | ผู้นี้ล่ะ เป็นใคร ? | นี้คือ พระเจ้าอุเทน แห่งแคว้นวัจฉะ (พระเจ้าอุทยัน เจ้าแห่งแคว้นวัตสะ) | ผู้นี้ล่ะ เป็นใคร ? | นี้คือ พระเจ้าเศรณยพิมพิสาร เจ้าแห่งแคว้นมคธ | ทุกคนที่นางถาม พวกจิตรกรทั้งหมดก็บอก (ชื่อ) แก่นางไปอย่างนั้น | เมื่อนางพิจารณาดูคนทั้งหมดก็มาหยุดมองดูที่ (รูปวาด) พระเจ้าพิมพิสาร | นางคิดว่า รูปร่างทรวดทรงองค์เอวเช่นเดียวกันกับบุรุษผู้นี้ จึงสามารถร่วมอภิรมย์กับเราได้ | ต่อมา คราวหนึ่ง พระเจ้าเศรณยะพิมพิสาร ราชาแห่งแคว้นมคธเสด็จขึ้นไปบนดาดฟ้าของปราสาท แวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์ ประทับสนทนากันด้วยเรื่องสนุกสนานว่า | ท่านทั้งหลาย ใครเห็นนางโลมเป็นอย่างไร ? | อำมาตย์โคปะกราบทูลว่า | ข้าแต่องค์เทวะ นางโลมพวกอื่นไม่ต้องพูดถึง | ในเมืองไพศาลี มีนางโลมคนหนึ่งชื่ออัมรปาลี งามหยดย้อย เพียบพร้อมด้วยเสน่ห์เย้ายวน รู้ดีถึงศาสตร์ทั้ง 64 อย่าง เหมาะสมที่จะรับใช้พระองค์เท่านั้น พระเจ้าข้า | พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า | โคปะ ถ้าอย่างนั้น เราจะไปเมืองไพศาลีร่วมอภิรมย์กับนาง | อำมาตย์โคปะกราบทูลว่า | พวกเจ้าลิจฉวีชาวเมืองไพศาลี เป็นข้าศึก เป็นปัจจามิตรของพระองค์มาเนิ่นนาน | พวกมันอย่าได้ทำสิ่งไม่ดีต่อพระองค์เลย | พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า | ธรรมดาบุรุษทั้งหลายต้องมีความกล้าหาญสมชาติชาย | เราจะไป | อำมาตย์โคปะกราบทูลว่า | ถ้าพระองค์มีความตั้งพระทัยแน่วแน่ พวกเราก็จะไปด้วยกัน | พระเจ้าพิมพิสารจึงเสด็จประทับบนรถพระที่นั่งได้ออกเดินทางไปเมืองไพศาลีแล้วก็ถึงเมืองไพศาลีโดยลำดับ | อำมาตย์โคปะได้พักอยู่ที่อุทยาน | พระราชาพิมพิสารได้เสด็จเข้าไปยังเคหาสน์นางอามรปาลี | ทันใดนั้น กระดิ่งได้เริ่มส่งเสียงดังขึ้น | ชาวเมืองไพศาลีต่างพากันออกมาเตรียมพร้อม | (กล่าวว่า) ท่านทั้งหลาย ใครหนอที่เป็นศัตรูของพวกเราได้แทรกซึมเข้ามา | กระดิ่งจึงส่งเสียงระงม | ได้เกิดเสียงดัง ก้องไปไกล | พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ถามนางอามรปาลีว่า | แม่นาง นี่มันเรื่องอะไรกัน | (นางตอบว่า) พวกเขาทำการตรวจสอบตามบ้านเรือน พระเจ้าข้า | (ราชาถามว่า) เพื่ออะไร | (นางตอบว่า) เพื่อจับตัวพระองค์นั่นแหละ | “*ฉันควรหลบหนีหรือไม่*” | “ข้าแต่พระองค์ ขอพระองค์อย่าได้วิตกไปเลย | การตรวจสอบเคหาสน์ของหม่อมฉันจะมาถึงในวันที่ 7 | ขอพระองค์เล่นเพลิดเพลินรื่นรมย์ตลอด 7 วันเสียก่อน เมื่อ 7 วันผ่านไป หม่อมฉันจะรู้เวลาว่าควรทำอย่างไร” | พระเจ้าพิมพิสารจึงได้เพลิดเพลินเริงรมย์กับนางจนนางตั้งครรภ์ | คราวนั้น นางจึงได้กราบทูลพระเจ้าพิมพิสารให้ทรงทราบว่า | ข้าแต่องค์เทวะ หม่อมฉันตั้งครรภ์แล้ว | พระเจ้าพิมพิสารจึงได้มอบกำไลและแหวนสวมนิ้วให้แก่นางและตรัสว่า | ถ้าลูกเราเป็นหญิง จงเป็นของเธอเท่านั้น | แต่ถ้าเป็นลูกชาย เจ้าจงห่อกำไลนี้ทั้งผูกแหวนสวมนิ้วที่คอแล้วส่งมายังที่อยู่ของเรา | และแล้วพระองค์

เสด็จออกมาขึ้นรถพระที่นั่งพร้อมกับอำมาตย์โคปะเสด็จออกนอกเมือง | กระดิ่งก็เงียบสงบไม่ส่งเสียง | ชาวเมืองไพศาลี พากันกล่าวว่า | ท่านทั้งหลาย ข้าศึกได้หนีออกไปแล้ว พวกเราจะตรวจสอบ (อีกที) | เจ้าลิจฉวีจำนวน 500 คน ต่างพากันผูกเกราะนิ้วสำหรับกันสายธนูแล้วออกติดตามหลังพระเจ้าพิมพิสารไป | อำมาตย์โคปะ ได้มองเห็น | เขากราบทูลว่า | ข้าแต่พระองค์เทวะ พวกเจ้าลิจฉวีชาวเมืองไพศาลี ออกมาแล้ว | พระองค์จะรบกับพวกเขาหรือพระองค์จะขับรถพระเจ้าข้า | พระเจ้าพิมพิสาร ตรัสว่า | เราเหนื่อยมากจึงขอขับรถ เจ้านั่นแหละจงสู้รบกับพวกมัน | อำมาตย์โคปะจึงได้เริ่มต่อสู้กับพวกเจ้าลิจฉวี | ชาวเมืองไพศาลีจดจำเขาได้ | พวกเขาจึงพากันกล่าวว่า | ท่านทั้งหลาย บุรุษนี้แหละเป็นรากษสในคราบบุรุษ พวกเราพากันกลับเสียเถิด | พวกเขาจึงพากันหันหลังกลับไปยังเมืองไพศาลี | ประชุมกันทำข้อตกลงร่วมกันอีกว่า | ท่านทั้งหลาย ความแค้นครั้งนี้ พวกเราจะต้องแก้แค้นต่อเหล่าราชบุตรของพระเจ้าพิมพิสาร |

กระทั่งล่วงไป 9 เดือน นางอัมรปาลีคลอด | เป็นทารกรูปงาม น่ารัก น่าเอ็นดู ถูกเลี้ยงจนกระทั่งเติบใหญ่ | เด็กนั้นเมื่อเล่นอยู่กับพวกเด็กลิจฉวีเมืองไพศาลี ถูกเด็กเหล่านั้นถามว่า บุตรของนางทาสีนั้นมีบิดาเป็นใคร | นี้ไม่เหมือนคนตั้งแสนคน | ทารกนั้นร้องไห้เข้าไปหามารดา ถูกถามว่า ลูก เจ้าร้องไห้มาทำไม | จึงเล่าเรื่องให้ฟังทั้งหมด | มารดาจึงกล่าวว่า ลูก ถ้าใครมาถามอีกก็จงบอกเขาไปว่า บุคคลใดไม่ได้มีแก่พวกท่านแม้คนเดียว บุคคลเช่นนั้นก็คือบิดาของเรา | ถ้าเขาถามอีกว่า แล้วเป็นใครละ | ก็จงตอบว่า พระเจ้าพิมพิสาร | ต่อมาทารกนั้นเริ่มเล่นกับเด็กเหล่านั้น ถูกเด็กเหล่านั้นถามอีก | ทารกจึงกล่าวว่า บุคคลเช่นใดไม่มีแก่พวกท่านแม้คนเดียว บุคคลเช่นนั้นคือบิดาของเรา | บิดาของเจ้าเป็นใคร | พระเจ้าพิมพิสาร | เด็กเหล่านั้นเริ่มตีหนักยิ่งกว่าเดิม | ท่านทั้งหลาย ผู้ใดเป็นศัตรูของพวกเรา ผู้นั้นเป็นบิดาของเจ้าเด็กนั้น | ทารกนั้นก็ร้องไห้เล่าเรื่องให้มารดาฟังตามความเป็นจริง | นางจึงกำหนดว่า เจ้าลิจฉวีเมืองไพศาลีทั้งหลายมีความดุร้ายยิ่งนัก | นี้เป็นฐานะไม่เหมาะสมที่จะเลี้ยงไว้ | นางคิดอย่างนี้ว่า พ่อค้ามากมายถือเอาหนังสือเดินทางไปเมืองราชคฤห์ | พ่อค้าเหล่านั้นถูกนางขอร้องว่า ท่านจงห่อสิ่งของด้วยแหวนวงนี้ | จะไม่ต้องเสียภาษี | จงพาเด็กคนนี้ไปเมืองราชคฤห์ | ห้อยแหวนวงนี้ไว้ที่คอให้ทารกยืนอยู่ที่ประตูราชสำนัก | พ่อค้าเหล่านั้นรู้พร้อมแล้วว่า จงเป็นอย่างนี้ | และให้นำแก้วมุกดาไปด้วย | ณ ที่นั้น เมื่อพระราชาประทับนั่งทรงบำเพ็ญราชกิจ เจ้าจงตั้งแก้วมุกดาไว้ระหว่างเท้าทั้งสองแล้วลุกขึ้นประคองไว้ | ถ้ามีใครกล่าวว่า ไม่มีใครสงสัยทารกคนนี้เลยหรือ | เจ้าก็ควรจะกล่าวว่า บุตรคนไหนที่สงสัยต่อบิดามีอยู่หรือ | ทารกนั้นไปเมืองราชคฤห์โดยลำดับกับพ่อค้าทั้งหลาย | พ่อค้าเหล่านั้น ประชุมกันแล้ว ประดับแหวน ยืนอยู่แล้วที่ประตูพระราชวังแล้ว | ทารกนั้นเข้าไปเฝ้าพระราชาถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วก็วางแก้วมุกดาไว้ระหว่างเท้าทั้งสอง นั่งแล้วในที่ใกล้ | พระราชาตรัสว่า ท่านทั้งหลาย ทารกนี้

ไม่น่าสงสัยหรือ | ทารกกล่าวว่า พ่อ บุตรคนไหนที่มีความสงสัยต่อบิดามีอยู่หรือ | ลำดับนั้น พระราชาทรงร้องเรียกด้วยคำว่า อภัย | ราชกุมารนี้จึงทรงพระนามว่า อภัยราชกุมาร |

พระเจ้าพิมพิสารมักทรงยินดีในภรรยาคนอื่น | ขณะประทับบนคอช้าง เสด็จเข้าไปยังถนนในเมือง | เมื่อทรงเที่ยวมองดูไปอยู่โดยลำดับ | ได้ยินว่า สมัยนั้นเมืองราชคฤห์มีเศรษฐีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคทรัพย์มากอยู่คนหนึ่ง | เขาพาภรรยามาจากตระกูลที่เสมอกัน | ดูแลกันอยู่โดยนัยก่อน | ต่อมาเขาเรียกภรรยาเขามาบอกว่า น้องหญิง เราจักไปต่างถิ่นไปนำหนังสือมา | นางกล่าวว่า บุตรผู้ประเสริฐ ควรทำอย่างนี้ | สามีนั้นไปต่างถิ่นไปนำเอาหนังสือมาแล้ว นางมีที่อยู่ในสวนมะม่วงที่สร้างไว้อย่างดี จึงเริ่มเพื่อที่จะหลีกเร้น | พระเจ้าพิมพิสาร ประทับอยู่บนคอช้าง เสด็จไปใกล้เรือนของนาง | และนางจึงซัดพวงดอกไม้ไปให้พระราชาซึ่งประทับอยู่ใกล้หน้าต่าง | ลำดับนั้น พระราชาทอดพระเนตรแล้วและตรัสกับนางว่า จงมาเถิด | นางทูลว่า มหาบพิตร หม่อมฉันชอบ | พระองค์นั่นเองจงเสด็จเข้าไปในเรือน | จากนั้นพระราชาก็เสด็จเข้าไป | พระองค์จึงทรงบำเรออยู่กับนาง | สมัยนั้นนางผู้มีความงาม มีระดู เกิดมีสัตว์เกิดในครรภ์แล้ว | (ต่อมา) นางจึงทูลแจ้งพระราชาว่า มหาบพิตร หม่อมฉันมีสัตว์เกิดในครรภ์ เติบโตแล้ว | ฉะนั้น พระราชาจึงพระราชทานแหวนงามวงหนึ่งแก่นาง | และตรัสว่า | ให้เด็กเป็นทารก ก่อน | เธอจงนำแหวนงามวงนี้ออกมาแล้วผูกแหวนไว้ที่คอ ส่งบุตรไปให้เรา | ถ้าเป็นทาริกาก็จงเป็นของท่าน | พระราชาเสด็จหลีกไปแล้ว | ต่อมา พระราชาพร้อมด้วยหมู่อำมาตย์มาใกล้เมืองราชคฤห์ | หญิงนั้นอันพระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้ว ตรัสว่า น้องหญิง เธอจงให้เราเพลิดเพลินหน่อย | เราสบายดี เสร็จสิ้นภารกิจกลับมาแล้ว | ท่านมาโดยใช้เวลากี่วันหรือ | นางครั้นฟังแล้วก็กล่าวว่า เราได้กระทำสิ่งไม่เหมาะสมแล้วอย่างนี้ และท่านเองก็มาถึง | ในเรื่องนี้จะพึงปฏิบัติอย่างไร | นางจึงบอกแจ้งเรื่องนี้แก่พระราชา | ดังนั้น พระราชาจึงพระราชทานที่ให้เป็นการเฉพาะ | จงอยู่อย่างไร้ความกังวล | เราจักกระทำโดยประการที่สามียังมาไม่ถึง | พระราชาทรงส่งทูตไปบอกเขาว่า จงเตรียมหมู่เกวียนเถิด เราไม่ได้ต้องการรัตนะเลย | บุรุษนั้นไม่ควรเข้าไปในที่นี้เว้นจากเธอเสีย | เขาเข้าไปแล้วไกลกว่าเพื่อแสวงหารัตนะเหล่านั้น | ล่วงไป 9 เดือน นางจึงคลอดพอดี | เด็กเป็นทารกมีรูปร่างงดงาม น่ารัก น่าเอ็นดู | ขึ้นชื่อว่ามาตุคาม ย่อมจะไม่ได้ศึกษาความเป็นบัณฑิตไว้ | นางจึงใส่เด็กเข้าไปในถาดใหญ่เอาของหวานวางทับไว้ ผูกแหวนไว้ที่คอ ตกแต่งให้ดูสวยงาม บอกทาริกาผู้นำส่งว่า เธอจงไป ถือเอาถาดนี้ไปประตูพระราชวัง ทำให้เป็นวงกลม ตามประทีปไว้แล้วยืน ณ ที่ควรข้างหนึ่ง จนกว่าจะมีใครบางคนพาเอาไป (แล้วจึงค่อยมา) | นางก็ทำอย่างที่บอก กระทั่งพระราชาผู้ประทับอยู่ปราสาทชั้นบนกับพระอภัยราชกุมาร | ทอดพระเนตรเห็นประทีปที่ประตูพระราชวัง | จึงสั่งบุรุษไปนำมาด้วยพระดำรัสว่า ไปดูสิ ประทีปที่ลุกสว่างอยู่ประตูวังคืออะไร | พวกราชบุรุษเมื่อไปดูมาแล้วก็กราบทูลว่า มหาบพิตร มีถาดใหญ่วางอยู่ | ไปเอามาดูสิ | และพระอภัยราชกุมารก็กราบทูลว่า ข้าแต่มหาบพิตร สิ่งที่อยู่ในถาดนั้น

ควรพระราชทานแก่หม่อมฉัน | พระราชาตรัสว่า จงเป็นอย่างนี้ | กระทั่งพวกราชบุรุษน้อมถาดเข้าไปแล้ว | พระราชาตรัสว่า ยกขึ้นสิ | ถาดที่ถูกยกขึ้นปรากฏว่ามีทารกอยู่ | พระราชาจึงตรัสว่า ทารกนี้ยังมีชีวิตอยู่หรือว่าตายแล้ว ยังมีชีวิตอยู่ | พระราชาทรงจำแหวนงามวงนั้นได้ จึงพระราชทานทารกนั้นให้กับพระอภัยราชกุมาร | เด็กนั้นอันพระอภัยราชกุมารให้ดื่มกิน เลี้ยงดูจนเจริญเติบใหญ่ | (เพราะเหตุที่) พระราชาทรงเรียกด้วยวาทะว่าชีวก และอภัยราชกุมารก็ทรงเลี้ยงดู ฉะนั้น ชีวกผู้ถูกเลี้ยงดูอย่างพระกุมารจึงมีชื่อว่า **ชีวกกุมารภฤตะ** | ต่อมา ชีวกกุมารภฤตะเจริญเติบโต | ขณะยืนอยู่ที่กลางลานกับพระอภัยราชกุมาร (ได้ปรึกษากันว่า) | อชาตศัตรูกุมารใครๆก็รู้ว่าถูกวางตัวไว้ในตำแหน่งพระราชา | แม้พวกเราก็ควรจะเรียนศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้พวกเราดำรงชีพได้ตลอดกาลนาน | ขณะที่ช่างทำรถพร้อมบริวารเข้าไปยังพระราชวัง | พระอภัยราชกุมารเห็นแล้วได้ถามราชบุรุษว่า บุรุษผู้นี้เป็นใคร | และถามต่อไปอีกว่า บุรุษผู้นี้จะได้อะไร | ได้ความชำนาญการ | พระอภัยราชกุมารกำหนดว่า แม้เราก็ควรศึกษาช่างประกอบรถ | ข้าแต่มหาบพิตร ข้าพระองค์ขอตรวจดู | พระอภัยราชกุมารเข้าไปเฝ้าพระราชา กราบทูลว่า ข้าแต่มหาบพิตร แม้ข้าพระองค์ก็จะศึกษาความเป็นช่างประกอบรถ | พระราชาตรัสว่า ลูก นี้จักเป็นอาชีพของเจ้าหรือ | ข้าแต่พ่อราชกุมารก็ควรจะศึกษาศิลปะทุกอย่าง | ลูก ถ้าเป็นอย่างนี้ เจ้าจงศึกษาเถิด | พระอภัยราชกุมารก็เริ่มศึกษาความเป็นช่างรถ | (ขณะที่)ชีวกก็เห็นหมอผู้ถูกแวดล้อมไปด้วยบุรุษนุ่งผ้าขาว เข้าไปยังพระราชวัง | และชีวกถามว่า บุรุษผู้นี้คือใคร | ได้รับแจ้งว่า | นี้คือหมอ | หมอนี้ทำอะไรบ้าง | ทำหลายอย่าง | ถ้าใครไม่สบายก็ได้รับการดูแล | ลำดับนั้น ที่ส่งไปแล้วจึงไม่ใช่หนทางจึงไม่ถาม | ชีวกกำหนดว่า เราควรศึกษาวิชาแพทย์ | ชีวกกุมารจึงเข้าไปหาบิดาทูลว่า ข้าแต่บพิตร ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้หม่อมฉันได้ศึกษาวิชาแพทย์ด้วยเถิด | ท่านผู้เป็นราชบุตรจักกระทำอะไรกับวิชาแพทย์ | มหาบพิตร ราชบุตรก็ควรศึกษาศิลปะทุกอย่าง | ลูก ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าก็จงศึกษาเถิด | ชีวกนั้นเริ่มแล้วเพื่อจะศึกษาวิชาแพทย์ | ชีวกนั้นได้ศึกษาวิชาแพทย์แล้ว | แต่ชีวกก็ยังไม่รู้วิชาที่จะเปิดกะโหลก | ชีวกได้ฟังว่า มีหมอหลวงชื่ออาตเรยะอยู่ในเมืองตักษศิลา (ตักกศิลา) | หมอหลวงนั้นรู้วิชาเปิดกะโหลก | ชีวกจึงเข้าไปเฝ้าพระราชากราบทูลว่า ข้าแต่มหาบพิตร ข้าพระองค์จักไปเมืองตักษศิลา | เพื่ออะไร | ณ ที่นั้นมีหมอหลวงชื่ออาตเรยะ | ท่านรู้วิชาเปิดกะโหลก | ข้าพระองค์ควรจะเรียนรู้วิชานั้น | ลูก อาชีพของเธอนี้เป็นอย่างไรหรือ | ข้าแต่มหาบพิตร วิชาแพทย์ไม่ควรศึกษาหรือควรศึกษา | ลูก ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าก็จงไป | เมื่อพระราชาประทับอยู่ในสระโบกขรณีอันชีวกเห็นแล้ว | บุตรของเรานี้ไปยังสำนักของหมอหลวงเพื่อศึกษาวิชาแพทย์ เขาควรจะต้องทำความเพียรพยายามทุกอย่าง | ชีวกนั้นถึงเมืองตักษศิลาโดยลำดับ | ครั้นบอกกล่าวหนังสือด้วยสารที่อยู่ในดอกบัวแล้ว จึงกล่าวแก่หมอหลวงอาตเรยะ | ราชบุตรนี้เข้าไปยังที่พัก พึงศึกษาวิชาแพทย์นี้ | หมอหลวงอาตเรยะ จึงกระทำการชี้แจงแก่ชีวก | หมอหลวงชี้แจงสิ่งที่น้อยกว่า ชีวกก็ถือเอาและ

ประพฤติได้อย่างดีเลิศ เมื่อใดที่หมอหลวงไปตรวจคนไข้เมื่อนั้นก็จะพาเอาศิษย์คนหนึ่งไปด้วย | สมัยต่อมาหมอหลวงได้พาชีวกไปด้วย | ยาเพื่อคนไข้อันหมอหลวงแนะนำแล้ว และท่านจงแสดงยานี้กะมหาบพิตรด้วย | ครั้นกล่าวดังนี้แล้วก็หลีกไป | ชีวกกำหนดว่า อาจารย์นี้สิ้นแล้ว | ถ้าอาจารย์นี้บอกกล่าวยานี้ถึงแก่ความตายในวันนี้ | สิ่งดีงามอาจารย์ก็ยังไม่ได้บอก | เราควรจะทำอุบายวิธี | ชีวกออกไปพร้อมกับหมอหลวงเข้าไปแล้วอีก | กล่าวว่า | อาจารย์กล่าวแล้วอย่างนี้ | ยาใดอันเราบอกแล้ว ยานั้นไม่ควรให้ ยานี้และยานี้ควรให้ | ศิษย์ทั้งหลายก็ทำอย่างนั้นเหมือนกัน | จึงมีความสวัสดี | จนกระทั่งอีกวันหนึ่ง ชีวกจึงเข้าไปหาหมอหลวงอาตเรยะอีก ถามว่า ท่านห้ามอะไรบ้าง | จึงมีความสวัสดี | เมื่อเป็นอย่างนี้ ยานี้ก็ควรแม้อีก | ยานั้นได้ปรากฏในภายหลังดังที่แสดงมาก่อนหรือไม่ | เราบอกไว้ก่อนหรือว่าบอกไว้ทีหลัง | ศิษย์เหล่านั้นกล่าวแล้วว่า ยานี้อันท่านแสดงแล้วตามความเป็นจริง สิ่งนี้อันชีวกแสดงแล้ว | หมอหลวงกำหนดว่า ชีวกมีความฉลาด ครั้นทราบดังนี้แล้วก็กล่าวว่า สิ่งใดที่ชีวกแสดง สิ่งนั้นควรให้ได้ | ความเข้าใจเกิดขึ้นแก่ชีวกแล้วในที่สุด | หมอหลวงไปในที่ใดก็พาชีวกไปด้วยในที่นั้น | มาณพเหล่าอื่นก็พากันกล่าวว่า อาจารย์ ท่านเป็นราชบุตร ครั้นทำดังนี้แล้ว ท่านทำให้เป็นสิ่งที่แสดงไว้มากกว่านั้น แต่ไม่กระทำแก่พวกเรา | เขากล่าวว่า ชีวกเป็นผู้ฉลาด | ข้าพเจ้าจักแสดงแต่น้อย ยานั้นย่อมแยกแยะสิ่งนั้นตามความสามารถของตน | ส่วนพวกท่านหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ | พวกมาณพเหล่านั้นพากันกล่าวว่า อาจารย์จะให้รู้ได้อย่างไร | ถ้ามีอยู่ เราจักทำให้ปรากฏ | ด้วยเหตุนั้น มาณพเหล่านั้นทั้งหมดถูกส่งไปยังถนนว่า เจ้าพึงถูกถามถึงมูลเหตุแห่งทรัพย์สมบัติโน้น เจ้าก็ควรถูกถามถึงมูลเหตุแห่งทรัพย์สมบัติโน้น | แม้ชีวกก็ถูกแสดงแล้วว่า สิ่งที่จะยังอัตภาพให้เป็นไปแห่งทรัพย์สมบัติโน้นมีอยู่ | มาณพเหล่านั้นก็ตั้งไว้แล้วตามที่แสดง | ชีวกครั้นกระทำตามที่แสดงแล้วจึงกำหนดว่า ถ้าอาจารย์จะบอกมูลเหตุแห่งทรัพย์สมบัติอื่น เราควรจะกล่าวอะไร | เราจะถามมูลเหตุแห่งทรัพย์ทั้งปวง โดยประการทั้งปวง | มาณพเหล่านั้นทั้งหมดก็มาหาอาจารย์แล้ว ถูกบอกตามที่แสดงแล้ว | หมอหลวงอาตเรยะเริ่มแล้วเพื่อที่จะบอกมูลเหตุแห่งทรัพย์สมบัติที่แสดงไว้ | มาณพ อะไรคือมูลเหตุแห่งทรัพย์สมบัติโน้น | มาณพกล่าวว่า ไม่รู้ | มาณพเหล่าอื่นที่ถูกถามก็กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่รู้ | แต่ชีวกถูกถามแล้ว | เขาก็บอกมูลเหตุแห่งทรัพย์ทั้งปวงได้ | หมอหลวงอาตเรยะจึงกล่าวว่า มาณพทั้งหลาย พวกเธอฟังอยู่หรือ | ฟังอยู่ | เราก็กล่าวเนื้อความดังนี้ฉะนั้น ชีวกเป็นคนฉลาด เราแสดงแต่น้อย ชีวกนี้กลับแยกแยะได้ด้วยความสามารถของตน | เราจักทำให้ปรากฏให้ยิ่ง | มาณพเหล่านั้นอันอาจารย์กล่าวแล้วว่า ไปเถิด ไปนำสิ่งที่ไม่ใช่ยาทั่วภูเขาทั้งหมดมา | มาณพเหล่านั้น ไปแล้ว สิ่งใดๆที่ไม่ใช่ยาอันตนชอบใจแล้ว ก็ถือเอาสิ่งนั้นมา | ชีวกกำหนดว่า สิ่งที่ไม่ใช่ยาอะไร ๆ ย่อมไม่มี | ชีวกนั้นจึงถือเอาหัวลูกศรและก้อนหินมาด้วย | กระทั่งคนเลี้ยงโคอันชีวกเห็นแล้วในระหว่างทาง ถือเอานมส้ม และก้อนสนิมเหล็ก ไปหาหมอหลวงอาตเรยะ เพื่อรักษาโรคทางตา | นางถูกชีวกถามว่า เจ้าจะไปไหน | นางก็บอกแล้ว | ชีวกก็ประกอบ

ยาที่เก็บได้ในที่นั้นให้แก่นาง | นางกระทำแล้ว | เป็นผู้มีความสวัสดี นางจึงเชื่อถือกล่าวว่า นมส้ม และก้อนสนิมเหล็กนี้เป็นของท่าน | ก้อนสนิมเหล็กอันชีวกถือเอาแล้ว ส่วนนมส้มชีวกมอบให้แก่หญิงนั้นเอง | ชีวกจึงถือเอาก้อนเหล็ก เข้าไปหาอาจารย์แล้ว | กระทั่งรอยช้างในระหว่างทางอันมาณพเหล่านั้นเห็นแล้ว | มาณพเหล่านั้นเริ่มแล้วเพื่อจะดูรอยช้างนั้น | ชีวกมาถึงก็กล่าวว่า นี้อะไร | รอยเท้าช้าง | นี้ไม่ใช่รอยเท้าช้าง | นี้คือรอยเท้าของนกหัสดิน | และนกหัสดินนั้นจักยังลูกช้างให้เกิดได้เพราะตาข้างขวาเท่านั้น | ณ ที่นั้นมีสตรีคนหนึ่งปรากฏแล้ว | แม้นางก็มีตาข้างขวา | เป็นผู้มีครรภ์ | จักคลอดบุตรในวันนี้ทีเดียว | กระทั่งไปหาหมอหลวงอาตเรยะ | สิ่งใดอันบุคคลใดนำมาแล้วก็แสดงแล้วสิ่งนั้นที่ให้แล้ว | หมอหลวงอาตเรยะจึงกล่าวว่า มาณพทั้งหลาย สิ่งนี้ทั้งหมดเป็นยา สิ่งนี้ย่อมเป็นยาของโรคโน้นวิธีอย่างนี้ก่อน | แม้ยาเหล่าอื่นก็อย่างนี้ | ชีวกถูกถามว่า เจ้านำอะไรมาด้วย | เขากล่าวว่า ข้าแต่อาจารย์ สิ่งทั้งปวงเป็นยา ไม่มีอะไรเลยที่ไม่ได้เป็นยา | อนึ่งแล กระผมนำเอาปลายลูกศร ก้อนหินและก้อนเหล็กมาด้วย | ประโยชน์อะไรด้วยสิ่งเหล่านี้ | ธูปอันบุคคลแทงแผลด้วยปลายลูกศรให้อยู่ | การเข้าไปผูกย่อมให้ด้วยก้อนเหล็ก | นมส้มย่อมถูกทำลายในเวลากระทบกับก้อนหิน | อันหมอหลวงอาตเรยะถามแล้ว | มาณพทั้งหลาย ย่อมกำหนดว่า อาจารย์โกรธแล้วต่อชีวกนั้น | มาณพเหล่านั้นกล่าวว่า อาจารย์นี้อะไร | รอยเท้าช้างอันพวกข้าพเจ้าผู้กำลังมาอยู่เห็นแล้วในระหว่างทาง | ชีวกนี้กลับพูดว่า นี้เป็นรอยเท้าของนกหัสดิน | และนกหัสดินนั้นก็เป็นผู้มีตาข้างขวามีครรภ์ | อันพวกเราประสบในวันนี้ | จักยังลูกช้างให้เกิด | สตรีปรากฏแล้วในที่นั้น | แม้นางก็มีตาข้างขวา | มีครรภ์ | อันพวกเราประสบในวันนี้ทีเดียว | จักคลอดบุตร | อาตเรยะจึงถามความจริง | เป็นความจริง อาจารย์ | รอยเท้าช้างนี้ท่านรู้ได้อย่างไรว่า เป็นรอยเท้าของนกหัสดิน | ชีวกกล่าวว่า อาจารย์พวกเราเติบโตในราชตระกูล จะไม่รู้ได้อย่างไร | รอยเท้าช้างเป็นวงกลม ส่วนรอยเท้านกหัสดินยาว | ท่านรู้ได้อย่างไรว่าเป็นตาข้างขวา | นกหัสดินเที่ยวไปอยู่ด้วยตาข้างซ้าย | ท่านรู้ได้อย่างไรว่ามีครรภ์ | เพราะเหยียบเท้าหลังทั้งสองไป | ท่านรู้ได้อย่างไรว่าจักปัสสาวะในวันนี้ | ปัสสาวะมีสีขาวอันนางกระทำแล้ว | ท่านรู้ได้อย่างไรว่าจักยังลูกช้างให้เกิด | เพราะเหยียบเท้าข้างขวาอย่างยิ่งไปแล้ว | ท่านรู้ได้อย่างไรว่า สตรีปรากฏในที่นั้น | เพราะปัสสาวะอันนางข้ามลงแล้วกระทำด้วยเท้าทั้งสอง | ท่านรู้ได้อย่างไรว่า แม้หญิงนั้นก็มีตาข้างขวา | เพราะเข้าไปสั่งสมก้อนหินไว้ด้วยข้างขวาไป | ท่านรู้ได้อย่างไรว่า หญิงนั้นมีครรภ์ | เพราะเหยียบก้อนหินไว้โดยยิ่งไป | ท่านรู้ได้อย่างไรว่านางจักปัสสาวะในวันนี้ | เพราะปัสสาวะที่มีสีขาวอันนางกระทำแล้ว | อนึ่งแล ถ้าอาจารย์พอใจ อาจารย์ก็จักแนะนำประเทศโน้น พึงส่งมาณพบางคนไปในที่นั้น | ด้วยเหตุนั้น มาณพจึงถูกส่งไปแล้ว | เรื่องทั้งหมดอันมาณพเหล่านั้นกล่าวแล้วเหมือนอย่างที่ชีวกกล่าว | หมอหลวงอาตเรยะเรียกมาณพทั้งหลายมาว่า มาณพทั้งหลาย พวกเจ้าได้ยินหรือไม่ | ได้ยินแล้ว อาจารย์ | ชีวกนับว่าเป็นปราชญ์เช่นนี้ |

ชีวกศึกษาศิลปะทุกอย่างแล้ว ยกเว้นวิชาเปิดกะโหลก | กระทั่งมีบุรุษบางคนป่วยด้วยโรคในกะโหลกมาหาหมอหลวงอาตเรยะ กล่าวว่า ท่านหมอหลวงอาตเรยะ ขอท่านจงกระทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด | หมอหลวงกล่าวว่า ดูก่อนบุรุษในวันนี้ท่านจงขุดหลุมและจงนำโคมัยมา | ข้าพเจ้าเป็นสุนัข (รับใช้) จักกระทำกรรมทุกอย่างเพื่อท่าน | ชีวกได้ยินแล้ว | เขาจึงติดตามไปข้างหลังหมอหลวงนั้น | (กล่าวว่า) บุรุษผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ศึกษาศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งทุกอย่างที่จะสามารถเป็นเหตุแห่งประโยชน์เกื้อกูล | แต่ข้าพเจ้าไม่ได้ศึกษาวิชาเปิดกะโหลก | ท่านนั้นจงจัดที่เฉพาะไว้ | โดยประการที่ข้าพเจ้าจักเห็นอาจารย์ทำกรรมแก่ท่าน | เขากล่าวว่า จงเป็นอย่างนั้น | เขาก็ได้จัดที่เฉพาะที่ดูแลอย่างดีไว้แล้ว | จากนั้น บุรุษนั้นอันหมอหลวงมาแล้วก็ขุดหลุม | กะโหลกอันหมอหลวงเปิดแล้วด้วยความวิชาสำหรับเปิดกะโหลก | หมอหลวงเริ่มแล้วเพื่อที่จะคีบเสื้อด้วยคีม | ชีวกจึงกล่าวว่า อาจารย์ ท่านจักทำกรรมให้หนักเลยหรือ | กุลบุตรจักตายในวันนี้ได้ | หมอหลวงกล่าวว่า ชีวก เจ้ามาแล้วหรือ | ชีวกกล่าวว่า อาจารย์ กระผมมาแล้ว | บุรุษนี้อันท่านจะพึงถือเอาด้วยเสื้ออย่างไร | อาจารย์ เผาคีมแล้วจึงนาบไปที่หลัง | เขาก็จักคู้เท้าทั้งสอง | จากนั้น ท่านก็จักนำเข้าไป ชีวกก็กระทำอย่างนั้นแล้ว | บุรุษนั้นมีความสวัสดี | หมอหลวงอาตเรยะจึงกล่าวว่า ชีวก เรายินดียิ่งนัก อาบน้ำแล้วจงไป เราจักให้วิชาเปิดกะโหลก | ชีวกนั้นอาบน้ำแล้วก็ไป | หมอหลวงก็ได้ให้วิชาเปิดกะโหลกแก่ชีวกนั้น | ชีวก นี้เป็นอาชีพเครื่องอยู่ของพวกเรา เจ้าไม่ควรประกอบในวิสัยนี้ | อาจารย์ขอจงเป็นอย่างนั้น | ชีวกเข้าไปหาหมอหลวงอาตเรยะแล้ว จึงไปเข้าเฝ้าพระราชาถึงที่ประทับ | ข้าพระองค์ศึกษาวิชาหมอจบแล้ว | จักไป | ได้ยินว่า สมัยนั้น น้องสาวชื่อปาณฑวา ผิดแล้วต่อพระราชา | พระองค์ตรัสว่า ชีวก น้องสาวชื่อปาณฑวา ผิดแล้วต่อเรา เจ้าจงนำเธอไปก่อนแล้วจึงไปภายหลัง | การดำเนินไปแห่งโลกของพวกเรา ก็จักถูกกระทำอย่างนี้ | เพราะเหตุที่เธอเป็นปราชญ์และมีความสามารถ | ชีวกรับคำพระราชาแล้ว | จากนั้น ชีวกอันพระราชาพระราชทานกำลังพลที่ประกอบด้วยองค์ 4 ถูกส่งไปแล้ว | น้องสาวชื่อปาณฑวาอันชีวกนั้นน้อมนำมาแล้ว | และพามาแล้วมีความสวัสดีกลับมา และน้อมนำไปถวายพระราชาตามที่นำไปแล้ว | พระราชาทรงยินดียิ่ง ทรงชื่นชมแล้วต่อชีวก | แม้ชีวกนั้นอันหมอหลวงอาตเรยะมอบคืนให้แล้ว |

จากนั้น ชีวกก็ถึงเมืองภัทรังกระตามลำดับ เข้าพักค้างคืนฤดูฝนที่เมืองนั้นเอง | ณ ที่นั้นชีวกได้ศึกษาศาสตร์ชื่อว่า มีทุกอย่าง | ชีวกเดินทางออกจากเมืองภัทรังกระแล้ว | และบุรุษคนหนึ่งแบกฟืน เข้าไปยังเมือง มีไม้ฟืนหลงเหลืออยู่ แบกไว้อยู่โดยรอบ | ชีวกเห็นเข้าจึงถามว่า บุรุษผู้เจริญ เพราะเหตุไร ท่านจึงมีสภาพเช่นนี้ | บุรุษนั้นจึงกล่าวว่า แม้ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ | อีกอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าเป็นคนแบกฟืน | สภาพเช่นนี้จึงมีแก่ข้าพเจ้า | เขามีปกติทำการเก็บฟืน | ชีวกกล่าวว่า บุรุษผู้เจริญ ไม้ฟืนนี้ท่านขายหรือไม่ | ขาย | ด้วยราคาเท่าไหร่ | 500 กหาปณะ | ชีวกได้ซื้อแล้ว | จากนั้น แก้วมณีมีชื่อว่า เป็นเหตุให้เลื่อมใสในทุกอย่าง อันชีวกผู้พิจารณาอยู่เห็นแล้ว | กำลังเช่นนี้จึงมีแก่ชีวก เมื่อใดที่

ความเจ็บถูกวางไว้ข้างหน้าเขา เมื่อนั้น ความเจ็บตามความเป็นจริง ก็จะถูกเห็นได้ ทรัพย์สมบัติจึงไปอยู่ในเรือนเพราะแสงสว่างนั่นเอง |

ชีวกถึงเมืองอุทุมพริกาตามลำดับ | ณ เมืองนั้นมีบุรุษผู้ตวงข้าวอยู่คนหนึ่ง | เขานับพิกัดแล้วก็ให้การประหารที่ศีรษะด้วยเครื่องตวง | ชีวกเห็นเข้าจึงถามว่า บุรุษผู้เจริญ ท่านทำอย่างนี้เพื่ออะไร | เราเกาศีรษะของเราอยู่ | ท่านจงมา เราจักดู | ชีวกนั่งแล้วจึงตรวจดูศีรษะของบุรุษนั้น | จากนั้นชีวกก็ตั้งแก้วมณีที่เป็นที่เลื่อมใสทุกอย่างไว้บนศีรษะของบุรุษนั้น จนกระทั่งมองเห็นตะขาบ | ลำดับนั้น ชีวกจึงกล่าวว่า บุรุษผู้เจริญ ในศีรษะของท่านมีตะขาบอยู่ | บุรุษนั้นหมอบลงแทบเท้ากล่าวว่า ขอท่านจงทำอะไรสักอย่างแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด | ชีวกรับทราบแล้ว | จึงกำหนดว่าเพื่อแสดง(ความรู้)ของอาจารย์ให้เป็นที่ปรากฏ เราจักทำสิ่งที่ควรทำบางอย่างแก่เขา | ชีวกจึงกล่าวว่า บุรุษผู้เจริญ ในวันนี้ท่านจงขุดหลุมและจงนำบ่วงมา ข้าพเจ้าจักทำอะไรบางอย่าง | ครั้นหมอบลงแทบเท้าแล้วก็หลีกไป | ในวันต่อมา เมื่อบุรุษนั้นขุดหลุมแล้ว แม้หมอชีวกก็เปิดกะโหลกด้วยความรู้ที่สามารถเปิดกะโหลก สัมผัสตะขาบแล้วด้วยคีม 7 อัน | บุรุษนี้คู้เท้าทั้งสองแล้ว | จากนั้น หมอชีวกก็ใช้คีมนั้นหนีบจับมาแล้ว | บุรุษนั้นจึงมีความสวัสดี บุรุษผู้ตวงข้าวมอบเงินให้หมอชีวก 500 กหาปณะ | ชีวกก็ส่งไปให้แก่หมอหลวงอาตเรยะแล้ว |

จากนั้น ชีวกก็ถึงเมืองโรหิตกะ | ที่เมืองโรหิตกะ คหบดีบางคนมีสวนที่สมบูรณ์ด้วยดอกไม้ผลไม้และน้ำ | คหบดีนั้นพักอาศัยอยู่ในสวนนั้น ตายแล้วก็ไปเกิดเป็นอมนุษย์อยู่ในสวนนั้น | บุตรผู้ดูแลเรือนของคหบดีนั้นเติบโตแล้ว บุรุษผู้รักษาในสวนนั้นอันบุตรนั้นตั้งไว้แล้ว | บุรุษผู้รักษานั้นอันอมนุษย์นั้นติดตามแล้ว | ตั้งคนที่สอง | แม้คนที่สองนั้นก็ถูกติดตามแล้ว | คหบดีบุตรก็สร้างสวนนั้น | ต่อมามีมนุษย์ผู้มีโรคในท้องคนหนึ่ง ไปยังสวนนั้น เข้าพักราตรีตามคำแนะนำของหมอทั้งปวง | โอหนอ ขออมนุษย์อย่าพึงติดตามเลย | ณ ที่นั้น หมอชีวกก็เข้าพักราตรีเหมือนกัน | จนกระทั่งอมนุษย์เริ่มเพื่อที่จะสิงอยู่ในท้องนั้น | โรคท้องมานปรากฏ หมอชีวกจึงกล่าว โรคนี้เราเคยรักษามาก่อนแล้ว | เพราะอะไรท่านจึงยังสิงในท้องอยู่ | บุคคลผู้ให้ธูปที่แผงคอแพะบางคนที่เป็นเหตุให้ท่านต้องหนีไปถึง 12 โยชน์ ไม่มีแก่ท่านหรือ | บุคคลผู้ให้พืชที่มีเหง้าด้วยหางนมที่แสดงไว้แล้วบางคน อันเป็นเหตุให้ท่านทำส่วนแต่ละส่วนให้เหี่ยวแห้ง ไม่มีหรือ | ชีวกได้ฟังเรื่องราวทั้งหมด | เขาจึงกำหนดเวลาที่เหมาะสมแล้วจึงเข้าไปหาคหบดีนั้น | กล่าวว่า คหบดี สวนที่สมบูรณ์ไปด้วยดอกไม้ ผลไม้และน้ำ ท่านสร้างไว้เพื่ออะไร | คหบดีก็เรื่องราวตามที่เป็นไปแก่ชีวกนั้น | ชีวกกล่าวว่า คหบดี ท่านจงให้ธูปที่ผงคอแพะ | อมนุษย์จะหนีไปไกลถึง 12 โยชน์ | คหบดีก็ให้ธูปที่แผงคอแพะ | อมนุษย์หนีไปไกลตั้ง 12 โยชน์ | คหบดีนั้นจึงให้เงิน 500 กหาปณะแก่ชีวก | กหาปณะเหล่านั้น ชีวกส่งไปให้แก่หมอหลวงอาตเรยะแล้ว |

จากนั้น บุรุษนั้นถูกหมอชีวกถามในเรื่องท้องว่า ข้าแต่บุรุษผู้เจริญ ท่านยืนอยู่ที่สวนซึ่งถูกอมนุษย์ยึดครองไว้นั้น เพื่ออะไร | เขาจึงบอกเรื่องราวตามความเป็นจริง | หมอชีวกถามว่า เมื่อท่านเห็นแล้วก็จงดื่มพืชที่มีหัวด้วยหางนม | ท่านจักมีความสวัสดี | บุรุษนั้นก็ดื่มแล้ว | จึงมีความสวัสดี | แม้บุรุษนั้นก็ให้เงิน 500 กหาปณะแก่หมอชีวก | กหาปณะเหล่านั้นหมอชีวกส่งไปให้แก่หมอหลวงอาตเรยะแล้ว |

จากนั้น หมอชีวกก็เดินทางถึงเมืองมถุราตามลำดับ | กระบือ ยืนอยู่แล้วที่โคนต้นไม้ ใกล้เมืองมถุรา | จนกระทั่ง นักมวยถูกนักมวยอีกคนฆ่าแล้ว | อวัยวะภายในทั้งหลายของนักมวยนั้นก็ตกอยู่รอบๆแล้ว | นักมวยนั้นคิดว่า เขาตายแล้ว จึงทิ้งไว้ข้างนอก | และที่ใกล้ต้นไม้นั้น หญิงมีครรภ์คนหนึ่งพร้อมกับลูกๆ ยืนอยู่ | นางอันลูกๆเหล่านั้นถามว่า แม่ ขอท่านจงมอบเนื้อให้ | นางกล่าวว่า ลูก เนื้อจักมีแต่ที่ไหน | ลูกๆจึงกล่าวว่า แม่ นักมวยนี้อันนักมวยอีกคนหนึ่งนำไปแล้ว ถึงแก่ความตาย ถูกนำไปอยู่ | ลูก ชีวกผู้เป็นหมอหลวง มาแล้วในที่นี้ | ข้อนั้นเป็นฐานะที่พึงรู้ได้ว่านักมวยนั้นจักถูกทำให้มีความสวัสดีได้ | แม่ บุรุษนี้จะมีความสวัสดีได้ด้วยวิธีการใด | ถ้า อวัยวะภายในของเขาถูกโปรยไปด้วยผงฝุ่น | หมอชีวกได้ฟังเรื่องราวทั้งหมดแล้ว | เขาลุกขึ้นจากที่นั้นแล้วก็ไปหาผู้ที่ตาย ถามว่า ท่านทั้งหลาย นี้อะไร | ชนเหล่านั้นกล่าวว่า นักมวยอันนักมวยฆ่าแล้ว | ถึงแก่ความตาย | หมอชีวกกล่าวว่า จงให้ยืนขึ้น | เราจักดู | อันชนเหล่านั้นให้ยืนขึ้นแล้ว | จากนั้นหมอชีวกก็ตั้งแก้วมณีที่ประสาททุกอย่างให้ไว้บนศีรษะพิจารณาแล้ว | จนกระทั่งเห็นว่า อวัยวะภายในทั้งหลายถูกทำให้เกิดความน่าสงสัย | หมอชีวกจึงซัดผงฝุ่นลงไปที่ลำกล้อง ส่งไปด้วยลมในปาก | อวัยวะภายในทั้งหลายถูกโปรยแล้วด้วยผงฝุ่น | นักมวยนั้นจึงมีความสวัสดี | นักมวยนั้นให้เงิน 500 กหาปณะ แก่หมอชีวก | หมอชีวกก็ส่งเงินเหล่านั้นไปให้แก่หมอหลวงอาตเรยะแล้ว |

ที่เมืองมถุรามีคหบดีคนหนึ่งอยู่ | ภรรยาของคหบดีนั้นถึงพร้อมด้วยรูปที่งดงาม | คหบดีนั้นอาศัยอยู่กับนางแล้วก็ถึงแก่ความตาย | หนอนปรากฏแล้วในอวัยวะเพศของนาง | เมื่อนางบำเรออยู่กับผู้ใด ผู้นั้นก็จะถึงความตาย | จากนั้น ใครๆจึงไม่ยอมบำเรออยู่กับนาง | นางได้ยินว่า หมอชีวกมาแล้วในเมืองนี้ | นางจึงเข้าไปหาหมอชีวกกล่าวว่า หมอชีวก ดิฉันมีพยาธิ | จงกระทำสิ่งที่จะพึงทำบางประการ | หมอชีวกตรวจดูนางแล้วและฟังเรื่องเล่า จึงเข้าใจ กล่าวว่า เราจะทำสิ่งที่จะพึงทำบางประการในเวลา และถ้าเธอจักบำเรอกับเรา | นางจึงกล่าวว่า ดิฉันต้องรัก | หมอชีวกกล่าวว่า สิ่งอะไรๆโดยประการอื่นก็หามีแก่ท่านไม่ | ความรักที่เสมอด้วยตน ย่อมไม่มี | นางก็เข้าใจแล้ว | จากนั้น นางผู้เต็มใจ เป็นผู้เปลือยกาย อันหมอชีวกให้ก้อนเนื้อไปที่ทวารอวัยวะเพศ | จากนั้นหนอนนั้นก็ออกมาแล้วจากอวัยวะเพศนั้น | หนอนนั้นอันหมอชีวกจับทิ้งไปแล้ว | นางจึงมีความสวัสดี | นางผู้ถูกกามราคะครอบงำแล้ว จึงแสดงนิมิต | หมอชีวกจึงป้องมือแล้วกล่าวว่า น้องหญิง

เธอก็เป็นของเรา | สิ่งที่จะพึงทำบางอย่างนี้อันเราก็กระทำแล้วแก่เธออย่างนี้แล้ว | นางจึงมอบเงิน 500 กหาปณะให้กับหมอชีวก | แม้เงินเหล่านั้นหมอชีวกก็ส่งไปให้หมอหลวงอาตเรยะแล้ว |

จากนั้น หมอชีวกก็ถึงเมืองยมุนาตฏะตามลำดับ | ณ ที่นั้น หมอชีวกเห็นซากศพมนุษย์ | หมอชีวก ได้ต่อเส้นเอ็นให้เชื่อมสู่ส่วนส้นเท้า จากคนตายทั้งหลาย | เขาจึงลืมตาได้ และหลับตาได้ | อวัยวะทั้งปวงหมอชีวกเข้าไปกำหนด อยู่แล้ว เหมือนอย่างเส้นเอ็นข้อเท้า ก็เชื่อมต่อด้วยการผูกเชื่อมกัน

หมอชีวกถึงเมืองไพศาลีตามลำดับ | จนกระทั่งการไปแห่งนัยน์ตาของนักมวยได้มีมาก เพราะการประหารฝ่ามือ | เขาไปหาหมอชีวก | หมอชีวกจึงต่อเส้นเอ็น ส่งไปทางส้นเท้านั้น | เขาได้ให้เงิน 500 กหาปณะแก่หมอชีวก | หมอชีวกจึงมอบให้กับมารดาของราชกุมารอภัย |

ที่เมืองไพศาลี มีบุรุษอยู่คนหนึ่ง | ตะขาบได้เข้าไปสู่หูของเขา | มันแพร่ลูกอยู่ในหูนั้น | ลูกตะขาบเกิดมีตั้ง 700 ตัว | เขาถูกความเจ็บปวดในหูเบียดเบียนจึงไปหาหมอชีวก | ขอท่านจงกระทำสิ่งที่ควรทำด้วยเถิด | หมอชีวกกำหนดว่า เราเคยทำการรักษาตามความแนะนำของอาจารย์มาก่อน วันนี้เราจักทำตามความเห็นของเราเอง | หมอชีวกจึงกล่าวกับบุรุษนั้นว่า บุรุษผู้เจริญ ท่านจงไป ให้สร้างปะรำใบไม้ | ล้อมด้วยผ้าสีเขียวแล้วจงตั้งกลองไว้ข้างบน | และจงตากพื้นดิน | บุรุษนั้นตามประกอบของทุกอย่างตามที่หมอชีวกแนะนำแล้ว | จากนั้น หมอชีวกจึงให้บุรุษนั้นนอนลงที่พื้นดินรดพื้นดินนั้นด้วยน้ำ | จากนั้น จึงนำกลองออกมา | ตะขาบเข้าใจว่า ได้เวลาแล้ว จึงออกไป | จากนั้น หมอชีวกจึงวางชิ้นเนื้อไว้ที่ในที่ใกล้หู | ตะขาบนั้นก็เข้าไปอีก ไปพาเอาลูกๆออกมาแล้ว | กินชิ้นเนื้อพร้อมกับลูกๆทั้งหลาย | จากนั้น หมอชีวกก็ล้างชิ้นเนื้อนั้น | บุรุษนั้นจึงมีความสวัสดี | เขาได้ให้เงิน 500 กหาปณะ | แม้เงินเหล่านั้นหมอชีวกก็มอบให้แก่มารดาของพระราชกุมารอภัย |

หมอชีวกเดินทางถึงเมืองราชคฤห์โดยลำดับ | พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับแล้วว่า ชีวกกลับมาแล้ว | พระราชาทรงสั่งราชกุมารอชาตศัตรูว่า ลูก น้องชายของเจ้ามา เจ้าจงไปต้อนรับ | เจ้าชายอชาตศัตรูต้อนรับแล้ว | หมอชีวกได้ยินว่า เจ้าชายอชาตศัตรูมาต้อนรับ | ก็กำหนดว่า ถ้าเราจักทำการต้อนรับเองต่อพระราชกุมาร เมื่อใดพระราชกุมารได้เป็นพระราชา เมื่อนั้นพระองค์จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเรา | หมอชีวกจึงเข้าไปยังที่ที่เตรียมไว้โดยประตูอื่น | สมัยต่อมา หมอชีวกอันหมู่มหาชนแวดล้อมแล้ว เป็นผู้มีจิตใจฟุ้งซ่านไป | จนกระทั่งมีพราหมณ์คนหนึ่งมีโรคทางนัยน์ตาเข้าไปหาหมอชีวกว่า ท่านจงมอบยาให้แก่กระผม | หมอชีวกจึงได้สติกล่าวว่า ท่านจงให้เต็มด้วยเถ้า | เขาก็ให้เต็มด้วยเถ้าตรงๆ | จึงมีความสวัสดี |

บุรุษผู้มีโรคนัยน์ตาอีกคนหนึ่ง | เขาเข้าไปหาหมอชีวกแล้ว | อันพราหมณ์นั้นเห็นและถามว่า บุรุษผู้เจริญ ท่านจะไปไหน | เขาจึงบอกตามความเป็นจริง | เขาจึงบอกว่า ประโยชน์อะไรของ

ท่านด้วยหมอชีวก ท่านคิดอะไรไว้ ก็จงทำสิ่งนั้น | เขาก็เชื่อ | เมื่อเขาไม่ได้ให้เต็มด้วยเถ้า จึงกลายเป็นคนตาบอด |

สมัยต่อมาพระเจ้าพิมพิสารมีฝีที่พระเศียร | จึงสั่งอำมาตย์ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจงเรียกหมอมาหน่อย | อำมาตย์ทั้งหลายกราบทูลแล้ว | พระราชารับสั่งว่าฝีเกิดที่ศีรษะ | ขอท่านทั้งหลายจงทำสิ่งที่ควรทำ | อำมาตย์เหล่านั้นกราบทูลว่า มหาบพิตร เมื่อหมอใหญ่ชีวกอยู่แท้ๆ พวกข้าพระองค์จักกระทำได้อย่างไร | พระราชาตรัสว่า ท่านทั้งหลายไปเรียกชีวกมา | อำมาตย์เหล่านั้นกราบทูลแล้ว | พระราชาตรัสว่า ชีวก เธอจงทำสิ่งที่ควรทำเถิด | ชีวกกราบทูลว่า มหาบพิตร ข้าพระองค์จักทำในสมัย ถ้าข้าพระองค์จักให้พระองค์สรงสนาน | ขอพระองค์จงทรงกระทำอย่างนี้ | จากนั้น หมอชีวกก็ทูลถวายมะขามป้อม ถวายให้เป็นยาที่จะหุงต้ม | และผ้าเก่า 500 ผืน ก็มีเพราะยาทั้งหลายที่จะพึงหุงต้ม | เมื่อใดที่มะขามป้อมสุกแล้ว เมื่อนั้นก็กำหนด สัมผัสลงไปด้วยใบมีดโกน จากนั้นจึงให้ยาทั้งหลายที่จะพึงหายโรค | ผ้าเก่า 500 ผืนถูกอบแล้วด้วยยาทั้งหลายที่จะพึงหายโรค | ฝีนั้นก็หายแล้ว มีผิวเรียบสนิท มีขนตามร่างกายสม่ำเสมอดีแล้ว | พระราชาทรงสนานพระวรกาย ตรัสว่า ชีวก เจ้าจงกระทำสิ่งที่ควรทำบางประการ | ชีวกกราบทูลว่า ข้าแต่มหาบพิตร ขอพระองค์จงทรงเสวย | พระราชก็ทรงเสวยตามนั้น | ชีวก เธอจงทำสิ่งที่ควรทำ | ข้าแต่มหาบพิตร ข้าพระองค์กระทำแล้ว | พระราชาทรงลูบที่ศีรษะของชีวกนั้นด้วยฝ่าพระหัตถ์ | (ตรัสว่า) ไม่มีใครรู้ได้ว่า ที่ประเทศไหน มีแผล | พระราชาทรงถือเอากระจกมาส่องดู ก็ทรงเห็นแม้อย่างนั้น | ตรัสถามพระเทวี | แม้พระเทวีก็ไม่ทรงทราบว่า มีแผลเช่นนี้อยู่ในที่ไหน | พระราชาทรงถึงความสงสัย ตรัสกับอำมาตย์ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย เราควรทำการอภิเษกชีวกเป็นหมอหลวง | บุรุษผู้ตาบอดคนหนึ่งกราบทูลว่า มหาบพิตร พระองค์จะทรงกระทำการอภิเษกเพราะความรักต่อโอรสหรือ | การอภิเษกขอให้มีเพราะเห็นประจักษ์ต่อความเป็นหมอ | พระราชาตรัสว่า เพราะประจักษ์ต่อความเป็นหมอ | ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพระองค์ก็ยินดียิ่งกับหมอชีวกนั้น | หมอชีวกกล่าวว่า ข้าแต่บุรุษผู้เจริญ ข้าพเจ้าย่อมไม่พิจารณาเห็นตามความเห็นของท่าน ข้าพเจ้าจักมีความสวัสดีแต่ที่ไหน | บุรุษนั้นกล่าวว่า เป็นความจริง ที่ความเห็นนั้นเป็นของพระบิดา แต่การชี้แจงอันท่านกระทำแก่ผู้ใด ผู้นั้นก็จะปรากฏแก่เรา | อะไรปรากฏ | สิ่งโน้น | ชีวกกล่าวว่า เขามีธาตุอื่น | แม้ท่านก็มีธาตุอื่น | ในกาลนี้ท่านจงทำสิ่งนี้และนี้ | ท่านจักมีความสวัสดี | บุรุษนั้นก็กระทำแล้ว | จึงมีความสวัสดี | เขาจึงกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่มหาบพิตร ขอพระองค์โปรดให้ทรงกระทำการอภิเษกตำแหน่งหมอหลวงแก่หมอชีวกเถิด | หมอชีวก นั่งบนคอช้าง ถูกอภิเษกแล้วในตำแหน่งหมอหลวง ด้วยศิริมงคลอันยิ่งใหญ่ |

ที่เมืองราชคฤห์ มีคหบดีบางคนป่วยด้วยโรคไต | หมอทั้งปวงมีคนบอกแล้ว | เขากำหนดว่าเราจักไปหาหมอชีวก | ถ้าหมอจักให้ทำสิ่งที่จะพึงทำบางอย่าง นั่นไม่ใช่สิ่งดี หากเราจักให้มีเอง | เขาจึงไปหาหมอชีวก | (กล่าวว่า) หมอชีวก ขอท่านจงทำสิ่งที่จะพึงทำบางประการแก่เราเถิด | หมอ

กล่าวว่า บุรุษผู้เจริญ ยาสำหรับท่านเป็นของหายาก | เขากำหนดว่า แม้หมอชีวกก็แนะนำเราแล้ว | ณ ที่นั้นมีอะไรอยู่ เมื่อถึงเวลาแล้ว เราจักให้มีเอง | จึงไปยังป่าช้า | ณ ที่นั้น เมื่อจิตกาธานยังลุกโชนอยู่ และพังพอนใหญ่กับเหี้ยที่ต้นจันทน์กำลังต่อสู้กันอยู่ ตกไปแล้ว | และบุรุษผู้ถือมีดโกนเคี้ยวกินแล้ว | และฝนก็ตกแล้ว | บุรุษนั้นก็ดื่มน้ำที่เก็บสะสมไว้จากสุสานแล้ว | ณ ที่ไม่ไกลจากสุสานก็มีฝูงโคอยู่ | เขาไปในที่นั้น ลิ้มและดื่มเมล็ดธัญพืชที่เปียกชุ่ม | สัมผัสหมู่ไม้แล้ว | คลายความกังวลในทิศไหนๆ ก็ได้หายดีแล้วเหมือนอย่างเดิม |

สมัยนั้นฝีหัวใหญ่เกิดแล้วที่อวัยวะเพศของสตรีชาวเมืองวิเทหะคนหนึ่ง | นางจึงกราบทูลพระราชาว่า ขอพระราชาได้โปรดแจ้งหมอชีวก | ให้มาทำสิ่งที่จะพึงทำบางประการแก่หญิงบางคน | หมอชีวกรับคำแล้ว | จากนั้น จึงปั้นสัตตุให้เป็นก้อน แล้วให้แก่แม่นมไป | (พร้อมกำชับว่า) พึงให้นางนั่งในที่บางแห่ง | แม่นมก็ให้หญิงนั้นนั่งแล้ว | หมอชีวกครั้นเห็นก้อนสัตตุก็กำหนดได้ว่า อยู่ในส่วนโน้น | จากนั้นจึงให้ยาที่จะพึงหุงต้ม | ครั้นรู้ว่าเดือดแล้วจึงเสียบมีดไปตรงกลางก้อนสัตตุแล้วให้แม่นมนำไป | พระเทวีควรจะให้บุคคลผู้มีความริษยานั่งในที่สุดส่วนหนึ่ง | หญิงนั้นนั่งแล้วก็ควรจะยืนอยู่ในที่กลางแจ้ง | นางก็กระทำอย่างนั้น | เมื่อเวลาพร้อมกับการเก็บมีด ฝีหัวใหญ่ก็หลุดออกมาแล้ว | จากนั้น หมอชีวกจึงชำระล้างด้วยแช่อันเคลือบด้วยยาที่จะพึงให้หายโรค | ให้ยาทั้งหลายที่จะพึงทำให้หายโรค | นางจึงมีความสวัสดี | หมอชีวกจึงไปเฝ้าพระราชา | พระราชาตรัสว่า ชีวก เธอทำกิจที่จะพึงทำบางประการแก่หญิงบางคนแล้วหรือ | ทำแล้ว พระเจ้าข้า | เธอต้องแสดงให้เธอไม่ต้องเปลือยกาย | ไม่ได้แสดง พระเจ้าข้า | เธอทำอย่างไร | หมอชีวกก็กราบทูลให้ทราบตามความเป็นจริง | พระราชาทรงถึงความอัศจรรย์ | พระราชาจึงตรัสแก่อำมาตย์ว่า พวกเธอจงทำการอภิเษกหมอชีวกให้เป็นหมอหลวง แม้ครั้งที่ 2 | บุรุษผู้เป็นโรคไตบางคนอันหมอชีวกแนะนำว่า ยาสำหรับท่านเป็นของหายาก เขาก็กล่าวว่า ข้าแต่มหาบพิตร พระองค์จะทรงทำการอภิเษกเพราะความรักต่อโอรสหรือ | การอภิเษกจะมีได้ก็เพราะประจักษ์ต่อความเป็นหมอ | เพราะประจักษ์ต่อความเป็นหมอ | ถ้าเมื่อเป็นอย่างนี้ เราก็จะไม่มีความสวัสดี เพราะเรื่องนี้ | หมอชีวกจึงกล่าวว่า ข้าแต่บุรุษผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำบางอย่างแก่ท่าน | แต่ข้าพเจ้าก็บอกแล้วว่า ยาทั้งหลายของท่านเป็นของหายาก | บุรุษนั้นจึงกล่าวว่า ยาทั้งหลายของเราเป็นเช่นไร | หมอชีวกจึงกล่าวว่า ถ้าบุรุษผู้มีผิวสีน้ำตาลสีเดียวถึงแก่ความตายในทิศทั้ง 4 ในเวลามืด | เมื่อบุรุษนั้นถูกเผาอยู่ในป่าช้า และพังพอนตัวใหญ่กับเหี้ยที่ต้นจันทน์ต่อสู้กันอยู่ตกลงไปในจิตกาธาน | ท่านก็เคี้ยวกินทั้งสองอย่างนั้น | ขณะที่ฝนก็ตกพรำๆ | ท่านก็ดื่มน้ำที่ไหลมาจากป่าช้า | จากนั้น ก็จงกินเมล็ดธัญพืชที่เปียกชุ่มและจงดื่มน้ำขุ่น เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านก็จะมีความสวัสดี ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงบอกว่า ยาทั้งหลายของท่านเป็นของหายาก | บุรุษนั้นจึงกล่าวว่า ดีแล้ว ท่านแนะนำดีแล้ว | แม้สิ่งนั้นข้าพเจ้าก็ทำตามนั้น | ดังนั้น บุรุษนั้นผู้

เลื่อมใสยิ่งแล้ว จึงกล่าวว่า ข้าแต่มหาบพิตร การแต่งตั้งเป็นหมอหลวงเหมาะสมแก่หมอชีวก | ขอพระองค์จงทรงแต่งตั้งเถิด | ถูกขอให้แต่งตั้งในตำแหน่งหมอหลวง แม้ครั้งที่ 2 |

เมื่อใดที่เจ้าชายอชาตศัตรูถูกพระเทวทัตชักนำให้แตกจากความดี ปลงพระราชบิดา ผู้ประกอบด้วยธรรม ผู้เป็นราชาทรงธรรมจากพระชนม์แล้ว เมื่อนั้นพระองค์ก็มีโรคไตปรากฏ | พระองค์จึงทรงรับสั่งหาหมอทั้งหลายว่า ขอพวกท่านจงทำสิ่งที่ควรทำบางอย่างเถิด | หมอเหล่านั้นกราบทูลว่า มหาบพิตร หมอหลวงชีวกผู้เป็นพระภาดาของพระองค์เป็นหมอดีที่สุด | เมื่อหมอหลวงอยู่ พวกข้าพระองค์จะมีความสามารถทำอะไรได้ | พระองค์จึงรับสั่งอำมาตย์ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายไปพาหมอหลวงชีวกมา | อำมาตย์เหล่านั้นตามมาแล้วว่า หมอหลวงชีวก โรคไตปรากฏแล้วแก่เรา | ท่านจงกระทำสิ่งที่จะพึงทำบางประการเถิด | มหาบพิตร ข้าพระองค์จะทำ | หมอชีวกกำหนดว่า ไตย่อมถูกทำลายเพราะเหตุ 2 ประการ คือ เพราะดีใจเกิน หรือเพราะโกรธเกิน | พระราชาผู้นี้มีปกติทำบาป | พระองค์จะพึงดีใจเกินแต่ที่ไหน | พระองค์คงจะทรงโกรธ ทุกเมื่อ ครั้นทราบดังนี้แล้ว ก็กราบทูลว่า ข้าแต่มหาบพิตร ข้าพระองค์จะทำสิ่งที่จะพึงทำโดยเวลาที่เหมาะสม | ถ้าพระองค์จะพึงเสวยเนื้อของพระราชกุมารอุทายิภัทร (พระองค์ก็จะทรงหาย) | พระราชาครั้นทรงสดับแล้วก็ทรงกริ้วตรัสว่า ดี | เราปลงบิดาจากชีวิตแล้ว | แม้พระองค์ก็จงทรงปลงอุทายิภัทรจากชีวิตด้วย | เราก็จะถึงความตายโรคนี้เองเหมือนกัน | แม้ท่านก็จักเป็นพระราชาหรือ | ชีวกกราบทูลว่า ข้าแต่มหาบพิตร นี้เป็นสิ่งที่ควรจะทำบางอย่าง | พระองค์ไม่สามารถจะมีความสวัสดีได้โดยประการอื่น | ความรักที่เสมอด้วยตนไม่มี | พระองค์ทรงถูกความกลัวครอบงำแล้ว | ลำดับนั้น หมอชีวกจึงทำราชกุมารอุทายิภัทรให้ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง น้อมเข้าไปถวายแด่พระราชา | มหาบพิตร นี้คือราชกุมารอุทายิภัทร | ดูก่อนกุมาร เจ้าจงกระทำสิ่งนี้ให้เป็นสิ่งที่รักษาไว้ดีแล้ว | เจ้าจะไม่ปรารถนายิ่งขึ้นไป | จากนั้น พระราชาก็ทรงแนะนำแล้ว นำไปยังพระราชวัง ตั้งไว้แล้ว | จากนั้น หมอชีวกผู้ปรารถนาเนื้อจึงไปยังป่าช้าที่เป็นป่าที่เงียบสงัด | ป่าช้าที่เงียบสงัดจะไม่ว่างเปล่าจากซากศพคนตาย | จากนั้นหมอชีวกก็ถือเอาเนื้อศพ ให้สำเร็จแล้วด้วยเครื่องอุปกรณ์วิเศษ น้อมไปถวายพระราชาในเวลาเสวย | ลำดับนั้น พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงถือเอาถาดเนื้อ ตรัสว่า เราจักกิน ดังนี้แล้วหมอชีวกก็ตัดให้การประหารที่แก้ม | บุคคลผู้กระทำบาป บิดาผู้มีธรรม ผู้เป็นพระราชาทรงธรรม อันท่านปลงจากชีวิตแล้ว | ในกาลนี้ ยังจักเคี้ยวกินเนื้อบุตรอีก | พระราชาทรงกริ้วตรัสว่า ถ้าเมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านตระเตรียมไว้เพื่ออะไร | ไตของพระองค์ผู้มีความดำริในพระทัยถูกสัมผัสแล้ว | คลายความกังวลในทิศเบื้องล่างเบื้องบนแล้ว เลือดนั้นก็ถูกสูบฉีดมาทางใบหน้า | พระองค์ครั้นทรงเห็นแล้วก็ทรงหมดพระสติล้มลงแล้วที่ภาคพื้น | จากนั้นให้พระราชาทรงสนานพระองค์ทั้งที่มีลมปราณกลับมาปกติแล้วด้วยการประพรมน้ำแล้ว ทูลถวายแกงและโภชนะ | พระองค์ก็ได้ทรงหายดีแล้วเหมือนอย่างเดิม | จากนั้นหมอชีวกได้พาพระกุมารอุทายีภัทร ที่ประดับด้วยเครื่องประดับทั้ง

ปวงมาแล้ว เข้าไปเฝ้าพระราชา | หมอบลงแทบพระบาทกราบทูลว่า ข้าแต่มหาบพิตร นี้คือพระกุมารอุทายิภัทร ข้าพระองค์ไม่สามารถจะปลงสัตว์มีชีวิตเล็ก ๆ น้อย ๆ จากชีวิตเลย ไหนเลยจะกล้าคิดปลงพระชนม์พระราชกุมาร | อนึ่งแล นี้คือสิ่งที่จะพึงทำบางประการด้วยอุบาย เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงกระทำอุบายวิธี | พระราชาทรงถึงความอัศจรรย์พระทัย | จึงทรงสั่งอำมาตย์ทั้งหลายว่า ขอพวกท่านทั้งหลายจงกระทำการแต่งตั้งหมอหลวงแก่หมอชีวก | หมอชีวกผู้นั่งอยู่บนคอช้าง อันอำมาตย์ทั้งหลายทูลขอพระราชาให้ทรงแต่งตั้งแล้วในตำแหน่งหมอหลวง แม้ครั้งที่ 3 ด้วยศิริมงคลอันยิ่งใหญ่ |

จากนั้น ความมัวเมาก็เกิดขึ้นแล้วแก่หมอชีวกว่า หมอใดๆที่จะเสมอกับเราไม่มี | เราเป็นผู้เลิศกว่าหมอใด ๆ ในทางกาย | แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงเป็นผู้เลิศกว่าใคร ๆ ในทางจิต | สมัยต่อมา เขาไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค | หมอชีวกก็ยังไม่เห็นแจ้งซึ่งความจริงเพราะแปดเปื้อนไปด้วยความมัวเมา | พระผู้มีพระภาคทรงกำหนดว่า ชีวกหมอหลวงผู้มีกุศลมูลอันนำมาแล้ว ไม่เห็นความจริงเพราะอะไร | เพราะแปดเปื้อนไปด้วยความมัวเมา | การนำออกจากความมัวเมาเป็นสิ่งที่เราควรกระทำแก่ชีวกนั้น | พระผู้มีพระภาคทรงเรียกชีวกหมอหลวงมาในที่นั้นว่า ชีวกเธอเห็นภูเขาหิมวันตะหรือไม่ | ท่านจงจับชายจีวรของตถาคต | หมอชีวกจับแล้ว | ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพาหมอหลวงชีวกมาแล้วเข้าไปถึงหิมพานบรรพตราช | ณ ที่นั้นมียาต่างๆ รุ่งเรืองอยู่ | พระผู้มีพระภาคจึงตรัสพระดำรัสนี้กะชีวกหมอหลวงว่า ชีวก เธอจงถือเอายาตามที่ต้องการเถิด | ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ จะขอเลือก | ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงเรียกยักษ์ชื่อวัชรปาณิมาแล้วว่า วัชรปาณิ เธอจงทำการอารักขาหมอชีวก | ยักษ์นั้นก็ไปแล้ว ยาชนิดต่างๆอันหมอชีวกถือเอาแล้ว | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ชีวก ยานี้ชื่ออะไร | หมอชีวกกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ชื่อนี้ | ใช้ระงับโรคโน้นด้วยยานี้ | แม้ยานี้ก็ชื่อโน้น | ใช้ระงับพยาธิโน้น | ข้าพระองค์ไม่รู้จักชื่อของยาอีกหลายอย่าง | หมอชีวกไม่รู้จักชื่อยาชนิดใด ก็ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงชื่อยานั้น | ชีวก ยานี้ชื่อโน้น | ใช้ระงับพยาธิโน้นด้วยวิธีโน้น | แม้ชื่อนี้ก็เรียก | หมอชีวกกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคทรงรู้จักหมอหรือ | ในที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกชีวกหมอหลวงมาว่า หมอผู้ประกอบด้วยองค์แห่งอาชีพ 4 ประการที่พระราชาทรงนำมา ย่อมจะคู่ควรแก่พระราชา เหมาะสมแก่พระราชา และย่อมถึงการประกอบในความเป็นพระราชา | หมอผู้ที่พระราชาทรงนำมาประกอบไปด้วยองค์ 4 ประการในที่นี้มีอะไรบ้าง | **คือ เป็นผู้ฉลาดในโรค | เป็นผู้ฉลาดในการรักษาโรค | เป็นผู้ฉลาดในการกำจัดโรคที่เกิดขึ้นแล้ว | เป็นผู้ฉลาดในการเกิดอาการโรคต่างๆที่รักษาได้แล้ว** | หมอผู้ฉลาดในโรคเป็นอย่างไร | หมอในโลกนี้ที่พระราชาทรงนำมา ย่อมรู้จักโรคว่า โรคนี้มีลักษณะอย่างนี้และมีลักษณะอย่างนี้ นี้จัดว่าเป็นหมอผู้ฉลาดในโรค | หมอผู้ฉลาดในการรักษาโรคเป็นอย่างไร | หมอในโลกนี้ที่พระราชาทรงนำมา ย่อมรู้จักโรคว่า โรคนี้เกิดขึ้นเพราะลม เกิดขึ้นเพราะน้ำดี หรือเกิดขึ้นเพราะ

เศลษ เป็นโรคเฉพาะตน เป็นโรคติดต่อผู้อื่น หรือรวมๆกัน เป็นโรคตามฤดูกาล นี้จัดว่าเป็นหมอผู้ฉลาดในการรักษาโรค | หมอผู้ฉลาดในการกำจัดโรคที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นอย่างไร | หมอในโลกนี้ผู้ที่พระราชาทรงนำมา ย่อมรู้จักโรคว่า โรคนี้ย่อมจะหายไป เพราะการเจิม เพราะการเจิมบ่อยๆ เพราะการอาเจียน เพราะไฟ เพราะอบไฟ เพราะไฟต้านโรค เพราะการนัตถุ์ยา เพราะการให้ควัน หรือเพราะการบริกรรมพระเวท นี้จัดว่าเป็นหมอผู้ฉลาดในการกำจัดโรคที่เกิดขึ้นแล้ว | หมอผู้ฉลาดในการเกิดอาการโรคต่างๆที่รักษาได้แล้ว เป็นอย่างไร | หมอในโลกนี้ผู้ที่พระราชาทรงนำมาย่อมรู้จักโรคว่า โรคนี้หายด้วยอาการที่ทำต่อเนื่องอย่างนี้และอย่างนี้ และไม่ควรจะปล่อยไว้เนิ่นนาน นี้จัดว่าเป็นหมอผู้ฉลาดในการเกิดอาการ โรคต่างๆที่รักษาได้แล้ว | หมอผู้ประกอบแล้วด้วยองค์ 4 ผู้ที่พระราชาทรงนำมาแล้ว ย่อมจะคู่ควรแก่พระราชา เหมาะสมแก่พระราชา และย่อมถึงการประกอบในความเป็นพระราชา | พระตถาคตผู้เป็นอรหันต์ ตรัสรู้พร้อมด้วยพระองค์เอง ผู้เป็นหมอที่ยอดเยี่ยม คู่ควรแก่พระราชา ประกอบพร้อมด้วยองค์ 4 อย่างนี้ คือ | ชีวก พระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในโลกนี้ | ย่อมรู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า นี้คือทุกข์อริยสัจ | ย่อมรู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า นี้คือทุกขสมุทัย นี้คือทุกขนิโรธ นี้คือแนวทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ | ชีวก ได้ยินว่าหมอ ผู้ที่พระราชาทรงนำมา ย่อมไม่รู้จักยาเพื่อละความทุกข์ทั้งหลายอันมีการเกิดเป็นมูลเหตุ | ทั้งไม่รู้จักยาเพื่อละความทุกข์ทั้งหลายอันมีความแก่ เจ็บ ตาย เสียใจ คร่ำครวญ ลำบาก หมองใจ ตรอมใจเป็นมูลเหตุ | ชีวก ส่วนพระตถาคต ทรงรู้จักยาเพื่อละความทุกข์ทั้งหลายอันมีการเกิดเป็นมูลเหตุ | ทั้งทรงรู้จักยาเพื่อละความทุกข์ทั้งหลายอันมีความแก่ เจ็บ ตาย เสียใจ คร่ำครวญ ลำบาก หมองใจ ตรอมใจเป็นมูลเหตุ | เพราะฉะนั้นแล พระตถาคตผู้ทรงเป็นพระอรหันต์ ผู้ทรงตรัสรู้พร้อมด้วยพระองค์เอง จึงทรงถูกเรียกว่า เป็นหมอผู้ยอดเยี่ยมที่พระราชาทรงนำมาแล้ว นำมา ย่อมไม่รู้จักยาเพื่อละความทุกข์ทั้งหลายอันมีการเกิดเป็นมูลเหตุ | ทั้งไม่รู้จักยาเพื่อละความทุกข์ทั้งหลายอันมีความแก่ เจ็บ ตาย เสียใจ คร่ำครวญ ลำบาก หมองใจ ตรอมใจเป็นมูลเหตุ | ได้ยินว่า เมื่อพระตถาคตตรัสธรรมบรรยายนั้น ธรรมจักษุในธรรมทั้งหลาย อันปราศจากราคะ ไร้มลทิน ได้เกิดขึ้นแล้วแก่หมอชีวกกุมารภฤตะ | ครั้งนั้น หมอชีวกกุมารภฤตะได้เห็นธรรม ก็เกิดธรรมจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม) ปราศจากมลทินกิเลสในธรรมทั้งหลาย เห็นแจ้งธรรม บรรลุธรรม | ลำดับนั้น หมอชีวกกุมารภฤตะก็ได้เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้แจ้งธรรม หยั่งลงในธรรม ก้าวพ้นจากความลังเลสงสัยได้ ถึงความอาจหาญในธรรมทั้งหลาย ในศาสนาของพระศาสดา ลุกขึ้นจากอาสนะแล้วห่มผ้าห่มประคองอัญชลีต่อพระผู้มีพระภาคกราบทูลถ้อยคำนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ก้าวล่วงแล้วๆ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นที่ระลึก และขอจงจำข้าพระองค์ไว้ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต | ลำดับนั้น หมอหลวงชีวก จึงถวายบังคมพระบาทพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า หลีกไปแล้วจากสำนักของพระผู้มีพระภาค |

หิมพานบรรพตราช มีความเย็นเป็นนิตย์เพราะประกอบด้วยหิมะ อาพาธอันมีพิษยิ่งเกิดขึ้นแล้วแก่พระผู้มีพระภาค | ชีวกหมอหลวง จึงกำหนดว่า เราจักถวายการอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคด้วยตัวเราเอง เหมือนอย่างถวายการดูแลราชาผู้จักรพรรดิ | ลำดับนั้น หมอชีวกจึงประกอบดอกบัว 32 ดอกด้วยยาทั้งหลายอันจะพึงตกไป ถวายแด่พระผู้มีพระภาค | ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงเสวยโอสถเหล่านี้ | พระผู้มีพระภาคก็ทรงเสวยแล้ว | การถ่ายท้อง 32 ครั้งอันพระองค์ทรงได้รับแล้ว | จากนั้นหมอชีวกจึงทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค มีใครบ้างที่ดูแลให้คลายความกังวลใจในเวลา | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ชีวก โทษเหล่านั้นมีอยู่ | ชนเหล่าใดผู้ประกอบยาแล้ว ไม่ไปก็มีอยู่ | ผู้ที่ไปแต่ไม่ประกอบยาก็มี | ผู้ที่ทั้งไปและประกอบยาก็มี | ผู้ที่ทั้งไม่ไป ทั้งไม่ประกอบยาก็มี | ชีวกจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น ขอพระองค์จงทรงเสวยโอสถที่มีขนาดกลมและสีเหลือง | และจงทรงกระทำให้เป็นฟองตามปกติ | พระผู้มีพระภาคทรงทำแล้วอย่างนั้น | ทรงหายประชวรแล้ว |

บุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ว่าจะเป็นพระราชาหรือพระราชมารดาที่บอกแจ้งมาให้หมอชีวกกระทำสิ่งที่ควรทำบางอย่าง เขาย่อมจะมอบบ้านหรือของที่ดีในบ้านให้กับหมอชีวก | กระทั่งสมัยต่อมาหมอชีวกกระทำการรักษาบางอย่างแก่พระราชแคว้นวิเทหะ | พระราชานั้นก็พระราชทานผ้าปราวาร อันมีราคาหนึ่งแสนให้แก่หมอชีวก | หมอชีวกถือผ้านั้นมาแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมด้วยเศียรเกล้าแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง | ชีวกกุมารภฤตะผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ถูกแจ้งให้ไปทำการรักษาพระราชาหรือพระราชมารดา เขาก็มอบบ้านหรือของที่ดีในบ้านแก่ข้าพระองค์ | กระทั่งข้าพระองค์ได้ทำการรักษาพระราชาแคว้นวิเทหะ | พระองค์พระราชทานผ้าปราวารซึ่งมีราคาหนึ่งแสนแก่ข้าพระองค์ | ข้าพระองค์ขอน้อมถวายปราวารนั้น แก่พระผู้มีพระภาค | ขอพระผู้มีพระภาคโปรดรับผ้าปราวารนั้นด้วยเถิด เพราะอาศัยความอนุเคราะห์ต่อข้าพระองค์ | โดยที่สุด พระผู้มีพระภาคก็ทรงรับผ้าปราวารซึ่งมีราคาแสนหนึ่งของหมอชีวกกุมารภฤตะ | ได้ยินว่า สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ได้ยืนอยู่ข้างพระปฤษฎางค์ของพระผู้มีพระภาค ถือเอาพัดพัดพระผู้มีพระภาคอยู่ | ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาว่า อานนท์ เธอจงถือเอาปราวารซึ่งมีราคาหนึ่งแสน จงทำการตัดด้วยมีดเพื่อประโยชน์อันมาก | จากนั้นท่านพระอานนท์ก็ถือเอาไปยังพื้นดินอันเป็นที่กลางแจ้ง เริ่มแล้วเพื่ออันให้สร้าง | ย่อมเห็นจีวรเป็นอันมากในที่สุดแห่งสมัยจีวร | จากนั้น ท่านพระอานนท์ก็กระทำไตรจีวรถวายพระผู้มีพระภาค และภิกษุผู้ดูแลเรือนคลังก็มีความพอใจทำอันตรวาสกและอุตราสงค์ถวายท่านพระราหุล | ได้ยินว่า ตลอดพรรษานั้น ผ้าสาฎก 500 ผืนเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาค | และเกิดขึ้นแก่ภิกษุสงฆ์อีกไม่ใช่น้อย | ภิกษุทั้งหลายไม่รู้ว่าจะพึงปฏิบัติอย่างไร | จึงกราบทูลเรื่องนี้

แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพราะเหตุนั้นเราจึงอนุญาต | คหบดีจีวรอันภิกษุทั้งหลายพึงตัดด้วยมีด กระทำให้เสียสีแล้วจึงใช้สอย |

พระเจ้าพิมพิสารครั้นเห็นภิกษุหรือภิกษุณีแล้วก็ข้ามลงจากคอช้างกระทำการไว้แทบเท้า | สมัยนั้น พระองค์ขึ้นสู่ช้างแล้ว ทรงถวายบังคมแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค จึงเสด็จออกไปแล้ว | กระทั่งทรงเห็นอาชีวกในระหว่างทาง | พระองค์ผู้อยู่ในระหว่างสงคราม ก็ข้ามลงจากคอช้าง ทรงหมอบลงแทบเท้าของอาชีวกนั้น | บรรดาชนเหล่านั้น ฝ่ายที่ไม่ศรัทธาย่อมกำหนดว่า พระราชาไม่ได้ทรงเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลายอย่างเดียวเท่านั้น | แต่ทรงเลื่อมใสอย่างยิ่งแม้ในอาชีวกทั้งหลาย | แต่ฝ่ายที่มีความศรัทธาย่อมกำหนดว่า พระราชาครั้นทรงกระทำ(ความเคารพ) กับภิกษุทั้งหลายแล้ว ทรงเพียบพร้อมด้วยธรรม จะทรงก้าวลงจากคอช้างแล้วทรงหมอบแทบเท้าของอาชีวกนั้นแน่นอน | ชนเหล่านั้นมีจิตสะดุ้งกราบทูลพระราชาว่า พระองค์ทรงทำการไหว้ผู้ใด | พระผู้มีพระภาคหรือสาวก | ข้าแต่มหาบพิตร นี้คืออาชีวก ไม่ใช่สาวกของพระผู้มีพระภาค | ลำดับนั้น พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ตรัสถ้อยคำนี้ว่า ข้อนั้นก็เป็นสิ่งที่เราจะต้องทำ | พระองค์จึงไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมแทบพระบาทด้วยเศียรเกล้า นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง | พระเจ้าพิมพิสารพระราชามคธรัฐ ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ครั้นเห็นภิกษุหรือภิกษุณีแล้ว ควรจะก้าวลงจากคอช้างแล้วทำการกราบไหว้แทบเท้าหรือไม่ | ซึ่งข้าพระองค์ผู้เกิดสงครามแล้ว ข้ามลงจากคอช้างกระทำ (การกราบไหว้) ภิกษุแล้วจึงหมอบลงแทบเท้าของอาชีวก | ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โอหนอขอพระองค์จงทรงอนุญาตการทำเครื่องหมายอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาจีวรทั้งหลาย เพราะอาศัยการอนุเคราะห์ต่อข้าพระองค์ | พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ของพระเจ้าพิมพิสารด้วยอาการนิ่ง | จากนั้น พระเจ้าพิมพิสารครั้นทรงทราบการรับนิมนต์ของพระผู้มีพระภาคด้วยการนิ่งแล้ว ทรงถวายบังคมแทบพระบาทด้วยเศียรเกล้าหลีกไปแล้ว | ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาค ทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ภิกษุทั้งหลาย อาชีวะนั้นถูกกำจัดแล้ว ผู้ใดเห็น โดยที่สุด ผู้นั้นก็ควรกระทำการกราบไหว้ด้วยตนเอง |

ได้ยินว่า สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ได้ยืนอยู่ข้างพระปฤษฎางค์ของพระผู้มีพระภาค ถือเอาพัด พัดพระผู้มีพระภาคอยู่ | ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงเรียกท่านพระอานนท์มาว่า ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นเทือกเขาวิเทหะหรือไม่ | ไม่เห็น พระพุทธเจ้าข้า | เธอจงถือเอาชายจีวรของตถาคต | พระอานนท์ก็ถือแล้ว | ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคไปปรากฏอยู่ในที่นั้นโดยเร็ว ด้วยฤทธิ์ | ทรงหายไปจากเมืองราชคฤห์ไปประทับยืนอยู่ที่เทือกเขาวิเทหะ | ได้ยินว่า สมัยนั้น ทุ่งนาทั้งหลายของมนุษย์ชาวแคว้นมคธ มีความสม่ำเสมอ มีความงดงามด้วยความพร้อมเพรียง กางกั้นไว้ด้วยคันนา สวยงามวิเศษด้วยการเขียนให้เป็นส่วนๆ จึงทรงเรียกท่านพระอานนท์มาอีกว่า อานนท์ เธอเห็นทุ่งนาเหล่านี้

ที่มีความงดงามด้วยความพร้อมเพรียง กางกั้นไว้ด้วยคันนา สวยงามวิเศษด้วยการเขียนให้เป็นส่วนๆหรือไม่ | เห็น พระพุทธเจ้าข้า | อานนท์ เพราะฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายพึงตัดแล้วเย็บจีวรด้วยอาการอย่างนี้ | พระอานนท์เถระจึงบอกแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายควรจะตัดจีวรทั้งหลายด้วยอาการนี้แล้วจึงเย็บ | ภิกษุทั้งหลายก็เริ่มแล้วเพื่อจะตัดเย็บจีวรทั้งหลาย ให้ชายขอบตกไปโดยข้างข้างหนึ่ง | ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ไม่งาม | ท่านพระอานนท์จึงกำหนดว่า พระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงอนุญาตไว้หรือ | ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ที่จะทำให้เป็นปัจจัยแล้วจึงอนุญาต | ท่านพระอานนท์จึงให้จีวรมีชายขอบโดยข้างทั้งสอง | เว้นการตกตาม แม้อย่างนั้นก็ไม่งาม จึงให้การตกตามแม้อย่างนี้ | จากนั้นจึงน้อมจีวรที่ทำเสร็จเรียบร้อยแล้วไปถวายพระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีแล้ว ดีแล้ว อานนท์ เราไม่ได้อนุญาต แต่เธอก็รู้แล้ว | เพราะฉะนั้น เราอนุญาตจีวรที่ภิกษุทั้งหลายจะพึงตัดแล้วเย็บด้วยอาการนี้ | ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าที่เหลือทั้งหลายที่มีอยู่ เพื่อจะตัดเย็บให้เป็นจีวรแต่ละผืนแล้วใช้สอย |

จากนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวไปในชนบทแคว้นมคธ เสด็จถึงเมืองอาฏวิกาตามลำดับ | เสด็จประทับที่เมืองอาฏวิกาในป่าอาฏวิกา | ป่าอาฏวิกามีความเย็นและลมแรง เพราะประกอบพร้อมด้วยแม่น้ำ | พระผู้มีพระภาคทรงใช้ผ้าอันตรวาสกในยามที่ 1 | ทรงใช้ผ้าอุตราสงค์ในยามกลาง | ในยามสุดท้ายทรงเรียกท่านพระอานนท์มาว่า อานนท์ เธอจงมอบผ้าสังฆาฏิแก่เรา | จากนั้น ท่านพระอานนท์ ล้างมือทั้งสองแล้ว ถวายผ้าสังฆาฏิที่ตั้งอยู่เบื้องบน แก่พระผู้มีพระภาค | ราตรีนั้น พระผู้มีพระภาคทรงน้อมไปแล้วด้วยไตรจีวร | จากนั้น เมื่อค่ำคืนสว่างแล้ว จึงทรงกำหนดว่า ชนทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้มีสุขุมาลชาติ ผู้อยู่อย่างสะดวกสบายในโลก เราก็เป็นยอดแห่งชนเหล่านั้น | เราสามารถที่จะอยู่ได้ด้วยไตรจีวร สาวกทั้งหลายเหล่าอื่นจะอยู่ไม่ได้เลยหรือ ครั้นทรงทราบดังนี้แล้วจึงทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล ภิกษุทั้งหลายพึงใช้สอยไตรจีวรที่ตัดแล้ว |

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายพึงใช้สอยไตรจีวรที่ตัดแล้ว | ภิกษุรูปหนึ่งไม่มีไตรจีวร | เจ้าของสมบูรณ์แล้วแก่เธอ | เธอเริ่มแล้วเพื่อจะตัดไตรจีวรนั้น | และพระผู้มีพระภาคเสด็จถึงประเทศนั้นจึงตรัสถามว่า ภิกษุ นี่อะไร | เธอกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไตรจีวรเป็นผ้าตัดอันภิกษุพึงใช้สอย | ข้าพระองค์ไม่มีไตรจีวร | เมื่อข้าพระองค์แสวงหาอยู่เจ้าของนี้จึงสมบูรณ์แล้ว | ข้าพระองค์จึงตัด(ผ้า)แล้วกระทำจีวร | จีวรนี้ไม่สมควรจะตัด ทั้งไม่สมควรจะเย็บ | เธอครั้นทำการเย็บแล้วก็จงใช้สอยเถิด | พระผู้มีพระภาคครั้นตรัสดังนี้แล้วก็เสด็จหลีกไป | ทรงให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ประทับนั่งที่อาสนะอันปูลาดไว้ข้างหน้า | พระผู้มีพระภาคครั้นประทับนั่งแล้ว ทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า จีวรของภิกษุโน้นไม่มี เพราะฉะนั้น เธอจึงให้เจ้าของตัด | ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล **จีวรที่จะพึงตัดมี 5 ประเภท | คือ ผ้ามีเจ้าของ**

ทั้งหมด | ผ้าปราวารทั้งหมด | ผ้าโกเชาว์ทั้งหมด | ผ้าขนสัตว์ที่นำมาทำเป็นจีวรได้ทั้งหมด | ผ้ากัมพลหยาบทั้งหมด | แต่จีวรภิกษุทั้งหลายก็ควรจะให้การตัดและเย็บก่อนแล้วจึงใช้สอย |

เรื่องที่เกิดในเมืองสาวัตถี (ศราวัสตี)

อัครมหาอำมาตย์ของพระเจ้าประเสนทิโกศล (ประเสนชิตโกศล) มีนามว่า มิคาระ (มฤคาระ) ภรรยาอันอัครมหาอำมาตย์นำมาแล้วจากตระกูลเช่นนั้น | ภรรยานั้น ย่อมเล่น รื่นรมย์ รับใช้อยู่กับอัครมหาอำมาตย์นั้น | เมื่อเธอเล่น รื่นรมย์ รับใช้อยู่ บุตรก็เกิดแล้ว | บุตรอีก 7 คนก็เกิดเหมือนอย่างนี้ | บรรดาบุตรทั้ง 7 คนนั้น ชื่อของบุตร 6 คนอันมหาอำมาตย์นั้นกำหนดตั้งแล้ว ตามความพึงพอใจ | ส่วนบุตรคนใดเป็นคนเล็ก, มหาอำมาตย์ก็กำหนดชื่อว่า วิศาขะ แก่บุตรคนนั้น | ต่อมา ภรรยาของมิคารมหาอำมาตย์ ตาย | มหาอำมาตย์จึงสร้างที่อยู่อาศัยให้แก่บุตรทั้ง 6 | บุตรทั้ง 6 คนเหล่านั้นก็มุ่งอยู่แต่กับเครื่องประดับของภรรยาของตนๆ | ไม่คำนึงถึงสิ่งที่จะพึงทำในเรือน | มิคาระได้ให้แล้วซึ่งหน้าที่ในภายี มีความคิดเป็นใหญ่กำหนดด้วยคำว่า ดูก่อนพราหมณ์ บุตรผู้เป็นที่รักของคฤหบดีมาแล้ว | คฤหบดีนั้นผู้มีความคิดเป็นใหญ่ อันพราหมณ์นั้นเห็นแล้ว | พราหมณ์นั้นกล่าวว่า ข้าแต่คฤหบดี ท่านมีความคิดเป็นใหญ่ เพราะเหตุไร | บุตรทั้งหลายของเรา มุ่งอยู่แต่เครื่องประดับกับด้วยภรรยาทั้งหลายของตนๆ อยู่แล้ว | ไม่คิดหาสิ่งที่จะพึงกระทำในเรือน | เรือนจักถึงซึ่งการติฉินนินทาได้ | พราหมณ์กล่าวว่า เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่สร้างเรือนแก่วิศาขะ | ใครจะพึงรู้ได้ว่า แม้บุตรนั้นพึงเป็นผู้เลวกว่าในกาลบางคราว | แม้บุตรนั้นก็ไม่มีใครรู้ได้ว่า ในกาลบางคราว เขาพึงเป็นผู้งดงามกว่า | ถ้าเราจักแสวงหาทาริกาตามที่ท่านอนุญาต | ท่านจงกระทำอย่างนั้นเถิด | พราหมณ์นั้น เมื่อแสวงหา (ทาริกา) ก็เดินทางถึงเมืองจัมปาแล้ว โดยลำดับ |

ที่เมืองจัมปา มีคฤหบดีชื่อ พลมิตร | บุตรสาวของคฤหบดีนั้นมีนามว่า วิศาขา มีรูปร่างงดงาม สมบูรณ์ด้วยมารยาท ฉลาด มีความประพฤติเรียบร้อย | นางถึงแล้วซึ่งพื้นที่อุทยานพร้อมกับเหล่าทาริกา ตามความพึงพอใจ | และพราหมณ์ก็เดินทางถึงที่นั้นเหมือนกัน | พราหมณ์นั้นเห็นซึ่งทาริกานั้นแล้ว | เขากำหนดว่า เราควรทำการปรึกษากับทาริกาทั้งหลายเหล่านั้นก่อน | และเขาก็มุ่งหน้าใฝ่ใจต่อทาริกาเหล่านั้น ติดตามไปข้างหลัง โดยการไปอย่างช้า ๆ | ทาริกาเหล่าอื่นมักจะมีความหวั่นไหวเป็นปกติ | บรรดาทาริกาเหล่านั้น บางคนก็วิ่ง บางคนก็กระโดด บางคนก็ล้ม บางคนก็หัวเราะ บางคนก็กระทำการซัดไปซึ่งร่างกาย (กระโจน,พุ่ง) บางคนก็ขับร้อง | ทาริกาทั้งหลายต่างก็กระทำอาการเหล่านี้และอย่างอื่นอีกที่หมุนและเคลื่อนไหวไม่ดี | แต่วิศาขาทาริกากลับเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีการเคลื่อนไหวไปอย่างช้าๆ ไปกับทาริกาเหล่านั้น | ทาริกาเหล่านั้นเมื่อถึงอุทยานทรงพัสตราภรณ์อยู่ก็เปลื้องลงโดยพลัน เริ่มแล้วเพื่อจะเล่นที่ริมสระโบกขรณี | ส่วนวิศาขาทาริกาขณะที่ (หญิงบางคน) ข้ามลงน้ำโดยประการใด เปลื้องขึ้นแล้วซึ่งผ้าข้ามลงแล้วโดยประการนั้น และ

มีอิริยาบถโดยความสงบเสงี่ยม , ขณะที่ (หญิงบางคน) ข้ามขึ้นโดยประการใด ก็สวมผ้าโดยประการนั้น | จากนั้นเมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วก็ยืนในที่แห่งหนึ่ง | ทาริกาเหล่านั้นต่างพอใจ บริโภค (อาหาร) ก่อน เริ่มแล้วเพื่อจะเข้าไปหาชนผู้เป็นบริวาร | แม้วิศาขาทาริกาก็เข้าไปหาหญิงผู้เป็นบริวารก่อน มีความพึงพอใจ เริ่มแล้วเพื่อจะบริโภค | จากนั้นทาริกาทั้งหลายที่บริโภคและดื่มเสร็จแล้วก็ต้องการความสุขอย่างยิ่งในอุทยาน | น้ำในระหว่างทางควรจะต้องข้าม ทาริกาเหล่านั้นก็ถอดรองเท้าเดินลุยไป | แต่วิศาขาทาริกาปรารถนาพร้อมแล้วซึ่งบันไดนั่นเทียวอีก การเข้าไปยังอารามของทาริกาเหล่านั้นเกิดแล้ว | วิศาขาทาริกาถือเอาแล้วซึ่งร่มก้าวล่วงแล้วซึ่งป่ามะม่วง | ร่มอันทาริกาเหล่าอื่นพากันกั้นแล้ว | หลังจากนั้น ลมและฝนก็ตั้งเค้าขึ้นแล้ว | ในกาลนั้น ทาริกาทั้งหลายพากันวิ่งเข้าไปยังอารามอยู่แล้ว | แต่วิศาขาทาริกากลับอยู่กลางแจ้งนั่นเอง | พราหมณ์นั้น ครั้นเห็นมารยามเช่นนั้นของวิศาขาทาริกาก็เกิดความประหลาดใจเพราะเหตุนั้น จึงเริ่มแล้วเพื่อจะถามทาริกานั้นว่า ดูก่อนทาริกา ท่านเป็นธิดาของใคร | เป็นธิดาของคฤหบดีชื่อพลมิตร | ข้าพเจ้าขอถามหน่อย บุตรี ท่านควรกระทำความกำเริบ เพราะเหตุนั้น มิใช่หรือ | วิศาขาทาริกาก็สงบเสงี่ยมอวัยวะตามเดิม กล่าวว่า ข้าแต่พ่อ ขอท่านจงถามเถิด | ความกำเริบอะไรจะพึงมีในเพราะเรื่องนั้น | ดูก่อนลูก ขณะที่ทาริกาทั้งหมดพากันวิ่ง พากันกระโดดขึ้นกระโดดลง พากันกระทำการซัดไปซึ่งร่างกาย (กระโจน) และพากันกระทำกิริยาเหล่านั้นและอื่นๆอีกที่เป็นการหมุนและเคลื่อนไหวอย่างไม่น่าดู ไปอยู่ แต่เธอกลับมีระเบียบเรียบร้อยอีก ไปยังสวนกับทาริกาเหล่านั้นด้วยมารยาทแห่งการเดินอย่างช้าๆ | วิศาขาทาริกากล่าวว่า ทาริกาทั้งหมดควรวิ่งอย่างระมัดระวัง (โดยนึกถึง) พ่อแม่ | ถ้าเมื่อเรากระโดดขึ้นหรือกระโดดลงอยู่ มือหรือเท้าเกิดหักขึ้นมา ใครจะต้องการเราเล่า | เรา ควรจะเป็นผู้เลี้ยงดูมารดาบิดาตลอดชีวิต มิใช่หรือ | ดูก่อนลูก นี้เป็นสิ่งดีงาม | เราขอถามอีกอย่างหนึ่งว่า ทาริกาเหล่านี้วางไว้แล้วซึ่งพัสตราภรณ์ทั้งหลาย ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เปลื้องผ้าผืนที่สอง ข้ามลงโดยเร็ว เริ่มแล้วเพื่อเล่นน้ำ | แต่เธอ ขณะที่ (ทาริกาทั้งหลาย) พากันข้ามลงน้ำโดยประการใดๆ ย่อมเปลื้องผ้าโดยประการนั้น ๆ | ข้าแต่พ่อ มาตุคามก็จะเป็นผู้ถึงความอดสู ความเสื่อมและไม่เรียบร้อย | ถ้าใครๆ มาเห็นเราเข้าก็จะกล่าวในทางเสียหายได้ | ดูก่อนลูก ในเรื่องนั้นใครจะเห็นเธอล่ะ | ข้าแต่พ่อ เมื่อท่านนั้นแลยังอยู่ ข้าพเจ้าก็จะพึงถูกเห็นโดยท่านก่อน | ดูก่อนลูก แม้เหตุนั้น ก็งามแท้ | เราขอถามอีกเรื่องหนึ่ง | ทาริกาเหล่านั้น พึงพอใจบริโภคก่อนแล้วจึงให้หญิงผู้เป็นบริวารบริโภคในภายหลัง | แต่เธอยังหญิงผู้เป็นบริวารให้บริโภคก่อนแล้วจึงบริโภคเองในภายหลัง | ข้าแต่พ่อ เราทั้งหลายต่างก็มีชีวิตอยู่เพราะผลแห่งบุญ (ในปัจจุบันด้วย) มีชีวิตอยู่เพราะผลบุญเก่าของเราทั้งหลายเนืองๆด้วย | ทาริกาเหล่านี้มีชีวิตอยู่เพราะผลกรรมอันน้อย ในกาลบางคราว บางเวลา ย่อมได้รับซึ่งโภชนะเพื่อภรรยา | ดูก่อนลูก ข้อนั้นเป็นสิ่งดีแล้ว | เราขอถามอีกเรื่องหนึ่ง | ชาวโลกทั่วไปเขาพากันสวมรองเท้าในที่ที่

แห้ง | แต่เธอกลับสวมรองเท้าในน้ำ | ข้อนั้นเป็นอย่างไร | ข้าแต่พ่อ ก็เพราะชาวโลกโง่เขลา | คนทั้งหลายควรจะต้องสวมรองเท้าในน้ำ | เหตุใดๆ ไม่ว่าจะเป็นหนาม หินกรวด สะเก็ดหอย มุก และชิ้นส่วนเปลือกหอย จะเห็นได้ก็ด้วยการยืนอยู่บนบก | แต่เหตุเหล่านั้นย่อมมองไม่เห็นในน้ำ | ดังนั้นก็ควรจะต้องสวมรองเท้าในน้ำ ไม่ควรสวมบนบก | ดูก่อนลูก ข้อนั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้ว | เราขอถามอีกเรื่องหนึ่ง | ทาริกาเหล่านี้ย่อมกั้นร่มที่แดด แต่ตัวเธอกลับกั้นร่มที่ใต้ร่มไม้ในสวน | ความเป็นไปเป็นเช่นไร | ข้าแต่พ่อ ก็เพราะชาวโลกง่าเขลา | ร่มควรจะกางเฉพาะในสวนเท่านั้น | ซึ่งเหตุที่แน่นอนก็คือ สวนเกลื่อนกล่นไปด้วยลิงและนกทั้งหลาย | นกทั้งหลายย่อมถ่ายอุจจาระปัสสาวะบ้าง | ย่อมทิ้งเศษกระดูกให้ตกลงไปบ้าง | ลิงทั้งหลายย่อมถ่ายอุจจาระปัสสาวะบ้าง | ย่อมทำผลไม้ที่บริโภคได้ครึ่งหนึ่งให้ตกลงไปบ้าง | ที่ส่งเสียงร้องตามธรรมชาติและที่ไม่รู้เรื่องอะไร ย่อมกระทำการชุมนุมอยู่ระหว่างกิ่งไม้ | ย่อมทิ้งชิ้นกระดูกลงมาบ้าง | เหตุนี้นั้นหาได้มีในที่กลางแจ้งไม่ | ก็จะพึงมีการป้องกันเล็กๆน้อยๆในกาลบางคราวเท่านั้น | ดังนั้น ร่มพึงกั้นเฉพาะในสวนเท่านั้น ไม่พึงกางในที่กลางแจ้ง | ดูก่อนลูก แม้ข้อนั้นก็เป็นสิ่งที่ดีแล้ว | เราขอถามอีกเรื่องหนึ่ง | ทาริกาเหล่านี้เมื่อลม(พัดมา) มีฝนตก ต่างก็พากันวิ่งไปที่ริมศาลาข้างทาง แต่ตัวเธอกลับยืนเฉยอยู่ในที่กลางแจ้ง | ข้าแต่พ่อ ที่กลางแจ้งนั้นแหละควรจะยืนอยู่ | ไม่ควรเข้าไปยังศาลาริมทางเลย | ดูก่อนลูก ความเป็นไปเป็นเช่นไร | ข้าแต่พ่อ เหล่านี้เป็นศาลาริมทางที่วางเปล่า | ที่แน่ๆ ก็คือ ต้องว่างเว้นจากการดูแลรักษาจากคนที่หมกมุ่นอยู่กับราคะ | ถ้าเมื่อเราเข้าไปแล้ว ใครบางคนก็จะลูบคลำอวัยวะน้อยใหญ่เอาได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะไม่เป็นผลดีต่อชื่อเสียงของมารดาบิดาของเราได้ | การปราศจากชีวิต (ตาย) เสียในที่แจ้งยังดีเสียกว่า | ส่วนการเข้าไปยังศาลาริมทางที่ว่างเปล่า ไม่ดีเลย |

ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นเกิดความโสมนัส เพราะมารยาทอันงดงามของวิศาขาทาริกานั้น เข้าไปแล้วยังเรือนของคฤหบดีชื่อพลมิตร กล่าวว่า หญิงสาวได้ชื่อว่ามีการท่องเที่ยวไปพร้อมกัน เพราะระงับความมืดมิดได้ จำเริญ จำเริญ | ชนผู้เป็นบริวารในเรือนกล่าวว่า ข้าแต่พราหมณ์ เวลานี้ไม่ใช่เวลาภิกษา | ท่านปรารถนาอะไร | ดูก่อนน้องหญิง เราหาได้ปรารถนาภิกษาไม่ | แล้วท่านปรารถนาเพื่อประโยชน์อะไร | อัครอำมาตย์ชื่อ มฤคาระ ที่เมืองศราวัสตี | ท่านมีบุตรชื่อวิศาขะ | ชนผู้เป็นบริวารเหล่านั้นกล่าวว่า ตระกูลนั้นเป็นเช่นเดียวกับเราหรือ | ณ ที่นั้นมีอะไร | มีพื้นที่ที่มากมายเกินจะบรรยาย | พราหมณ์กล่าวต่ออีกว่า ทาริกา ควรจะ ไกลทีเดียว | มีเหตุอะไรหรือ | ถ้าทาริกามีความสุขก่อน ครั้นฟังแล้วจักให้เกิดความปลาบปลื้มในใจ | ถ้ามีความทุกข์ ย่อมถึงความลำบากและย่อมพลาดประโยชน์ในการให้ทาน การบูชาและการทำสักการะ | ชนผู้เป็นบริวารเหล่านั้นกล่าวว่า ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น ขอทาริกาจงเป็นผู้ให้เถิด | ลำดับนั้น พราหมณ์ครั้นกล่าวว่า จำเริญ แล้วก็หลีกไปถึงเมืองศราวัสตีโดยลำดับ | ครั้นเมื่อบรรเทาความเมื่อยล้าจากการเดินทางแล้ว ก็เข้าไปยังเรือนของอัครอำมาตย์ชื่อมฤคาระ | จากนั้นก็บอกถึงอาหาร ความเป็นอยู่ กิริยาอาการ ความงามแห่งรูปร่าง

ความสาว และความเฉลียวฉลาดตามที่กล่าวแล้วของทาริกาว่า | ทาริกานั้น อันข้าพเจ้าแสวงหาแล้วทั่วประเทศต่างๆ โดยรอบแคนอันยิ่งใหญ่ จะพึงหาได้เฉพาะโดยยาก | ขอท่านจงไป จงส่งคนไปในกาลบัดนี้ | จากนั้น อัครอำมาตย์มฤคาระ กระทำแล้วซึ่งการกำหนดวัน ดิถี ขณะและนักษัตร มาแล้วสู่เมืองจัมปา ส่งคนไปแล้ว ด้วยการจัดแจงอันดียิ่งอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อบุตรชื่อวิศาขะ |

วิศาขาทาริกานั้นอันมารดาพร่ำสอนในช่วงเวลาก่อนเดินทางว่า **ดูก่อนลูก เจ้าควรนมัสการพระจันทร์และพระอาทิตย์ให้เป็นนิตย์ | ควรบำเรอไฟ | ไม่ควรมัวแต่ส่องกระจก | พึงปรารถนาเครื่องแต่งตัวให้เบาบาง (น้อย) | ไม่ควรให้สิ่งที่ควรเก็บไว้ | ควรรักษาคำพูด | ไม่ควรลุกขึ้นให้อาสนะแก่ใครๆ | ควรบริโภคอย่างระมัดระวัง | ควรหลับให้สุขสบาย | ควรผูกบันได** | ถ้อยคำจากตรงนั้นอันมฤคาระได้ยินแล้ว | เขากำหนดว่า ทาริกานี้ยึดถือมิจฉาทิฏฐิ | เราจักห้ามทาริกานี้ในมิจฉาทิฏฐิ จักให้ถือสัมมาทิฏฐิ ครั้นรู้ดังนี้แล้วก็พาวิศาขาทาริกานั้นมุ่งออกเดินทางไป |

ลำดับนั้น มารดาของวิศาขานั้นผู้มีจิตใจอันประกอบไปด้วยความรักใคร่ มีหน้าชุ่มไปด้วยน้ำตา ย่อมพูดพลางร้องไห้เสียงดังก้องอยู่ในลำคอว่า ลูก นี้(อาจ)เป็นการเห็นเจ้าเป็นครั้งสุดท้าย | มารดานั้น เมื่อให้วิศาขารู้อย่างดีอยู่จึงกล่าวว่า แม่ เราขอถามว่า เจ้าก็ได้เกิดที่นั่น ที่เรือนของญาติ | ดูก่อนลูก เจ้าเกิดในเรือนของญาติ | เรือนทั้ง 7 ได้มีแล้วอย่างนี้หรือ | ได้มีอย่างนี้ | แม้เราก็เกิดในที่นี่ | เราก็ควรกล่าวถึงที่นั่นด้วย | การพลัดพรากเกิดขึ้นแน่นอน | เธอจงนิ่ง | เธอจะร้องไห้เพื่อประโยชน์อะไร |

ลำดับนั้น มฤคารมหาอำมาตย์ออกเดินทางแล้วโดยเป็นหมู่ | วิศาขาทาริกา ก็ออกเดินทางแล้วโดยยานพร้อมกับเจ้านายและชนผู้เป็นบริวารที่มาจากเรือนของตน | ณ ที่นั้นมีม้าตัวเมียซึ่งเกิดได้ไม่นาน กระโดดข้ามลงไปยังเรือ | ความโกลาหลก็เกิดขึ้นด้วยเหตุว่า แม่ม้านั้นไม่ยอมขึ้นเรือแม้ด้วยความพยายาม เพราะคิดว่า ลูกม้าตัวผู้จักถึงความลำบากในหมู่ | วิศาขาทาริกาได้ยินเหตุการณ์นั้น | นางจึงกล่าวว่า ความโกลาหลนี้เกิดขึ้นเพราะเหตุอะไร | (เหตุการณ์นั้น) อันชนเหล่านั้นรายงานให้ทราบแล้วตามความเป็นจริง | วิศาขาทาริกากล่าวว่า เมื่อยกลูกม้าขึ้นมาก่อน แม่ม้าก็จะขึ้นตามมาเอง | ชนเหล่านั้นก็ทำเหมือนอย่างที่วิศาขากล่าวนั้น | แม่ม้าก็ขึ้นไปแล้ว | ชนเหล่านั้นอันมฤคารมหาอำมาตย์ถามว่า เพราะอะไร พวกเจ้าจึงพากันมา(เสียเวลา)โดยกาลนาน | อุบายวิธีอันบัณฑิตชาวเมืองจัมปากล่าวไว้ว่า เมื่อบุคคลยกลูกม้าขึ้นมาก่อน (แม่ม้าก็จะขึ้นตาม) บัณฑิตชาวเมืองจัมปา (แนะนำอย่างนี้) |

ในระหว่างทางขณะที่นายสารถีทั้งหลายพากันพักราตรี | ที่นอนถูกจัดเตรียมไว้เพื่อมฤคารมหาอำมาตย์ที่รถขนของ | วิศาขา ครั้นเห็นแล้วจึงถามว่า ที่นอนนี้พวกท่านจัดให้ใคร | จัดให้ท่านมฤคารมหาอำมาตย์ | จงนำออกไปเสีย | มีเหตุอะไรหรือ | ถ้าท่านมฤคาระหลับแล้ว มีของตกลงมาจากข้างบนที่รถขนของ อาจจะทำให้ถึงกาละได้เป็นแน่ | จะเป็นความเสื่อมไปตลอดชีวิตของเรา |

ทาริกานี้พอแต่งงานแล้ว พ่อผัวก็ตายในระหว่างทาง แม้เรือนก็ยังไปไม่ถึง | ที่นั่งที่นอนนั้นถูกนำออกไปแล้วและรถขนของก็ล้มลงแล้ว | หมู่มหาชนโดยรอบก็พากันวิ่งหนี มฤคารมหาอำมาตย์ถูกช่วยเหลือแล้ว | กล่าวว่า พวกท่านอย่ากลัวไปเลย | เรายืนอยู่ที่นี่ | พวกท่านขอจงมาลากที่นอนออกไป | ที่นอนอันวิศาขาใช้ให้คนนำออกไปแล้ว | บัณฑิตทั้งหลายชาวเมืองจัมปาเข้าถึงแล้วซึ่งการอยู่พักที่อุทยานอันเก่าแก่แม้อีก | ที่นอนถูกจัดเตรียมไว้เพื่อมฤคารมหาอำมาตย์ ณ ศาลาริมทางที่ว่างเปล่า | ที่นอนนั้นอันวิศาขาเห็นแล้วจึงถามว่า ที่นอนนี้ของใคร | ของท่านผู้เป็นเจ้านาย | จงนำออกไป | มีเหตุอะไรหรือ | ถ้าศาลาริมทางพังลงมา (ท่านมฤคาระ)ถูกช่วยออกมาไม่ได้ จะไม่ทำกาละไปหรือ | ความเสื่อมเสียก็จะพึงมีแก่เราดังที่กล่าวมาแล้ว มิใช่หรือ | ขณะที่ที่นอนนั้นถูกนำออกไป ศาลาริมทางก็พังลงมาพอดี | หมู่มหาชนก็พากันวิ่งหนี บัณฑิตชาวเมือง(จัมปา แนะนำอย่างนี้) ดังที่กล่าวมาแล้ว |

จากนั้น ชนทั้งหลายเดินทางถึงแล้วซึ่งเมืองศราวัสตีโดยลำดับ | เมื่อความเมื่อยล้าจากการเดินทางบรรเทาแล้ว และเมื่อชนผู้เป็นญาติสายโลหิตกลับไปกันหมดแล้ว นางวิศาขาก็ให้คนทำงานในเรือนตามสมควรแก่ตระกูลของตน | แต่ลูกสะใภ้ทั้ง 6 ของมฤคารมหาอำมาตย์ยังภัตให้ถึงพร้อมแก่ชนผู้เป็นบริวารโดยวาระอันสมควร | แม้นางวิศาขาก็ตระเตรียมอย่างนั้นเหมือนกัน | แม้เธอก็ควรทำวาระในวันที่ 7 เพราะฉะนั้น เมื่อวาระจักมาถึงแก่นางวิศาขานั้น | ของหอมเหล่าใดหลงเหลืออยู่จากพ่อผัว แม่ผัว สามี, (นางวิศาขา) ครั้นทำการจัดแจงเสร็จสรรพแล้วก็ตากเอาไว้ทั้งวัน | ปรารถนาเพื่อจะสักการะชนเหล่าใดทุกวัน นางก็นำ(เครื่องสักการะ) ไปยังสถานที่เหล่านั้นแล้วก็วางไว้ | ย่อมบันเทิงด้วยการโปรยซึ่งของหอมส่วนที่ยังหลงเหลืออยู่, ชนทั้งหลายย่อมมีประมาณดังที่กล่าวแล้วนั่นเอง | ส่วนผู้ที่ดื่มน้ำเมา ก็จักมีวาระในวันต่อไป | สิ่งใดไม่ได้เป็นมาลัยของสามีและมีความพึงพอใจ ก็ตั้งไว้แล้วที่พื้นดิน | จนกระทั่งเมื่อพระจันทร์สว่างแล้ว มะขามป้อม ของหอม ดอกไม้ อาหารและน้ำเมาถูกจัดให้แก่คนทำงาน, คนเหล่านั้นก็พากันยินดีแล้วว่า พวกเรา อันนายหญิงของมหาอำมาตย์แลดูแล้ว อย่างเก่าก่อนโดยกาลนาน | และในวันนั้น พวกคนงานเหล่านั้นก็พากันทำงาน 2 เท่า | เมื่อมฤคารมหาอำมาตย์แลดูพวกคนงานกำลังทำงานในเวลาย่อมเห็นว่า คนงานกระทำการงานมากมาย | ท่านถามว่า บุรุษที่ตายแล้วเหล่าอื่นอันท่านทั้งหลายกำหนดถือเอาแล้วหรือ | ยังไม่ได้กำหนดถือเอา | ใครๆที่มีความพยายามในเพราะเรื่องนั้นหรือว่าผู้ใดกระทำการงานหนัก 2 เท่า | คนงานเหล่านั้นกล่าวว่า ข้าแต่นาย ภัตเป็นเช่นใด การงานเป็นเช่นใด | นั่นอะไรหรือ | การงานตามที่ได้ประพฤติกันมาอันชนเหล่านั้นบอกแล้วโดยพิสดาร | ภรรยาของบุตรท่านมฤคาระแต่ละคนๆ อันบุตรของท่านมฤคาระบอกแล้ว | ภรรยาเหล่านั้นก็พากันกล่าวว่า แม้พวกเรา ครั้นนำออกไปจากเรือนแล้ว จักกระทำให้เป็นที่รักแก่บุรุษผู้ไปรับมาทั้งหลาย | แม้พวกเราก็จะเป็นที่รักของนายและของบุรุษผู้ไปรับเราทั้งหลายมาเหมือนอย่างที่นางวิศาขาทำ | ขณะนั้น นางวิศาขาอัน

มฤคารมหาอำมาตย์ถามแล้วว่า ลูก เธอบริโภคและตื่นนอนอย่างไร | นางวิศาขาก็บอกแล้วโดยพิสดาร | มฤคารมหาอำมาตย์พอใจแล้ว | เพราะเหตุนั้น นางวิศาขานั้นจึงได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ประจำในเรือน | และรู้กันว่า เป็นคน (ที่จัดแจง) เรื่องภายในเรือนทุกอย่าง | ผู้ใดยินดีด้วยสิ่งของที่นางวิศาขาให้แล้วแก่พวกท่าน (ท่านทั้งหลาย) ก็พึงดำรงอยู่ด้วยสิ่งนั้นหรือพึงประพฤติตามสมควร กระทั่งนางวิศาขานั้นเป็นเจ้าแห่งเรือนอย่างเบ็ดเสร็จ | นางวิศาขานั้น ยังชนภายในเรือนให้ยินดี ด้วยการอยู่อย่างมีมารยาทงดงามและสงบเสงี่ยม | กระทั่งสมัยต่อมา หงส์ทั้งหลายนำมาแล้วซึ่งข้าวสาร ผลไม้ข้าวสาลีที่ถูกนำมาและปลูกโดยคนจากแคว้นอุตรกุรุทวีป จับอยู่แล้วโดยรอบแห่งเรือนของนางวิศาขา | และหงส์ตัวหนึ่งไปจับที่พระราชวัง | พระราชาครั้นทอดพระเนตรเห็นหงส์เหล่านั้นก็ทรงเรียกมาแล้ว | แม้หงส์เหล่านั้นถึงจะทนไม่ได้ซึ่งกำเนิด ความรักและกำลังที่เสมอกัน ก็ร้องตอบแล้ว | หงส์ทั้งหลายที่ชอบข้าวสาลี ก็ลงมาแล้วที่พระบาทและยุ้งฉางของพระราชา | ลำดับนั้น พระราชาได้พระราชทานหงส์แต่ละตัวให้แก่เหล่าอำมาตย์ทั้งหลาย | ฝ่ายมฤคาระเองก็มอบหงส์ส่วนเฉพาะของตนให้แก่นางวิศาขา | (พระราชา) ทรงตั้งกฎไว้แล้ว ประทับตรา ให้ลงอาชญาแก่ชนทั้งหลายผู้โก่งลูกศร (ยิงหงส์) | เมื่อได้ฟังแล้ว แม้ชนเหล่านั้นก็ยินดียิ่ง | ชนเหล่านั้นทำการตระเตรียมอย่างดี ซึ่งพื้นนาผืนเล็กๆ รู้แล้วซึ่งเวลาหว่านแล้ว | ฝนก็เป็นไปในฤดูฝนตกแล้ว | ความอุดมสมบูรณ์แห่งเมล็ดพืชพันธุ์เกิดแล้ว | ในฤดูฝนต่อมาก็ยังเจริญงอกงามสมบูรณ์อยู่, แม้ในฤดูฝนต่อมาก็ยิ่งเจริญงอกงามกว่าเดิม | ดังนั้น เรือนยุ้งฉางทั้งหมดจึงเต็มไปด้วยข้าวที่นำมาเพื่อหงส์ทั้งหลาย | ต่อมา พระเจ้าประเสนทิโกศลทรงพระประชวร | หมอทั้งหลาย อันพระราชาทรงเชื้อเชิญแล้ว ตรัสถามแล้ว | หมอเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าข้าวสาลีที่นำมาเพื่อหงส์ถึงพร้อม พระองค์ก็ควรที่จะให้กากข้าวแห่งข้าวสาลีนั้นด้วย | พระองค์จักทรงกระปรี้กระเปร่า ทรงพระเกษมสำราญทันที | เหล่าอำมาตย์อันพระราชาทรงเรียกมาแล้ว ตรัสถามว่า ท่านทั้งหลาย ยอดแห่งข้าวสาลีทั้งหลายที่นำมาเพื่อหงส์ อันเรามอบให้แก่พวกท่านทั้งหลาย | ยอดแห่งข้าวสาลีเหล่านั้นอันท่านทั้งหลายจะพึงทำอย่างไร | บรรดาอำมาตย์เหล่านั้น บางพวกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พวกข้าพระองค์จะวางไว้ที่ศาลาริมทาง | อีกพวกหนึ่งกราบทูลว่า พวกข้าพระองค์จะโปรยลงไปในไฟ | อีกพวกหนึ่งกราบทูลว่า พวกข้าพระองค์จะผูกไว้ที่ประตูศาลา | ฝ่ายมฤคารมหาอำมาตย์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์ได้มอบให้แล้วแก่นางวิศาขา | (มฤคาระได้ถามนางวิศาขาว่า) เราขอถามก่อนว่า เธอจะทำอย่างไร | นางวิศาขาเมื่อถูกถามแล้ว | นางจึงกล่าวว่า ข้าแต่พ่อ ประโยชน์อะไรกับข้าวศาลีที่นำให้แก่หงส์เล่า, พระราชาทรงประชวรแล้ว | ข้าวศาลีทั้งหลายที่นำมาให้แก่หงส์อันหมอทั้งหลายชี้แล้ว | จากนั้น ภาชนะทองคำอันนางวิศาขากรอกให้เต็มแล้ว (ด้วยกาก) แห่งข้าวสารที่นำมาเพื่อหงส์ ส่งไปแล้วแก่พระราชา | พระราชาทรงเสวยแล้ว | ได้ทรงมีพระเกษมสำราญดังเดิมต่อไป |

ต่อมา ชาวชนบททั้งหลายส่งม้าตัวเมียมา 2 ตัวคือ ตัวแม่และตัวลูก ไปถวายแด่พระราชา | ม้า 2 ตัวเหล่านั้น ใครๆก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า ตัวไหนคือตัวแม่ ตัวไหนคือตัวลูก | พระราชา จึงทรงมีคำสั่งเหล่าอำมาตย์ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงทำการตรวจสอบให้ดีแล้วแจ้งแก่เรา | เหล่าอำมาตย์ตรวจสอบอยู่ตั้งหลายวัน ยิ่งทุกข์ใจหนัก | ด้วยหาข้อสรุปไม่ได้ | เมื่อเวลาผ่านไปเนิ่นนาน จึงพากันไปยังเรือนของมฤคารมหาอำมาตย์ | นางวิศาขาเมื่อตรวจสอบดู(รอง)เท้าทั้งหลายจึงกล่าวว่า ข้าแต่พ่อ พวกท่านมากันโดยกาลนาน เพื่อประโยชน์อะไร | พวกอำมาตย์จึงเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟังโดยพิสดารตามความเป็นจริง | นางวิศาขาจึงกล่าวว่า ข้าแต่พ่อ ในเรื่องนี้ พวกท่านต้องการจะรู้อะไร | เมื่อพวกเราจัดที่ที่เหมาะสมเท่าเทียมกันให้แก่ม้าทั้ง 2 ตัวแล้ว | ม้าตัวใดเป็นลูก ตัวนั้นจักบริโภคเร็วแล้วจักไปบริโภคส่วนที่เป็นของตัวแม่ | ถ้าม้าตัวใดเป็นแม่ ตัวนั้นก็จะไม่ขัดขวาง ละปากออกแล้วยืนเฉยอยู่ | นี้คือข้อสังเกต | มฤคารมหาอำมาตย์จึงนำเอาความนั้นไปบอกกับเหล่าอำมาตย์ | พวกอำมาตย์ก็ปรึกษาทำความเข้าใจกัน ดังที่นางวิศาขาได้บอกแจ้งแล้วนั้น | จากนั้นเมื่อราตรีสว่างแล้ว จึงพากันไปกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ม้าตัวนี้คือตัวแม่ ม้าตัวนี้คือตัวลูก | พระราชาตรัสถามว่า พวกท่านรู้ได้อย่างไร | ข้าแต่สมมติเทพ เป็นอย่างนี้และอย่างนี้ | แต่พวกข้าพระองค์ก็หาได้รู้จักสิ่งอันเป็นทรัพย์สมบัติไม่ | ข้าแต่สมมติเทพ (พวกข้าพระองค์) หาได้มีความสามารถใดๆเลย (นางวิศาขา) ได้บอกแก่พวกข้าพระองค์ | นางวิศาขาแนะนำแล้วอย่างนี้ | พระราชาจึงมีดำรัสว่า นางนับได้ว่าเป็นบัณฑิตประจำเมืองจัมปา |

บุรุษบางคนวางผ้ากัมพลไว้ที่ฝั่งอาบน้ำ | และบุรุษอีกคนหนึ่งก็มาถึง | เขาคล้องศีรษะด้วยผ้ากัมพลนั้น เริ่มแล้วเพื่อที่จะอาบน้ำ ณ ที่นั้นเอง | บุรุษนั้นครั้นอาบน้ำเสร็จแล้วขึ้นมาแล้วไม่เห็นผ้ากัมพล | บุรุษนั้นจึงพูดว่า ท่านบุรุษผู้เจริญ ท่านหาอะไรอยู่หรือ | หาผ้ากัมพล | ผ้ากัมพลของท่านหายไปจากที่ไหน | เขากล่าวว่า ผ้ากัมพลนี้เป็นของเราแน่แท้ | ทั้งสองก็เกิดทะเลาะกันว่า นี่เป็นของท่าน นี่เป็นของเรา, ทั้งสองจึงพากันไปสู่ที่พระพักตร์ของพระราชา | พระราชาจึงทรงมีรับสั่งกับอำมาตย์ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย จงปรึกษา (ผ้ากัมพล) เป็นของผู้ใด ก็จงคืนให้แก่ผู้นั้น | เหล่าอำมาตย์จึงเริ่มปรึกษาหารือกัน | บุรุษคนหนึ่งถูกถาม เขาก็พูดว่า ของของฉัน | อีกคนหนึ่งเมื่อถูกถาม เขาก็พูดว่า ของของฉัน | กาลเวลาก็ล่วงเลยไปด้วยการถกเถียงกันว่า ของของท่าน ของของฉัน | อำมาตย์ทั้งหลายลำบากใจ เมื่อเวลาผ่านไปเนิ่นนาน ก็ยังหาข้อสรุปไม่ได้ | จึงพากันกลับบ้าน | มฤคารมหาอำมาตย์ถูกนางวิสาขาถามอย่างที่กล่าวมาก่อน | มฤคารมหาอำมาตย์ก็เล่าเรื่องราวให้ฟังตามความเป็นจริง | นางวิศาขากล่าวว่า ข้าแต่พ่อ ในเรื่องนี้ มีอะไรที่ควรจะรู้ | บุคคลทั้งสองก็ควรจะกล่าวได้ | คนหนึ่งย่อมถือเอาประโยชน์ แม้อีกคนหนึ่งก็ถือเอาประโยชน์เหมือนกัน | ผ้ากัมพลเป็นของผู้ใด บุรุษนั้นจักกล่าวว่า ผ้ากัมพลของเราจะถูกตัดเพื่อประโยชน์อะไร | แต่ถ้าผ้ากัมพลไม่ใช่ของบุรุษนั้น เขาจักกำหนดเห็นแต่ประโยชน์ว่า จงมีแก่ผมก่อน ใครจะพึงถือเอาของของเราไป | นี้

เป็นข้อสังเกตในเรื่องนี้ | มฤคารมหาอำมาตย์ครั้นไปแล้วจึงแจ้งแก่อำมาตย์ทั้งหลาย (และกราบทูลพระราชาว่า) ข้าแต่สมมติเทพ (เรื่องเป็นอย่างนี้และอย่างนี้) | พระราชาตรัสว่า นางวิศาขานับว่าเป็นบัณฑิตประจำเมืองจัมปา |

พ่อค้าทั้งหลายที่ค้าขายของหอมและหม้อสมุนไพร ทั้งโดยรถและโดยเรือของพระราชา ถูกส่งไปแล้วโดยรอบ | แต่พระองค์หารู้ไม่ว่า อะไรคือปลาย อะไรคือต้น | พระราชาทรงมีรับสั่งกับอำมาตย์ทั้งหลายว่า พวกท่านจงไปตรวจสอบดู | อำมาตย์เหล่านั้นตรวจสอบอยู่ตั้งหลายวัน | ใครๆ ก็ไม่อาจจะรู้ | เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้า ก็พากันกลับบ้าน | มฤคาระถูกนางวิศาขาถามโดยนัยดังที่กล่าวมาแล้ว | ก็บอกเรื่องราวตามความเป็นจริง โดยพิสดาร | นางวิศาขากล่าวว่า | ข้าแต่พ่อ ในเรื่องนี้ ท่านประสงค์อยากจะรู้เรื่องอะไร | ควรจะต้องส่งไปทางน้ำ | ส่วนใดเป็นต้น ส่วนนั้นควรจะอยู่ข้างบน | ส่วนใดเป็นปลาย ส่วนนั้นควรจะอยู่ข้างล่าง | นี้เป็นข้อสังเกตในเรื่องนี้ | มฤคาระบอกแจ้งแล้วแก่อำมาตย์ทั้งหลาย | พระราชาก็ตรัสยกย่อง(นางวิศาขา) โดยนัยดังที่กล่าวมาก่อนว่า นางวิศาขาเป็นบัณฑิตประจำเมืองจำปา |

ณ ที่ลาดลุ่มภูเขาแห่งหนึ่ง มีคหบดีอยู่คนหนึ่ง | เขานำภรรยามาจากตระกูลเช่นนี้ | เธอไม่มีบุตร ไม่มีธิดา | เธอผู้ต้องการอยากจะได้บุตร จึงนำภรรยาคนที่ 2 มา | เมื่อภรรยาคนที่ 1 นั้นปราศจากความริษยา ให้ยาป้องกันความพินาศไปแห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ | เมื่อสัตว์ผู้จะเกิดในครรภ์เป็นผู้หมดจด ถึงพร้อมด้วยความสามารถ เจริญรุ่งเรืองอยู่ในครรภ์ของภรรยาคนที่ 2 นั้น | เมื่อเวลาล่วงไป 9 เดือน ก็คลอดมาแล้ว | เป็นเด็กชาย | นางจึงกำหนดว่า มารดาอีกคนหนึ่งย่อมฆ่าบุตรด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง นี้เป็นของแน่นอน | สามี จักทำอะไรให้แก่เราได้ | หรือว่าเราจักทำอะไรได้ | เราจะรักษาบุตรไว้ได้ตลอดกาลนานเท่าไร | เราควรจะยกให้แก่ภรรยาคนที่ 1 นั้น ตลอดกาลทุกเมื่อแล ดังนั้น จึงช่วยกันดูแลกับด้วยสามี ได้รับอนุญาตแล้ว ภรรยาคนที่ 1 นั้น จึงกล่าวว่า น้องหญิง บุตรนี้อันเราให้แล้วแก่เธอ | เธอจงยกบุตรนั้น (ให้กับเรา) | ด้วยว่า ภรรยาคนที่ 1 กำหนดว่า บุตรเป็นของภรรยาคนใด เรือนก็เป็นของภรรยาคนนั้น | เราจักแบ่งปัน | เราจักเป็นเจ้าแห่งเรือน | เด็กนั้นก็ถูกแย่งแล้ว | และบิดาของเด็กก็ตายแล้ว | ความทะเลาะวิวาทอันมีเรื่องเรือนเป็นเครื่องกำหนดก็เกิดแล้ว | ภรรยาคนแรกก็พูดว่า บุตรนี้เป็นของเรา คนที่ 2 ก็พูดว่า บุตรนี้เป็นของเรา เธอทั้งสองจึงพากันไปที่ประทับของพระราชา | พระราชาจึงทรงมีรับสั่งกับอำมาตย์ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจงไป ช่วยกันตรวจสอบดู | เมื่ออำมาตย์เหล่านั้นตรวจสอบอยู่ ก็ล่วงเวลาไปนานหลายวัน ไม่มีใครที่จะสามารถรู้ได้ | เมื่อเวลาผ่านไปนานก็พากันกลับไปยังเรือน | นางวิศาขาจึงถามมฤคาระว่า ท่านต้องการอยากจะรู้อะไร ในเรื่องนี้ โดยนัยดังที่กล่าวมาก่อน | เราจะรู้ไม่ได้เลยถึงบุคคลเหล่านั้นด้วยคำที่จะพึงกล่าวถึงว่า บุตรเป็นของใคร เพราะฉะนั้น ผู้ใดมีกำลังแข็งแรง ผู้นั้นพาเอามาแล้ว จงมา | จับแล้วซึ่งบุคคลเหล่านั้นด้วยแขนทั้งสอง ครั้นมาแล้ว บุตรนั้น เมื่อลำบากก็จัก

ร้องไห้ | มารดาของเด็กคนใดมีความเอื้อเฟื้อ ย่อมหลุดพ้นเฉพาะ | เราจักสอบสวนซึ่งมารดานั้นแม้อยู่เพียงนั้น | มารดาอีกคนหนึ่งผู้ไม่มีความเอื้อเฟื้อ ย่อมไม่หลุดพ้นเฉพาะ | เมื่อใด มารดาถูกบีบคั้นด้วยความยากลำบาก เมื่อนั้น จักกระทำตามความเป็นจริง นี้เป็นข้อสังเกตในเรื่องนี้ | มฤคาระแจ้งอย่างนี้แก่เหล่าอำมาตย์ | พระราชาก็ตรัสดังที่กล่าวมา | นางวิศาขาเป็นบัณฑิตประจำเมืองจำปา |

สมัยต่อมาอีก มฤคารมหาอำมาตย์ล้มป่วย | หมอให้ยาแก่มฤคาระนั้นในวันหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นไข้อยู่อีก | นางวิศาขากำหนดว่า ข้าแต่พ่อ ความสบาย มีในวันหนึ่งแต่กลับเป็นไข้อีกในวันที่ 2 เพราะเหตุอะไร, ความสบายจะมีเพราะหมอทั้งหลายเหล่าใด หมอเหล่านั้นถูกทำให้เป็นที่มุ่งหมายแล้ว | หลังจากนั้น ท่านเปิดประตูไว้เพื่อหมอทั้งหลาย กระทำการรักษาทางการแพทย์เองทีเดียว | ท่านจะมีความสุขสำราญ | มฤคาระกำหนดว่า ในเรื่องนี้มีความพยายามอะไรที่เป็นเหตุให้เราสุขสบายในวันหนึ่งแต่ก็เป็นไข้ในอีกวันหนึ่ง | ในกาลใด หมอทั้งหลายไม่อาศัยอยู่ เมื่อนั้นจึงจะมีความสุขสบายอยู่เป็นนิตย์ | นางวิศาขาอันมฤคาระถามแล้ว | นางวิศาขานับว่าเป็นบัณฑิตประจำเมืองจัมปา โดยนัยดังที่กล่าวมาแล้ว |

พระเจ้าประเสนทิโกศลมีคนที่ทรงไว้วางพระทัยชื่อ ศรีวรรธนะ | สมัยต่อมาศรีวรรธนะนั้นอันพระราชาทรงปฏิเสธแล้ว | นางวิศาขาได้ยินแล้ว | มฤคาระอันนางถามแล้วว่า ข้าแต่พ่อ อำมาตย์ทั้งปวงควรเชื้อเชิญทำให้สำเร็จให้จงได้ | ท่านควรจะยังพระราชาให้อดโทษแก่ศรีวรรธนะ | มฤคาระกล่าวว่า ดูก่อนลูก เราจะกราบทูลให้สมมติเทพอดโทษ | จากนั้น มฤคาระอันพระราชาทรงอนุญาตแล้ว (กราบทูลว่า) ข้าแต่สมมติเทพ ศรีวรรธนะ อันพระองค์ทรงคบแล้ว | พระองค์ควรจะยกโทษให้แก่ศรีวรรธนะ | พระราชา ตรัสว่า เรายกโทษให้แล้ว | ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าพระองค์ทรงยกโทษแล้ว พระองค์ก็ควรให้แนวทางปฏิบัติเหล่านั้นแก่ศรีวรรธนะ | ขอจงเป็นอย่างนี้ | วัตตบทอันเราให้แล้ว | ศรีวรรธนะ ก็รู้แล้วว่า พระราชาทรงยกโทษให้แก่เราเหมือนอย่างที่นางวิศาขาแนะนำแล้ว | มฤคาระนั้นดำรงไว้แล้วซึ่งการตอบแทนและความรู้แก่นางวิศาขานั้น | ต่อมา โรคบุรุษเกิดขึ้นแล้วแก่มฤคาระ | นางวิศาขาก็กระทำการดูแลแก่มฤคาระนั้น | มฤคาระนั้นจึงเอ็นดู (นางวิศาขา) | นางวิศาขากล่าวว่า ข้าแต่พ่อ ท่านจะเอ็นดู (เรา) เพื่อประโยชน์อะไร | ลูกจะไม่กระทำการดูแลบิดาได้อย่างไร | แม้โดยประการนั้น มฤคาระนั้นก็ยัง (เอ็นดูอยู่อย่างเดิม) | นางจึงกำหนดว่า มฤคาระนี้ หาได้ทำการอุปการะเพราะมุ่งประโยชน์ต่อเราไม่ | เราจะกระทำให้เป็นการสงเคราะห์แก่มฤคาระนั้น | นางวิศาขาจึงไปแล้วสู่เรือนของศรีวรรธนะ | ศรีวรรธนะนั้นต้อนรับแล้วด้วยคำว่าสวัสดี ให้อาสนะแล้ว | นางวิศาขานั่งแล้วกับภรรยาของศรีวรรธนะ | นางกล่าวว่า ดูก่อนทาริกา พลางจับเท้าทั้งสองของนางวิศาขา | นางวิศาขากล่าวว่า สิ่งใดที่ข้าพเจ้ารู้ สิ่งนั้นเป็นฐานะที่เหมาะสม ท่านก็ไม่ควรจะจับเท้าทั้งสองนี้เลย | ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว ก็กล่าวต่อไปว่า สวัสดี ลูก | ศรีวรรธนะกล่าวว่า ท่านปรารถนาอะไร หรือปรารถนาภิกษาเพื่อเด็กหญิง | เพื่อประโยชน์ของ

ตนเอง | นางวิศาขากล่าวว่า ข้าแต่พ่อ เพื่อประโยชน์นั้นแล | ศรีวรรธนะนั้นได้นิ่งอยู่แล้ว | ภรรยาของศรีวรรธนะกล่าวว่า อันเราสั่งสมไว้แล้ว ท่านจะให้เพื่อประโยชน์นั้นอย่างไร | นางวิศาขากล่าวว่า จริงอยู่ บุรุษทั้งหลายย่อมจะมี (ความต้องการ) ในทรัพย์และหญิงวัยรุ่น | ประโยชน์อะไรด้วยการวิวาทเพราะสิ่งที่ให้ไปแล้ว | ศรีวรรธนะกล่าวว่า ผู้เจริญ นางวิศาขานับว่าเป็นผู้มีอุปการะแก่เราทั้งหลาย | เราอันนางวิศาขาให้แล้ว | ถ้าว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น สิ่งที่นางให้แล้วขอจงมีเถิด | ลำดับนั้น นางวิศาขา อันมฤคาระส่งไปแล้วด้วยหมู่อันเป็นสิริหมู่ใหญ่ | นางถูกกำหนดแล้วให้กระทำความใกล้ชิดกับมฤคาระนั้น | แต่นางวิศาขาหาได้กระทำอย่างนั้นไม่ |

มฤคาระกล่าวว่า ดูก่อนลูก เจ้าจงเปล่งซึ่งวาจา | นางวิศาขากล่าวว่า ข้าแต่พ่อ ขออย่าได้เสื่อมจากอะไรๆเลย | ลูก เธออันมารดาให้ศึกษาแล้วซึ่งสิ่งใด, สิ่งนั้น เธอไม่ได้สมาทานประพฤติเลยหรือ | ข้าแต่พ่อ ยังสมาทานประพฤติทุกอย่าง | ที่พูดว่า พึงนมัสการพระอาทิตย์และพระจันทร์ ที่พูดว่า พึงบำเรอไฟ | สามีพึงอยู่ในสถานะแห่งไฟของสตรี | สามีเป็นบุคคลที่ภรรยาจะพึงอยู่ใกล้ | ไม่ควรอยู่ห่างไกล | ข้าพเจ้านั้น จะปฏิบัติต่อสามีให้เหมือนไฟ | ที่พูดว่า ไม่พึงส่องกระจก | เรือนนั้นอยู่ในสถานะเป็นกระจกที่บุคคลจะต้องชโลมและจะต้องประพรม เป็นนิตย์ | ข้าพเจ้ายังกระทำพิธีสังสการเรือนนั้น ทุกวัน | ที่พูดว่า พึงให้ตอบซึ่งผ้าป่านทั้งหลาย | พึงกระทำการชะล้างเรือนด้วยผ้าทั้งหลายเหล่าอื่น | ครั้นเลือกผ้าป่านทั้งหลายแล้ว ก็ควรกระทำการเอาใจใส่ต่อเทวดา และควรจะเข้าไปประกอบพิธีสังสการต่อสามี | แม้สิ่งนั้นข้าพเจ้าก็กระทำอยู่ | ที่พูดว่า ไม่พึงให้กะบุคคลที่ถูกตำหนิ | อะไรคือบุคคลที่ควรถูกตำหนิ | คือคำพูดที่เปล่งออกมาไม่ดี จากการมองเห็นของชาวโลก | และเราก็ไม่ควรกล่าวถ้อยคำอะไรๆที่ไม่ดี | แม้นี้ ข้าพเจ้าก็สมาทานประพฤติอยู่ | ที่พูดว่า พึงรักษาน้ำ | คือ ไม่ควรป่าวประกาศถ้อยคำที่ควรปกปิด | ข้าพเจ้า มีการสำรวมถ้อยคำนั้นอยู่ | ที่พูดว่า ไม่พึงให้อาสนะแก่ใคร | หมายถึงอย่างนี้ | เจ้าเป็นกุลธิดา เจ้าก็ควรจะอาศัยอยู่แต่ในที่ที่คุ้มครองดูแลอย่างดี | ข้าพเจ้านั้นก็นั่งอยู่แต่เฉพาะที่ที่คุ้มครองอย่างดีเท่านั้น | ที่พูดว่า พึงเปล่งแต่ถ้อยคำที่หมดจด | ที่พูดว่า พึงบริโภคด้วยการบริโภคอย่างดี | คือ ข้าพเจ้านั้น ครั้นเมื่อคนในบ้านบริโภคเสร็จแล้ว ก็พึงบริโภคอย่างที่คนในบ้านบริโภคแล้วเป็นนิตย์ | ที่พูดว่า พึงนอนให้สบาย | คือ ข้าพเจ้าครั้นกระทำงานที่จะพึงทำในเรือนทุกอย่างแล้ว เก็บสิ่งของเรียบร้อยแล้วในเวลากลางคืน จึงควรจัดแจงที่นอน โดยประการที่ข้าพเจ้าจะไม่ลุกขึ้นมาอีกด้วยกังวลว่า สิ่งนั้นเก็บไว้ดีแล้วหรือยัง หรือว่า สิ่งนี้ยังเก็บไว้ไม่ดี | สิ่งนั้นข้าพเจ้าก็ยังประพฤติอยู่เหมือนเดิม | ที่พูดว่า พึงก่อความดี | หมายถึงอย่างนี้ คือ ข้าพเจ้าประกอบแล้วด้วยกรรมบถ 10 ประการมาก่อน ซึ่งเป็นเหตุให้ละเทวโลกมาบังเกิดในมนุษยโลกนี้ | สิ่งนั้นคือกรรมภูมิ | แม้ในกรรมภูมินี้เราก็ควรจะให้ทาน ควรจะทำบุญ ไม่ควรจะกระทำบาป | ความดีอันเป็นเหตุแห่งบุญแม้นี้เป็นประตูไปสู่สวรรค์ | แม้สิ่งนี้ข้าพเจ้าก็ยังให้สำเร็จ

ตามความสามารถ | ดีแล้ว ดีแล้ว วิศาขา | มารดาของเธอเป็นผู้ฉลาด ส่วนเจ้าเป็นผู้ฉลาดกว่า เพราะเจ้าอาศัยถ้อยคำของมารดาดำเนินชีวิต |

ลำดับนั้น มฤคารมหาอำมาตย์ จึงมีความคิดดังนี้ว่า ถ้าพระผู้มีพระภาคจะพึงทรงอนุญาตไซร้ ข้าพระองค์จะพึงประกาศให้นางวิศาขาเป็นมารดา ครั้นทราบดังนี้แล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมแทบพระบาทด้วยเศียรเกล้าต่อพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลถ้อยคำนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้เพื่ออันประกาศบุตรสะใภ้ให้เป็นมารดา | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ได้ ถ้าหากว่า ท่านนั้นประกอบด้วยธรรม 5 ประการ | 5 ประการมีอะไรบ้าง | คือ ดูแลคนป่วย ดำรงอยู่ในหน้าที่อันเหมาะสม | ปกป้องด้วยชีวิต | รักษาทรัพย์ | และกระทำการทุกอย่างด้วยปัญญา |

อุทานในระหว่าง

การดูแลคนป่วย 1 การเป็นภรรยาที่ดี 1 การปกป้องชีวิต 1

การรักษาทรัพย์ 1 การประกอบด้วยปัญญา 1 5 ประการเหล่านี้พึงรู้ว่า

เป็นมารดา || 6 ||

ลำดับนั้น มฤคารมหาอำมาตย์ เข้าไปเฝ้าพระจ้าประเสนทิโกศลถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว จึงได้กราบทูลคำนี้กะพระเจ้าประเสนทิโกศลว่า ข้าพระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์ปรารถนาจะยกนางวิศาขาขึ้นเป็นมารดา | พระราชาตรัสว่า นางวิศาขาก็ทำการดูแลเราเหมือนกัน แม้เราก็แสดงออกถึงการนับถือ จะยกนางขึ้นเป็นน้องสาว | พระเจ้าประเสนทิโกศลนั้นทรงแสดงความนับถือแล้ว | นางวิศาขากล่าวว่า พระองค์จะทรงยกหรือไม่ทรงยก | หม่อมฉันนี้ก็เป็นน้องสาวอยู่นั่นเอง | กระทำได้อย่างไร | ในอดีตกาล พระองค์ทรงเป็นพระเจ้าพรหมทัต ถึงการสังวาสกับหญิงรับใช้ของพระองค์ | นางก็ให้กำเนิดบุตร | บุตรได้รับการขนานนามว่า พลมิตร | พลมิตรนั้นถูกพระเจ้าวฤทธเนรเทศไปแล้วเพราะมีปัญหาบางประการ | จึงไปอาศัยอยู่ที่เมืองจัมปา | เขามีบุตรี | เป็นน้องสาวของพระองค์ | ตั้งแต่นั้นมา น้องสาวอันพระราชาทรงให้ขึ้นไปแล้วที่คอช้าง | นางวิศาขามฤคารมารดานี้เป็นน้องสาวของพระเจ้าประเสนทิโกศล เธอรับสั่งให้สร้างวิหารในอารามเก่ามอบถวายแล้วแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง 4 | แม้พระสูตรจากพระเถระทั้งหลาย อันเธอติดตามต่อเนื่องแล้ว | พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่เมืองศราวัสตี ที่บุพพาราม ปราสาทของนางวิศาขามฤคารมารดา |

สมัยต่อมา ฟองไข่ 32 ฟอง เกิดมีแล้วแก่นางวิศาขา | มฤคารอำมาตย์ได้ทราบข่าว ก็ให้แล้วซึ่งหน้าในภายี มีความคิดเป็นใหญ่กำหนดแล้วว่า นางวิศาขาเป็นผู้งดงามในชนบท ประโยชน์จะปรากฏเป็นเช่นไรหนอ | มฤคาระปรารภแล้วเพื่อที่จะชำระล้างซึ่งฟองไข่เหล่านั้น นางวิศาขากล่าวว่า ข้าแต่พ่อ ขอท่านจงอย่าล้างเลย จงกราบทูลพระผู้มีพระภาคก่อน ดังนั้น มฤคาระนั้นจึงได้กราบ

ทูลแก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า จงอย่าชำระล้างเลย ท่านจงให้กระทำกล่องเป็นช่อง ให้มี 32 ช่อง แล้วตั้งกบแต่ละตัวแยกเฉพาะไว้แต่ละกล่องไว้เบื้องบน และจงบอกกะนางวิศาขาว่า จงลูบคลำวันละ 3 เวลา | ในวันที่ 7 กล่องก็จักแยกออก | ก็จักมีเด็ก 32 คน | มฤคาระก็ทำแล้วอย่างนั้น | ในวันที่ 7 กล่องก็แยกออกแล้ว | กุมาร 32 คนก็เกิดแล้ว | บุตรเหล่านั้นรุ่งเรือง เจริญ เติบโต พัฒนาและแข็งแรงประดุจดังพระอินทร์ | สมัยต่อมา บุตรเหล่านั้นขึ้นสู่รถไปข้างนอกกัน ออกไปอยู่ | และบุตรปุโรหิตก็ขึ้นสู่รถกลับมาอยู่ | จนกระทั่งงอนของรถแต่ละคันมาเกี่ยวกัน | บุตรปุโรหิตกล่าวว่า จงถอยไป | แม้บุตรของนางวิศาขาเหล่านั้นก็กล่าวว่า เจ้านั่นแหละจงถอยไป | บุตรปุโรหิตเริ่มที่กล่าวถ้อยคำหลาบคาย เพราะคิดว่า เราเป็นบุตรของปุโรหิต | ลำดับนั้น บุตรของนางวิศาขาใช้งอนรถจับซัดไปแล้ว | บุตรปุโรหิตก็กลิ้งตกไปที่กองหยากเยื่อ | มีศีรษะเปรอะเปื้อนไปด้วยฝุ่นไปยังที่ของบิดา | กล่าวทั้งน้ำตานองหน้าว่า ข้าแต่พ่อ บุตรของนางวิศาขาทำให้ลูกมีลักษณะเช่นนี้ | ทำไมละลูก | บุตรของปุโรหิตจึงเล่าเรื่องโดยพิสดาร | ปุโรหิตกล่าวว่า ลูก ถ้าเป็นอย่างนี้ งานของเรามีอยู่ | อย่าเศร้าโศกเสียใจไปเลย | เราจักกระทำอุบายวิธี | ปุโรหิตนั้น เป็นผู้มุ่งที่จะวางยาพิษต่อบุตรของนางวิศาขาเหล่านั้น อยู่แล้ว | สมัยต่อมา ปุโรหิตนั้นได้ผิดพลาดอย่างร้ายแรงต่อพระเจ้าประเสนชิตโกศล | ปุโรหิตนั้น ถูกพระราชาทรงลงทัณฑ์อย่างหนึ่ง | โทษทัณฑ์นั้นถึงประหารชีวิต | พระราชาทรงลงโทษทัณฑ์ประหารอีก 7 สถานอย่างนี้ เสด็จออกไปพร้อมหมู่แห่งกองทัพทั้ง 4 ด้วยพระองค์เอง | วิศาขา ก็เข้าไปด้วย | พระราชาอันชนทั้งหลายเห็นแล้วและถูกกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์ทรงดำรงมั่นเพื่อจะทรงอภัยต่อโทษที่ร้ายแรง, ขอจงทรงอดโทษ, สมมติเทพ ข้าพระองค์ทั้งหลายก็จะไป | ท่านทั้งหลายจงกระทำอย่างนี้ | กำลังพลที่ประกอบด้วยองค์ 4 อันพระเจ้าประเสนชิตโกศลประทานให้แล้วแก่อำมาตย์เหล่านั้น ทั้งโทษที่ร้ายแรงนั้นอันพระองค์ก็ทรงยกโทษให้ด้วย | อำมาตย์ทั้งหลาย พาผู้กระทำความผิดมาแล้ว | ปุโรหิต(จึงแสร้ง) กราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ อำมาตย์เหล่านี้ก้าวล่วงผ่านไปแล้ว | สิ่งใดอันสมมติเทพจะพึงพิสูจน์ได้ยาก สิ่งนั้นอำมาตย์เหล่านั้นอาจจะพิสูจน์ได้ง่าย | อันสมมติเทพพึงทรงดำริดังนี้ | จริงอยู่ พระราชาทรงมีความสงสัยเกี่ยวกับฝูงกา | พระราชาทรงทำไว้ในพระทัยแล้ว ทรงตั้งพระทัยแล้ว จึงตรัสถามปุโรหิตอีกว่า | ในเรื่องนี้ เราควรประพฤติอย่างไร | อำมาตย์นั้น(จึงแสร้ง)กราบทูลต่อว่า ข้าแต่สมมติเทพ ในเรื่องนี้ พระองค์ควรจะต้องปฏิบัติอย่างไรหรือ สิ่งใดไม่เป็นชอบใจแก่อำมาตย์ทั้งหลายเหล่านั้น พวกเขาก็จะถอดถอนพระองค์ออกจากความเป็นพระราชาแล้วก็จะครองราชย์เสียเอง | พระราชาเมื่อได้ทรงสดับแล้วทรงลำบากพระทัยอยู่ กำหนดว่า เราควรรักษาราชสมบัติเสียเอง | ทรงดำริถึงอุบายวิธีว่า เราควรจะรักษาราชสมบัติไว้ อย่างไร | ไม่ได้ทรงถามใครๆ | เมื่อพระองค์ทรงใคร่ครวญด้วยพระองค์เองอยู่ว่า การไหลไปแห่งมนต์ (มนต์เสื่อม) อย่ามีเลย | จึงเกิดความคิดขึ้นมาว่า เราควรจะไปเชื้อเชิญนางวิศาขาให้มาช่วย | ด้วยเหตุนั้น นางวิศาขาจึงได้เข้าเฝ้าพร้อมกับพี่น้องทั้งหลาย |

นางกำหนดว่า พวกเราควรจะบริโภคที่นี่ | ทราบแล้วว่า เด็กทั้งหลายที่แข็งแรงอันลุงให้บริโภคอยู่ในที่กลางแจ้ง แม้เราก็จะยังภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้ฉัน ดังนี้แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมที่พระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้านั่งแล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง | พระผู้มีพระภาคครั้นทรงยังนางวิศาขามฤคารมารดาผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งให้ร่าเริงพร้อมแล้วด้วยธรรมีกถาโดยนัยก่อน ได้ทรงนิ่งแล้ว | ครั้งนั้น วิศาขามฤคารมารดาลุกขึ้นจากอาสนะแล้วประคองอัญชลีต่อพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า | ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ได้โปรดรับนิมนต์ของหม่อมฉันด้วยเถิด | นางวิศาขานั่งแล้ว ณ อาสนะที่ปูลาดแล้ว | กล่าวแล้วว่า ทูตของอำมาตย์เหล่านั้นปรากฏตัวต่อพระราชาแล้ว ขอทารกทั้งหลายจงพากันมาเถิด | ลำดับนั้น พระราชาทรงกระทำให้มีความน่าตื่นเต้น ด้วยสุราและยาพิษที่ผสมลงไปด้วยกัน | รับสั่งให้ตัดศีรษะแล้ว | ลำดับนั้น ยังถาดใหญ่ให้เต็มแล้ว ให้แล้วซึ่งศีรษะของบุตรคนโตไว้ในเบื้องบน กำหนดแล้วด้วยเครื่องหมายแห่งคั่ง ส่งไปแล้ว แก่นางวิศาขา | นางวิศาขากำหนดว่า เครื่องนุ่งห่มเพื่อพี่น้องทั้งหลาย (ของเรา) อันสมมติเทพคงส่งมาให้แล้วแน่ | แม้เราก็จะยังภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้นุ่งห่ม | ลำดับนั้น นางวิศาขารู้แล้วซึ่งภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขที่นั่งแล้วอย่างสบาย รู้แล้วว่า พระผู้มีพระภาคทรงเสวยด้วยของเคี้ยวและของบริโภคอันสะอาด ประณีต โดยลำดับ เริ่มแล้ว เพื่ออันยกขึ้นซึ่งถาดใหญ่สู่บาตรอันล้างทำความสะอาดอย่างประณีตแล้ว | พระผู้มีพระภาคทรงกำหนดรู้ว่า ถ้านางวิศาขายังไม่ได้รื่นรมย์กับความจริง เห็นการฆ่าซึ่งบุตรนี้ก็จะเป็นฐานะทำให้นางเป็นผู้ไม่มีส่วนแห่งความจริง ดังนี้แล้วจึงตรัสกะนางวิศาขาว่า จงนั่งและจงฟังธรรมก่อน | เธอจักกระทำสิ่งตามที่ส่งไปแล้วในภายหลัง | นางก็ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาค นั่งแล้วเพื่ออันฟังธรรม | ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงทราบจริตจิตใจ ธาตุและธรรมชาติของนางวิศาขาแล้ว ทรงกระทำให้เห็นจริงแล้ว โดยลำดับ | ลำดับนั้น นางวิศาขาผู้รู้แจ้งในความจริงแล้ว ยกขึ้นแล้วซึ่งถาดใหญ่ แลเห็นซึ่งศีรษะของบุตรทั้งหลาย | ลำดับนั้น นางวิศาขากล่าวว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค สังขารของสัตว์ทั้งปวงไม่เที่ยง | พระผู้มีพระภาคจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายในที่นั้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุตรทั้งหลายของนางวิศาขาถูกพระเจ้าประเสนชิตโกศลสังหารแล้ว | หากบุตรเหล่านั้นจะไม่พึงถูกสังหารไซร้ | สมบัติทุกอย่างอันสหายเหล่านี้จะพึงให้ตั้งอยู่แล้วในมือ |

ครั้งนั้น พระเจ้าประเสนทิโกศลมีพระวรกายอันแปดเปื้อนไปด้วยเหงื่อไคล เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมแทบพระบาทพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าประทับนั่งแล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง | พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถ้อยคำนี้ กะพระเจ้าประเสนทิโกศลซึ่งประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งว่า | มหาบพิตร พระองค์เสด็จมาจากไหนในกาลนี้ (เหตุใด) จึงมีพระวรกายชุ่มไปด้วยเหงื่อไคล | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หน้าที่ที่พระราชาจะพึงกระทำ ย่อมจะมี

ความยากลำบาก แก่พระราชาผู้เป็นกษัตริย์ ผู้ได้รับมุรธาภิเษกแล้ว อันชาวชนบทยกให้เป็นใหญ่แล้ว มีความเข้มแข็งโดยลำดับแล้ว ได้ครอบครองพื้นแผ่นดินอันกว้างใหญ่ที่ใครๆ จะเอาชนะไม่ได้แล้ว, หม่อมฉัน กระทำราชกิจเหล่านั้นเรียบร้อยแล้ว ก็มาถึงในกาลบัดนี้ จึงมีกายชุ่มไปด้วยเหงื่อไคล | มหาบพิตร ถ้าอย่างนั้น อาตมะขอปรึกษาพระองค์ว่า ขอพระองค์จงทรงกระทำให้มีความเกษม | มหาบพิตร บุรุษจะพึงมาเพื่อพระองค์ ในทิศเบื้องหน้าที่ โดยประการใด พระองค์ก็พึงทำให้เขาเชื่อและไม่เป็นผู้หลอกลวงชาวโลก | พระราชากราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าพระองค์ ย่อมมาแต่ที่นั้นในทิศเบื้องหน้า ในกาลนี้ | ข้าพระองค์นั้นมีความสุขน้อยในทิศนั้น | ภูเขาศิลาแท่งทึบไม่เป็นท่อน ไม่เป็นชิ้น มีความมั่นคงด้วยดี ไม่หวั่นไหว สัตว์เลี้ยงทั้งปวง สิ่งมีชีวิตทั้งปวง ภูตทั้งปวง ต้นหญ้า ไม้กิ่งไม้ ใบไม้ทั้งปวงที่ถูกทำลายอยู่ ย่อมจะไม่มา ในระหว่างนี้ ตั้งแต่แผ่นดินจนจรดท้องฟ้า | มหาบพิตร พระองค์จงทรงทำสิ่งที่ทำแล้วหรือสิ่งที่ควรทำ | มหาบพิตร เมื่อมหันตภัยใหญ่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว ครั้นเมื่อความพินาศพร้อมแห่งบุรุษ อันทารุณ ยังมีอยู่ ครั้นเมื่อการได้เฉพาะซึ่งมนุษย์ ยังเป็นสิ่งได้ยาก พระองค์จะพึงทำอย่างไร | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นเมื่อมหันตภัยใหญ่เห็นปานนี้เกิดขึ้นเฉพาะแก่ข้าพระองค์ ครั้นเมื่อความพินาศพร้อมแห่งบุรุษอันทารุณยังมีอยู่ ครั้นเมื่อการได้เฉพาะซึ่งมนุษย์ยังเป็นสิ่งหาได้ยาก ข้าพระองค์จักไม่กระทำอะไรอื่น นอกจากประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ ประพฤติธรรม ประพฤติสิ่งที่เป็นบุญ ประพฤติกุศล ประพฤติสิ่งดีงาม และเพื่อถึงสิ่งที่ควรประกอบต่อท่านผู้เจริญทั้งหลายในศาสนา | มหาบพิตร เพราะเหตุไร พระองค์จึงตรัสเช่นนี้ | ครั้นเมื่อมหันตภัยใหญ่เห็นปานนี้เกิดขึ้นแก่พระองค์โดยลำดับ จนกระทั่งถึงการประกอบ (ความดี) ต่อท่านผู้รู้ทั้งหลายในศาสนา กองทัพช้างย่อมจะมีมากมายกว่ากองทัพช้างทั้งหลาย กองทัพม้าย่อมจะมีมากมายกว่ากองทัพม้าทั้งหลาย กองทัพรถย่อมจะมีมากมายกว่ากองทัพรถทั้งหลาย กองทัพทหารราบย่อมจะมีมากกว่ากองทัพทหารราบทั้งหลาย กองทัพเวทมนตร์ย่อมจะมีมากกว่ากองทัพเวทมนตร์ทั้งหลาย กองทัพทรัพย์ย่อมจะมีมากกว่ากองทัพทรัพย์ทั้งหลาย ของพระมหากษัตริย์ผู้ถึงความกล้าหาญ ได้ครอบครองพื้นแผ่นดินที่กว้างใหญ่ที่ไม่มีผู้ใดพิชิตได้ | กองทัพเหล่านั้นของพระราชาเหล่านั้น ย่อมจะไม่มั่นคง ไม่มีพลัง ไม่เหมาะแก่การใช้งานในการยุทธสมัยนั้น | เพราะเหตุนั้น หม่อมฉันจึงกราบทูลอย่างนี้ | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นเมื่อมหันตภัยใหญ่เห็นปานนี้เกิดขึ้นพร้อมแล้วแก่ข้าพระองค์ การถึงการประกอบ (ความดี) ต่อท่านผู้รู้ทั้งหลายในพระศาสนาเป็นสิ่งที่ควรทำโดยลำดับ | มหาบพิตร ความแก่และความตาย ได้ย่ำยีสัตว์ทั้งหลายเนืองนิตย์อย่างนี้แล | มหาบพิตร บุรุษบุคคล ที่ถูกความแก่และความตายย่ำยีอยู่อย่างนี้ ก็ไม่ควรกระทำอะไรอย่างอื่นเลย นอกจากการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ (ดังนั้น) การถึงการประกอบ (ความดี) ต่อท่านผู้รู้ทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ควรกระทำโดยแท้ พระผู้มีพระภาคครั้นทรงทราบดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถาในเวลานั้นว่า

ภูเขาใหญ่แล้วด้วยศิลา จดท้องฟ้า กลิ้งบดสัตว์มา โดยรอบทั้ง ๔ ทิศ แม้ฉันใด || 7 ||

ไม่มียุทธภูมิสำหรับพลช้าง พลม้า ไม่มียุทธภูมิสำหรับพลรถ ไม่มียุทธภูมิสำหรับพลราบ และไม่อาจจะเอาชนะแม้ด้วยการรบด้วยมนต์หรือด้วยทรัพย์ || 8 ||

ชราและมัจจุก็ฉันนั้นย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย คือ พวกกษัตริย์ พวกพราหมณ์ พวกแพศย์ พวกศูทร พวกจัณฑาล และคนเทมูลฝอย || 9 ||

ทั้งผู้มีทุกข์และผู้ประกอบด้วยศีล ผู้เป็นคฤหัสถ์อยู่ครองเรือน ทั้งคนหนุ่ม ทั้งคนแก่ หรือบุรุษกลางคน || 10 ||

ไม่เว้นใครๆไว้เลย ย่อมย่ำยีเสียสิ้น ณ ที่นั้น เพราะฉะนั้นแล บุรุษผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญา เมื่อเล็งเห็นประโยชน์ตน พึงตั้งศรัทธาไว้ในพระพุทธเจ้าในพระธรรมและในพระสงฆ์ || 11 ||

ผู้ใดมีปกติประพฤติธรรมด้วยกาย ด้วยวาจาหรือด้วยใจบัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้นั่นเทียว ผู้นั้นละโลกนี้ไป ย่อมบันเทิงในสวรรค์ || 12 ||

ลำดับนั้น พระเจ้าประเสนทิโกศล ครั้นชื่นชมยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ถวายบังคมแทบพระบาทพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าแล้วลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว |

ภิกษุทั้งหลายเกิดความสงสัยแล้ว จึงทูลถามข้อสงสัยทุกอย่างกับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางวิศาขามฤคารมารดากระทำกรรมอะไรไว้ | เพราะวิบากแห่งกรรมใด ไข่ทั้ง 32 ฟองจึงเกิดแล้ว | บุตรทั้ง 32 คนที่เกิดแล้วเป็นคนกล้าหาญ องอาจ เจริญพร้อมทั้งนั้น | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพราะอำนาจแห่งปณิธาน | นางวิศาขาตั้งปณิธานไว้ในภพไหน |

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องเก่าเคยมีมาแล้ว มีบุตรคหบดีบางคนในนครพาราณสี ตายแล้ว | ภรรยาของคหบดีนั้นมีความรักใคร่ยิ่งนักในบุตรอยู่เป็นนิตย์ | ในสมัยใด พระผู้มีพระภาคกาศยปะ (กัสสปะ) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นทรงกระทำพุทธกิจแล้ว ทรงดับสนิททั้งอนุปาทิเสสนิพพานธาตุด้วยไฟทั้งหลาย มีฟืนและการเผาไหม้เป็นต้น | และในสมัยนั้น ที่เมืองพาราณสีมีพระราชาพระนามว่า กฤติระ | พระองค์ทรงรับสั่งให้ประดิษฐานพระสถูปที่ทำมาจากรัตนะ 4 ประการถวายพระผู้มีพระภาคกาศยปะ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า | ณ ที่นั้นมีหญิงบางคนที่ไม่มีบุตร แต่มีความรักใคร่ยิ่งนัก

ในบุตรเจริญเติบโตแล้ว | นางยืนทำบริกรรมอยู่ที่สถูปนั้น | นางทำการตั้งความปรารถนาแล้วจึงทำการบูชาและตั้งปณิธานที่พระสถูปนั้นว่า | ข้าพเจ้ากระทำสักการบูชาแก่พระผู้มีพระภาคกาศยปะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า | ด้วยกุศลมูลนี้ ขอให้ข้าพเจ้าพึงมีลูกมาก ครั้นกระทำดังนี้แล้วก็หลีกเข้าไปสู่พระนคร | ณ ที่นั้นมีหญิงอีกคนหนึ่งกำลังจะคลอดบุตร ได้รับทุกขเวทนาอย่างหนักร้องอยู่ | นางถามหญิงคนนั้นว่า เพราะเหตุไร จึงร้อง | อันหญิงนั้นบอกแล้วตามความเป็นจริง | นางจึงกำหนดว่า ถ้าเราจะพึงคลอดบุตร ขอเราอย่าพึงได้เสวยความทุกข์อย่างนี้ คนเลี้ยงโค 32 คนก็กระทำการบูชาที่สถูปนั้นเหมือนกัน | นางก็วางไว้แล้ว ณ พระสถูปนั้น | ครั้นกระทำการบูชาแล้วก็กระทำการตั้งปณิธานว่า | ด้วยกุศลมูลนี้ ขอให้เราพึงเป็นผู้มีพละกำลังอันมากมายอย่างยิ่ง | จึงถูกถามว่า ท่านตั้งปณิธานไว้เพื่อมีบุตรทั้งหลายหรือ | คนเลี้ยงโคเหล่านั้นจึงกล่าวว่า แม่ ขอให้สิ่งนี้และนี้ (จงสำเร็จ) | นางจึงกล่าวว่า ถ้าข้าพเจ้าจะพึงมีบุตร ขอให้เราพึงเป็นมารดาของพวกท่านเถิด | คนเลี้ยงโคเหล่านั้นจึงกล่าวว่า แม่ ขอจงเป็นอย่างนี้เถิด | ครั้นกล่าวดังนี้แล้วคนเลี้ยงโคเหล่านั้นก็หลีกไป | นางจึงกำหนดว่า สตรีนั้นเมื่อจะคลอดบุตรคราวแรกได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก ร้องอย่างนี้ก่อน (ส่วน) เราเมื่อจะคลอดบุตรทั้ง 32 คนจักกระทำอย่างไร | และนางก็กำหนดอย่างนี้ว่า ณ ที่ใกล้พระสถูปมีแม่ไก่ตกไข่แล้ว | แม่ไก่นั้นตกไข่ทั้ง 32 ฟองด้วยเวลาเพียงครู่เดียวและไม่ร้องเจ็บด้วย | นางจึงกำหนดว่า นี้เป็นอุบายประสบสิ่งดีงาม ครั้นทราบดังนี้แล้ว จึงเริ่มแล้วเพื่อกระทำการตั้งปณิธานด้วยความเลื่อมใสอย่างแรงกล้าในพระสถูปนั้นว่า แม่ไก่นี้ตกไข่ทั้ง 32 ฟองเพียงครู่เดียวฉันใด แม้เราก็พึงคลอดบุตรเป็นฟองไข่ 32 ฟอง ฉันนั้นเหมือนกัน |

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงคิดเห็นเป็นอย่างไร | หญิงผู้ฉลาดคนนั้นก็คือนางวิศาขานั่นเอง | ส่วนคนเลี้ยงโคทั้ง 32 คนโดยกาลสมัยนั้นก็คือ บุตร 32 คนเหล่านั้นนั่นเอง | ด้วยวิบากแห่งกรรมที่นางวิศาขานี้ตั้งปณิธานไว้ที่พระสถูปนั้น จึงได้คลอดบุตรเป็นไข่ 32 ฟอง |

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุตรของนางวิศาขากระทำกรรมอะไรไว้หรือ เพราะผลแห่งกรรมใดพระเจ้าประเสนทิโกศลผู้มีปกติไม่ประทุษร้ายต่อใครๆ จึงสังหารบุตรของนางวิศาขาและตัดศีรษะของบุตรเหล่านั้นใส่ไว้ในถาดใหญ่ ส่งไปให้นางวิศาขา | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า กรรมที่บุตรเหล่านั้นกระทำสั่งสมไว้แล้ว ย่อมเผล็ดผลในกาลบัดนี้ เพราะกรรมในปางก่อน |

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องเก่าเคยมีมาแล้ว คนขายสุราอาศัยอยู่ที่ข้างซอกเขาแห่งหนึ่ง | โจรเป็นอันมากปรารถนาอยู่ซึ่งน้ำเมา เข้าไปหาแล้วยังเรือนของเขา | ถามว่า มีสุราหรือไม่ | ภรรยาของคนขายสุราตอบว่า มี | และให้น้ำเมาแก่นักเที่ยวเหล่านั้น | พวกโจรเหล่านั้นปรารภแล้วเพื่อจะสังหารภรรยาของคนขายสุรา | ในขณะกำลังจะถูกฆ่า นางจึงตั้งเจตนาไว้ว่า หากว่าเราผู้เป็นภรรยา

ของคนขายสุราถูกฆ่าไชร้ | เราเกิดในภพใด ในภพนั้นขอให้ศีรษะของโจรเหล่านั้นจงถูกตัดแล้วบรรจุไว้ในถาดใหญ่ ส่งไปให้แก่เรา |

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงคิดเห็นเป็นอย่างไร | คนขายสุราในครั้งนั้นก็คือพระเจ้าประเสนชิตโกศล | พวกโจรในครั้งนั้นก็คือ บุตรของนางวิศาขานั่นเอง | ภรรยาของคนขายสุราในครั้งนั้นก็คือนางวิศาขานั่นเอง |

พระผู้มีพระภาคขณะประทับอยู่ที่เวฬุวนาราม ในเมืองราชคฤห์ | ได้ยินว่า สมัยนั้นมีอาศรมบทของฤษีผู้ได้อภิญญา 5 | ฤษีผู้ดูแลอยู่นั้นก็กระทำการปัสสาวะในภูมิประเทศบางแห่งซึ่งไม่ไกลจากอาศรมบทนั้น | เพราะความเพลิดเพลิน เนื้อตัวรื่นรมย์ในหญ้าก็ถึงประเทศนั้นตามลำดับ | ปัสสาวะของฤษีนั้นอันเนื้อตัวรื่นรมย์ในหญ้าดื่มกินแล้วและอินทรีย์แห่งสตรีก็ปรากฏแล้ว | วิบากกรรมของสัตว์ทั้งหลายเป็นอจินไตย (สิ่งที่ไม่ควรคิด) | สัตว์ผู้เคราะห์ร้ายก็เจริญเติบโต | จวบจนสมัยต่อมา เมื่อมีคนมาในประเทศนั้นนั่นเองจึงคลอดแล้ว | ทารกเกิดแล้ว | นางเลี้ยงดูทารกนั้น เข้าใจว่า ทารกเป็นคนผิดปกติจึงหลีกหนีไป | กระทั่งฤษีผู้ดูแลอาศรมนั้นเห็นทารกนั้นเข้า | ฤษีนั้นตกลงใจแล้วเพื่อจะนำเด็กไปเลี้ยง ด้วยความคิดว่า ทารกนี้เป็นบุตรของใคร | กระทั่งเห็นซึ่งอารมณ์ | ทารกนั้นอันฤษีส่งไปยังอาศรมบทเลี้ยงดูจนเติบโตแล้ว | เนื้อนั้นมีศีรษะเป็นเช่นใด ทารกนั้นก็มีศีรษะดุจดังศีรษะของเนื้อ จึงปรากฏนามว่า มฤคศิระ | มฤคศิระนั้น เคาะกะโหลกแล้วย่อมพยากรณ์ทุกสิ่งทุกอย่างได้ | ถ้ามีหญ้ารกชัฏเป็นสำคัญ ย่อมมีปกติไปในเบื้องบน พยากรณ์ว่าเกิดเป็นเทวดา | ถ้ามีปานกลาง ย่อมมีปกติไปในเบื้องบน พยากรณ์ว่า ไปเกิดเป็นมนุษย์ | นี้เป็นสุคตินิมิต | ทุคตินิมิตก็เหมือนกันอย่างนี้ | ถ้ามีเสียงกึกก้องเป็นสำคัญ ย่อมมีปกติไปในเบื้องต่ำ พยากรณ์ว่าไปเกิดในนรก | ถ้ามีปานกลาง ย่อมมีปกติไปในเบื้องต่ำ พยากรณ์ว่าไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน | ถ้ามีน้อย ย่อมมีปกติไปในเบื้องต่ำ พยากรณ์ว่าไปเกิดเป็นเปรต |

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงรู้วินัยกาลของฤษีนั้นแล้วทรงเรียกท่านพระอานนท์มาว่า อานนท์ เธอจงไป จงพาเอาศีรษะ 4 หัวไปด้วย คือ ศีรษะของท่านผู้บรรลุสกทาคามีจนกระทั่งศีรษะพระอรหันต์ | ท่านพระอานนท์ ตอบพระผู้มีพระภาคว่า ได้พระพุทธเจ้าข้า | พาเอาศีรษะ 4 หัวไปยังสำนักของฤษีนั้น | ขอท่านจงพยากรณ์ | ฤษีนั้น เมื่อเคาะกะโหลกของท่านผู้บังเกิดแล้วก็กล่าวว่าท่านผู้นี้เกิดในเทวโลก | ของพระสกทาคามีก็บอกอย่างนี้ | ของพระอนาคามีก็บอกอย่างนี้ | แต่เมื่อเคาะกะโหลกของพระอรหันต์แล้วกลับไม่รู้ ไม่เข้าใจอารมณ์เลย | นิมิตเช่นนั้นคือนิมิตอะไร จึงทำให้เราไม่รู้ความเป็นไปนั้น | ท่านพระอานนท์จึงกล่าวว่า ท่านไม่ได้ทำความพยายามในความเป็นรู้ทุกอย่าง เหมือนอย่างที่ท่านไม่รู้อยู่นั่นแล เพราะถ้าท่านเห็นความเป็นไปนั้นอย่างแจ่มแจ้ง ก็จักเห็นแจ้งความเป็นผู้รู้ทุกอย่างทางโลกในภายหลัง | มฤคศิระจึงกล่าวว่า ใครๆ ที่รู้แจ้งในความเป็นผู้รู้ทุกอย่างที่ท่านเห็น มีอยู่หรือ | พระเถระตอบว่า มีสิ | ก็ พระตถาคตเจ้าผู้ทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัม

พุทธเจ้า ทรงแตกฉานในความรู้ทุกอย่าง | ลำดับนั้น มฤคศิระเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้กราบทูลคาถานี้กะพระผู้มีพระภาคว่า

พระองค์ทรงรู้คติของสัตว์ดิรัจฉาน เปรต มนุษย์ เทวดาและสัตว์นรกหรือเมื่อมลทินแห่งความรู้ มีอยู่ จะพึงเข้าไปถือเอาจริต ของสัตว์ที่เหลือได้อย่างไร | ขอพระองค์จงบอกแจ้งซึ่งฝั่งอันกว้างใหญ่แห่งมหาสมุทรคือภพ 3, ชัยชนะที่จะพึงมีต่อคำพูดของผู้อื่นทั้งปวง ที่เหลือนั้น พระองค์จะไม่ทรงรู้ได้อย่างไร || 13 || ดังนี้ |

พระผู้มีพระภาค ตรัสว่า

เมื่อเวททั้งมวลที่เกิดแล้ว รุ่งเรืองอยู่ ถูกขจัดไปด้วยทรัพย์คือเหล็ก เข้าไปสงบระงับโดยลำดับแล้ว คติก็ไม่มีใครรู้ได้ ฉันใด | เมื่อบุคคลผู้มีปกติถอนขึ้นได้แล้วซึ่งเปือกตมคือกาม หลุดพ้นแล้วโดยชอบ คติก็ย่อมจะไม่มี รอยเท้าที่คนอื่นรู้กันแล้วของผู้ที่บรรลุแล้ว ย่อมจะไม่หวั่นไหว ฉันนั้น || 14 || ดังนี้ |

ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ มฤคศิระจึงได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทความเป็นภิกษุในพระธรรมวินัยอันพระองค์ตรัสไว้ดีแล้วด้วยเถิด ข้าพระองค์จะพึงประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระผู้มีพระภาค | ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคให้บรรพชาอุปสมบทแล้ว | ครั้นให้มฤคศิระนั้นบรรพชาอุปสมบทแล้ว ก็ประทับอยู่ตามความพอพระทัยในนครราชคฤห์ จึงเสด็จไปสู่ที่จาริกยังเมืองศราวัสตี | เมื่อจาริกถึงเมืองศราวัสตีโดยลำดับ | ทรงพักอยู่ในเมืองศราวัสตี ที่ปราสาทของมฤคารมารดา ที่บุพพาราม | เมื่อทรงจงกรมอยู่ในที่กลางแจ้ง จึงทรงเห็นหมู่ดาวนักษัตรอันวิปริต | และครั้นทรงเห็นแล้วก็ทรงร้องเรียกท่านมฤคศิระมาว่า มฤคศิระ เธอนำอะไรมาหรือไม่ อีกไม่นาน ฝนก็จะตก | มฤคศิระกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โลกนี้ถูกทำลายแล้ว โลกนี้ถูกทำลายรอบแล้ว | ดาวนักษัตรทั้งหลายดำรงมั่นคงอยู่โดยปีทั้งหลาย 12 | พระผู้มีพระภาคทรงหมายเอาดาวนักษัตรทั้งหลายที่มีอยู่ ตรัสแล้ว | จงรู้อีก | ท่านมฤคศิระจึงกราบทูลว่า โดยปีทั้งหลาย 6 | อันพระผู้มีพระภาคตรัสถามอีกจึงกราบทูลว่า โดยปีทั้งหลาย 5 | กราบทูลอย่างนี้จนกระทั่งโดยวันทั้งหลาย 7 | พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา ณ ที่นั้นว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูแลเสนาสนะในที่มิดชิด | ในวันนี้ เพราะความหนาแน่นของเมฆ ฝนจักตก ภิกษุเหล่าใดจักไปเล่นน้ำในกลางแจ้งนั้น ตะกร้าหมอนที่เก็บไว้จักไม่มีแก่ภิกษุเหล่านั้น | จริงอยู่ เมื่อเป็นดังนี้ ท่านมฤคศิระจึงกราบทูลว่า ดาวนักษัตรทั้งหลายอื่นๆ มีความหวั่นไหว มีปกติไม่มั่นคง | แม้แต่ชีวิตก็หวั่นไหว ไม่มีความมั่นคง | มฤคศิระศรัทธาแล้วต่อพระผู้มีพระภาค | และมฤคศิระผู้เลื่อมใสอย่างนั้นกระทำให้แจ้งความเป็นพระอรหันต์ | ลำดับนั้น ท่านมฤคศิระผู้มีใบหน้าอิ่มเอิบเพราะวิมุตติสุข จึงกล่าวคาถาว่า

คติของเนื้อทั้งหลายคือป่า คติของนกทั้งหลายคืออากาศ คติของผู้ปราศจากภคะทั้งหลายคือธรรม คติของพระอรหันต์คือพระนิพพาน || 15 || ดังนี้ |

วิศาขามฤคารมารดาได้ฟังแล้วว่า พระผู้มีพระภาคทรงเสด็จจาริกไปในชนบทแคว้นโกศลอยู่ เสด็จถึงเมืองศราวัสตี ประทับอยู่ในเมืองศราวัสตีที่อารามของตนทีเดียว | ครั้นได้ฟังแล้วก็เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ | ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง | พระผู้มีพระภาคทรงยังนางวิศาขามฤคารมารดาซึ่งนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งให้เป็นผู้ร่าเริงด้วยธรรมีกถาโดยนัยก่อน | ลำดับนั้น วิศาขามฤคารมารดาลุกขึ้นจากอาสนะ ประคองอัญชลีต่อพระผู้มีพระภาค กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมกับภิกษุสงฆ์ที่ฉันแล้วในระหว่างเรือน จงรับนิมนต์ของหม่อมฉันด้วยเถิด | พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว ทรงยังมณีรัตนะให้เข้าไปตั้งเฉพาะแล้วโดยลำดับ | นางวิศาขาก็บอกแจ้งเวลาแก่หญิงรับใช้ให้ไปแจ้งเวลาแก่พระผู้มีพระภาค | กระทั่งหญิงรับใช้นี้ไปถึงบุพพารามแล้ว จึงมองเห็นภิกษุทั้งหลายผู้เปลือยกายพากันสรงน้ำ ผ่านทางช่องประตู | ครั้นเห็นแล้ว ก็กำหนดอีกว่าท่านผู้เจริญ พากันหลีกไปแน่แล้ว | วิหารนี้คงจะถูกพวกอาชีวกผู้เชื่อถือไม่ได้มาอาศัยอยู่แล้ว | นางจึงรีบกลับมาบอกนางวิศาขาว่า ได้ยินว่า ท่านผู้เจริญพากันหลีกไปแล้ว | อารามนี้อันพวกอาชีวกผู้ไม่น่าเชื่อถือพากันอาศัยอยู่แล้ว | นางวิศาขากำหนดว่า ไม่ใช่ฐานะอันเหมาะสม ไม่ใช่โอกาสอันเหมาะสม ที่พระคุณเจ้าผู้อยู่จำพรรษา ยังไม่ได้ฉัน จักหลีกไปเสีย | ภิกษุทั้งหลายผู้เปลือยกายอันหญิงนี้เห็นแล้ว แน่แท้ | จึงส่งบุรุษผู้บอกแจ้งเวลาไปอีกคนหนึ่งว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแห่งภัตที่ตระเตรียมไว้แล้ว เวลานี้ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรู้เวลาเถิด ครั้นรู้แล้วว่าพระผู้มีพระภาคทรงฉันอยู่ มีบาตรที่ล้างสะอาดประณีตเรียบร้อยแล้ว | นางวิศาขาผู้นั่งอยู่ ณ ที่สุดจึงกราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันปรารถนาเพื่อให้พระองค์ทรงอนุญาตมหาทานทั้ง 8 ประการกล่าวคือ ท่านแก่ภิกษุอาคันตุกะ ทานแก่ภิกษุเดินทาง ทานแก่ภิกษุไข้ ท่านแก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ ข้าวยาคูยั่งยืน เภสัชอย่างยั่นยืน ผ้าอาบน้ำฝนสำหรับภิกษุ ผ้าอาบน้ำฝนสำหรับภิกษุณี | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า วิศาขา เธอเห็นอานิสงส์อะไรจึงถวายทานแก่ภิกษุอาคันตุกะ | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุอาคันตุกะไม่รู้จักที่เที่ยวบิณฑบาต ไม่รู้จักทาง | ภิกษุอาคันตุกะฉันอาหารบิณฑบาตของหม่อมฉันแล้ว จักรู้จักที่เที่ยวบิณฑบาตและจักรู้จักหนทาง | ดีแล้วๆ วิศาขา ข้อนี้เป็นฐานะที่เหมาะสม | เธอพิจารณาเห็นประโยชน์อะไรจึงได้ถวายคมิกทาน | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทาง มัวแสวงหาบิณฑบาตอยู่ ย่อมจะพลาดจากพวกพ่อค้า | เมื่อพลาดจากกลุ่มพ่อค้า ย่อมจะเดือดร้อน | ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางฉันอาหารบิณฑบาตของหม่อมฉันแล้วย่อมจะไม่พลาดจากพวกพ่อค้า | ภิกษุผู้ไม่พลาดจากกลุ่มพ่อค้าย่อมจะไม่เดือดร้อน | ดีแล้วๆ วิศาขา ข้อนี้เป็นฐานะที่เหมาะสม | เธอพิจารณาเห็นประโยชน์อะไรจึงได้ถวายทานในภิกษุผู้อาพาธ|

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้อาพาธ เมื่อแสวงหาบิณฑบาต ก็จะพึงเหน็ดเหนื่อย หรือจะพึงทำกาละเอาได้ | ภิกษุอาพาธฉันอาหารบิณฑบาตของหม่อมฉันแล้วจะถอนขึ้นจากความเจ็บไข้ จักอยู่อย่างสบาย | ดีแล้วๆ วิศาขา ข้อนี้เป็นฐานะอันเหมาะสม | เธอพิจารณาเห็นประโยชน์อะไรจึงถวายทานในภิกษุผู้อุปัฏฐากภิกษุไข้ | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้อุปัฏฐากภิกษุไข้เมื่อคอยแสวงหาบิณฑบาตเพื่อตนอยู่ ย่อมจะยังหน้าที่ที่จะพึงทำต่อภิกษุไข้ให้เสียหาย | ภิกษุผู้อุปัฏฐากภิกษุไข้ฉันอาหารบิณฑบาตของหม่อมฉันแล้วจักยังหน้าที่ให้ถึงพร้อม | ดีแล้ว ๆ วิศาขา ข้อนี้เป็นฐานะอันเหมาะสม | เธอพิจารณาเห็นประโยชน์อะไร จึงได้ถวายข้าวยาคูเป็นนิตย์ ในภิกษุสงฆ์ | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาวกของพระผู้มีพระภาค ย่อมมีทั้งไฟ (เผาผลาญ) ดีและไฟ (เผาผลาญ) น้อย | บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่าใดมีไฟน้อย การตามรักษาไฟก็จะมีแก่ภิกษุเหล่านั้น ส่วนภิกษุเหล่าใดมีไฟมาก การสั่งสมสิ่งป้องกันย่อมจะมีแก่ภิกษุเหล่านั้น | ดีๆๆ วิศาขา | ข้อนี้เหมาะสม | เธอพิจารณาเห็นประโยชน์อะไรจึงได้ถวายเภสัชเป็นนิตย์ ในภิกษุสงฆ์ | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาวกของพระผู้มีพระภาค ย่อมมีทั้งอาพาธมาก (และทั้งที่อาพาธน้อย) บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่าใดอาพาธมาก สิ่งที่ทำแก่ท่านเหล่านั้น ย่อมจะมีก่อน | ภิกษุเหล่าใดอาพาธน้อย ภิกษุเหล่านั้น ฉัน(ยา) แล้ว เมื่อยาที่พอเพียงมีมาก ก็ย่อมจะอยู่เป็นสุข | ดีแล้วๆ วิศาขา ข้อนี้เป็นฐานะอันเหมาะสม | เธอพิจารณาเห็นประโยชน์อะไรจึงได้ถวายจีวรเป็นที่นุ่งสรงน้ำฝน แก่ภิกษุทั้งหลาย | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวันนี้ หม่อมฉันส่งหญิงรับใช้ไปบอกแจ้งเวลา | เธอเห็นภิกษุทั้งหลายเปลือยกายเพื่อจะสรงน้ำกัน | เธอจึงมาบอกแก่หม่อมฉันว่า ท่านผู้เจริญควรจะหลีกไปแล้ว วิหารอันอาชีวกทั้งหลายผู้มีความประพฤติไม่เรียบร้อยยึดแล้ว | ภิกษุเหล่านั้นถูกปกปิดแล้วด้วยจีวรอาบน้ำฝนของหม่อมฉัน ย่อมจะสรงน้ำ | ดีแล้ว ๆ วิศาขา ข้อนี้เป็นฐานะที่เหมาะสม | เธอพิจารณาเห็นประโยชน์อะไร จึงถวายผ้าสาฎกอาบน้ำแก่ภิกษุณีทั้งหลาย | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ภิกษุณีเป็นอันมากพากันเปลือยกายสรงน้ำอยู่ที่แม่น้ำอจิรวดี | แม่เจ้าเรือนทั้งหลายก็พากันส่งเสียงร้องเรียกภิกษุณีทั้งหลาย จึงพากันปิดอวัยวะที่ควรปิดด้วยปลายนิ้วมือ | ภิกษุณีเหล่านั้นเมื่อปิดอยู่ย่อมมีความละอาย | แต่ภิกษุณีเหล่านั้นเมื่อปกปิดด้วยผ้าสาฎกสำหรับอาบน้ำของหม่อมฉัน ย่อมสรงน้ำ (อย่างสบายใจ) | ดีแล้วๆ วิศาขา บุญกิริยาวัตถุ 8 ประการเหล่าใดอันเธอกล่าวแล้ว บุญกิริยาวัตถุเหล่านั้น ย่อมจะปรากฏพร้อม | บรรดาบุญกิริยาวัตถุอันยิ่ง 7 ประการ บุญเหล่านี้ก็นับเนื่องอยู่ภายในด้วย | บรรดาบุญกิริยาวัตถุอันยิ่ง 7 ประการ บุญก็ดี ผลบุญก็ดี วิบากแห่งผลบุญก็ดี (ไม่) ควรที่จะถือเอาเป็นประมาณแห่งบุญได้อย่างไร | ย่อมถึงการนับว่าเป็นมหาบุญ เป็นหนทางแห่งบุญอันยิ่งใหญ่แท้ |

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ยินถ้อยคำดังนี้ว่า ภิกษุโน้น อันพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ปฏิปทาว่า เพราะละสังโยชน์ 3 ได้ แม้ภิกษุนี้ย่อมเป็นผู้ถึงซึ่งกระแส มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา มีปัญญารู้จริงเป็นเบื้องหน้าแน่แท้ มีภพอีก 7 ภพเป็นอย่างยิ่ง เวียนว่ายแล้ว กระทำแล้วซึ่ง

ความเป็นเทวดาและมนุษย์ 7 ครั้ง ก็จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ | ในกาลบางคราวภิกษุนั้นก็จักมาเมืองศราวัสตีและจักกลับไปอีก | ท่านก็จักฉันอาคันตุกภัตของหม่อมฉัน จนกระทั่งใช้สอนผ้าอาบน้ำฝนอย่างดีโดยนัยก่อน | และภิกษุณีก็จักใช้สอยผ้าอันเป็นประโยชน์ต่อการบวช | ภิกษุโน้นอันพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ว่า เพราะละสังโยชน์ทั้ง 3 ได้ เพราะทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางแล้ว ภิกษุนี้จักเป็นพระสกทาคามี กลับมายังโลกนี้อีกครั้งเดียวก็จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ | ในกาลบางคราวแม้ภิกษุนี้ก็จักมาสู่เมืองศราวัสตี | ท่านจักฉันอาคันตุกภัตของหม่อมฉัน จักใช้สอยผ้าอาบน้ำฝนโดยนัยก่อน และภิกษุณีจักใช้สอยผ้าสาฎกอาบน้ำ | ครั้นฟังแล้ว หม่อมฉันย่อมได้รับความปีติปราโมทย์อันโอฬาร เป็นความดีที่ประกอบพร้อมด้วยเนกขัมมะ | ภิกษุโน้น ท่านถูกพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ภิกษุนี้เพราะละกิเลสทั้งปวงได้ จักกระทำให้แจ้งซึ่งความเป็นพระอรหันต์ จักเห็นแจ้งอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ | ในกาลบางคราว แม้ภิกษุนั้น ก็จักมายังเมืองศราวัสตีและจักไปอีก | ท่านจักฉันอาคันตุกภัตของหม่อมฉัน จักใช้สอยผ้าอาบน้ำฝนโดยนัยก่อน และภิกษุณีก็จักใช้สอยผ้าสาฎกอาบน้ำฝนด้วย | ครั้นสดับดังนี้แล้ว หม่อมฉันจักได้รับปีติปราโมทย์อันโอฬาร เป็นกุศล ประกอบพร้อมในเนกขัมมะ | ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังนางวิศาขามฤคารมารดาให้เห็นจริง ชักชน อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ทรงลุกจากอาสนะแล้วก็เสด็จหลีกไป |

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ในเมืองศราวัสตีตามที่ทรงพอพระทัย | เสด็จจาริกไปยังเมืองไพศาลี | เมื่อเสด็จเที่ยวไปก็ถึงเมืองไพศาลีโดยลำดับ | พระองค์ประทับอยู่ในเมืองไพศาลีที่กูฏาคารศาลาใกล้ฝั่งแม่น้ำมรกฏ | ลำดับนั้น ในตอนเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือเอาบาตรและจีวรเสด็จไปยังเมืองไพศาลีเพื่อบิณฑบาต | ได้ยินว่า สมัยนั้น พวกภิกษุหลายรูปพากันซักตาก จัดแจงที่นั่งที่นอนที่รักษาไว้ไม่สะอาดที่ประตูอาราม | พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นเหล่าภิกษุหลายรูปที่พากันซัก ตาก จัดแจงที่นั่งที่นอนที่รักษาไว้ไม่สะอาดที่ประตูอาราม | และครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึงได้มีพระดำรัสดังนี้ว่า พราหมณ์และคหบดีผู้ศรัทธา สรรเสริญ ยกย่องทานแม้ใด ให้เนื้อและเลือดเป็นทานกระทำบุญทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายพิจารณาแล้วโดยประมาณจึงบริโภคทานแม้นั้น ครั้นทรงทราบดังนี้แล้วก็เสด็จไปยังเมืองไพศาลีเพื่อบิณฑบาต ทรงกระทำภัตกิจเสร็จแล้ว ภายหลังทรงก้าวกลับจากการบิณฑบาต ทรงเก็บบาตรและจีวรแล้ว ล้างพระบาทแล้วเสด็จเข้าไปสู่พระวิหาร ทรงหลีกเร้นอยู่แล้ว | ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงลุกขึ้นแล้วจากพระไสยาน์ ในตอนเย็น ประทับนั่งแล้ว ณ อาสนะอันภิกษุสงฆ์ปูลาดแล้ว ณ เบื้องหน้า | ครั้นประทับนั่งแล้ว พระผู้มีพระภาค ทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในตอนเช้า เรานุ่งแล้ว ถือเอาบาตรและจีวร เข้าไปยังเมืองไพศาลีเพื่อบิณฑบาต | ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นที่นั่งที่นอนที่ไม่ได้รักษาให้สะอาด อันภิกษุเป็นอันมากซัก ตาก จัดแจงอยู่ที่ประตูอาราม | ครั้นเห็นแล้ว เราจึงได้มีถ้อยคำนี้ว่า พราหมณ์และคหบดีผู้ศรัทธายกย่องสรรเสริญแล้วแม้ซึ่งสิ่งใด ย่อมให้เนื้อและเลือด

เป็นทานกระทำบุญทั้งหลายได้ ภิกษุทั้งหลายพิจารณาแล้วโดยประมาณจึงบริโภคแม้ทานนั้น | ดีแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เมื่อของที่เขาถวายด้วยศรัทธา ก็พึงใช้สอยพอประมาณ พึงใช้สอยถูกเวลา พึงใช้สอยแต่เล็กน้อย พึงใช้สอยตามจำนวน (และ) พึงใช้สอยอย่างพอเพียง | พระผู้มีพระภาคครั้นทรงพรรณนาถึงสิ่งที่จะพึงใช้สอยโดยประมาณเป็นต้น สำหรับของที่เขาถวายด้วยศรัทธา จึงทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล เธอทั้งหลายจึงไม่ควรใช้สอยที่นั่งที่นอนอย่างดี และที่นั่งที่นอนที่ไม่ได้รักษาให้สะอาด เว้นเสียแต่มีผ้าปูนอน | ที่นั่งที่นอนนั้น ควรจะต้องซักตามเวลาที่เหมาะสมทีเดียว โดยประการที่จะยังเป็นของมีคุณค่าอยู่ |

ลำดับนั้น ในตอนเช้า พระผู้มีพระภาค ทรงนุ่งแล้ว ถือเอาบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังเมืองไพศาลีเพื่อบิณฑบาตโดยมีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ | พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นบุรุษบางคนผู้มีเบื้องหลังอันชั่วร้าย | ครั้นทอดพระเนตรเห็นแต่ไกลแล้ว จึงตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาว่า ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นบุรุษผู้มีเบื้องหลังอันไม่ดี (กาลก) นั้นไหม | เห็น พระพุทธเจ้าข้า | ดูก่อนอานนท์ บุรุษผู้นี้เป็นนักบวชในศาสนาของพระกาศยปะสัมมาสัมพุทธเจ้า | ในครั้งนั้น เธอได้ใช้สอยที่นั่งที่นอนอย่างดี ทำผ้าให้เป็นสายรัดที่น่าพอใจด้วยดี ด้วยผ้าปูนอนที่ไม่ดี ด้วยผ้าปูนอนอันเป็นมลทิน | ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น จึงบังเกิดเป็นผู้มีเบื้องหลังที่ชั่วร้าย ตลอด 500 ชาติ | ตราบเท่ากระทั่งปัจจุบันก็ยังเป็นผู้มีเบื้องหลังอันชั่วร้ายอยู่ | (พระผู้มีพระภาค) ครั้นทรงทราบดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปยังเมืองไพศาลีเพื่อบิณฑบาต ทรงออกจากที่หลีกเร้นโดยปกติ ประทับนั่งแล้ว ณ อาสนะที่ปูลาดไว้เบื้องหน้าแห่งภิกษุสงฆ์ | พระผู้มีพระภาคครั้นประทับนั่งแล้วจึงทรงเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในวันนี้ ตอนเช้า เรานุ่งแล้ว ถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปยังเมืองไพศาลีเพื่อบิณฑบาต | ณ ที่นั้นเราได้เห็นบุรุษผู้มีเบื้องหลังอันชั่วร้าย | เขาเป็นภิกษุในศาสนาของพระกาศยปะสัมมาสัมพุทธเจ้า | ในครั้งนั้น เขาใช้สอยที่นั่งที่นอนอันดีด้วยผ้าปูนอนอันไม่ดี จึงเกิดเป็นผู้มีเบื้องหลังอันชั่วร้าย ตลอด 500 ชาติ | ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล เมื่อมีที่นั่งที่นอนที่ดีที่ควรใช้สอย ด้วยผ้าปูนอนที่เหมาะสม ภิกษุนี้ก็ไม่มี | เธอจะใช้สอย (อย่างไร) | ใช้สอยสิ่งที่มีสาระ | อีกอย่างหนึ่ง เธอควรใช้สอยผ้าปูนอนทั้ง 2 ชนิดด้วยวัสดุชั้นเดียว | ไม่พึงใช้สอยด้วยวัสดุ 3 ชั้นหรือ 2 ชั้น |

ภิกษุพากันใช้สอยผ้าปูที่นอนที่มีชายยาวอันวิจิตรสวยงาม | พราหมณ์และคหบดีทั้งหลายต่างพากันเพ่งโทษ ต่อว่า วิพากษ์วิจารณ์ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุพึงใช้สอยผ้าปูที่นอนสีเขียวคราม สียางไม้ ต้องตัดด้วยมีด | ใช้สอยสีที่แตกต่างออกไป ถือว่ามีความผิด |

ภิกษุทั้งหลาย ย่อมถูกเบียดเบียนด้วยโรคฝี | จีวรของเธอจึงเปรอะเปื้อนไปด้วยน้ำหนองมีกลิ่นเหม็น มีแมลงวันตอม | เธอเมื่อเข้าไปบิณฑบาต | พราหมณ์และคหบดีทั้งหลายเห็นเธอแล้วก็พากันเพ่งโทษ ต่อว่า วิพากษ์วิจารณ์ | ภิกษุทั้งหลายจึงพากันกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค |

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพราะเหตุนั้น เราอนุญาต ภิกษุพึงใช้สอยผ้าปิดผี | พึงชำระให้สะอาดโดยระยะเวลา 5 หรือ 6 วันก่อน | ปฏิบัติต่างออกไปถือว่ามีความผิด |

ภิกษุทั้งหลายถูกเบียดเบียนด้วยโรคฝี | พวกเธอใช้สอยที่นั่งที่นอนอย่างดี | ตั้งไว้ที่ซุ้มประตู ใกล้สระบัว ในปราสาททั้งหลาย ในพื้นที่รอบๆ ในที่จงกรม ในสถานที่และต้นไม้ทั้งหลาย | พราหมณ์และคหบดีทั้งหลายครั้นเห็นที่นั่งที่นอนเหล่านั้นมีกลิ่นเหม็น มีแมลงวันตอม จึงพากันเพ่งโทษ ต่อว่า วิพากษ์วิจารณ์ | ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติธรรมเนียมว่าด้วยเรื่องมารยาทสำหรับภิกษุ ผู้เป็นฝี | ภิกษุผู้เป็นฝี ไม่พึงใช้สอยที่นั่งที่นอนและที่พักที่ดี | พึงอยู่ในสถานที่ทั้งหลายที่มีเกียรติ มีปราสาทเป็นต้น| เรือนปัสสาวะและเวจกุฎีที่ดี อันภิกษุผู้เป็นโรคฝีไม่พึงเข้าไป | สงฆ์พึงให้ที่พัก ในสถานที่ที่มีการดูแลอยู่รอบด้าน | และพึงกระทำการอุปัฏฐากภิกษุผู้ที่เป็นโรคฝี จะไม่สมาทานประพฤติธรรมเนียมว่าด้วยมารยาทตามที่บัญญัติไว้ก็ได้ หรือสงฆ์จะถือว่ามีความผิด |

ท่านพระอุบาลีจึงกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุควรที่จะใช้สอยสุคตจีวรอย่างอดิเรกจีวรหรือไม่ | ไม่ควรอุบาลี | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุควรที่จะใช้จีวรที่ทำมาจากผมด้วยการอธิษฐานเป็นไตรจีวรหรือด้วยอธิษฐานเป็นอดิเรกจีวร | ได้ อุบาลี เธอปรารถนาอย่างใด | ก็ควรที่จะใช้สอยจีวรป่านอันเป็นส่วนผสมให้เต็ม | อุทาน

ผ้าที่ทำจากป่าน ผ้าทำจากผม การประพฤติเป็นคนเปลือย การถอนผม
ผ้าที่เก่า ผ้าหนังสัตว์ ผ้าอันตรวาสก และอุตราสงค์ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าที่ไม่ปกปิด
อวัยวะ และผ้าเขียวล้วน || 16 ||

มีเรื่องเกิดขึ้นที่เมืองศราวัสตี | ครั้งนั้น ภิกษุบางรูปจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ | ครั้นเมื่อเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระบาทพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้ายืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง | ภิกษุนั้นผู้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งจึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาเพื่อจะทรงจีวรทำจากผ้าป่าน | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ จีวรที่ทำจากฝ้ายนี้ เป็นเครื่องหมายของเดียรถีย์ | เพราะฉะนั้น ภิกษุไม่ควรนุ่งห่มจีวร ทำจากผ้าป่าน | ภิกษุรูปใดใช้ | ภิกษุรูปนั้นมีความผิด |

ภิกษุอีกรูปหนึ่งไปกราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะใช้ผ้าทำจากผม | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ นี้เป็นเครื่องหมายเดียรถีย์ | ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

ภิกษุอีกรูปหนึ่งได้กราบทูลเรื่องนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะสมาทานความเป็นคนเปลือย | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ ความเป็นคนเปลือยนี้เป็นเครื่องหมายของเดียรถีย์ | อีกอย่างหนึ่ง เราก็อนุญาตไตรจีวรไว้แล้ว เธอจะสมาทาน

ความเป็นคนเปลือยไปเพื่อประโยชน์อะไร | เพราะฉะนั้น ภิกษุไม่ควรสมาทานความเป็นคนเปลือย ก็บอกคืนสิกขา เวียนมาเพื่อความเป็นคนเลว | ภิกษุทั้งหลายเกิดข้อสงสัยและมีความฉงนในทุกอย่าง จึงกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงดู ภิกษุนี้เมื่อไม่ได้ความเป็นคนเปลือยก็บอกคืนสิกขา เวียนมาเพื่อความเป็นคนเลว | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่ปัจจุบันนี้เท่านั้น แม้ในอดีตกาล เมื่อไม่ได้ทาริกาก็ได้นำไปจากความผิดทีเดียว |

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องเก่าเคยมีมาแล้ว มีพระยาสิงหราช นามว่า ธฤตราษฎร์ | ลูกสาวพระยาสิงหราชประสงค์จะเลือกคู่ครองเอง | นกทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในประเทศต่างๆ ครั้นได้ยินแล้วจึงประชุมพร้อมกัน แต่ละคนต่างก็กำหนดว่า นางจักเลือกเรา | นกยูง อันนางเห็นแล้ว | นางกล่าวว่า ผู้นี้จงเป็นสามีของเราเถิด | ผู้นี้จงเป็นสามีของเราเถิด | เขาอันนกเหล่าอื่นพากันกล่าวว่า ท่านอันนางเลือกแล้ว | เขาก็กระทำฝูงไว้เบื้องหน้าแล้วเริ่มที่จะแสดงท่าทางต่างๆ | พระเจ้าธฤตราษฎร์เห็นเข้าจึงตรัสถามว่า เจ้านกยูงนี้ออกท่าทางต่างๆ เพราะอะไร | เราจะให้ลูกสาวแก่นกตัวอื่น | นกยูงนั้นครั้นได้ฟังแล้วก็ไปสู่ที่ใกล้พระเจ้าธฤตราษฎร์แล้วกล่าวคาถาว่า

ทุกสิ่งทุกอย่างรู้ได้ด้วยใจว่า ผิวพรรณก็มีความงดงาม ขนหางก็มีขนาด 1 วาเป็นประมาณ และข้อต่อก็มีอยู่ในใจที่งดงาม เหตุไร พระองค์จึงไม่ให้ธิดาแก่ข้าพระองค์ || 17 ||

พระเจ้าธฤตราษฎร์ตรัสว่า

ทุกอย่างรู้ได้ด้วยใจว่า ผิวพรรณก็มีความงาม, ขนหางก็มีขนาด 1 วาเป็นประมาณ และข้อต่อมีอยู่ในใจที่งดงามก็จริง แต่เราไม่ให้ลูกสาวแก่ท่าน เพราะโทษคือการไม่นำพา (ต่อความผิด) || 18 || ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องนี้พวกเธอจะพึงคิดอย่างไร | นกยูงในครั้งนั้นก็คือภิกษุรูปนี้ในกาลนี้ แม้ในครั้งนั้น เมื่อไม่ได้ทาริกา เพราะโทษคือการไม่นำพา (ต่อความผิด) กลับมีความทุกข์เสียใจ ออกไปจากท่ามกลางหมู่นก | แม้ในกาลนี้ภิกษุนี้เมื่อไม่ได้ความเป็นผู้เปลือยกาย ก็มีความทุกข์ เสียใจ ออกไปเสียจากท่ามกลางหมู่ภิกษุ |

ภิกษุแม้อีกรูปหนึ่ง กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาเพื่อจะถอนเส้นผมทั้งหลาย | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า การโกนผม อันเราบัญญัติแล้ว | เหตุใด เธอจึง (คิด) จะถอนผม | ดูก่อนโมฆบุรุษ การถอนผมนี้เป็นสัญลักษณ์แห่งเดียรถีย์ | เพราะฉะนั้นแล ภิกษุไม่ควรจะถอนผม | ภิกษุใดถอน | ภิกษุนั้นมีความผิด |

ภิกษุแม้อีกรูปหนึ่ง กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะครองผ้าขนสัตว์ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ การครองผ้าขน

สัตว์นี้เป็นสัญลักษณ์แห่งเดียรถีย์ | เพราะฉะนั้นแล ภิกษุไม่ควรจะครอง | ภิกษุใดครอง | ภิกษุนั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

ภิกษุแม้อีกรูปหนึ่ง กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาเพื่อจะเลี้ยงชีพด้วยผ้าอันตรวาสกและอุตราสงค์ | ดูก่อนโมฆบุรุษ ไตรจีวรอันเราอนุญาตแล้ว | เพราะเหตุไร จึงปรารถนาจะยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยผ้าอันตรวาสกและอุตราสงค์เท่านั้น | เพราะฉะนั้นแล ภิกษุไม่ควรจะยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยผ้าอันตรวาสกและอุตราสงค์เท่านั้น | ภิกษุใดยังอัตภาพให้เป็นไป | ภิกษุนั้นมีความผิด |

ภิกษุแม้อีกรูปหนึ่ง กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะครองผ้าเปลือกไม้ | ผ้าที่ทำมาจากเปลือกไม้ ชื่อว่า ติรีฏิ | พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า | นั่นเป็นเครื่องหมายแห่งเดียรถีย์ ภิกษุใดครอง ภิกษุนั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

ภิกษุแม้อีกรูปหนึ่ง กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาเพื่อจะครองผ้าที่ไม่ปกปิดอวัยวะ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ การปกปิดอวัยวะ ก็ยังเป็นเรื่องปกติสำหรับชาวบ้าน ในกาลบัดนี้ | ภิกษุใดครอง | ภิกษุนั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

ภิกษุแม้อีกรูปหนึ่ง กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะครองผ้าสีเขียวล้วน | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ ชาวบ้านย่อมนุ่งห่มผ้าสีนี้ | เพราะฉะนั้นแล ภิกษุไม่ควรจะครองผ้าสีเขียวล้วน | ภิกษุใดครอง | ภิกษุนั้นมีความผิดโดยนัยก่อน | แม้แต่สีเหลืองล้วน แดงล้วน ขาวล้วน ก็ไม่เหมาะสมเหมือนกัน ภิกษุแม้อีกรูปหนึ่ง กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะครองผ้าขนสัตว์ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ การครองผ้าขนสัตว์นี้เป็นสัญลักษณ์แห่งเดียรถีย์ | เพราะฉะนั้นแล ภิกษุไม่ควรจะครอง | ภิกษุใดครอง | ภิกษุนั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

อุทาน |

จีวรมีชายยาว มีชายถูกตัด หอยสังข์ ผ้ารัดศีรษะ ผ้าโพกศีรษะ |
ขวดน้ำมัน และผ้ากัมพลหนังอูฐ ท่านปลีหกานันทะ และเรื่องผ้าอันตรวาสก
และอุตราสงค์ || 19 ||

แม้ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ก็ได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะทรงจีวรที่มีชายยาว | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นั่นเป็นเครื่องหมายของเดียรถีย์ ผู้ใดทรง ผู้นั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

แม้ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ก็ได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะทรงจีวรที่มีชายถูกตัด | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นั่นเป็นเครื่องหมายของเดียรถีย์ ผู้ใดทรง ผู้นั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

แม้ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ก็ได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะถือหอยสังข์ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ นั่นเป็นเครื่องหมายของฆราวาส ผู้ใดถือ ผู้นั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

แม้ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ก็ได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะทรงผ้ารัดศีรษะ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ นั่นเป็นเครื่องหมายของเดียรถีย์ ผู้ใดทรง ผู้นั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

แม้ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ก็ได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะทรงขวดน้ำมัน | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นั่นเป็นเครื่องหมายของฆราวาส ผู้ใดทรง ผู้นั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

แม้ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ก็ได้กราบทูลถ้อยคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะทรงผ้ากัมพลหนังอูฐ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นั่นเป็นเครื่องหมายของฆราวาส ผู้ใดทรง ผู้นั้นมีความผิดโดยนัยก่อน |

ท่านปลีหกานันทะ เข้าจำพรรษาในอาวาสบางแห่งที่ไม่มีภิกษุ ไม่มีประตู | เธอต้องวางผ้าสังฆาฏิไว้นอกห้อง | พระผู้มีพระภาคตรัสถึงเหตุนั้นว่า ภิกษุไม่ควรอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ไม่มีประตู | และไม่ควรไปไหนโดยปราศจากผ้าสังฆาฏิ | ภิกษุใดไป | ภิกษุนั้นมีความผิด |

ท่านปลีหกานันทะป่วย | ท่านพระอานนท์เป็นผู้อุปัฏฐากไข้ท่าน | และฝนก็เริ่มแล้วเพื่อจะตก | แต่ท่านก็ไม่สามารถจะไปได้โดยปราศจากผ้าสังฆาฏิ | พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า พึงไปได้ทั้งๆที่มีแต่ผ้าอันตรวาสกและอุตราสงค์ |

อนึ่ง เหตุที่สมควรจะวางผ้าสังฆาฏิเก็บไว้ได้มี 5 ประการคือ อาวาสมีภิกษุและมีประตู | ฝนกำลังจะตก | อยู่ในฤดูฝน | ประสงค์จะไปสู่ฝั่งแม่น้ำ | อาวาสมีการกรานกฐิน | และสงฆ์ให้สมมติ |

อุทานในระหว่าง |

สมณุทเทศ-ผู้อยู่จำพรรษา และทั้ง 2 อย่าง ที่มีเพราะการก่อสร้าง |

ผู้เข้าไปสู่ตระกูลและกิจที่จะพึงทำบางอย่าง เพราะลาภของสงฆ์ สิ่งนั้นย่อมมีแก่เธอ || 20 ||

บาตรและจีวรที่ควรถวายแก่ภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายผู้อันสงฆ์ห้ามแล้วก็ยังปลีกไปสู่ที่จาริกในชนบท | ใครๆ ก็ถือเอาลาภของภิกษุเหล่านั้นไปไม่ได้ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ผู้ใดถือเอาลาภของภิกษุนี้ (ผู้นั้น) ก็จะพึงเพ่งมองภิกษุแล้วจึงไป | ภิกษุแม้อีกรูปหนึ่งยัง

ไม่ทันเพ่งมองก็ถือเอาอย่างนี้ | ย่อมจะมีความผิดต่อภิกษุทั้งหลาย | พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุผู้ยังไม่ทันเพ่งมองไม่ควรถือเอาลาภ | ภิกษุรูปใดถือเอา | ภิกษุรูปนั้นมีความผิด | แม้ภิกษุอีกรูปหนึ่งแม้เพ่งมองอยู่ ย่อมไม่ถือเอาตามปฏิญญา | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุเหล่านั้นก็ควรจะให้ของทุกอย่าง | เมื่อสามเณรทั้งหลายพากันหลีกไปแล้ว ใครๆ จะถือเอาลาภไปไม่ได้ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุปัชฌาย์และอาจารย์ของสามเณรเหล่านั้นพึงถือเอา | ภิกษุทั้งหลายจึงแบ่งลาภอันไม่ดีให้ | เมื่อสามเณรทั้งหลายไม่ได้หลีกไป ภิกษุทั้งหลายจะมอบลาภอันไม่ดีให้ไม่ได้ ครั้นกระทำดังนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุเหล่าใดยังเพ่งมองอยู่ ภิกษุเหล่านั้นก็ควรถือเอา | ภิกษุอีกพวกหนึ่งยังไม่ทันเพ่งมองเลย ก็ไปแล้ว | ใครๆ จะถือเอา (ลาภ) ของภิกษุเหล่านั้นไม่ได้ | ภิกษุทั้งหลายย่อมจะถือเอาโดยกิจบางอย่างไม่ได้ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ควรถือเอาได้ | แต่จะทำกิจบางอย่าง ณ ที่นั้นไม่ได้ | ทั้งไม่อาจจะแบ่งของบางอย่างได้ ครั้นกระทำกรรมเล็กน้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า สิ่งที่จะพึงทำปะปนกันกับสิ่งอื่นอันภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในวิหารพึงแบ่งปันกัน | แต่ไม่ควรทำลายบางอย่าง ณ ที่นั้น | ภิกษุผู้เพ่งมองแล้ว ย่อมจะถือเอาลาภที่ไม่ดีไปไม่ได้ | เพราะอาศัยการซื้อขายด้วยราคาก็ควรจะให้ไปทั้งที่มีคำข้อนขอดอยู่ |

ในกระท่อมข้างเขาแห่งหนึ่งมีคหบดีบางคนอาศัยอยู่ | วิหารอันคหบดีคนนั้นให้สร้างแล้ว ณ วิหารนั้น ถ้าภิกษุ 100 รูปอาศัยอยู่ คหบดีก็ถวายผ้า 100 สำรับ | แม้ภิกษุรูปหนึ่งก็อาศัยอยู่อย่างนี้ คหบดีก็ถวายผ้า 100 สำรับ | สมัยต่อมา ภิกษุแก่ 2 รูป ก็อยู่จำพรรษาในวิหารนั้น | คหบดีนั้นก็ส่งผ้า 100 สำรับไปถวาย | เมื่อภิกษุ 2 รูปรับแล้ว พิจารณาถี่ถ้วนแล้ว | รูปหนึ่งกล่าวว่า ลาภนี้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ | รูปที่ 2 กล่าวว่า ลาภนี้เกิดขึ้นแก่พวกเราเท่านั้น | ถ้าอย่างนั้นจงถือเอาอย่างนี้เถิด | ภิกษุนั้นจึงกล่าวว่า ความผิดต่อกันอย่าได้มีเลย | แม้อีกรูปหนึ่งก็ถือเอาไม่ได้ | เมื่อภิกษุ 2 รูปพิจารณาอีกว่าในเรื่องนี้พวกเราจะพึงปฏิบัติอย่างไร รูปหนึ่งกล่าวว่า พวกเราจงเรียกภิกษุทั้งหลายมา | พวกเราจะแบ่งกับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น | ภิกษุรูปที่ 2 กล่าวว่า จงเป็นอย่างนี้ | ใครจะไป | ภิกษุรูปใดเป็นนวกะ | ภิกษุรูปนั้นจะคุ้มครองผ้าทั้งหลาย | ภิกษุใดเป็นนวกะ | ภิกษุนั้นก็ไม่อาจ | ภิกษุรูปใดเป็นนวกะ | ภิกษุรูปนั้นจงไป | ภิกษุรูปใดคงแก่เรียน | ภิกษุรูปนั้นจงคุ้มครองผ้าทั้งหลาย | จงเป็นอย่างนี้ | ภิกษุผู้เป็นนวกะไปเมืองศราวัสตีเพื่อพาภิกษุทั้งหลายมา | อันภิกษุฉัพพัคคีย์ทั้งหลายบอกแจ้งแล้ว | ประตูพระเชตวันไม่ว่างเปล่าจากภิกษุฉัพพัคคีย์บางรูปเลย | พระอุปนนท์ยืนอยู่ที่ประตูพระเชตวัน | ท่านถูกเห็นแต่ไกลเทียว ผู้มีศีรษะเพียงดังศีรษะแห่งนกกระเรียนประพฤติช้าอยู่ | ท่านกำหนดว่า ภิกษุผู้เป็นเถระรูปนี้เป็นใครกัน กำลังมา | เราจะคอยต้อนรับท่าน จึงต้อนรับแล้วด้วยคำว่า สวัสดี สวัสดี พระเถระ | ข้าแต่อาจารย์ ข้าพเจ้าขอไหว้ | ท่านกำหนดว่า พระภิกษุนี้ไม่รู้จักอาจารย์ ไม่รู้จักอุปัชฌาย์ พระภิกษุผู้เป็นคนแก่ ครั้นทราบดังนี้แล้วจึงกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นญาติ ท่านมาจากที่ไหน | จากข้างเขาลูกโน้น | ณ ที่นั้นมีวิหารอยู่หรือไม่ | มีวิหารอยู่ | วิหารนั้นได้มีการผุพังหรือไม่ |

ท่านจึงบอกแจ้งตามความเป็นจริงโดยพิสดาร | ท่านมาเพื่อประโยชน์อะไร | ข้าพเจ้าจะนำภิกษุไปเพื่อฉัน ถ้าข้าพเจ้าผู้เดียวเท่านั้นจะไปเพื่ออนุเคราะห์พวกท่าน (จะดีไหม) | ดีท่านอาจารย์ | พระอุปนนท์กำหนดพร้อมว่า ถ้าภิกษุนี้จะไปในที่อื่นจากที่ของเรา จักกระทำให้มหาชนได้รู้พร้อม | เราควรจะทำให้เป็นการรักษาให้ดี | ท่านอุปนนท์ อันภิกษุผู้นั้น เก็บงำเฉพาะแล้ว | ให้เป็นผู้ดื่มไม่เป็นเวลาแล้ว | ต้อนรับด้วยการสนทนาปราศรัยจนกว่าจะนอกเวลา | ที่นอนสวยงามถูกปูลาดไว้แล้ว | น้ำล้างเท้าและยารักษาเท้าถูกให้แล้ว | เข้าพักจนกว่าจะระงับความง่วงได้แล้ว | ราตรีนั้นอันท่านอุปนนท์น้อมวิเศษแล้วด้วยความยากลำบากว่า ขอความเสื่อมแห่งมนตร์อย่าได้มีเลย | จากนั้น พระอุปนนท์ลุกขึ้นในตอนราตรีทีเดียว มาเอาภิกษุผู้เป็นสหายออกเดินทางอย่างเร่งด่วน | ถึงแล้วซึ่งซอกเขาตามลำดับ | ลำดับนั้น ภิกษุผู้อยู่วิหารเป็นสหายรูปที่ 2 นั้น กล่าวต้อนรับแล้วด้วยคำว่า สวัสดี | ดังนั้น ชนแม้ทั้ง 3 นั้นอยู่แล้วในสถานที่แห่งเดียวกัน | พระอุปนนท์กล่าวว่า พระเถระทั้งหลาย พวกเราจะแบ่งลาภ | ท่านพระอุปนนท์กล่าวกะพระภิกษุแก่รูปหนึ่งว่า ข้าแต่สหาย ขอท่านจงแบ่ง | ข้าแต่พระเถระกระผมจะไม่แบ่ง | เพราะอะไร | ขอความเสื่อมอย่าได้มีแก่กระผม | ท่านอุปนนท์จึงกล่าวแม้กะรูปที่ 2 ว่า ข้าแต่สหาย ขอท่านจงแบ่ง | แม้ภิกษุนั้นก็กล่าวอย่างนี้ | พระอุปนนท์กล่าวว่า พวกท่านผู้มีความเดือดร้อนจะปรารถนาอะไร | ข้าแต่ท่านอุปนนท์ ผู้มีเท้าในเบื้องบนมีหน้าดำจักไปยังนรก | พระอุปนนท์กำหนดว่า ภิกษุแก่เหล่านี้ผู้สหายคงจะพึงกลัว | ลำดับนั้น ครั้นได้สัมผัสการท่องเที่ยวไปในท้องทุ่ง การกระทำที่เหมาะสมแล้ว เข้าไปยังที่ใกล้พระภิกษุอีกรูปหนึ่ง ถามว่า ดูก่อนสหาย ท่านทำอะไรที่นี้ | ข้าแต่พระเถระ วิหารอันข้าพเจ้าประพรมให้สำเร็จอย่างดีพร้อมแล้วมีความเรียบร้อยด้วยดี มีการทาด้วยโคมัย เป็นนิตย์ | ข้าแต่สหาย ถ้าลาภอันท่านได้รับมาเพราะการประพรมหรือเพราะการหามา ก็ควรจะต้องประพรมและหามายังวิหารทั้งปวง | อนึ่งแล ลาภใดเกิดขึ้น ณ ที่นั้น เพราะอานุภาพแห่งสหายนั้น | สหายนั้นย่อมให้การฟังธรรมตามเวลาอันสมควรในวิหารนี้ | เทวดาผู้ปรารถนาจะฟังธรรมก็มาถึง ณ ที่นั้น | ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยลาภในที่นั้น | จากนั้น ด้วยอานุภาพแห่งภิกษุนั้น ลาภจึงสมบูรณ์ | ทายาทให้ลาภใดก็ควรถือเอา แต่ไม่ควรให้อาศัยอยู่ | ลาภจึงถูกภิกษุนั้นนำไปแล้ว ดังนั้น ภิกษุจึงแตกเฉพาะแล้วนิ่งอยู่แล้ว | ลำดับนั้น พระอุปนนท์จึงเข้าไปยังที่อยู่ของภิกษุรูปที่ 2 กล่าวว่า ข้าแต่สหาย ท่านทำอะไรอยู่ในที่นี้ | ข้าแต่พระเถระ ข้าพเจ้าให้การฟังธรรมตามสมควรแก่เวลา ณ ที่นี้ | ข้าแต่สหาย ถ้าลาภอันท่านจะพึงได้จากการฟังธรรม พระอุปนนท์ผู้ยืน เดิน นั่ง นอนอยู่จะพึงแสดงธรรมตลอดกาลทั้งปวง | ลาภนี้ทุกอย่างสมบูรณ์แล้ว | ลาภทั้งหมดนี้ สมบูรณ์เพราะอานุภาพแห่งภิกษุผู้เป็นญาติอีกรูปหนึ่ง | ด้วยเหตุนั้น วิหารนี้จึงถูกประพรมให้สำเร็จดีพร้อมแล้ว มีความเรียบร้อยด้วยดี ทั้งยังถูกให้การทาด้วยโคมัยตลอดกาลเป็นบัดนี้ด้วย | ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสอานิสงส์ 5 ประการในการหาลาภมา | 5 อย่างมีอะไรบ้าง | คือจัดของตนก็เลื่อมใส | จัดของผู้อื่นก็เลื่อมใส | เทวดาย่อม

พลอยยินดี | ย่อมสั่งสมกุศลมูลอันเป็นเหตุเป็นไปเพื่อความน่าเลื่อมใส | เพราะความแตกไปแห่งกาย จึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์และเทวดา | ทานบารมีทั้งหลายก็ยินดียิ่งแล้วเพราะการเกิดขึ้นแห่งลาภในวิหารนั้น | ทั้งเทวดาก็เกิดเลื่อมใสแล้ว | ทายกถวายลาภใด ลาภนั้นภิกษุควรถือเอา แต่ไม่ควรจะให้อาศัยอยู่ | แม้กระนั้นก็ถูกนำไปเฉพาะแล้ว ภิกษุแก่ฉันเฉพาะแล้ว ได้นิ่งอยู่แล้ว | พระอุปนนท์ทำภิกษุเหล่านั้นให้แตกถิ่นเฉพาะแล้วกล่าวว่า ข้าแต่ญาตินี้เป็นอุบายของภิกษุรูปอื่น | เราทั้งหลายกระทำญัตติแบ่งปันกัน | จึงกราบทูลญัตติกรรมที่ไม่ถูกคัดค้านแก่พระผู้มีพระภาค | ภิกษุทั้ง 2 รูป ผู้ถูกพามาโดยนัยก่อนนั้นแลกล่าวว่า ข้าแต่พระเถระ ท่านปรารถนาอย่างใด ก็พึงกระทำอย่างนั้น | ลำดับท่านพระอุปนนท์จึงกระทำให้เป็น 3 ส่วน | วางส่วน 2 ส่วนไว้ตรงกลางเอว ส่วน 3 ส่วน 2 ให้ตั้งรวมเป็นส่วนเดียวกันตรงกลาง เริ่มแล้วเพื่อจะตั้งญัตติว่า สหายทั้ง 2 ขอท่านจงฟัง | นี้เป็นส่วนเดียว | เหล่านี้เป็น 2 ส่วน | ข้าพเจ้าผู้เดียวเป็นใหญ่ (นี้คือ) ญัตติ | จากนั้น ก็ถือเอาส่วน 2 ส่วนเอาแล้วจึงได้ส่วน 3 ส่วนรวมเป็นส่วนเดียว | (ภิกษุ 2 รูปกล่าวว่า) ข้าแต่พระเถระ ความทุกข์นี้ | เกิดแล้วแก่พวกข้าพเจ้าทั้งหลาย | ขอท่านจงแบ่งให้แก่พวกเราทั้งหลายด้วยเถิด | พระอุปนนท์นั้นเริ่มแล้วเพื่อจะแบ่ง | แม้บรรดาภิกษุเหล่านั้น ผู้แบ่งปันรูปหนึ่งก็ว่างเปล่ายิ่ง | เพราะอาศัยแม้เหตุนั้นจึงผูกให้เป็นภาระของผู้แบ่งทั้งหลายอยู่แล้ว | ลำดับนั้นก็ถึงเมืองศราวัสตีโดยลำดับ | อันภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วและกล่าวว่า ข้าแต่ท่านอุปนนท์ ใครผู้มีประสงค์มุ่งหน้าไปในทิศเบื้องหลังอันท่านเห็นแล้วหรือ | ท่านพระอุปนนท์นั้นจึงบอกกล่าวเรื่องราวตามเป็นจริงโดยสมควร ภิกษุทั้งหลายกล่าวสมควรแก่ท่านที่จะกระทำอย่างนี้หรือ | จึงให้เท้าแห่งความไม่เป็นมิตรที่คอแล้วกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคทรงกำหนดว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โทษอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นในเพราะลาภอันผู้อื่นหวงแหน | เพราะฉะนั้น ภิกษุไม่พึงน้อมไปกินลาภอันผู้อื่นหวงแหน | ภิกษุใดน้อม | ภิกษุนั้นมีความผิด | ภิกษุทั้งหลายเกิดความสงสัยจึงทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าถึงความสงสัยทั้งปวงว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทอดพระเนตรภิกษุรูปนั้นซึ่งถูกท่านพระอุปนนท์โกงแล้วโดยอ้างซึ่งธรรม | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายไม่ใช่แต่ในบัดนี้ แม้ในอดีตกาล ภิกษุ 2 รูปก็ถูกอุปนนท์นั้นโกงแล้วในหนทาง | ขอท่านทั้งหลายจงฟัง |

เรื่องเคยมีมาแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ที่ฝั่งแม่น้ำฝั่งโน้นมีนาก 2 ตัว อาศัยอยู่ | เมื่อใดที่นากสองตัวไปทางน้ำ ปลาทั้งหลายก็ขึ้นบก | แต่เมื่อใดที่ไปโดยทางบก เมื่อนั้นปลาทั้งหลายก็ดำลงในน้ำ (ลึก) | นากทั้งสองจึงยังไม่ให้หน้าที่สำเร็จได้ | ดังนั้น นากเหล่านั้นจึงทำข้อตกลงกันได้ว่า บรรดาพวกเรา ตัวหนึ่งจงไปทางน้ำ ตัวที่สองจงไปทางบก | บรรดานากทั้งสอง ปลาทั้งหลายเหล่าใด อันผู้อยู่ในน้ำโยนไปยังบก | ทั้งผู้ที่อยู่บนบก ทั้งผู้ที่อยู่ในน้ำย่อมฆ่าปลาเหล่านั้น จนกระทั่งกองใหญ่แห่งปลามากขึ้น | ตัวหนึ่งกล่าวว่า ขอท่านจงแบ่ง | ตัวที่สองก็กล่าวว่า เราจะไม่แบ่ง | เพราะอะไร | ข้อครหาอย่าได้มีแก่เรา แม้อีกตัวหนึ่งก็กล่าวว่า แม้ถ้าเป็นอย่างนี้ โทษนี้ก็เป็นโทษของเราเอง | ทั้งสอง

มีความคิด (ของตน) เป็นใหญ่ ยืนอยู่แล้ว | จนกระทั่ง มีสุนัขจิ้งจอกชื่อบูรณมุขะ เข้าไปถึงที่นั้น | สุนัขจิ้งจอกกล่าวว่า พี่น้อง พวกท่านพากันยืนคิดอะไรอยู่หรือ | ลุง ปลามากมายเกิดขึ้นแก่พวกเรา | ทำไมพวกท่านจึงไม่แบ่งกันละ | ลุง เพราะกลัวข้อครหา | พวกท่านมัวกลัวข้อครหาปรารถนาอะไรอยู่ | ท่านบูรณมุขผู้มีเท้าในเบื้องบนมีหน้าอันดำ จักไปสู่นรก | บูรณมุขกำหนดว่า ทั้งสองนี้ควรบริโภคอย่างเต็มประโยชน์ | ลำดับนั้น ครั้นนึกถึงสิ่งที่ควรทำแก่ผู้เที่ยวไปบนฝั่งได้แล้วจึงเข้าไปหาอีกตัวหนึ่งกล่าวว่า พี่น้องในส่วนนี้ท่านเลือกอะไร | ลุง เราไปทางน้ำ ปลาก็พากันขึ้นบกหนีไป | พี่น้อง ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นโดยการไปทางน้ำ บูรณมุขะก็พึงไปทางน้ำเป็นนิตย์ | เมื่อท่านไปทางบก ภัยที่เกิดจากดอกไม้ หนาม หินขรุขระ และบ่อน้ำจะพึงมีแก่ท่าน | อีกอย่างหนึ่ง ถ้าท่านไม่ได้ถูกกำจัดไป ท่านสะดุ้งกลัวแล้วจะทำอะไรได้ | ด้วยอานุภาพแห่งภัยนั้น ปลาที่เกิดในที่นี้ทุกเมื่อจึงไม่ใช่ของท่าน | ให้ส่วนใดไป ท่านก็ควรจะถือเอา ไม่ควรจะวิพากษ์วิจารณ์ | นากนั้นอันบูรณมุขะจัดแจงแบ่งให้แล้วได้ยืนนิ่งอยู่แล้ว | จากนั้นจึงเข้าไปหานากตัวสองแล้วกล่าวว่า พี่น้องท่านทำอะไรอยู่ในเรื่องนี้ | ลุง ข้าพเจ้าไปทางบก ปลาก็ขึ้นไปทางบกถูกข้าพเจ้ากำจัดแล้ว | พี่น้อง ถ้าส่วนใดๆ ที่จะพึงได้เพราะการไปทางบก บูรณมุขก็ควรไปทางบกเป็นนิตย์เหมือนกัน | เพราะว่าผู้ไปทางน้ำภัยจากคลื่น เต่า จระเข้ใหญ่น้อย และร่างแหจะพึงมีแก่เขา | อีกอย่างหนึ่ง แล ถ้าเขาไม่สะดุ้งกลัว ท่านจะฆ่าปลาได้อย่างไร | ด้วยอานุภาพของเขา ปลาทั้งหมดที่เกิดขึ้นทุกเมื่อ | ถ้าเขาให้ ท่านก็ควรถือเอา แต่ไม่ควรวิพากษ์วิจารณ์ | นากนั้นอันบูรณมุขจัดแจงแบ่งให้แล้วก็ได้ยืนนิ่งอยู่แล้ว | บูรณมุขกล่าวว่า พี่น้องมีอุบายอื่นอีกอยู่ พวกเราจะแบ่งปลาเหล่านั้นด้วยการขับร้องคาถา | จึงจักไม่เป็นที่ครหา | นากทั้งสองอันสุนัขจิ้งจอกจัดแจงอยู่โดยนัยก่อน จึงกล่าวว่า ลุง ท่านปรารถนาอย่างใดจงกระทำอย่างนั้น | บูรณมุขจึงแบ่งให้เป็น 3 ส่วน | ส่วนหางของปลาเป็นของนากตัวที่หนึ่งส่วนหัวเป็นของตัวที่สองและอีกส่วนเป็นของข้าพเจ้าบุคคลที่สาม | และกล่าวคาถาว่า

จริงอยู่ หาง (ปลา) ย่อมเป็นของผู้ที่เที่ยวไปบนบก หัวปลา เป็นของผู้เที่ยวไปในน้ำลึก | ส่วนกลางตัว จักเป็นของข้าพเจ้าผู้ตั้งอยู่ในธรรม || 21 ||

บูรณมุขกำหนดว่า นากทั้งสองเหล่านี้ถูกโกง | เพราะว่า ลาภสมบูรณ์ บูรณมุขะจึงพาเอาส่วนกลางตัวของปลาใหญ่ที่เกิดขึ้นแล้ว เข้าไปหาบิดา | จากนั้นมารดาของบูรณมุขก็ยินดียิ่งจึงถามด้วยการขับร้องคาถาว่า

เจ้าเป็นผู้มีส่วนที่สมบูรณ์มาแต่ที่ไหน เจ้าเป็นผู้มีส่วนที่บริบูรณ์ด้วยดีแต่ที่ไหน (จะสมบูรณ์ได้) ก็ด้วยพาเอาหางและหัวของปลาที่เกิดขึ้นมาด้วย || 22 ||

บูรณมุขกล่าวว่า

นากสองตัวผู้โง่เขลา ไม่ฉลาดในสิ่งที่เป็นธรรมและไม่เป็นธรรม ทะเลาะกันอยู่ด้วยเรื่องใด | เพราะเรื่องนั้น พวกเขาก็ย่อมมีแก่ความเสื่อมดำรงชีวิตอยู่ | และส่วนสำคัญก็ย่อมจะเจริญ || 23 ||

มารดาจึงกล่าวคาถาอีกว่า

ดีแล้ว ทัศนะอันดีงามสมบูรณ์ปรากฏดีแล้วแก่เจ้า | และเจ้าก็ประกอบแล้วด้วยลาภ | ทั้งนาก สองตัวก็ยินดียิ่งแล้ว || 24 ||

ภิกษุทั้งหลายพึงคิดเห็นอย่างไร | สุนัขจิ้งจอกชื่อบูรณมุขนั้นก็คือพระอุปนนท์นี้นั้นเอง | นากทั้งสองสมัยนั้น ก็คือภิกษุแก่ทั้งสองนั้นเอง | แม้ในครั้งนั้นทั้งสองก็ถูกโกงเหมือนในกาลบัดนี้แล |

เรื่องในเมืองศราวัสตี | ณ ระหว่างภูเขาลูกหนึ่งมีคหบดีคนหนึ่ง | วิหารอันคหบดีนั้นให้สร้างแล้ว | ณ ที่นั้นมีภิกษุ 100 รูปอยู่จำพรรษา | คหบดีนั้นก็เกิดความคิดว่า เราจักถวายผ้า 100 สำรับ | ครั้นนิมนต์ภิกษุสงฆ์ฉันแล้วจึงจะนิมนต์ภิกษุแต่ละรูปครองผ้าแต่ละผืน | จนกระทั่งพระอุปนนท์ได้ยินเข้าว่า คหบดีโน้นนิมนต์ภิกษุสงฆ์ฉันแล้วจักนิมนต์แต่ละรูปให้ครองผ้าแต่ละผืน | ครั้นได้ยินแล้วก็กำหนดว่า เราจะไม่ได้ | ถ้าเราจัดไม่ให้ผ้าถึงด้วยตนเอง | ท่านไม่ได้ถูกนิมนต์เลย แต่ก็ไป | คหบดีครั้นนิมนต์ภิกษุสงฆ์ฉันแล้วจึงได้เที่ยวไป | อุปนนท์ก็ฉวยเอาผ้ารีบหนีไปโดยเร็ว | จนกระทั่งผ้าของภิกษุรูปหนึ่งขาดหายไป | คหบดีจึงกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ผ้าร้อยผืนอันโยมนับอย่างดีแล้วจึงนำมา | ผ้าสองผืนอันท่านผู้เจริญอย่าได้ถือเอาเลย | ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวว่า คหบดีใครจักทำอย่างนี้เล่า | โยม ท่านอุปนนท์ก็ถูกนิมนต์เข้ามาด้วยหรือ | ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมหาได้นิมนต์ไม่ | ท่านอุปนนท์ก็ถือเอาผ้านั้นหลีกไปแล้ว | ลำดับนั้น คหบดีจึงเริ่มแล้วเพื่อที่จะติดตาม | ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายที่ไม่ได้ถูกนิมนต์น้อมนำลาภที่ผู้อื่นหวงแหนมา ย่อมจะมีโทษ | เพราะฉะนั้น ภิกษุที่ไม่ได้ถูกนิมนต์ ไม่ควรน้อมนำลาภที่ผู้อื่นหวงแหนมา | ภิกษุใดน้อมนำ | ภิกษุนั้นมีความผิด |

ภิกษุทั้งหลายเกิดความสงสัย | จึงทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าถึงข้อสงสัยทุกอย่างว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงทอดพระเนตรพระอุปนนท์ที่เขาไม่ได้นิมนต์น้อมนำลาภที่คนอื่นหวงแหนมา | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่ในกาลนี้เท่านั้น | ในอดีตกาลก็เหมือนกัน พระอุปนนท์อันเขาไม่ได้นิมนต์เลย น้อมนำลาภที่ผู้อื่นหวงแหนมา | เธอทั้งหลายจงฟัง |

เรื่องเคยมีมาแล้วภิกษุทั้งหลาย ณ ซอกเขาบางลูก มีพราหมณ์ผู้มีความเลื่อมใสมากบางคนอยู่ เขาเชื้อเชิญมาณพ 100 คนมารับประทานตลอด 3 เดือน | เขาเกิดความคิดว่า เราจะให้มาณพแต่ละคนห่มผ้าแต่ละผืน | ณ ที่ไม่ไกลจากนั้นมีพราหมณ์ผู้ฉลาดอาศัยอยู่ | เขาได้ยินแล้ว | จึงบริโภค

ก่อนมาณพทั้งปวงฉวยเอาผ้ารีบหนีไป | คหบดีนับจำนวนผ้าแล้ว | ปรากฏว่าผ้าของมาณพคนหนึ่งหายไป | เขาถามว่า ท่านผู้เจริญ ผ้าร้อยผืนข้าพเจ้านับอย่างดีนำมาแล้ว | มาณพแต่ละท่านอย่าได้ถือเอาผ้า 2 ผืนเลย | มาณพทั้งหลายจึงกล่าวว่า ใครจักทำอย่างนี้ | แต่ว่าท่านได้เชื้อเชิญพราหมณ์ผู้ฉลาดหรือไม่ | ข้าพเจ้าหาได้เชิญไม่ | ท่านถือเอาผ้านั้นแล้วก็หลีกไปก่อนใครเพื่อนแล้ว | พราหมณ์นั้นจึงเริ่มแล้วเพื่อที่จะติดตาม |

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอคิดเห็นอย่างไร | พราหมณ์ผู้ฉลาดในครั้งนั้นก็คือท่านอุปนนท์ในครั้งนี้ แม้ในครั้งนั้น เขาไม่ได้เชื้อเชิญก็น้อมลาภที่ผู้อื่นหวงแหนมาเหมือนกับในกาลบัดนี้ |

เรื่องในเมืองศราวัสตี | มีคหบดีบางคนอาศัยอยู่ที่ข้างเขาบางลูก | วิหารอันเขาให้สร้างแล้ว | ณ ที่นั้นมีภิกษุรูปหนึ่งอยู่จำพรรษา | คหบดีถึงพร้อมด้วยความหมั่น | วิหารนั้นอันคหบดีทำการไล้ทาและโบกฉาบทุกวัน | วิหารนั้น ตั้งอยู่เฉพาะแล้วในภูมิภาคทั้งความเงียบสงัด งดงามไปด้วยแมกไม้ต่างๆ กึกก้องไปด้วยเสียงร้องของหงส์ นกกะเรียน นกยูง นกแก้ว นกสาลิกา และนกดุเหว่า ทั้งงดงามไปด้วยดอกไม้และผลไม้ต่างๆ จนกระทั่งมีหมู่พ่อค้า ผู้เหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางเข้าไปขอพักค้างคืนในวิหารนั้น | หมู่พ่อค้านั้นครั้นเห็นความงามแห่งวิหารและความงามแห่งป่า มีจิตเลื่อมใสแล้วจึงส่งลาภอันมากมายไปเจาะจงภิกษุสงฆ์ | ภิกษุรูปนั้นลุกขึ้นแล้วหลีกหนีไปในเวลากลางคืน | เธอมีความสงสัยว่า ลาภนี้เกิดขึ้นแก่สงฆ์จึงไม่รับ เพราะความสงสัยดังกล่าว | คหบดีจึงแสวงหาภิกษุทั้งหลายเพื่อจะแบ่งลาภ | ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า หากภิกษุเข้าอยู่จำพรรษายังเรือนโคมัย หากที่นั้นมีพราหมณ์และคหบดีน้อมนำลาภจะมากหรือน้อยมาเจาะจงหมู่สงฆ์ ภิกษุรูปใดอยู่ในวิหารนั้น จะรูปเดียว 2 รูปหรือหลายรูป ลาภนั้นก็เป็นของภิกษุเหล่านั้นเอง | ไม่ควรทำความสงสัยในเรื่องนี้ |

อุทาน |

ทุกส่วน(ของลาภ)ที่จะต้องถูกให้แก่ภิกษุประเภทต่างๆ เป็นของพระฤษิละ ผู้จาริกไปในชนบท (ภิกษุ) ควรแบ่งจีวรของสงฆ์นั้นเองที่ได้มาในฐานะเป็นลาภ ออกเป็น 8 ประเภท || 25 ||

เรื่องเกิดขึ้นที่เมืองศราวัสตี ท่านพระอุทาลิน ทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ระหว่างพรรษา คณะสงฆ์อาจจะมีความเห็นต่างกันว่า ลาภควรให้หรือไม่ควรให้ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นี่อุทาลิน ควรให้แก่บางคน ไม่ควรให้แก่บางคน | (ควรให้แก่ใคร) | ควรให้แก่ผู้อยู่ฝ่ายธรรมะ | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในระหว่างพรรษา ภิกษุ ลาสิกขาบท ลาภควรให้หรือไม่ควรให้ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นี่อุทาลิน ควรให้แก่บางคน ไม่ควรให้แก่บางคน | ควรให้แก่ใคร | ควรให้แก่ผู้ที่อยู่ที่นั่นเป็นเวลานาน | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าภิกษุ มรณภาพ ใน

ระหว่างพรรษา | ลาภควรให้หรือไม่ควรให้ | นี่อุทาลิน ควรให้แก่บางคน ไม่ควรให้แก่บางคน | ควรให้แก่ใคร | ควรให้แก่คนที่อยู่ที่นั่นเป็นเวลานาน |

คฤหบดีคนหนึ่งอยู่ที่หมู่บ้านในภูเขาแห่งหนึ่ง | เขาให้คนสร้างวิหารแห่งหนึ่งที่เพียบพร้อมด้วยอุปกรณ์ทุกอย่าง | และท่านพระศาริบุตร ขณะที่จาริกไปตามชนบท ได้ไปถึงวิหารนั้น | คฤหบดีนั้นหลังจากที่ได้เลี้ยงภัตตาหารแก่พระศาริบุตรแล้ว ได้ถวายผ้า 500 ผืน | เมื่อเขาได้ถวายผ้า 500 ผืนที่วิหารนั้นแหละ เสร็จแล้วจึงได้ไปจากที่นั่น | ในช่วงเวลานั้น พระฤษิละและพระฤษิทัตตะที่เป็นศิษย์ของพระศาริบุตรเดินทางจาริกไปตามชนบทได้มาถึงหมู่บ้านในภูเขานั้นนั่นเอง คฤหบดีนั้นได้ถวายภัตตาหารแก่ภิกษุทั้งสองนั้นเช่นกัน และได้ถวายผ้า 500 ผืน | ภิกษุทั้งสองรูปนั้นได้ถูกภิกษุทั้งหลาย ถามว่า | นี่ท่านทั้งสอง อุปาธยายะของท่านทั้งสอง ได้รับผ้า 500 ผืนจากคฤหบดีนั้น | ผ้าเหล่านั้นพวกเรานี้แหละแบ่งกันแล้ว | แม้ตอนนี้ ลาภนี้ก็ยังตกอยู่ที่พวกเรานั่นเอง | ภิกษุทั้งสองนั้นกล่าวว่า พระอุปาธยายะ (ของพวกเรา) เป็นที่ทราบกันว่า เป็นผู้มีบุญย์มาก (มีลาภสักการะมาก) | พระอุปาธยายะ ก็คงจะเห็นชอบกับเราทั้งสองไม่เวลาใดก็เวลาหนึ่งอยู่ดี | ภิกษุเหล่านั้นเริ่มจะเข้าใจ | ภิกษุทั้งหลายกราบทูลพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องที่เกิดขึ้นนั้น | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ภิกษุทั้งหลาย ลาภนี้มี 8 ประการ |

ลาภทั้ง 8 มีอะไรบ้าง | ได้แก่ (1)ลาภ ที่นำมาในสีมา | (2)ลาภที่ถูกนำมาตามข้อตกลง | (3)ลาภที่ถูกนำมาจากการสนับสนุน | (4)ลาภที่ถูกจัดให้แก่สงฆ์ | (5)ลาภที่จัดให้แก่ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ | (6)ลาภที่จัดให้แก่ภิกษุที่จำพรรษา | (7)ลาภที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า | และ (8) ลาภที่เกิดขึ้นเฉพาะสถานที่ที่เดียว |

ลาภที่ถูกนำมาในสีมา คือ อย่างไร | คืออย่างนี้ ที่ทำอุโบสถ มีอยู่ที่เดียวเท่านั้น ในที่อยู่ | ลาภที่เกิดขึ้นในวิหาร (วัด) สองแห่ง จะเป็นของภิกษุทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในวัดทั้งสองแห่งนั้น | เพราะว่าภิกษุทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในวัดนั้น บางครั้งก็จะเข้าจำพรรษาด้วยการทำอุโบสถในที่ที่เดียวกัน | ลาภที่เกิดขึ้นในที่นั้น ได้ถูกให้ในวัดนั้นนั่นเอง ภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในวัดนั้นแหละควรจะบริโภคลาภนั้น | ลาภชนิดนี้เรียกว่า ลาภที่ถูกนำมาในสีมา เพราะว่า อุโบสถมีเพียงแห่งเดียว |

ลาภที่ถูกนำมาตามข้อตกลง คือ อย่างไร | ภิกษุทั้งหลาย ข้อนั้นเป็นอย่างนี้ คือ ภิกษุทั้งหลายเข้าพรรษาโดยทำข้อตกลงกันอย่างนี้ว่า ตระกูลโน้นเป็นของพวกท่าน ตระกูลโน้นเป็นของพวกเรา ส่วนชาวบ้านตามถนนใหญ่ถนนเล็กตามจตุรัสและตามสี่แยก เป็นของส่วนกลาง | ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ซึ่งอาศัยอยู่ใกล้ พวกภิกษุผู้เป็นอุปคตกะ (ผู้เข้าพรรษา) ให้ภิกษุทั้งที่เป็นอุปคตกะ (ผู้เข้าพรรษา)และอนุปคตกะ(ผู้ไม่ได้เข้าพรรษาเพราะเป็นอนุปสัมบันน์) ฉันภัตตาหาร แล้วถวายลาภแก่ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะนั่นเอง | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุผู้เป็นอุปคตกะนั่นแหละ || 1 || พราหมณ์และ

คฤหบดีที่อยู่ใกล้พวกภิกษุผู้เป็นอุปคตกะ ให้ภิกษุทั้งที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารแล้ว ถวายลาภแก่ภิกษุผู้เป็นอุปคตกะในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่อนุปคตกะ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุผู้เป็นอุปคตกะนั่นเอง || 2 || พราหมณ์และคฤหบดีที่อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะ ให้ภิกษุทั้งที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหาร แล้วถวายเครื่องดื่มแก่ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะในเวลาต่อมา | ถวายลาภแก่อนุปคตกะ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะนั่นเอง || 3 || พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ที่อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารแล้ว ถวายลาภแก่อนุปคตกะ | และถวายเครื่องดื่มแก่อนุปคตกะ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะนั่นเอง || 4 || พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารแล้วถวายลาภในที่ประชุมสงฆ์ในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะนั่นเอง || 5 || พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารแล้วถวายลาภแก่ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มในที่ประชุมสงฆ์ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะนั่นเอง || 6 || พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารแล้วถวายลาภในที่ประชุมสงฆ์ในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่อนุปคตกะ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะนั่นเอง || 7 || พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารแล้วถวายลาภแก่อนุปคตกะทั้งหลายในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องในที่ประชุมสงฆ์ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะนั่นเอง || 8 || พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารแล้วถวายลาภแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะและแก่อนุปคตกะทั้งหลาย ในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มในที่ประชุมสงฆ์ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะนั่นเอง || 9 ||

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอนุปคตกะ ทั้งหลาย ให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารแล้วถวายลาภและเครื่องดื่ม ให้ถือแบบเดียวกันกับกรณีที่ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นอุปคตกะ ซึ่งมีอยู่ 9 ประการ โดยการเทียบเคียงกัน |

ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จัตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภแก่อุปคตกะทั้งหลายในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่อุปคตกะทั้งหลายนั่นเอง | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 1 ||

(ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น)ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จัตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภแก่อุปคตกะทั้งหลายในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่อนุปคตกะทั้งหลาย | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 2 ||

(ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น)ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จัตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภแก่อนุปคตกะทั้งหลายในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่อุปคตกะทั้งหลาย | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 3 ||

(ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น)ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จัตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภแก่อนุปคตกะทั้งหลายในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่อนุปคตกะทั้งหลายนั่นเอง | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 4 ||

(ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น)ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จัตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่อุปคตกะทั้งหลาย | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 5 ||

(ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น)ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จัตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภแก่อุปคตกะทั้งหลายในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มในที่ประชุมสงฆ์ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 6 ||

(ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น)ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จัตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภในที่ประชุมสงฆ์ในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มแก่อนุปคตกะทั้งหลาย | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 7 ||

(ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น)ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จัตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภแก่อนุปคตกะทั้งหลายในเวลาต่อมา | และถวายเครื่องดื่มในที่ประชุมสงฆ์ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 8 ||

(ถ้าพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น)ให้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นอุปคตกะและอนุปคตกะฉันภัตตาหารที่ถนนที่จตุรัสและที่สี่แยกแล้วถวายลาภ(แก่อุปคตกะและอนุปคตกะทั้งหลาย)ในเวลาต่อมา ในที่ประชุมสงฆ์ | และถวายเครื่องดื่มในที่ประชุมสงฆ์ | ลาภจะตกเป็นของใคร | เป็นของทั้งสอง || 9 || นี้เรียกว่าลาภที่ถูกนำมาตามข้อตกลง |

ของที่ได้มา (ลาภ) ที่ถูกนำมาจากการสนับสนุน คืออย่างไร | ภิกษุ เข้าจำพรรษาโดยอาศัย บุรุษ สตรี หรือ บัณเฑาะว์ ใด เขาให้ลาภใด ลาภนั้นเป็นของภิกษุนั้นนั่นเอง | ลาภนี้เรียกว่า ลาภที่ถูกนำมาจากการสนับสนุน |

ลาภที่ถูกจัดให้แก่หมู่สงฆ์ คือ อย่างไร | ลาภใดถูกประกาศให้ทราบอย่างแน่นอน | ลาภนี้เรียกว่า ลาภที่ถูกจัดให้แก่หมู่สงฆ์ |

ลาภที่จัดให้แก่ภิกษุ คือ อย่างไร | ลาภที่ถูกประกาศแน่นอน ถูกจัดให้ในกุฏิ ในมฐะหรือในกูฏาคาร (อาคารที่อยู่บนชั้นสูงสุดของอาคาร) | ภิกษุใดอาศัยอยู่ในที่นั้น ลาภนั้นเป็นของภิกษุนั้นนั่นเอง | ลาภนี้เรียกว่า ลาภที่ถูกจัดให้แก่ภิกษุ |

ลาภที่ถวายแก่ภิกษุที่จำพรรษา คือ อย่างไร | ลาภที่ถูกจัดให้แก่หมู่ภิกษุที่อยู่จำพรรษาโดยพวกทายก เรียกว่า ลาภที่ถูกจัดให้แก่ภิกษุอยู่จำพรรษา |

ลาภที่เกิดขึ้นต่อหน้า คือ อย่างไร | ลาภที่ไม่แน่นอนและไม่ได้ถูกประกาศไว้ | ลาภนี้เรียกว่า ลาภที่เกิดขึ้นต่อหน้า |

ลาภที่เกิดขึ้นในที่ควรเคารพบูชาที่หนึ่งโดยเฉพาะ คือ อย่างไร | ลาภที่ถูกมอบให้ที่สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงธรรมจักร และสถานที่ปรินิรวาณ ถ้าไม่สามารถ (ที่จะถวาย) ในมหาไจตยะทั้ง 4 ก็ควรถวาย ที่มหาไจตยะ เพียงที่เดียวเท่านั้น ไม่ใช่ในที่อื่น | ลาภนั้นเรียกว่าลาภที่เกิดขึ้นในที่ควรเคารพบูชาที่หนึ่งโดยเฉพาะ |

อุทาน

ภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่ มรณภาพ ส่วนแบ่ง (จีวรและบริขาร) ของเขาจะตกเป็นของภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติและภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่ และสำนึกผิดแล้ว ศรมโณทเทศะ (สามเณร) ที่ถูกขับออกจากหมู่พ้นโทษ (การที่ถูกขับออกจากหมู่) และมรณภาพ || 26 ||

เรื่องราวเกิดในเมืองศราวัสตี | ท่านพระอุทาลิน (อุบาลี) ทูลถามพระผู้มีพระภาค พุทธเจ้าว่า | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวัดแห่งหนึ่ง ภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่จำนวนมาก และภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติจำนวนมาก อาศัยอยู่ด้วยกัน | ในบรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่รูปหนึ่งมรณภาพ | ของที่ได้มา (ลาภ) ที่เป็นของภิกษุนั้น และปริษการ (บริขาร) ของภิกษุที่มรณภาพนั้นจะตกเป็นของใคร | อุทาลิน ตกเป็นของภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติ || 1 ||

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่มีสองรูป แต่ภิกษุผู้อยู่ในฐานะปกติมีหลายรูป | ถ้าภิกษุผู้ถูกขับออกจากหมู่รูปหนึ่งมรณภาพ | ของที่ได้มา (ลาภ) ที่เป็นของภิกษุนั้น และปริษการ (บริขาร) ของภิกษุที่มรณภาพนั้นจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติเช่นเดียวกัน || 2 || ภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่มีจำนวนมากแต่ภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติมีจำนวนน้อย |

ถ้าภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่รูปหนึ่งมรณภาพ | ของที่ได้มา (ลาภ) ที่เป็นของภิกษุนั้น และปริษการ (บริขาร) ของภิกษุที่มรณภาพนั้นจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติเช่นเดียวกัน || 3 ||

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวัดแห่งหนึ่ง ภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่จำนวนมาก และภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติจำนวนมาก อาศัยอยู่ด้วยกัน | ในบรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติรูปหนึ่งมรณภาพ | ของที่ได้มา (ลาภ) ที่เป็นของภิกษุนั้น และปริษการ (บริขาร) ของภิกษุที่มรณภาพนั้นจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติ || 1 ||

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่มีจำนวนมาก แต่ภิกษุผู้อยู่ในฐานะปกติมี 2 รูป | ถ้าภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติรูปหนึ่งมรณภาพ | ของที่ได้มา (ลาภ) ที่เป็นของภิกษุนั้น และปริษการ (บริขาร) ของภิกษุที่มรณภาพนั้นจะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติรูปเดียวนั่นเอง || 2 || ภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่มีจำนวนมาก แต่ภิกษุผู้อยู่ในฐานะปกติมี 1 รูป | ถ้าภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติรูปหนึ่งนั้นมรณภาพ | ของที่ได้มา (ลาภ) จะตกเป็นของใคร | เป็นของภิกษุที่อยู่ในฐานะปกติรูปเดียวนั่นเอง || 2 || ตกเป็นของภิกษุที่ถูกขับออกจากหมู่ซึ่งได้ยอม ละทิ้งความผิดที่เป็นแนวความคิดที่กระทำครั้งแรก || 3 ||

ศรามเณร ผู้เป็นอนุปคตกะ (ยังไม่ได้บวชเป็นภิกษุ) มายังที่อยู่ของพวกอุปคตกะ (ผู้ที่บวชเป็นภิกษุแล้ว)แล้วมรณภาพ | พวกที่บวชเป็นภิกษุแล้วควรจะส่งคนไปบอกข่าวแก่พวกอนุปคตกะอย่างต่อเนื่อง ว่า | ศรามเณร ของพวกท่าน มรณภาพแล้ว | พวกท่าน จงนำบาตรและจีวรของเขาไป | พวกอุปคตกะทั้งหลาย ให้แบ่ง (จีวรและบาตรของศรามเณรนั้น)กัน | ของที่ยังไม่ได้แบ่งกัน ถือว่าเป็น ทุรภาชิตะ (ของที่ยังไม่ได้แบ่งอย่างถูกต้อง) | พวกอนุปคตกะให้แบ่ง (จีวรและบาตร) | ของที่แบ่งนั้นเรียกว่าสุภาชิตะ (แบ่งถูกต้องดีแล้ว) | (ถ้า) อุปคตกะและอนุปคตกะ ให้แบ่งจีวรและบาตร) | ของที่ยังไม่ได้แบ่ง ถือว่าเป็น ทุรภาชิตะ | ของนั้นก็จะเปลี่ยนไปเป็นของหมู่สงฆ์ที่มาจากทิศทั้งสี่ | สิ่งของนี้ก็ถือว่าเป็น สุปริณามิตะ (เปลี่ยนมือไปในทางที่ดี) || 1 ||

(ถ้า) ศรามเณรผู้เป็นอนุปคตกะ มายังที่อยู่ของพวกอุปคตกะ แล้วพูดว่า พวกท่านครับโปรดรับผมเข้าในหมู่สงฆ์ด้วย กระผมตั้งใจจะบวชเป็นภิกษุ | แต่ถ้าเขายังไม่ได้รับเข้าหมู่สงฆ์ มรณภาพเสียก่อน | พวกอุปคตกะควรจะส่งคนบอกข่าวไปบอกแก่พวกอนุปคตะอย่างต่อเนื่องว่า | ศรามเณรของพวกท่านมรณภาพแล้ว | พวกท่านจงนำบาตรและจีวรของเขาไป | (ถ้า) อุปคตกะทั้งหลายให้แบ่ง(จีวรและบาตร) | สิ่งที่ยังไม่ถูกแบ่งถือว่าเป็นทุรภาชิตะ (สิ่งที่ยังไม่ได้แบ่งอย่างถูกต้อง) | (ถ้า) พวกอนุปคตกะ ให้แบ่ง | สิ่งที่ถูกแบ่งถือว่าเป็นสุภาชิต(สิ่งที่ถูกแบ่งดีแล้ว) | ถ้าอุปคตกะและอนุปคตกะผสมกัน(มิศรกะ)ให้แบ่ง | สิ่งที่ยังไม่ถูกแบ่งถือว่าเป็นทุรภาชิตะ | สิ่งนั้นจะกลายเป็นของหมู่สงฆ์ที่มาจากสี่ทิศ | สิ่งนั้นถือว่าเป็นสุปริณามิตะ (สิ่งที่เปลี่ยนมือไปในทางที่ดี) || 2 ||

ถ้า ภิกษุอนุปคตกะรูปหนึ่งมายังที่อยู่ของพวกอุปคตกะแล้วมรณภาพ | พวกอุปคตกะจะต้องส่งคนส่งข่าวไปบอกพวกอนุปคตกะอย่างต่อเนื่องว่า | เพื่อนที่บวชร่วมกับพวกท่าน(สพรหมจาริน)มรณภาพแล้ว | พวกท่านจงนำบาตรและจีวรของเขาไป | ถ้าพวกอุปคตกะให้แบ่ง (จีวรและบาตร) | สิ่งที่ยังไม่ถูกแบ่งถือว่าเป็นทุรภาชิตะ | ถ้าอนุปคตกะให้แบ่ง | สิ่งที่ถูกแบ่งถือว่า เป็นสุภาชิตะ(สิ่งที่แบ่งดีแล้ว) | ถ้าอุปคตกะและอนุปคตกะผสมกันให้แบ่ง | สิ่งที่ยังไม่ถูกแบ่งถือว่าเป็นทุรภาชิตะ | ของนั้นก็จะเปลี่ยนไปเป็นของหมู่สงฆ์ที่มาจากทิศทั้งสี่ | สิ่งนั้นถือว่าเป็นสุปริณามิตะ (สิ่งที่เปลี่ยนมือไปในทางที่ดี) || 3 ||

ถ้าภิกษุอนุปคตกะ มายังที่อยู่ของพวกอุปคตกะ แล้วกล่าวว่าอย่างนี้ ท่านทั้งหลายครับโปรดรับกระผมเข้าหมู่ด้วยเถิด | กระผมตั้งใจจะเป็นอุปคตกะ | แต่ถ้าเขายังไม่ได้รับเข้าหมู่ แล้วมรณภาพ | พวกอุปคตกะจะต้องส่งคนไปบอกข่าวแก่พวกอนุปคตกะอย่างต่อเนื่องว่า | เพื่อนที่บวชร่วมกับพวกท่านมรณภาพแล้ว | พวกท่านจงนำบาตรและจีวรของเขาไป | ถ้า พวกอุปคตกะให้แบ่ง (จีวรและบาตร) | สิ่งที่ยังไม่ถูกแบ่งถือว่าเป็นทุรภาชิตะ | ถ้า พวกอนุปคตกะให้แบ่ง | สิ่งที่ถูกแบ่งถือว่าเป็นสุภาชิตะ (สิ่งที่ถูกแบ่งดีแล้ว) | ถ้าอุปคตกะและอนุปคตกะผสมกันให้แบ่ง | สิ่งที่ยังไม่ถูกแบ่งถือเป็นทุรภาชิตะ | ของนั้นก็จะเปลี่ยนไปเป็นของหมู่สงฆ์ที่มาจากทิศทั้งสี่ | สิ่งนั้นถือว่าเป็นสุปริณามิตะ (สิ่งที่เปลี่ยนมือไปในทางที่ดี) || 4 ||

ถ้าศรามเณรอุปคตกะ(บวชเป็นภิกษุแล้ว) มายังที่อยู่ของพวกอนุปคตกะ แล้วมรณภาพ | พวกอนุปคตกะจะต้องส่งคนไปบอกข่าวแก่พวกอุปคตกะอย่างต่อเนื่องว่า | ศรามเณร ของพวกท่านมรณภาพแล้ว | พวกท่านจงนำบาตรและจีวรของเขาไป | ถ้า พวกอนุปคตกะให้แบ่ง (จีวรและบาตร) | สิ่งที่ยังไม่ถูกแบ่งถือว่าเป็นทุรภาชิตะ | ถ้า พวกอุปคตกะให้แบ่ง | สิ่งที่ถูกแบ่งถือว่าเป็นสุภาชิตะ (สิ่งที่ถูกแบ่งดีแล้ว) | ถ้าอุปคตกะและอนุปคตกะผสมกันให้แบ่ง | สิ่งที่ยังไม่ถูกแบ่งถือเป็นทุรภาชิตะ | ของนั้นก็จะเปลี่ยนไปเป็นของหมู่สงฆ์ที่มาจากทิศทั้งสี่ | สิ่งนั้นถือว่าเป็นสุปริณามิตะ (สิ่งที่เปลี่ยนมือไปในทางที่ดี) || 1 ||

อุทาน

การอธิษฐานของอุปนันทะที่จะพึงมรณภาพ การสละสิ่งเลวทราม |
การยึดถือว่าเป็นของเราไม่มี และอาวุธของมนุษย์ที่จะพึงสละ ||27||

เรื่องราวเกิดขึ้นในเมืองศราวัสตี | ฝีเกิดขึ้นที่ศีรษะของพระอุปนันทะ | พระอุปนันทะจึงไปหาหมอ (และกล่าวว่า) | ท่านภัทรมุขะ ขอได้โปรดสั่งยาให้แก่อาตมาด้วย | หมอกล่าวว่า | ท่านผู้เจริญ ท่านจงดื่มน้ำเนยใส | ท่านก็จะหายเป็นปกติ | พระอุปนันทะคิดในใจว่า | ถ้าเราดื่มในวันนี้เราก็จะหายในวันนี้เอง | พรุ่งนี้ด้วยการทำพิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็จะให้คนถวายเนยใสหรือผ้าทั้งหลาย | เราจักให้ตั้งวิธีตามที่ปรารถนาแล้ว จึงจักดื่มในภายหลัง | ท่านมีบุญมากอันรู้แล้ว |

อันเตวาสิกทั้งหลายเมื่ออยู่กับท่าน | แผ่นผ้า และผ้าสำหรับพันแผลอันมากมายอันอันเตวาสิกเหล่านั้นให้ตั้งไว้แล้ว | ในวันที่สอง หมอมาแล้วและถามว่า | ท่านผู้เจริญ ท่านหายหรือยัง | ท่านดื่มเนยใสหรือยัง | ท่านภัทรมุขะ ยังไม่ได้ดื่ม | ท่านผู้เจริญ ท่านทำไม่ดีเลย | วันนี้ท่านจะต้องดื่มเป็นสองเท่า | สัทธิวิหาริกและ อันเตวาสิกได้ถูกกล่าว (โดยพระอุปนันทะ)ว่า | พวกท่านได้ยินสิ่งที่หมอพูดแล้ว(ใช่ไหม) | ท่านอุปาธยายะ ได้ยินแล้วครับ | ความเจ็บป่วยของเรา มันเพิ่มมากยิ่งขึ้น | พวกท่านจงรวบรวมเนยใสและผ้าพันแผลให้มากยิ่งขึ้น | พวกเขาพิธีกรรมจำเป็นจะต้องมีในวันพรุ่งนี้ | ดังนั้นพระอุปนันทะก็ไม่ได้ดื่มเนยใสในวันนั้น | ความป่วยไข้ของพระอุปนันทะ ได้มีความรุนแรงยิ่ง | ในตอนนั้นหมอได้มาอีกและถามว่า | ท่านผู้เจริญ ท่านดื่มเนยใสหรือยัง | ท่านภัทรมุขะ ยังไม่ได้ดื่ม | ท่านผู้เจริญ ท่านทำไม่ดีเลย | พระอุปนันทะกล่าวว่า | ท่านภัทรมุขะ วันนี้ อาตมาจะดื่มสามเท่า | หมอกล่าวว่า | ท่านผู้เจริญ แม้ว่าท่านจะยืนแช่ในตู้เนยใสจนท่วมหัว ท่านก็จะไม่มีชีวิตอยู่ | (พระอุปนันทะกล่าวว่า) | ท่านผู้เป็นตัวแทนยมราช ท่านรู้ถึงเพียงนั้นเชียวหรือ | อาตมาจะถีบคอท่านก่อนแล้วจึงดื่มเนยใส | เราจะมีชีวิตอยู่ | หมอนั้นเมื่อร้องว่า “หุม”* แล้วได้ไปจากที่นั้นด้วยความขุ่นเคือง | จากนั้นพระอุปนันทะได้ดื่มเนยใสที่บรรจุไว้เต็มบาท | พระนันทะทั้งลงทั้งรากมรณภาพแล้ว | พระอุปนันทะมีทองจำนวนมาก มีทองสามแสน | แสนที่ 1 จากบาตรและจีวร แสนที่ 2 จากยาสำหรับผู้ป่วย แสนที่ 3 จากสิ่งที่ทำและยังไม่ได้ทำ | พวกอำมาตย์ทั้งหลายได้ยินแล้ว | ได้ทูลให้พระราชาทรงทราบ | ข้าแต่เทพ ท่านพระอุปนันทะ มรณภาพแล้ว | พระอุปนันทะมีทองมาก | ทองมีถึงสามแสน | ดังนั้นขอพระองค์ จงทรงมีพระราชโองการ | พระราชาตรัสว่า | ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงไป | จงปิดตรา กุฏิของพระอุปนันทะ | ภิกษุทั้งหลาย พาศพพระอุปนันทะไปยังที่เผา | ภิกษุเหล่านั้นมาแล้วและได้ปิดตรากุฏิ (ของพระอุปนันทะ) | เมื่อได้ปลงศพของพระอุปนันทะที่เผาศพ ภิกษุทั้งหลายได้กลับมายังวิหาร และได้เห็นกุฏิของพระอุปนันทะถูกปิดตราของราชาไว้ | ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นแก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาในที่นั้น | อานนท์ เธอจงไป จงทูลถามพระเจ้าปเสนทิโกศล ตามคำพูดของเรา | จงพูดว่าอย่างนี้ | มหาราช พระองค์มีราชกรณียกิจ เมื่อใด เมื่อนั้นพระองค์ก็จะมองไปยังภิกษุอุปนันทะ | งานอาวาหะหรืองานวิวาหะมีเมื่อใด เมื่อนั้นพระองค์จะมองไปยังพระอุปนันทะ | บางครั้งพระองค์ได้ปวารณาพระอุปนันทะตลอดชีวิตด้วย จีวร บิณฑบาต ศยนาสนะ ยาที่เป็นปัจจัยช่วยเหลือคนป่วยและบริษการ (บริขาร) | การดูแลรักษาพยาบาลคนป่วยได้ถูกทำแล้ว (โดยพระองค์) | ถ้าบุคคลไม่เลือก | เขาควรจะตอบว่า | มหาราช งานบ้านของคนครองเรือนต่างกับงานของผู้ที่บวช | ท่านจงมีความกระตือรือร้นน้อยเถิด | ลาภนี้ย่อมตกเป็นของสพรหมจาริน

---

* คำว่า “**หุม**” นี้เป็นคำอุทานที่เปล่งออกมาด้วยความโกรธ

(ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน) | ขอพระองค์อย่าได้ทรงยุ่งในเรื่องนี้เลย | พระอานนท์ ทูลว่า พระเจ้าข้า และได้เข้าเฝ้าพระเจ้าประเสนชิต โกศล ณ ที่พระองค์ประทับอยู่ และได้ทูลตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่ง | พระราชาตรัสว่า | ท่านพระอานนท์ พระผู้มีพระภาคทรงสั่งว่าอย่างไร ก็จะปฏิบัติตามที่ทรงสั่งนั้น | โยมจะไม่ยุ่งกับเรื่องนี้ | จากนั้น ท่านพระอานนท์ ได้นำคำตอบของพระราชาไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคทรงเรียกภิกษุทั้งหลายมา ณ ที่นั้น (และตรัสว่า) | ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงแบ่งบริษการของผู้ตายของพระอุปนันทะ | ภิกษุทั้งหลายได้แบ่งโดยเอา (สิ่งของ) มารวมกันแล้วขายท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ | ภิกษุชาวเมืองสาเกตรู้เรื่องแล้วว่า | พระอุปนันทะ มรณภาพแล้ว | ทองของพระอุปนันทะมีจำนวนมาก ทองสามแสนถูกพวกภิกษุแบ่งแล้ว | พระชาวเมืองสาเกตได้รีบไปยังเมืองศราวัสติและกล่าวว่า | ท่านพระอุปนันทะก็เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ของพวกเรา | สมบัติของพระอุปนันทะก็จะต้องตกเป็นของพวกเราด้วย | สมบัติของพระอุปนันทะจึงถูกแบ่งใหม่โดยภิกษุชาวเมืองสาเกต โดยร่วมมือกับภิกษุทั้งหลาย | พระภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในเมืองใหญ่ 6 เมืองได้ประชุมกันแล้ว ได้แก่ ภิกษุชาวเมืองไพศาลี ภิกษุชาวเมืองพาราณสี ภิกษุชาวเมืองราชคฤห์ และภิกษุชาวเมืองจัมปา |ภิกษุทั้งหลายจึงเอาสมบัติมารวมกันใหม่แล้วแบ่งอีกครั้งหนึ่ง |

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในอดีต | ช้าง ถูกนายพรานคนหนึ่งยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษเข้าที่อวัยวะสำคัญ จากนั้นช้าง ซึ่งจวนเจียนจะตายเพราะพิษบาดแผล ได้ตามไปทางที่ลูกศรถูกยิงมาและได้ฆ่านายพรานนั้นตาย | โดยโชคชาตา โจร 500 คน หลังจากปล้นบ้านในภูเขาแห่งหนึ่งได้มาถึง ณ จุด นั้น | พวกโจรได้เห็นช้างตัวนั้น | ตอนนั้นเป็นเวลาคับขัน | พวกเขาจึงพูดกันว่า | นี่พวกเรา เนื้อ (ช้าง) นี้เป็นของพวกเราแล้ว | 250 คนจงแล่เนื้อช้างแล้วย่าง | อีก 250 ไปหาเครื่องดื่มมา | พวกโจรที่แล่และย่างเนื้อ คบคิดอย่างนี้ว่า | นี่พวกเรา งานเช่นนี้พวกเราได้ทำเสร็จแล้ว | และของที่ปล้นมาก็มากมายและมีทุกอย่างพร้อม | พอพวกเรากินเนื้อเสร็จ เราก็จะอาบเนื้อที่เหลือด้วยยาพิษ | เราจะให้แก่พวกเขาทำไม | ของที่ปล้นมาจะต้องเป็นของพวกเรา | พวกนั้นกินเนื้ออาบยาพิษแล้ว ก็จะตาย | พอพวกเขากินเนื้อที่ได้มาเสร็จ พวกเขาก็เอาเนื้อที่เหลืออาบยาพิษ | ฝ่ายพวกที่ไปหาเครื่องดื่ม ก็คิดแบบเดียวกัน เมื่อพวกเขาดื่มเครื่องดื่มได้ได้มาเสร็จ ก็เอายาพิษใส่ในเครื่องดื่มที่เหลือ แล้วนำมา | พวกที่กินเนื้อเสร็จก่อน ก็ดื่มเครื่องดื่ม | พวกที่ดื่มเครื่องดื่มก่อนแล้ว มากินเนื้อ | ทั้งหมดนั้นก็ตายเหมือนกันหมด | ในตอนนี้นั้น สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง ที่ถูกบ่วงของพระกาลคล้องคอไว้แล้ว (ถึงฆาต) ได้มาถึง ณ จุดนั้น | มันได้เห็นทุกคนที่ตาย | มันดีใจด้วยความโลภ คิดในใจว่า | ลาภมากมายเป็นของข้าแล้ว | ข้าจะค่อยๆกินไปทีละอย่าง | มันจึงเอาปลายคันธนูใส่เข้าไปในปาก แล้วเริ่มต้นเคี้ยวกินเอ็น (ที่ปลายคันธนู) | เมื่อเอ็นถูกกัดขาด เพดานของมันก็ถูกปลายคันธนูแทงทะลุ | มันก็ตาย | เทวดา กล่าวคาถาว่า

การสะสมควรทำแน่นอน แต่การสะสมมากเกินไปไม่ควรทำ

จงดูสุนัขจิ้งจอก(เป็นตัวอย่าง) ที่มืดบอดเพราะความโลภในการสะสม

จนตัวตาย || 28 ||

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ พวกเธอรู้ไหม | หมาจิ้งจอกตัวนั้นครั้งกระนั้นก็คือพระอุปนันทะองค์นี้แหละ | ในครั้งกระโน้นเขาตายเพราะความโลภ | ในครั้งกระนี้เขาก็ตายเพราะความโลภเช่นเดียวกัน |

เรื่องราวเกิดขึ้นในเมืองศราวัสตี | ว่ากันว่า ครั้งหนึ่งมีภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง ท่านป่วยหนักและมีความทุกข์ทรมาน | ภิกษุรูปหนึ่งดูแลไข้ให้แก่ภิกษุรูปนั้น | ถึงกระนั้นภิกษุนั้นก็มรณภาพแล้ว | บาตรและจีวรของภิกษุที่มรณภาพนั้นให้ถูกนำมาในที่ประชุมสงฆ์ | ในจีวรเหล่านั้น จีวรผืนหนึ่งได้ถูกทำลายแล้ว โดยภิกษุรูปหนึ่ง | มันมีแมลงวันเติมไปหมด | จากนั้นภิกษุผู้แบ่งจีวรได้เรียกภิกษุผู้ดูแลคนไข้มาแล้ว | นี่ท่าน ท่านเป็นคนขี้เกียจ | ท่านไม่ได้ซักจีวรผืนนี้ | ท่านจงซักเสีย | ภิกษุนั้นกล่าวว่า | ท่านจะแบ่งจีวรใช่ไหม | ผมจะซัก | ท่านนั่น จงซักเถอะ | ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาค | ควรให้บริขาร 6 อย่างแก่พระผู้ดูแลไข้ | ที่เหลือควรจะแบ่งให้ภิกษุอื่นๆ | ถ้าผู้ดูแลไข้มีจำนวนมาก | บริขารทั้ง 6 ก็ควรแบ่งให้ทุกองค์เท่าๆกัน |

ภิกษุหลายรูปอีกพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้กันว่า มีบุญย์มาก (มีลาภสักการะมาก) มรณภาพ | พวกภิกษุเหล่านั้นมีบริษการ (บริขาร) ทั้งที่เป็นของสำหรับสมณะและเป็นของสำหรับดำเนินชีวิตทั่วไป | บริษการเหล่านั้นได้ถูกนำมาท่ามกลางสงฆ์ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ผู้อุปัฏฐาก (ของภิกษุเหล่านั้น) ควรรับบริขาร ๖ อย่างไป | อุปัฏฐากนั้น พิจารณาแล้วพิจารณาอีกแล้วจะถือเอาบริขารที่ประณีต | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ไม่ควรให้บริขารที่ประณีต | ภิกษุทั้งหลายจะให้บริขารที่มีคุณภาพต่ำ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ของคุณภาพต่ำก็ไม่ควรให้แต่จะต้องให้ของมีคุณภาพปานกลาง | ภิกษุหลายรูปอาพาธ มรณภาพในที่นอนที่นั่ง (เสนาสนะ) ที่เป็นของสงฆ์ (ของส่วนกลาง) โดยที่ไม่มีใครทราบเลย | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ภิกษุผู้ดูแลไข้ น่าจะเป็นผู้ที่ฉลาดรู้นิมิต (สิ่งบอกเหตุ) เกี่ยวกับคนไข้ดี น่าจะสอดส่องดูแลทุกขณะ ไม่น่าจะทำให้หน้าที่ที่ตนจะต้องทำบกพร่อง | เมื่อทราบสภาพของร่างกายของ (ของคนไข้แล้ว) ควรจะทำให้คนไข้ยอมลงมานอนที่ศยนาสนะที่เป็นส่วนบุคคล (ส่วนตัว) |

เรื่องราวเกิดขึ้นในเมืองศราวัสตี | ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ | ท่านทราบเมื่อกำหนดรู้แน่นอนถึงสภาพของร่างกายของตนจึงได้พูดกับภิกษุรูปหนึ่งว่า | ขอให้ทานดูแลผมตราบเท่าที่ผมยังมีชีวิตอยู่ | เมื่อผมมรณภาพ บาตรและจีวรของผมจะเป็นของท่าน อย่างง่ายๆ | ภิกษุนั้นก็เริ่มดูแลภิกษุที่อาพาธนั้น | ในช่วงนั้นภิกษุที่อาพาธ ได้มรณภาพ | จากนั้นภิกษุที่มีหน้าที่แบ่งจีวร ได้บอกภิกษุที่ดูแลไข้ว่า | ท่านจงนำบาตรและจีวรของภิกษุรูปนั้นมา | ผมจะแบ่งจีวร | ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า | ภิกษุ

รูปนั้นได้มอบให้ผมโดยวิธีง่าย ๆ แล้วนี่ | ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้นไม่ให้ขณะที่ตัวเองยังมีชีวิตอยู่ | แต่เมื่อมรณภาพแล้วจะให้ได้อย่างไร | การให้ย่อมเป็นไปไม่ได้หลังการตายของเขา | จงยึดจีวรนั้นไว้แล้วแบ่งกัน | เฉพาะส่วนที่ดีควรให้แก่ภิกษุที่ดูแลไข้ |

ครั้งหนึ่งมีภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง | ภิกษุรูปนี้ป่วยหนักและทุกข์ทรมาน | ภิกษุนั้นมีคนรู้จักน้อย | ไม่มียาจะรักษา | ท่านกำหนดรู้สภาพร่างกายของตัวเอง จึงพูดกับภิกษุรูปหนึ่งว่า | ผมไม่มีสมบัติอะไร | ขอท่านจงกระทำการบูชา อุทิศให้ผมด้วย | ภิกษุนั้นก็ให้สัญญา(ว่าจะทำให้) | ภิกษุนั้นไปเกิดในอบายทั้งหลาย | ต่อมาพระผู้มีพระภาคได้เรียกภิกษุทั้งหลายมา | (แล้วตรัสว่า) | ภิกษุที่ได้มรณภาพไปแล้วได้พูดกับภิกษุผู้ดูแลไข้ว่าอย่างไร | ภิกษุนั้นได้กราบทูลตามความเป็นจริง | ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปนั้นได้ตกไปในอบายภูมิ | ถ้าพวกเพื่อนประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุนั้นจะทำการบูชาพระรัตนตรัย (เพื่อภิกษุนั้น) แล้วจิตของเขาก็น่าจะผ่องใสแล้ว | เพราะฉะนั้น ภิกษุจะต้องไม่เฉยเมยต่อเพื่อนพรหมจรรย์ผู้อาพาธ | ภิกษุผู้ดูแลไข้จะถูกจัดให้แก่เขา | ดังนั้น ถ้าเขาไม่มียารักษา | ควรถามเขาก่อนแล้วให้เขารับเป็นทานปติ | ถ้าเขาทำสำเร็จ | กุศลก็มีแก่เขาได้อย่างนี้ | ถ้าเขาทำไม่สำเร็จ | สิ่งที่เป็นของสงฆ์ ก็ควรจะถูกให้ | ถ้าเขาทำได้สำเร็จ | กุศลก็มีแก่เขาได้อย่างนี้ | ถ้าเขาทำไม่สำเร็จ | กองทุนที่หลักทรัพย์ที่เป็นต้นทุนไม่มีวันหมด (มูลนิธิ) สำหรับพระพุทธเจ้า ควรถูกให้ | ถ้าเขาสิ่งนั้นก็ไม่สำเร็จ สิ่งที่สงฆ์ควรให้ จะต้องถูกให้แก่ พระเจดีย์ของพระตถาคต หรือ แก่พระคันธกุฎี ได้แก่ ฉัตร หรือธง หรือธงสี่เหลี่ยม หรือ เครื่องประดับ | อุปัฏฐากจะต้องดูแลการขาย | อุปัฏฐากจะต้องบูชาพระศาสดา |

เรื่องราวเกิดขึ้นในเมืองศราวัสตี | มีภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง อาพาธหนัก ทุกข์ทรมาน เจ็บปวดยิ่ง | ภิกษุนั้นมีบาตรสวย | ท่านมีความผูกพันกับบาตรนั้นอย่างยิ่ง | ท่านได้กล่าวกับพระอุปัฏฐากว่า | ท่านจงนำบาตรของผมมา | ภิกษุนั้นไม่ยอมให้ | ภิกษุอาพาธมีจิตขุ่นเคืองต่อภิกษุอุปัฏฐาก ได้มรณภาพโดยมีจิตผูกพันอย่างยิ่งอยู่กับอยู่บาตร | ท่านได้เกิดเป็นงูอยู่ในบาตรนั้นนั่นเอง | ภิกษุทั้งหลายนำศพภิกษุนั้นไปยังที่เผาและเมื่อเสร็จพิธีก็กลับวัด | ภิกษุนั้นไปร่วมประชุม | ภิกษุผู้แบ่งจีวรได้นำบริขารของผู้ตายมาท่ามกลางสงฆ์ | พระผู้มีพระภาคทรงเรียกพระอานนท์มายังที่นั่น | ไปเถอะอานนท์ | จงบอกภิกษุทั้งหลายว่า | ใครจะต้องไม่แก้สลกบาตรของภิกษุนั้น | ตถาคตเท่านั้นจะแก้ | ท่านพระอานนท์ได้บอกภิกษุทั้งหลาย | จากนั้นพระผู้มีพระภาคได้แก้สลกบาตรด้วยพระองค์เอง | งูแผ่พังพานขนาดใหญ่อยู่ | จากนั้นพระผู้มีพระภาคทรงทราบจากเสียงขู่ฟ่อๆจึงตรัสว่า | นี่โมหบุรุษ จงไปเสียเถิด จงทิ้งบาตรนี้เสียเถอะ | ภิกษุทั้งหลายจงแบ่งจีวร | งูนั้นโกรธแล้วได้เข้าป่ารกไปตามความปรารถนา | มันได้ถูกไฟคือความโกรธเผาผลาญอยู่ในป่านั้น | ป่ารกนั้นได้ลุกเป็นไฟ | งูได้ถูกเผาในป่านั้นเอง และได้ไปเกิดในนรกทั้งหลายเพราะมีใจขุ่นเคืองต่อภิกษุทั้งหลาย ณ ที่นั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อคนเบื่อหน่ายต่อภพทั้งปวง และเบื่อหน่ายต่อการเกิดในภพทั้งปวง | ร่างกายของใครคนใดคนหนึ่ง ก็จะถูกเผาอยู่ในสถานที่ทั้ง 3 คือ ถูกไฟแห่งความโกรธเผาอยู่ในป่าละเมาะ | ถูกนายนิรบาลเผาอยู่ในนรก | ถูกธาตุทั้ง 4 เผาอยู่ในป่าช้า | ฉะนั้น ภิกษุไม่ควรให้เกิดความยึดติดในบริขาร | เกิดในสิ่งใด ควรสละสิ่งนั้น | ถ้าไม่สละ | ย่อมจะมีความผิด | แต่ถ้าภิกษุไข้ขอบริขารเอง | ผู้อุปัฏฐากก็ควรจะให้โดยเร็ว | ถ้าไม่ให้ | มีความผิด |

เรื่องราวเกิดขึ้นในเมืองศราวัสติ | ครั้งหนึ่งภิกษุรูปหนึ่งอาพาธและมรณภาพในกุฏิ | แล้วไปเกิดในหมู่อมนุษย์ | ภิกษุผู้แบ่งจีวรได้เข้าไปในกุฏินั้น แล้วพูดว่า | ผมจะแบ่งบาตรและจีวร | อมนุษย์นั้นถือกระบองลุกขึ้นและพูดว่า | พวกท่านจึงมอบให้ข้าพเจ้าเถิด จงแบ่งบาตรจีวรด้วยเถิด | เขากลัวจึงหนีไปข้างนอก | ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นแก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ภิกษุที่มรณภาพนั้นควรจะถูกนำออกไปก่อนแล้งจึงควรแบ่งบาตรและจีวรของภิกษุนั้นภายหลัง |

เรื่องราวเกิดขึ้นในเมืองศราวัสตี | ครั้งหนึ่งภิกษุรูปหนึ่งมรณภาพ | ภิกษุทั้งหลาย นำศพออกไปข้างนอกแล้วทิ้งศพนั้นที่ป่าช้าแล้วกลับวัด | ภิกษุผู้แบ่งจีวรเข้าไปในกุฏิของภิกษุนั้นแล้วพูดว่า | ผมจะแบ่งบาตรและจีวร | ภิกษุที่มรณภาพไปเกิดในหมู่อนุษย์ | เขาจึงได้จับกระบองลุกขึ้น | พวกท่านจงทำพิธีบูชาร่างเราก่อนแล้วจึงแบ่งบาตรและจีวร | ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นแก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ภิกษุทั้งหลายจะต้องทำพิธีบูชาศรีระของภิกษุนั้นก่อน | จากนั้นจึงควรแบ่งบาตรและจีวรในภายหลัง | (แล้วเรื่อง นี้)นี้ก็จะไม่เกิดขึ้น |

เรื่องราวเกิดขึ้นในเมืองศราวัสตี | ครั้งหนึ่งภิกษุรูปหนึ่งอาพาธมรณภาพในกุฏิ | ภิกษุนั้นถูกนำไปยังที่เผาและถูกเผาหลังจากที่ได้บูชาศรีระ | จากนั้นภิกษุได้มายังวิหาร | ภิกษุผู้แบ่งจีวรได้เข้าไปในกุฏิของภิกษุนั้น | ผมจะแบ่งบาตรและจีวร | เขาถือกระบองลุกขึ้นยืนแล้วพูดว่า พวกท่านจะต้องฟังธรรมโดยอุทิศให้ผมก่อนแล้วจึงค่อยแบ่ง | ภิกษุทั้งหลายได้ได้กราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้พระผู้มีพระภาคทราบ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | หลังจากฟังธรรมเพื่อเขาแล้วและอุทิศทักษิณาแก่เขาแล้ว จึงควรแบ่งจีวร |

อุทาน |

ผู้เป็นไข้ และเศรษฐี ผู้เป็นช่างก่อสร้าง อาศัยอยู่ |

ครั้นกระทำสีมา 4 อย่างแล้ว ควรทำให้เป็น 8 อย่าง ด้วยทูต ||29||

เรื่องราวเกิดขึ้นในเมืองศราวัสตี | ครั้งหนึ่ง พระภิกษุสงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขได้ถูกนิมนต์โดยคฤหบดี คนหนึ่งเพื่อฉันภัตตาหารในบ้าน | ภิกษุสงฆ์เข้าไปในบ้านแล้ว | เมื่ออาหารบิณฑบาตถูกนำออกมาถวาย พระผู้มีพระภาคก็ทรงนิ่งไม่ยอมฉัน | มีสาเหตุ 5 ประการ

ที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายทรงนิ่งไม่ยอมฉันเมื่ออาหารบิณฑบาตถูกนำออกมาถวาย | 5 ประการ มีอะไรบ้าง | (1) ทรงประสงค์จะหลีกไปทำสมาธิในที่สงัดจากผู้คน | (2) ทรงประสงค์จะแสดงธรรมแก่เทพทั้งหลาย | (3) ทรงประสงค์จะพิจารณาศยนาสนะ (4)ทรงประสงค์จะดูแลคนป่วย | (5) ทรงประสงค์จะบัญญัติสิกขาบทแก่ศราวก (สาวก) | แต่ในเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าทรงนิ่งไม่ฉัน เมื่ออาหารบิณฑบาตถูกนำออกมา เพราะสาเหตุ 2 ประการ |

ต่อมาพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบว่า หมู่ภิกษุได้เดินทางไปที่อื่นเป็นเวลานาน ถือกุญแจไว้ ท่องเที่ยวไปเรื่อย ๆ จากอารามหนึ่งสู่อารามหนึ่ง จากวิหารหนึ่งสู่วิหารหนึ่ง จากบ้านหลังหนึ่งสู่บ้านอีกหลังหนึ่ง เดินจงกรมจากที่จงกรมหนึ่งไปสู่ที่จงกรมหนึ่ง | ภิกษุแก่รูปได้เข้ายังวิหารแห่งหนึ่ง | ในวิหารนั้น มีภิกษุอาพาธหนักรูปหนึ่งจมอยู่ในปัสสาวะและอุจจาระของตน เมื่อเห็นพระผู้มีพระภาคจึงได้ส่งเสียงที่ไม่ปกติออกมาว่า |

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ ไม่มีที่พึ่ง ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ไม่มีที่พึ่ง | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | นี่แน่ภิกษุ ทำไมเธอ เมื่อได้บวช โดยอุทิศตัวให้เราผู้เป็นที่พึ่งของโลกทั้งสามแล้ว จึงร้องออกมาอย่างนี้ว่า | ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ ไม่มีที่พึ่ง ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ไม่มีที่พึ่ง | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่มีใครเลย ที่เป็นเพื่อนพรหมจารินที่จะอุปัฏฐากและดูแล | นี่แนะภิกษุ เธออุปัฏฐากดูแลเพื่อนพรหมจารินองค์องค์หนึ่งบ้างไหม | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่มีพระเจ้าข้า | เพราะเหตุนี้เองเธอจึงอยู่ในสภาพนี้ | พระผู้มีพระภาคจึงทรงทำให้จิตแบบชาวโลกทั่วไปเกิดขึ้นในพระทัยว่า | ขอให้ท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทพทั้งหลาย จงนำน้ำมาจากสระใหญ่ชื่อ อนวตัปตะ และจงนำดินเหนียวมาจากภูเขาคันธมาทนะทีเถิด | มันเป็นเรื่องธรรมดา ที่เมื่อใดพระผู้มีพระภาคทำให้จิตแบบชาวโลกทั่วไปเกิดขึ้น เมื่อนั้นเทพทั้งหลายมีท้าวสักกะและพรหมเป็นต้นก็จะรู้พระทัยของพระผู้มีพระภาค | ในลำดับนั้น ท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทพทั้งหลาย ได้ถือหม้อน้ำทองคำ ใส่น้ำที่มีองค์ประกอบแปดชนิดจากสระใหญ่ชื่ออนวตัปตะมา และนำดินเหนียวจากภูเขาคันธมาทนะ มาด้วย แล้วยืนเบื้องพระภักตร์ของพระผู้มีพระภาค ภายในเวลาอันรวดเร็วยิ่ง | แล้วกราบทูลว่า | ขอพระผู้มีพระภาคจงอยู่เฉยๆ ข้าพระองค์จะอุปัฏฐากภิกษุนี้เอง | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ภิกษุนี้ไม่ได้บวชเพื่ออุทิศตัวให้กับฤษีวิศวามิตรแต่อุทิศตัวให้แก่เรา | เธอเคยเห็นภิกษุนี้มาก่อนหรือ/ เธอจงอยู่เฉยๆ| เราจะดูแลไข้ภิกษุนี้เอง | จากนั้นพระผู้มีพระภาคจึงทรงมัดจีวร(ให้แน่น) แล้วจับภิกษุนั้น ด้วยเครื่องมือคือการหายใจของคนที่กลัวแล้ว ที่เกิดจากการทำบุญในอดีตหลายร้อยครั้ง ที่เป็นเหมือนจักร สวัสติกะ และนันทยาวรรตะ(ดอกพุด) ยกภิกษุนั้นออกจากปัสสาวะและอุจจาระแล้วให้ยืน ณ ที่แห่งหนึ่ง | ขูด(สิ่งสกปรกออกด้วยซีกไม้ไผ่ | พอกด้วยดินสีขาวแล้วอาบน้ำให้ | จากนั้นให้ยืน | ทรงซักจีวรให้ | แล้วทรงลาดที่ตรงนั้นด้วยมูลโคที่ละเอียดและนุ่ม | จากนั้นได้ทรงทำความสะอาดพระหัตถ์และพระบาท แล้วแสดงธรรมที่กล่าวถึงการอุปัฏฐากคนไข้ แล้วทรง

ให้ท้าวสักกะสมาทาน(รับไปปฏิบัติ) แล้วจึงเสด็จไปยังวิหาร | ท่านพระอานนท์ ผู้ทำหน้าที่นำอาหารบิณฑบาตมาถวาย ได้ถืออาหารบิณฑบาตมาและเข้าหาพระผู้มีพระภาค | ตามธรรมดาแล้ว พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายจะตรัสเป็นการทักทายกับภิกษุที่นำอาหารบิณฑบาตมาถวาย ด้วยคำกล่าวทักทายว่า | นี่แนะภิกษุ ภิกษุสงฆ์ ได้ฉันอาหารอันประณีตกันอิ่มเรียบร้อยดีแล้วหรือ | พระผู้มีพระภาคจึงตรัสทักทายท่านพระอานนท์ว่า | นี่แนะอานนท์ ภิกษุสงฆ์ ได้ฉันอาหารกันอิ่มเรียบร้อยดีแล้วหรือ | ใช่ พระเจ้าข้า | ภิกษุสงฆ์ได้ฉันอาหารอันประณีตกันอิ่มเรียบร้อยดีแล้ว | ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงถืออาหารบิณฑบาตมาครึ่งหนึ่งแล้ว ตรัสกับพระอานนท์ว่า | ไปเถอะ อานนท์ ที่วิหารหลังโน้น มีภิกษุอาพาธอยู่รูปหนึ่ง | จงถวายอาหารบิณฑบาตครึ่งหนึ่งนี้แก่เขา | จงพูดถึงอาหารบิณฑบาตที่เขาฉันนี้ว่า | นี่ท่านผู้มีอายุ พระศาสดาของท่าน ได้ดูแลไข้ให้แก่ท่านด้วยพระองค์เองนะ | และได้ทรงแบ่งอาหารบิณฑบาตครึ่งหนึ่งให้แก่ท่าน | ท่านพระอานนท์ได้ตอบพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ พระเจ้าข้า” แล้วได้นำอาหารบิณฑบาตครึ่งหนึ่งนั้นไปถวายภิกษุนั้นแล้วได้บอกตามที่พระผู้มีพระภาคทรงสั่งไว้ |

ต่อมา ภิกษุนั้นคิดในใจว่า | ท่านผู้เป็นครูของโลกทั้งสามได้ทรงดูแลไข้ให้แก่เราด้วยพระองค์เอง และได้ประทานอาหารบิณฑบาตครึ่งหนึ่งให้แก่เรา | ดังนั้นการที่เราเมื่อฉันอาหารบิณฑบาตที่พระองค์ประทานด้วยศรัทธา แล้วปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปด้วยความเกียจคร้าน นั่นเป็นสิ่งไม่สมควร | เราจึงควรที่จะอยู่ทั้งคืนโดยทำความเพียรแบบไม่นอนหลับ | ภิกษุนั้นจึงอยู่ทั้งคืนทำความเพียรแบบไม่นอนหลับ จึงเห็นว่าโลกนี้แหละที่แท้ก็ คือสิ่งที่ประกอบไปด้วย 5 ส่วน (มี 5 ปล้อง) เป็นวงล้อแห่งสังสารที่หมุนไปเรื่อยๆ เมื่อได้ทำลายคติ(ที่ไป) ของสังสการ(สังขาร) ทั้งปวง เพราะคติของสังสการะนั้นมีธรรมชาติ คือ การเสื่อมสลายไป การตกไป การเปลี่ยนแปลงไป การถูกทำลายไป จึงได้บรรลุอรหัต เพราะการละเกลศ (กิเลส) ทั้งปวง | ได้กลายเป็นพระอรหันต์ | เป็นผู้ไม่ยึดติดในสิ่งใดๆ ในโลกทั้งสาม เห็นว่าก้อนดินและทองมีค่าเท่ากัน เห็นว่าท้องฟ้าและฝ่ามือเท่ากัน มีความรู้สึกเท่ากันเมื่อถูกเฉือนด้วยมีดโกนและถูกลูบไล้ด้วยกระแจะจันทน์ เป็นผู้เจาะเปลือกไข่(อวิทยา) ด้วยวิทยา (ความรู้) เป็นผู้รู้เหนือธรรมชาติด้วยวิทยา เป็นผู้มีความรู้ทุกอย่างและเฉพาะอย่าง เป็นผู้ไม่ไยดีในการเกิดใหม่ ในลาภ ในความโลภ ในสัตการะ (สักการะ) เป็นผู้เทพทั้งหลาย พร้อมทั้งพระอินทร์และพระยานาคอุเปนทระ ก็ต้องบูชา เคารพนับถือและไหว้ |

พระผู้มีพระภาคได้ทรงตรัสเชิงแนะนำกับภิกษุทั้งหลาย ณ ที่นั้นว่า | ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อาพาธเหล่านี้ไม่มีแม่ ไม่มีพ่อ ไม่มีญาติพี่น้องอื่น นอกจากพวกเธอทั้งหลายเท่านั้นที่เป็นเพื่อนพรหมจาริณกัน | เพราะฉะนั้น เพื่อนพรหมจารินจะต้องดูแลไข้ให้แก่กันและกัน | อุปาธยายะจะต้องดูแลไข้ให้กับสัทธิวิหาริก | สัทธิวิหาริกจะต้องดูแลไข้ให้กับอุปาธยายะ | อาจารย์จะต้องดูแลไข้ให้กับ อันเตวาสิก (ศิษย์) | อันเตวาสิกจะต้องดูแลไข้ให้กับ อาจารย์ | อุปาธยายะที่มีฐานะเสมอ

กันจะต้องดูแลไข้ให้กับ อุปาธยายะที่มีฐานะเสมอกัน | อาจารย์ที่มีฐานะเสมอกันจะต้องดูแลไข้ให้กับ อาจารย์ที่มีฐานะเสมอกัน | ภิกษุที่คุยกันได้อย่างสนิทสนมจะต้องดูแลไข้ให้กับภิกษุที่คุยกันได้อย่างสนิทสนม | ภิกษุที่คุยกันได้อย่างมิตรจะต้องดูแลไข้ให้กับภิกษุที่คุยกันได้อย่างมิตร | ภิกษุที่คุ้นเคยสนิทสนมกันจะต้องดูแลไข้ให้กับภิกษุที่คุ้นเคยสนิทสนมกัน | สงฆ์จะต้องหาผู้ดูแลไข้ให้แก่ภิกษุผู้โดดเดี่ยวและมีคนรู้จักน้อย | โดยที่สุดแล้วเมื่อรู้อาการอาพาธของภิกษุ ไม่ว่าจะรูปเดียวหรือสองรูปหรือจำนวนมาก สงฆ์ทั้งหมดจะต้องให้การดูแลไข้ให้ |

ภิกษุทั้งหลายเกิดความสงสัยขึ้นมา | จึงพากันไปถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ผู้แก้ความสงสัยได้ทุกอย่าง | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ดูซิ พระผู้มีพระภาค ทรงดูแลไข้ให้ภิกษุองค์นั้นด้วยพระองค์เอง | และภิกษุองค์นั้นก็ได้บรรลุอรหัตแล้ว | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ภิกษุทั้งหลายไม่เพียงแต่ในบัดนี้เท่านั้นที่เราดูแลไข้ให้กับภิกษุนั้น แม้ในอดีตอันยาวไกล เราก็แลไข้ให้เขาเช่นเดียวกัน | เขาได้อภิชญา (อภิญญา) 5 ประการ (ในบัดนั้น) |

เรื่องเคยมีมาแล้วภิกษุทั้งหลาย ในอาศรมบทแห่งหนึ่งมีฤษีผู้ได้อภิชญา 5 ประการ อาศรมบทนั้นมีดอกไม้ผลไม้และน้ำบริบูรณ์ งดงามด้วยต้นไม้นานาชนิด | ฤษีนั้นได้ดูแลไข้ให้ศิษย์ | ศิษย์จึงหายเป็นปกติ | ต่อมาศิษย์นั้นได้บรรลุอภิชญา 5 ประการ | ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอรู้ไหมว่า | ฤษีที่อยู่ในเวลานั้นสมัยนั้นก็คือเรานี้แหละ | ผู้ที่เป็นศิษย์ของฤษีตนนั้นก็คือภิกษุรูปนี้เอง | ในตอนนั้นเราก็ดูแลไข้ให้ภิกษุนี้ และในบัดนี้เราก็ดูแลไข้ให้ภิกษุนี้ |

ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าอีกว่า | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ดูซิภิกษุผู้อาพาธเป็นที่รักของพระผู้มีพระภาคอย่างยิ่ง | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า | ไม่ใช่เฉพาะในบัดนี้เท่านั้นที่ภิกษุผู้อาพาธทั้งหลายเป็นที่รักของเรา แม้ในอดีตอันยาวไกล ภิกษุผู้อาพาธทั้งหลายก็เป็นที่รักของเรา |

ภิกษุทั้งหลายเรื่องเคยมีมาแล้ว พระราชาพระนามว่า ศิวิ ปกครองราชอาณาจักรที่ราชธานีชื่อ ศิวโฆษา | ราชอาณาจักรเจริญ รุ่งเรือง มีความปลอดภัย อาหารอุดมสมบูรณ์ มีประชนและมนุษย์กระจัดกระจายกันไปทั่ว | ไม่มีสิ่งใดที่จะไม่ถูกบริจาคแก่ผู้ขอทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนป่วยทั้งหลายของราชอาณาจักรนั้น |

จนกระทั่งคฤหบดีคนหนึ่ง ป่วย หมอทั้งหมดปฏิเสธที่จะรักษา เขาจึงไปเฝ้าพระราชาและกราบทูลว่า | เทวะ ให้หมอรักษาข้าพระองค์ด้วย | พระราชจึงมีพระราชโองการสั่งหมอทั้งหลายว่า | นี่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกท่านจงรักษา คฤหบดีนี้ด้วย | พวกหมอทูลว่า | เทวะ ยาทั้งหลายสำหรับคฤหบดีคนนี้หายาก | พระราชาตรัสว่า | แล้วยาที่ว่านั้นมันเป็นอย่างไร | เทวะ ต้องให้เขากินข้าวยาคู (ข้าวต้มจนข้น) พร้อมกับเลือดของคนที่ไม่เคยโกรธใครเลยตั้งแต่เกิด เป็นเวลา 6 เดือน | เขาจะหายเป็นปกติเมื่อทำอย่างนี้ | จะไม่หายโดยวิธีอื่น | พระราชาตรัสว่า | ยาสำหรับเขาหายาก

จริง | พระราชาจึงเริ่มสำรวจการดำเนินชีวิตที่ผ่านมาของตัวเอง | แต่การดำเนินชีวิตที่ผ่านมาของตนเองสำรวจได้ยาก | พระราชาจึงเริ่มต้นถามแม่นม | แม่ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ฉันเคยโกรธใครบ้างหรือไม่ | ราชกุมาร ตั้งแต่เมื่อพระองค์ขี่คอหม่อมฉัน หม่อมฉันก็ยังไม่โกรธใครเลย แล้วพระองค์ไปโกรธใครได้ยังไง | ต่อจากนั้น พระราชาได้เข้าไปเฝ้าพระมารดา | ตรัสว่า | เสด็จแม่ มีบ้างไหมที่หม่อมฉันเคยโกรธใคร | ลูกตั้งแต่เมื่อลูกอยู่ในท้องแม่ แม่ก็ยังไม่โกรธใครเลย แล้วเจ้าจะไปโกรธใครได้อย่างไร | พระราชาทรงคิดในใจ | เมื่อทราบว่า หายาได้แล้วพระราชาจึงมีพระราชโองการสั่งหมอทั้งหลายว่า | ท่านทั้งหลาย เราได้สำรวจดูตัวเราเองแล้ว | เราไม่เคยโกรธใครเลย | พวกท่านจงเจาะศีรษะของเรา | เทวะ พวกเราไม่ให้ของมีคมตกไปที่พระวรกายของพระราชา เพื่อประโยชน์ของคนธรรมดา | พระโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องศิลปะและงานนั้นๆ อยู่แล้ว | พระราชาจึงเจาะพระเศียรด้วยพระองค์เอง | พระราชานั้นจึงประทานข้าวยาคูพร้อมด้วยเลือดทุกวันแก่คฤหบดีนั้น | เขาจึงหายเป็นปกติ | ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอรู้ไหม | พระราชาในครั้งนั้น ในสมัยนั้นก็คือเรานี่แหละ | แม้ในครั้งนั้นคนป่วยทั้งหลายก็เป็นที่รักของเรา ในบัดนี้จึงไม่ต้องพูดถึง |

ต่อมาโอรสของพระราชาศิวิ ได้ประชวรเป็นโรคผอมแห้ง | พระราชาจึงมีพระราชโองการสั่งหมอทั้งหลายว่า | พวกท่านจงรักษาราชกุมารนี้ | พวกเขากล่าวว่า | เทวะ เราจะต้องต้มเนยใสใส่แก่นของทุกอย่าง | เมื่อทราบดังนี้ เครื่องยาทั้งปวงจึงได้ถูกรวบรวมเป็นเวลา 12 ปี | แม้จนถึงวันนั้นเนื้อของนกชีวชีวกะก็ยังหาไม่ได้ | พวกแพทย์จึงสั่งพรานนกทั้งหลายว่า | พวกท่านมานี่ | แล้วจงไปยังฝั่งมหาสมุทร เอากระจกสำหรับส่องและไก่ไปด้วย | จงดักตาข่ายหลายอันไว้ที่นั่น และตั้งกระจกไว้ข้างหน้าไก่ | ไก่เมื่อเห็นเงาของตน(ในกระจก) จึงขันเพราะคิดว่า “นี่เป็นไก่จริงๆ” | นกชีวชีวกะ ชอบสอดรู้สอดเห็น เมื่อได้ยินเสียงไก่ก็จะมาหาไก่ | นี่คือวิธีจับมัน | พวกพรานนกได้ทำตามนั้น | จนนกชีวชีวกะตัวหนึ่งที่ตกอยู่ในบ่วงกรรม ที่ยังเป็นๆอยู่ถูกจับได้ | จริงๆแล้วนี้เป็นเรื่องธรรมดา คือ พวกสัตว์ทั้งหลายพูดเป็นภาษามนุษย์ได้ ในที่อยู่ของชาวโลกที่ผ่านไปไม่นานมานี้ | นกชีวชีวกะที่ยังมีชีวิตอยู่จึงกล่าวว่า | นี่ท่านผู้เจริญ พวกท่านจะนำเราไปไหน | พวกพรานนกก็บอกตามความจริง | นกชีวชีวกะจึงพูดว่า | ปล่อยเราเถอะ ปล่อยเราเถอะ | เราจะบอกยาสมุนไพรที่ชื่อว่า มางสพละ และบอกรัตนทั้งหลาย | พวกพรานนกกล่าวว่า | จงชี้ให้พวกเราดู พวกเราจะได้เห็นว่า ยาสมุนไพรนั้นเป็นอย่างไร | น้ำที่เราอาบคือยามางสพละ จงเอาน้ำนั้นไป | และเอารัตนะเหล่านี้ไปด้วย/ พวกพรานนกกลัวพระราชา | จึงไม่เอารัตนะทั้งหลาย | แต่จับนกชีวชีวกะนั้นไป | แล้วเดินทางไปเรื่อย ๆ จนถึงเมืองศิวโฆษา | พวกเขาได้นำนกชีวชีวกะที่ยังเป็นๆอยู่ไปถวายพระราชา | และได้กราบทูลถึงยาที่นกนั้นบอก | จากนั้นพระราชาจึงถามนกชีวชีวกะ | นกกล่าวว่า | เทวะ น้ำที่ข้าพระองค์อาบ คือยามางสพละ | พระราชาจึงให้ตั้งหม้อน้ำที่มีน้ำเต็มไว้ 7 หม้อ | ทันทีที่นก

ชีวชีวกะ ได้อาบน้ำในหม้อน้ำเหล่านั้น มันก็รู้สึกกระปรี้กระเปร่าขึ้น | เมื่อรู้ว่าตัวเองมีกำลังร่างกายดีแล้วจึงบินขึ้นไปบนหลังคาโรงพิธี รู้สึกว่าหมดภัยและความกลัว จึงกล่าวเป็นคาถาว่า

อุทาน

เราโง่ก่อน ต่อมาพวกพรานนกเหล่านี้ก็โง่ |ต่อจากนั้น พระราชา และพวกหมอทั้งหมดก็โง่ || 30 ||

เมื่อได้กล่าวอย่างนี้แล้วมันก็ไป | ต่อจากนั้นพระราชาจึงเรียกพวกหมอมาถามว่า | ท่านทั้งหลายเป็นความจริงหรือ | น้ำที่นกชีวชีวกะอาบ มีพลังเท่ากับเนื้อของมัน | พวกหมอกล่าวว่า | มหาบพิตร เป็นความจริง | พวกท่านจงต้มเนยใส | พวกหมอจึงต้มเนยใสใส่แก่นของสิ่งทั้งปวง | พระราชโอรส ได้ใช้เป็นยารักษา | ในระหว่างนั้น พระปรัตเยกพุทธเจ้า 500 องค์อาศัยอยู่ที่ถ้ำของภูเขาหิมาลัยแห่งหนึ่ง | โรคผอมแห้งได้เกิดกับพระปรัตเยกพุทธเจ้าองค์หนึ่งใน 500 องค์นั้น | พระปรัตเยกพุทธเจ้าทั้งหลายจึงกล่าวกับพระปรัตเยกพุทธเจ้าองค์นั้นว่า | ท่านผู้มีอายุ ท่านจงไปยังบ้านผู้คน (ชนบท) แล้วไปถามหมอ แล้วฉันยา แล้วท่านก็จะหายเป็นปกติ | ธรรมที่แท้จริง ก็สิ่งที่มหาชนปรารถนา สิ่งที่มหาชนเข้ามาหา เป็นที่รักของมหาชน เป็นที่พอใจของมหาชน ธรรมที่เป็นสิ่งเป็นสิ่งเสมอกันสำหรับสัตว์ทุกผู้ทุกคน ได้แก่ความตาย ที่จะนำสัตว์ทุกผู้ทุกคนไป พร้อมกับเนื้อหนังมังสาและความเจ็บป่วย | ดังนั้น ผมจะไปใกล้หมู่บ้านผู้คนเพื่ออะไร | พระปรัตเยกพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า | ท่านผู้มีอายุ ที่ท่านพูดก็จริงอยู่ ถึงกระนั้น | ตราบใดคนมีศีลมีอายุยืนยาว ตราบนั้นเขาก็จะสร้างบุญได้มาก | เมื่อเขาสร้างบุญได้มากเขาก็จะไปมีความสุขอยู่ในสวรรค์เป็นเวลานาน | เมื่อถูกหว่านล้อมโดยพระปรัตเยกพุทธทั้งหลาย พระปรัตเยกพุทธเจ้าองค์นั้นจึงลงไปหาผู้คน | ท่านได้เดินทางไปเรื่อยๆ จนถึงเมือง ศิวโฆษา | เมื่อได้พักเหนื่อยจากการเดินทางแล้ว ท่านจึงไปพบหมอแล้วบอกว่า | ท่านภัทรมุขะ อาตมาเป็นโรคแบบนี้ | ท่านจงสั่งยาให้อาตมาด้วย | หมอกล่าวว่า | โรคของท่านนี้เป็นโรคแบบเดียวกับ ของโอรสของพระราชา | ถ้าท่านโชคดีแม้ว่าจะมีโอกาสน้อย พระราชานั้นอาจจะให้ยาท่านก็ได้ | พระปรัตเยกพุทธเจ้านั้นจึงไปยังประตูวังของราชตระกูลและยืนอยู่ที่นั่น | ข้อปฏิบัติของพระราชานั้นก็คือ | จะมีระฆังแขวนไว้ที่ประตูเสมอ | ระฆังเป็นสัญญาณสำหรับคนร้องทุกข์ | เมื่อใดที่มีผู้ขอยืนอยู่ที่ประตู เมื่อนั้นเขาก็บอกแจ้ง | กระทั่ง เมื่อระฆังถูกตี ชนผู้บอกแจ้งว่า พระปัจเจกพุทธเจ้ามาแล้ว เริ่มแล้ว เพื่อจะประกาศ | ลำดับนั้น พระราชบุตร จึงกล่าวว่า พ่อ ท่านจงไปขอมาเถิด | เมื่อเขาพิจารณาอยู่ ท่านปรารถนาสิ่งใดละ | กล่าวกะคนเหล่านั้นว่า ลูก เราทั้งหลายทำการขวนขวายโดยใช้เวลา 12 ปีหุงเปรียงนี้ | ท่านจงดื่มก่อน เราทั้งหลายจะส่งผู้ขอเข้าไปภายหลัง | เราจักพิจารณาดู ท่านปรารถนาอะไร ดังนั้น เมื่อเกิดมีการทำความโกลาหล จึงไม่ชอบใจสิ่งที่ดีนั้นเพื่อบุคคลผู้ประกาศจะดื่มน้ำเปรียง ที่มีสรีระเมื่อยล้าและถูกเสียดสีด้วยภาชนะสำหรับขอ | และกล่าวว่า | แนะพ่อ ท่านจงไป ไม่ควรบริโภคก่อน จนกว่าผู้ขอจะ

ถูกส่งเข้าไป | พระราชาทรงมีรับสั่งกับนายประตูว่า จงส่งบุคคลผู้ขอเข้าไป | บุคคลผู้ขอนั้นก็ถูกสั่งเข้าไปแล้ว | จะมีประโยชน์อะไรด้วยท่านผู้เจริญ | บุรุษนั้นบอกแจ้งแล้วโดยพิสดาร | เขากล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ท่านเท่านั้นเป็นผู้ควรแก่ต้นละหุ่ง ไม่ใช่ข้าพเจ้า | ทางจงถือเอา ข้าพเจ้าจะให้ | เขายื่นบาตรออกไปแล้ว | ราชบุตรผู้มีเครื่องอาศัยอยู่อย่างดี ให้ไม้ละหุ่งแก่บุรุษผู้ขอนั้นแล้ว | พระราชบุตรแม้นั้นก็พอพระทัย เกิดความคิดอันประกอบด้วยประโยชน์เกื้อกูลทั้งปวง ปณิธานแห่งจิตของท่านผู้มีศีลย่อมเจริญ และปณิธานนั้นย่อมมีเพื่อความหมดจดแห่งศีล | ความเชื่อมั่นแม้ทั้ง 2 อย่าง ก็เจริญด้วยดีแล้ว | ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงคิดเห็นเป็นประการใด ราชกุมารในครั้งนั้นก็คือ เรา | แม้ในกาลนั้น คนป่วยทั้งหลายก็เป็นที่รักของเรา หาใช่แต่กาลบัดนี้เท่านั้นไม่ |

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราชบุตรนั้นและพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ทำกรรมอะไรไว้จึงไปเกิดเป็นผู้มีความเจ็บไข้ร่วมยุคกรรม จนกระทั่งความหายโรคร่วมกัน | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อนๆ ราชบุตรนั้นทำการสั่งสมกรรม รับภาระ ตระเตรียมปัจจัยไว้ น้อมนำห้วงน้ำใหญ่เข้าไปตั้งไว้ แต่ไม่ได้ให้เป็นไปในอำนาจ | ภิกษุทั้งหลาย ราชกุมารถึงจะไม่ได้ทำ ไม่ได้สั่งสมกรรมเอาไว้ แต่ก็ยังเผล็ดผลในปฐวีธาตุเป็นอันมาก | แต่ไม่ใช่ทุกธาตุ | ไม่ใช่ธาตุไฟ | ไม่ใช่ธาตุลม | แต่กรรมที่ทำแล้วทั้งดีและไม่ดีย่อมให้ผลในธาตุและอายตนะทุกอย่างในร่างกายนั้นเอง |

ชนทั้งหลายจะไม่ใส่ใจแม้ในกรรมเพราะความคิดว่าเล็กน้อย |
แต่เมื่อได้รับผลเองแล้ว ย่อมได้รับผลด้วยตนเอง ในเวลาอันสมควร ||30||

เรื่องเคยมีมาแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ที่เมืองพาราณสีมีพระราชาพระนามว่า พรหมทัต | พระองค์มีพระโอรส 2 องค์ | แต่พระองค์ปรารถนาราชสมบัติให้กับโอรสพระองค์เล็ก | แม้ปุโรหิตก็มีบุตรอยู่ 2 คน | เขาก็ปรารถนาความเป็นปุโรหิตให้กับบุตรคนเล็กเหมือนกัน | ทั้ง 3 คนจึงเดินทางไปปรึกษากัน เกิดความเป็นมิตรภาพต่อกันและกัน | ราชบุตรตรัสว่า มีอุบายอะไรที่จะทำให้เราเป็นพระราชา | เขากล่าวว่า อุบายมีอยู่ | ถ้าท่านยกข้าพเจ้าให้เป็นปุโรหิต | ราชบุตรตรัสว่า เรื่องนั้นจงวางไว้ | ท่านจงบอก | เราจะตั้งท่านเอง | ปุโรหิตกล่าวว่า เราจะทำพี่ชายของท่านให้พิการ | ท่านก็จักเป็นพระราชา | ราชบุตรชื่นชมแล้ว | ลำดับนั้น ปุโรหิตนั้นได้ให้ยาแก่ราชบุตรพระองค์โตนั้น | ราชบุตรพระองค์โตจึงกลายเป็นคนพิการ | สมัยต่อมาพระราชาสวรรคต | อำมาตย์ทั้งหลายครั้นกระทำราชบุตรองค์โตให้พิการดังนี้แล้ว จึงอภิเษกพระราชบุตรองค์เล็กไว้ในราชสมบัติ | บุตรปุโรหิตคนเล็ก อันพระราชานั้นตั้งไว้แล้ว ในตำแหน่งปุโรหิต | จนกระทั่งต่อมา พระราชาก็ประทับยืนเจรจาอยู่กับปุโรหิต | พระภาดาผู้พิการนั้นอันพระราชาทรงเห็นแล้ว | ครั้นทอดพระเนตรเห็น จึงเกิดความเดือดร้อนในใจว่า เราทำกรรมไม่ดี เป็นเหตุให้พี่ชายถูกทำให้พิการเพราะเหตุแห่งราชสมบัติ | ปุโรหิตจึงทูลว่า ข้าแต่มหาบพิตร แม้ข้าพระองค์ก็เกิดความเดือดร้อนในใจว่า ถ้ามหาบพิตรต้องการหม่อมฉันจะทำพระภาดาให้เป็นดังเดิม แม้อีกอย่างนี้ | พระราชาตรัสว่า ดี

เราอนุญาต | ปุโรหิตจึงให้ยาแก่พระราชบุตรองค์โตนั้น |พระองค์จึงได้มีความสวัสดี | จากนั้นก็ทรงกระทำสักการะในพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งสองเริ่มตั้งปณิธานแล้ว | สักการะในท่านผู้ควรแก่ทักษิณาเห็นปานนี้อันเรากระทำแล้ว ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ขอเราพึงได้เกิดในตระกูลที่มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคทรัพย์มาก | และเราควรจะได้เสวยผลแห่งกรรมที่กระทำพระราชาให้พิการอันเป็นบาปนั้นด้วย | ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงคิดเห็นอย่างไร | ราชบุตรในครั้งนั้นก็คือ เรา | บุตรปุโรหิตในครั้งนั้นก็คือพระปัจเจกพุทธเจ้า | ยาขนานใดที่ราชกุมารกระทำการทะเลาะให้แก่คนทั้งสอง ต่อมาคนทั้งสองจึงกลายเป็นคนพิการด้วยยานั้น | ส่วนยาใดที่ราชกุมารพิจารณาถึงผู้ที่เดือดร้อนให้อีกต่อมาทั้งสองก็มีความสวัสดีเพราะยานั้น | ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล กรรมที่มืดโดยส่วนเดียว ก็ย่อมมีวิบากมืดโดยส่วนเดียว | กรรมที่เป็นกุศลโดยส่วนเดียว ย่อมจะมีกุศลเป็นวิบากโดยส่วนเดียว | กรรมที่เจือกัน ก็ย่อมจะมีวิบากเจือกัน | ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล เมื่อกระทำกรรมที่มืดโดยส่วนเดียวและกรรมที่เจือปนบ้าง ก็ควรกระทำความเพียรในกรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลโดยส่วนเดียวเท่านั้น | ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล |

เรื่องในเมืองศราวัสตี | ได้ยินว่า สมัยนั้นมีคหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีการครอบครองสมบัติอันไพศาลมากมาย เป็นเจ้าแห่งทรัพย์สมบัติ จากที่ที่มีทรัพย์สมบัติเกิดขึ้น | ด้วยเหตุนั้น ภรรยาถูกนำมาจากตระกูลเช่นนั้น | เศรษฐีเป็นผู้ไม่มีบุตร แต่เป็นผู้ยินดีกับการมีบุตร จึงได้ขอกะเทวดาผู้วิเศษมีพระศิวะ พระวรุณ ท้าวกุเวร ท้าวสักกะและพระพรหม เป็นต้น | รวมทั้งขอเทวดาประจำอาราม เทวดาประจำป่า เทวดาประจำทิศทั้ง 4 เทวดาประจำเรือน เทวดาผู้คอยช่วยเหลือในพลิกรรม เทวดาที่เกิดพร้อมกัน ปฏิบัติธรรมร่วมกัน ที่ติดตามอยู่เป็นนิตย์ | และท้าวโลกบาลนี้ก็มีเหมือนกัน | เมื่อใดบุตรและบุตรีย่อมเกิดเพราะเหตุแห่งการขอ | และเหตุนั้นหาให้เป็นอย่างนี้ไม่ | ถ้าไม่ได้เป็นอย่างนี้ แต่ละคนก็มีบุตร 1,000 คน เหมือนโอรสของพระเจ้าจักรพรรดิราช | อนึ่งแล เพราะความพร้อมหน้าแห่งสถานทั้ง 3 บุตรและบุตรีจึงเกิด | สถาน 3 มีอะไรบ้าง | มารดาบิดาถูกดูแล | และอยู่ด้วยกัน | มารดามีระดูที่เหมาะสม | และสัตว์ผู้จะเกิดในครรภ์ปรากฏเฉพาะ | เพราะความพร้อมหน้าแห่งสถานทั้ง 3 เหล่านี้ บุตรและบุตรีจึงเกิด | เมื่อใด บุตรก็ไม่มี ธิดาก็ไม่มี แม้ถึงจะอ้อนวอนเทวดา เมื่อนั้น เทวดาทั้งปวงเลื่อมใสเฉพาะแล้วในพระผู้มีพระภาค ด้วยการกราบทูลเฉพาะ | ขณะเดียวกันก็เข้าไปเฉพาะสู่ที่ของภิกษุบางรูป | (ขอว่า) ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าปรารถนาจะบวชในพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้ว | ท่านเศรษฐีผู้เจริญขอท่านจงทำอย่างนี้ | พระภิกษุจึงทำการปลงผมโดยลำดับแก่เศรษฐีนั้นเริ่มแล้วเพื่อจะให้ศึกษาสิกขาบททั้งหลาย | ครั้นบวชแล้วถูกความเจ็บไข้อันเป็นอันตรายใหญ่ครอบงำ | ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุควรทำการอุปัฏฐากเธอ | ไม่ควรให้ (ศึกษา) สิกขาบทจนกว่าท่านจะมีความสวัสดี | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ควรทำการอุปัฏฐากเธอ แต่ภิกษุ

ทั้งหลายไม่รู้ว่า ใครควรจะทำ | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย | ในเวลากลางวัน พวกหมอย่อมทำการถวายยาแก่ท่าน | ในเวลากลางคืน ไข้ก็ยังกำเริบอยู่ | พวกหมอจึงกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกข้าพเจ้ากระทำการรักษาบางอย่างในกลางวันแก่ท่าน ตกกลางคืนไข้ก็ยังกำเริบ | ถ้าท่านถูกพาไปยังเรือน พวกข้าพเจ้าก็จะทำการรักษาบางอย่างในเวลากลางคืน | ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า แม้บาตรของเธอก็ให้นำไปยังเรือนมอบให้แก่ผู้อุปัฏฐาก | ไข้นั้นของท่านก็ยังดำเนินไปตลอดกาลนาน | ผมของท่านก็งอกยาวออกๆ คนทั้งหลายจึงขนานนามท่านว่า “**คหบดีหัวโล้น**” | เมื่อใดท่านถูกดูแลอุปัฏฐากอยู่ด้วยยาที่เกิดจากเหง้าไม้ ลำต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้และผลไม้ ก็ยังไม่มีความสวัสดี เมื่อนั้นท่านกำหนดด้วยตนเองว่า เราคงจะตายแน่แล้ว | ลำดับนั้น ในสมัยใกล้จะตายท่านจึงนำสมบัติที่มีอยู่ทั้งหมดให้เป็นของที่จะพึงเขียนด้วยบาตรส่งไปในพระเชตวัน | แต่ท่านไม่มรณภาพ | เหล่าอำมาตย์จึงกราบทูลพระเจ้าประเสนชิตโกศลว่า ข้าแต่มหาบพิตร คหบดีหัวโล้น ผู้ไม่มีบุตรตายแล้ว | และเงินทองของเขาก็มีอยู่มากมาย ทั้งช้าง ม้า วัว ควาย และเครื่องป้องกันทั้งหลาย | และทั้งหมดนี้ เศรษฐีทำการเขียนไว้ในบาตรส่งไปยังพระเชตวันเพื่อภิกษุสงฆ์ | พระราชาตรัสว่า ท่านผู้เจริญ สมบัติของท่านอุปนนท์ที่ยังไม่ได้เขียนไว้ในบาตรอันเราไม่ควรรับ อย่ากระนั้นเลย เราควรจะรับสมบัติที่เขียนไว้ในบาตรแล้ว | อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคก็ทรงอนุญาตไว้ ดังนั้นก็ควรจะถือเอาได้ | ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ในเรื่องนั้น ภิกษุทั้งหลายรู้ดีอยู่หรือ | อุทานในระหว่าง |

ผ้า เสนาสนะ โลหะที่ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม และไม้จันทน์ |
หม้อทั้งหลาย น้ำย้อมที่กินสีเหลือง เป็นต้น ไม้หว้า ||31||
สัตว์ 2 เท้า สัตว์ 4 เท้า การให้ข้าว และยารักษาโรค |
ทาส หรือสิ่งของคนอื่นที่จะพึงถือเอา พึงแบ่งตามสมควร ||32||
เงิน ทอง ปัจจัยที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ ถ้าสงฆ์
พร้อมเพรียงก็ควรจะให้แบ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ดังนี้ ||33||

อันภิกษุทั้งหลายกล่าวแล้ว | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายควรจะแบ่งกันตามสมควร | ผ้าที่อยู่ในเขต ผ้าที่อยู่ในเรือน หรือผ้าที่อยู่ในร้านตลาดก็ควรจะแบ่ง ณ ที่นั้น | ภาชนะที่ทำเป็นเสนาสนะ ภาชนะโลหะ ภาชนะหม้อ ก็ควรแจกเหมือนกัน |ภาชนะที่หุ้มด้วยหนัง ภาชนะนอกนั้น เว้นแต่หม้อและตะกร้า ก็ควรจะแบ่ง | ทาสหญิง ทาสชาย กรรมกร บุรุษ ข้าวและน้ำ และข้าวเปลือกทั้งหลายก็ควรจะแบ่ง | ควรจะให้ตั้งไว้เป็นของทั่วไปแก่ภิกษุสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง 4 | ผ้าสาฎก ภาชนะหนัง | และหม้อน้ำที่ใช้ประจำตัวดื่มน้ำ อันสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงควรให้แบ่ง | ภิกษุทั้งหลายควรจะให้ทำธงชัยอันเป็นภาพมายายิ่งประดับบนต้นไม้ให้มากมาย | ครั้นกระทำธงชัยเหล่านั้นให้เป็นริ้วโบกสะพัดแล้วจึงให้แก่ภิกษุทั้งหลาย | สงฆ์ไม่พึงยังบุตรและภรรยา (ของเขา) ให้

สละเหมือนอย่างที่จะพึงขายแล้วใช้สอยตามที่ได้ด้วยศรัทธา | สัตว์ 4 เท้าที่สาธารณะแก่สงฆ์ไม่ควรแจก | เครื่องป้องกันและสิ่งที่พระราชาจะพึงใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมดพึงน้อมถวายพระราชา | ครั้นให้ตั้งไว้แล้วก็ใช้เข็มเจาะให้เป็นรูๆ ตามผืนผ้าเหล่านั้น สงฆ์พึงให้เที่ยวไป | ธงทั้งหลายที่อยู่ในที่ต่างๆ สีน้อย สีใหญ่ เรียงรายเป็นช่ออยู่ตามลำดับที่ประกอบด้วยความพยายามอย่างมาก สงฆ์ก็ควรจะส่งไปในคันธกุฎี | สงฆ์ก็ควรจะให้แบ่งทั้งผ้าที่เป็นริ้ว ผ้าที่ให้กลองแห่ไป และผ้าที่มีสีสัน | ครั้นขยำผ้าที่ควรขยำแล้วก็ควรจะกำหนดแล้วฝังลงในพื้นดิน | ควรจะซักแล้วจึงใช้สอยผ้าที่เขาส่งไปให้ | เมื่อซักแล้วก็ควรจะให้นำไปเฉพาะที่เป็นประโยชน์ | ภิกษุทั้งหลาย เราผู้เป็นศาสดา ที่จะพึงยกขึ้นแสดงให้ปรากฏ อันภิกษุทั้งหลายไม่พึงให้ไม่พึงส่งไป โดยที่สุดแม้ด้วยยอดแห่งหญ้าคา | เภสัชทั้งหลายควรส่งไปให้ในศาลาที่ดูแลคนป่วย | จากนั้นภิกษุผู้เป็นคนป่วยก็ควรจะบริโภค | บรรดารัตนะทั้งหลายครั้นให้ส่งแก้วมุกดาไปแล้ว ก็ควรจะทำแก้วมณีและไพฑูรย์ที่อยู่รอบๆ ทักษิณาวัฏให้เป็น 2 ส่วน | ส่วนหนึ่งให้แก่ธรรม | ส่วนที่สองให้แก่สงฆ์ | ผู้ใดได้ส่วนแห่งธรรม ควรให้ผู้นั้นเขียนพระพุทธพจน์ | และควรจะประกอบเข้าในสิงหาสนะ | ผู้ใดได้ส่วนแห่งสงฆ์ ผู้นั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงให้แบ่ง | บรรดาคัมภีร์ทั้งหลาย คัมภีร์พุทธพจน์อันภิกษุทั้งหลายพึงให้เฉลี่ยแบ่งกัน | ณ ที่ใดที่ยังไม่ทันได้เขียนให้เรียบร้อย ก็อาจจะทำให้สำเร็จได้โดยเร็ว ในส่วนแห่งสมบัติ ภิกษุทั้งหลายก็ควรจะให้แบ่งปันกัน | แต่ไม่สามารถจะเก็บไว้ให้ภิกษุสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง 4 ได้ | ควรส่งเข้าไปในเรือนคลัง | ทอง เงิน และสิ่งอื่นๆ ทั้งที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำก็ควรจะทำให้เป็น 3 ส่วน | ส่วนหนึ่งให้แก่พระพุทธเจ้า | ส่วนที่สองให้แก่พระธรรม | ส่วนที่สามให้แก่พระสงฆ์ ผู้ใดได้ส่วนแห่งพระพุทธเจ้า ผู้นั้นควรจะตกแต่งให้เป็นผืนที่สถูปบรรจุพระเกสาและพระนขา ที่พระคันธกุฎี | ผู้ใดได้ส่วนแห่งพระธรรม ผู้นั้นควรเขียนพระพุทธพจน์ พึงประกอบไว้ในสิงหาสนะ | ผู้ใดได้ส่วนแห่งพระสงฆ์ ผู้นั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงให้แบ่ง |

เรื่องในเมืองศราวัสตี | เมื่อใดพระเจ้าประเสนทิโกศล ให้ตั้งการเฉลิมฉลองที่เกี่ยวเนื่องด้วยน้ำ เมื่อนั้น ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็จะมีการประชุมใหญ่ ณ ที่นั้น | ได้ยินว่า สมัยนั้น ภิกษุผู้อันภิกษุณีพึงยกย่องมีความละอายน้อย | เมื่อมหรสพเกี่ยวกับน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ภิกษุนั้นถูกภิกษุณีหลายรูปกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ท่านอันเขานิมนต์แล้ว | พวกเราจักไปยังที่ฉลองเกี่ยวกับน้ำ | ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า ใครให้ตั้งบาตรจีวรไว้ให้เราในที่นี้ | อันภิกษุณีผู้อยู่ในกลุ่ม 12 กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงมีความสุข | พวกเราจะให้ตั้งอยู่ | เพราะเหตุนั้น (บาตรจีวรของภิกษุณี) เหล่านั้นเพียบพร้อมแล้ว | บาตรจีวรนั้น อันภิกษุณีทั้งหลายเหล่านั้น ควรจะส่งไปให้แก่พระนางปชาบดี | แม้พระนางปชาบดีก็มอบให้ท่านพระอานนท์ | ท่านพระอานนท์ให้ตั้งไว้แล้วในวิหารหนึ่ง | จากนั้นภิกษุรูปที่ปราศจากความละอายไปแล้วสู่ที่มหรสพเกี่ยวกับน้ำ | เธออันภิกษุณีทั้งหลายนิมนต์แล้ว ณ ที่นั้น | ภิกษุณีรูปหนึ่งกล่าวว่า พระคุณเจ้าพึงกระทำให้เป็นของเป็นไปในเวลาเช้าในวันนี้เพื่อ

ข้าพเจ้า | ภิกษุณีรูปอื่นก็ถูกนิมนต์เมื่อเวลาเช้า | แม้อีกรูปหนึ่งด้วย | อีกรูปหนึ่งกล่าวว่า พระคุณเจ้าพึงให้ดิฉันดื่มน้ำปานะตามเวลาในเวลาเย็น | แม้อีกรูปหนึ่งก็เหมือนกัน | แม้อีกรูปหนึ่งก็กล่าวอีกคำหนึ่ง | ภิกษุนั้นครั้นถือเอาสิ่งเล็กๆ น้อยๆ | และภิกษุนั้นก็หลีกไปแล้ว | เพราะเหตุนี้ สิ่งที่มากมายก็พ้นไปแล้ว | ท่านได้เกิดอาพาธ | มรณภาพแล้ว | เธอถูกภิกษุทั้งหลายนำไปยังป่าช้าเผาแล้ว | การฟังธรรมอันภิกษุไปแล้ว | วิหารอันภิกษุเข้าไปแล้ว โดยลำดับ | ภิกษุผู้คุ้มครองจีวรกล่าวกับภิกษุอุปัฏฐากไว้ว่า ท่านจงนำบาตรจีวรของภิกษุนั้นมา | ภิกษุอุปัฏฐากกล่าวว่า ตั้งอยู่ในมือของภิกษุกลุ่ม 12 | ภิกษุเหล่านั้นเมื่อถูกถามจึงกล่าวว่า พวกเราตั้งไว้ในมือของพระนางปชาบดี | พระนางปชาบดีก็กล่าวว่า ข้าพเจ้าตั้งไว้ในมือของพระอานนท์ | ท่านพระอานนท์ก็กล่าวว่า ข้าพเจ้าตั้งไว้ในวิหารโน้น | ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ผ้าบริขารของผู้ตายที่พระอานนท์ตั้งไว้ภิกษุควรอธิษฐาน | และควรอธิษฐานอย่างนี้ก่อน | ครั้นกระทำญัตติในเสนาสนะแล้ว ก็ควรเคาะระฆัง นิมนต์ภิกษุทั้งหลายด้วยถ้อยคำลับหลัง เมื่อสงฆ์ทั้งปวงประชุมนั่งพร้อมกันแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งควรตั้งญัตติกระทำกรรมว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟัง | ภิกษุผู้มีความละอายน้อย มรณภาพในอาวาสนี้ | บาตรจีวรของเธอพร้อมทั้งบริขารที่เกี่ยวกับจีวรอยู่ในมือของท่านอานนท์ | หากท่านอยู่ในสงฆ์ ขอสงฆ์พึงอนุญาตเวลาที่เหมาะสมด้วยเถิด | บาตรจีวรพร้อมทั้งบริขารที่เกี่ยวกับจีวรของภิกษุผู้มีความละอายน้อยพระอานนท์ถือเอาแล้ว ขอสงฆ์พึงตั้งผ้าบริขารของผู้ตายแก่ภิกษุทั้งหลาย นี้คือญัตติ | ท่านพระอุทาลี ทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในที่อื่นพึงมีภิกษุมรณภาพ บาตรจีวรของเธอก็เป็นของเฉพาะในที่บางแห่ง | บาตรจีวรนั้นจะตกเป็นของใคร | อุทาลี ณ ที่นั้นภิกษุรูปใดเป็นผู้มุ่งเฉพาะก็ถือเอาได้ |

เรื่องในเมืองศราวัสตี | ได้ยินว่า สมัยนั้น ภิกษุผู้เป็นช่างก่อสร้างมรณภาพ | ภิกษุทั้งหลายไม่ได้แจกบาตรจีวรของเธอให้เรียบร้อย | ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พึงประชุมสงฆ์ทั้งปวงกำหนด | ภิกษุผู้มีปกติกระทำแตกต่างกัน พึงกำหนดหรือไม่พึงกำหนด | ถ้าผู้มีปกติกระทำแตกต่างกำหนด | ย่อมจะทำสิ่งที่ดีๆ ให้สับสน | หรือทำสิ่งที่สับสนให้ดี | อย่างนี้ก็ควรจะริเริ่ม | บาตรจีวรพร้อมบริขารของเธอควรทำให้เป็น 3 ส่วน | ภิกษุทั้งหลายควรจะแบ่งส่วนที่ดีถวายแก่พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ | ส่วนที่เป็นของพระพุทธควรทำเป็นพุทธบูชาที่พระคันธกุฎีหรือทำการประกอบเข้าที่พระสถูป | ส่วนที่เป็นของพระธรรม | พึงให้เขียนพุทธวจนะ | หรือควรจะประกอบเข้าในสิงหาสน์ | หากไม่มีผู้ทำแตกต่างกัน ภิกษุทั้งหลายควรจะแบ่งกันทั้งหมด | ในเรื่องนี้ไม่ควรจะทำอะไรอย่างอื่น |

เรื่องในเมืองศราวัสตี | ได้ยินว่าสมัยนั้นภิกษุหลายรูปเที่ยวจาริกไปในชนบทถึงเมืองที่อยู่ใกล้กับเมืองศราวัสตีโดยลำดับ | ภิกษุผู้นับเนื่องอยู่ในนั้น มรณภาพ | ภิกษุทั้งหลายกำหนดว่า พวกเราจะแจกกันในภายนอกแห่งวิหาร | เมื่อภิกษุทั้งหลายเข้าไปยังวิหารแล้ว แม้เพื่อนพรหมจารีก็

ปรารถนาส่วน | เมืองศราวัสตีพลุกพล่านโดยรอบด้วยคนเลี้ยงโคทั้งหลายอาศัยอยู่ในเมืองนั้น คนหาฟืน คนเดินทางออก เดินทางเข้า | ภิกษุเหล่านั้นนั่งในที่ใด ๆ ด้วยคิดว่า พวกราจะแบ่งกัน ก็ถูกมหาชนรายรอบอยู่ในที่นั้น ๆ | ภิกษุทั้งหลายกำหนดว่า พวกเราจะแบ่งในที่ใกล้วิหาร | ภิกษุเหล่านั้นเริ่มแล้วเพื่อจะแบ่งในที่ใกล้วิหาร | คนที่ฉลาดในการโกงเห็นเข้าและกล่าวว่า ท่านทั้งหลายทำอะไรอยู่ | ภิกษุเหล่านั้นจึงบอกกล่าวตามความเป็นจริง | เธอจึงกล่าวว่า แม้ข้าพเจ้าก็อยู่ในสีมา | เมื่อเธอชี้แจงอยู่ ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ได้ให้ | ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค | พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายผู้รู้ว่าอยู่ในสีมา ย่อมแบ่งบริขารของผู้ตาย ภายในสีมา | ที่ยังไม่ได้แบ่งก็นับว่าเป็นการแบ่งไม่ดี | แต่ก็ควรจะแบ่งกับภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในสีมาแม้อีก | โดยประการอื่น ย่อมจะมีความผิด | ภิกษุทั้งหลายผู้มีความสงสัยย่อมแบ่งในภายในสีมาอย่างนี้ | ที่ยังไม่ได้แบ่งนับว่าเป็นการแบ่งไม่ดี | ควรจะแบ่งกับภิกษุผู้อยู่ในสีมาแม้อีกโดยประการอื่น ย่อมจะมีความผิด | ภิกษุผู้อยู่ภายในสีมาจะแบ่งบริขารของผู้ตายในภายนอกสีมา | ที่ยังไม่ได้แบ่งก็เป็นอันแบ่งไม่ดี | ควรจะแบ่งกับภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในสีมา แม้อีก | โดยประการอื่น ย่อมจะมีความผิด | ผู้มีความสงสัยจะแบ่งในภายในสีมา | ที่ยังไม่ได้แบ่งก็เป็นอันแบ่งไม่ดี | ควรจะแบ่งกับภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในสีมาแม้อีก | โดยประการอื่น ย่อมมีความผิด |

เรื่องในเมืองศราวัสตี (ภิกษา) และจีวร ถูกส่งไปแล้ว | ภิกษาและจีวรที่ถูกส่งไปแล้วถูกฉันเพราะความคุ้นเคย | ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ความคุ้นเคยอันภิกษุนั้นให้เกิดแล้วในสถานที่ไม่ควรคุ้นเคย | ภิกษาและจีวรที่ภิกษุส่งไปแล้วถูกฉันแล้วเพราะความคุ้นเคย |

อีกอย่างหนึ่งแล ภิกษุส่งภิกษาและจีวรไปให้เธอผู้ควรแก่ภักษา | ส่งของที่ส่งไปถูกฉันเพราะความคุ้นเคย | ก็เป็นอันบริโภคด้วยดี | และที่ฉันของที่ส่งไปด้วยความคุ้นเคย | นับเป็นการบริโภคไม่ดี ||1|| ภิกษุส่งบาตรจีวรไป | ส่งไปให้ภิกษุใด เธอมรณภาพ | ภิกษุบริโภคสิ่งที่ส่งไปให้ด้วยความคุ้นเคย | เป็นการบริโภคไม่ดี | บริโภคสิ่งที่ส่งไปตามความเหมาะสม และตั้งไว้เป็นบริขารของผู้ตาย | เป็นอันตั้งไว้ดีแล้ว ||2|| ภิกษุส่งภักษาและจีวรไป | ภิกษุที่ส่งไปมรณภาพ | ภิกษุจึงตั้งของที่ส่งไปให้เป็นบริขารของผู้ตายตามสมควร | เป็นการตั้งไว้ไม่ดี ||3|| ภิกษุส่งภิกษาและจีวรไป | ที่ส่งไปแล้วถูกเก็บไว้ | ภิกษุใช้สอยสิ่งที่ส่งไปแล้วด้วยความคุ้นเคย | (ก็เป็นอันใช้สอยด้วยดี) | แต่ภิกษุใช้สอยจีวรที่ถูกส่งไปแล้วด้วยความคุ้นเคย | เป็นอันใช้สอยไม่ดี ||4|| ภิกษุส่งภิกษาและจีวรไป ส่งไปให้ภิกษุรูปใด เธอมรณภาพ | จึงตั้งภิกษาและจีวรที่ส่งไปแล้วเป็นบริขารผู้ตายตามสมควร | เป็นอันตั้งไว้ดี | (แต่ถ้าภิกษุใดส่ง) จะตั้งให้เป็นบริขารผู้ตายตามสมควรแก่เธอ เป็นการตั้งไม่ดี ||5|| ภิกษุส่งภิกษาและจีวรไป | ส่งไปให้แก่ผู้ใด อันผู้นั้นเก็บไว้ ภิกษุที่ส่งไป เธอมรณภาพ | ส่งไปให้ผู้ใดถูกใช้สอยเพราะคุ้นเคยต่อเธอ | เป็นการใช้สอยไม่ดี | แต่ผู้ใดส่งไปตั้งเป็นบริขารผู้ตายตาม

สมควรแก่เธอ | เป็นอันตั้งไว้ดี ||6|| ภิกษุส่งภิกษาและจีวรไป | ส่งไปให้ผู้ใดแล้วเธอเก็บไว้ | เธอมรณภาพ แม้ภิกษุที่ส่งไปก็มรณภาพ | ถูกส่งไปให้ผู้ใด ตั้งให้เป็นบริขารผู้ตายตามสมควรแก่เธอ | เป็นการตั้งไม่ดี | แต่ถ้าภิกษุใดส่งไป ตั้งให้เป็นบริขารผู้ตายตามสมควรแก่เธอ | เป็นการตั้งไว้ดีแล้ว ||7||

|| จีวรวัสตุ จบบริบูรณ์ ||

กรรมวัสดุ

อุทานในเรื่องกรรม

เรื่องของภิกษุชื่อเสนาญชัย ชาววาสวคาม เกิดขึ้น ที่แคว้นกาศี | พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองจัมปา ทรงปฏิเสธกรรมอันไม่สมควรทั้งหลาย || 1 ||

ภิกษุชื่อเสนาญชัย อยู่ที่วาสวคาม ในแคว้นกาศี | เพราะอาศัยภิกษุชื่อเสนาญชัยนั้น พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายชาววาสวคาม จึงได้กระทำความเคารพในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ | ภิกษุอาคันตุกะเหล่าใดมาสู่วาสวคาม, ภิกษุชื่อเสนาญชัยนี้เห็นภิกษุเหล่านั้นแล้วต้อนรับด้วยเครื่องต้อนรับทั้งปวง ครั้นเมื่อความเมื่อยล้าจากการเดินทางบรรเทาแล้ว, ก้อนข้าวเกี่ยวเนื่องแล้วในตระกูลทั้งหลายเหล่าใด, ก็ส่งไปเพื่อฉันในตระกูลทั้งหลายเหล่านั้น | ต่อเมื่อญาติสาโลหิตบางคนอยู่จำพรรษาแล้วที่วาสวคาม, ครั้นเมื่อ 3 เดือนฤดูฝนล่วงแล้ว มีจีวรอันกระทำเสร็จสรรพเรียบร้อยแล้ว, ถือเอาบาตรและจีวร, เมืองศราวัสตี (สาวัตถี) อยู่โดยทิศใด ก็ก้าวไปสู่ที่จาริกโดยทิศนั้น ท่องเที่ยวไปอยู่ ถึงแล้วซึ่งเมืองศราวัสตีโดยลำดับ |

ประตูพระเชตวันซึ่งไม่ว่างเปล่าจากเหล่าภิกษุฉัพพัคคีย์ อันภิกษุผู้นับเนื่องอยู่ในกลุ่มฉัพพัคคีย์บางรูปประพฤติอยู่เป็นประจำแล้ว | พระอุปนันทะก็ยืนอยู่ที่ประตูพระเชตวัน ด้วยเหตุนั้นท่านอุปนันทะนั้น ผู้มีศีรษะเพียงดังนกกระยาง ผู้เป็นที่เคารพของเหล่าสานุศิษย์ ถูกเห็นแล้วแต่ไกลเทียว | อุปนันทะนั้นย่อมกำหนดว่า ภิกษุผู้เป็นเถระนี้คือใครหนอกำลังมา,อันเราควรต้อนรับหรือไม่หนอ ดังนี้ | อุปนันทะนั้น ต้อนรับว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นเถระ ขอต้อนรับ ขอต้อนรับ ดังนี้ | อุปนันทะนั้นกล่าวว่า ข้าแต่อาจารย์ กระผมขอไหว้ ดังนี้ | อุปนันทะนั้นกำหนดว่า ภิกษุนี้เป็นผู้แก่หนอ ย่อมไม่รู้จักอาจารย์ ย่อมไม่รู้จักแม้แต่อุปัชฌาย์ ดังนี้ | ข้าแต่ท่านผู้เป็นญาติ ท่านย่อมมาแต่ที่ไกลไหนหนอ | จากวาสวคาม | ที่นั่น มีอะไร | มีที่พัก | ที่พักนั้น เป็นอย่างไร | เหมือนว่ามีการผุพัง ที่พักเป็นเช่นไร | การผุพังเป็นเช่นไร | ณ ที่ใดมีความสมบูรณ์ด้วยเครื่องต้อนรับ นั่นคือวิหาร | ณ ที่ใดมีความบกพร่องด้วยเครื่องต้อนรับ นั่นคือความผุพัง | ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุชื่อเสนาญชัยอยู่ ณ ที่ใด นั่นคือวิหาร | พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายชาววาสวคาม อาศัยท่านเสนาญชัยนั้นจึงได้กระทำความเคารพในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ | จากนั้น ภิกษุอาคันตุกะก็พากันมา ณ ที่นั้น | ภิกษุชื่อเสนาญชัยนั้นเห็นภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นแล้ว ต้อนรับด้วยเครื่องต้อนรับทั้งปวง เมื่อความเมื่อยล้าจากการเดินทางระงับแล้ว, บิณฑบาตของภิกษุทั้งหลายเกี่ยวเนื่องในตระกูลทั้งหลายเหล่าใด, ส่งไปแล้วในตระกูลทั้งหลายเหล่านั้น เพื่อฉัน |

ภิกษุทั้งหลายย่อมได้ยินซึ่งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอันภิกษุฉัพพัคคีย์ประพฤติแล้ว ประชุมพร้อมกันแล้วในราตรีนั้น ย่อมบอกกะกันและกันว่า ดูก่อนท่านนันทะและอุปนันทะ ความพยายามใดๆ อันเราทั้งหลายพึงให้เกิดขึ้นสิ้นกาลนาน | คำใดๆมีอยู่แก่พวกท่านหรือ คำใดๆอันท่านทั้งหลายได้ฟังแล้วในที่ซึ่งแสงสว่างอันเจิดจรัสจะพึงมีอยู่หรือ | อุปนันทะกล่าวว่า มีอยู่ | ภิกษุชื่อเสนาญชัย ย่อมอาศัยอยู่ที่วาสวคาม ในแคว้นกาศี | พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายชาววาสวคามเหล่านั้น อาศัยแล้วซึ่งภิกษุเสนาญชัยนั้น ย่อมส่งไปเพื่อฉันตามที่เคยประพฤติมาก่อน | ที่ใดเป็นที่ควรไป พวกเราย่อมไป ณ ที่นั้น | ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นถือเอาแล้วซึ่งบาตรและจีวร, วาสวคามอยู่โดยทิศใด, ก็เที่ยวจาริกไปโดยทิศนั้น เที่ยวจาริกไปโดยลำดับดำเนินถึงแล้วซึ่งวาสวคามโดยลำดับ | ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุเสนาญชัยเห็นแล้วแต่ไกลเทียว | ภิกษุเสนาญชัยนั้นกำหนดว่า ภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายที่มาแล้วเหล่านี้ เป็นผู้มีความประพฤติเลวทราม อันเราให้หายเหนื่อยแล้วพึงต้อนรับด้วยเครื่องต้อนรับทั้งปวง แต่ก็ไม่ควรไปยังตระกูลทั้งหลาย เพื่อฉัน | ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นอันภิกษุเสนาญชัยนี้ให้พักผ่อนแล้ว ต้อนรับด้วยเครื่องต้อนรับทั้งปวง แต่ไม่ได้ส่งไปยังตระกูลทั้งหลายเพื่อฉัน | ภิกษุพวกหนึ่งย่อมบอกแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า ดูก่อนท่านนันทะและอุปนันทะ เราทั้งหลายอันภิกษุแก่รูปนี้ต้อนรับแล้วด้วยเครื่องต้อนรับทั้งปวง แต่ไม่ได้ส่งไปยังตระกูลทั้งหลาย เพื่อฉัน | อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า ภิกษุผู้เป็นนวกะมาแล้ว เพียงใด ภิกษุชื่อเสนาญชัยจักส่งภิกษุผู้มาถึงแล้วรูปหนึ่งไปสู่ตระกูลทั้งหลาย เพื่อฉัน เพียงนั้น | ภิกษุนวกะนั้นอันภิกษุเสนาญชัยนั้นให้พักผ่อนแล้ว ต้อนรับแล้วด้วยเครื่องต้อนรับทั้งปวง, ครั้นเมื่อความเมื่อยล้าจากการเดินทางบรรเทาแล้ว ก็ส่งไปยังตระกูลทั้งหลายเพื่อฉัน | เหล่าภิกษุฉัพพัคคีย์ทั้งหลายโกรธจัดกล่าวว่า ดูก่อนท่านนันทะและอุปนันทะ ภิกษุแก่รูปนี้เป็นเช่นไร มักเป็นผู้ลำเอียงเพราะรัก | ทั้งที่เราทั้งหลายเป็นผู้มาก่อน | ทั้งที่เราทั้งหลายเป็นผู้เฒ่า | ทั้งที่เราทั้งหลายเป็นพหูสูต | ภิกษุผู้มาถึงไม่นานนี้ ยังเป็นนวกะ ที่รู้กันว่าเป็นต้นเหตุ | ภิกษุนวกะนั้นอันภิกษุเสนาญชัยนั้นต้อนรับแล้วด้วยเครื่องต้อนรับทั้งปวง ส่งไปยังตระกูลทั้งหลายเพื่อฉัน แต่พวกเราหาได้ถูกส่งไปไม่ | ภิกษุเสนาญชัยนั้นอันภิกษุเหล่าฉัพพัคคีย์เหล่านั้นตำหนิอย่างรุนแรงว่า ดูก่อนท่านผู้เฒ่า ท่านเป็นผู้ลำเอียงเช่นนี้ ทั้งที่พวกเราเป็นผู้มาก่อน ตามที่กล่าวมาแล้ว ภิกษุนวกะนั้นอันท่านต้อนรับแล้วด้วยเครื่องต้อนรับทั้งปวง ส่งไปยังตระกูลทั้งหลายเพื่อฉัน แต่หาส่งพวกเราไปไม่ | ประโยชน์ใดๆอย่าได้เสื่อมไปจากท่านผู้เป็นเถระเลย | ภิกษุเหล่าฉัพพัคคีย์เป็นผู้มีความเคืองแค้นเกิดพร้อมแล้ว กล่าวว่า พวกเราไม่พึงยืนนิ่งอยู่เฉยๆ | ต่อจากนั้น ภิกษุเสนาญชัยก็กล่าวตอบ | ท่านถูกภิกษุเหล่าฉัพพัคคีย์เหล่านั้นโต้เถียงแล้ว ก็ได้อยู่นิ่งๆ | ภิกษุฉัพพัคคีย์เหล่านั้นโจทแล้วต่อท่านเสนาญชัยนั้น ให้ระลึกถึงแล้ว ลงอุกเขปนียกรรม เพราะกำลังแห่งการปฏิญญาและกรรม | ภิกษุเสนาญชัยกำหนดว่า พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้ไม่เลื่อมใสเป็นทุกข์ ผู้ไม่เลื่อมใสเป็นสุข | ถ้าเราจักดำรงอยู่ไซร้ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายชาววาสวคามย่อมรู้ถึงความเลื่อมใส

อันเราควรหลีกไป ทุกเวลา ดังนี้ | ท่านถือเอาบาตรและจีวร, เมืองศราวัสตีอยู่โดยทิศใด, ก็ก้าวไปสู่ที่จาริกโดยทิศนั้น เที่ยวจาริกไปถึงเมืองศราวัสตีโดยลำดับ | ภิกษุเสนาญชัยอันภิกษุชาวเมืองศราวัสตีเห็นแล้วและกล่าวว่า ขอต้อนรับ ขอต้อนรับ ท่านเสนาญชัย เราทั้งหลายย่อมยินดีเพราะได้เห็นท่าน ไม่ได้ยินดีเลยเพราะการไม่มาของท่าน | มีเหตุอะไรเกิดขึ้นหรือ | พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายชาววาสวคามอาศัยท่าน จึงพากันกระทำความเคารพในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ | วาสวคามเป็นที่พึ่งทั้งของผู้เป็นอาคันตุกะและผู้เป็นเจ้าถิ่น | เหตุการณ์นี้มีอะไรหรือ | ภิกษุเสนาญชัยกล่าวว่า ก็ข้าพเจ้าอันภิกษุเหล่าฉัพพัคคีย์โจทแล้วให้ระลึกถึงแล้วลงอุกเขปนียกรรม เพราะกำลังแห่งการปฏิญญาและกรรม | มีเหตุอะไรหรือ | ท่านเสนาญชัยก็อธิบายตามที่กล่าวมาแล้ว | ภิกษุเหล่านั้นดุด่าอยู่ ซัดไปอยู่ วิจารณ์อยู่โดยประการต่างๆ กราบทูลซึ่งเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า | พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุทั้งหลายควรโจทแล้วให้ระลึกถึงแล้วลงอุกเขปนียกรรมเพราะกำลังแห่งการปฏิญญาวัตถุและกรรม โดยเป็นพวก ไม่ใช่แต่ในกาลนี้เท่านั้น | ภิกษุเหล่าใดกระทำ | ภิกษุเหล่านั้นย่อมมีความผิด |

ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เมืองจัมปา ณ ริมฝั่งสระโบรขรณีชื่อ ครคา(คัคครา) | โดยสมัยนั้นแล ภิกษุเหล่าฉัพพัคคีย์ย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมเห็นปานนี้ คือ ภิกษุทั้งหลายที่เป็นพวก ย่อมกระทำกรรมโดยไม่ชอบธรรม ภิกษุทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกันย่อมกระทำกรรม โดยไม่เป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า | พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า กรรมอันไม่ชอบธรรมเห็นปานนี้อันภิกษุทั้งหลายไม่พึงกระทำ คือ กรรมโดยไม่เป็นธรรมอันภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพวกพึงทำ, กรรมโดยไม่เป็นธรรมอันภิกษุทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกันพึงทำ กรรมโดยชอบธรรมอันภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพวกพึงทำ | ภิกษุเหล่าใดกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมนั้น | ภิกษุเหล่านั้นย่อมมีความผิด |

อุทาน

ภิกษุหนึ่งรูปทำกรรมโดยรูปเดียวไม่ได้ 2 รูปก็ไม่ได้ หลายรูปก็ไม่ได้ |
คณะทำกรรมของคณะก็ไม่ได้ ภิกษุ 5 รูปเป็นผู้มีอำนาจเพื่อทำสังฆกรรมทั้งหลาย || 2 ||

ขณะที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองจัมปา ณ ริมฝั่งสระโบรขรณีชื่อ ครคา | ได้ยินว่า โดยสมัยนั้น ภิกษุเหล่าฉัพพัคคีย์ย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมเห็นปานนี้ คือ ภิกษุหนึ่งรูปย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุหนึ่งรูป | ภิกษุหนึ่งรูปย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุ 2 รูป | ภิกษุหนึ่งรูปย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุมากรูป | แม้ภิกษุ 2 รูปย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุ 2 รูป | ภิกษุ 2 รูปย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุหนึ่งรูป | ภิกษุ 2 รูปย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุมากรูป | แม้ภิกษุมากรูปย่อมกระทำ

กรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุมากรูป | ภิกษุมากรูปย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุหนึ่งรูป | ภิกษุมากรูปย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของภิกษุ 2 รูป | คณะย่อมกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรมของคณะ | ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า | พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า กรรมของภิกษุหนึ่งรูป ไม่พึงกระทำแก่ภิกษุหนึ่งรูป | ภิกษุหนึ่งรูปไม่พึงกระทำกรรมแก่ภิกษุ 2 รูป | ภิกษุหนึ่งรูปไม่พึงกระทำกรรมแก่ภิกษุมากรูป | ภิกษุ 2 รูปไม่พึงกระทำกรรมแก่ภิกษุ 2 รูป | ภิกษุ 2 รูปไม่พึงกระทำกรรมแก่ภิกษุหนึ่งรูป | ภิกษุ 2 รูปไม่พึงกระทำกรรมแก่ภิกษุมากรูป | ภิกษุมากรูปไม่พึงกระทำกรรมแก่ภิกษุมากรูป | ภิกษุมากรูปไม่พึงกระทำกรรมแก่ภิกษุหนึ่งรูป | ภิกษุมากรูปไม่พึงกระทำกรรมแก่ภิกษุ 2 รูป | คณะไม่พึงกระทำกรรมแก่คณะ | ภิกษุเหล่าใดกระทำกรรมอันไม่เป็นธรรม | ภิกษุเหล่านั้นย่อมมีความผิด |

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุ 5 จำพวกเป็นผู้มีอำนาจเพื่อทำสังฆกรรมทั้งหลาย | 5 จำพวกมีอะไรบ้าง | ภิกษุ 4 รูปเป็นสงฆ์ | ภิกษุ 5 รูปเป็นสงฆ์ | ภิกษุ 10 รูปเป็นสงฆ์ | ภิกษุ 20 รูปเป็นสงฆ์และภิกษุมากกว่านั้นก็เป็นสงฆ์ | 5 จำพวกเหล่านี้คือสงฆ์ |

บรรดาสงฆ์เหล่านั้น ภิกษุ 4 รูปอาศัยอยู่ ณ ที่ใด | สงฆ์ย่อมควรเพื่อทำกรรมทั้งปวงโดยธรรม ณ ที่นั้น | ภิกษุ 5 รูปประชุมพร้อมเพรียงกันแล้วย่อมควรเพื่อทำปวารณากรรม | ภิกษุ 10 รูปย่อมควรเพื่อทำอุปสมบทกรรม | ภิกษุ 20 รูปย่อมควรเพื่ออันทำอัพภานกรรม |

ภิกษุ 5 รูปอาศัยอยู่ ณ ที่ใด | สงฆ์ย่อมควรเพื่อทำกรรมทั้งปวงโดยธรรม ณ ที่นั้น | ภิกษุ 10 รูปประชุมพร้อมเพรียงกันแล้วย่อมควรเพื่อทำอุปสมบทกรรม และภิกษุ 20 รูป ย่อมควรเพื่อทำอัพภานกรรม |

ภิกษุ 10 รูปอาศัยอยู่ ณ ที่ใด | สงฆ์ย่อมควรเพื่อทำกรรมทั้งปวง ณ ที่นั้น | ภิกษุ 20 รูปประชุมพร้อมเพรียงกันแล้วย่อมควรเพื่อทำอัพภานกรรม |

ภิกษุ 20 รูปและภิกษุที่มากกว่านั้น อาศัยอยู่ ณ ที่ใด | สงฆ์ย่อมควรเพื่อทำกรรมทั้งปวงโดยชอบธรรม ณ ที่นั้น

อุทาน

กรรมที่จะพึงทำด้วยสงฆ์จตุวรรค อันสงฆ์กระทำให้หย่อนบุคคลแล้ว |
กรรมที่สงฆ์จตุวรรคจะพึงกระทำ อันภิกษุจตุวรรคผู้อยู่ปริวาสไม่ได้ใส่ใจ
ระลึกถึงแล้ว || 3 ||

ภิกษุหย่อน 4 รูปย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์จตุวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | ภิกษุไม่พึงกระทำอย่างนั้น | และสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น | ภิกษุจตุวรรคที่เป็นอาคาริกย่อมทำกรรมที่สงฆ์จตุวรรคจะพึงทำ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | สงฆ์ก็ไม่ควรกระทำอย่างนั้นและสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น | สามเณร บัณเฑาะก์ ผู้ประทุษร้ายภิกษุณี ผู้ทำ

มาตุฆาต ผู้ทำปิตุฆาต ผู้ทำอรหันตฆาต ผู้ทำสงฆ์ให้แตกแยก ผู้มีจิตคิดประทุษร้ายต่อพระตถาคตเจ้า โดยที่สุดกระทำพระโลหิตให้ห้อ เดียรถีย์ ผู้ก้าวเข้าสู่ความเป็นเดียรถีย์ ผู้อยู่ร่วมกับขโมย ผู้เป็นนานาสังวาส ผู้หาสังวาสไม่ได้ ภิกษุจตุวรรคผู้อยู่ปริวาส ย่อมกระทำกรรมอย่างนี้ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | สงฆ์ไม่พึงกระทำอย่างนั้น | และสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น

ภิกษุ 4 รูปบริบูรณ์ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์จตุวรรคจุพึงกระทำโดยธรรม กรรมนั้นเป็นธรรมและเป็นวินัย และสงฆ์ก็ไม่มีความผิดเพราะกรรมนั้น | ภิกษุจตุวรรคที่ไม่เป็นอาคาริก ที่ไม่ใช่สามเณรดังที่กล่าวมาก่อน ที่ไม่ใช่ภิกษุจตุวรรค ผู้อยู่ปริวาส ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์จตุวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นเป็นธรรมและเป็นวินัย | สงฆ์พึงกระทำอย่างนี้และสงฆ์ก็ไม่มีความผิดเพราะกรรมนั้น |

ภิกษุหย่อน 5 รูป ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | ภิกษุไม่พึงกระทำอย่างนั้น | และสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น | ภิกษุ 5 รูปที่เป็นอาคาริกภิกษุ 5รูปที่อยู่ปริวาสดังที่กล่าวมาแล้วย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | สงฆ์ไม่พึงกระทำอย่างนั้น | และสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น |

ภิกษุ 5 รูปบริบูรณ์ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นเป็นธรรมและเป็นวินัย | ภิกษุพึงกระทำอย่างนี้ | และสงฆ์ก็ไม่มีความผิดเพราะกรรมนั้น | ภิกษุ 5 รูปที่ไม่เป็นอาคาริก สามเณร ภิกษุ 5 รูปที่อยู่ปริวาสดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมไม่กระทำกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคจะพึงกระทำ โดยธรรม | กรรมนั้นเป็นธรรมและเป็นวินัย | สงฆ์พึงกระทำอย่างนี้ | และสงฆ์ก็ไม่มีความผิดเพราะกรรมนั้น |

ภิกษุหย่อน 10 รูป ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์ทศวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | ภิกษุไม่พึงกระทำอย่างนั้น | และสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น | ภิกษุ 10 รูปที่เป็นอาคาริก ภิกษุ 10 รูปที่อยู่ปริวาสดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์ทศวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | สงฆ์ไม่พึงกระทำอย่างนั้น | และสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น |

ภิกษุ 10 รูปบริบูรณ์ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์ทศวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นเป็นธรรมและเป็นวินัย | ภิกษุพึงกระทำอย่างนี้ | และสงฆ์ก็ไม่มีความผิดเพราะกรรมนั้น | ภิกษุ 10 รูปที่ไม่เป็นอาคาริก ภิกษุ 10 รูปที่อยู่ปริวาสดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมไม่กระทำกรรมที่สงฆ์ทศวรรคจะพึงกระทำโดยธรรม | กรรมนั้นเป็นธรรมและเป็นวินัย | สงฆ์พึงกระทำอย่างนี้ | และสงฆ์ก็ไม่มีความผิดเพราะกรรมนั้น |

ภิกษุหย่อน 20 รูป ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์วีศติวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | และสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น | ภิกษุ 20 รูปที่เป็นอาคาริก สามเณร ภิกษุ 20 รูปที่อยู่ปริวาสดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์วีศติวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นไม่เป็นธรรมและไม่เป็นวินัย | สงฆ์ไม่พึงกระทำอย่างนั้น | และสงฆ์ก็มีความผิดเพราะกรรมนั้น |

ภิกษุ 20 รูปบริบูรณ์ย่อมกระทำกรรมที่สงฆ์วีศติวรรคจะพึงกระทำ | กรรมนั้นเป็นธรรมและเป็นวินัย | ภิกษุพึงกระทำอย่างนี้ | และสงฆ์ก็ไม่มีความผิดเพราะกรรมนั้น | ภิกษุ 20 รูปที่ไม่เป็นอาคาริก ไม่ใช่สามเณร ภิกษุ 20 รูปที่อยู่ปริวาสดังที่กล่าวมาแล้ว ย่อมไม่กระทำกรรมที่สงฆ์วีศติวรรคจะพึงกระทำ โดยธรรม | กรรมนั้นเป็นธรรมและเป็นวินัย | สงฆ์พึงกระทำอย่างนี้ | และสงฆ์ก็ไม่มีความผิดเพราะกรรมนั้น |

อุทาน

กรรมใดถูกกระทำโดยชอบธรรมและไม่เป็นธรรม และกรรมใดถูกกระทำโดยญัตติ | กรรมนั้นเป็นกรรมพร้อมหน้าและเป็นปฏิญญา เพราะประกอบด้วยคำว่า เขตแดน เป็นต้น || 4 ||

กรรมที่ไม่เป็นธรรมก็มี | กรรมที่เป็นธรรมก็มี | กรรมที่ไม่เป็นธรรม เป็นไฉน | ครั้นเมื่อความเห็นผิดยังไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายถึงความเห็นผิดที่ยังไม่เกิดขึ้น | การป่าวประกาศถึงความเห็นผิดที่เกิดขึ้น ย่อมมีโดยประการใด | ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายถึงไม่ได้โดยประการนั้น | นี้ชื่อว่ากรรมที่ไม่เป็นธรรม | กรรมที่เป็นธรรมเป็นไฉน | ครั้นเมื่อความเห็นผิดเกิดขึ้นแล้ว | ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายถึงกรรมที่เกิดขึ้นแล้วได้ | การป่าวประกาศถึงความเห็นผิดที่เกิดขึ้นแล้วย่อมมีโดยประการใด | ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายได้โดยประการนั้น | นี้ชื่อว่ากรรมที่เป็นธรรม | ครั้นเมื่อความเห็นผิดยังไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายถึงความเห็นผิดที่ยังไม่เกิดขึ้น | การป่าวประกาศถึงความเห็นผิดที่เกิดขึ้น ย่อมมีโดยประการใด | ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายไม่ได้ โดยประการนั้น | นี้ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ครั้นเมื่อความเห็นผิดเกิดขึ้นแล้ว ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายถึงความเห็นผิดที่เกิดขึ้นได้ | การป่าวประกาศถึงความเห็นผิดที่เกิดขึ้นย่อมมีโดยประการใด | ภิกษุทั้งหลายย่อมอธิบายโดยประการนั้น | นี้ชื่อว่ากรรมที่เป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ตั้งญัตติแล้วกระทำญัตติกรรม | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายตั้งญัตติแล้วกระทำญัตติกรรม | ชื่อว่ากรรมที่เป็นธรรม เป็นญัตติทุติยกรรม | ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ตั้งญัตติแล้วสวดประกาศหนึ่งครั้ง | ชื่อว่ากรรมที่เป็นธรรม | ญัตติทุติยกรรม คือ ภิกษุทั้งหลายตั้งญัตติแล้วสวดประกาศหนึ่งครั้ง | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ญัตติจตุตถกรรม คือ ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ตั้งญัตติแล้ว สวดประกาศ 3 ครั้ง | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ญัตติจตุตถกรรม คือ ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ตั้งญัตติแล้วสวดประกาศ 3 ครั้ง | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายตั้งญัตติแล้วลงมติเพราะกรรมอื่น | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลาย

ตั้งญัตติแล้วลงมติเพราะกรรมนั้นเอง | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายกระทำกรรมที่จะพึงทำต่อหน้าแก่ผู้ไม่ได้อยู่ต่อหน้ากรรม | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายกระทกรรมที่จะพึงทำต่อหน้า ต่อผู้อยู่ต่อหน้ากรรม | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | (ภิกษุทั้งหลายกระทำกรรมที่จะพึงทำด้วยปฏิญญา ด้วยการไม่ปฏิญญา | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม |) ภิกษุทั้งหลายกระทำกรรมที่จะพึงทำด้วยปฏิญญา ด้วยการปฏิญญา | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ให้สติวินัยแก่ผู้ควรแก่การให้สัมมุขาวินัย | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | อมุฬหวินัย ตัสสปาปิยสิกากรรม เยภุยยสิกาวินัย ปฏิญญาตกรณวินัย ติณวัตถารกวินัย ตัชชะนียกรรม นิคคหกรรม ปฏิสารณียกรรม อุกเขปณียกรรมเพราะไม่เห็นแก่อาบัติ อุกเขปณียกรรมเพราะกรรมอันไม่สมควร, เมื่อทิฏฐิอันลามกอันภิกษุไม่สละแล้ว, ควรจะยกวัตร | ภิกษุทั้งหลายย่อมนำมาซึ่งปริวาส มูลปริวาส ปริวาสชักเข้าหาอาบัติเดิม มนาปกรรม มูลมนาปกรรม และมนาปกรรมที่ชักเข้าหาอาบัติเดิม | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | แต่ถ้าให้สัมมุขาวินัยแก่ผู้ที่ควรแก่สัมมุขาวินัย/ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม/ภิกษุทั้งหลายย่อมนำมาซึ่งเยภุยยสิกาวินัยดังที่กล่าวมาแล้วอย่างนี้ ย่อมให้สัมมุขาวินัย | ชื่อว่า กรรมไม่เป็นธรรม | ถ้าให้สติวินัยแก่ผู้ควรให้สติวินัย ไม่ให้ตัสสปาปิยสิกากรรม ไม่ให้สัมมุขาวินัย | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ให้ตัสสปาปิยสิกากรรมแก่ผู้ควรให้อมุฬหวินัย | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ภิกษุให้เยภุยยสิกาวินัย สติวินัย จนกว่าจะให้สัมมุขาวินัย | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม| แต่ให้อมุฬหวินัยแก่ผู้ที่ควรให้อมุฬหวินัย ไม่ได้ให้ตัสสปาปิยสิกากรรม สติวินัย จนกว่าจะให้สัมมุขาวินัย | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ให้เยภุยยสิกาวินัยแก่ผู้ควรให้เยภุยยสิกากรรม | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ให้อมุฬหวินัยแก่ผู้ที่ควรกำราบ ดังที่กล่าวมาแล้ว | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | แต่ให้ตัสสปาปิยสิกากรรม แก่ผู้ควรให้ตัสสปาปิยสิกากรรม ไม่ได้ให้เยภุยยสิกากรรม ทั้งไม่ได้ให้อมุฬหวินัย | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายกระทำตัชชนียกรรมแก่ผู้ควรให้เยภุยยสิกาวินัย | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ให้ตัสสปาปิยสิกากรรมแก่ผู้ควรถูกลงนิคคหกรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม/ให้แต่เยภุยยสิกาวินัย แก่ผู้ควรให้เยภุยยสิกาวินัย แต่ไม่ได้ให้ตัชชนียกรรม ทั้งไม่ได้ให้ตัสสปาปิยสิกากรรม | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายกระทำนิคคหกรรมแก่ผู้ควรลงตัชชนียกรรม แต่ให้เยภุยยสิกาวินัยที่ควรยกเลิกดังที่กล่าวมาแล้ว | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ภิกษุทั้งหลายกระทำ ตัชชนียกรรมแก่ผู้ควรถูกลงตัชชนียกรรม ไม่ได้ทำกรรมทั้งหลายที่พิเศษ | จักรเปยยาละ โดยพรตนี้ดังที่กล่าวมาแล้ว ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | กระทำปฏิสารณียกรรมแก่ผู้ควรถูกลงนิคคหกรรม ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ดังที่กล่าวมาแล้ว | แต่กระทำนิคคหกรรมแก่ผู้ควรถูกลงนิคคหกรรมนั้นแล | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรม | ดังที่กล่าวมาแล้ว | กระทำปฏิสารณียกรรมแก่ผู้ควรถูกลงตัชชะนียกรรม | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | แต่ถ้ากระทำปัพพาชนียกรรมแก่ผู้ที่ควรถูกลงปัพพาชนียกรรม | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | กระทำอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นแก่อาบัติ แก่ผู้ที่ควรถูกลงปฏิสารณียกรรม | ชื่อว่ากรรมเป็น

ธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | กระทำอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นแก่อาบัติ แก่ผู้ที่ควรถูกลงปฏิสารณียกรรม | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | กระทำอุกเขปนียกรรมเพราะกรรมอันไม่เหมาะสม แก่ผู้ควรถูกลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นแก่อาบัติ | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม | ดังที่กล่าวมาแล้ว | แต่ถ้ากระทำอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นแก่อาบัติ แก่ผู้ที่ควรถูกลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่เห็นแก่อาบัติ ชื่อว่า กรรมเป็นธรรม ดังที่กล่าวมาแล้ว | ภิกษุให้ปริวาสแก่ผู้ที่ควรถูกลงอุกเขปนียกรรมเพราะกรรมอันไม่สมควร | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | เมื่อทิฏฐิอันลามกอันภิกษุไม่สละแล้ว | ภิกษุให้ปริวาสแก่ผู้ที่ควรถูกลงอุกเขปนียกรรม เพราะกรรมอันไม่สมควร | ชื่อว่ากรรมอันไม่เป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | เมื่อทิฏฐิอันลามกอันภิกษุไม่สละแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ลงอุกเขปนียกรรม | ชื่อว่ากรรมอันไม่เป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | แต่ถ้าลงอุกเขปนียกรรมในเพราะกรรมอันไม่สมควร แก่ภิกษุผู้ควรถูกลงอุกเขปนียกรรมในเพราะกรรมอันไม่สมควร | ชื่อว่ากรรมอันเป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | เมื่อทิฏฐิอันลามกอันภิกษุไม่สละแล้ว ให้ปริวาสแก่ผู้ควรถูกลงอุกเขปนียกรรม | ชื่อว่ากรรมอันไม่เป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | กระทำอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิอันลามกแก่ผู้ที่ควรถูกลงอุกเขปนียกรรมเพราะไม่สละทิฏฐิอันลามก | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | ให้มูลปริวาสแก่ผู้ที่ควรให้ปริวาสกรรม | ชื่อว่ากรรมอันไม่เป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | ทั้งให้ปริวาสนั่นแลแก่ผู้ควรถูกลงปริวาสกรรม | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรม ดังที่กล่าวมาแล้ว | ให้ปริวาสชักเข้าหาอาบัติเดิม แก่ผู้ควรให้มูลปริวาส | ชื่อว่ากรรมไม่เป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว/ แต่ถ้าให้มูลปริวาส แก่ผู้ที่ควรให้มูลปริวาส | ชื่อว่ากรรมเป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว/ ให้มนาปกรรม เพื่อปริยุฏฐานปริวาส | ชื่อว่ากรรมอันไม่เป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว/ นำมาซึ่งจริตมนาปกรรม | ชื่อว่า กรรมเป็นธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว | กระทำการชักเข้าหาอาบัติเดิม แก่ผู้ที่ควรชักเข้าหาอาบัติ แต่ไม่ได้ให้สัมมุขาวินัย ทั้งไม่ได้ให้มนาปกรรม/ ชื่อว่า กรรมอันเป็นธรรม ดังที่กล่าวมาแล้ว/จักรเปยยาละโดยหมวดใหม่ อันภิกษุพึงทราบโดยพิสดาร อย่างนี้แล |

อุทาน

ภิกษุทั้งหลาย ทั้งผู้เป็นกลุ่ม ทั้งผู้พร้อมเพรียงกัน ย่อมงอกงาม ภิกษุพึงยกวัตรโดยธรรมและไม่ชอบธรรม กรรมวัตถุเหล่านี้ตั้งขึ้นแล้ว เพราะความเห็นผิด || 5 ||

กรรมที่ทำเป็นกลุ่มก็มี | กรรมของหมู่ที่พร้อมเพรียงกันก็มี | กรรมที่ทำเป็นกลุ่ม เป็นไฉน | ภิกษุเหล่าใดอยู่ในสีมาและพร้อมที่จะกระทำกรรม ภิกษุทั้งหมดเหล่านั้นที่ประชุมกัน เป็นผู้พร้อมหน้า เป็นผู้มีความพอใจ และนำฉันทะมาพร้อมแล้ว | ภิกษุที่ประชุมกันแล้วก็เป็นผู้พร้อมหน้ากัน ย่อมนำไปเฉพาะและย่อมคัดค้าน | เมื่อภิกษุเหล่าใดนำไปเฉพาะและคัดค้าน การคัดค้านย่อมพัฒนาขึ้น | และภิกษุทั้งหลายย่อมกระทำกรรมได้/ นี้เรียกว่ากรรมที่ทำเป็นกลุ่ม | กรรมของหมู่ที่

พร้อมเพรียงกันเป็นไฉน | ภิกษุเหล่าในอยู่ในสีมาและพร้อมกระทำกรรม ภิกษุทั้งหมดเหล่านั้นที่ประชุมพร้อมกัน เป็นผู้พร้อมหน้า เป็นผู้มีความพึงพอใจ และนำฉันทะมาแล้ว | ภิกษุที่ประชุมกันแล้ว เป็นผู้พร้อมหน้า ย่อมไม่นำไปเฉพาะ ย่อมไม่คัดค้าน | เมื่อภิกษุเหล่าใดนำไปเฉพาะและคัดค้าน การคัดค้านก็พัฒนาขึ้น | และภิกษุทั้งหลายย่อมกระกำกรรมได้ | นี้เรียกว่ากรรมของหมู่ที่พร้อมเพรียงกัน |

ท่านพระอุบาลีกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การคัดค้านไม่เกิดเพราะเหตุเท่าไร | เพราะเหตุ 10 อย่าง อุบาลี | ได้แก่ ความไม่ละอาย มีเหตุ มีคนพาล มีคนหลง ความไม่รู้ อกุศล มีผู้อยู่ภายนอกสีมา มีการเคลื่อนไหวอิริยาบถ มีผู้ไม่สำรวมวาจา | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การคัดค้านย่อมเกิดขึ้น เพราะเหตุเท่าไร | เพราะเหตุ 4 อย่าง อุบาลี | ได้แก่ อยู่ในความปกติ อยู่ภายในสีมา ไม่มีการเคลื่อนไหวอิริยาบถ สำรวมวาจา | ท่านพระอุบาลีกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุกเขปนียกรรมมีเท่าไร | มี 4 อย่าง อุบาลี | ภิกษุทั้งหลายที่เป็นกลุ่มย่อมยกวัตรโดยไม่ชอบธรรม ที่พร้อมเพรียงกันย่อมยกวัตรโดยไม่ชอบธรรม | ที่เป็นกลุ่มย่อมยกวัตรโดยชอบธรรม | (ที่พร้อมเพรียงกัน ย่อมยกวัตรโดยธรรม/) อุกเขปนียกรรมในข้อนั้น | คือ ภิกษุทั้งหลายที่พร้อมเพรียงกัน ย่อมยกวัตรโดยธรรม | ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โอสารณียกรรมมีเท่าไร | มี 4 อย่าง อุบาลี | ภิกษุทั้งหลายที่เป็นพวกกันย่อมประชุมกันโดยไม่ชอบธรรม | ที่พร้อมเพรียงกันย่อมประชุมกันโดยไม่ชอบธรรม | ภิกษุทั้งหลายที่เป็นกลุ่มย่อมประชุมกันโดยชอบธรรม | ที่พร้อมเพรียงกันย่อมประชุมกันโดยชอบธรรม | โอสารณียกรรมในข้อนั้น | คือ ภิกษุทั้งหลาย ที่พร้อมเพรียงกัน ย่อมกระทำ (การประชุม) โดยชอบธรรม |

|| กรรมวัสตุ จบ ||

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล พระมหาฉัตรชัย มูลสาร

ที่อยู่ 248 วัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2535	เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร
พ.ศ.2537	เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรมการศาสนา
พ.ศ.2544	เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองธรรมสนามหลวง
พ.ศ.2549	เป็นอาจารย์ประจำ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2541	สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม 9 ประโยค (ขณะเป็นสามเณร)
พ.ศ.2545	สำเร็จการศึกษาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลีสันสกฤต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ.2548	เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต มหาวิทยาลัยศิลปากร